https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

INTERZIS XEROX

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ASPECTE ale DINAMICII LIMBII ROMÂNE ACTUALE

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FACULTATEA de LITERE
CATEDRA de LIMBA ROMÂNĂ

ASPECTE ale DINAMICII LIMBII ROMÂNE ACTUALE

[illegible] 96596

[illegible] vol 17

Editura Universităţii din Bucureşti
– 2002 –

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

III 475547

Această carte apare cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor

Coordonator: GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Secretar de redacţie: CAMELIA UŞURELU

© *Editura Universităţii din Bucureşti*
Şos. Panduri 90-92, Bucureşti - 76235; Tel./Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

B.C.U. Bucuresti
C20030503

811 Ro/A 88 (+2)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Aspecte ale dinamicii limbii române actuale / coord.: Gabriela Pană Dindelegan. - Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2002
434 p. ; 25 cm.
Bibliogr.
ISBN 973-575-702-8

I. Pană Dindelegan Gabriela (coord.)

811.135.1

Tehnoredactare computerizată: Constanţa TITU

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUPRINS

INTRODUCERE (Gabriela Pană Dindelegan) 5

PARTEA I: MORFOSINTAXĂ

Valeria Guțu Romalo, *Despre „acord": reguli și abateri* 11
Gabriela Pană Dindelegan, *Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală* 31
Gabriela Pană Dindelegan, *Din nou despre terminologia lingvistică. „Adaptarea" morfosintactică a noilor termeni* 47
Blanca Croitor, *Variantele verbale literare libere: tendințe în limba română actuală* 57
Anca Florea, *Formații verbale în limba română actuală și încadrarea lor morfologică* 77
Isabela Nedelcu, *Utilizarea substantivelor defective de număr în limba română actuală* 105
Camelia Uşurelu, *Numele de profesiuni în limba română actuală. Exprimarea genului și a numărului* 117
Rodica Zafiu, *„Evidențialitatea" în limba română actuală* 127

PARTEA a II-a: LEXIC și TERMINOLOGII

Florica Dimitrescu, *Despre culori și nu numai. Din cromatica actuală* 147
Theodor Hristea, *Inovații lingvistice negative în limba română contemporană* 185
Cristina Călăraşu, *Dinamica numelor de profesiuni în limba română actuală* 207
Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Aspecte actuale ale compunerii tematice* 225
Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Asimilarea împrumuturilor englezești: aspecte actuale ale dinamicii sensurilor* 249
Ariadna Ştefănescu, *Caracteristici ale limbajului vag în jargonul informaticii* 263

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PARTEA a III-a: PRAGMASTILISTICĂ

Maria Cvasnîi Cătănescu, *Discursul publicitar actual (I)* 299
Maria Cvasnîi Cătănescu, *Discursul publicitar actual (II)* 321
Mihaela Miron-Fulea, *Numele proprii metaforice în limba română actuală* 337
Mihaela Miron-Fulea, *Numele proprii metonimice în limba română actuală* 349
Andra Şerbănescu, *Repere de contextualizare în discursul publicistic românesc (Editorialul)* 363
Rodica Zafiu, *Mărci ale oralității în limbajul jurnalistic actual* 399

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

INTRODUCERE

Beneficiind de contribuția unor colaboratori de înaltă clasă, specialiști incontestabili în investigarea dinamicii limbii în general și a celei actuale în special, dar și de colaborarea unor tineri cercetători, speranțe autentice ale lingvisticii românești, volumul *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, însumând douăzeci de studii din domenii diverse ale lingvisticii, surprinde *caracteristici importante* ale limbii actuale, în evoluția acesteia după 1990. Cele mai multe studii au ca punct de plecare excerptarea diverselor cotidiene, a publicațiilor cu specific divers (larg cultural, economico-financiar, juridic, de divertisment etc.) sau urmărirea exprimării orale din *mass-media* (a limbajului jurnalistic, în mod special), propunându-și prezentarea limbii *în funcțiune și în mișcare*, cu dependențele și motivațiile intra- și extralingvistice ale acestei evoluții.

Organizarea volumului în trei părți (MORFOSINTAXĂ; LEXIC și TERMINOLOGII; PRAGMASTILISTICĂ) este, într-o oarecare măsură, *artificială*, numeroase dintre studiile prezente investigând, simultan, mai multe domenii lingvistice. De exemplu, studiul Rodicăi Zafiu asupra *evidențialelor*, cel al Adrianei Ichim-Stoichițoiu asupra asimilării englezismelor, cel al Ancăi Florea asupra verbelor recente sau al Cameliei Ușurelu asupra numelor de profesiuni interesează, în egală măsură, lexicul și morfologia sau lexicul, morfologia și sintaxa. Studiile Mihaelei Miron-Fulea privesc stilistica și morfosintaxa, căci utilizările metaforice și metonimice actuale ale numelor proprii au importante consecințe asupra manifestării lor morfologice și sintactice. Cele două studii ale Mariei Cvasnîi Cătănescu asupra discursului publicitar, ca și studiul Rodicăi Zafiu asupra mărcilor de oralitate urmăresc, prin natura lor, mai multe niveluri lingvistice, căci mărcile de oralitate sau particularitățile discursului publicitar aparțin mai multor domenii etc. Este, de altfel, o caracteristică a lingvisticii actuale, a celei de orientare *funcționalistă*, în mod special, de a examina faptele în *interacțiunea* lor, granițele tradiționale dintre diversele niveluri lingvistice și dintre diversele clase lexico-gramaticale dovedindu-se mult prea rigide, căci, în funcționarea lor complexă, faptele lingvistice au manifestări care interesează mai multe domenii, interferând și transgresând nivelurile limbii.

Deși numeroase, cele douăzeci de articole nu pot surprinde decât *unele dintre caracteristicile și manifestările* fazei actuale a limbii, fază a cărei dinamică este nu numai spectaculoasă, dar și extrem de rapidă. În ciuda acestei

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

examinări *parțiale*, volumul poate da o *imagine de ansamblu* asupra limbii actuale, a problemelor diverse pe care ea le pune, precum și a dificultății reale din partea cercetării de a *„ține pasul"* cu această rapidă și diversificată evoluție.

•Pentru domeniul *gramaticii*, lucrarea surprinde fapte, tendințe, direcții de evoluție caracteristice momentului actual de limbă, unele *continuând* direcții mai vechi, altele *neconsemnate* încă în lucrări anterioare. Pe baza unor anchete special efectuate, lucrarea face propuneri de modificare a normelor academice, cu intenția „aducerii la zi" a variantelor literare libere. •Pentru domeniul *lexicului, al terminologiilor și al formării cuvintelor*, lucrarea înregistrează forme lexicale noi (formații interne, dar și numeroase neologisme), precum și evoluții semantice; urmărește terminologiile din domeniile aflate în plin avânt (de exemplu, terminologia numelor de profesiuni, terminologia lingvistică sau a informaticii). •Pentru domeniul *gramaticii textuale și al stilisticii*, lucrarea înregistrează mutații semnificative de strategie discursivă și de diversificare a tipologiei textuale, surprinzând tehnici predilecte pentru anumite tipuri de discurs, precum și preferințe stilistice ale unor stiluri funcționale (vezi caracteristica oralității pentru limbajul jurnalistic actual). Înregistrează, de asemenea, preferințe, devenite aproape clișee, de deviere semantică a unor subclase lexico-gramaticale (vezi subclasa numelor proprii). •În această carte, *perspectiva normativă*, predominantă în unele studii (de exemplu, articolul lui Theodor Hristea) și prezentă, într-o formă sau alta, în toate cercetările, se întemeiază pe o *concepție modernă*, ale cărei consecințe sunt: a) lărgirea normei dincolo de manifestările ei tradiționale, prin adăugarea normelor din domeniile stilistic și pragmatic; b) înțelegerea normei în cadrul teoriei generale a dinamicii limbii, în sensul legării ei de mecanismele generale de evoluție a limbii și de contextul socio-cultural de utilizare actuală a limbii române; c) abandonarea modului simplist de limitare a gramaticii normative la unicul obiectiv de „vânătoare" și de combatere a greșelilor.

Acest volum *colectiv* continuă o serie de cercetări ale dinamicii limbii actuale inițiate de Catedra de limba română a Universității din București și publicate deja în *Actele colocviului Catedrei de limba română: „Perspective actuale în studiul limbii române"*, lucrare apărută la Editura Universității din București, 2002. Volumul a găsit modele de o incontestabilă valoare în lucrări *individuale* destinate examinării fazei celei mai recente a limbii (articole și cărți publicate de cercetătorii Valeria Guțu Romalo, Mioara Avram, Florica Dimitrescu, Theodor Hristea, Rodica Zafiu, Adriana Ichim-Stoichițoiu etc., mulți dintre ei fiind și colaboratori ai volumelor noastre). Cum faza actuală a limbii, cea la care suntem martori și subiecți-vorbitori în același timp, are manifestări și trăsături în continuă mișcare și restructurare, ea constituie o sursă inepuizabilă pentru cercetarea lingvistică, oferind un material faptic de o mare

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

bogăție și varietate. Dacă avem în vedere și cerința stringentă a momentului de a fi acordată o atenție cu totul specială obiectivelor de *cultivare a limbii*, activitate în care numeroși lingviști s-au implicat cu toată responsabilitatea, avem motive de optimism că volumul de față va fi urmat *și de alte lucrări* ale Catedrei de limba română cu aceeași tematică.

14 octombrie 2002

Responsabil al volumului,
prof. ***Gabriela Pană Dindelegan***

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Partea I

MORFOSINTAXĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DESPRE „ACORD": REGULI ŞI ABATERI

VALERIA GUŢU ROMALO
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

0. Fără îndoială, cele mai des incriminate dintre încălcările regulilor gramaticale sînt „greşelile de acord", iar „greşelile" sînt considerate, în general, ca reprezentând unul dintre mecanismele responsabile de „schimbarea" în limbă, de evoluţia limbii.

Frecvenţa greşelilor, a încălcării regulilor de acord, este proporţională cu importanţa fenomenului în organizarea comunicării şi cu complexitatea formelor lui de manifestare, dar şi cu varietatea factorilor implicaţi în realizarea lui.

1. Mijloc de reliefare a relaţiilor dintre cuvintele alcătuitoare ale unui enunţ, dar şi, depăşind limitele enunţului, a corelărilor transfrastice, care asigură coeziunea în interiorul unui text de diverse dimensiuni, *acordul* – în variatele sale ipostaze – se realizează la nivelul grupului sintactic, la nivelul propoziţiei şi al frazei, dar şi dincolo de aceste limite şi constituie principala modalitate de asigurare a coerenţei comunicării.

Principiu de organizare *sintactică* în primul rînd, acordul angajează în mecanismele de asociere a unităţilor lexicale în ansambluri semnificative şi comunicative mijloacele oferite de *sistemul flexionar* al limbii.

În cazul limbilor cu flexiune bogată, cum este limba română, cele mai multe dintre disponibilităţile morfologice ale sistemului îşi dovedesc funcţionalitatea în variatele forme de acord prin care se configurează unităţile/ansamblurile semnificative ale discursului.

Asocierea, în vederea configurării şi transmiterii unor informaţii, a două sau mai multe cuvinte în procesul de comunicare se realizează prin simplă alăturare, cu ajutorul conectivelor sau/şi prin selectarea şi utilizarea anumitor forme flexionare.

Posibilităţile de corelare a cuvintelor în virtutea simplei *vecinătăţi* în lanţul enunţării sînt relativ reduse în măsura în care succesiunea liniară proprie exprimării într-o limbă naturală nu permite decît două vecinătăţi imediate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru un termen dat, dar şi pentru că alăturarea a două cuvinte n u implică obligatoriu şi asocierea semnificativă (şi comunicativă) a termenilor învecinaţi.

Destul de limitate sînt şi virtualităţile asociative ale *conectivelor* lexicale.

Rolul principal în stabilirea conexiunilor între unităţile lexicale revine în limba română, ca şi în multe alte limbi, *posibilităţilor flexionare* oferite de sistem.

Un factor important – dar insuficient conştientizat (şi subliniat) – în mecanismul de manifestare a raporturilor asociative în cadrul enunţării îl reprezintă însă şi *compatibilitatea semantică* a componentelor comunicării.

2. Manifestarea prin **acord** a asocierii sintactice a cuvintelor constă în *repetarea* – în diverse puncte ale secvenţei enunţiative – a unei anumite *informaţii gramaticale* exprimate cu mijloace morfologice. Reitetarea – prin unităţile morfemice apropriate într-o limbă dată – a informaţiei gramaticale poate fi totală (cf. acordul adjectivului cu substantivul regent) sau parţială (ca în cazul acordului dintre predicat şi subiect) şi se poate realiza în condiţiile vecinătăţii imediate a cuvintelor corelate prin acord sau la distanţă.

La nivelul propoziţiei, acordul pune în evidenţă organizarea grupului/grupurilor nominal(e), dar şi relaţia – fundamentală la nivelul enunţului – dintre subiect şi predicat. În unităţile comunicative mai extinse (frază, text), rezultînd din articularea mai multor propoziţii, acordul stabileşte corelări de tip *anaforic* între termeni (de regulă, substantive şi pronume) care – alăturaţi sau la distanţă – se încadrează în structuri minimale diferite, situate la diverse niveluri de organizare a discursului, şi separate între ele, adeseori, prin mai multe „noduri" sintactice, putînd face parte chiar şi din unităţi superioare ale discursului (şi textului).

Acordul acoperă o mare varietate de situaţii şi se realizează în condiţii diferite, dintre care unele favorizează încălcarea regulilor curente.

Între abaterile pe care regulile de acord le au în vedere explicit se numără, de pildă, *acordul prin atracţie* (perturbare a concordanţelor sub influenţa unor vecinătăţi imediate, dar gramatical neasociative). În condiţiile exprimării prin acord a relaţiilor sintactice, distanţarea în succesiunea liniară a termenilor corelaţi – prin interpunerea între componentele grupului sintactic minimal a unor elemente dinafara lui – constituie o circumstanţă favorabilă perturbărilor, încălcării regulilor gramaticale.

În asemenea situaţii, suportul corectiv în stabilirea legăturilor sintactice îl reprezintă îndeobşte *sensul*, pentru că acordul, ca exprimare a relaţiei de asociere sintactică a doi termeni prin repetarea informaţiei gramaticale, presupune, în condiţiile comunicării fireşti, *congruenţa semantică* („acordul semantic"[1]) a unităţilor lexicale corelate. Suportul semantic al fenomenului

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

gramatical de acord capătă un relief deosebit în situațiile în care termenii asociați n u sunt direct învecinați sau participă concomitent, în cadrul aceleiași unități semnificative, la mai multe relații asociative.

3. În uzul actual al limbii române, o largă categorie de greşeli, de „dezacorduri", se înregistrează în situațiile în care substantivul purtător al informației gramaticale reiterate prin acord este angrenat concomitent în două (sau mai multe) relații sintactice, cum se întîmplă, de pildă, în situația cînd același substantiv regent al unui grup nominal (asociat deci cu diverse categorii de determinanți) participă şi la relația 'subiect-predicat'. Regula „Predicatul se acordă cu subiectul (mai precis cu subiectul gramatical) şi numai cu subiectul"[2] are în vedere această situație sintactică, iar insistenta subliniere finală, care încearcă să prevină abateri virtuale, se datoreşte tocmai constatării numărului mare al cazurilor de nerespectare a acestei reguli fundamentale.

Dintre încălcările posibile deosebit de frecvent se întîlnesc cele reprezentate prin construcții în care un subiect la singular este asociat cu un predicat la plural, cum sînt, de pildă:

(a) *Gălăgia copiilor m-au trezit.*

– în care greşeala ('acord prin atracție') este indusă de vecinătatea imediată – dar neasociativă gramatical – a substantivului la plural (atribut al subiectului, fără raport direct cu predicatul) – sau

Rezultatul la cele mai multe examane au fost slabe.

– unde structura mai amplă a secvenței reprezentînd grupul nominal măreşte distanța dintre subiect (centrul, componentul regent al grupului) şi predicat – şi

(b) *Un grup de elevi au participat la Olimpiadă.*

O mulțime de participanți s-au opus hotărîrii.

– care se deosebesc de celelalte sub aspectul componenței grupului nominal grupul subiectului este alcătuit din substantive al căror sens – 'ansamblu (implicînd adeseori şi evaluări cantitative)' – permite asocierea lui cu substantive desemnînd elementele componente ale ansamblului.

Frecvente în uzul actual, situațiile de acest fel nu se numără între „greşelile" recente : ele sînt consemnate şi discutate de Iorgu Iordan în *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*[3], binecunoscuta lucrare deschizătoare de drum, dar şi în multe studii punctuale şi lucrări de ansamblu[4] în care prevalează componenta normativă.

Dacă greşelile de acord ilustrate de exemplele de tip (a) sînt rezultatul unor corelări întîmplătoare şi par a rămîne fără urmări durabile, cele de la (b) au un caracter mai sistematic, condiționarea fiind reprezentată de componența specifică a grupului nominal (subiect) cu care este asociat predicatul: *centrul*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

grupului nominal (totodată şi subiect gramatical) este reprezentat prin substantive (la singular) a căror semnificaţie se organizează în jurul componentei 'ansamblu', cum sînt *grup, clasa, familie, echipă, serie, şir* ..., dar şi *majoritate, mulţime, pereche, duzină, jumătate*..., al căror sens implică o caracterizare cantitativă a 'ansamblului' –, precum şi substantive ca *amar, gros, potop* ş.a., care, folosite figurat, comportă o profundă modificare semantică (din care rezultă punerea în prim plan a componentului 'cantitate (mare)'); *determinantul* – reprezentat tot printr-un substantiv (la plural) – caracterizează 'calitativ' regentul desemnînd componentele ansamblului.

Apreciindu-le ca reprezentînd, în perioada discutată, o situaţie în care „limba nu s-a fixat, în toate cazurile, asupra aspectului morfologic al predicatului, care stă astfel cînd la plural, cînd la singular", Iorgu Iordan (LRA 413) înregistrează un mare număr de exemple – cf. *O parte din locuitori şedea...; Numărul studenţilor s-au augmentat; Majoritatea indivizilor nu percepe viaţa neted; Şirul lung de zeiţe n-au putut fi detronate; Mai mult de jumătate din locuri rămîne goale; Grosul minorităţilor sunt într-o sărăcie; Majoritatea elevilor..., după ce s-au instruit, nu mai are poftă* etc.

Deşi consideră că „Teoretic ar trebui să avem pretutindeni predicatul la plural, fiind că, indiferent de forma subiectului, înţelesul lui este de plural", înţeles întărit de prezenţa determinativului la plural (singura construcţie pe care o apreciază ca fiind greşită este *Numărul studenţilor s-au augmentat*, pentru că „noţiunea 'număr' n-are nimic 'pluralic' în ea"), autorul, confruntat cu materialul, sugerează unele restricţii: cînd substantive ca *grup, categorie* sînt întrebuinţate singure, ele „cer, fără nici o îndoială, un predicat la singular" (op. cit., 413), ca şi atunci cînd determinantul este la singular; în acest ultim tip de construcţie, se acordă o atenţie specială subiectului realizat prin *majoritate*, „la care oscilaţia pare totuşi mai mare". În această situaţie, autorul precizează (414): „Simţul meu lingvistic cere predicat la singular cînd *majoritate* este urmat de un genetiv singular (*Majoritatea publicului este favorabilă actorilor...*) şi predicat la plural cînd după *majoritate* stă un genetiv plural (*Majoritatea oamenilor trăiesc bine*) ".

Problema acordului 'corect' în situaţiile de acest fel a fost reluată de multe ori în cursul deceniilor din urmă. Punînd în discuţie acest caz special de acord, lucrările cu caracter normativ mai recente se opresc şi ele, preferenţial, asupra construcţiilor al căror subiect este substantivul *majoritate*, încercînd 'să stabilizeze', în termeni destul de variabili, ezitările constatate în uz. În acest sens, M.Avram[5] separă situaţiile în care „subiectul este exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv de tipul *echipaj, familie, grup* la numărul singular", de cele în care subiectul este „un substantiv [la singular] care exprimă o cantitate (*mulţime, majoritate, parte, jumătate* etc.)". Pentru cea dintîi se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

propune regula: „singurul acord corect este cel formal, cu predicatul la singular, normele limbii literare respingînd categoric acordul după înțeles la plural... "; reglementarea este mai concesivă în cazul celei de a doua situații, în care „acordul formal este concurat de alte tipuri de acord": cînd subiectul *majoritate* nu este însoțit de un determinant „este tolerat acordul după înțeles, deci se preferă *Majoritatea a venit*, dar se admite și *Majoritatea au venit*"; în construcțiile în care subiectul este determinat de un substantiv la plural „se răspîndește tot mai mult, avînd perspectiva să devină chiar normă, deci se spune *O mulțime de copii a* sau *au venit*, *Majoritatea elevilor va* sau *vor pleca.* "

Astfel formulată, norma[6] devine mai detaliată și mai explicită, dar și mai puțin rigidă, mai permisivă în raport cu sugestiile lui Iorgu Iordan, în măsura în care acceptă variația liberă și în situația în care substantivul subiect – la singular și neînsoțit de un determinant la plural – face parte din clasa 'cantitativelor' (*majoritate, mulțime* etc.).

Regula mai sus menționată privind acordul predicatului în propozițiile – foarte variate – al căror subiect include pe *mulțime* poate fi rafinată luînd în considerare și alți factori. Alegerea formei de număr a predicatului este influențat și de articol. Astfel, spre deosebire de *O mulțime de copii s-au speriat.* unde este acceptat predicatul la plural, în construcțiile în care substantivul *mulțime* este articulat definit mai potrivită este forma de singular a verbului: *Mulțimea de copii a început să se agite.* Prezența articolului definit 'reactivează' calitatea substantivală a cuvîntului, calitate diminuată în așa măsură în asociere cu *o* încît, în construcții de tipul *A vorbit / Au mers o mulțime*, funcționează ca determinant (circumstanțial) cantitativ al verbului (și se comportă adverbial – comp., de pildă, cu *Au mers mult*).

Schimbarea de statut gramatical este efectul indirect al unei *reinterpretări semantice*, al cărei punct de plecare îl reprezintă tocmai grupările substantivale în legătură cu care se manifestă variațiile de acord discutate.

Procesul de clarificare a normei progresează astfel în direcția schițată în LRA fără să fie soluționate însă toate situațiile în care uzul ezită în acordul predicatului între singular și plural, situații care, în timp, devin, dacă nu mai numeroase, mai variate, iar acceptarea acordului predicatului propoziției cu componentul 'nenominativ' al grupului nominal mai frecventă.

4. În condițiile acestui mod de structurare a grupului, componentul al doilea (cel care nu este la nominativ) poate fi din punct de vedere *semantic* mai adecvat statutului de 'subiect al predicatului', ceea ce favorizează acordul predicatului propoziției cu acest component 'nenominativ' al grupului nominal (avantajat și de așezarea în vecinătatea imediată a predicatului).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Situația – clasată adeseori ca *acord după înțeles* – este înregistrată de gramaticile şi lucrările de orientare normativă fiind încadrată, adeseori, între greşelile de acord. Comentariile explicative care însoțesc de obicei exemplele sugerează situarea unora dintre construcții la granița dintre 'corect' şi 'incorect'.

Acceptarea construcțiilor cu predicatul la plural – deci a acordului cu adjunctul grupului nominal subiect – presupune, în cazul situațiilor discutate, o modificare subtilă în interpretarea organizării semantice (şi, ca efect, şi sintactice) a grupului nominal: substantivul în nominativ (la singular), sărăcit semantic, este interpretat – şi tratat – ca un (determinant) cantitativ, cedînd poziția dominantă în grup substantivului (atribut) la plural, a cărui informație gramaticală este repetată morfologic prin forma predicatului.

Reinterpretările semantice (cu consecințe sintactice) de acest fel influențează realizarea fenomenului de acord în favoarea pluralului mai ales în cazul în care, în virtutea înțelesurilor specifice, predicatul 'concordă' *semantic* cu componentul 'nenominativ' al grupului, ceea ce facilitează stabilirea unei relații sintactice directe între ele. În cazul unor construcții ca: *După ploaie au răsărit o mulțime de ciuperci; O serie de teatre şi-au redeschis porțile; Un grup de turişti s-au intoxicat cu înghețată; O parte din cei convocați nu s-au prezentat, Jumătate din bani s-au cheltuit fără folos*, organizarea semantică a enunțului, în condițiile unui acord gramatical riguros – deci cu forma verbală reiterînd informația 'singular' a substantivului în nominativ (subiect), *mulțime, serie, grup, parte, jumătate, număr* etc. –, conduce la o grupare 'subiect + predicat' semantic inconsistentă.

Nepotrivirea semantică dintre predicat şi centrul (formal) al grupului nominal subiect poate acționa negativ asupra comunicării şi în condițiile unor construcții în care grupul nominal subiect are o structură mai complicată, termenii implicați în acord găsindu-se în vecinătate imediată, ca în *Autorii utilizează o serie de strategii de construcție care le permit să anticipeze orizontul de aşteptare*, unde predicatul *permit* se „acordă" ca sens cel mai bine cu *strategii*, forma de singular fiind percepută mai curînd ca disonantă. Într-o frază ca *Gradul de relevanță a unei trăsături semice depinde de numărul de cuvinte care o include*, contextul semantic general e cel care ar fi făcut preferabilă folosirea la plural a ultimului verb ('trăsătura semică' se asociază cu 'cuvîntul' nu cu 'numărul').

O reaşezarea analogă, consecință a unei reinterpretări semantice mai complicate a componentelor, se produce şi în grupurile în care centrul este reprezentat prin substantive exprimînd figurat o 'cantitate mare': între *Grosul forțelor acestui corp de armată a fost / au fost împins(e) înapoi*, cea cu verbul la plural apare ca fiind semantic mai adecvată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Compatibilitățile semantice prevalează în raport cu regulile „formale" ale acordului dintre subiect şi predicat şi în construcțiile în care centrul grupului nominal subiect este *amar* : *Au trecut atîta / atîția amar de ani*. În grupările de acest fel, adjectivul substantivat a căpătat o semnificație care nu mai are nimic comun cu sensul originar: în sintagma nominală din care face parte, contribuția lui semantică se reduce la o evaluare cantitativă, informație introdusă, de regulă, prin cuantificatori, dintre care cei mai mulți, prin natura lor, funcționează ca determinanți în grupul nominal[7].

Compatibilitatea semantică superioară dintre substantivul 'nenominativ' din grupul subiect şi predicat influențează decisiv acordul şi în construcțiile cu predicat nominal : *O mulțime de copii sunt bolnavi / Majoritatea copiilor au fost bolnavi de varicelă* (nu se spune **O mulțime de copii este bolnavă*, **Majoritatea copiilor a fost bolnavă de varicelă*) şi în construcțiile pasive, cf. *O mulțime de copii (Majoritatea copiilor) au fost muşcați de țînțari*, *O mulțime de plantații au fost distruse de uragan*[8].

5. Evoluția semantico-sintactică a tipului de grup nominal subiect discutat a avut un suport deloc neglijabil în numerale, care reprezintă cea mai importantă categorie de cuantificatori şi care, în organizarea gramaticală a limbii române, reprezintă o clasă lexical-semantică morfologic profund neunitară[9], cuprinzînd, alături de numeralele adjective (*doi, patru* etc. şi elemente lexicale care se comportă substantival (*sută, mie, milion* etc.) şi impun construcția prepoziționlă (cu *de*) substantivului a cărui cantitate o precizează.

Construcția care rezultă nu diferă ca organizare sintactică de cele de care ne-am ocupat pînă acum (comp. *o mie de oameni* şi *o mulțime de oameni*, de exemplu) şi care favorizează, cum am văzut, abaterea de la regulile „formale" ale acordului. Ezitarea între, de pildă, *O mie de oameni a venit* şi *O mie de oameni au venit* se rezolvă, de regulă, preferențial în favoarea celei de a doua: forma de plural a verbului predicat repetă informația gramaticală a adjunctului (*oameni*), ceea ce implică tratarea centrului gramatical (*mie*) al grupului ca determinant cantitativ (al substantivului precedat de prepoziția *de*).

Intervertirea rolurilor gramaticale sub dominanța relațiilor semantice dintre elementele alcătuitoare ale grupului este favorizată de statutul lingvistic al acestor unități lexicale, care se înscriu *semantic* în seria cantativelor numerice, 'cifrice' (a „numeralelor"), iar numeralele de bază, cele mai frecvente, au statut gramatical de adjectiv, ceea ce implică poziția de determinant în structura grupului nominal (*doi copii, două cărți*, de pildă)[10]. Fenomenul e comun tuturor numeralelor compuse în care sînt incluse numeralele substantivale simple, cf. *Două mii (trei sute) de ani au trecut*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De altfel, ca 'numerale' în sens strict, *sută, mie* etc., înseriate alături de *un(u), doi* ..., fac parte totdeauna din 'grupări numerale' (numerale compuse): *o sută, două mii* etc. (spre deosebire de *zece*, care este utilizat şi singur – alăturat direct substantivului, ca şi numeralele adjective, comp. *zece cărți* şi *două zeci de cărți*).

În afara numeralelor compuse, caracterul substantival al acestor 'numerale' se accentuează fiind subliniat şi prin asocierea cu articolul definit, marcă a substantivării[11]: *Mia de pagini citite nu l-a lămurit.*

6. Efectele acestui mod de reinterpretare sintactico-semantică afectează şi acordul altor componenți ai grupului nominal în care determinantul cuantificator este reprezentat printr-un numeral compus din structura căruia face parte un 'numeral substantival' (sau 'substantiv numeral'). O construcție ca *cei două sute de tîlhari* (față de *cele două sute de tîlhari*, de exemplu) pune în evidență corelarea prin acord a determinantului demonstrativ cu substantivul *tîlhari*, căruia, deşi precedat de prepoziție (ceea ce indică îndeobşte situarea ca subordonat), i se acordă statut de „centru" semantic, dar şi sintactic al grupului : componentul 'numeral', este tratat ca un tot, deci ca 'unitate' – ca şi *doi* din (*cei*) *doi tîlhari*), unde numeralul adjectiv are, în mod neechivoc, statut gramatical de adjunct al substantivului centru.

Acelaşi mod de reinterpretare afectează şi grupurile nominale în organizarea cărora intră elementele numerale substantivale *sută, mie, milion* (participînd la alcătuirea unităților numerale compuse), cf. *cei optzeci de milioane două sute de mii de locuitori, cei cinci mii cinci sute de lei cheltuiți* etc., construcții în care, e posibil – în condiții determinate de reliefare a cuantificatorului – şi acordul demonstrativului cu componentul substantival al grupării numerale: *cele optzeci de milioane de locuitori*, de exemplu. Această posibilitate de acord este exclusă în grupul nominal la alcătuirea căruia participă numeralele *o sută, o mie*: nu spunem decît *Cei o sută de tîlhari..., Cele o mie de pagini*.

Tot prin transgresări ale regulilor de acord se manifestă această tendință şi în cazul numeralelor compuse în alcătuirea cărora componentul final este reprezentat prin *unu* sau *doi*, singurele numerale (cardinale) care cunosc flexiunea în raport cu genul şi sînt compatibile de 'acord' cu substantivul cu care se asociază.

În formațiile în care reprezintă componentul final, *unu* îşi păstrează flexiunea (*două zeci şi unu de ani, douăzeci şi una de zile*). Extinderea – contrară normei (dar foarte frecventă în uzul actual) – a formei de masculin în locul femininului (în *două zeci şi unu de zile*, de pildă) presupune tendința de a trata ca invariabil numeralul compus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În aceleaşi condiţii, *doi* îşi păstrează flexiunea (ca şi atunci cînd reprezintă primul component al compusului, cf. *doisprezece ani, douăsprezece zile*). Extinderea formei de masculin în locul femininului – indice al tendinţei de simplificare (şi unificare) flexionară – se întîlneşte în situaţii izolate ca *ora doisprezece*, în loc de *douăsprezece*. (În *unsprezece,* compusul, ca şi componentul *un(u)*, este invariabil,)

În toate aceste situaţii, chiar atunci cînd 'numeralul' este asociat substantivului prin *de* (ceea ce sintactic situează substantivul ca subordonat al 'numeralului'), componentul dominant ('regent') – cel care impune prin acord reiterarea anumitor informaţii gramaticale reliefînd structura grupării – este substantivul, care preia astfel funcţia de 'centru' al grupului nominal.

Perturbările de acord de acest fel indică, în ce priveşte organizarea grupului nominal avînd ca centru un cuantificator, o modificare în favoarea factorului 'sens', iar în ce priveşte clasa semantică 'numeral (cardinal)', tendinţa de omogenizare morfologică, prin pierderea treptată a particularităţilor flexionare divergente ale componentelor seriei.

În majoritatea covîrşitoare a cazurilor, în situaţii ca cele mai înainte discutate, se înregistrează alături de acordul realizat în condiţiile impuse de regulile formale ('acordul gramatical') şi frecvente utilizări care contravin acestor reguli. În unele cazuri, ele sînt respinse ca incorecte; alteori sînt acceptate – chiar la nivelul normei – ambele variante ale construcţiei, uzul actual înclinînd adeseori în favoarea „abaterii".

Or, prezenţa variaţiei libere, a coexistenţei unor posibilităţi paralele, în acelaşi punct al sistemului, corespunde instabilităţii anunţînd, virtual, schimbarea.

Situaţiile discutate indică, prin prezenţa şi frecvenţa lor în limba actuală, o modificare a regulilor acordului dintre subiect şi predicat. Determinată de o anumită disimetrie a raporturilor dintre forma gramaticală de organizare a comunicării şi sens, modificarea se realizează prin acomodarea formei la exigenţele semantice ale enunţării.

7. Probleme de acord – determinate de raporturile de forţă dintre forma gramaticală şi semnificaţie – se înregistrează în limba română actuală şi în utilizarea unor cuvinte neologice, împrumuturi recente sau formaţii de tipul compuselor prin abreviere (sau siglare).

Între multele neologisme de dată recentă care îşi caută locul în sistemul gramatical al limbii române, *mass-media* (de la un moment dat şi în varianta abreviată *media*) iese în evidenţă prin problemele speciale pe care le pune adaptarea sa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Formație savantă (constituită din elemente latine), de mare circulație în lumea occidentală, cuvîntul începe să fie intens utilizat în limba română în ultimul deceniu al secolului XX.

Într-o primă etapă, utilizarea lui a atras atenția prin frecvența asocierii nerecomandabile cu substantivul *mijloace*, care dubla supărător pleonastic componentul *media* (plural al lat. *medium* 'mijloc'). Formularea pleonastică *mijloace(le) mass-media*, curentă la începutul anilor '90[12], nu se mai întîlnește decît sporadic (și reprezintă unul din puținele exemple de succes în combaterea unei greșeli).

Încadrarea gramaticală în sistem a acestei vocabule savante ezită încă între două interpretări, care conduc la rezultate morfologice și sintactice profund diferite.

Interpretarea „morfologică" – ținînd seamă de aspectul fonic al împrumutului – îl asimilează substantivelor feminine defective de plural: alături de *mass-media* (care impune prin acord forme de feminin singular termenilor cu care este asociat, cf. *mass-media românească, mass-media electronică*; *Mass-media te făcea om*; *Mass-media folosește suporturi electronice*), apare o formă de genitiv-dativ *mass-mediei* (*destinele mass-mediei, furnizează mass-mediei date* etc.). Tot ca substantiv feminin la genitiv singular este tratat și în *creația aceleiași mass-media*.

În această interpretare neologismul are particularități anomale sub aspectul determinării: opoziția determinat definit / nedeterminat este abolită la nominativ-acuzativ, iar la genitiv-dativ, în condițiile nearticulării (vezi *aceleiași mass-media*), forma de caz a substantivului nu diferă – cum se întîmplă de regulă la feminine – de cea de nominativ-acuzativ.

Soluția „savantă" – adoptată de *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*[13] și propagată prin școală și prin texte consacrate teoriei presei, presupune raportarea la gruparea latinească originară[14]: interpretat în sensul exigențelor gramaticii latine, împrumutul este tratat ca plural, ceea ce sintactic conduce la construcții ca : *Mass-media erau un instrument în acest amplu proces; Mass-media făceau parte din sistemul de propagandă*; *Temele național-comunismului reluate de mass-media comuniste* etc.

Interpretarea în termeni etimologici a neologismului, marcată prin acord, are și alte consecințe în organizarea gramaticală a limbii.

Flexionar este tratat ca substantiv defectiv de număr (*pluralia tantum*) și, ca multe alte neologisme de dată recentă[15], este invariabil în raport cu cazul, iar forma flexionară unică respinge asocierea cu morfemele definite ale categoriei de determinare; ca urmare, în contexte ca *discursul mass-media, universul mass-media, mesaje mass-media* etc., vocabula în discuție are un statut ambiguu putînd fi considerată (și) adjectiv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dacă în cazul primei modalități de adaptare a neologismului, punctul de plecare îl constituie factorul 'formă', în cazul celeilalte soluții, elementul semantic, atribuirea semnificației de plural, reprezintă factorul hotărîtor.

8. O altă categorie de abateri de la regulile de acord gramatical, de multă vreme înregistrată, dar deosebit de frecventă în uzul actual al limbii române, privește organizarea internă a *grupului nominal*, a cărui complexitate depinde de numărul, de calitatea și de poziția componentelor care se asociază ca determinanți ai aceluiași centru substantival.

Relația (de subordonare) cu substantivul se realizează prin acord, determinantul reiterînd prin forma sa flexionară informația gramaticală a regentului, în situațiile în care determinantul este un adjectiv (*case înalte, aceste case, două case*), dar și în contextele în care determinantul substantiv în genitiv este precedat de *al* (*hotărîre a guvernului, exigențe ale gramaticii* etc.). Regulile sintactice românești impun, în condiții sintactice strict reglementate, reluarea prin forma acestor componente a informației de gen și număr a substantivului regent.

În cazul grupului nominal cu determinant adjectiv, abaterile – constînd în perturbări ale acordului adjunctului cu substantivul regent – se produc mai ales în situațiile în care grupul nominal are un centru (substantival) multiplu, deci în situația în care forma (unică) a determinantului adjectival trebuie să asigure reiterarea informației gramaticale, multiple și adeseori neconcordante, asociate substantivelor care constituie nucleul grupului. Regulile de acord, complicate[16] (și nu totdeauna suficient de ferme), presupunînd o prealabilă ierarhizare a informațiilor gramaticale care caracterizează grupul substantival central, sînt adeseori încălcate[17].

Dar, chiar și în condițiile clare în care adjunctul adjectival se subordonează unui singur substantiv, în care informația gramaticală supusă reiterării prin acord este unică, se înregistrează frecvente greșeli constînd în neconcordanța formei determinantului în raport cu informația de *caz* asociată regentului (cf. *Se dăruiește vieții* ***plină*** *de zbucium; înfățișarea acelei venetice* ***venită*** *tocmai de pe ceea lume* (LRA, 422), *cazul burgheziei* ***satirizată*** *de Caragiale; înțelesurile grave ale unei prietenii aparent* ***indestructibilă*** (CG_1, 47), *A pus bazele unei formațiuni cu adevărat* ***creștin-democrată***; *Au scăpat atenției mereu* ***trează*** *a lui G.Călinescu; Nu m-am oprit asupra unei idei des* ***întîlnită*** *în articolele semnate de ...* (2001).

Cînd adjunctul este – ca în exemplele de mai sus – un adjectiv calificativ, acest tip de greșeală se înregistrează în construcțiile care au ca centru un substantiv feminin la genitiv sau dativ singular – adică în situația unică în care flexiunea nominală românească dispune, pentru aceste cazuri, de desinențe distincte de cele de nominativ-acuzativ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Raportată la ansamblul flexiunii nominale românești, încălcarea regulilor de acord (în caz) prin neglijarea particularității flexionare specifice singularului feminin și utilizarea unei forme unice a adjectivului apare ca fiind determinată de presiunea sistemului morfologic[18].

Fenomenul este favorizat de anumite circumstanțe sintactice, cum ar fi, de pildă, intercalarea (ca în unele dintre exemplele menționate) între centru și adjunct a unor cuvinte a căror ocurență presupune relații sintactice suplimentare, secundare în raport cu cea care asociază componentele principale ale grupului nominal minimal. Intervin adeseori și determinări semantico-sintactice marcate adeseori prin pauză.

O situație asemănătoare de 'dezacord' – poate mai frecventă și probabil tot atît de veche – se întîlnește și în situațiile în care adjunctul unui substantiv în genitiv sau dativ este un adjectiv pronominal, a cărui formă nu este caracterizată prin desinențele (de origine pronominală) proprii acestor cazuri (cf., de pildă, *grija avutului **acesta**; Fac un mare serviciu neamului **acesta*** (LRA); *răspunsul elevului **acesta**; conferă o anumită stranie măreție personajului **acesta*** (2001).

Greșeala constă – ca și în cazul adjectivului calificativ – în extinderea, la toate cazurile, ca formă unică, a celei de nominativ-acuzativ, ceea ce presupune schimbări flexionare mai numeroase în comparație cu cele ale adjectivelor nepronominale avînd în vedere morfologia mai complexă a demonstrativului românesc.

În ambele situații, adjectivul repetă parțial, prin selectarea unei anumite desinențe, numai informația de gen și număr impusă de substantivul regent.

Dezacordul se realizează în condițiile postpunerii demonstrativului, niciodată cînd, cum se întîmplă foarte frecvent în limba actuală, adjectivul demonstrativ precedă substantivul (cf. *acestui personaj, acestui dubios personaj, acestui bine / de mult cunoscut personaj* etc.). Ca și în cazul adjunctului adjectiv nepronominal, încălcarea regulilor de acord se produce (în detrimentul informației de caz) prin utilizarea unei forme unice pentru toate situațiile.

Explicația, fie și parțială, a fenomenului o oferă caracterul redundant al acordului: pentru punerea în relief a relației unui adjectiv cu un anumit substantiv, repetarea, în totalitatea ei, a informației gramaticale asociate substantivului devine excesivă în condițiile flexionare ale limbii române. Nu e lipsit însă de semnificație faptul că, din informația complexă asociată substantivului, cea care se pierde în realizarea acordului adjectivului cu substantivul centru este cea de *caz*, deci informația gramaticală care corespunde *poziției sintactice* a regentului și variază în raport cu funcția în enunț a acestuia[19].

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

9. O greşeală – care poate fi apreciată ca implicînd o anomalie mai gravă – este cea în care deficienţa sub raport sintactic a construcţiei se manifestă la nivelul centrului substantival al grupării, cînd inadecvarea sub aspectul formei cazuale priveşte substantivul (centru al grupului), ca în: *în primele ore ale celei de a patra* ***zi*** (CG_1 p.49), *în dimineaţa aceleiaşi* ***zi*** (CG_2, p.44), *rubricile clasice ale sîmbetei şi ale fiecărei* ***zi*** (2001), *dimineaţa celei de a doua* ***zi*** *de Paşti* (2002). Exprimarea relaţiei sintactice prin care grupul nominal se integrează în ansamblul structural al enunţului este asigurată de forma determinantului, şi n u a substantivului centru (a cărui formă flexionară nu corespunde poziţiei sintactice pe care o reprezintă în organizarea grupului).

Deşi atestat de multă vreme (cf. CG_1), fenomenul rămîne rar în limba actuală şi afectează preferenţial construcţiile în care apare *zi*, substantiv foarte frecvent, aparţinînd unei clase flexionare mai speciale[20]. Un exemplu recent ca *Ne găsim în faţa celei de a treia* ***creştinare*** (text oral, 2001) pare să indice tendinţa de propagare a fenomenului.

10. În toate cazurile mai înainte discutate, acordul în caz este neglijat numai în situaţiile în care termenul afectat – reprezentînd de obicei termenul secund, rar, substantivul regent al grupului nominal – n u este plasat la începutul grupului.

Componentul adjectival poate apărea 'neacordat (în caz)' numai cînd este plasat d u p ă substantivul regent (în imediata lui vecinătate sau, mai ales, la distanţă), niciodată cînd precedă substantivul.

Abaterea – mult mai rar întîlnită – constînd în omiterea în forma substantivului regent a mărcilor de caz (genitiv-dativ) corespunzătoare rolului sintactic al acestuia presupune, de asemeni, aşezarea regentului în partea finală a grupului. Deşi, această ultimă situaţie n u poate fi în sens strict subsumată problemelor acordului, similitudinea de poziţie a termenilor afectaţi de absenţa mărcilor specifice (de genitiv-dativ) le apropie sugerînd motivaţii structurale mai profunde.

În ambele situaţii, suspendarea (formală a) opoziţiilor cazuale afectează componentul neiniţial al grupului nominal, situarea sintactică a grupului în organizarea enunţului rămînînd în seama componentului iniţial (a substantivului regent sau a elementelor adjuncte): exprimarea informaţiei sintactice este asigurată prin forma cazuală a termenului care constituie începutul grupului.

Concentrarea informaţiei gramaticale asupra 'capului' (în sensul ordonării liniare a componentelor grupului nominal) prin preluarea (parţială) a însemnelor gramaticale ale substantivului centru, reprezintă un procedeu general al limbii române în ce priveşte categoria de determinare: expresie morfematică a determinării definite, articolul hotărît enclitic este totdeauna asociat cu primul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

component al grupului nominal (substantiv regent sau adjunct adjectival – comp. *oraşul mare, marele oraş*), deşi valorile categoriei de determinare caracterizează substantivul şi ar fi fost de aşteptat ca mărcile lor specifice să fie ataşate substantivului centru al grupului; articolul nehotărît, marcă a determinării nedefinite, precedă nemijlocit substantivul centru (*nişte / unor oraşe mari*) sau adjunctul (*nişte / unor mari oraşe*) în funcție de poziția în grup a componentelor.

Prin realizările diferențiate în raport cu genul, numărul şi cazul ale articolului asociat primului component al grupului, acesta este capabil să indice poziția grupului nominal în organizarea sintactică a enunțului.

În grupările la care participă mai mulți componenți cu forme de genitiv-dativ diferențiate desinențial, în condițiile topicii 'substantiv + adjunct', norma cere reiterarea cazului, de cîte ori este (morfologic) posibil, prin forma adjuncților (cf.*copiilor celor mulți, participanților celor mai activi, fetei celei frumoase*).

Uzul înregistrează însă şi construcții ca *participanților cei mai activi*, în condițiile de 'dezacord' discutate). În topică inversată însă regulile de acord în caz sînt riguros respectate (*acestei piese, fiecărui om, celor mai activi participanți*).

În situațiile în care substantivul este precedat de doi adjuncți realizați prin adjective pronominale, se recomandă acordul în caz al primului dintre adjuncți (*unor alte vremuri, altor multe întrebări*), informația gramaticală reiterată prin cel de al doilea reducîndu-se la gen şi număr. Ceea ce presupune prezența în paradigma adjectivelor pronominale (cel puțin a unora dintre ele) a două forme pentru genitiv-dativ, una cu desinență proprie flexiunii pronominale (*altui, altei, altor*), cealaltă rezultată din asimilarea unor desinențe ale flexiunii nominale *(alți, alte; mulți, multe*) sub influența adjectivelor calificative (nepronominale) şi a substantivelor.

Cele două variante se deosebesc ca distribuție. Forma originară (care corespunde flexiunii pronominale) se foloseşte cînd reprezintă, în structura grupului nominal, singurul adjectiv de acest fel (*altui om*); poate fi însă destul de des întîlnită şi cînd la alcătuirea grupului participă şi un alt asemenea component (adjectiv pronominal sau articol nehotărît), plasat la începutul grupului (*multor altor participanți, unor altor fete*[21]).

Ocurența celei de a doua variante se limitează la această ultimă situație: *acestei alte persoane, altor multe întrebări, unor alte întrebări* etc., recomandate ca reprezentînd norma[22].

11. Dacă la nivelul propoziției şi al grupului sintactic, funcția acordului constă – ca în situațiile discutate anterior – în punerea în evidență a relațiilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dintre cuvintele componente care organizează unitățile comunicative, același procedeu îndeplinește un rol diferit – de liant discursiv între *substantiv* și *pronume* la nivelul enunțului, propoziție și frază, dar și al textului: repetarea informației gramaticale în interiorul unor comunicări mai largi, dar și al grupului nominal, funcționează ca liant semantic (și sintactic) prin stabilirea anaforică / cataforică a identității referențiale a doi (sau mai mulți) termeni care, integrați în același text, sînt implicați în același act comunicativ.

În cadrul acordului *(co)referențial*, care asociază îndeobște un substantiv și un pronume, informația gramaticală repetată este cea care caracterizează substantivul.

Forma flexionară a substitutului reia obligatoriu – prin acord – numai o parte din informația gramaticală asociată substantivului coreferent: cea de *gen*.

Repetarea informației de număr depinde de anumite condiții referențiale, iar eventuala identitate de caz nu se datorează acordului, ci întîmplătoarei coincidențe de funcție sintactică a termenilor (care aparțin de regulă unor structuri sintactice distincte), comp., de pildă: *Dintre* ***promisiunile*** *făcute numai* ***una*** *a fost respectată; A participat la premierea* ***copiilor.*** ***Unul*** *a luat premiul cel mare,* ***altuia*** *i s-a oferit o carte, pe* ***ceilalți*** *i-a menționat numai.*

Complexitatea condiționărilor presupuse de regulile de acord care guvernează situațiile de acest tip face ca respectarea lor să fie destul de dificilă și, ca urmare, încălcările destul de frecvente.

Între greșelile care apar în situațiile de acord referențial unele au implicații mai adînci. Este, de pildă, cazul unor 'dezacorduri' înregistrate în interiorul grupului nominal care asociază un *pronume* regent cu un substantiv adjunct – cf. ***Una*** *din* ***lucrurile*** *care m-a interesat cel mai mult;* ***Una*** *dintre evenimentele pregătite pentru azi; O extindere robustă* [a NATO] *cu* ***una*** *sau mai multe state* (2002) – repun în discuție problema **genului neutru**. Greșeala constă în utilizarea formei inadecvate *una* în locul celei corecte (*unul*), ceea ce reprezintă o abatere de la regula mai sus amintită a concordanței obligatorii în *gen* a substantivului și pronumelui coreferențial.

Semnificația deosebită a greșelilor de acest fel derivă din faptul că în comiterea lor este implicat 'genul neutru', categorie cu statut aparte în structura gramaticală a limbii române: păstrarea neutrului deosebește româna de celelalte limbi romanice, iar poziția lui în organizarea internă a limbii a ridicat numeroase (și variate) controverse determinate de particularitățile flexionare ale substantivelor din această categorie.

Greșeala de acord din exemplele precedente nu poate fi separată de cea – mult mai frecventă, mai ales în exprimarea orală – în care forma incriminată face parte dintr-un numeral compus [23]: *A susținut patruzeci și* ***una*** *de roluri; Detaliază tratatul în douăzeci și* ***una*** *de puncte, Douăzeci și* ***una*** *de orașe*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

participă la jocurile internaționale, și chiar *Am organizat treizeci și **una** de vernisaje. Cel de al treizeci și doilea vernisaj...*

Utilizarea la singular a formei de feminin în contexte care impun acordul cu un substantiv neutru sugerează o posibilă tendință de destabilizare a acestei categorii gramaticale, a cărei specificitate flexionară se reduce la prezența desinenței *-uri* în forma de plural a unei largi categorii de substantive neutre.

Caracterul 'specificator' al acestui afix flexionar este condiționat însă de *omogenitatea semantică* a clasei neutrului, asociat, pînă la un moment dat, sub aspectul conținutului cu *inanimatul*. Selectivitatea flexionară a inanimatelor pentru genul neutru s-a manifestat de-a lungul istoriei limbii române prin adaptarea preferențială ca neutre a împrumuturilor aparținînd acestei clase semantice, indiferent de limba sursă.

Evoluția recentă a limbii române înregistrează însă unele fenomene care afectează specificitatea neutrelor atît semantic, cît și flexionar. Semantic, prin extinderea grupului animatelor în interiorul neutrului[24] (cf. *manechin, personaj, star* etc., dar și *vip*), flexionar, prin atenuarea caracterul diferențiator specific al desinenței *-uri* ca urmare a utilizării ei și în flexiunea unor substantive feminine[25] (*mătăsuri, cărnuri*). Deși foarte activă în perioada actuală, ca modalitate de adaptare a formațiilor neologice[26], desinența *-uri* nu mai poate fi considerată 'marcă' a genului neutru.

12. Examinarea din perspectiva dinamicii limbii a unor situații discutabile de acord, frecvente în uzul actual al limbii române, permite atît reliefarea unor tendințe normative, cît și punerea în evidență a mecanismelor complexe presupuse de funcționarea (și utilizarea) limbii.

În dinamica limbii este implicată, ca parte componentă a sa, și ipostaza 'literară'. Normele care o definesc se dovedesc sensibile la schimbare și la preferințele schimbătoare ale uzului lingvistic (cf.**3**). Influența acestora din urmă afectează în măsură diferită modul de exprimare a indivizilor în raport cu fidelitatea 'utilizatorului limbii' față de norme, dar și cu temeinicia cunoașterii acestora.

Caracterul convențional și oficial instituționalizat al normelor variantei literare face ca modificarea lor 'legiferată' (presupunînd un anume grad de obligativitate) să depindă substanțial de 'legislator', de instanța avînd autoritatea de a interveni și de a elabora lucrările cu caracter normativ.

Deciziile oficiale sînt de regulă pregătite de înregistrarea prealabilă a aspectelor discutabile, prin relevarea și explicarea lor în diverse cercetări cu caracter de „cultivare a exprimării". Analiza faptelor, a „greșelilor", pune de obicei în evidență, condiționările implicate de producerea diverselor abateri și conduce adeseori la precizarea și chiar la modificarea unor norme. Elocvente sînt în acest sens unele dintre situațiile discutate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Schimbările presupun însă şi *modificări de percepţie* din partea *vorbitorilor* (inclusiv a celor care au rolul de a stabili normele) asupra faptului lingvistic. Modificările de percepţie lingvistică sînt determinate de factori multipli şi diverşi, de modul în care aceştia interacţionează la un moment dat şi de ponderea pe care o au şi care se poate modifica în timp. Condiţiile concrete de realizare socială a comunicării intervin şi ele în acest complicat proces.

Alegerea celor cîteva situaţii (disparate) discutate anterior a fost determinată de finalitatea expunerii, care şi-a propus să scoată în evidenţă complexitatea factorilor interni angrenaţi (şi responsabili) în schimbarea normelor şi, implicit, în evoluţia sistemului lingvistic.

Analiza efectuată reliefează faptul că schimbarea poate fi explicată (din interiorul sistemului lingvistic) în unele situaţii prin factori *'formali'*, modificările (percepute pînă la un moment dat ca greşeli) derivînd din reaşezarea componentelor în interiorul sistemului.

Din această categorie fac parte situaţiile de 'dezacord' în caz al atributului exprimat printr-un adjectiv postpus subordonat unui substantiv feminin la singular (**8**). Dezacordul implică extinderea la această clasă de adjective (la feminin singular) a omonimiilor cazuale comune paradigmelor de plural şi masculin singular.

Acelaşi factor sistemic este responsabil de încălcarea regulilor de acord în cazul atributelor exprimate prin adjective pronominale postpuse (cf.**9**,**10**). Dezacordul presupune şi în acest caz modificări ale flexiunii: adjectivele pronominale dezvoltă forme paralele de genitiv-dativ (cele originare, cu desinenţe pronominale specifice, şi cele refăcute după modelul flexionar adjectival). Dintre formele cu desinenţe adjectivale, unele au o mai veche istorie participînd, în calitate de componente, la alcătuirea pronumelui (şi adjectivului) compus *celălalt* (*celuilalt, celeilalte, celorlalţi*).

Factorul '*sens*' este responsabil (cf. **4**-**6**) de cele mai multe dintre abaterile de la regulile de bază ale acordului dintre predicat şi subiect, situaţie în care avem a face cu un proces mai complicat care conduce la reinterpretarea sintactică a grupului nominal subiect, dar şi tendinţa de *reaşezare în sistem* a unor elemente lexicale.

Acordul „după înţeles" prevalează de preferinţă în situaţiile în care capul (în ordine liniară) al grupului aparţine categoriei elementelor lexicale (numerale sau/şi substantive colective/cantitative) implicînd *cuantificarea*. Elementul cuantificator – chiar în situaţiile în care reprezintă centrul (gramatical) al grupului – tinde să fie interpretat ca adjunct, locul central în realizarea acordului revenind determinantului (substantival prepoziţional). Această modalitate de reorganizare semantico-sintactică (reflectată de evoluţia normei) este favorizată de congruenţa semantică dintre predicat şi componentul nominal promovat ca nucleu al grupului subiect.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Factorul semantic – reprezentat prin componenta 'cuantificare' – facilitează 'glisarea' către statutul de adjunct a substantivelor subiect aparţinînd acestei clase lexicale.

În cazul substantivului *mass-media* (cf.7), ezitarea în uzul actual între două modalităţi de încadrare în sistem este determinată de ponderea diferită acordată de vorbitori particularităţilor de formă sau de sens (etimologic) ale neologismului.

Situaţiile de „dezacord referenţial" în condiţiile unui substantiv coreferent făcînd parte din clasa neutrelor (cf. **11**) indică un proces de destabilizare a acestei zone substantivale, proces în care sînt implicate condiţionări formale (slăbirea specificităţii desinenţei *-uri*) şi semantice (includerea între neutre a numeroase 'animate').

Utilizarea pronumelui corefent cu formă de feminin (în locul celei de masculin) singular în contextele în care substantivul la al cărui referent se raportează pronumele face parte din clasa neutrelor se plasează în aceeaşi direcţie de evoluţie: forma de feminin singular (a pronumelui) concordă cu pluralul (substantivului) care – datorită omonimilor specifice – nu diferă de al femininelor.

Neconcordanţa de formă a pronumelui cu substantivul coreferenţial marchează şi accentuează destabilizarea 'neutrului' în sistem.

NOTE:

---

1 Cf. VALERIA GUŢU ROMALO, *Corectitudine şi greşeală. Limba română azi*, Bucureşti, 1972, Ed. Ştiinţifică; Versiune nouă, 2000, Bucureşti, Humanitas Educational (în continuare CG_1 şi CG_2).

2 MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toţi*, 1997, Bucureşti, Ed.Humanitas (în continuare GPT), p.335.

3 Bucureşti, 1943, Ed. SOCEC & Co.,S.A.R (în continuare LRA).

4 Cum sînt, în ordine cronologică, CG_1, V.BREBAN, M.BOJAN, E.COMŞULEA, D.NEGOMIREANU, V.ŞERBAN, S.TEIUŞ, *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, 1973, Bucureşti, N. MIHĂIESCU, *Cum e corect? Îndreptar de limbă românească*, 1973, Bucureşti, *Aspecte lexicale şi gramaticale ale limbii române literare*, 1978, Bucureşti, M.AVRAM, *Probleme ale exprimării corecte*, 1987, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R.; vezi şi G.GRUIŢĂ, *Acordul în limba română*, 1981, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

5 GPT, p.338.

6 Situaţia este înregistrată încă de I.HELIADE RĂDULESCU în *Gramatica românească* (cf. p.241, Bucureşti, 1980, Ed. Eminescu, ed. V. Guţu Romalo): „IV. *Jumătate, a treia parte, o mulţime, o cîtăţime*, cînd vor avea după sine un partitiv la înmulţit, verbul atunci se pune iarăşi după voie sau după cum vine mai bine; cum: *o jumătate din oameni sînt* sau *este* ...".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

7 Procesul de „reaşezarea" gramaticală a substantivului *amar* îşi găseşte expresia şi în acordul ezitant al determinantului *atîta/atîţia*.

8 O construcţie ca *Majoritatea familiei lui au fost uciși în 1944*, în care predicatul nu concordă nici sub raportul numărului, nici al genului cu nici unul din cele două componente ale grupului subiect, este un caz extrem de „regrupare semantică" şi nu poate fi explicată decît prin invocarea unei elipse : grupul nominal subiect ar fi trebuit să fie *Majoritatea membrilor familiei...*

9 Cf. *Limba română contemporană. Fonetică, fonologie, morfologie* (coord. I.Coteanu), Bucureşti, 1974, p. 137-138.

10 Asocierea componentelor în cazul grupărilor nominale de acest fel implică o relaţie (de dependenţă) aparte : substantivul (centru al grupului) impune adjectivului numeral forma de gen, dar forma de număr a substantivului depinde de 'sensul' determinantului numeral (cf. op.cit., p.137).

11 Cf.V. GUŢU ROMALO, *Unele valori ale articolului în limba română actuală* în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, 1958, Editura Academiei R.P.R., p.367. Articolul este încadrat între *clasificatori* de G. Pană Dindelegan (*Formaţii substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*, în LR 1999, nr.1-2, p.124).

12 CG_2, p.61.

13 1982, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R.

14 Procedeul are ca model soluţia adoptată de multă vreme de gramatica engleză, care cunoaşte un număr relativ mare de împrumuturi savante integrate păstrînd statutul gramatical latin (vezi, de pildă, R.QUIRK, S.GREENBAUM, G.LEECH, J.SVARTVIK, *A Grammar of Contemporary English*, 1972, Longman, p.181 şi urm.).

15 Cf. G.PANĂ DINDELEGAN, *art.cit.*, A.STOICHIŢOIU-ICHIM, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate*, 2001, All Educational, p.101.

16 Cf., de pildă, GPT, p.358.

17 *Loc.cit.*

18 CG_1, p.47-49.

19 Spre deosebire de gen, care se constituie în informaţie intrinsecă a substantivului, dar şi de număr, care (în cazul substantivului) depinde de condiţionări referenţiale.

20 V.GUŢU ROMALO, *Morfologie structurală a limbii române*, 1968, Editura Academiei R.S.R., p.67, 69.

21 Considerate „greşeli explicabile prin hipercorectitudine" (GPT, p.361).

22 Formele „refăcute" participă la alcătuirea genitiv-dativului pronumelui compus *celălalt* (*celuilalt, celorlalţi*).

23 CG_2, p.43.

24 Cf. V.GUŢU ROMALO, *Morfologia* în I.Coteanu (coord.), *Limba română contemporană. Fonetica, Fonologia, Morfologia*, 1985, Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, p.129, 132.

25 Substantive a căror flexiune cuprinde trei forme distincte (vezi op.cit., p.129,132.

26 Cf. G.PANĂ DINDELEGAN, *art.cit.*; vezi şi A.STOICHIŢOIU-ICHIM, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. influenţe, creativitate*, 2001, Bucureşti, Ed.All Educational, p.46, 49.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Résumé

Le problème de l'accord grammatical est abordé du point de vue de la dynamique de la langue.

L'examen de quelques cas d'écart fréquents dans l'usage du roumain actuel fait ressortir certains mécanismes intérieurs impliqués par l'évolution des normes et de la langue. L'analyse des situations discutées met en évidence la relevance du sens des mots associés dans la structure des unités syntactiques dont le liant est représenté par l'accord: la concordance sémantique (lexicale) prend quelquefois le dessus sur les rigueurs de la grammaire et agit en agent perturbateur par rapport aux exigences de la norme, entraînant un changement dans la perception des sujets parlants la relation centre – déterminatif, changement qui explique la proliférations des 'fautes' et l'évolution de la norme.

Dans certains cas, les écarts, plus ou moins accidentels, sont à l'origine des procès compliqués où interfèrent la pression du système et la sémantique des mots.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FORMAȚII SUBSTANTIVALE RECENTE ȘI ROLUL „CLASIFICATORILOR" ÎN ACTUALIZAREA LOR CONTEXTUALĂ

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. În cele ce urmează, ne propunem să urmărim particularitățile flexionare ale unor formații substantivale foarte noi, fie împrumuturi neadaptate încă la sistemul morfologic românesc, fie formații obținute în interiorul limbii române, creații mai mult sau mai puțin accidentale, unele compuse prin abreviere, altele obținute prin conversiune (prin schimbarea clasei lexico-gramaticale) sau prin devieri metonimice și metaforice de la utilizarea unor substantive proprii. Detaliind aceste subclase, vom distinge:

a. xenisme, numite și (cuvinte) **aloglote**[2], adică acele substantive străine simțite ca atare de vorbitori, deci simțite ca aparținând unui sistem lexico-gramatical străin de limba română, sentiment care se manifestă, atunci când cuvântul este folosit în scris, prin i n d i v i d u a l i z a r e a lui grafică. Marcarea grafică specială se obține prin caractere cursive, prin ghilimele sau, mai rar, prin scrierea tuturor literelor sau numai a inițialei de cuvânt cu majusculă, ca în exemplele:

„va deveni operațional un *help-line* pentru persoanele în vârstă" (RLib),
„La pacienții în vârstă se recomandă cea mai mică doză eficientă care va fi corelată cu severitatea infecției și „clearance"-ul la creatinină" (prospect de medicament),
„F.F. ia la rând toate «racket»-urile, toate soiurile de târguri..." (DCR,194),
„din contractul de înființare a unui <joint-venture>" (RLib),
„pentru cei care își doresc o dublă *hi-tech*" (RLib);

b. terminologie tehnică aparținând unor limbaje de specialitate închise și, în același timp, internaționalizate, cum ar fi limbajul de origine englezească al informaticii și al computerelor[3] sau limbajul de aceeași origine al gramaticilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

formale chomskyene şi potchomskyene etc. Cuvintele tehnice cele mai recente fie nu sunt traduse şi au caracteristicile unor formaţii străine neadaptate, comportându-se precum xenismele (vezi (a)), fie sunt traduse, iar termenul calchiat este simţit ca special în raport cu termenul curent corespunzător. De exemplu, pentru terminologia modernă a lingvisticii, cele două situaţii corespund distincţiei: *item, raising, feedback,* limbă *head first* vs. limbă *head last*, pe de o parte, şi *cap, insulă, legare, ştergere, urmă*, pe de alta[4], pentru ambele categorii existând sentimentul utilizatorului că termenii aparţin altui cod decât cel comun. Plasarea conştientă în alt cod decât cel curent se manifestă la nivel grafic prin marcare specială: cursive, majuscule, ghilimele, a termenului sau a sintagmei întregi şi, suplimentar, prin legarea mărcilor flexionare, atunci când acestea apar, cu ajutorul cratimei. Vezi exemple ca: „prin intermediul „feedback"-ului", „trăsăturile CAP-ului de grup", „determinarea acustică a *locus-ului* consoanelor", culese din lucrări moderne de lingvistică;

c. compuse create prin abreviere, procedeu modern de compunere, productiv în anumite domenii de utilizare a românei actuale[5]: domeniile politic, administrativ şi economico-financiar, tehnic, ştiinţific, fiecare utilizând o listă deschisă şi greu de controlat de asemenea formaţii, unele rămase cunoscute numai de publicaţia care le creează sau de un cerc restrâns de vorbitori în care formaţia circulă. Vezi, de exemplu, abrevierile curente de dicţionare, atlase, reviste şi publicaţii lingvistice: ALR, BL, LR, PLG, RRL, SCL, SMFC, DA, DLR, DEX, DN, DLRLC, DOOM sau mai recentele DIAR, DCR, DSL etc.

În aceeaşi serie de formaţii prin abreviere se înscriu **siglele** din limbajele de specialitate, frecvente în domeniile cu formalizare maximă (vezi, de exemplu, numărul mare de sigle din gramaticile moderne). Cele mai multe sunt împrumuturi, care îmbracă fie forma calcului total de siglă (vezi siglele din gramatica generativă românească GV, GN, GPrep, GAj, calcuri ale simbolurilor englezeşti VP, NP, PP, AP) sau a calcului parţial (ca în D-Structură, S-Structură, X-Bară), fie forma necalchiată, abrevierile străine fiind preluate ca atare (ex. GB, siglă pentru engl. Government and Binding; equi, pentru engl. Equivalent NP Deletion, vizând fenomenul suprimării subiectului din subordonată echivalent cu cel din regentă; HPSG, pentru engl. Head-driven Phrase Structure Grammar, un tip recent de gramatică formală, etc.)[6];

d. formaţii obţinute prin conversiune, reprezentând substantivări mai mult sau mai puţin accidentale, obţinute, în mare parte, prin utilizare autonimică[7] a unor forme sau fragmente de text, la care se recurge pentru a se desemna pe ele însele, şi nu pentru a trimite la semnificaţia lor convenţională. Vezi exemple ca:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Spre-ul ar fi fost mai potrivit în context decât la-ul",

„Lipsesc din text toate ş-urile şi ţ-urile".

Sau vezi exemple scriitoriceşti ca:

„nu apucasem aşa ceva, iar în Franţa aşa ceva-ul se întâmplă la alţii" (PG,III,73),

„şi eu făcusem orice ca să-mi public cărţile, orice-ul fiind internarea mamei în azil" (*id.*, II,29),

"mă iubeau nespus – mi-au spus şi mie nespus-ul în faţă", *id.*,III,270, în care se reia un fragment non-substantival din text, se aşază într-o poziţie sintactică substantivală, fragmentul repetat având rolul unui substitut *special* şi *inedit* (*special,* pentru că dobândeşte o semnificaţie nouă, substantivală, şi *inedit,* întrucât este o substantivare rară şi neaşteptată).

Orice substantivizare, nu numai cea de natură autonimică, poate recurge la acelaşi procedeu de conversiune (vezi, de exemplu, substantivizarea prefixului extra- în: „mi-e frică, o frică sălbatică, de tot ceea ce, aici, se numeşte extra-uri", DCR,203, unde substantivul extra are sensul de „serviciu suplimentar care nu este inclus în preţ"; vezi, de asemenea, adjectivele substantivizate *griuri, albul:* „adevărul conţine multe *griuri* până la *albul* perfect", RLib.);

e. nume proprii utilizate drept comune, fie că trecerea la clasa comunelor (antonomaza) este totală, fie că este parţială, accidentală, metaforică sau metonimică. Vezi situaţii ca:

„prin grija clubului de fotbal din Oradea, mai toate echipele noastre de fotbal vor purta «*Alain Delon*»-uri" (DCR,23), unde *Alain Delon* semnifică „un tip de haină de piele îmblănită",

„Saint-Just-ul de Slobozia" (titlu de articol din RLib),

„Picasso-urile Dorei Maar" (RLib)[8].

2. Există o similitudine de comportament între clasele (a) – (e)[9], provenind din sentimentul comun al vorbitorului că se află în faţa unor formaţii substantivale de tip special, fie că aparţin unui sistem străin de limba română, fie că aparţin unui cod diferit de cel curent, fie că reprezintă conversiuni accidentale, cu o singură apariţie. Similitudinile de comportament privesc nu numai aspectul lor grafic (vezi observaţiile anterioare asupra procedeelor similare de marcare grafică), ci, după cum vom vedea, se reflectă şi în flexiune.

Formaţiile substantivale analizate sunt lipsite, prin ele însele, de flexiune, neavând ca dat inerent un anumit tipar flexionar. Actualizarea lor într-un context impune, din partea vorbitorului, pentru fiecare caz în parte şi pentru fiecare nouă utilizare, o atitudine *conştientă* de marcare a calităţii substantivale

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

şi de adaptare a formei la constrângerile referenţiale (forma de singular sau de plural) şi sintactice (forma de genitiv-dativ) ale contextului. Deşi multe dintre aceste creaţii sunt accidentale, efemere[10], tratamentul lor oferă informaţii preţioase asupra tendinţelor flexionare ale stării actuale de limbă, căci, în absenţa particularităţilor flexionare inerente (adică a tiparului flexionar caracteristic unui substantiv statornicit în limbă), în operaţia de actualizare intervin constrângerile şi tendinţele cele mai puternice ale momentului.

Sub acest aspect, tratamentul flexionar al formaţiilor în discuţie relevă *trei tendinţe*, reprezentând, în esenţă, *două direcţii contradictorii*.

2.1. O tendinţă este cea de utilizare *invariabilă*[11], cu o formă unică de N-Ac singular şi fără articulare, indiferent de constrângerile contextului. În construcţii ca: „Achiziţia conferă ABN AMRO o poziţie puternică în regiune"(RLib, Obs. Financiar), „aşezarea GN în poziţia de subiect" (DSL), „cercetări pentru prejudicierea CNH Petroşani" (RLib), „n-a mai ajuns pe masa CEDO" (RLib), „conform PwC (=PricewaterhouseCoopers)", „Ion Iliescu a dat undă verde PNA (=Parchetul Naţional Anticorupţie)" (RLib), substantivele obţinute prin abreviere nu marchează formal poziţiile de dativ sau de genitiv pe care le ocupă, informaţia sintactică revenind în exclusivitate contextului: fie regimului prepoziţiilor, fie al verbului sau al substantivelor regente.

Contextul prepoziţional salvează adesea lipsa de flexiune a substantivelor în discuţie, precum şi a xenismelor. În exemple ca: „Asta e tot despre drag-and-drop", Word,86, „Pentru a şterge cu Delete", *id.*,9, „Efectuaţi clic pe Replace", *id.*,95, „să vezi dacă are calculatoare în reţea, prin masquerading" (apud A.Ş.,6), „În add-on vor fi prezentate 30 de noi unităţi (apud A.Ş.,38), „a vinde către General Motors" (RLib), prepoziţiile despre, cu, pe, prin, în, către, cu regim de acuzativ şi cu proprietatea caracteristică limbii române de a se construi cu un substantiv nearticulat, permit introducerea formei preluate ca atare din engleză, fără o adaptare specifică a acesteia.

2.2. Tendinţa de utilizare invariabilă poate avea ca efect *creşterea ponderii mijloacelor analitice* în actualizare, mijloace care, în absenţa flectivelor, asigură încadrarea contextuală a acestor substantive speciale şi la alte cazuri decât la nominativ. Se recurge la mijloacele analitice diverse: •pentru G-D, procliticul ***lui***, utilizat şi dincolo de restricţiile lexicale proprii substantivelor mai vechi ale limbii (apartenenţa la subgenul personal, cu anumite particularităţi ale numelor personale), precedat sau nu la G de articolul genitival; •pentru G, articolul genitival (în condiţii sintactice impunând apariţia acestuia) sau, în anumite condiţii morfosintactice şi lexicale, prepoziţiile ***a*** şi ***de***; prima apărând şi în contexte proprii dativului (*graţie **a** tot felul de ajutoare)*; •pentru D, prepoziţiile ***la, către,*** prima extinzându-se în româna actuală şi în contexte proprii genitivului (*din cauza **la** tratament*); •pentru Ac, forma prepoziţională ***pe***, utilizată şi dincolo de restricţiile lexicale şi semantice curente

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(apartenența la subgenul personal și individualizarea hotărâtă a obiectului direct)[12]; Vezi exemple ca:

„Structura lui GN și a lui GAj" (DSL),

„Tot așa cum Ctrl + Page Down este opusul lui Ctrl + Page Up" (Word,35),

„Nu mai ninge, dar pe râu e numai fum, vorba lui Noivrempământ" (PG,III,181)

„directorul pentru România al ABN AMRO" (RLib),

„garda de sol al lui Allroad" (RLib),

„nu o dată punctul de vedere al mass-media influențează..." (RLit.)

„Constrângerile exercitate de guvernor asupra a GN" (DSL),

„consultanța juridică acordată la PwC" (RLib),

„Prep guvernează pe GN"(DSL),

„l-au șters din finalul cuvântului pe x".

S-a semnalat și s-a comentat[13] deja faptul că prin utilizarea mijloacelor analitice, frecventă în româna actuală, „româna tinde *să regăsească tipul romanic*, cu exprimare predominant analitică". Este însă vorba de o „regăsire" *ca tip structural*, și nu ca inventar de procedee analitice, căci inventarul și natura procedeelor românești sunt diferite de limbile romanice: în română, mijloacele analitice sunt mai numeroase și mai diversificate, căci, în afară de prepoziții, se recurge frecvent (chiar mai frecvent decât la prepoziții) la două articole: **lui**[14] și **articolul genitival**).

2.2.1. Diversele ***procedee analitice*** din română au fie reguli și preferințe proprii de utilizare, fie preferințe interferente, cu ***diferențe mari între registrul cult*** al limbii și ***cel neliterar***. Uzul literar și neliterar al limbii consemnează, pentru diversele mijloace analitice, situații de tipul: • pot apărea în distribuție complementară (vezi, de exemplu, relația dintre articolul genitival și prepoziția ***a***, relație de excludere determinată de restricțiile de utilizare a prepoziției ***a***: *punctul de vedere **al** mass-media* vs. *punctul de vedere **a** doi studenți, punctul de vedere **a** numeroși studenți, punctul de vedere **a** tot felul de oameni*); • pot apărea coocurent (vezi coocurența articol genitival + procliticul ***lui***: *acest telefon **al lui** Ion, această structură **a lui** GN, această omisiune **a lui** „x", acest telefon **al lu'** șefa*); • pot apărea în variație liberă (vezi, în registrul neliterar, relația dintre ***lui*** proclitic și prepoziția ***la***: în locu' ***lu'*** *șefa – în locu' **la** șefa*), dar și în distribuție complementară, în alte condiții lexicale, chiar pentru același registru neliterar (vezi *din cauza **la** tratament*, dar imposibil **din cauza **lu'** tratament*), ceea ce face ca ***flexiunea analitică*** a numelui în ansamblul românei actuale să fie *cu mult mai complicată* decât în celelalte limbi romanice. Complicația[15] este explicabilă și prin aceea că mijloacele, preferințele și tendințele acestui tip de flexiune sunt, în multe privințe, diferite în registrul cult și cel necultivat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• S-au semnalat deja preferințele de utilizare a mărcii analitice ***lui,*** cu tendință de extindere și dincolo de regulile consemnate în mod curent[16], fără însă a fi posibilă, chiar și în registrul neliterar al limbii, o utilizare a acestuia în orice vecinătate (vezi **din cauza lu' tratament,* dar **din cauza lu' tratamentu' ăsta*[17]).

• Orice gramatică formulează regulile lexico-sintactice de utilizare a mărcii analitice prepoziționale ***a***: apariția în poziția genitivului a unui grup nominal având ca centru (sau ca determinant antepus) fie un numeral cardinal, fie o clasă de cantitative, fie substantive sau pronume invariabile sau care nu pot exprima flexiunea. Pentru registrul cult al limbii, se manifestă însă și o tendință de extindere a acestui ***a*** dincolo de constrângerile lexico-sintactice consemnate pentru vecinătatea din dreapta, dar în condiții lexico-gramaticale bine precizate pentru vecinătatea din stânga (o vecinătate stângă din clasa substantivelor postverbale: *propunerile **a noi reprezentanți** în organismele europene, valorificarea **a noi și importante resurse***). Prepoziția ***a*** se extinde în locul prepoziției curente ***de***, preluând toate caracteristicile de utilizare semantică și gramaticală a acesteia din urmă. Ca și ***de***, introduce determinanți non-definiți[18], ceea ce înseamnă că ambele prepoziții sunt echivalentele funcționale ale unui articol nehotărât în genitiv (=*propunerile **unor** noi reprezentanți, valorificarea **unor** resurse noi și importante*).

• Și pentru ca tabloul gradului de complexitate să fie cât mai exact, trebuie adăugat și faptul că, nu o dată, procedeele analitice apar în variație liberă cu cele sintetice, uneori în cuprinsul aceluiași articol. Vezi construcțiile variante: „marele interes al CPEX", cu marca analitică **al**, alături de „membrii fostului CPEX", „membrii CPEX-ului", în care articolul legat (atașat adjectivului precedent sau substantivului însuși) funcționează ca marcă sintetică (vezi și *infra*, § **2.2**). Sau o utilizare invariabilă, fără nici o marcare a relației de caz, apare în variație liberă cu o construcție sintetică; vezi exemplele: „poziția Hezbollah", „participarea Hezbollah", alături de „fieful Hezbollah-ului", toate prezente în același articol din RLib).

2.3. Urmărind presa ultimei perioade, se impune atenției și o altă tendință: cea de acomodare a formațiilor în discuție la constrângerile sintactice ale contextului și la variația flexionară de număr, acomodare realizată prin intermediul „clasificatorilor flexionari". Numim ***clasificatori flexionari*** acele mărci flexionare de încadrare *neunivocă* într-o clasă lexico-gramaticală, îndeplinind, în plan morfologic, un rol identic cu cel jucat în plan sintactic de contextul diagnostic[19]. Clasificatorii flexionari sunt, altfel spus, „mărci flexionare diagnostice"[20]. Din inventarul concret de flective ale unei părți de vorbire, se încarcă cu această funcție, adăugându-și acest rol suplimentar, flectivele prezente în flexiunea unei s i n g u r e clase lexico-gramaticale, a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

căror selecție asigură încadrarea oricărei baze, recunoscute sau nerecunoscute de vorbitori, într-o anumită clasă lexico-gramaticală.

Care sunt, în cazul substantivului, flectivele care dobândesc această funcție?

a. Funcționează cu rol de „clasificator substantival" desinența **-uri**, singura desinență din flexiunea nominală (substantiv, adjectiv, pronume) care apare n u m a i la substantiv, permițând încadrarea neechivocă a bazelor în această clasă. Prin urmare, atunci când un vorbitor urmăreşte să încadreze o anumită bază, oricare ar fi aceasta, în clasa substantivului şi să folosească noua formație la plural, selectează obligatoriu **-uri**, marcând, în acelaşi timp, partea de vorbire şi pluralul şi antrenând, implicit, încadrarea într-un anumit gen. Încadrarea în subclasa neutrelor este o determinare secundară, derivând din calitatea de „clasificator" cu care este încărcat **-uri**. Vezi exemple recente ca:

„altfel decât pe la proteveuri" (RLib),

„UNIT-uri stomatologice Germania" (rubrică de anunțuri RLib),

„Second hand-uri Germania" (id.),

„Se oferă calculatoare, imprimante, notebook-uri" (id.),

„Au apărut noi Caritas-uri" (id.),

„Literele au serif-uri (codițe) la capete" (Word,47),

„ce-a făcut Barbăneagră cu bisericile, cu piramidele şi cu „versaiurile"(PG,II,64

„Modelul testat avea airbaguri, geamuri electrice" (RLib),

„nu cred că avea supermarketuri acolo" (CORV,61),

„Ersatz-uri de dialog" (SC, 113).

Vezi şi alte exemple în Tatiana Slama-Cazacu (2000, p. 144-145: *joburi, lobby-uri, team-uri* etc.). Ataşăm aici şi bogatul inventar de formații substantivale din limbajul computerezei: root-uri, log-uri, chipset-uri, gadget-uri, litmap-uri, plugin-uri, site-uri, screenshot-uri, shell-uri, sample-uri, demo-uri, crack-uri (apud A.Ş., 7, 19, 22, 27, 34, 35, 50, 53, 65, 100, 105, 111). Această înşirare de forme este concludentă tocmai pentru faptul că, pentru un vorbitor din afara domeniului informaticii şi nedeprins cu site-urile internetului, ele nu au nici o semnificație, singura informație pe care o furnizează fiind de natură gramaticală: includerea în clasa substantivului, la forma de plural.

Relevante sunt şi substantivizările cu totul accidentale de grupuri. Un exemplu scriitoricesc ca: „Mi s-a părut, am mai zis, un număr slab. Alcătuit din gemete ultime, din <Ce să mai...>-uri lehămetite" (PG,III,1O1) pune în evidență funcția clară de clasificator cu care este folosit **-uri**: flectivul este simțit de autor ca având capacitatea de a încadra orice bază – în cazul de față, o bază inedită, formată dintr-un segment de propoziție – în clasa substantivului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Interesante sunt şi exemplele în care flectivul **-uri** se ataşează formei englezeşti de plural: „30-50 la sută din populaţia urbană a ţărilor sărace trăieşte la ora actuală în «slums»-uri" (DCR, 213), „love-stories-urile orientale" (*id.*,141), „Numărul gadgets-urilor de specialitate", „hobbies-urile", Ciofu, 96.[21], esenţială dovedindu-se funcţia de încadrare a bazei în clasa substantivului (deci funcţia clasificatoare), şi nu cea de marcă de plural (natura pleonastică a mărcilor derivă, de fapt, din desemantizarea primei mărci). În acelaşi sens pot fi interpretate şi alte observaţii făcute în literatura lingvistică asupra extinderii lui **-uri** şi dincolo de constrângerile şi de determinările constatate anterior, şi anume: extinderea la substantive neologice desemnând persoane (vezi VIP-uri, porno-staruri, sex-simboluri, top-modeluri, miss-uri)[22], precum şi utilizarea la împrumuturile recente din engleză[23] fără nici o condiţionare fonetică sau de altă natură, adică depăşind clasa neutrelor neologice monosilabice, a celor cu finală vocalică sau a compuselor prin abreviere[24]. Extinderi de acest tip probează, în fond, că *alte determinări* în utilizarea lui **-uri** îşi pierd din importanţă, trecând pe un plan secund, în raport cu rolul lui de *marcare a clasei substantivului*.

Într-un studiu consacrat pluralului neutrelor neologice, Grigore Brâncuş[25] constata, pe baze statistice, având drept corpus inventarul de 6473 de neutre neologice din DEX, creşterea semnificativă a productivităţii lui **-uri**, în raport cu **-e**, şi propunea o explicaţie a fenomenului, intrând în mecanismul intim al ataşării acestei desinenţe. Astfel, observa că selecţia lui **-uri** are avantajul de a menţine baza substantivului neologic cât mai aproape de etimon, atât ca accentuare, cât şi ca formă fonetică, avantaj extrem de important în cazul neologismelor mult depărtate fonetic şi morfologic de tiparul românesc. Ca efect al acestui avantaj, observa că **-uri** este preferat „în prima fază a perioadei de adaptare" şi că neutrele neologice cu finale neromâneşti se încadrează „automat" în tiparul de plural cu **-uri**.

Urmărind stadiul actual al raportului dintre **-e** şi **-uri,** aşa cum apare el pe baza DCR-ului (1997), am constatat că direcţia de evoluţie stabilită de Grigore Brâncuş în favoarea lui **-uri** a rămas neschimbată. Observaţiile statistice rezultate, de astă dată, din inventarierea tuturor neutrelor recente, inclusiv a formaţiilor interne noi, probează că poziţia lui **-uri** a fost în continuă creştere şi că fenomenul priveşte toate formaţiile neutre recente (raportul stabilit pe baza DCR (1997)[26] este de 92 de atestări în **-uri**, faţă de 52 în **-e**). Observaţia se menţine şi pentru formaţiile de după 1997. Explicaţia propusă de Grigore Brâncuş, constând în avantajul lui **-uri** de a păstra *intactă baza*, este valabilă şi pentru formaţiile interne, mai ales în cazul substantivărilor şi al antonomazelor accidentale, deci al recurgerii la baze cu totul neaşteptate. În ce priveşte ideea articolului de faţă, explicaţia lui Grigore Brâncuş vine în sprijinul acesteia: oricare bază **neologică**, de orice origine (în DCR apar şi alte baze decât cele

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

curente ca tip de împrumut; vezi: haicú-uri (bază japoneză), ponchouri (bază spaniolă), cuvinte intrate însă tot prin filierele obişnuite: franceză sau engleză), şi oricare bază **românească**, aparţinând oricărei părţi de vorbire, inclusiv fragmente de enunţ (vezi, din exemplele anterioare, formaţiile: extra-uri, «ce să mai...»-uri), poate fi încadrată, prin selecţia lui **-uri**, în clasa substantivului, baza rămânând fonetic intactă. Rolul suplimentar cu care se încarcă **-uri**, cel de „clasificator substantival", îi întăreşte poziţia în ansamblul sistemului actual[27].

b. Cu acelaşi rol de „clasificator al substantivelor comune" funcţionează şi articolul hotărât[28]. Caracteristicile de distribuţie şi, mai ales, cele de funcţie semantică, legate în mod necesar de clasa substantivului, explică încărcarea suplimentară a articolului cu acest rol, recurgându-se frecvent la articularea hotărâtă atât în cazurile de conversiune (în trecerea spre clasa substantivului) şi de antonomază (trecerea unui nume propriu în clasa comunelor), cât şi în situaţiile de preluare ca atare şi de actualizare contextuală a celor mai recente baze neologice substantivale. Pentru prima situaţie, vezi exemple ca:

„Marteau nu ştia şi nici nu-l interesa „de-ce-ul" meu" (PG,II,20),

„a trebuit să apară şi Pacepa. Pacepa însuşi! Însuşi-ul care venise la Paris în acest scop" (id.,II,18),

„orice comparaţie cu, "CineMAiubit-ul" de la noi" (RLit),

„Am regăsit "starea" Brahms-ului de odinioară" (RLit)[29]

şi vezi împrumuturi recente ca:

„Pentru a afla cum se foloseşte Help-ul" (Word,31),

„Un film important în puzzle-ul cinematografic" (DCR,193),

„se vor angrena Statele Unite în imbroglio-ul balcanic" (RLit),

„decăderile show-business-ului" (DCR,211),

„Clienţii «time-sharing»-ului" (DCR,236),

„s-a folosit cell-serverul, un aparat care colectează sângele" (RLib),

„Pentru a-i sublinia calităţile şi feelingul de automobil Ford" (RLib),

„conectat la celălalt capăt al harddisk-ului" (RLib.),

„instalarea centralizată a software-ului" (id.).

Să se vadă şi exemplele cuprinse în Tatiana Slama-Cazacu (2000, p.144-148: *brifingul, bordul, scriningul, situl, trendul, presingul* etc.).

La plural, articolul hotărât se adaugă celuilalt clasificator-**uri**, creându-se ansamblul de clasificatori **-urile** (cu forma de G-D **-urilor**). Vezi, dintre exemplele anterioare, loves-stories-urile, haikú-urile, gadgets-urilor, know-down-urilor.

O dată ataşaţi cei doi clasificatori (**-uri** şi **-ul**[30]), se creează premisa participării noii formaţii la o flexiune de tip s i n t e t i c (vezi exemplele anterioare de G-D). Sentimentul utilizatorului că se află în faţa unor formaţii sintetice de tip special se manifestă uneori şi *grafic* prin ataşarea flectivului cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ajutorul cratimei. Frecvența cu care se recurge în presa ultimei perioade la acest mijloc grafic este şocant de mare.

Semn grafic al unei flexiuni de tip sintetic, căci, prin intermediul acestui semn, flectivele sunt ataşate direct bazei, cratima depăşeşte ca semnificație (în acest caz) domeniul strict al grafiei, indicând că pentru formațiile discutate aici (tipurile (a)-(e)) se recurge mult mai des la un tipar sintetic decât la o utilizare total invariabilă sau la una de tip analitic. Unei tendințe de utilizare invariabilă şi analitică (vezi supra, § 2.1-2.2) i se opune, în ultima vreme, mai ales în limbajul presei, dar şi în limbajele politic, financiar şi economico-administrativ, în limbajul tehnic, în cel al informaticii etc., o tendință puternică de ***revenire la flexiunea sintetică***. Este o formă cultă de contracarare a unei tendințe puternic populare de realizare analitică a cazurilor, fie cu ajutorul articolului proclitic *lui/ lu'*, fie cu ajutorul prepoziției *la,* extinsă şi la contextele genitivului : *lu' mama, lu' şefa, lu' fetița, lu' ăsta, „tot lu' nunu-i da"* (TDM,I,298), *„le mulg pe a lu' toți"* (TDB,164); *„cum să pui baza pe vorbele la o stricată?" (GA,42), „în urma la o trasfuzie de sânge", „din cauza la tratament", „vin în locu' la şefa"/ „vin în locu' lu' şefa"* [31].

c. Şi alt flectiv, în afara celor discutate la (a) şi (b), îndeplineşte rolul unui *clasificator flexionar substantival*. Este vorba de desinența pentru vocativ feminin **-o,** care, ca şi **-uri**, este *specifică* flexiunii substantivale în raport cu cea adjectivală, distingând, în interiorul substantivului, subclasa femininelor animate. În consecință, primeşte o funcție suplimentară: cea de convertire a bazelor adjectivale în formații substantivale, ca în exemplele: *Frumoaso!, Iubito!, Dulceo!,* dar *Iubită mamă! , Frumoasă fată!, Dulce fată!* Cum, însă, **-o** nu priveşte inventarul substantivelor aici în discutație (tipurile (a)-(e)), este amintit numai pentru calitatea lui de „specificator substantival", fără a face obiectul unei analize speciale[32].

3. Concluzii. Deşi reprezintă o clasă periferică a lexicului românesc, căci multe dintre exemplele discutate la (a)-(e) sunt conversiuni accidentale şi formații neologice efemere, prin caracteristica lor de a fi *foarte recente*, nesupuse încă unui tipar inerent de flexiune, au avantajul de a reflecta mai fidel decât alte substantive tendințele actuale, ele încadrându-se în tiparele morfo-sintactice simțite ca fiind cele mai caracteristice pentru momentul actual de limbă.

• În articol, se propune conceptul de „clasificator flexionar", care priveşte mărcile flexionare al căror rol este de încadrare n e u n i v o c ă într-o clasă lexico-gramaticală. Faptele analizate, obținute pe baza celui mai recent corpus de limbă, permit formularea câtorva concluzii, unele confirmând direcții de evoluție stabilite anterior (vezi situația lui **-uri**), altele nuanțându-le sau aducând precizări noi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• Se consemnează trei tendințe ale românei actuale (utilizarea invariabilă, extinderea flexiunii analitice, revenirea la flexiunea sintetică), a căror pondere este diferită în funcție de registrul stilistic în care se manifestă.

• Se urmărește manifestarea extrem de complexă și de complicată a flexiunii analitice în româna actuală (inventar, reguli, preferințe în funcție de registru stilistic), precizându-se gradul și motivele complexității.

• Se examinează, pentru limbajul presei actuale și pentru limbajele de specialitate cu mare răspândire, extinderea, alături de utilizarea invariabilă și de tiparul analitic, a unei flexiuni s i n t e t i c e, realizate cu ajutorul flectivelor care au rolul de *clasificatori substantivali*. Semnul grafic al acestei extinderi îl constituie frecvența de apariție a cratimei, folosită pentru legarea flectivului de baza invariabilă, o bază simțită de utilizator ca fiind de tip special sau ca aparținând altui cod decât cel comun.

• Calitatea de clasificatori substantivali cu care se încarcă suplimentar flectivele aici în discuție: **-uri, -o** și **articolul enclitic** le asigură î n t ă r i r e a poziției în ansamblul sistemului. Pentru primele două, statutul lor, vizibil întărit[33)], explică și *contracararea* unor tendințe mai vechi din limbă: tendința de restrângere a utilizării lui **-uri** în favoarea lui **-e** și tendința de marginalizare peiorativă până la scoaterea din uz a lui **-o**.

• Creșterea ponderii lui **-uri** înseamnă, implicit, întărirea poziției neutrului. Atât **-uri**, cât și clasa neutrelor, pe lângă un inventar mult lărgit, deschis tuturor formațiilor recente, manifestă tendința de extindere și dincolo de determinările și de constrângerile anterioare de utilizare.

NOTE:

---

1 O variantă anterioară a acestui studiu a apărut în „Limba română", XLVIII, 1-2/1999, consemnând datele lingvistice anterioare anului 1998. Reluarea acestei cercetări urmărește *continuarea investigării* tratamentului flexionar al celor mai noi formații substantivale, adăugând datele momentului celui mai recent de limbă (în special, ceea ce oferă presa anului 2000-2002). Intenția a constituit-o verificarea și confirmarea, cu noi date, a tendințelor semnalate anterior. Cu acest prilej, s-au adus noi detalii și precizări privind modul complex de manifestare *a flexiunii analitice* în româna actuală.

2 Pentru concept și pentru tratamentul cuvintelor *aloglote*, vezi Mioara Avram (1991-1992, 171-176).

3 Pentru exemple din domeniul informaticii și al computerezei, adică al utilizării *colocviale* a acestui limbaj, vom folosi *corpus-ul* oferit de Ariadna Ștefănescu în articolul din acest volum, pe care îl vom cita sub sigla A.Ș. (în paranteze, este indicat numărul exemplului din A.Ș.).

4 Pentru analiza terminologiei lingvistice românești actuale, vezi Gabriela Pană Dindelegan (1997, 5-13).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5 Creşterea ponderii procedeului compunerii în sistemul lexical al românei actuale, pusă în discuţie, pentru prima dată, de Florica Niculescu (1962), a fost confirmată de toate cercetările ulterioare asupra lexicului actual, chiar dacă s-au propus nuanţări de formulare. Dintre procedeele de compunere, compunerea prin abreviere este unul dintre cele mai productive, caracterizând, ca şi în alte limbi moderne, n u întreaga limbă actuală, ci numai aspectul ei cult, iar, în cadrul acestuia, numai anumite limbaje: limbajul presei, cel politic, cel financiar şi economico-administrativ, limbajele ştiinţifice etc. Vezi Theodor Hristea (1968, 169-171), dar şi multe alte referinţe ulterioare, căci lexicul românesc actual şi, în mod special, cel postrevoluţionar abundă în asemenea formaţii, oferind material nelimitat cercetătorului; vezi, dintre cele mai noi referinţe, Tatiana Slama-Cazacu (2000, 91) şi Adriana Stoichiţoiu-Ichim (2001, 11).

6 Vezi articolul indicat la nota 4, destinat studiului terminologiei lingvistice actuale, p.8.

7 Pentru folosirea *autonimică*, adică utilizarea semnului pentru a se autodesemna, derivând din funcţia metalingvistică a limbajului, vezi Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat, René Rioul (1994, 556-557); vezi şi J.Rey-Debove (1978).

8 Pentru alte exemple şi pentru utilizările lor lexico-stilistice, vezi articolele Mihaelei Fulea din volumul de faţă; vezi şi Rodica Zafiu (2001, 60-61).

9 Vezi şi Mioara Avram, (1991-1992, 175).

10 Vezi termenul *efemeride*, propus de Ariadna Ştefănescu, *art.cit.*

11 În Mioara Avram (1997, 492), printre caracteristicile şi tendinţele românei actuale, se indică şi aceea de slăbire a flexiunii cazuale, susţinând-o prin exemple ca: *„s-au adresat CDR, conducerea Credit Bank"*. Relaţiile de dativ, respectiv de genitiv nu sunt marcate în nici un fel, fiind deductibile numai din trăsăturile inerente ale regentului sau din relaţia semantică.

12 Acest ***pe,*** ca marcă analitică a obiectului direct folosită şi dincolo de restricţiile curente de utilizare, se întâlneşte şi la construcţii vechi ale limbii, dar tot în situaţia unei „substantivări" insolite; exemplu: *Ileana are* ***pe vino-ncoace.*** Exemplul este interesant cu atât mai mult cu cât acelaşi verb, în situaţia în care se utilizează cu obiecte directe nume de persoană, uşor de recunoscut, nu admite construcţia prepoziţională: ***are soră şi frate.*** Se recurge însă obligatoriu la ***pe*** când în poziţia obiectului direct apare o substantivare neaşteptată şi dificil de recunoscut în afara acestui ***pe***.

13 Pentru formularea şi susţinerea acestei idei, să se vadă Valeria Guţu Romalo (1994).

14 Este interesant de observat cum aceeaşi marcă, dar aşezată diferit în raport cu substantivul (vezi **lui**, enclitic şi aglutinat, vs. **lui** proclitic), a permis limbii române *apropierea* de un tipar flexionar sintetic sau, dimpotrivă, de unul analitic.

15 La *complicaţia* derivând din inventarul diversificat şi din regulile când complementare, când variante ale acestor mijloace, diferite de la un registru stilistic la altul, trebuie adăugat şi faptul că cele mai multe dintre mărcile indicate, pe lângă funcţia de mărci ale unei flexiuni analitice, se „încarcă" (funcţionează) şi cu alte roluri, diferite de la o marcă la alta şi de la o apariţie la alta: mărci de substantivizare, mărci ale subgenului personal, mărci de individualizare etc.

16 Pentru inventarierea condiţiilor contextuale de utilizare a mărcii analitice ***lui***, să se vadă Rodica Zafiu (2001, 239-240)., din care citâm şi concluzia privind stadiul la care a ajuns fenomenul: „e *bine instalat* (acest ***lui*** proclitic –subl. şi nota ns., GPD), dar nu se află neapărat într-un proces de extindere".

17 În exemplele Rodicăi Zafiu, *loc.cit.*, sunt înregistrate construcţii cu nominale personale fie în uzul puternic necultivat (***mişto-urile lu' matale***), fie în construcţii stilistic marcate, în care numele comun este tratat ca propriu (*N-au avut loc de senatorii* ***lui Peşte!***).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

18 Vezi Gabriela Pană Dindelegan (1976, 169-170). Pentru consemnarea tiparului sintactic, precum şi pentru detalii de utilizare, vezi şi Camelia Stan (1998, p.165 şi urm.).

19 Pentru conceptul de *clasificator*, vezi şi **clasificator**$_1$ din DSL, p. 108. In articolul de faţă, am luat în consideraţie numai categoria „clasificatorilor flexionari", adică a flectivelor specifice unei anumite părţi de vorbire, nu şi pe aceea a „clasificatorilor derivativi", adică a afixelor derivative proprii unei singure părţi de vorbire. Pentru clasa verbului, de exemplu, cele două categorii privesc distincţia dintre **-eză**, un clasificator flexionar (vezi:"femeia care-l <body-guard>-ează pe Năstase", RLib.), şi **-iza**, un clasificator derivativ (vezi: a cederiza, a pedeseriza, a stariza (pe cineva)), ambele având un rol identic de încadrare în clasa verbului a unei baze împrumutate sau româneşti.

20 Să se vadă, în (A) şi (B), identitatea funcţională a două tipuri de mărci: (A) „patru atleţi rămaşi în cursa pentru „jackpot"-ul de un milion de dolari"(RLib) şi (B) „Mai vizează o parte din acest „jackpot", la ora actuală, M.J., W.K. şi B.B."(id.). În (A), intervine un clasificator flexionar (articolul hotărât legat enclitic); în (B), un context diagnostic (vecinătatea adjectivului demonstrativ), ambele mărci funcţionând cu acelaşi rol de încadrare a bazei englezeşti jackpot în clasa substantivului românesc.

21 Pentru dubla marcare a numărului la plural, mai exact spus, pentru ataşarea mărcii româneşti la marca englezească, vezi Mioara Avram (1997, 17), cu exemple ca: jeanşi, comicsuri. Vezi, mai recent, şi exemplele Adrianei Stoichiţoiu-Ichim (2001, 100), dintre care am ales numai pe cele cu ***-uri***: slums-urile, shows-uri, snacksuri.

22 Theodor Hristea a observat fenomenul pentru star. Între timp, s-a răspândit şi la VIP-uri, porno-staruri, sex-simboluri, top-modeluri (apud Rodica Zafiu (1998, 11) şi chiar la miss-uri (apud Mioara Avram (1997, 17) şi Adriana Stoichiţoiu-Ichim (2001, 99)).

23 Pentru adaptarea morfologică a anglicismelor la sistemul flexionar românesc, s-a făcut în mod expres observaţia preferinţei acestora pentru pluralul în ***-uri*** (vezi Adriana Stoichiţoiu-Ichim (2001, 99)). Vezi şi alte exemple oferite aici de anglicisme cu pluralul în ***-uri***.

24 Pentru preferinţele fonetice şi de structură silabică ale bazei manifestate în cazul ataşării lui **-uri**, să se vadă Grigore Brâncuş (1978, 255-257); vezi şi Mioara Avram (1997, 60-61). Pentru utilizarea lui **–uri** şi dincolo de aceste determinări fonetice, vezi Rodica Zafiu (1998).

25 Vezi Grigore Brâncuş (1978).

26 DCR (1997), prin indicaţiile gramaticale pe care le include şi, mai ales, prin citate, a permis urmărirea raportului statistic **-uri /-e** pentru cele mai recente formaţii substantivale, împrumuturi, dar şi creaţii interne. Cum principiul de alcătuire a DCR-ului a fost înregistrarea formaţiilor celor mai noi, atât de noi încât nu sunt incluse în alte dicţionare şi nu sunt cuprinse în prima ediţie (1982), există garanţia că datele statistice reflectă „cel mai recent" stadiu de limbă, permiţând, astfel, comparaţia cu statistici anterioare şi, implicit, cu o etapă anterioară de limbă.

27 La consolidarea poziţiei lui **-uri** a contribuit şi ***altă valoare*** pe care acesta, în timp, a dobândit-o, şi anume: cea de marcă a «numelor de materie», indicând nu clasa propriu-zisă a masivelor, ci «sorturile de materie». Această valoare are ca efect atragerea «numelor de materie» din clasa substantivelor non-numărabile *singularia tantum* în aceea a substantivelor *pluralia tantum* şi crearea, în raport cu primele, a unor unităţi lexicale noi. La inventarul cunoscut de forme: blănuri, brânzeturi, mătăsuri, mezeluri (vezi Grigore Brâncuş (1978, 253), arămuri, delicatesuri, scumpeturi), se pot adăuga noi exemple, frecvente în rubricile actuale de publicitate („bronzuri, porţelanuri, goblenuri", „executăm lucrări vinaromuri,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

gleturi, zugrăveli simple, vopseluri", „electroplușuri Canada și SUA", „fineturi, tergaluri", „făinuri proteice", „detergenți și ceruri", ultimul semnificând „sorturi de ceară" etc.).

28 Rolul articolului ca «marcă de substantivizare» este menționat frecvent în gramatica românească. Vezi, de exemplu, Valeria Guțu Romalo (1967, 233).

29 Pentru alte exemple de trecere a substantivelor proprii în clasa celor comune, vezi Mihaela Miron-Fulea, articolele din acest volum.

30 Numeroase neologisme recente apar fie ca neutre, fie ca masculine, selectând pe **-ul** ca singură formă pentru articolul hotărât la singular; vezi și Mioara Avram (1991-92, 174).

31 În exemplele date, apar mărci analitice de tip diferit: articolul proclitic **lu(i)**, în primele, și prepoziția **la**, în ultimele două. Variația liberă din ultimul exemplu (*în locu' la șefa/ în locu' lu' șefa*) ilustrează că **numai substantivele aparținând subgenului personal** pot recurge la **ambele tipuri** de mărci, celelalte clase specializându-și mărcile analitice (numele de persoană recurg la articolul proclitic, iar inanimatele, la prepoziție).

32 Ca și în cazul lui **-uri**, rolul special cu care se încarcă, în anumite apariții, flectivul **-o** a făcut ca o desinență în vizibil regres, manifestând o tendință clară de limitare stilistică și de specializare peiorativă, să-și întărească poziția în sistem, fiind, astfel, ferită de la dispariție. Că acest **-o**, în ipostaza de marcă de «substantivizare a adjectivelor calificative», este obligatoriu, neavând conotație peiorativă, ne-o dovedește folosirea lui în registrul cult al limbii, inclusiv în cazul trecerii la substantiv a adjectivelor neologice (vezi exemple din Eminescu: „Acest cuvânt, ***Divino***, mai zi-l o dată, zi-l"; „Pe veci *pierduto*, vecinic ***adorato***!").

33 Și chiar dacă poziția celor două flective nu este identică, întrucât **-o** privește o clasă mult mai restrânsă de substantive, cea a animatelor feminine de proveniență adjectivală, și privește o formă din paradigmă cu utilizare mai restrânsă decât a pluralului (vocativul), rolul suplimentar cu care se încarcă amândouă are efecte similare, asigurând, și în cazul lui **-o**, întărirea poziției lui în sistem.

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, MIOARA (1991-1992) = *Genul substantivelor străine întrebuințate ca atare în limba română*, în volumul *Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, „Analele Științifice ale Universității <Al. I. Cuza>, 1991-1992

AVRAM, MIOARA (1997) = *Anglicismele în limba română actuală*, Edit. Academiei Române, 1997

AVRAM, MIOARA (1997) = *Gramatica pentru toți*, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Humanitas, 1997

BRÂNCUȘ, GRIGORE (1978) = *Pluralul neutrelor în româna actuală*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1978, nr. 3

DIMITRESCU, FLORICA (1962) = *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală*, în „Limba română", 1962, nr. 2 și nr. 4

DSL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, Edit. Științifică, 1997, și Edit. Nemira, 2001

GUȚU ROMALO, VALERIA (1967) = *Articolul și categoria determinării în limba română*, în *Elemente de lingvistică structurală*, Edit. Științifică, 1967

GUȚU ROMALO, VALERIA (1994) = *Substantivul românesc între analitic și sintetic*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1994, nr.1-2

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

HRISTEA, THEODOR (1968) = *Compuse prin abreviere,* în *Probleme de etimologie,* Editura Ştiinţifică, 1968
PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA (1976) = *Sintaxa limbii române. Partea I: Sintaxa grupului verbal,* Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1978
PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA (1997) = *Terminologia lingvistică actuală, între tradiţie şi inovaţie,* în „Limbă şi literatură", Societatea de Ştiinţe Filologice, vol. II, 1997
REY-DEBOVE, JOSETTE (1978) =*Le métalangage,* Le Robert, 1978
RIEGEL, MARTIN, J.-CJ. PELLAT, R. RIOUL (1994) = *Grammaire méthodique du français,* PUF, Linguistique nouvelle, 1994
SLAMA-CAZACU, TATIANA (2000) = *Stratageme comunicaţionale şi manipularea,* POLIROM
STAN CAMELIA (1998) = *Gramatica numelor de acţiune din limba română* (teză de doctorat nepublicată), 1998
STOICHIŢOIU-ICHIM, ADRIANA (2001) = *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate,* Edit. All, 20001
ZAFIU, RODICA (1998) = *Neutrul şi „tendinţele" limbii,* în „România literară", 17, 1998
ZAFIU, RODICA (2001) = *Diversitate stilistică în româna actuală,* Edit. Universităţii din Bucureşti, 2001

SIGLE PENTRU IZVOARE:

A.Ş.	=	Ariadna Ştefănescu, *Caracteristici ale limbajului vag în jargonul informaticii,* în volumul de faţă
Ciofu	=	Carmen Ciofu, Eugen Ciofu, *Semne şi simptome în pediatrie,* Edit. Ştiinţifică, 1991
CORV	=	Laurenţia Dascălu Junga, *Corpus de română vorbită (Eşantioane),* Edit. Oscar Print, 2002
DCR	=	Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente,* ediţia a II-a, Edit. Logos, 1997
GA	=	Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută,* Edit. Albatros, 1991
PG,I,II,III	=	Paul Goma, *Jurnal pe sărite*; *Jurnal de călătorie-mare*; *Jurnal de noapte-lungă*, Edit. Nemira, 1997
RLib.	=	"România liberă"
RLit.	=	"România literară"
SC	=	Tatiana Slama Cazacu, *Stratageme comunicaţionale şi manipularea,* POLIROM, 2000
TDB	=	*Texte dialectale şi glosar Bistriţa-Năsăud,* publicate de Maria Marin şi Marilena Tiugan, 1987
TDM,I	=	*Texte dialectale Muntenia I* sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973
Word	=	Christian Crumlish, *Word pentru Windows 95*, traducere Andreea Lutic, Edit. All, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FORMES NOMINALES RÉCENTES ET LE RÔLE DES „CATÉGORISATEURS NOMINAUX" (ROUM. *CLASIFICATORI NOMINALI*) DANS LEUR ADAPTATION ET ACTUALISATION

(Résumé)

L'auteur propose le concept de „catégorisateur flexionnel", qui signifie les marques flexionnelles/ les marquers flexionnels permettant l'identification d'une classe lexico-grammaticale unique, et établie un tel inventaire de catégorisateurs pour la classe des noms ("catégorisateus nominaux"). En outre, l'auteur examine les directions d'évolution les plus récentes du système morphologique du nom en roumain. D'une part, elle observe le rapport entre la flexion analytique et celle synthétique et la nature extrêmement complexe de la flexion analytique du roumain; d'autre part, elle observe le rapport entre les differentes désinences nominales (pour les neutres: *-uri* vs. *-e*), et, implicitement, la position du genre neutre en système actuel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DIN NOU DESPRE TERMINOLOGIA LINGVISTICĂ. "ADAPTAREA" MORFOSINTACTICĂ A NOILOR TERMENI

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1.0. Mobilitatea terminologiei lingvistice actuale s-a discutat sub diverse perspective[1]: de la perspectiva teoretică a mecanismelor generale de schimbare a unei terminologicii aparţinând unui domeniu aflat în plin avânt ştiinţific până la analiza propriu-zisă a dinamicii acestei terminologii speciale (dinamică de inventar, cu diverse modalităţi de creare a termenilor noi, sau dinamică semantică a termenilor mai vechi, care, în acord cu noile orientări lingvistice, îşi adaugă noi semnificaţii, cu mai mare sau mai mică relaţie cu cele anterioare).

1.1. S-a discutat însă mai puţin ***încadrarea morfologică*** a noilor termeni. Ideea de la care pleacă acest articol este că, pe baza unui microsistem terminologic, dar un microsistem având caracteristica unei rapide dezvoltări (cum este cel al terminologiei lingvistice), se pot obţine observaţii relevante pentru sistemul limbii în ansamblu. Microsistemul în discuţie poate da semnale asupra ponderii diverselor tipare de flexiune, iar, în cadrul acestora, asupra ponderii diverselor desinenţe, semnale care servesc în fond la confirmarea sau infirmarea observaţiilor generale asupra direcţiilor de evoluţie a sistemului morfologic actual.

2. Sub aspectul ***adaptării sintactice***, deci al utilizării sintactic-contextuale a termenilor, s-a observat că noile formaţii ale terminologiei lingvistice reflectă întocmai tendinţele actuale ***caracteristice aspectului cult*** al limbii, fiind şi aici locul de manifestare a celor trei tendinţe[2]: invariabilitate totală, alături de recurgerea la flexiunea analitică (cu mijloacele proprii analitismului cult[3]) şi alături de recurgerea la flexiunea sintetică, realizată cu ajutorul „clasificatorilor flexionari"[4], ataşaţi direct sau legaţi prin cratimă la noul radical.

• În construcţii ca: *„aplicarea **RQ**" (CDS, 245), „neaplicarea **RQ**" (id., 241), „în absenţa **RDet**" (id., 292), „ambiguitatea **Comp/Flex**" (id., 108, 313), „Deplasarea **Flex**" (id., 93), „constrângeri asupra **GN** anticipat" (Acte,*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

398), termenul obținut prin abreviere (o siglă preluată sau calchiată din engleză), este introdus direct, fără nici o marcă flexionară, contextului (regent substantival sau prepoziție cu regim de genitiv) revenindu-i în exclusivitate rolul sintactic dezambiguizator. Prepozițiile cu regim de acuzativ și cu particularitatea specifică limbii române de a cere un nume nearticulat facilitează posibilitatea utilizării **invariabile** a noilor termeni. Vezi construcții precum: *„ca adjuncție **la** Flex" (CDS, 76), „relația **dintre** Comp și Flex" (id., 155), „**în** D-structură" (id., 213), „Trei reprezentări **în** FL" (id., 280), „obținută **prin** RDet + RGN" (id., 295).*

• În construcții ca: *„fiecare instanțiere **a lui** pro" (id., 176), „condițiile de legitimare a conținutului **lui** pro" (id., 170), „termenul radical este preferat **lui** rădăcină" (DSL, 421), „informații sintactice din exteriorul **lui** GN" (Acte, 67), „natura dublă **a** GN" (Acte, 398), „propunerea **a** noi simboluri" (DSL, 242) „care blochează **pe** RQ" (CDS, 230), „A «comandă» **pe** B" (DSL, 115),* termenii sunt introduși prin mărci analitice (articol genitival, procliticul ***lui***, combinarea articolului genitival și a articolului proclitic ***lui***, prepoziția ***a***, prepoziția ***pe***), mărci care preiau informația sintactică.

• În construcții ca: *„totalitatea mărcilor **deixis-ului**" (DSL,340), „Prin intermediul **feedback-ului**" (id.,213), „determinarea acustică a **locus-ului** consoanelor" (id., 221), „delimitarea **incipit-ului**" (Z., 68-69, 340), „în cazul **GNQ-urilor** dublate prin clitic" (CDS, 249),* termenii sunt incluși sintactic cu ajutorul clasificatorilor flexionari (fie articolul legat, fie combinația *-uri* + articol legat).

3. Aspectul ***încadrării ca gen,*** iar, în cadrul unui anumit gen, al ***preferinței pentru o anumită desinență*** sunt însă chestiuni neanalizate încă. Ele vor forma, în continuare, obiectul acestui studiu.

3.0. Ca orice terminologie, predominante numeric (fie că sunt termeni mai vechi ai terminologiei, fie că sunt nou introduși) sunt substantivele, iar, sub aspect referențial, clasa inanimatelor conceptuale[5]. Dacă referenții sunt din clasa animatelor (vezi: *locutor, alocutor, emițător, receptor, destinatar, narator*), nominalele își pierd natura de actualizare deictică (deci de trimitere la o anumită situație de comunicare și la o anumită situație de fapt), interesând tot sub aspect conceptual, deci fără nici o relevanță a sexului indivizilor. Toate vor funcționa ca *inanimate conceptuale*. Sub acest aspect, să se compare *beneficiar-i (El este beneficiarul acestui proces), destinatar-i (Nu s-a găsit destinatarul acestui colet), narator-i (El este un narator excelent),* din limbajul comun, cu *beneficiar, destinatar, narator,* substantive singularia tantum, din terminologia lingvistică. Deci, pentru încadrarea într-un anumit gen a termenilor lingvistici, relația cu genul natural *nu are nici o* semnificație. **Altele** sunt „determinările" în selecția unui anumit gen.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.1. Destul de numeroşi sunt termenii recenţi încadraţi în ***clasa masculinului*** (şi, implicit, în tiparul de flexiune al acestei clase). Vezi următorii termeni: *actanţi, adjuncţi, ambreiori, antecedenţi, clasificatori, complementizatori, conectori, constituenţi, cuantificatori, determinanţi* (şi cu varianta *determinatori*), *focalizatori, formanţi, functori, guvernori, indicatori ai deixisului, marcatori, modalizatori, modificatori, operatori, predeterminanţi* (şi cu varianta *predeterminatori*), *referenţi, relatori, rematizatori, semnificanţi, semnificaţi, specificatori, şifteri, tematizatori* etc.

Explicaţia selecţiei masculinului trebuie căutată în două direcţii:

(a) presiunea exercitată de genul termenilor corespunzori din terminologia lingvistică a altor limbi (franceză, în primul rând), care determină „atragerea" termenului românesc în clasa masculinului. Vezi corespondentele:

rom. *adjuncţi* – fr. *adjoints (ES, 155)*
rom. *antecedenţi* – fr. *antécédents (M,115)*
rom. *clasificatori/categorizatori* – fr. *catégorisateurs (F.,168, 173)*
rom. *conectori* –fr. *connecteurs (F.,186; M. 20,23)*
rom. *constituenţi* – fr. *constituants (M,479)*
rom. *cuantificatori* – fr. *quantificateurs (Ch., 241, 280)*
rom. *declanşatori* – fr. *déclencheurs (M,158)*
rom. *enunţiatori* – fr. *énonciateurs (F.,204)*
rom. *focalizatori* – fr. *focalisateurs (F., 197)*
rom. *functori* – fr. *foncteurs*
rom. *indicatori* – fr. *indicateurs (M., 89)*
rom. *marcatori* – fr. *marqueurs/ marquants (F.,167)*
rom. *modalisatori* –fr. *modalisateurs (F.,151)*
rom. *modificatori* – fr.*modificateurs (F., 160) / modifieurs (G.,66)*
rom. *operatori* - fr. *opérateurs (M., 179)*
rom. *relatori* – fr. *relateurs (F.,186; Ch.,335)*
rom. *tematizatori* – fr. *thématisateurs (F. 197)* etc.

b) continuarea unei tendinţe mai vechi în limbă de extindere, în cazul inanimatelor, a masculinului în defavoarea neutrului[6]. Ca şi pentru alte terminologii, se constată, în unele cazuri, *o tendinţă de diferenţiere/ de specializare lexicală* (de transformare a variantelor în omonime parţiale), fără ca această diferenţiere să fi fost acceptată în mod general. Relevante, în variaţia liberă, dar şi în tendinţa de specializare lexicală, sunt *numai* formele de plural. Vezi perechile:

centre – centri (centri nominali, Acte, 383; centri funcţionali, CDS, 116),
constituente – constituenţi,
declanşatoare – declanşatori,
demarcative – demarcatori,
determinante – determinanţi /determinatori (determinanţi, Acte, 29; clasa determinanţilor, DSL,167; clasa determinatorilor, Acte, 377, 378),

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

indicatoare – indicatori (indicatori de subiectivitate. DSL, 262),
jonctive (DSL, 282) – junctori
modificatoare – modificatori (clasa modificatorilor, DSL, 323),
radicale – radicali (selectează radicali verbali)
referente – referenți (referenți individualizați, Acte, 25),
regente – regenți,
semnificante – semnificanți,
specificatoare – specificatori (specificatori nominali, DSL, 493),
substitute – substituți (programă de limba română cl. V-VIII) etc.

Interesant de observat că forma de masculin fie desemnează termenul lingvistic specializat în raport cu cel comun/ cu cel standard (vezi: *modificatoare – modificatori; specificatoare – specificatori, indicatoare – indicatori, centre – centri, termene – termeni*[7]), fie desemnează termenul lingvistic *mai nou*, cu o semnificație modernă, în raport cu termenul mai vechi, aparținând și el terminologiei lingvistice (vezi: *constituente – constituenți, determinante – determinanți, radicale – radicali, regente – regenți*). În cazul unora (*constituenți, declanșatori, referenți, regenți, specificatori*), se poate vorbi chiar de o specializare a formelor în cadrul *aceleiași* terminologii. Astfel, tehnica structuralistă de analiză este obligatoriu *în constituenți imediați*, o specie de gramatici moderne este un tip de *gramatici de constituenți* și conține *reguli de constituenți*, dar se vorbește despre *constituentele unei propoziții* sau ale *unei grup sintactic*; clasa *determinanților* este o clasă eterogenă de mărci cu rol „de determinare", „de individualizare", iar clasa *predeterminanților* este o clasă de termeni cu rol „de determinare" precedând un centru nominal, dar se vorbește despre propoziții ca *determinante ale verbului* sau ca *determinante ale numelui* etc.; *regenții* sunt adesea cuvintele „cerute" în relația de subordonare/guvernare, fiind sinonimi cu *guvernorii* (de exemplu, în cadrul grupurilor sintactice, se vorbește despre *regenții verbului, ai adjectivului, ai numelui* etc.), în timp ce *regentele* sunt propozițiile în componența cărora apare cuvântul /termenul *regent*; *specificatorii* sunt o clasă de predeterminanți prezenți în structura oricărui grup sintactic (*specificatori ai verbului, ai prepoziției, ai adjectivului, ai adverbului*), dar anumite *seme, mărci, trăsături* sunt *specificatoare* etc.

3.2. Destul de numeroase sunt formațiile recente încadrate în *clasa neutrelor* (și, implicit, în tiparul de flexiune al acestei clase). Vezi următorii termeni: *abstracte, argumentative, anaforice, antecedente, argumente, cantitative, cataforice, cauzative, centre (de grup), claseme, clitice, conative, conective, cultisme, delocutive, demarcative, deonomastice, deonime, derivative, directive, evaluative, evidențiale, expletive, factitive, fateme/ fatisme, flective, formative, frazeologisme, functive, grameme, indiciale, idiolecte, idiotisme, iteme, jonctive, masive, matronime, metasememe,*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

oiconime, oronime, nominale, performative, prezentative, relative, situative, sociolecte, taxeme, virtueme, xenisme ş.a.

Pentru a proba forţa neutrului în încadrarea termenilor lingvistici moderni, interesante sunt creaţiile cărora le corespund termeni neologici cu formă de masculin. Oricum, trebuie subliniat că, deşi terminologia lingvistică modernă franceză şi engleză nu conţine neutrul, multe dintre corespondentele lor româneşti au formă de neutru. Vezi, de exemplu:

rom. *argumentative (clasa argumentativelor)* – fr. *argumentatifs (M., 86)*
rom. *cauzative (DSL, 567)* – fr. *causatifs*
rom. *conative (clasa conativelor)* – fr. *conatifs (F., 113)*
rom. *delocutive* – fr. *délocutifs (Ch., 575)*
rom. *demarcative* – fr. *démarcatifs (F., 213)*
rom. *expresive (clasa expresivelor)* – fr. *expressifs (F., 113)*
rom. *factitive (verbe, construcţii ~; vezi Acte, 249)* – fr. *factitifs*
rom. *indiciale* –fr. *indiciels*, engl. *Indexicals*
rom. *iteme /itemuri (lexicale)* – fr. *items (lexicaux)*,
rom. *jonctive* – fr. *jonctifs*,
rom. *masive* – fr. *massifs (K., 112)*
rom. *prezentative* –fr. *présentatifs (F., 116)* etc.

Există, credem, mai multe explicaţii pentru frecvenţa de apariţie a neutrului în terminologia lingvistică modernă:

(a) Multe dintre formaţii provin prin substantivizarea adjectivelor care stau pe lângă substantive neutre sau feminine, adjective care, prin substantivizare, preiau atât informaţia semantică a centrului, cât şi informaţia lui gramaticală: *cuvinte (mărci) afective /argumentative /cantitative /conative /expresive /prezentative; forme anaforice /clitice /cataforice; afixe derivative; acte directive; formaţii delocutive, verbe performative; verbe (construcţii) factitive; substantive abstracte/ masive; adjective calificative /participiale /relative /nedefinite; fraze (enunţuri) asertive /interogative / exclamative /imperative* etc.

(b) Multe dintre formaţiile recente au forme „de sprijin" în terminologia anterioară, forme care le atrag în clasa neutrelor; vezi mai noile *prefixoide, sufixoide*, care au ca model mai vechile *sufixe şi prefixe*. Vezi mai noile *claseme, grameme, metasememe, sintaxeme* şi *alosintexeme, taxeme, virtueme*, care au ca model de plural formele anterioare *morfeme, lexeme, seme, semanteme*[8]. Vezi mai noile *deonime, oiconime*, care au ca model formaţiile anterioare *antonime, sinonime, toponime etc.*; vezi, de asemenea, *argotisme (S-I, 143), fatisme (CORV,29), xenisme (DSL,574)*, care iau ca model mai vechile formaţii de terminologie lingvistică în *-ism (slavonism, grecism, turcism, arhaism, regionalism* etc.). Sau găsesc puncte „de sprijin" în corespondentul lexical nespecializat, formă care circulă în limba comună; vezi *ansambluri, câmpuri (semantice), lanţuri (de coreferenţialitate), roluri (tematice)*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(c) Un important punct „de sprijin" găsesc în clasa arhigenului masculin-neutru, adică a formelor care, utilizate numai în contexte de singular şi desemnând inanimate conceptuale, sunt „simţite" ca neutre. Atunci când asemenea forme se utilizează la plural, trecând de la desemnarea clasei la desemnarea membrilor clasei, vor primi forme de plural neutru; vezi: *(in)/(ne)acuzativele, (in)/(ne)ergativele, factitivele, ilativele, prolativele, alativele, elativele, comisivele, esivele, locativele* etc.

(d) Dincolo de aceste explicaţii, trebuie însă adusă în discuţie şi tendinţa, semnalată pentru alte creaţii recente ale limbii (neologisme de origine engleză, în primul rând[9], dar şi de alte origini), privind creşterea ponderii neutrului în ansamblul clasei substantivelor româneşti.

3.3. ***Clasa femininului*** este mai puţin reprezentată în terminologia lingvistică recentă, fără însă a lipsi cu desăvârşire. Vezi formaţii recente ca: *adiacenţă, adjuncţie, competenţă, focalizare, implicatură, (co)indexare, lecţiune, (co)ocurenţă, performanţă, presupoziţie, pro-formă, relevanţă, rematizare, remă, (condiţii de) reuşită, subiacenţă, tematizare, temă* etc. Încadrarea la feminine are o explicaţie fonetică şi/ sau etimologică, forma corespunzătoare neologică fiind feminină sau mai uşor încadrabilă fonetic la feminine (vezi: rom *ocurenţă* – fr., engl. *Occurrence*, rom. *implicatură* – fr., engl. *Implicature*, rom. *remă, temă* – fr. masc. *rhème, thème*).

Uneori, găseşte şi un important punct „de sprijin" într-un termen din limba comună cu sens nespecializat (vezi rom. *aserţiune, coerenţă, coeziune, competenţă, interacţiune, opacitate, performanţă, presupoziţie, relevanţă, temă* etc.) sau chiar într-un termen lingvistic mai vechi (vezi: *pro-formă*). Alteori, este ***„adaptată"*** numai terminaţia, păstrându-se genul substantivului (vezi: *focalizare* – fr. *focalisation (F.,198), tematizare* – fr. *thématisation (F., 198-199), rematizare* – fr. *rhématisation (F., 198*) etc.).

Situaţiile de variaţie liberă înregistrate în literatura lingvistică modernă s-au rezolvat (sau sunt pe cale a se rezolva) în favoarea neutrului; vezi; *alofon/ă, alomorf/ă, construct/ă, component/ -ă*, încadrate, în utilizările recente, aproape general la neutru (*alofon, alomorf, construct, component*); pentru formele feminine, vezi: *alofonă (DSL,39); constructă (Acte,58).*

4. O dată ales un anume tipar flexionar de gen, este semnificativă şi selecţia unei anumite desinenţe. Chestiunea nu se pune pentru masculine, care au o unică desinenţă de plural. Se pune însă pentru neutre, în cazul cărora există posibilitatea alegerii între desinenţele *-e, -uri*, şi, cu totul restrâns, pentru feminine, în cazul cărora există posibilitatea alegerii între *-e, -i.*

4.1. Pentru termenii recenţi de genul neutru, este evidentă ponderea specială a desinenţei *-e*: *clitice (Acte,203)* (vezi *supra,* 3.2.). Explicaţia o găsim

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

în proveniența celor mai multe formații neutre din adjective substantivizate[10]; or, în flexiunea adjectivului, *nu* apare desinența *-uri*.

4.2. Totuși, nu lipsesc nici formațiile neutre în ***-uri*** (vezi formele deja consacrate: *câmpuri (semantice), corpusuri, enunțuri, idiomuri,* deși corespondentele lor din alte limbi aparțin masculinului (fr. masc. *champ, énoncé, idiome, corpus*); vezi și utilizările mai recente: *pidginuri, sabiruri („După J. Fishman, **pidginurile** se caracterizează prin valori negative...“ (DSL, 387), „În perioada contemporană, sabirurile sunt practic ieșite din uz. “ (id., 451).*

Semnificative sunt și cazurile de variație liberă între ***-e*** și ***-uri***, unele consemnate și de DOOM (vezi: *anacolute /anacoluturi*). Altele, deși neconsemnate, sunt prezente în uz; vezi: *etimoane /etimonuri, hiate /hiaturi, idiome /idiomuri (DSL, idiomuri, p.256), jargoane /jargonuri, nivele /niveluri*[11]); altele privesc formații neologice recente (vezi: *iteme /itemuri*[12]).

4.3. Pentru termenii recenți de genul feminin, selecția desinenței *-e* sau *-i* este determinată fie de particularitățile fonetice ale radicalului (vezi: ***presupoziție -ii, denotație -ii***), fie de tiparul de declinare la care se încadrează termenul corespunzător din limba curentă sau la care se include terminația cuvântului (de exemplu tiparul cuvintelor în *-tură: **implicatură -turi***). În acest caz, nu se poate vorbi de o preferință desinențială a termenilor lingvistici.

5. Concluzii. ***Un microsistem terminologic*** limitat, dar aflat în plină creștere numerică, poate da „semnale“ semnificative despre tendințele cele mai caracteristice ale momentului.

➢ În privința ponderii diverselor genuri, tendințele constatate în cadrul acestui microsistem converg cu tendințele generale ale sistemului, și anume:

- creșterea ponderii neutrului, în ciuda „presiunii“ modelelor terminologice străine, unde nu există neutru;
- creșterea, sub presiunea modelelor neologice, dar și sub presiunea unei tendințe evidente pentru substantivele recente din alte terminologii, a ponderii masculinului;
- scăderea clasei femininelor.

➢ În privința selecției anumitor desinențe, faptele din interiorul microsistemului terminologiei lingvistice nu par a fi convergente cu cele de la nivelul general al sistemului, neînregistrând la fel de clar tendințele manifestate acolo.

- În terminologia lingvistică modernă, continuă să predomine desinența de plural neutru *-e*, probabil ca urmare a numeroșilor termeni obținuți prin substantivizarea adjectivelor. Desinența *-uri*, precum și variația de forme *-e* vs. *-uri*, fără să fie complet absente, nu se manifestă însă cu aceeași putere ca în limbajul recent (aproape general neologic) al altor terminologii sau ca în formațiile neologice recente din limba standard.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NOTE:

1 Vezi şi articolele noastre anterioare: Pană Dindelegan (1978), Pană Dindelegan (1997).

2 Vezi articolul nostru din volumul de faţă: Pană Dindelegan (2002).

3 Am susţinut, în articolul citat la punctul (2), că procedeele *analitice de tip cult* sunt diferite de cele din registrul non-literar al limbii.; vezi *art.cit.*, § 2.2.1.

4 Vezi *art.cit.*, § 2.3., unde prin *clasificatori flexionari* sunt desemnate acele mărci flexionare de încadrare n e u n i v o c ă într-o clasă lexico-gramaticală (o parte de vorbire), mărci care, în plan morfologic, îndeplinesc un rol identic cu cel jucat în plan sintactic de contextul diagnostic.

5 Pentru caracteristicile generale ale terminologiilor, să se vadă: Gaudin (1993), Gentilhomme (1984), Guilbert (1973), Lerat (1995), Miclău (1982), Rastier (1995), Bidu-Vrănceanu (2000), Stoichiţoiu-Ichim (2001).

6 Cf. Iordan (1967), p. 81-82 şi bibliografia indicată aici.

7 Distincţia *termene – termeni* este deja consacrată în limbă. DOOM-ul, de exemplu, înregistrează diferit cei doi termeni, forma de masculin fiind specializată pentru terminologii: cea lingvistică şi cea matematică. În acelaşi sens, observăm că distincţia *centre – centri* este înregistrată de DOOM, pluralul *centri* fiind specializat pentru terminologia anatomică. Terminologia lingvistică a adoptat întâi forma *centre* (vezi Dindelegan (1976), p. 41 şi urm.), formă care circulă şi astăzi, dar la care s-a adăugat, în variaţie liberă, şi *centri* (vezi *centri nominali, Acte, 383).*

8 Modelul în *-em*, recunoscut de lingvişti ca fiind productiv în terminologia lingvistică (vezi Draşoveanu (1997), p.29), stă la baza şi a altor termeni, unii dintre ei rămaşi cu o circulaţie restrânsă, precum: *gramatem, relatem (Dr.,29), apozem, prozodem (Di.,146)* etc.

9 Vezi concluziile din Pană Dindelegan (2002), unde sunt indicate şi alte titluri bibliografice susţinând aceeaşi idee.

10 Vezi *supra*, § 3.2.(a).

11 Mulţi lingvişti preferă forma *nivele*, şi nu *niveluri*; vezi, de exemplu, comentariul Valeriei Guţu Romalo (2002), p. 49.

12 Ultimul termen prezintă mai multe variaţii: fie între forma de masculin (*itemi*), după modelul termenului neologic corespunzător (cf. fr. *items*), şi cea de neutru, fie, în cadrul neutrului, între forma cu *-e* şi cea cu *-uri*: *iteme (DSL, 278) / itemuri.*

BIBLIOGRAFIE

Avram (1991-1992) = Mioara Avram, *Genul substantivelor străine întrebuinţate ca atare în română*, în volumul *Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, „Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza", Lingvistică, tom om XXXVII /XXXVIII

Bidu-Vrănceanu (2000) = Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, Edit. Universităţii din Bucureşti

Dr. (1997) = D. D. Draşoveanu, *TEZE şi ANTITEZE în sintaxa limbii române*, Edit. Clusium, Cluj

Gaudin (1993) = François Gaudin, *Pour une socioterminologie*, Publications de l'Université de Rouen

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Guilbert (1973) = LOUIS GUILBERT, *La spécificité du terme scientifique et technique,* în *Langue française,* février 1973

Guțu Romalo (2002) = VALERIA GUȚU ROMALO, *Dinamica limbii și normele,* în *ACTELE COLOCVIULUI CATEDREI DE LIMBA ROMÂNĂ, Perspective actuale în studiul limbii române,* Edit. Universității din București

Iordan (1967) = IORGU IORDAN, VALERIA GUȚU ROMALO, ALEXANDRU NICULESCU, *Structura morfologică a limbii române actuale,* Edit. Științifică, București

Lerat (1995) = PIERRE LERAT, *Les langues spécialisées,* Presse Universitaire de France, *Linguistique nouvelle,* Paris

Miclău (1982) = PAUL MICLĂU (ed.), *Les langues de spécialité,* București, TUB

Pană Dindelegan (1978) = GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Aspecte ale raportului dintre terminologia sintactică modernă și cea tradițională,* în *Limbă și literatură,* vol. II

Pană Dindelegan (1997) = GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Terminologia lingvistică actuală, între tradiție și inovație,* în *Limbă și literatură,* vol. II

Pană Dindelegan (2002) = GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală,* în volumul de față

Rastier (1995) = FRANÇOIS RASTIER, *Le terme: entre ontologie et linguistique,* în *Banques de mots, revue de terminologie française, 7*

Stoichițoiu-Ichim (2 1) ADRIANA STOICHIȚOIU-ICHIM, *Semiotica discursului juridic,* Edit. Universității București

IZVOARE:

Acte = ACTELE COLOCVIULUI CATEDREI DE LIMBA ROMÂNĂ, 22-23 noiembrie 2001, *Perspective actuale în studiul limbii române,* Edit. Universității București, 2002

CDS = Carmen Dobrovie-Sorin, *SINTAXA LIMBII ROMÂNE. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice,* Edit. Univers, București, 2000

Ch = Patrick Charaudeau, *Grammaire du sens et de l'expression,* Hachette Education, 1992

CORV = Laurența Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită (Introducere),* Edit. OSCAR PRINT, București, 2002

Di. = Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale,* Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989

Dr. = D. D. Drașoveanu, *TEZE și ANTITEZE în sintaxa limbii române,* Edit. Clusium, 1997

DSL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii,* Edit. Nemira, București, 2001

F. = Jack Feuillet, *Introduction à l'analyse morphosyntaxique,* Presse Universitaire de France, *Linguistique nouvelle,* Paris, 1988

G. = Maurice Gross, *Grammaire transformationnelle du français, 3. Syntaxe de l'adverbe,* ASSTRIL, 1986

K. = Georges Kleiber, *Problèmes de sémantique,* Presse Universitaire du Septentrion, 1999

M. = Jacques Moeschler et Anne Reboul, *Dictionnaire Encyclopédique de Pragmatique,* Seuil, 1994

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

S-I. = Adriana Stoichiţoiu-Ichim, *VOCABULARUL LIMBII ROMÂNE ACTUALE. Dinamică, influenţe, creativitate,* Edit. All, Bucureşti, 2001

Z. = Rodica Zafiu, *Naraţiune şi poezie,* Edit. All, Bucureşti, 2000

SUR LA TERMINOLOGIE LINGUISTIQUE RÉCENTE. "L'ADAPTATION" MORPHOSYNTAXIQUE DE NOUVEAUX TERMES

(*Résumé*)

L'auteur examine les modalités „d'adaptation" morphosyntaxique des termes linguistiques de date très récente, en s'appuyant sur les termes et leur utilisation contenus en DSL et en d'autres travaux récents de linguistique roumaine. L'objectif essentiel de cet article est de suivre la mésure où un micro-système de terminologie –celui de la terminologie linguistique (un micro-système en plein développement)- peut confirmer ou, par contre, peut infirmer les trais et les tendances du système grammatical de la langue.

En effet, tandis qu' il y a des données de ce micro-système en concordance avec des traits généraux du système morphologique, en les confirmant supplémentairement, les autres ne sont pas significatifs, n'apportant pas de faits supplémentaires pour confirmer le mouvement (l'orientation) du système. De point de vue syntaxique, tous les faits présents en ce micro-système confirment les tendances récentes de la langue.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VARIANTELE VERBALE LITERARE LIBERE: TENDINȚE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

BLANCA CROITOR
Institutul de Lingvistică „*Iorgu Iordan – Al. Rosetti*"
București

I. INTRODUCERE

În acest articol ne propunem să urmărim tendințele actuale în utilizarea variantelor verbale literare libere indicate de DOOM. Spre deosebire de alte lucrări normative anterioare (de ex. primele trei ediții ale *Îndreptarului*), DOOM recunoaşte existența unor variante literare libere, ca expresie a unei etape inevitabile în dinamica oricărui fenomen lingvistic. Însă inventarului de variante existent în DOOM i se pot aduce câteva obiecții: este prea mare şi este stabilit mai mult pe baza simțului lingvistic al autorilor, nu pe baza unor constatări statistice; apar şi unele contradicții: pentru verbul *a sta*, DOOM indică două variante de imperfect (*stătea / sta*), însă pentru *a da* se acceptă o singură formă literară de imperfect, deşi cele două verbe au avut o evoluție paralelă în istoria limbii române. În plus, în cei douăzeci de ani care s-au scurs de la apariția DOOM-ului, uzul lingvistic s-a schimbat şi el[1].

Aceste motive ne-au determinat să realizăm o anchetă printre vorbitorii de limbă literară, pentru ca pe baza unor observații statistice să putem trage nişte concluzii referitoare la utilizarea acestor forme în momentul actual (în limba actuală). Am cerut subiecților anchetați să completeze un chestionar în care am introdus majoritatea variantelor din DOOM (am lăsat deoparte regionalismele şi cuvintele învechite, ca *a la, a mânea, a leorbăi* etc.). În schimb, am introdus în chestionar câteva cuvinte pentru care DOOM indica o singură formă, dar pe care le-am întâlnit în limba literară actuală cu două forme (de ex. formele *rezemă-te, chinuie, ciocăn* nu apar în DOOM). Răspunsurile primite ne-au asigurat că nu am greşit când am introdus şi aceste variante, deoarece ele au înregistrat multe răspunsuri favorabile, unele chiar mai numeroase decât forma recomandată de DOOM. De asemenea, le-am cerut

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

subiecților anchetați să ne indice dacă există diferențe semantice între diversele forme din paradigma verbelor *a datora / a datori, a însemna (înseamnă / însemnează)* și *a degaja (degajă / degajează)* și i-am rugat să ne informeze dacă folosesc și alte forme decât cele introduse în chestionar sau alte diferențe semantice. În *Anexa* finală am totalizat numărul de răspunsuri primite pentru fiecare formă, precum și observațiile făcute de subiecți pe marginea anchetei. Am înregistrat aici și formele pe care le indică ultima ediție a DEX-ului (care, deși nu este o lucrare normativă, este un dicționar important și înregistrează variațiile uzului).

Cât despre anchetă, aceasta a fost realizată printre 150 de vorbitori de limbă literară de diferite vârste: 40 de subiecți de 18-19 ani, 73 de subiecți cu vârste între 20 și 30 de ani (majoritatea studenți) și 37 de subiecți cu vârste între 40 și 60 de ani. Aceștia au fost rugați să completeze un chestionar ținând cont de formele (literare) pe care le folosesc ei în vorbire (sau în scris), nu în funcție de ceea ce cred că este corect potrivit lucrărilor normative. Rezultatele anchetei se găsesc la sfârșitul articolului, în *Anexă.*

II. VARIANTELE FONETICE

II.1.VARIANTELE ACCENTUALE

a) *blestemă/blestemă*[2]
dumică/dumică (pop.)

Verbele cu prezent tare (fără sufix între radical și desinență) se împart în două subclase, din punctul de vedere al accentuării:

1) verbe cu accentul pe penultima silabă (ultima silabă a radicalului): *ascultă, ascunde, conduce, exprimă* etc.

2) verbe cu accentul pe antepenultima silabă (penultima silabă a radicalului), mai puțin numeroase: *apără, bucură, mestecă, spânzură, tremură* etc.

Verbele *a blestema* și *a dumica* oscilează între aceste două tipuri de accentuare. Pentru *a blestema,* subiecții au preferat varianta a doua (deși DOOM și ultima ediție a DEX-ului recomandă în primul rând varianta cu accent pe prima silabă).Valeria Guțu-Romalo[3] consideră că *a blestema* face parte din a doua subclasă (*blestemă*); aceeași formă, cu accent pe prima silabă, este preferată și de autorii DEX-ului. Alf Lombard[4] arată și el că flexiunea curentă este cea cu accent pe prima silabă. Cu toate acestea, subiecții anchetați de noi au preferat forma cu accent pe a doua silabă (raportul este de 37 la 112).

În legătură cu existența a două variante accentuale pentru *a dumica,* se poate oferi următoarea explicație: una este etimologică (verbul fiind moștenit

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din lat. *demīco*), iar cealaltă a apărut prin analogie cu numeroasele verbe care au radicalul în *-ic* sau *-ec* (*alunec, amestec*), cu accentul pe silaba anterioară – penultima silabă a radicalului. Raportul între răspunsurile primite pentru fiecare dintre cele două forme este de 96 la 51.

b) *a consta:* ind. prez.3 sg.*constă / constă*, 3 pl. *constau / constă*, conj. prez. 3 *să consteă / să conste*. Academia (prin DEX) recomandă forma cu accentuare pe prima silabă a radicalului, însă vorbitorii preferă să accentueze a doua silabă (în care se recunoaşte verbul românesc vechi *a sta).*Este interesant faptul că răspunsurile diferă între moduri şi persoane. La acest verb, variației de accent îi corespunde şi o variație flexionară; formele cu accent pe prima silabă urmează modelul de conjugare al verbelor în *-a*, care prezintă omonimia ind. prez. 3 sg. = 3 pl. şi au desinența de conjunctiv *-e* (*el cântă / lucrează – ei cântă / lucrează, să cânte, să lucreze*), în timp ce formele cu accent pe a doua silabă urmează modelul de conjugare al verbului de bază, *a sta* – verb neregulat, cu forme diferite la ind. prez. 3 sg. şi ind. prez. 3 pl. şi cu conjunctivul în *-eă*. Probabil analogia cu verbul de bază, la care forma de 3 pl. (ind. prez.) este diferită de cea de 3 sg. (*stau - stă*) i-a determinat pe o parte dintre subiecții care au ales la singular accentuarea pe prima silabă (*constă*) să prefere la plural accentuarea pe a doua silabă (*ei, ele constau*, față de forma omonimă *constă*), ajungându-se la o paradigmă accentuală hibridă. La conjunctiv prezent (pers. a III-a), numărul subiecților care au preferat accentuarea pe prefix este mai mare, deoarece acest tip de accentuare se asociază cu prezența desinenței *-e,* care are o distribuție mai largă la conjunctiv.

c) *a fi : suntem/ suntem, sunteți/ sunteți.* (Nu ne interesează aici variația fonetică între *-u-* şi *-î-* din prima silabă). Majoritatea subiecților au preferat formele cu accent pe prima silabă (vezi anexa).

Alf Lombard[5] arată că accentuarea pe prima silabă este mai ales muntenească, iar formele cu accent pe ultima silabă sunt preferate în Moldova. Varianta inițială, etimologică, este cea cu accent pe prima silabă, cealaltă fiind rezultatul unor confuzii şi analogii: verbul *a fi* se apropie ca tip de flexiune de verbele de conjugarea a III-a, iar între conjugarea a III-a şi conjugarea a II-a există destule confuzii accentuale în limba română. Ele nu se diferențiază decât la infinitiv şi prin accentuarea formelor de indicativ prezent 1 pl. şi 2 pl. (de ex. *tăcem, tăceți, ungem, ungeți).* Prin confundarea acestor tipuri au apărut formele *sântem, sânteți (*în secolul al XVII-lea). Oscilația aceasta s-a menținut probabil şi din cauza caracterului aton al verbului copulă, accentul de intensitate deplasându-se asupra numelui predicativ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Întrucât ele sunt greu de clasificat (nefiind nişte variaţii sistematice), le vom urmări pe rând:

1) *a afronta / a afrunta :* varianta „mai corectă" este prima, cu *–o-*, româna împrumutând acest cuvânt din franceză: *affronter.* Varianta cu *–u-* a apărut, probabil, prin analogie cu sinonimul său mai vechi şi mai cunoscut *a înfrunta.* Subiecţii au preferat prima variantă, poate şi sub influenţa substantivului *afront.*

2) *a chiorăi / a ghiorăi* : este o formaţie onomatopeică, mai răspândită fiind prima variantă (preferată de subiecţii noştri).

3) *a despera / a dispera :* apariţia formelor diferite la acest verb se datoreşte unei etimologii multiple: forma cu *-e-* are ca etimon lat. *desperare,* potrivit DEX-ului (şi alte cuvinte din aceeaşi familie lexicală apar în DEX tot cu *-e-*, nu cu *-i- : desperare, desperant, desperaţie, desperat).* Forma cu *-i-* provine din ital. *disperare.* În româna actuală, marea majoritate a vorbitorilor preferă varianta *dispera* (141 de răspunsuri).

4) *(mă) dezbar /(mă) dezbăr* (ind. prez. 1 sg.): zece subiecţi au afirmat că nu cunosc acest cuvânt, deşi nu este nici popular, nici regional. Raportul dintre răspunsurile primite este de 79 la 61.

Există şi alte verbe care prezintă variaţia *-a-/-ă-* la 1 sg., ind. prez. (dar nu în limba literară) : *adăp/adap, înfaş/înfăş, înham / înhăm, sap / săp, îngraş / îngrăş, scap / scăp* etc., verbe la care vocala *-a-* alternează în cuprinsul flexiunii (la ind. prez.) cu *-ă-* (*dezbari, dezbară, dezbărăm, dezbăraţi, dezbară*); *-a-* apare când accentul cade pe această vocală, ceea ce explică, probabil, şi preferinţa pentru forma cu *-a-* (*dezbar*).

4) acelaşi tip de variaţie se întâlneşte şi la verbul *a ţesăla: (eu) ţesăl / ţesăl, (tu) ţesăli / ţesăli* (ambele forme fiind admise de DOOM ca variante literare libere). Subiecţii anchetaţi de noi au preferat tot forma cu *-a-*.

5) *deapăn / depăn (a depăna,* ind. prez. 1 sg.). Este vorba de variaţia vocalei radicale tonice *-e-*. În limba română, vocala *-e-* accentuată trece la *-ea-* dacă este urmată în silaba următoare de *-ă-* (este o lege fonetică binecunoscută, încă vie în limba populară), deci forma cu *-ea-* este mai apropiată de tipul de alternanţe specific românei. Menţinerea unei forme cu *-e-* se datoreşte poate unei analogii cu modelul foarte frecvent *leg-leagă, întreb-întreabă* (din cauza presiunii acestui model nu întâlnim, la pers. a III-a sg., o variantă cu *-e-*, de tipul **depănă).*

6) *leagăn / legăn* (*a legăna,* ind. prez. 1 sg.) *:* este aceeaşi situaţie ca la punctul (5). În ambele cazuri sunt preferate formele cu *-e-* (*depăn, legăn*).

7) *a pârpăli / a perpeli:* este preferată a doua variantă. Am chestionat subiecţii şi în legătură cu o posibilă diferenţiere semantică între cele două forme:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a pârpăli (tranz.) pentru sensul „a frige (la foc mic)", iar *a perpeli* (refl.) pentru sensul „a se frământa, a se chinui", însă prea puțini subiecți au indicat această diferență, ea nefiind generalizată (cel puțin în stadiul actual al limbii române). Rămâne de văzut dacă în timp se va impune această diferențiere.

8) a *se procopsi / a se pricopsi* (din ngr. *procopso*). Varianta cu *i* a apărut prin disimilare și ea este cea preferată de subiecții noștri.

9) *a termifica / a termofica :* preferința subiecților anchetați de noi este clar în favoarea variantei cu *-o-*, probabil din cauză că există un număr foarte mare de compuse savante cu prefixoidul *termo- (termocentrală, termoizolator, termometru, termonuclear* etc., vezi DEX), și mai puține cu *termi-*.

10) *a (se) zbârli / a (se) zburli:* Raportul dintre răspunsurile pentru cele două forme este echilibrat. Un subiect ne-a indicat și o diferențiere semantică; astfel, prima variantă s-ar folosi când este vorba despre păr („a se ridica în sus, a se încâlci"), iar a doua, pentru sensul „a se mânia", însă alți subiecți au afirmat că nu cunosc această diferență.

11) *a se văita / a se văieta*: marea majoritate a subiecților preferă prima variantă.

III. VARIANTELE MORFOLOGICE

III.1. OSCILAȚII ÎNTRE CONJUGĂRI

Este vorba de trei verbe care ezită între conjugările I și a IV-a:

a datora / a datori
a împături / a împătura
a scrijeli / a scrijela.

Este important să subliniem faptul că toate trei sunt verbe denominative (create de la baze substantivale sau adjectivale): *datora / datori* < *dator, împături / împătura* < *în + pătură, scrijeli / scrijela* < *scrijea*, pl. *scrijele* (reg. „felie subțire de pâine, de fructe etc." < scr., ucr., potrivit DEX). Metoda mai veche, tradițională, de a forma verbe denominative este cu sufixul ***-i*** (conjugarea a IV-a); sufixul ***-a*** (conjugarea I) a căpătat o mare răspândire în secolul al XIX-lea, datorită împrumuturilor masive din latina savantă și din limbile romanice[6]. Pe lângă această preferință în timp, se pare că există și o preferință regională: Al. Graur[7] îl citează pe Iorgu Iordan care afirmă că în Moldova se folosesc mai mult verbele în *–i*, iar în Muntenia, cele în *-a*, însă Al. Graur se întreabă dacă nu cumva este vorba de elemente moldovenești arhaice și de elemente muntenești mai noi.

Rezultatele anchetei arată preferința vorbitorilor pentru formele în -i (*împături*: 143 de opțiuni, *scrijeli*: 134 de opțiuni).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Uneori, între cele două variante *(-a/-i)* s-au produs diferenţieri semantice: *a adăugi* era în sec. al XIX-lea o variantă mai veche a lui *a adăuga*, dar astăzi se păstrează doar în sintagma *ediţie adăugită*.

A datora însemna iniţial „a avea o datorie de bani", iar ulterior a cunoscut o extensiune semantică: „a avea o datorie de bani sau morală". *A datori* se foloseşte astăzi tot mai mult cu sensul „a avea drept cauză" (de ex. *Accidentul se datoreşte neatenţiei.)*. Ambele forme au ca bază derivativă cuvântul *dator*. Între ele există şi diferenţe sintactice: *a datori* se foloseşte mai mult ca reflexiv impersonal, iar *a datora* se foloseşte de obicei cu dativul (*a datora cuiva ceva / câtva*). Am introdus în chestionarul nostru câteva forme mai folosite din paradigma acestor verbe sau variante verbale (părerile lingviştilor diferă: DOOM şi DEX nici măcar nu înregistrează aceste diferenţe, iar Theodor Hristea[8] consideră că sunt două verbe distincte, pentru că se diferenţiează şi formal, şi semantic): *datorează / datoreşte* (ind. prez. 3 sg.), *datora / datori* (inf.), *datora / datorea* (imperf. 3 sg.), *datorând / datorind* (gerunziu) şi prepoziţia *datorită* (< participiul feminin *datorită*) cu sensul „mulţumită, graţie" (deci când există un instrument al cărui efect este pozitiv).

Se pare însă că această specializare semantică nu este generalizată printre vorbitori, în stadiul actual al limbii putându-se vorbi de nişte tendinţe în această privinţă, nu de nişte fapte încheiate. Pentru ambele sensuri, marea majoritate a subiecţilor anchetaţi de noi folosesc formele din paradigma lui *a datora*: pentru sensul de „a avea o datorie de bani sau morală", *a datora* este folosit de toţi subiecţii (cu una - două excepţii), iar pentru sensul „a avea drept cauză" numărul subiecţilor care au optat pentru *a datori* a fost ceva mai mare la formele de ind. prez. (6 subiecţi au optat pentru *se datoreşte* şi 3 pentru ambele forme) şi la gerunziu (12 subiecţi au optat pentru *datorindu-se* şi 2 pentru ambele forme). (Tabelul cu toate datele poate fi găsit în *Anexă*.) În legătură cu *datorită,* 77 dintre subiecţi au afirmat că li se pare corectă formula „Accidentul s-a produs **datorită** neatenţiei", 73 afirmând că nu este corect, sintagma recomandată fiind *din cauza*. În concluzie, credem că este prematur să afirmăm că avem a face cu două verbe diferite; este adevărat că sunt două sensuri diferite şi două comportamente sintactice diferite, dar prea puţini vorbitori anchetaţi utilizează formele lui *a datori*, cele două sensuri atribuindu-se lui *a datora*. Doar în cazul prepoziţiei *datorită* (cu regim de dativ), specializarea semantică este mai evidentă.

III.2. ALTERNANŢA PREZENT TARE / PREZENT SLAB

În cadrul conjugărilor I şi a IV-a există o serie de verbe care, la anumite forme din paradigmă, intercalează între radical şi desinenţă un sufix: *-ez-* la conjugarea I, *-esc-* sau *-ăsc-* la conjugarea a IV-a(*-esc* apare la verbele cu infinitivul în *-i,* iar *-ăsc-* la cele cu infinitivul în *-î*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Aceste două sufixe datează din latina tîrzie, când existau două tipuri de denominative aproape sinonime (la conj a IV-a), în *-io*, *-ire* şi în *-(e)sco*, ceea ce a fost în măsură să favorizeze întrepătrunderea flexiunilor *(-esc*, *-ăsc* < *-isc*, *-ēsc-)*. Este greu de explicat de ce sufixul apare doar la anumite persoane; probabil explicaţia cea mai plauzibilă a fost aceea că astfel se asigura menţinerea accentului în acelaşi loc în tot cursul flexiunii[9] (pe silaba predesinenţială). Paralel cu apariţia flexiunii mixte în *-isco (-esco)*, s-a produs, la unele verbe de conjugarea I, o folosire analogă a unui sufix împrumutat din greceşte : *-izo*, cu aceeaşi repartiţie pe persoane (vezi nota de mai sus).

Oscilaţii între forme cu sau fără sufix au existat în toată istoria limbii române literare, fără să existe totdeauna o posibilitate sigură de predictare. Potrivit unei statistici efectuate de Grigore Brâncuş pe baza DEX-ului din 1975 (vezi bibliografia), tendinţa limbii actuale este de a dezvolta, atât prin împrumuturi, cât şi prin formaţii interne, clasa verbelor cu prezentul în *-ez* (83% din totalul verbelor neologice în *-a*, faţă de numai 17% cât reprezintă totalul verbelor neologice în *-a* cu prezentul tare). La verbele vechi terminate în *-a*, raportul dintre verbele cu prezentul tare şi cele cu prezentul slab este echilibrat. Dintre verbele în *-i*, *-î*, cele cu prezent slab sunt mai numeroase, atât în fondul vechi al limbii, cât şi în fondul neologic, potrivit aceleiaşi statistici. Grigore Brâncuş arată că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o serie de verbe neologice cu infinitivul terminat în *-i* şi-au refăcut formele după norma romanică, în *-a*.

La conjugarea I, dintre verbele indicate de DOOM ca având forme duble, 11 sunt neologice (*a anticipa, a dezagrega, a evapora, a decerna, a degaja, a ignora, a perturba, a se prosterna, a raporta, a reanima, a secreta)* , iar 13 sunt din fondul vechi al limbii (*a desfăta, a înjgheba, a însemna, a înveşmânta, a învolbura, a înfiripa, a înfoia, a îngemăna, a se încrâncena, a îndruma, a se scălâmbăia, a şchiopăta, a ţuguia)*. La acestea se adaugă trei verbe neliterare pe care nu le-am introdus în chestionar: *a cura, a ţuţuia şi a crunta* (pentru ultimul s-a impus forma cu *în-*, singura care circulă astăzi în registrul literar). La verbele neologice, predomină răspunsurile în favoarea formelor sufixate la 5 verbe: *a anticipa, a decerna, a se dezagrega, a se prosterna, a raporta;* în ceea ce priveşte verbele din fondul vechi al limbii, predomină formele nesufixate la 7 verbe: *a desfăta, a înjgheba, a înfiripa, a înfoia, a îndruma, a se scălâmbăia, a ţuguia.*

La conjugarea a IV-a am introdus în chestionar 17 verbe; toate sunt din fondul vechi al limbii (lipsa neologismelor se datoreşte faptului că în limba română actuală conjugarea a IV-a este puţin productivă). La acestea se adaugă o serie de verbe regionale şi populare *(a cloncăi, a horpăi, a leorbăi, a sfârcâi, a şonticăi, a năbuşi, a olecăi, a piscui)* pe care nu le-am introdus în chestionar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dintre verbele incluse în chestionar, doar la trei se preferă formele cu sufix: *a dibui, a răscoli* (dar trebuie să ținem seama de faptul că forma nesufixată este omonimă cu substantivul *răscoală*) și *a țăcăni.* Deși nu sunt menționate nici în DOOM, nici în DEX sau în *Gramatica pentru toți,* amintim aici o diferențiere semantică aflată în faza «incipientă», ea nefiind semnalată decât de un vorbitor, între *răscoală* și *răscolesc :* prima formă s-ar folosi ca verb reflexiv cu sensul «a se răzvrăti, a se revolta», iar a doua formă, cu regim tranzitiv, pentru sensurile «a face dezordine căutând ceva, a scotoci ; a stârni praful ; a face să devină acut ; a tulbura» («Satul se răscoală.», dar « Amintirile îl răscolesc.»).

În afară de vechimea cuvântului, alte elemente care ne-ar putea ajuta să stabilim niște preferințe în alegerea formelor cu sau fără sufix țin de structura radicalului:

– sufixul asigură distingerea formei verbale de o formă nominală, evitându-se astfel omonimia (de ex. *a răscoli: răscoală, răscolesc).* Limba română preferă modalitățile morfologice de distingere a părților de vorbire (afixe flexionare, afixe derivative), modalități care se adaugă celor sintactice.

– la verbele cu radical vocalic, prin prezența sufixului s-ar rezolva omonimiile ind. prez. 1 sg. = ind. prez. 2 sg. și ind prez. 3 sg. = conj. prez. 3 sg. (de ex. *încui, mânii, sperii, zgârii* față de *stăruiesc - stăruiești).*

Dintre verbele din chestionar, în această situație se află: la conjugarea I : *a înfoia(eu înfoi-tu înfoi, înfoaie-să înfoaie), a se scălâmbăia(eu mă/tu te scălâmbăi, se scălâmbăie-să se scălâmbăie), a țuguia (țugui, (să țuguie)).* Totuși, vorbitorii au preferat formele nesufixate (deși astfel apar omonimii între formele din paradigmă). La conjugarea a IV-a sunt mai multe verbe în această situație: *a boncăi, a dibui, a forfăi, a dăinui, a se lăfăi, a lălăi, a miorcăi, a mocăi, a molfăi, a șovăi, a țârâi, a zurui.* Cu excepția lui *a dibui,* la toate verbele sunt preferate formele **fără** sufix. De altfel, am introdus în chestionar și verbe care în DOOM apar cu o singură formă, dar care în limba actuală circulă cu două forme; unele dintre ele au fost preferate formelor recomandate de DOOM, de ex. la *a se buhăi:* forma recomandată de DOOM este *buhăiește* , dar subiecții au preferat forma *buhăie; a chinui:* în DOOM se indică doar forma sufixată, dar subiecții au preferat forma nesufixată.

– verbele de conjugarea a IV-a cu radicalul terminat în **-l** sau **-n** sunt susceptibile de a-și crea o variantă fără sufix: în DOOM se recomandă formele *ciocănesc, ciocănește,* dar 61 de subiecți (adică aprox. 40%) au preferat formele *ciocăn, ciocăne;* DOOM recomandă forma *bombănește,* dar forma nesufixată *bombăne* a fost preferată de 119 subiecți. Alte exemple: *cloncănește / cloncăne, măcănește / măcăne* (ambele apar în DOOM), *cicălește / cicăle, jumulește / jumule, prăvălește / prăvale* (variantele nesufixate ale ultimelor verbe nu au pătruns încă în limba literară și deci nu apar în DOOM).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De asemenea, nu admit variantă nesufixată verbele bisilabice de conjugarea a IV-a *(*căle, *jele, *păle).* Cu puține excepții, verbele de conjugarea a IV-a derivate cu prefixe nu admit variantă fără sufix *(îngălbenește, înzdrăvenește,* dar *împarte).*

Care sunt tendințele limbii române actuale în privința acestor sufixe? Având în vedere numărul mare de verbe cu sufix, am fi înclinați să credem că limba română se îndreaptă spre o lărgire a claselor cu sufix, mai ales că prezența sufixului are o serie de avantaje flexionare: se uniformizează accentuarea (pe sufix), ceea ce exclude posibilitatea apariției variantelor accentuale (la o serie de verbe fără sufix se întâlnesc astăzi ezitări de accentuare: *domină-domină, necesită-necesită* etc.); se limitează condițiile producerii alternanțelor fonetice, regularizându-se astfel paradigma: *desfăt, desfeți* față de *desfătez, desfătezi.* (Acest lucru corespunde direcției generale de evoluție în flexiunea verbală românească, de limitare a producerii alternanțelor). În plus, așa cum am mai arătat, prezența sufixului înlătură o serie de omonimii supărătoare și asigură distingerea formei verbale de o formă nominală. Cu toate acestea, observațiile de uz evidențiază faptul că în limba română actuală există o tendință de restrângere a clasei cu sufix:

a) la conj. I: – la verbele neologice cu radical polisilabic la care se recunoaște cuvântul de bază, apar forme fără sufix, în timp ce baza este cu sufix: *cita-citez,* dar *recita-recit, incita-incit; sista-sistez,* dar *asista-asist, insista-insist, persista-persist; testa-testez,* dar *atesta-atest, contesta-contest, detesta-detest; clama-clamez,* dar *aclama-aclam, proclama-proclam.*

– verbele cu radicalul terminat în *-c, -g (evoc, invoc, implic, irig, abrog, conjug)* preferă formele nesufixate;

b) conj. a IV-a : verbele (vechi și neologice) cu finală de radical vocalică își creează variante fără sufix (care sunt preferate de subiecții noștri); variante fără sufix apar și la verbele cu radicalul în *-n, -l* (*ciocăn, bombăne).*

Acestea sunt preferințe determinate de anumite caracteristici ale verbelor, dar mai intervin și alți factori, extralingvistici. Valeria Guțu-Romalo[10] arăta că formele cu și fără *-ez* au, uneori, o repartiție dialectală diferită; în Ardeal sunt preferate, în multe situații, formele fără sufix: *lucru, lucri, lucră.* Preferințele pot fi determinate și de vârstă: generațiile mai vechi folosesc uneori forme cu *-ez* (*amuzez, educhez)* pentru verbe care au generalizat în limba actuală prezentul fără sufix. Acesta ar fi un argument în favoarea opiniei că tendința limbii actuale este de restrângere a clasei cu sufix: la verbele neologice terminate în *-a,* predomină răspunsurile în favoarea formelor sufixate doar la 5 verbe (din 11), contrar tendinței semnalate de Grigore Brâncuș, de extindere

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

foarte puternică a clasei cu sufix. La verbele de conjugarea a IV-a, unde nu avem variație liberă decât la verbe din fondul vechi al limbii, formele cu sufix predomină doar la 6 verbe (din 13), în timp ce Grigore Brâncuş, în articolul amintit mai sus, arăta că şi la verbele din fondul vechi al limbii sunt majoritare verbele cu sufix.

În unele cazuri, între varianta cu sufix şi cea fără sufix intervin diferențieri semantice, cele două verbe încetând astfel să mai fie variante libere (sunt binecunoscute exemplele *manifestă-manifestează, reflectă-reflectează, concură-concurează, acordă-acordează*[11] etc., poate şi *răscoală - răscoleşte*). Ar trebui inclus aici şi verbul *a însemna* : între *înseamnă* şi *însemnează* au intervenit diferențieri semantice; ele nu sunt indicate în DOOM, nici în DEX, însă în ultima vreme tot mai mulți vorbitori folosesc forma sufixată pentru sensul concret („a aplica un semn, a nota, a delimita") – verbul având în acest caz un regim tranzitiv, iar forma nesufixată se foloseşte pentru sensul abstract - şi pentru utilizarea copulativă - („a avea o semnificație, un înțeles; a avea o importanță, o valoare etc."). În chestionarul nostru, le-am cerut vorbitorilor să aleagă între forma cu sufix şi cea fără sufix în funcție de sensul verbului în context. Pentru sensul abstract, 148 de subiecți ne-au indicat forma fără sufix; pentru sensul concret, majoritatea vorbitorilor anchetați ne-au indicat forma cu sufix (122 de subiecți), însă unii subiecții (3) au ezitat între cele două forme sau au indicat cealaltă formă (25 de subiecți).

O altă diferențiere semantică este cea dintre *degajă* şi *degajează*: forma de prezent tare se foloseşte pentru sensul „a răspândi, a emana" (141 de subiecți au indicat acest lucru), iar forma sufixată se foloseşte pentru sensul din sport („a pasa mingea departe de propria poartă"), 131 de subiecți optând pentru această formă cu sensul din limbajul sportiv. Verbul este tranzitiv (pentru ambele utilizări), însă numai cu sensul „a răspândi, a emana" poate avea şi utilizări reflexive. În limbajul sportiv, se foloseşte adesea şi ca tranzitiv absolut.

III.3. DESINEȚELE DE PERSOANA A III-A LA INDICATIV PREZENT

A. Persoana a III-a singular : *ă/e*
zvârlă/zvârle
azvârlă/azvârle

Este vorba despre trecerea lui *a zvârli* şi a lui *a azvârli* (format prin contaminarea dintre *a arunca* şi *a zvârli)* de la un tip flexionar la altul, caracterizat de alte desinențe şi omonimii, trecere care a început în secolul trecut, când predominau formele cu *-e*, dar existau şi forme cu *-ă*. Acest proces a afectat mai multe verbe (de ex. *a acoperi, a sprijini, a suferi,* la care *-ă* s-a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

impus definitiv. Doar la cele două verbe de mai sus există încă forme oscilante. Subiecții au preferat formele cu *-e*.

B. Persoana a III-a plural: omonimia cu pers. I sg. sau cu pers. a III-a sg.
a) (ei) zvârlă/zvârl azvârlă/azvârl *b)miros/miroase* *c)constau/constă*

a) formele mai vechi sunt *azvârl, zvârl; azvârlă, zvârlă* au apărut ca urmare a trecerii celor două verbe la un alt tip flexionar (vezi mai sus); trecerea nu este completă, astfel încât cele două forme circulă în raport de variație liberă.

Pentru ambele verbe sunt preferate formele cu *-ă* : 86 de răspunsuri pentru *zvârlă*, 113 pentru *azvârlă*.

b) Omonimia 3 sg. = 3 pl. este generalizată în aria sudică şi este întâlnită tot mai des în vorbirea neîngrijită, neliterară, la verbe care în limba literară prezintă omonimia 1 sg. = 3 pl. De aceea, subiecții noştri, vorbitori de limbă literară, trebuie să fi considerat forma *(ei) miroase* drept populară, incorectă şi nu au optat pentru ea decât în foarte mică măsură (5 răspunsuri).

c) variației accentuale (vezi mai sus) îi corespunde şi o variație morfologică; omonimia 1 sg. = 3 pl. (ind.prez.) nu este specifică conjugării I (căreia îi aparține verbul *a consta*), ea trebuie să fi apărut prin influența exercitată de verbul de bază, *a sta,* care este neregulat şi prezintă omonimia 1 sg. = 3 pl. A doua omonimie (3 sg. = 3 pl.) este specifică conjugării I (*cântă, lucrează)*. *A consta* s-a îndepărtat de verbul de bază şi la alte forme din paradigmă (de ex. la imperfect), tinzând spre o flexiune regulată. Vorbitorii anchetați de noi au arătat o preferință clară pentru forma neregulată a prezentului indicativ, cea care apropie derivatul de baza sa (v. cap. II.1. – *Variantele accentuale*, pag. 3).

III.4. *A FI* LA PERFECT SIMPLU

DOOM indică variație liberă la 1 sg. *(fusei / fui)* şi 1 pl. *(fuserăm / furăm)*. În ambele cazuri, este vorba de prezența sau absența sufixului *-se-*. Au fost preferate formele sigmatice (cu *-se-*), dar destul de multe răspunsuri au fost şi în favoarea ambelor forme (a/b). Este interesant faptul că la singular forma nesigmatică *(fui)* a primit cinci răspunsuri, dar la plural forma nesigmatică *(furăm)* a primit paisprezece răspunsuri (ar fi fost de aşteptat ca aceste forme să primească un număr egal de răspunsuri); poate că subiecții au evitat forma *fui* pentru că era prea scurtă şi simțită ca puternic regională (oltenească); segmentul *-ui* este comun mai multor verbe la perfect simplu 1sg. *(văzui, bătui, făcui* etc.) şi atunci ar mai rămâne doar *f-* să asigure referirea la verbul de bază şi să furnizeze informația semantică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

III.5. IMPERFECTUL VERBULUI *A STA*

DOOM indică prezența variației libere la pers. a III-a sing.: *stătea / sta*. Forma scurtă este mai veche, etimologică şi regulată – după modelul general al conjugării I; forma cu radical refăcut a apărut mai târziu, prin analogie (sub presiunea întregului sistem al timpurilor trecute: participiul trecut *stătut* a influențat imperfectul în zonele în care perfectul simplu era tot mai rar întâlnit, iar în zonele în care perfectul simplu era mai frecvent (Oltenia, Banat) a influențat imperfectul, rezultând o formă care astăzi este regională, *stetei*; la începutul secolului, raportul dintre cele două tipuri de imperfect era destul de echilibrat, formele cu radical refăcut generalizându-se după 1940 în limba literară. Însă procesul eliminării formelor scurte încă nu s-a încheiat. DOOM indică variație liberă doar pentru 3 sg., dar şi forma de pers. I sg. mai este în circulație *(stam* apare la Marin Preda). Compusul lui *a sta (a consta)* nu prezintă forme analogice *(*constătea)*.

În aceeaşi situație se află verbul *a da*. Cele două verbe au avut o istorie paralelă în limba română, însă autorii DOOM-ului consideră că formele cu radical etimologic *(dam, da* etc.) au fost înlocuite definitiv de cele cu radical analogic *(dădeam, dădea* etc.), singurele care apar în DOOM. Preferința vorbitorilor anchetați de noi s-a îndreptat în mod clar spre formele analogice *(stătea, dădea)*, însă şi formele mai scurte au fost indicate de subiecți: 16 pentru *stătea* (18 pentru ambele forme), 9 subiecți pentru *da* (şi 10 pentru ambele forme).

III.6. IMPERATIVUL VERBELOR *A GHICI* ŞI *A SE UITA*

ghiceşte! / ghici!
uită-te! / uite!

Uite! este o formă sincopată a lui *uită-te!* şi are o valoare de interjecție, potrivit DEX-ului (sinonim cu *iată!, iacă!)*. Mai mulți autori consideră că *uite* nu mai este imperativul verbului *a se uita*, ci a devenit interjecție. Printre aceştia se numără şi Andra Şerbănescu[12]: printr-o analiză internă de natură sintactico – semantico – pragmatică autoarea demonstrează funcționarea diferită a celor două forme în anumite contexte (şi nu prin posibilitatea înlocuirii cu *iată* – argumentul altor autori). *Uite* provine, formal, din *uită-te*, prin asimilare (*uite-te*) şi haplologie (*uite*), pierzând pronumele reflexiv, însă a evoluat diferit din punct de vedere formal. Contextele sintactice avute în vedere sunt : combinarea cu Obdir (**uită-te-l!*, dar *uite-l!*), combinarea cu Dativul posesiv (**uită-te-ți cartea, *uită-ți-te cartea, dar uite-ți cartea*) ; contextul sintactic atributiv, cu element predicativ suplimentar (sau atributiv transformat),

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de ex. *uită-te singur!, *uite singur!*, relevă faptul că *uite* are o serie de trăsături comune cu interjecțiile : imposibilitatea combinării cu subiectul, imposibilitatea combinării cu elementul predicativ suplimentar. Alte contexte arată că *uite* are o semnificație exclamativă, fiind desemantizat, pe când *uită-te* are o semnificație imperativă şi un fascicol de trăsături semantice distinctive (compară : *Uite, m-am răzgândit !* cu **Uită-te, m-am răzgândit !* sau *Unde te uiți ? Uită-te la mine !* cu *Unde te uiți ? *Uite la mine !*). *Uite* are şi valori deictice : *Uite un tablou interesant !* este sinonim cu *Uite acest tablou interesant !*, dar nu acelaşi lucru se întâmplă cu *Uită-te la un tablou interesant !* Cele două forme au un comportament diferit şi față de contextul negativ : *Nu te uita !, *Nu uite !*

Din punct de vedere teoretic, aceleaşi sunt problemele şi pentru *uitați* (diferă contextele). Şi această formă capătă în anumite contexte funcție interjecțională, printr-un proces similar. Din cauza faptului că *uitați* şi-a păstrat formal desinența, această formă este considerată de vorbitori un plural al lui *uite* : în vorbirea cu un superior cu care de obicei folosim pers. 2 pl. nu folosim niciodată *uite*, ci *uitați* ; la fel, când ne adresăm mai multor persoane ; este un motiv pentru care am putea considera că trecerea de la verb la interjecție a lui *uite* nu este pe deplin încheiată, de vreme ce este încă simțit ca un verb din anumite puncte de vedere.

Verbul *a ghici* are forme de prezent slab, cu sufixul **-esc.** O formă tare, fără sufix (deci mai scurtă) apare doar la imperativ (*ghici*), alături de forma cu sufix (*ghiceşte*). Substituția lor nu este posibilă în orice context, existând unele constrângeri sintactice : urmată de un pronume aton, numai forma cu sufix este posibilă : *ghiceşte-o !*, dar nu **ghici-o !* Există şi alte diferențe : forma *ghici* este mai familiară. Ea tinde să devină interjecție.

Există şi alte forme scurte de imperativ, neliterare, ca: *feri! (=fereşte!*, de la *a feri);las! (<a lăsa), ui!(<uite!).* Motivul apariției lor este de ordin pragmatic : formele mai scurte sunt mai potrivite conținutului imperativ.

IV. CONCLUZII

Ni se pare oportun să acceptăm, în continuare, existența variantelor verbale literare libere; răspunsurile din chestionar ne-au arătat că la anumite verbe există în mod cert nişte ezitări, raporturile dintre cele două variante fiind destul de echilibrate. Însă în cazul altor verbe, răspunsurile sunt clar în favoarea unei singure forme şi credem că o viitoare lucrare normativă ar trebui să țină seama de uzul literar actual pe care această anchetă efectuată printre vorbitori de limbă literară încearcă să-l surprindă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Printre variantele care au primit mai puține opțiuni și care ar trebui eliminate dintr-o viitoare lucrare normativă sau cel puțin supuse unei alte anchete, mai amănunțite, care ar putea avea în vedere și limba scrisă (presă, studii, beletristică etc.), se numără :

- *despera* : 5 răspunsuri și 4 pentru ambele forme ;
- *termifica* : 3 răspunsuri și 1 pentru ambele forme ;
- *împătura* : 2 răspunsuri și 5 pentru ambele forme ;
- *decernă* : 9 răspunsuri ;
- *ignorează* : 2 răspunsuri și 1 pentru ambele forme ;
- *scălâmbăiază* : 2 răspunsuri ;
- *secretează* : 8 răspunsuri și 1 pentru ambele forme ;
- *lăfăieşte* : 3 răspunsuri ;
- *măcăneşte* : 2 răspunsuri și 3 pentru ambele forme ;
- *țârâieşte* : 3 răspunsuri ;
- *miroase* (3 pl.) : 5 răspunsuri ;

O altă concluzie care se desprinde în urma efectuării acestei anchete este că ar trebui introduse anumite diferențieri semantice: în cazul verbelor *a datora / a datori, a însemna* și *a degaja,* ar trebui să se specifice că există tendința de specializare semantică. Pentru sensul concret al lui *a însemna,* se folosesc mai ales formele cu sufix, iar pentru cel abstract, doar cele nesufixate. În cazul variantelor *a datora / a datori,* ar trebui să se arate că, cel puțin la anumite forme din paradigmă, tinde să fie folosită astăzi cu sensul „a avea o datorie de bani sau morală", iar cea de conjugarea a IV-a cu sensul „a avea drept cauză". Răspunsurile nu sunt uniforme în dreptul diverselor forme din paradigma lui *a datora* și *a datori,* deoarece o inovație nu se propagă la fel de repede în toată paradigma, ea răspândindu-se mai întâi la formele mai des întrebuințate. Se poate observa că în majoritatea situațiilor se preferă formele de conjugarea I, chiar și pentru sensul „a avea drept cauză", ceea ce arată că o inovație se propagă încet (la acest nivel de limbă). În acest caz, nu este vorba de diferențieri semantice apărute între forme de prezent tare și forme de prezent slab, ci despre forme de prezent slab cu sufixe diferite, corespunzătoare celor două conjugări, I și a IV-a (*-ează și -eşte).* Se recomandă ca prepoziția *datorită* (provenită din forma de participiu feminin a variantei *a datori*) să fie folosită atunci când este vorba de un instrument cu efect pozitiv, pentru cauza cu efect negativ recomandându-se locuțiunea prepozițională *din cauza.* Cu toate acestea, aproape jumătate dintre subiecți au afirmat că ar folosi prepoziția *datorită* pentru orice tip de cauză sau efect (probabil că aceştia fac legătura cu verbul de la care a provenit această prepoziție, *a datori:* când acesta e folosit pentru sensul „a avea drept cauză", această cauză poate fi de orice tip, pozitivă sau negativă).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În privința verbelor care oscilează între forme de prezent tare (fără sufix) și forme de prezent slab (cu sufix), se poate trage concluzia că există tendința de restrângere a utilizării formelor slabe, în favoarea celor tari. Însă la multe verbe care prezintă această oscilație există multe răspunsuri pentru ambele forme, ceea ce indică o oarecare instabilitate a sistemului morfologic (în acest punct, anume oscilația dintre forme de prezent tare și forme de prezent slab). Am introdus în chestionarul nostru forme care nu apar în DOOM, dar care ni s-au părut că sunt în circulație în limba română actuală (fapt confirmat de DEX, care indică, în unele cazuri, forme duble, de exemplu la *a pipa, a chinui, a ciocăni, a biciui* – spre deosebire de DOOM); iată formele **fără** sufix introduse de noi și care au primit destul de multe răspunsuri: *pipă (34), chinui (68), ciocăn (61), biciuie (57), bombăne (119), buhăie (74), bănuie (43).* Aceste răspunsuri confirmă instabilitatea despre care am vorbit mai sus.

Am remarcat că în limbajul sportiv se folosesc cu precădere formele de prezent slab ale verbului *a degaja* („a șuta"); am introdus în chestionarul nostru și acest verb: pentru sensul din limbajul sportiv, majoritatea subiecților au preferat formele de prezent slab, iar pentru sensul „a emana" au fost preferate formele de prezent tare. Credem că și această diferențiere semantică ar trebui introdusă într-un viitor dicționar.

V. ANEXA

Variantele (în ordinea din DOOM) (a/b)	a	b	a/b	b/a	-	DEX
afronta / afrunta	104	25	–	–	21	a (și b)
anticipă / anticipează	57	86	7	–	–	doar b
azvârlă / azvârle (ind. prez. 3 sg.)	39	111	–	–	–	nespec.
azvârlă / azvârl (ind. prez. 3 pl.)	113	34	–	–	3	nespec.
bănuie* / bănuiește[13]	43	91	15	1	–	doar b
behăie / behăiește*	142	4	3	1	–	doar a
biciuie* / biciuiește	57	65	25	3	–	b (și a)
biruie / biruiește*	50	78	16	11	–	doar a
bizuie / bizuiește*	139	6	2	3	–	doar b
blestemă / blestemă	37	112	1	–	–	a (și b)
bombăne* / bombănește	119	17	12	2	–	doar b
boncăiește / boncăie	29	98	–	2	21	doar a
buhăie* / buhăiește	74	63	1	1	11	doar b
chinuiește / chinuie*	59	68	19	8	–	a (și b)
chiorăi / ghiorăi	85	54	9	1	1	a (și b)
ciocănește / ciocăne*	82	61	5	1	1	a (și b)
cloncănește / cloncăne	31	107	11	–	1	a (și b)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

constă / constă (ind. prez. 3 sg.)	116	31	3	–	–	doar a
constau / constă (ind. prez. 3 pl.)	128	22	–	–	–	doar a
(să) constea / (să) conste	101	47	2	–	–	doar a
corcoli / corconi	30	66	3	–	51	b (şi a)
dădea / da (imperf.) (variante nerecomandate de DOOM)	131	9	10	–	–	*dădeam* şi *dam*
dăinuieşte / dăinuie	14	119	15	2	–	a (şi b)
deapăn / depăn	27	120	2	–	1	a (şi b)
decernează / decernă	141	9	–	–	–	doar b
desfăt / desfătez	128	18	4	–	–	a (şi b)
despera / dispera	5	141	2	2	–	a (şi b)
dezagregă / dezagreghează	38	104	4	2	2	doar a
dezbar / dezbăr	79	61	–	–	10	a (şi b)
dibuieşte / dibuie	97	42	9	2	–	b (şi a)
dumică / dumică	96	51	–	–	3	a (şi b)
evaporă / evaporează	133	4	9	4	–	a (şi b)
forfăieşte / forfăie	16	101	2	2	29	doar a
fusei / fui (pf. Simplu 1 sg.)	129	5	15	1	-	b (şi a-regional)
fuserăm / furăm (m. m. ca pf.)	112	14	23	1	–	nespec.
ghiceşte! / ghici!	74	33	42	1	–	nespec.
guiţă / guiţează*	138	4	8	–	–	doar a
ignorează / ignoră	2	147	1	–	–	doar a
împături / împătura	143	2	5	–	–	a (şi b)
încrâncenă / încrâncenează	41	107	–	2	–	a (şi b)
îndrumează / îndrumă	6	141	–	3	–	a (şi b)
Înfiripează / înfiripă	16	123	9	2	–	a (şi b)
înfoaie / înfoiază	139	11	–	–	–	doar b
îngemănează / îngeamănă	129	20	–	1	–	a (şi b)
înjghebează / înjgheabă	62	82	4	–	2	a (şi b)
învârtesc / învârt	39	87	23	1	–	a (şi b)
înveşmântează / înveşmântă	79	61	10	–	–	b (şi a)
învolbură / învolburează	44	100	6	–	–	a (şi b)
lăfăieşte / lăfăie	3	147	–	–	–	a (şi b)
lălăieşte / lălăie	10	140	–	–	–	doar a
leagăn / legăn (ind. prez. 1 sg.)	10	139	1	–	–	doar a
măcăne / măcăneşte	144	2	3	–	1	doar a
miorcăieşte / miorcăie	3	125	10	–	12	a (şi b)
miros / miroase (ind. prez. 3 pl.)	145	5	–	–	–	nespec.
mocăieşte / mocăie	9	126	1	–	14	b (şi a)
molfăie / molfăieşte	139	7	4	–	–	a (şi b)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

năzare / năzăreşte	123	15	11	1	–	**b** (la 3 pl. se admite şi var. *năzar*
pârpăli / perpeli	31	107	22	3	2	**b** (şi **a**)
perturbă / perturbează	132	17	1	–	–	**a** (şi **b**)
pipă* / pipează	34	91	–	1	24	**b** (şi **a**)
proclamă / proclamează*	119	18	12	1	–	doar **a**
procopsi / pricopsi	16	107	22	3	2	**b** (şi **a**)
prosternă / prosternează	27	114	6	–	3	**a** (şi **b**)
raportează / raportă («a aduce venit»)[14]	83	50	1	–	4	doar **b**
răscoală / răscoleşte («a agita»)	18	132	–	–	–	doar **a** (pt. acest sens)
reanimă / reanimează[15]	87	54	7	2	–	doar **a**
reazemă-te / rezemă-te*[16]	92	43	5	4	–	1sg.: *reazem*
scălâmbăiază / scălâmbăie	2	148	–	–	–	doar **a**
secretă / secretează	141	8	1	–	–	**b** (şi **a**)
scrijeli / scrijela	134	8	6	–	2	**a** (şi **b**)
stătea / sta	116	16	18	–	–	*stăteam* (reg. *steteam* şi *stam*)
străduiesc / strădui*	124	10	14	2	–	doar **a**
suntem / suntem	37	111	2	–	–	**b** (şi **a**)
sunteţi / sunteţi	26	124	–	–	–	**b** (şi **a**)
şchiopătează / şchioapătă	73	65	12	–	–	doar **a**
şovăi / şovăiesc	89	55	5	–	1	**a** (şi **b**)
termifica / termofica	3	145	1	–	1	**a** (şi **b**)
ţăcănesc / ţăcăn	92	51	7	–	–	doar **a**
ţârâie / ţârâieşte	147	3	–	–	–	doar **a**
ţesal, ţesali / ţesăl, ţesăli (ind. prez. 1 şi 2 sg.)	123	27	–	–	–	**a** (şi **b**)
ţuguiază / ţuguie	25	121	4	–	–	doar **a**
uită-te ! / uite ![17]	27	47	73	3	–	**a** (şi **b** – cu val. de interj.)
văita / văieta	139	8	3	–	–	**a** (şi **b**)
zbârli / zburli	56	53	41	–	–	**a** (şi **b**)
zdroncăne / zdroncăneşte	120	21	5	–	4	doar **b**
zuruiesc / zuruie	14	118	4	–	14	**a** (şi **b**)
zvârlă / zvârle (ind. prez. 3 sg.)	29	121	–	–	–	nespec.
zvârlă / zvârl (ind. prez. 3 pl.)	86	64	–	–	–	nespec.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DIFERENȚIERI SEMANTICE:

pentru sensul concret	**a**	**b**	**a / b**	**b / a**
înseamnă / însemnează	25	122	3	–
pentru sensul abstract				
înseamnă / însemnează	148	2	–	–
pentru sensul din limbajul sportiv				
degajează / degajă	131	17	2	–
pentru sensul „a emana"				
degajează / degajă	141	4	5	–

a datora / a datori
-sensul A: „a avea o datorie de bani sau morală"
-sensul B: „a avea drept cauză"

datorează / datorește	**a**	**b**	**a / b**	**b / a**
sensul A	150	–	–	–
sensul B	141	6	3	–
datora / datori				
sensul A	149	1	–	–
sensul B	148	2	–	–
datora / datorea				
sensul A	149	1	–	–
sensul B	146	2	2	–
datorând / datorind				
sensul A	150	–	–	–
sensul B	136	12	2	–

datorită cu orice fel de cauză: 77 de subiecți.

NOTE:

1 De altfel, în articolul *Pentru o nouă ediție a Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, în *Actele colocviului catedrei de limba română*, Ioana Vintilă-Rădulescu, una dintre coautoarele celei de a doua ediții a DOOM-ului, arată că trebuie revizuit inventarul de variante libere din DOOM, deoarece, în unele cazuri, tranziția de la o formă la alta, reflectată de prima ediție a DOOM-ului, s-a încheiat.

2 În tot cuprinsul lucrării, vocalele subliniate indică locul accentului.

3 *Morfologia structurală a limbii române*, p. 338.

4 *Le verbe roumain*, p. 183–184.

5 *Le verbe roumain*, p. 706–707.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6 Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, p. 190 și urm.

7 *Tendințele actuale ale limbii române*, p. 231–232.

8 *Varietăți lingvistice*, vol. I, Universitatea din București, 1994.

9 *Istoria limbii române*, vol. II, p. 82–83.

10 *Corectitudine și greșeală*, p. 108 (nota 1).

11V. Mioara Avram, *ți*, p. 202.

12 *Despre statutul lui **uite** vs. **uită-te***, în SCL, XLII, 1991, nr. 3–4, p.151–165.

13 Formele notate cu asterisc în acest tabel reprezintă variantele care nu apar în DOOM, introduse în chestionar deoarece ele circulă totuși în limba română actuală.

14 Pe lângă aceste forme, mai există și una cu -e-, *a reporta*, cu forme de ind. prez. sufixate (*reportează*); 12 subiecți au sugerat acestă formă.

15 Un subiect a indicat o diferențiere semantică: *reanimă* = „reaprinde, readuce un sentiment, o amintire etc."; *reanimează* = „resuscitează, readuce la viață".

16 La acest verb s-au înregistrat și alte forme : *reazămă-te*, *rezeamă-te* (sugerate de 6 subiecți).

17 O parte dintre subiecții care au indicat ambele forme au arătat că ele nu sunt substituibile în același context, că nu înseamnă exact același lucru, observații care se regăsesc și în lucrarea noastră (III. 6.)

BIBLIOGRAFIE

Actele colocviului catedrei de limba română, 22-23 noiembrie 2001, Perspective actuale în studiul limbii române, Editura Universității din București, 2002.

Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, Univers Enciclopedic, București, 1996 (DEX).

Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, Editura Academiei R. S. R., 1989.

Istoria limbii române, coordonator Florica Dimitrescu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.

MIOARA AVRAM, *ramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 2001.

GRIGORE BRÂNCUȘ, „Productivitatea conjugărilor în româna actuală", în SCL, XXVII, 1976, nr. 5, p. 485 – 492.

ALEXANDRU GRAUR, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura Științifică, București, 1968.

VALERIA GUȚU – ROMALO, *Corectitudine și greșeală*, Editura Științifică, București, 1972.

VALERIA GUȚU – ROMALO, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Editura Academiei R. S. R., București, 1968.

THEODOR HRISTEA, *Varietăți lingvistice*, vol. I, Universitatea din București, 1994.

ALF LOMBARD, *Le verbe roumain. Etude morphologique*, Tome I et II, Lund, C. W. K. Gleerup, 1954, 1955 (II).

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioda de după 1880)*, București, 1987 (TUB)

ANDRA ȘERBĂNESCU, *Despre statutul lui uite vs. uită-te*, în SCL, XLII, 1991, nr. 3-4, p. 151–165.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VARIANTES VERBALES LITÉRAIRES LIBRES: TENDANCES DANS LA LANGUE ROUMAINE ACTUELLE

Cet article essaye de surprendre les tendances de la langue roumaine actuelle en ce qui concerne les variantes verbales litéraires libres, assez nombreuses dans la langue roumaine. L'inventaire de variantes litéraires qui est donné par les auteurs du DOOM (*Le dictionnaire orthographique, orthoépique et morphologique de la langue roumaine*, paru en 1981) a été soumis à une enquête parmi 150 sujets parlant le roumain litéraire (ayant des âges divers), cet article contenant les résultats de cette enquête et les commentaires que nous avons faits à propos de ces résultats.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FORMAȚII VERBALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ ȘI ÎNCADRAREA LOR MORFOLOGICĂ

ANCA FLOREA
doctorand, *Facultatea de Litere*
Universitatea din București

1. În ultimele decenii, dar în special după Revoluția din decembrie 1989, vocabularul românesc a cunoscut o dezvoltare atât de rapidă, încât dicționarele, chiar și cele mai recente, nu au putut să țină pasul cu ritmul său de îmbogățire. Schimbările petrecute în societatea românească pe plan economic, politic, social, cultural începând din acest moment s-au reflectat și în lexic, care este considerat compartimentul limbii cel mai labil și deschis influențelor exercitate din exterior. Lingvistul francez Antoine Meillet[1] sublinia legătura strânsă dintre istoria lexicului și istoria unei societăți și afirma că „orice vocabular exprimă, de fapt, o civilizație". Valeria Guțu Romalo[2] remarca dinamismul limbii române actuale și susținea că „în mod paradoxal, limba, care considerată din perspectiva istoriei apare ca un element de stabilitate în viața oricărui popor, se relevă, privită în funcționalitatea sa, a fi un fenomen eminamente dinamic, pentru care variația și schimbarea reprezintă o componentă permanentă, intrinsecă".

Lucrările lexicografice din lingvistica actuală nu înregistrează toate elementele lexicale recente, pentru că nici un dicționar nu poate reflecta bogăția lexicală a unei limbi la un moment dat; de aici, caracterul permanent deschis al oricărei lucrări lexicografice, care nu poate fi niciodată completă. Astfel, o mulțime de formații verbale recente (de care ne vom ocupa aici în mod special), împrumuturi din diverse limbi de cultură și civilizație, creații interne obținute mai ales prin derivarea cu sufixe și compunerea prin abreviere sau verbe mai vechi în limba română care dobândesc astăzi noi sensuri, nu au fost înregistrate în dicționare.

Verbul, partea de vorbire cu cea mai bogată flexiune, este cel mai bine reprezentat în româna actuală, după substantiv și adjectiv, în ceea ce privește formațiile recente. Dacă prima ediție a DCR[3] conținea numai 124 de verbe noi, atât prin formă, cât și prin sens, și verbe mai vechi în limba română a căror

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

semnificație s-a modificat, Florica Dimitrescu înregistrează în DCR_2[4] un număr aproape dublu de formații verbale, ultima ediție a acestei lucrări lexicografice conținând circa 250 de verbe recente și sensuri noi ale unora mai vechi, dar numărul lor este astăzi cu mult mai mare. Numărul considerabil de verbe noi din DCR_2 se datorează progreselor făcute de știință și tehnică, evenimentelor socio-politice care au avut loc în societatea românească postdecembristă, deschiderii granițelor țării și reluării unor contacte cu diverse popoare, toate acestea determinând pătrunderea unei mari cantități de elemente lexicale noi corespunzătoare unei evoluții științifice rapide. Cea mai recentă ediție a DCR s-a îmbogățit cu verbe noi formate în interiorul limbii române sau împrumutate din limbi de circulație internațională, în special din franceză și engleză, engleza britanică și americană având un impact superior asupra românei în comparație cu perioada de până în decembrie 1989. Îmbogățirea vocabularului actual cu un număr impresionant de elemente lexicale noi este dovada creativității limbii române, a receptivității vorbitorilor de limba română față de termenul nou și a capacității de a-l asimila cu ușurință.

Cele mai multe formații verbale recente (creații interne sau împrumuturi) au intrat în româna actuală mai ales prin intermediul mass-media, principalul canal de pătrundere a neologismelor și de creare de noi cuvinte în orice limbă. Considerată „a patra putere" în stat, presa are o funcție informativă și persuasivă, dar și una cultural-educativă, contribuind astfel la îmbogățirea, modernizarea și internaționalizarea lexicului românesc. Una dintre caracteristicile stilului jurnalistic este chiar nevoia publicistului de a transmite informațiile prin intermediul unor elemente lexicale noi, fie împrumuturi neologice, fie creații interne, având ca scop trezirea interesului cititorului, al ascultătorului sau al telespectatorului și realizarea unei comunicări inedite, originale. Mass-media înregistrează cel mai rapid schimbările dintr-o limbă, limbajul folosit de acestea fiind extrem de receptiv și deschis inovațiilor. În același timp, are și puterea cea mai mare de influențare a limbii actuale[5]. Radioul, televiziunea și sutele de publicații apărute după decembrie 1989, dată fiind autoritatea de care se bucură informația transmisă de aceste mijloace de comunicare, nu numai că difuzează inovațiile lingvistice (împrumuturi din diverse limbi sau formații create în interiorul limbii române), dar le și impun, acestea devenind cel mai adesea un bun lingvistic comun.

Perioada de timp la care ne vom referi este destul de scurtă și apropiată de momentul actual, pentru că am folosit un material lexical cules mai ales după momentul decembrie 1989, la care se adaugă exemplificări mai vechi în raport cu această perioadă, cuprinse în DCR_2. Astfel, corpusul de exemple inclus în acest articol este constituit din două tipuri de surse: pe de o parte, formații verbale extrase din DCR_2, iar pe de altă parte, formații verbale recente extrase

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din mass-media, din limbajul oral şi, uneori, din articole şi studii lingvistice în care sunt înregistrate şi comentate până în momentul cel mai recent. În cele ce urmează, ne propunem să analizăm aceste formaţii verbale, pe de o parte, sub aspectul modului de formare, pe de altă parte, sub aspectul încadrării şi al particularităţilor morfologice. Cei mai mulţi dintre lingvişti consideră că lexicul unei limbi se transformă considerabil în aproximativ 10 ani[6]. Astfel, am încercat să surprindem aceste schimbări la nivelul lexicului românesc, selectând exemple pentru fiecare formaţie verbală recent înregistrată mai ales din mass-media perioadei postdecembriste, dar am consemnat şi unele exemple din limbajul oral, familiar şi argotic. Formaţiile verbale recente, însoţite de exemplele în care acestea apar, vor fi înregistrate în ordine alfabetică, nu în ordinea atestării lor.

2. Printre cele mai numeroase formaţii verbale din româna actuală se află cele **neologice,** împrumuturi din diverse limbi de cultură şi civilizaţie. Prezenţa acestora în limba română se datorează necesităţii lor în actul comunicării şi setei de informare a publicului român din ultimul deceniu. Revoluţia din decembrie 1989 a însemnat redeschiderea graniţelor ţării, reluarea unor contacte cu numeroase ţări, realizarea unor schimburi între specialiştii din diverse domenii etc., toate acestea determinând apariţia unor elemente lexicale noi pentru a desemna realităţi nou apărute. Pe lângă prefacerile din societatea românească postdecembristă, împrumutul este favorizat şi de prefacerile şi schimbările care se petrec „afară". Aceste neologisme au intrat în română prin mass-media sau prin intermediul unor lucrări de specialitate din diverse domenii. Dacă în secolul al XIX-lea împrumuturile au avut ca sursă mai ales limbile romanice (franceza, italiana), astăzi ele sunt concurate de o limbă germanică, engleza. Astfel, formaţiile verbale neologice intrate în limba română mai ales după decembrie 1989 sunt împrumuturi din engleza britanică sau americană. Încă din secolul trecut, numeroşi cărturari respingeau vehement împrumuturile neologice, chiar şi atunci când acestea erau de origine latino-romanică, iar în ultimele decenii atitudinea de respingere a influenţei engleze a devenit un fenomen european, chiar internaţional; dar, aşa cum remarca Mioara Avram[7], toate protestele împotriva *franglezei* (echivalentul românesc al termenului lansat de R. Etiemble, în „Parlez-vous franglais?", 1964, pentru „franceza împănată cu anglicisme"), precum şi măsurile legislative de interzicere a folosirii în public a unor anglicisme au eşuat. Parlamentul României a luat în discuţie de curând o lege de ocrotire a limbii române, propusă de senatorul George Pruteanu, care a generat o serie de controverse, însă vom vedea cu timpul în ce măsură aceasta va fi aplicată şi respectată. Recent a fost creat şi în română un termen care calchiază faimosul „le franglais" al lui Etiemble, şi anume „romgleza" („*Ce se mai aude pe la TiVi-ul* ***romglez***" – Cr. rom., 6 III 2001; „*Tot despre*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

<<***romgleză***>> – Curentul, 6 X 2001), care denumeşte limba română înţesată cu anglicisme, aşa cum există termenul „spangleză" pentru spaniola împănată cu termeni de origine engleză.

Una dintre caracteristicile limbii române actuale este încercarea de a răspunde evoluţiei societăţii româneşti pe toate planurile. De aceea, limba actuală abundă în termeni neologici, folosiţi mai ales din dorinţa vorbitorului de limba română sau a celui care scrie de a se exprima îngrijit, literar, preferând un cuvânt împrumutat, care i se pare mai puţin familiar. Astfel, se ajunge să se utilizeze un număr impresionant de elemente lexicale împrumutate din diverse limbi, pentru că, din punctul de vedere al celui care-i foloseşte, uzul lor conferă solemnitate unui text sau unui discurs. Neologismul va fi ales de către vorbitorii de limba română fiindcă acesta este considerat mai „cult", „literar", astfel că, dacă în română există un cuvânt mai vechi şi unul împrumutat recent, neologismul va fi preferat cuvântului autohton, cu toate că cei doi termeni nu sunt sinonime perfecte, şi ajunge să fie folosit cu un sens mai larg decât cel care îi este propriu. Deşi elementul lexical din fondul mai vechi al limbii române este adesea polisemantic în comparaţie cu cel străin, el este considerat banal, fiind concurat de un împrumut, chiar dacă el nu este bine cunoscut de către vorbitori, ajungându-se la exprimări greşite sau la combinaţii ciudate, chiar incorecte în limba română. Tatiana Slama-Cazacu[8] afirma că uneori neofilia nu este datorată doar snobismului sau semidoctismului, inculturii, ci şi unei tendinţe de mascare a ceva sau chiar de înşelare a adresanţilor, de manipulare a lor, aceştia neputând fi la curent cu diverşi termeni străini.

Ţinând cont de motivaţia şi funcţia împrumutului, formaţiile verbale neologice din româna actuală pot fi încadrate în două categorii stabilite de Sextil Puşcariu[9]: **împrumuturi „necesare"** şi **împrumuturi „de lux"**[10].

2.1. Împrumuturile „necesare" sunt acele cuvinte care îşi justifică prezenţa în limba română prin faptul că nu au un corespondent românesc sau prezintă o serie de avantaje în raport cu termenul autohton, cum ar fi precizia sensului, expresivitatea, corpul fonetic redus al acestuia, circulaţia internaţională. La rândul lor, **împrumuturile „necesare"** pot fi motivate *denotativ* şi *conotativ*[11].

În categoria *împrumuturilor denotative* intră forme verbale recente care denumesc termeni de specialitate fără echivalente în limba română, pentru că denumesc realităţi recent apărute în diverse domenii ale vieţii materiale şi spirituale:

– **ştiinţă şi tehnică**: *a accesa* = a avea acces la, a intra într-o reţea sau într-un program de computer < engl. to access – *„Clientul **accesează** pagina de Internet la magazinul dorit"* – Bursa 4/2000 (F_1); *a cibernetiza* = a dota cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

echipament cibernetic < fr. cybernétiser - „...*ne-am* ***cibernetizat*** *şi computerizat*" – I.B. 21 III 1973 - DCR – v. *a cibernetiza*; *a clona* = a realiza exemplare genetic asemănătoare < engl. clone – „*Chinezii* ***au clonat*** *oameni*?" – Lib. 19 IX 2001 (F_1); „*Valeriu Stoica vrea* ***să cloneze,*** *după chipul şi asemănarea sa, câte un preşedinte în fiecare filială*" – Curierul naţ. 4 IX 2001 (F_1); *a computeriza* = a introduce folosirea computerului în diverse domenii de activitate < engl. amer. to computerize – „*Noul centru de presă* ***este computerizat***" - Rad. Rom. Actual. 2 VI 2000 (F_1); *a se conecta* = a face legătura cu < fr. connecter – „*Telefon mobil care funcţionează ca radio* ***se conectează*** *la Internet*" – Bursa 4/2000 (F_1); „*Toate liceele* ***vor fi conectate*** *la Internet până la sfârşitul anului*" – Capital 18 X 2001 (F_1); „***Sunt conectat*** *la Internet*" – Ev. zilei 2 X 2002 (F_1); *a faxa* = a trimite un fax < fr. faxer – „*Îi* ***faxez*** *acum cecul*" (F_2); *a formata* = operaţie de pregătire a unui suport în vederea primirii unor informaţii, într-un format dat < engl. to format – „*Discheta trebuie mai întâi* ***formatată***" (F_2); *a lista* = a printa un document < engl. to list – „*Lucrările trebuie* ***listate***" (F_1); *a printa* = a scoate un document din computer cu ajutorul imprimantei < engl. to print – „*21 de agenţi GOA au încercat să intre în edificiile respective cu legitimaţii* ***printate*** *de pe adresa de pe Internet*"- Naţ. 27-28 V 2000 (F_2); *a scana* (înregistrat doar de DEX, nu şi de alte dicţionare recente) = a explora prin intermediul unui scaner < engl. to scan – „*Tinerii reuşeau să facă rost de bani,* ***scanând*** *bancnotele*" – TVR 3 V 2001 (F_1); *a seta* = a potrivi, a aranja (cu privire la computere etc.) < engl. to set – „*Se pot* ***seta*** *mai multe conturi de e-mail*" – Capital 18 X 2001 (F_2); *a tasta* = a apăsa tastele unui telefon sau ale unui computer < germ. tasten - „*O voce electronică te îndeamnă de la celălalt capăt al firului* ***să tastezi*** *pe aparat codul*" – „22" 7/1995 (F_1)

– **economie, administraţie, finanţe şi comerţ**: *a alimenta* = a depune banii într-un cont < fr. allimenter - „*Vlad trebuie neapărat* ***să-şi alimenteze*** *contul, întrucât a ajuns la roşu*"– DCR – v. *a alimenta*; *a aproviziona* = a depune bani în cont < fr. aprovisionner - „*Bancomatul trebuie* ***aprovizionat***" (F_1); *a aronda* = a repartiza, a face să aparţină < fr. arrondir – „*La ce unitate sanitară* ***eşti arondat***?" (F_1); „*La acest economat nu* ***sunt arondaţi*** *numai pensionarii, ci şi cei cu venituri mici*" – Prima TV 3 X 2002 (F_1); *a destabiliza* = a face să-şi piardă stabilitatea < engl. to destabilize – „*Cine are interesul* ***să destabilizeze*** *sistemul bancar românesc*?" – TVR 5 VI 2000 (F_1); *a se devaloriza* = a se reduce, a se deprecia valoarea unei monede faţă de moneda etalon şi a scădea cursul ei de schimb pe pieţele valutare < fr. dévaloriser – „*Moneda naţională* ***s-a devalorizat*** *astăzi cu....*" (F_1); *a disponibiliza*[12] = a da afară dintr-un serviciu, oferind uneori o sumă compensatorie < fr. disponibiliser

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– *„Rafinăria Astra România **va disponibiliza** în perioada următoare 78 de salariați ai diviziei producătorilor de amoniu, Azochim"* – Ziarul fin. 10 X 2001 (F_1); *„Swissair Group **va disponibiliza** 12 % din angajați"* – Ziarul fin. 10 X 2001 (F_1); *a globaliza* = a reuni într-un tot, a prezenta într-o manieră globală < engl. to globalize, fr. globaliser - *„Vînătoarea antiteroristă **se globalizează**"* – Capital 4 X 2001 (F_2); *a implementa*[13] = a pune în funcțiune, a îndeplini, a realiza < engl. to implement – *„Este complicat și dificil de **implementat** proiectul"* – R.l. internaț. 21 VIII 1994; *„Reformă adânc **implementată**"* - Cotid. 18 XI 1991– DCR – v. *a implementa*; *a indexa* = a modifica salariile, pensiile în funcție de un indice economic sau monetar, a compensa < fr. indexer - *„Pensionarii cer ca pensiile lor **să fie indexate** în cel mai scurt timp"* – PRO TV 10 VI 2000 (F_1); *„Pensiile **se indexează**, salariile rămân pe loc"* – Ult. oră 23 X 2001 (F_1); *„Personalul din sectorul bugetar cere **să le fie indexate** salariile"* – TVR 12 III 2000 (F_1); *a racola*[14] = a recruta pe cineva pentru o anumită activitate, adesea ilegală, atrăgându-l prin diferite promisiuni < fr. racoler – *„Copiii **au fost racolați** de dealeri în zona Dristor"* – Ev. zilei 15 IX 2001 (F_1); *„Funcționarii publici trebuie **racolați** de pe băncile facultății"* – M. de Buc. 9 XI 2001 (F_1); *a renegocia* = a negocia din nou < fr. renégocier- *„Angajații noștri își **vor** putea **renegocia** în curând contractul de muncă"*– TVR 12 X 2000 (F_1); *a revendica* = a cere o proprietate care îți aparținea de drept și care a fost luată abuziv < fr. revendiquer – *„O mulțime de imobile din Bucureşti **sunt revendicate** de foștii proprietari"* – TVR 20 VIII 2001 (F_1); *a retroceda* = a da cuiva înapoi un drept, un bun luat abuziv < fr. rétrocéder – *„Castelul Huniazilor **nu va fi retrocedat**"* – Azi 4 IX 2001 (F_1); *a revigora* = a învioara < fr. revigorer – *„Partidele din coaliția majoritară au discutat despre posibilitatea de **a revigora** economia românească"* – ROMPRES 24 II 2000 (F_1); *a sponsoriza* = a susține financiar o persoană sau o acțiune cu caracter cultural, sportiv etc. < fr. sponsoriser, it. sponsorizzare –*„TV Bingo Liberty **sponsorizează** România la Jocurile Olimpice de la Sidney"* – TVR 1 VI 2000 (F_1)

– **cultură, comunicații și presă**: *a erotiza* = a face să devină erotic < fr. erotiser - *„Cultura e din ce în ce mai **erotizată**"* - PRO TV mai 2000 (F_1); *a manipula*[15] = a exercita dominație psihologică sau politică asupra unui individ sau asupra unui grup < fr. manipuler - *„Oare nu cumva se încearcă același lucru și astăzi: **să fim manipulați**!"* - Rad. Europa FM 13 VI 2000 (F_1); *a modera* = a conduce sau a îndruma o discuție, de obicei publică < fr. modérer – *„Emisiunea **va fi moderată**, ca de obicei, de jurnalistul de la <<Adevărul>>"* - PRO TV 24 VIII 2001 (F_1); *a pirata* = a copia ilegal un produs muzical etc. < fr. pirater – *„M.P. se plânge că **este piratat**"* – Indep. 30 IV 2002 (F_1); *„Hotmail-ul **a fost piratat**"*- Naț. 23 VIII 2001 (F_1); *a titra* =

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a da un titlu într-un ziar sau o revistă - *„The Economist **titrează** pe prima sa pagină...“* - Ziarul fin. 14 VI 2000 (F_1); *a viziona* = a vedea un spectacol înainte de premieră (folosit impropriu în limba română cu sensul de „a vedea“) < fr. visionner - *„Ziariştii au fost invitaţi **să vizioneze** filmul cu o zi înainte de premieră“*- DCR – v. *a viziona*; *„Spicuim din programul pe care îl puteţi **viziona** la TV“*- Rad. Contact 16 VI 2000; *„Spectacolul de la Barcelona **va fi vizionat** de 337 de milioane de telespectatori ai MTV-ului“* – MTV 3 X 2002

– **sport**: *a (se) dopa* = a-şi administra substanţe chimice (interzise) stimulatoare pentru a obţine temporar mărirea randamentului fiziologic, într-o întrecere sportivă, dincolo de limitele normale < fr. doper – *„Nu iertăm nici un sportiv care **s-a dopat**“* – J. naţ. 15 VIII 2001; *a loba* = a da o lovitură la jocul de tenis, care constă în trimiterea mingii deasupra capului adversarului, astfel încât acesta să nu mai poată ajunge la ea < fr. lober – *„Jucătorul spaniol **a lobat** şi a punctat“* – TVR 2 11 V 2001 (F_1); *a sprinta* = a se deplasa cu viteză maximă < fr. sprinter – *„În minutul 38, Mutu **sprintează**...“* – TV România 1 20 IV 2001 (F_1)

Termenii împrumutaţi sunt preferaţi celor din limba română graţie scurtimii şi simplităţii structurii lor, preciziei sensului, precum şi caracterului lor internaţional, care facilitează schimbul de tehnici între specialiştii din diferite zone ale lumii. Pentru mulţi dintre aceşti termeni împrumutaţi este dificil de găsit o traducere (aşadar sunt intraductibili) sau un corespondent-interpretativ. Toate aceste verbe au o funcţie denominativă şi sunt lipsite de expresivitate. În general, verbele neologice înlocuiesc o sintagmă sau o perifrază din limba română, şi de aceea formaţiile verbale împrumutate sunt preferate de vorbitorii de limba română: *a accesa* pentru „a avea acces, a intra într-o reţea sau într-un program“; *a alimenta* pentru „a depune bani într-un cont“; *a aproviziona* pentru „a depune bani într-un cont“; *a computeriza* pentru „a trece la lucrul pe computer“; *a clona* pentru „a realiza exemplare genetic asemănătoare“; *a faxa* pentru „a trimite un fax“; *a indexa* pentru „a corela salariile cu nivelul preţurilor“; *a parazita* pentru „a trăi ca un parazit“; *a printa* pentru „a da un print“; *a retroceda* pentru „a da cuiva înapoi un drept, un bun luat abuziv“; *a tasta* pentru „a apăsa tastele“; *a titra* pentru „a da un titlu“.

Uneori, pentru aceeaşi realitate există în limbă pe lângă un termen mai vechi (*a lista*) şi unul recent împrumutat (*a printa*), cel nou neeliminându-l din vocabularul românesc pe cel anterior; astfel, ambele elemente lexicale sunt la fel de utilizate astăzi, neexistând din partea vorbitorului de limbă română o preferinţă anume. De asemenea, alte verbe (*a alimenta* şi *a aproviziona*), ambele împrumuturi din limba franceză, sunt în variaţie liberă, amândouă având acelaşi sens (*a depune bani într-un cont*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tot în clasa **împrumuturilor „necesare"** intră şi *împrumuturile „conotative"* (*stilistice*), clasă mult mai săracă în formaţii verbale recente decât cea a *împrumuturilor „denotative"*. Împrumuturile stilistice sunt utilizate pentru expresivitatea pe care o au în comparaţie cu echivalentele lor româneşti, pentru asigurarea „culorii locale": *a killări* = a ucide < engl. to kill – *„Am angajat pe cineva **să-l killărească**"*- PRO TV 29 X 2001 (F_2). Fiind utilizate deliberat, prezenţa într-un text a acestor verbe noi este marcată prin utilizarea ghilimelelor sau prin asocierea lor cu un termen românesc echivalent. Din clasa *împrumuturilor „conotative"* fac parte termenii de origine străină preferaţi sinonimelor româneşti, dată fiind conotaţia pozitivă conferită de prestigiul socio-cultural al limbii de origine, de obicei engleza şi franceza.

2.2. În limba română au pătruns, de asemenea, şi numeroase formaţii verbale inutile sau efemere. Ele pot fi încadrate în clasa **împrumuturilor „de lux"**, adică a neologismelor care nu sunt absolut necesare limbii române şi care nu au o justificare stilistică. Prezenţa lor în vocabularul actual se explică prin insuficienta cunoaştere a resurselor limbii române, prin graba cu care se realizează o traducere sau se redactează un text cu caracter informativ şi, uneori, prin ceea ce Adriana Ichim-Stoichiţoiu[16] numeşte „snobism lingvistic". De cele mai multe ori, aceste împrumuturi dublează termeni autohtoni, fără a aduce o informaţie în plus faţă de verbele româneşti, şi sunt introduse în limbă din dorinţa publicistului sau a traducătorului de a fi original şi de a-i impresiona pe cititori. Stilul jurnalistic se caracterizează prin inventivitate lexicală, dar şi prin introducerea neologismului şocant, ca element de surpriză. **Împrumuturile „de lux"** au un caracter efemer, ele fiind utilizate de un cerc restrâns de vorbitori. Împotriva unor astfel de cuvinte se ridică cei mai mulţi dintre lingvişti. Acestea, mai devreme sau mai târziu, fie vor dispărea din limbă, fie vor fi folosite doar de grupuri restrânse de vorbitori de limbă română. Numărul formaţiilor verbale neologice inutile din limba română este numeros şi în continuă creştere: *a ambuteia* (fig.) = a se împiedica < fr. embouteiller - *„Cei trei autori sunt veterani într-o viaţă publică extrem de tumultoasă. Carierele lor s-au cumulat, s-au înstrăinat, <<**s-au ambuteiat**>>"*– DCR – v. *a îmbuteia*; *a antama* (franţuzism) = a începe, a deschide < fr. entamer – *„Florentina şi Liviu **antamează** o nouă fază a vieţii lor"* - DCR - v. *a antama*; *a augura* = a da semne de bun augur < it. augurare- *„**Augurând** astfel, să sperăm, pentru întreaga stagiune"* - R.l. 7 X 1977- DCR – v. *a augura*; *a baleia* = a trece rapid în revistă < fr. balayer – *„Această (de)sagă melodramatică plină de << indienisme>> **baleiază** decenii bune de istorie americană"* – „22" 125/1995 - DCR - v. *a baleia*; *a cola* (franţuzism) = a combina, a asorta < fr. coller – *„Două camere video **au fost colate** şi spaţiate la 65 de cm"* - R.l. 23 XII 198 - DCR - v. *a cola*; *a devoala*[17]= a dezvălui < fr.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dévoiler – *„Trebuie **să devoalați** toate secretele meseriei"* – TVR 1 II 1998; *a dezavua* = a dezaproba < fr. desavouer – *„Proiectul împotriva hărțuirii sexuale **a fost dezavuat** de Frunda"* – Ziarul fin. 10 X 2001 (F_1); *a emana* (termen folosit frecvent mai ales după decembrie 1989, de obicei cu sens depreciativ) = a irupe < fr. émaner - *„Trupele de jandarmi...care **au emanat** în piață"* - R.l. 24 IV 1991 - DCR – v. *a emana*; *a expanda* = a exprima, a revărsa < engl. to expand – *„...domniile voastre vă puteți **expanda** oricând spleenul, dezgustul, mânia sau coptura sufletească pe posturile naționale"* – R.l. 4 XII 1993 – DCR – v. *a expanda*; *a hanta* = a chinui, a obseda < fr. hanter – *„...cerbii ce << **hantează**>> somnul lui Belphegor"* – Săpt 4 IV 1976 – DCR – v. *a hanta*; *a inocenta* = a dezvinovăți, a declara pe cineva nevinovat, a reabilita < fr. innocenter – *„Televiziunea noastră a acordat celor de mai sus spații ample, mult prea mari, desigur pentru **a-i inocenta** pe cei în cauză pentru trecutul mai îndepărtat și pentru a spăla în acest fel de păcate întreaga nomenclatură"*– Expres 30 III-5 IV 1990 – DCR – v. *a inocenta*; *a involva* (anglicism) = a introduce, a implica < engl. to involve – *„Nu **sunt involvat** în această problemă"* (F_1); *a kidnapa* (americanism) = a fura un copil, iar prin extensie, a fura orice persoană (uneori în scop politic) pentru a se obține o răscumpărare < engl. amer. to kidnap – *„Ca să mai câștige niște bani, românii s-au apucat **să kidnapeze**"* – PRO TV 11 III 2001 (F_1); *a zapa* = a schimba frecvent canalele, posturile TV cu telecomanda < fr. zapper – *„Una dintre puținele distracții ale românului este **să zapeze**"* – PRO TV 11 VI 2001 (F_1)

Tatiana Slama-Cazacu[18] vorbește despre existența a două tipuri de cauze în folosirea în limba română a unor termeni străini: *cauze obiective* (pe de-o parte, necesitatea utilizării unui cod de specialitate în diverse domenii și apariția unor obiecte, procese, tehnologii noi, iar pe de altă parte, dificultatea ca termenii care le reprezintă și cu care au fost „importate" în sensul larg să fie traduși imediat și corect, mai ales că sunt puțini traducători buni sau care au răbdarea de a găsi cel mai bun echivalent românesc pentru un cuvânt străin) și *cauze subiective* (snobismul și dorința de epatare, atitudinea demagogică, mai ales a unor personalități din viața politică postdecembristă, care doresc să seducă masele prin pozarea în oameni culți etc.).

Încadrarea unor împrumuturi verbale într-o categorie sau alta este un proces oscilant. Acesta se efectuează într-o anumită perioadă de timp, presupunând și forme oscilante de încadrare, diferite de la un verb la altul, în funcție de gradul de cultură a vorbitorului, de cunoașterea limbii din care provin verbele respective, de circulația lor în limbă, de dificultățile de asimilare a acestora, dar și în funcție de presiunea sistemului morfologic însuși. Clasele productive „atrag" forme noi de verbe. Astfel, se pot înregistra o serie de fluctuații privind statutul acestor formații verbale recente, care pot fi încadrate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

într-o clasă sau alta în funcție de motivele enunțate mai sus: se ajunge ca un verb care la un moment dat era considerat inutil și pretențios pentru limba română, putând fi inclus în categoria **împrumuturilor „de lux"**, să devină cu timpul unul necesar, frecvent utilizat și chiar acceptat de vorbitorii de limbă română.

2.3. Unele împrumuturi verbale din româna actuală pot fi încadrate în categoria **xenismelor** sau a cuvintelor **aloglote**[19], adică a cuvintelor străine simțite de vorbitori ca având un caracter străin și ca aparținând unui sistem lexico-gramatical diferit de cel românesc. Încadrarea morfologică a verbelor neologice celor mai recente și adaptarea lor fonetică se realizează, însă, mult mai ușor decât în cazul substantivelor. Atunci când acest termen recent e folosit în scris este individualizat grafic prin scrierea cu litere cursive sau prin așezarea acestuia între ghilimele. Flexiunea verbală este mult mai bogată decât cea nominală și are afixe puternic marcate, deoarece încadrarea morfologică a formațiilor verbale recente e mai ușor realizabilă decât cea a formațiilor substantivale: baza rămâne cea străină, dar orice încadrare, chiar la prima utilizare a verbului respectiv, se folosește de flective bine marcate. Numărul **verbelor - xenisme** în româna actuală nu este deosebit de numeros, pentru că adaptarea și încadrarea lor într-o clasă lexico-gramaticală nu întâmpină atâtea dificultăți precum substantivele recente: *a antama* (franțuzism) < fr. entamer - *„Florentina și Liviu **antamează** o nouă fază a vieții lor"*- DCR - v. *a antama*; *a cola* (franțuzism) < fr. coller - *„Două camere video **au fost colate** și spațiate la 65 de cm"* - R.l. 23 XII 198 - DCR - v. *a cola*; *a hanta* (franțuzism) < fr. hanter - *„...cerbii ce << **hantează**>> somnul lui Belphegor*" - Săpt 4 IV 1976 - DCR - v. *a hanta*; a *involva* (anglicism) < engl. to involve -*"Nu trebuie **să te involvi** prea mult într-o problemă"* (F_1); *a kidnapa* (americanism) < engl. amer. *to kidnap - „Ca să mai câștige niște bani, românii s-au apucat **să kidnapeze**"* - PRO TV 11 III 2001 (F_1); *a marșa* (franțuzism) < fr. marcher = a fi de acord - *„Poate **să marșeze** sau << **să nu marșeze**>>"* - Cont. 3 XI 1978 - DCR - v. *a marșa*; *a snoba* (franțuzism) < fr. snober = a trata pe cineva cu dispreț - *„Pentru prima dată în istoria lui, festivalul așeza în deschidere un film comercial, de public, hollywoodian, categorie pe care, până acum, << **a snobat**-o>>"* - Rom. lit. 28/1992 – DCR – v. *a snoba*; *a solilocva* < fr. soliloquer; *a updata* < engl. to update = a moderniza, a actualiza, a aduce la zi (o lucrare), a pune de acord cu ultimele teorii sau realizări – *„Dicționarul trebuie **updatat**"* (F_2); *a upgrada* < to upgrade = a promova, a moderniza - *„Rafinăria Astra-Ploiești plănuiește să-și extindă rețeaua existentă și **să** <<**upgradeze**>> calculatoarele din dotare"*- Bursa 4/2000 (F_2); *a zapa* = a schimba frecvent canalele la TV cu telecomanda < fr. zapper - *„Una dintre puținele distracții ale românului este **să zapeze**"* – PRO TV 11 VI 2001 (F_1);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*„Bucuros, **am zappat**, **am zappat** şi iar **am zappat**, până când, după nişte zile de zapping în prostie, am dat peste un talk-show"* – Acad. Cat. 10 – 16 IX 2002 (F_1).

Trebuie remarcat faptul că o serie de formaţii verbale care fac parte din categoria **xenismelor** sau a **aloglotelor** sunt incluse şi în categoria **împrumuturilor „de lux"** (*a antama*; *a cola*; *a hanta*; *a kidnapa*; *a marşa*; *a zapa*).

2.4. Cele mai numeroase formaţii verbale recente neologice aparţin **terminologiei tehnice.** Este vorba de termeni din limbajele de specialitate închise şi internaţionalizate. Cuvintele tehnice recente fie nu sunt traduse din limbile din care le-am împrumutat, având caracterul unor formaţii străine şi comportându-se ca nişte cuvinte aloglote, fie sunt traduse, iar termenul calchiat este simţit ca deosebit în raport cu cel curent corespunzător din limba română. Cei mai numeroşi termeni recenţi din româna actuală aparţin limbajului informatic, care este, aşa cum remarca Rodica Zafiu[20], nu numai în limba noastră, limbajul tehnic cu cea mai spectaculoasă ascensiune şi cu cel mai puternic impact asupra limbii comune. Acest limbaj al informaticii este unul internaţionalizat, comun specialiştilor din acest domeniu din diferite spaţii geografice ale lumii. În România, acest proces s-a accelerat după decembrie 1989, când s-a răspândit şi în ţara noastră utilizarea computerului şi a Internetului. Lexicul limbajului informatic este, în cea mai mare parte a lui, unul comun pentru toţi specialiştii din acest domeniu şi pentru utilizatorii computerului, având astfel caracter internaţional.

Radu Nicolae Trif[21] remarca faptul că, dacă la începutul deceniului al V-lea al secolului trecut terminologia computerului se afla într-un stadiu incipient de dezvoltare şi era folosită de un grup restrâns de oameni, evoluţia ulterioară a cercetărilor şi descoperirilor în acest domeniu a determinat concomitent o creştere impresionantă a gradului de complexitate a terminologiei informatice atât în plan calitativ, cât şi din punct de vedere al volumului de cunoştinţe acumulate. Viteza extraordinară de îmbogăţire şi diversificare a elementelor lexicale aparţinând limbajului specialiştilor din acest domeniu pe plan internaţional, precum şi ritmul de apariţie a inovaţiilor tehnologice introduse fac ca inventarul de astăzi al cuvintelor recente specifice terminologiei computerelor să fie insuficient mâine. De aceea, cele mai multe elemente lexicale nou apărute în limbajul informatic nu figurează în dicţionarele actuale româneşti, deşi multe dintre acestea sunt extrem de utilizate şi cunoscute, având adesea o frecvenţă mare în limbă sau servind drept baze de la care se formează termeni noi. Astfel, din limbajul informatic românesc fac parte o mulţime de verbe neologice, care, de cele mai multe ori, nu sunt înregistrate în dicţionarele noastre, în lucrările lexicografice actuale apărând, de obicei,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

numai un substantiv – infinitiv lung, cu toate că în limba română există şi un verb corespunzător: *accesare – a accesa*; *formatare – a formata*; *print, printare – a printa*. De exemplu, în ultima ediție a DEX[22] nu figurează decât verbele *a procesa* şi *a scana*, dar în limbajul computerelor circulă şi multe alte formații verbale noi, majoritatea fiind împrumuturi din engleza americană, pentru că firmele americane sunt cele care domină piața mondială din acest domeniu: *a arhiva* < to archive = a copia nişte fişiere pe un mediu de stocare pe o perioadă de timp îndelungată pentru a avea în siguranță o copie; *a digitiza* < to digitize = a intoduce într-o formă digitală; *a formata* < to format = operație de pregătire a unui suport în vederea primirii unor informații, într-un format dat; *a lista* < to list = a printa un document; *a printa* < to print = a scoate un document din computer cu ajutorul imprimantei; *a reseta* < to reset = a introduce calculatorul în procedura de pornire; *a seta* < to set = a instala hardware-ul sau software-ul unui calculator; *a starta* < to start = a porni un program sau un sistem. Rodica Zafiu[23] remarcă faptul că ceea ce atrage atenţia imediat în privința verbelor recente aparținând limbajului informatic românesc este seria lexicală neologică foarte bogată alcătuită din verbe formate cu sufixul -a, majoritatea fiind împrumuturi din engleză, adaptate la limba română, cât şi derivate de la substantive existente deja în română pornind de la un model străin.

Un fenomen extrem de interesant care s-a produs în vocabularul românesc din perioada postdecembristă este influența reciprocă dintre limbajul de specialitate şi limba comună. Astfel, o serie de fomații verbale mai vechi în limba română dobândesc astăzi sensuri noi şi uzul lor este extins şi în alte domenii decât cele în care fuseseră utilizate până acum. Termeni de specialitate din diverse limbi, dar îndeosebi din engleză, au intrat în limbaje de specialitate din română prin calc semantic. Cuvântul străin tradus este omonim cu un termen deja existent în limba română, dar uzul său este limitat la un anumit domeniu; de exemplu, în limbajul informatic: *a naviga* (pe Internet) – *„Aleşii noştri **navighează** pe Internet, ascultă muzică şi joacă tenis"* – Cr. rom. 16 VIII 2001; *a salva* (un fişier) – *„**Salvează** şi pe dischetă!"* (F_2); *a vizita* (un site etc.) – *„**Vizitați** site-ul Radio 21 la adresa...!"* – Rad. 21 11 IX 2002 (F_2); *a virusa* (un calculator, un program) - *„Calculatorul i-a fost **virusat**"* (F_2).

Vocabularul actual românesc se va îmbogăți în continuare cu noi elemente lexicale specifice terminologiei tehnice, pentru că progresele extraordinare din întreaga lume în diverse activități determină apariția unor cuvinte care să denumească realități nou apărute în diferite domenii. Aceste elemente lexicale, de obicei împrumuturi din alte limbi, având adesea caracter internațional, vor trebui introduse în lucrările lexicografice româneşti, pentru că, deşi utilizate inițial de un grup restrâns de oameni (specialişti într-un anumit

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

domeniu, publicişti, jurnalişti etc.), ele tind să ajungă un bun lingvistic comun. Astfel, de exemplu, dacă computerul era, mai ales înainte de 1989, un instrument inaccesibil şi străin celor mai mulţi dintre noi, el este astăzi extrem de utilizat, iar lipsa acestuia din diverse instituţii sau activităţi pare de neconceput.

3. Cele mai numeroase formaţii verbale recente sunt însă **cele create în interiorul limbii române** prin procedee interne de îmbogăţire a vocabularului: **derivarea cu sufixe** (cea mai productivă în româna actuală) şi **cu prefixe**, **compunerea prin abreviere** şi **cea cu elemente savante** (sufixoide, dar în special prefixoide).

3.1. În ciuda numărului mare de compuse apărute în perioada postdecembristă, limba română îşi păstrează caracterul de „limbă derivativă de tip sufixal"[24]. Nevoia de înnoire a lexicului limbii române actuale stimulează şi creaţia lexicală internă. Nenumărate cuvinte recente din româna actuală au luat naştere prin derivare cu sufixe, iar multe dintre acestea nu sunt înregistrate în lucrările lexicografice româneşti, ceea ce subliniază încă o dată dinamismului, vitalitatea vocabularului actual şi forţa creatoare a limbii noastre. Cel mai productiv sufix verbal din româna actuală este -iza, care se poate ataşa unei teme substantivale sau adjectivale româneşti. Acest sufix a fost foarte productiv de la intrarea sa în limbă şi până în perioada actuală, având o etimologie multiplă: formaţii verbale cu un astfel de sufix se întâlnesc şi în franceză (-iser), italiană (-izzare) şi engleză (-ize). Iorgu Iordan[25] afirma că încă din prima jumătate a secolului trecut, dintre sufixele propriu-zise de origine străină, -iza se bucură de o mare productivitate. Astfel, au luat naştere o mulţime de verbe recente în -iza, unele având corp fonetic mai mare (a concluziona; a monitoriza), şi există posibilităţi aproape nelimitate de a forma altele noi, cu ajutorul acestui sufix, mai ales de la substantive şi adjective, baza nominală de la care se porneşte fiind cel mai adesea neologică: *a se acutiza* < acut + -iza – *„Problemele lui* ***s-au acutizat***" (F_1); *a ambiguiza* < ambiguu + -iza - *„Asta nu face decât* ***să ambiguizeze*** *totul"* (F_1); *a se căminiza* < cămin + -iza - *„Studenţii* ***se căminizează*** *în două locuri"*- DCR – v. *a se căminiza*; *a se citadiniza* < citadin + -iza - *„Sătenii* ***s-au citadinizat****, gândesc altfel, au alte aspiraţii"*- Sc. 28 XI 1979 - DCR – v. *a citadiniza*; *a criminaliza* < criminal + -iza (cf. engl. to criminalize, it. criminalizzare) - *„Vă este profund dezagreabil fenomenul acesta politic numit Piaţa Universităţii. Dar dumneavoastră, în loc să-l numiţi politic,* ***l-aţi criminalizat***"- Ziua II 1991 - DCR – v. *a criminaliza*; *a dugheniza* < dugheană + -iza - *„Şi centrul capitalei* ***s-a dughenizat***" – Lib. 12 VII 2001 (F_1); *a juriza* < juriu + -iza – *„...însăşi prezenţa în secţiunea competitivă, ce* ***va fi jurizată*** *de acesta, este o dovadă a calităţii lor"*- R.l. 29 VIII 1992 - DCR – v. *a juriza*; *a maneliza* < manea + -iza - *„Ne-****am manelizat***

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

complet" (F_2); *a marginaliza* < marginal + -iza - *„Ați fost îndepărtat? Îl întreb pe Ion Iliescu.* ***Marginalizat****, mă corectează"* - „22" 47/1995 - DCR - v. *a marginaliza*; *a mediatiza* < media + -iza - *„Cazul Costea* ***a fost*** *intens* ***mediatizat*** *în ultimele zile"* - PRO TV 17 V 2000 (F_1); *„Așadar, premierul* ***a mediatizat****, ba chiar în exces"* – Ev. zilei 24 VII 2001 (F_1); *a monitoriza* < monitor + -iza - *„Premierul Adrian Năstase a cerut* ***să se monitorizeze*** *presa maghiară"*- PRO TV 8 X 2001 (F_1); *„****Vor fi monitorizate*** *6 județe și Bucureștiul"*- R.l. 24 IX 2002 (F_1); *„Procesul de integrare a României* ***e monitorizat*** *la Bruxelles"* – Z. pol. 31 X 2001 (F_1). De asemenea, o multitudine de verbe împrumutate recent din alte limbi au în română sufixul -iza, încadrându-se în clasa verbelor de conjugarea I: *a adultiza* < fr. adultiser – *„Tinerii* ***se adultizează*** *mai repede decât credeam"* – TV România 1 20 XI 2001 (F_1); *a alegoriza* < fr. allegoriser - *„Mărunta istorie a cuplului ce se izolează de lume într-o carapace a falsei bunăstări* ***alegorizează*** *hipertrofierea egoismului"*- Rom. lit. 6 XI 1975 - DCR – v. *a alegoriza*; *a se aristocratiza* < fr. aritocratiser - *„În ultimul timp,* ***s-a cam aristocratizat"*** (F_1); *a computeriza* < engl. amer. to computerize – *„Birourile* ***vor fi computerizate"*** (F_1); *a croniciza* < it. cronicizzare; *a culpabiliza* < fr. culpabiliser - *„Președintele Constantinescu* ***culpabilizează*** *în bloc întregul popor român"* - Dim. 16 VI 2000 (F_1); *„Protecția pe care acești domni o acordă unui infractor și încercarea lor de* ***a culpabiliza*** *presa..."* – Ev. zilei 2 X 2002 (F_1); *a erotiza* < fr. erotiser - *„Mass-media din România este din ce în ce mai* ***erotizată"***- Cr. rom. 16 VI 2000 (F_1); *a nominaliza* < fr. nominaliser - *„Primarul Timișoarei* ***a fost nominalizat*** *pentru a primi premiul pe 1992 al Fundației regale din Danemarca"* - Tin. lib. 4 XII 1992 - DCR - v. *a nominaliza*; *a sponsoriza* < fr. sponsoriser, it. sponsorizzare – *„UE și Soros* ***sponsorizează*** *tinerii"* – Capital 18 X 2001 (F_1)

Alte formații verbale recente au fost create prin simpla adăugire a semnului specific infinitivului: *-a* pentru conjugarea I: *a biografia* < biografie + -a – *„****Biografiază*** *metodic, ca un astronom, pe fiecare dintre membrii acestei constelații"*- Luceaf. 27 VI 1967 - DCR - v. *a biografia*; *a body-guarda* < body-guard + -a- *„... îl* ***body-guardează*** *pe Năstase"* – R.l. internat. 23 III 1995; *a se butica* < butic + -a – *„Stațiunea balneară* ***s-a buticat"*** – DCR – v. *a se butica*; *a ceremonia* < ceremonie + -a – *„...un preot* ***a ceremoniat*** *rugăciunea postului Ramadan"* – R.l. 14 III 1994; *a moționa* < moțiune + -a – *„****Moționez****, deci exist"* – Indep. 4 VI 2002 (F_2); *a pirueta* < piruetă – *„****Piruetează*** *brusc, făcând un număr de dans și cântec"* - Săpt. 10 V 1985 – DCR – v. *a pirueta*; *a slaloma* < slalom + -a – *„De-abia reluat jocul, P.* ***slalomează*** *în careul advers"* – Em.TV. 17 III 1985 – DCR – v. *a slaloma*; *a xeroxa* < xerox + -a – *„Documentele trebuie* ***xeroxate*** *în mai multe*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

exemplare" (F_1) şi *-i* pentru conjugarea a IV-a: *a bişniţări* < bişniţar + -i – *„**Bişniţărea** sub paravanul mistriei"* - I.B. 9 X 1980 - DCR - v. *a bişniţări*; *a hingheri* < hingher + -i – *„În <<Unforgiven>>, Clint Eastwood este un răzbunător [...] care-şi **hinghereşte** prin rafinamente rivalul"* – Lit. 19/1993 - DCR - v. *a hingheri*.

Un alt sufix verbal productiv în limba actuală este -ona, cu varianta -iona. Cu acest sufix derivativ s-au format multe elemente lexicale noi şi foarte noi în limba română: *a concluziona* < (a trage) concluzii + -ona - *„Brigada antitero a SRI **a concluzionat**: Alarmă falsă!* – Ev. zilei 16 IX 2002 (F_1); *a inscripţiona* < inscripţie + -ona - *„Cercetările ulterioare au demonstrat că nu fuseseră **inscripţionate** prin tehnici speciale"* - R.l. 22 VI 1995), dar există şi multe împrumuturi neologice care primesc acest sufix după modelul unor verbe mai vechi din limbă, întărind numeric clasa în -(i)ona: *a aproviziona* < fr. aprovisionner - *„Bancomatul **este aprovizionat** zilnic"* (F_1); *a atenţiona* < fr. attentionner - *„Trebuie **atenţionat**"* (F_1); *a staţiona* < fr. stationner – *„Nu aveţi voie **să staţionaţi** aici"* (F_1). Acest sufix tinde să devină al doilea ca productivitate după sufixul -iza în limba actuală[26], pentru că numărul verbelor care îl primesc la infinitiv este în continuă creştere.

Uneori de la aceeaşi temă se pot forma două verbe, unul în -iza, altul în -a, sau mai rar în -i, având înţeles identic: *a cloriniza* şi *a clorina* = a dezinfecta apa cu clor; *a coregrafia* şi *a coregrafiza* = a crea dansuri. În această situaţie fie se foloseşte una din aceaste forme, cel mai adesea, fie ambele se află în variaţie liberă. Cu timpul, una dintre forme va dispărea sau se va specializa din punct de vedere semantic.

Un alt sufix verbal, tot neologic, este -fica, însă acesta are o productivitate redusă în limba română actuală, înregistrându-se un număr foarte mic de verbe recente derivate cu acesta. De asemenea, sufixul verbal -isi cunoaşte o restrângere a productivităţii, pentru că dicţionarele, mass-media şi limbajul oral nu înregistrează forme verbale recent create cu acest sufix. Perioada de productivitate a lui -isi este veche, iar poziţia sa în limba română actuală este una foarte slabă, verbele mai vechi în limbă, care au acest sufix la infinitiv, fiind înlocuite treptat de forme modernizate, cu alte sufixe: *a cadora*[27] pentru *a cadorisi*.

Mult mai rare decât verbele sufixate sunt în limba actuală formaţiile verbale prefixate, unele create după un model existent în limbă, iar altele prin substituţie de afixe: *a decoperta* < de(s)- + coperta - *„În partea de bloc care va fi consolidată, **se decopertează** grinzile"* – I.B. 8 IV 1977 – DCR – v. *a decoperta*; *a destabiliza* < des- + stabiliza – *„A fost un act terorist care a vrut **să destabilizeze** sistemul american"* – PRO TV 15 IX 2001 (F_1); *a previziona* < pre- + viziona - *„Nu este adevărat că artistul **nu previzionează** în nici un fel*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

opera" – Cont. 29 X 1967 – DCR – v. *a previziona*; *a se recalifica* < re- + califica – *„Muncitorii din Valea Jiului* ***se vor recalifica****..."* (F_1); *a reeşalona* < re- + eşalona – *„... a acceptat* ***să fie reeşalonată*** *pe o perioadă de zece ani datoria externă a Guineei Ecuatoriale"* – R.I. 25 VII 1985 – DCR – v. *a reeşalona*; *a relectura* < re- + lectura – *„****A relectura*** *istoria, a afla în formele ei ideile scrierii unor noi opere..."* – I.B. 19 I 1976 – DCR – v. *a relectura.*

Pe lângă noile formaţii verbale care au fost create prin derivare cu sufixe şi prefixe, există şi verbe noi alcătuite prin procedeul derivării regresive: *a emula* < emulaţie – *„Ce modele să urmărim sau* ***să emulăm****?"* „22" 26/1995 - DCR - v. *a emula*; *a capacita* < (examen de) Capacitate – *„V. Lipan i-a* ***<<capacitat>>*** *pe elevii bucureşteni"* – J. naţ. 19 VI 2001. Alte verbe recente sunt forme parasintetice: *a amartiza* = a lua contact cu planeta Marte venind de pe Pamânt < a- +Marte + -iza – *„Unde* ***va amartiza****<<Viking-1>>?"* – DCR- v. *a amartiza*; *a intuba* = a introduce mâncare, medicamente într-un organism cu ajutorul unui tub < in- + tub + -a –*"Bolnavului i-****au fost intubate*** *lichide"* – TV România 1 22VII 2002 (F_1).

Trebuie remarcat faptul că cele mai multe formaţii verbale recente se încadrează în clasa verbelor de conjugarea I, cea mai productivă în româna actuală, dar şi în clasa verbelor de conjugarea a IV-a. Dacă în faza veche a românei categoria verbelor în -i, mai ales a celor cu prezentul în -esc, era mult mai bogată, în româna actuală predomină verbele în -a, unde intră cele mai multe împrumuturi recente şi formaţii verbale create pe teren românesc. Faptul că majoritatea verbelor noi sunt cele de conjugarea I şi a IV-a demonstrează că limba română urmează tendinţa mai veche de generalizare a conjugărilor regulate[28].

Dacă la începutul acestui secol existau puţine verbe care prezentau în flexiunea lor sufixul -ez, în limba actuală numărul acestora este extrem de mare, din această clasă făcând parte astăzi foarte multe verbe neologice. Formele verbale cu -ez sunt numite forme slabe, iar cele cu sufix ø sunt considerate forme tari. Productivitatea tipului în -a se datorează mai ales împrumuturilor (*a accesa*; *a alegoriza*; *a aproviziona*; *a clona*; *a computeriza*; *a derula*; *a hanta*; *a implanta*; *a kidnapa*; *a manipula*; *a mezalia*; *a optimiza*; *a printa*; *a racola; a scana*; *a tasta*; *a viziona*). Acestora li se adaugă verbele formate pe teren românesc cu sufixele -iza, -ona cu varianta -iona, -fica: *a cobaiza*; *a concluziona; a criminaliza*; *a demoniza*; *a etapiza*; *a folcloriza.* Majoritatea verbelor din această clasă au prezentul în -ez, singurul tip productiv în româna actuală. Astfel, Grigore Brâncuş[29] afirma că doar 17% din verbele neologice nu primesc acest sufix, a cărui frecvenţă a sporit în ultimele decenii. De asemenea, acelaşi autor remarca faptul că şi la nivel popular se preferă verbele cu prezent slab, pentru accentuarea uniformă a paradigmei de prezent. Astfel, „limbajul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

popular reface tratamentul la care chiar limba literară a supus inițial cele mai multe din verbele neologice în -a"[30] Concluzia este că în perioada lor de acomodare aceste verbe au prezentul în -ez, iar formele fără acest sufix sunt ulterioare. Iorgu Iordan constata existența unei diferențe stilistice între cele două forme de prezent: cele în -ez au fost simțite mai populare, mai vechi, iar cele fără sufix, mai culte. Prezența sufixului -ez la tema de prezent este preferată în limba română pentru accentuarea uniformă a verbelor și pentru evitarea alternanțelor. De asemenea, Gr. Brâncuș remarca faptul că prezența sau absența sufixului -ez este condiționată și de structura silabică a radicalului: astfel, verbele polisilabice au prezentul tare, în timp ce majoritatea celor monosilabice au la prezent sufixul -ez. Concluzia este că situația din româna actuală pare a fi generalizat sufixul -ez, multe formații verbale recente, având chiar un corp fonetic mai mare, prezentând acest sufix în flexiunea lor (*a aproviziona*; *a computeriza*; *a concluziona*; *a cibernetiza*; *a body-guarda*).

Dacă în cazul verbelor recente neologice sau al formațiilor interne ale limbii române de conjugarea I tendința este de a construi prezentul cu sufixul -ez, în ceea ce privește cea de-a doua clasă a verbelor, încă productivă în româna actuală, și anume clasa verbelor de conjugarea a IV-a în -i, și aceasta se caracterizează prin utilizarea unui sufix de prezent -esc, cu varianta -ăsc. Formele verbale cu -esc, -ăsc din flexiunea verbelor de conjugarea a IV-a sunt forme slabe, iar cele fără acest sufix (verbe cu sufix ϕ), mult mai puțin numeroase, sunt forme tari.

La conjugarea a IV-a situația este mult mai complexă în comparație cu celelalte conjugări. Alături de verbele în -i, care reprezintă majoritatea din această clasă, există și câteva forme în -î, de obicei verbe mai vechi în limbă. Categoria verbelor în -î poate fi considerată „moartă" în româna actuală, pentru că nici o formație verbală recentă nu prezintă acest sufix la infinitiv. Majoritatea verbelor recente sunt cele în -i și reprezintă mai ales formații pe teren românesc (*a aburi*; *a bișnițări*; *a cărămizi*; *a grăniceri*; *a se pisici*), la care se adaugă un număr redus de verbe neologice (*a prohibi*; *a reconverti*). Gabriela Pană Dindelegan[31] ia în discuție pe lângă verbele de conjugarea a IV-a în -i și -î și pe cele terminate în -ui, sufix care la un moment dat avea o poziție privilegiată în limbă. După o perioadă în care acesta a avut și o productivitate redusă în română, astăzi putem vorbi de o revigorare a sufixului -ui, verbele care îl prezintă la infinitiv fiind din ce în ce mai numeroase: *a bipui* < (a da un) bip + -ui – *„Nu știu de ce mă tot **bipuie**"*(F_1); *a chatui* (formație verbală recentă culeasă din limbajul utilizatorilor de Internet) < chat + -ui – *„Nu obișnuiesc **să chatuiesc**"* (F_2); *a hăcui* < germ. hacken + -ui – *„Bugetele locale **sunt hăcuite**"* – Realit. rom. 12-13 I 2002 (F_1); *„Din gelozie și-a **hăcuit** concubina chiar în fața amantului"* – Cotid. 23 X 2001 (F_1); *a șmenui* < șmen + -ui –

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*„Patru polițiști au prins doi indivizi care **șmenuiseră** un cetățean"*- R.l. 7 IV 1993 - DCR - v. *a șmenui*; *a țepui* < (a trage) țeapă + -ui - *„Compania Nivea **a fost țepuită** de o bistrițeancă"* – Ult. oră 9 X 2001 (F_2); *„Mii de firme **țepuiesc** sistematic statul român"* – M. de Buc. 23 X 2001 (F_2); *„Escroci africani **țepuiesc** românii cu dor de ducă"* – Gard. 12 VI 2002 (F_2). Trebuie remarcat faptul că acest sufix este preferat în registrul familiar sau argotic; există și rădăcini neologice care primesc în limba română acest sufix la infinitiv: *a zăpui* (o variantă mai veche a mult mai cunoscutului și utilizatului verb neologic *a zapa*) < fr. zapper + -ui - *„Împreună, ei <<**zăpuiesc**>> știrile"* - Acad. Cat. 5-11 VI 2001 (F_2). Adriana Ichim Stoichițoiu[32] încadrează formațiile verbale recente create în interiorul limbii române cu sufixul -ui în categoria *derivatelor „de lux"*. Majoritatea acestor verbe sunt creații expresive, au caracter ironic sau glumeț, fiind recente în limba română, circulând mai ales în limbajul colocvial, în cel specific unei anumite categorii sociale sau profesionale (de exemplu, utilizatorii de Internet), în presă, și nefiind cel mai adesea înregistrate de dicționarele cele mai noi.

Remarcăm faptul că în continuare cele mai productive sufixe verbale rămân cele de conjugarea I (-a, -iza) și a IV-a (-i). Între clasa verbelor de conjugarea I și cea a verbelor de conjugarea a IV-a, cele mai bogate și mai productive în româna actuală, există deosebiri de inventar, verbele fără -ez (pentru conjugarea I), -esc sau -ăsc (pentru conjugarea a IV-a) fiind în minoritate. Mioara Avram[33] remarca faptul că verbele fără -ez reprezintă aproximativ a șasea parte din totalul verbelor de conjugarea I, iar cele de conjugarea a IV-a, fără -esc, doar 10% din totalul lor. De asemenea, productivitatea actuală pentru verbele cu sufixul -ez și -esc este diferită: se constată o tendință de limitare a lui -ez și o extindere a verbelor cu sufixul -esc. Sunt numeroase verbele care au variante ce aparțin ambelor tipuri, pentru unele această flexiune diferită presupune diferențe din punct de vedere semantic între o formă și alta.

Spre deosebire de conjugarea I și a IV-a, conjugările a II-a și a III-a sunt foarte sărace și neproductive. Iorgu Iordan[34] considera aceste conjugări „moarte", pentru că „le lipsește forța nu numai de a crea verbe noi, ci și de a păstra mai mult sau mai puțin intactă moștenirea latină".

În concluzie, singurul tip realmente productiv în româna actuală este cel al verbelor cu sufixul -a la infinitiv, având prezentul în -ez. Conjugarea verbelor în -i înregistrează o stagnare cantitativă, iar cea a verbelor în -î a ajuns „o clasă definitiv închisă". Dacă în continuare singura clasă cu adevărat productivă este cea în -a, cea mai evidentă mutație o suferă clasa în -i, care, de la o poziție anterioară, de productivitate maximă, înregistrează, în română actuală, o stagnare cantitativă, astfel că astăzi ajunge o clasă aproape închisă sau cu o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mică deschidere. La nivelul limbii actuale se constată o confirmare a tendințelor semnalate anterior de lingviștii români în ceea ce privește formațiile verbale și apartenența lor la o clasă sau alta. Altfel, Maria Iliescu, citată de Alexandru Graur[35], constata faptul că nici în Apus conjugarea a IV-a nu reprezintă mai mult de 13% din totalul verbelor, iar conjugarea I, nicăieri mai puțin de 75% din total. Predomină clasa cu sufix pentru verbele de conjugarea I și verbele neologice și se constată o modificare a raportului în favoarea conjugării cu sufix la verbele neologice față de verbele vechi. Gabriela Pană Dindelegan[36] explică extinderea clasei cu sufix prin avantajele pe care le determină atașarea acestuia la o temă verbală: o accentuare uniformă pe sufix, omogenizând, sub aspectul accentului, paradigma prezentului; excluderea posibilității apariției variantelor accentuale; limitarea condițiilor producerii alternanțelor, acționând în sensul regularizării radicalului, limitare care corespunde direcției generale de evoluție a flexiunii verbale, facilitând realizarea tendinței de reducere a alternanțelor; rezolvarea omonimiei I sg. = II sg. la verbele cu radical vocalic și omonimia modală III sg. prez. ind. = III sg. prez. conj. (sufixul dobândește aici și o funcție desințială, de dezambiguizator al formelor de persoană, și o funcție modală, și asigură distingerea temelor verbale de corespondentele lor nominale, substantivele și adjectivele (punct și punctez). Funcția dezambiguizatoare a sufixului este în concordanță cu caracteristica generală a limbii române de a evita modalitățile sintactice de distingere a părților de vorbire, preferându-le pe cele morfologice (sufixe flexionare, afixe derivative). Totuși, se remarcă în ultimul timp o tendință opusă, cea de abandonare a sufixului, și deci de extindere a clasei fără sufix mai ales la nivel cult, în special la clasa verbelor neologice.

Unele formații verbale recente din româna actuală sunt formate dintr-o serie de locuțiuni și expresii cunoscute. Înlocuirea expresiilor verbele se realizează, cel mai adesa, prin formarea unui verb nou, punctul de plecare fiind substantivul din expresia inițială: *a atenționa* < a atrage atenția; *a cadora*[37] < a face un cadou; *a clicka* (circulă în limbajul informaticienilor) < a da un click; *a concluziona*[38] < a trage concluzii; *a e-maila* < a trimite un e-mail – *„Microsoft te ascultă ce* ***e-mailezi"*** – Acad. Cat. 30 X – 5 XI 2001 (F_2); *„Cere și ți se va* ***e-mail-a"*** – Acad. Cat. 30 X – 5 XI 2001 (F_2); *a gestiona* < a avea în gestiune; *a lectura* < a da o lectură, a face o lectură; *a moționa* < a depune o moțiune (de cenzură); *a țepui* < a trage o țeapă cuiva. Cele mai multe dintre aceste verbe noi sunt preferate expresiilor existente în limbă anterior pentru scurtimea acestora și precizia sensului lor, dar unele dintre acestea nu prezintă aceste avantaj, fiind considerate pretențioase și inutile (v. *a lectura*[39]).

3.2. Un număr considerabil de formații verbale recente s-a format în limba actuală prin **compunere fie prin abreviere, fie cu elemente sufixoidale, dar**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mai ales prefixoidale. Florica Dimitrescu[40] remarca creşterea ponderii compunerii în româna actuală şi posibilitatea trecerii românei de la un tip structural tradiţional (cel derivativ) la un tip structural nou, în care predomină compunerea lexicală şi prefixală (cu prefixoide). Cu toate acestea, limba română rămâne în continuare o limbă de tip derivativ, acest procedeu de îmbogăţire a vocabularului fiind mult mai productiv în perioada actuală.

3.2.1. Compunerea prin abreviere este un procedeu modern de compunere, a cărui pondere a crescut în mod considerabil în româna actuală. Cele mai multe compuse prin abreviere apar în domenii diverse (politic, economic, social, administrativ, tehnic, ştiinţific), fiind creaţii culte care pot trece în limbajul oral mai ales prin intermediul mass-media. Procedeu internaţional cu o mare productivitate în perioada postdecembristă, compunerea prin abreviere a devenit frecventă în româna actuală mai ales prin influenţa modelului englez şi american. Multe dintre aceste tipuri de compuse tind să se impună în limbă datorită uzului frecvent al acestora, preciziei sensului şi scurtimii lor. **Abrevierea** este un mijloc modern de exprimare, motivat de necesitatea economiei de spaţiu, în scris, şi chiar de timp şi energie, în comunicarea orală.

Şi o serie de formaţii verbale recente au luat naştere prin procedeul compunerii prin abreviere. Acest tip de compunere este frecvent în presa actuală, fiind preferat pentru economia de spaţiu pe care o presupune folosirea acestuia. Cele mai numeroase formaţii verbale noi s-au format pornind de la nişte sigle, de obicei din domeniul politic sau economic. Astfel, prin ataşarea sufixului verbal -iza, cel mai productiv în româna actuală, de la baza siglei se obţin derivate verbale noi: *a cederiza* < CDR + iza – *„**Au cederizat** destul...“* – TV România 1, 22 VIII 2001 (F_2); *a feseniza* < FSN + iza - *„**Au fesenizat** cu înverşunare“* - Drept. 205/1990 - DCR – v. *a feseniza*; *a pedeseriza* < PDSR + -iza -*“Guvernul **a pedeserizat** şi boxul românesc“*- Naţ. 8 VIII 2001 (F_1); *„Hoţia şi corupţia **au fost pedeserizate** complet“* – Ziua 5 VI 2002 (F_2); *a PNŢCD-iza* < PNŢCD + -iza – *„Comandamentul politic, acela de **a PNŢCD-iza** învăţământul românesc“* – Adev. 3 III 1998 (F_2); *a pesediza* < PSD + -iza etc. Astfel, în cazul acestor verbe noi putem vorbi de două procedee de îmbogăţire a vocabularului care au condus la formarea lor: pe de o parte, compunerea prin abreviere, iar pe de altă parte, derivarea cu sufixe. La baza compusă s-a ataşat un sufix verbal, cel mai productiv fiind -iza. Siglele, aceste abrevieri la modă în limba română mai ales în ultimul deceniu, sunt compuse cu caracter instabil (efemer)[41]. Astfel, unele dintre aceste sigle ies cu timpul din uz din cauza unor factori extralingvistici: de exemplu, dispariţia unor instituţii sau a unor partide politice (*a feseniza, a peceriza, a pedeseriza*). Mioara Avram[42] afirma: „Caracterul efemer al abrevierilor (siglelor) legate de astfel de nume

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

proprii, mobilitatea şi instabilitatea lor sunt trăsături care s-au manifestat – şi au fost remarcate - şi în trecut, dar ele pot fi considerate definitorii pentru actuala 'epocă de tranziţie'".

3.2.2. Compunerea „savantă", cu pseudoprefixe şi pseudosufixe, a cunoscut o creştere a productivităţii mai ales datorită presei actuale care a pus în circulaţie un număr considerabil de compuse de acest gen. Cele mai multe dintre acestea aparţin limbajelor de specialitate şi reprezintă calcuri sau împrumuturi. Acest tip de compunere are caracter savant, cult, şi el s-a impus în română mai ales prin intermediul mass-media actuale.

În româna din perioada postdecembristă pseudoprefixarea este cu mult mai productivă decât pseudosufixarea. Astfel, unui cuvânt deja existent în limbă i se ataşează un prefixoid, apărând şi dispărând o dată cu referentul lor de origine greacă sau latină. Cel mai productiv este *auto-* < gr. autos = „el însuşi" (*autoacuza, autoadapta, autocurăţa, autodefini, autodemunţa, autoinclude, autoprezenta, autoproteja, autosesiza, autoinclude autosupraveghea*), apoi *tele* < telos = depărtat (*teleecraniza, teleobserva, televota*). De remarcat faptul că nu sunt foarte numeroase formaţiile verbale recente alcătuite prin acest tip de compunere, iar dacă ţinem seama de faptul că prefixoidul *mini-*, considerat de departe cel mai productiv în româna actuală, nu se ataşează nici unei teme verbale (vezi DCR_2), vom ajunge la concluzia că acest procedeu intern de îmbogăţire a vocabularului nu este foarte productiv decât în cazul formaţiilor substantivale recente.

4. Vocabularul limbii române a cunoscut o dinamică deosebită în ultimele decenii, dar mai ales în perioada postdecembristă. Prefacerile din viaţa societăţii româneşti şi cele de pe plan internaţional se reflectă în mod evident în structura vocabularului autohton. Astfel, o serie de verbe recente, împrumuturi din diverse limbi de cultură şi civilizaţie, în special din engleza britanică sau americană, precum şi din franceză, ce denumesc realităţi recent apărute pentru care româna nu are un echivalent sau acesta prezintă o serie de dezavantaje în comparaţie cu cel străin, au pătrus în limba actuală, iar uzul lor se extinde, fiindcă acestea fie sunt cuvinte internaţionale, specifice unor domenii de activitate, fie sunt simţite de vorbitori ca având caracter „cult", „literar", fie sunt folosite din dorinţa de a epata. Încadrarea morfologică a verbelor împrumutate din diverse limbi nu pune multe probleme, fiind mai uşor de realizat în comparaţie cu cea a substantivelor. De asemenea, numărului mare de împrumuturi i se adaugă o multitudine de verbe formate în interiorul limbii prin mijloace interne de îmbogăţire a vocabularului (numărul acestora este dublu în comparaţie cu cel al împrumuturilor), mai ales derivarea cu sufixe, dar şi compunerea prin abreviere şi cea cu pseudoprefixe şi pseudosufixe. Trebuie

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

remarcat faptul că cele mai multe verbe noi din limba română sunt încadrate în clasa verbelor în -a şi -i, celelalte două conjugări, cele ale verbelor în -ea şi -e, fiind astăzi închise şi total neproductive. În acelaşi timp, se extinde clasa verbelor cu sufix, -ez la verbele de conjugarea I şi -esc sau -ăsc la cele de conjugarea a IV-a, preferate pentru accentuarea uniformă a acestora şi pentru evitarea alternanţelor. Numărul mare de formaţii recente din româna actuală contribuie la îmbogăţirea, modernizarea şi internaţionalizarea lexicului românesc.

Acestă avalanşă de cuvinte noi şi foarte noi din vocabularul românesc actual, pătrunse într-o perioadă de timp foarte scurtă, precum şi diversitatea lor subliniază încă o dată „ospitalitatea" limbii române, precum şi forţa creativă a acesteia.

NOTE:

1 Apud Hristea, *Sinteze*, p. 8
2 În *Aspecte*, p. 243
3 Vezi *DCR1*
4 Cf. Dimitrescu, *DCR2*
5 Cf. Graur, *Tendinţe*, p. 285
6 Cf. Debove, *Étude*, p. 41
7 Cf. *Anglicismele*, p. 7-29
8 Vezi *Stratageme*, cap. „Limba de lemn – o universalie în contextul românesc", p. 83
9 În *LR*, p. 371.
10 Vezi preluarea aceloraşi concepte la Ichim-Stoichiţoiu, *Împrumuturi*, precum şi *Vocabularul*, p. 85, 94-95
11 Vezi Ichim-Stoichiţoiu, *Împrumuturi*, p. 169-176
12 Vezi Slama-Cazacu, *Stratageme*, p. 878, care îl consideră un eufemism, un cuvânt ce cosmetizează o realitate.
13 Valeria Guţu Romalo, în *Corectitudine*, p. 241-242, consideră acest verb unul dintre cuvintele „în vogă" în limba română actuală, a cărui frecvenţă a crescut considerabil în ultimii ani, astfel că acest neologism face parte din preferinţele lexicale ale românilor, fiind folosit de o categorie largă de vorbitori. Vezi şi Zafiu, *Diversitate*, p. 87, în care autoarea afirmă că *a implementa* datorează succesul său de astăzi sensului său informatic, ce a creat o modă în economie, politică, jurnalism.
14 Rodica Zafiu, în Diversitate, p. 133, îl consideră un cuvânt care face parte din limbajul poliţienesc-securistic, dar astăzi uzul acestui verb s-a extins, fiind astăzi folosit şi cu sensul de „a alege şi atrage prin promisiuni diferite persoane pentru o activitate".
15 Valeria Guţu Romalo, în *Corectitudine*, p. 246-247, îl include în clasa „cuvintelor internaţionale". Deşi este înregistrat în dicţionarele româneşti începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, cuvântul a fost împrumutat din limba franceză şi inclus în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

clasa termenilor tehnici, având sensul de „a mânui, a manevra". În uzul actual, acest verb a dobândit un nou sens, unul figurat, cu care este frecvent utilizat astăzi, astfel că sensul primar, de bază al acestui împrumut, cel tehnic, este necunoscut de mulți vorbitori și are o utilizare restrânsă. Sensul figurat, cu care apare acest verb în exemplele de mai sus, a trecut pe primul loc în defavoarea celui tehnic, fiind extrem de utilizat în prezent, mai ales de mass-media din România.

16 Cf. *Anglomania,* p. 270-279

17 Cf. *Stratageme*, p. 143-147, unde acest verb este inclus, alături de *a disipa, a penetra,* în catagoria „cuvintelor aberante" sau „unicate", folosite de către o persoană care are un rol public important și care se adresează maselor. Multe dintre *împrumuturile „de lux"* pot fi incluse în această categorie, fiind introduse în limbă de către o persoană sau de un grup restrâns, având caracterul unor formații efemere, cu minime șanse de a se impune în limba română.

18 Vezi op. cit. supra, cap. „Pulbere de false diamante", p. 132-133

19 Pentru concept și pentru tratamentul **xenismelor**, vezi DSL, p.574, și pentru **aloglote,** vezi Mioara Avram, *Genul substantivelor străine întrebuințate ca atare în limba română,* în vol. „Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu", „Analele Științifice ale Universității <<Al. I. Cuza>> din Iași", Lingvistică, tom XXXVII/XXXVIII, 1991-1992, p. 171-176

20 Vezi Zafiu, *Diversitate* – cap. *Stiluri, limbaje și tipuri de texte contemporane - Limbajul informatic și al mediilor electronice*, p.86-88

21 Vezi Trif, *Influența,* p. 4-6

22 Vezi DEX, ed. 1996

23 Vezi *Diversitate*, p. 87-88

24 Vezi Ichim-Stoichițoiu, *Vocabularul,* p. 19

25 În *LRC,* p. 43; vezi și observațiile din articolul Cameliei Ușurelu, *Dinamica,* p. 253-254

26 Cf. Vasiliu, *Sufixele,* p. 116

27 Cf. Guțu Romalo, *Corectitudine*, p. 198-199

28 Vezi Graur, *Evoluția*, p. 136.

29 În *Observații,* p. 248

30 *Op. cit.*, p. 249

31 Vezi *Aspecte*, p. 67

32 În *Vocabularul*, p. 8

33 În *Gramatica*, p. 200-201

34 Cf. *LRC,* p. 437

35 Cf. Graur, *Tendințe*, p. 232

36 Cf. *Aspecte,* p. 76-79

37 Vezi Guțu Romalo, *Corectitudine,* p. 198-199. Conform autoarei, acest verb recent, și el destul de pretențios, poate fi considerat și o formă modernizată a mai vechiului *a cadorisi*, eliminându-se sufixul -isi, devenit neproductiv în româna actuală.

38 Acest verb concurează verbul literar *a conchide*. Vezi Guțu Romalo, op. cit., p. 199

39 Vezi Valeria Guțu Romalo, op. cit., p. 198, care consideră acest verb o formație pretențioasă și semidoctă. Aceeași autoare afirmă că *a lectura* nu are nici măcar avantajul scurtimii, mai ales că în limbă circulă un alt verb care are aceeași semnificație și este extrem de utilizat: *a citi*; vezi și Zafiu, *Diversitate*, p. 136, unde acest verb este inclus în clasa „cuvintelor elegante".

40 Vezi *Cuvinte,* (II), p. 387-399

41 Vezi Avram, *Abrevieri*, p. 3

42 Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

Avram, *Abrevieri* – MIOARA AVRAM, *Abrevieri din actualitate*, în LLR, vol. I, 1995

Avram, *Anglicisme* – MIOARA AVRAM, *Anglicisme în limba română actuală*, în ciclul „Limba română şi relaţiile ei cu istoria şi cultura românilor", Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997

Avram, *Gramatica* – MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toţi*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997

Brâncuş, *LRC* – GRIGORE BRÂNCUŞ, *Limba română contemporană. Morfologia verbului.*, Bucureşti, CMUB, 1976

Brâncuş, *Obs.* – GRIGORE BRÂNCUŞ, *Observaţii asupra sufixului gramatical -ez al verbelor neologice*, în SCL, nr. 3, XXVI, Bucureşti, 1975

Brâncuş, *Prod.* – GRIGORE BRÂNCUŞ, *Productivitatea conjugărilor în româna actuală*, în SCL, nr. 5, 1976, p. 485-493

Debove, *Étude* – J. REY-DEBOVE, *Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, La Haye, Mouton, 1971

Dimitrescu, *Cuvinte* – FLORICA DIMITRESCU, *Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală* (I, II), în LR, nr. 2-4, 1962, p. 130-139, 386-400

Dimitrescu, *DCR*$_1$ – FLORICA DIMITRESCU, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia I, Editura Albatros, Bucureşti, 1982

Dimitrescu, *DCR*$_2$ – FLORICA DIMITRESCU, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a II-a, Editura Logos, Bucureşti, 1997

Dimitrescu, *Dinamica* – FLORICA DIMITRESCU, *Dinamica verbelor neologice din româna actuală*, în *Dinamica lexicului românesc - ieri şi azi*, p. 211-219, Editura Clusium• Logos, Bucureşti, 1995

Dindelegan, *Aspecte* – GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Filologie, Secţia de Limba şi literatura română, Bucureşti, 1987

Dindelegan, *Formaţii* – GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Formaţii substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*, în LR, XLVIII, nr. 1-2, 1999, p. 117-127

Graur, *Evoluţia* – ALEXANDRU GRAUR, *Evoluţia conjugării în română*, în SCL 2, XIII, 1962

Graur, *Tendinţe* – ALEXANDRU GRAUR, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968

Guţu Romalo, *Aspecte* – VALERIA GUŢU ROMALO, *Aspecte ale limbii române actuale*, în Comunicările „Hyperion", 2, p. 243-249, Editura Hyperion XXI, Bucureşti, 1993

Guţu Romalo, *Corectitudine* – VALERIA GUŢU ROMALO, *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi.*, versiune nouă, Editura Humanitas Educaţional, Bucureşti, 2000

Hristea, *Probleme* – THEODOR HRISTEA, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note.*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Hristea, *Sinteze* – THEODOR HRISTEA (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, Editura Albatros, București, 1984

Ichim-Stoichițoiu, *Abrevierile* – ADRIANA ICHIM-STOICHIȚOIU, *Abrevierile în limba română actuală: modă sau necesitate?*, în vol. „Comunicările Hyperion", 5, Editura Hyperion XXI, București, 1996, p. 203-210

Ichim-Stoichițoiu, *Anglomania* – ADRIANA ICHIM-STOICHIȚOIU, *Anglomania – o formă de snobism lingvistic*, în „Comunicările Hyperion", II, Editura Hyperion, București, 1993, p. 270-280

Ichim-Stoichițoiu, *Împrumuturi* – ADRIANA ICHIM-STOICHIȚOIU, *Împrumuturi „necesare" și împrumuturi „de lux" în limbajul publicistic actual*, în „Comunicările Hyperion", I, Editura Hyperion XXI, București, 1992, p. 169-176

Ichim-Stoichițoiu, *Observații* – ADRIANA ICHIM-STOICHIȚOIU, *Observații privind influența engleză în limbajul publicistic actual*, în LL, nr. 2, 1996

Ichim-Stoichițoiu, *Vocabularul* – ADRIANA ICHIM-STOICHIȚOIU, *Vocabularul limbii române actuale – dinamică, influențe, creativitate*, Editura All Educational, București, 2001

Iordan, *LRA* – IORGU IORDAN, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, editia a II-a, Editura Socec, București, 1948

Iordan, *LRC* – IORGU IORDAN, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățământului, București, 1956

Pușcariu, *LR* – SEXTIL PUȘCARIU, *Limba română. I. Privire generală.* Editura Minerva, București, 1976

Slama-Cazacu, *Stratageme* – TATIANA SLAMA – Cazacu, *Stratageme comunicaționale și manipularea*, Editura Polirom, Iași, 2000

Trif, *Influența* – RADU-NICOLAE TRIF, *Influența limbii engleze asupra limbii române în terminologia informaticii* (teză de doctorat), conducător științific prof. dr. Angela Bidu-Vrânceanu, Universitatea București, București, 2000

Ușurelu, *Dinamica* – CAMELIA UȘURELU, *Dinamica factitivelor în limba română actuală*, p. 249-255, în *Actele colocviului catedrei de limba română*, 22-23 noi. 2001, - *Perspective actuale în studiul limbii române*, Editura Universității din București, 2002

Vasiliu, *Sufixele* – LAURA VASILIU, *Sufixele verbale românești noi (-isi, -iza, -ifica, -ona)*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, p. 99-119, Editura Republicii Populare Române, 1962

Zafiu, *Diversitate* – RODICA ZAFIU, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 2001

Surse:

Acad. Caț. – „Academia Cațavencu", revistă, București, după 1989
Adev. – „Adevărul", ziar, București, după 1989
Azi – „Azi", ziar, București, după 1989
Bursa – „Bursa", revistă economică, București, după 1989
Capital – „Capital", revistă economică, după 1989

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Contemp. – „Contemporanul", revistă, Bucureşti, înainte şi după 1989
Cr. – „Cronica", revistă, Iaşi, înainte şi după 1989
Cr. rom. – „Cronica română", ziar, Bucureşti, după 1989
Curierul naţ. – „Curierul naţional", ziar, Bucureşti, după 1989
DCR_1 – „Dicţionar de cuvinte recente", ediţia I, Editura Albatros, Bucureşti, 1982
DCR_2 – „Dicţionar de cuvinte recente", ediţia a doua, Editura Logos, Bucureşti, 1997
DEX – „Dicţionarul explicativ al limbii române", Univers enciclopedic, Bucureşti, 1996
D. – „Dilema", revistă, Bucureşti, după 1989
Dim. – „Dimineaţa", ziar, Bucureşti, 1989
DSL – Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan – *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, 2001
Expres – „Expres", revistă, Bucureşti, după 1989
Ev. zilei – „Evenimentul zilei", ziar, Bucureşti, după 1989
(F_1) – verbe înregistrate şi în alte dicţioanare româneşti, dar exemplele sunt extrase personal din mass-media, din limbajul oral, colocvial
(F_2) – verbe neînregistrate în dicţionare, dar culese personal, însoţite de exemplele în care apar
Gard. – „Gardianul", ziar, Bucureşti, după 1989
Indep. – „Independent", ziar, Bucureşti, după 1989
I.B. – „Informaţia Bucureştiului", ziar, Bucureşti, înainte de 1989
J. naţ. – „Jurnalul naţional", ziar, Bucureşti, după 1989
Lib. – „Libertatea", ziar, Bucureşti, 1989
Luceaf. – „Luceafărul", revistă, Bucureşti, înainte şi după 1989
M. de Buc. – „Monitorul de Bucureşti", ziar, Bucureşti, după 1989
MTV – post muzical de televiziune, Bucureşti, după 1989
Naţ. – „Naţional", ziar, Bucureşti, după 1989
PRO TV – „PRO TV", post particular de televiziune, după 1989
PRIMA TV – „PRIMA TV", post particular de televiziune, după 1989
Rad. 21 – „Radio 21", post de radio particular, după 1989
Rad.Rom.Actual. – „Radio România Actualităţi", postul naţional de radio, înainte şi după 1989
Rad.Contact – „Radio Contact", post de radio particular, după 1989
Rad.Europa FM – „Radio Europa FM", post naţional şi particular de radio, după 1989
Realit. rom. – „Realitatea românească", ziar, Bucureşti, după 1989
R.l. – „România liberă", ziar, Bucureşti, înainte şi după 1989
R.l. internaţ. – „România liberă internaţional", Bucureşti, după 1989
Rom.lit. – „România literară', revistă, Bucureşti, înainte şi după 1989
Rompres – „Rompres", buletin informativ al Agenţiei Naţionale de Ştiri
Sc. – „Scânteia", ziar, Bucureşti, înainte de 1989
TVR – „Televiziunea Română", postul naţional de televiziune, înainte şi după 1989
TVR2 – Programul 2 al postului public de televiziune
TV România 1 – „Televiziunea Română"- noua denumire
Ult. oră – „Ultima oră", ziar, Bucureşti, după 1989
Ziarul fin. – „Ziarul financiar", ziar, Bucureşti, după 1989
Z. pol. – „Ziarul politic", ziar, Bucureşti, după 1989
"22" – „22", revistă, Bucureşti, după 1989

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FORMATIONS VERBALES DANS LA LANGUE ROUMAINE ACTUELLE ET LEUR ENCADREMENT MORPHOLOGIQUE

Le vocabulaire roumain postdécembriste a connu un développement si rapide que les dictionnaires, même les plus récents, n'ont pas pu tenir le pas à ce rythme. Les changements de la société roumaine, après décembre 1989, ont un correspondant dans le lexique, qui s'est enrichi, le dernier décennie, de nombreux éléments lexicaux nouveaux. De tous ceux-là, une place à part occupent les formations verbales récentes, qui sont représentées par de emprunts de diverses langues de culture et civilisation, mais particulièrement de l'anglais britannique et américain, des verbes formés dans l'intérieur de la langue roumaine par la dérivation à préfixes, mais surtout à sufixes, par la composition préfixales ou par abréviation et par les verbes plus anciens qui ont acquis aujourd'hui de nouveaux sens. Leur encadrement morphologique ne pose pas de problèmes comme dans le cas de noms, les plus nombreux verbes récents étant inclus dans le premier groupe (en -a) et le IVème (en -i), les plus productifs dans la langue roumaine actuelle, les groupes des verbes finis en -ea (le IIème groupe) et en -e (le IIIème groupe) étant presque fermés.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

UTILIZAREA SUBSTANTIVELOR DEFECTIVE DE NUMĂR ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

ISABELA NEDELCU
Institutul de Lingvistică „*Iorgu Iordan – Al. Rosetti*"
Bucureşti

Categoria gramaticală a numărului, realizată prin opoziția singular-plural, cunoaşte şi o zonă de neregularități, în sensul că această opoziție ori nu se realizează, ori nu este marcată. În primul caz, vorbim de substantive defective de număr („singularia tantum", respectiv „pluralia tantum"), iar, în al doilea caz, de substantive invariabile de tipul *învățătoare*, *ochi* etc. Ne vom ocupa aici doar de situația substantivelor defective de număr, adică de cele care nu satisfac, în româna actuală, decât contextul de singular sau de plural.

Această zonă, în limba actuală, este fluctuantă, numeroase substantive defective de număr, în tendința de a-şi regulariza flexiunea, căpătând mărci specifice de număr. Multe dintre substantivele înregistrate în DOOM numai în forma de singular sau de plural se întâlnesc cu ambele forme în vorbirea populară şi familiară sau în presă. De altfel, DOOM-ul menționează deseori între paranteze forma opusă de număr mai puțin obişnuită (vezi *icre* [sg.*icră*]; *mezi* [sg.*med*]; *paiete* [sg. *paietă*]), iar DEX-ul dă de foarte multe ori la aceste substantive indicații de felul „mai ales la plural" (vezi *pers*, *perşi*; *politica*, *politicale*; *sechelă*, *sechele*), „rar" (vezi *polen*, [„rar"] *polenuri*; *precizie*, [„rar, la plural"] *preciziuni*), „de obicei la plural" (vezi *sorț*, *sorți*; *pantalon*, *pantaloni*), ceea ce arată că tendința limbii literare este de a accepta caracterul regulat al flexiunii substantivelor de acest tip în raport cu numărul[1]. De multe ori însă, apar neconcordanțe între DOOM şi DEX, din cauză că unul înregistrează ambele forme (de obicei, DEX-ul este mai „generos" în această privință, desigur, şi datorită faptului că este o ediție mai nouă care a ținut cont de uzul actual al limbii), iar celălalt numai o singură formă: *formalină* s.f.sg. (DOOM) / *formalină* s.f.sg., *formaline* pl. (DEX); *heteroproteide* s.f.pl. (DOOM) / *heteroproteidă* s.f.sg., *heteroproteide* pl. (DEX); *podagră* s.f. (DOOM) / *podagră* s.f.sg., *podagre* pl. (DEX); *răcituri* s.f.pl. (DOOM) /

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

răcitură s.f.sg., *răcituri* pl. (DEX), dar *siemens* s.m., *siemenşi* pl. (DOOM) / *siemens* s.n. (DEX).

O clasificare pe grupuri semantice a substantivelor defective de număr a fost făcută de Elena Carabulea în articolul publicat în două părţi în revista *Limba română – Despre substantivele defective de număr în limba română*[2]. Autoarea operează mai întâi o clasificare a substantivelor defective de număr în 1) substantive „singularia tantum" şi 2) substantive „pluralia tantum", apoi, în cadrul fiecăreia dintre aceste grupe principale, distribuie substantivele în funcţie de cele trei genuri: masculin, feminin şi neutru, iar pentru fiecare gen distinge mai multe grupuri semantice. Analizând substantivele „singularia tantum", autoarea semnalează tendinţa de apariţie a formei de plural la substantivele care indică materia şi, de asemenea, la cele abstracte[3]. Cât priveşte clasa substantivelor „pluralia tantum", aceeaşi autoare constată că substantivele care indică numele de animale care aparţin aceleiaşi specii au tendinţa de a apărea şi la singular (*acantocefali* [*acantocefal*], *placodermi* [*placoderm*] etc.), aceeaşi tendinţă fiind manifestată şi de unele substantive „pluralia tantum" care desemnează obiecte de îmbrăcăminte formate din două părţi identice (*iminei* [*imineu*]), *izmene* [*izmană*]) sau nume de materie (*delicatese* [*delicatesă*]), *dresuri* „cosmetice, mirodenii" [*dres*] etc.)[4]. O altă concluzie la care ajunge autoarea în articolul citat este că numărul substantivelor defective de plural este mai mare decât al celor defective de singular[5].

Putem spune că tendinţele pe care le-a menţionat Elena Carabulea au rămas, în general, neschimbate. Intenţia noastră, în acest articol, este să lărgim, pe baza ultimelor fapte de limbă, inventarul substantivelor defective de singular sau de plural şi, de asemenea, să urmărim caracteristicile utilizării lor, trecerile frecvente de la „singularia tantum" sau de la „pluralia tantum" la substantivele numărabile, cu efecte stilistice sau nestilistice.

Se constată mai întâi că în limba română au intrat recent cuvinte care prezintă o flexiune incompletă, multe dintre ele aparţinând clasei „xenismelor", cuvinte neadaptate încă la sistemul limbii române, preluate exact în forma din limba de proveniență. Din cauza dificultăţilor morfologice de adaptare a formelor la constrângerile sintactice ale contextului, aceste cuvinte rămân cel mai adesea invariabile. De pildă, *placebo* (din fr., engl. *placebo*), înregistrat ca defectiv de plural, este utilizat invariabil în exemplele culese de Florica Dimitrescu în DCR_2, în contexte în care ar fi trebuit să apară o formă de plural: „Este vorba despre aşa-zisele *placebo*, adică medicamente care acţionează asupra psihicului individului", unde semnificaţia de plural este realizată exclusiv contextual, prin gruparea cu un adjectiv cu formă de plural („aşa-zisele"), nu morfologic, cum ar fi fost de aşteptat sau cel puţin posibil: *placebo-uri*, cu desinenţa de plural *-uri*. Sau un cuvânt ca *prenadez* este utilizat invariabil într-un context în care se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

impunea articularea hotărâtă a substantivului, dată fiind vecinătatea grupului adverbial comparativ *ca şi*, care cere articularea: „Noul produs are practic acelaşi domeniu de utilizare ca şi *prenadez* sau *aracetin*".

În categoria substantivelor defective de număr intră atât cuvinte împrumutate, neadaptate la sistemul morfologic al limbii române sau calcuri lexico-gramaticale, cât şi formaţii interne noi. Vom exemplifica aici cu termeni recenţi, care se încadrează în categoria substantivelor defective de număr, înregistraţi de Florica Dimitrescu în DCR_2. Vom avea în vedere atât cuvintele consemnate de autoare ca „pluralia tantum" sau „singularia tantum", cât şi pe cele pentru care se specifică o singură formă de număr, de singular sau de plural. Astfel, întâlnim în DCR_2 cuvinte împrumutate şi adaptate într-un grad mai mare sau mai mic, după cum se observă din etimologiile date în acelaşi dicţionar, precum: *antimemorii* s.f.pl.tant. (< fr. *anti-mémoires*; cf. engl. *antimemoir*), *blue-jeans* s.m.pl. (< engl.americ. *blue-jeans*), *cat(h)arsis* s.sg.tant. (< fr. *catharsis*), *chiacchiere* s.f.pl. (< it.), *egări* s.m. pl. (cf.engl. *jaeger* „ţesătură sau tricotaj din lână pentru lenjerie"), *fumetti* s.pl. (< it.), *grafitti* s.pl.tant. (cf. fr. *grafitti*), *grile* s.pl.tant. (formal, din fr. *grille*), *medii* s.pl.tant. (traduce lat. *media*), *placebo* s.sg.tant. (< fr., engl. *placebo*), *propolis* s.sg.tant. (< fr. *propolis*), *ravioli* s.m.pl.tant. (< it. *ravioli*), *respiro* s.sg.tant. (< it. *respiro*), *soldi* s.pl. (< it.), *suculente* s.f.pl. (formal, din fr. *succulent*), *tombaroli* s.pl.tant. (< it.), *tripleţi* s. m. pl.tant. (cf. fr. *triplés*) etc. Alte exemple menţionate în DCR_2 reprezintă calcuri frazeologice cu caracter defectiv în ceea ce priveşte numărul: *capete rase* (după engl. *skinheads*), pentru care nu se face precizarea „s.f.pl.tant.", *căşti albastre* s.f.pl.tant. (după fr. *casques bleus*, cf. it. *casco blu*) sau creaţii pe teren românesc. În ultimul caz, este vorba de compusele de tip substantival ce pot avea la bază fie raportul sintactic de coordonare copulativă : *dulciuri-răcoritoare* s.pl.tant., *legume-fructe* s.f.pl.tant., fie raportul sintactic de subordonare atributivă: *gemeni - dubleţi* s.pl.tant., *gemeni – tripleţi* s.pl.tant. sau pe cel de subordonare prin juxtapunere: *gemeni - eprubetă* s.pl.tant. În cadrul limbii române, are loc un proces activ de îmbogăţire a vocabularului prin crearea de cuvinte noi din silabe sau fragmente de cuvinte. Exemple de astfel de compuse, numite „acronime", întâlnim şi în dicţionarul Floricăi Dimitrescu: *gazohol* s.sg.tant. (< *gaz* + [*alco*]*hol*), *napodez* s.sg.tant. (probabil din *Napo*[*chim*] + [*a*]*dez*[*iv*]), *sticloplast* s.sg.tant. (< *sticlă* + *-plast*), *stiplex* s.sg.tant. (< *sti*[*clă*] + *plex*[*iglas*]). De asemenea, compunerea de tip „savant", care caracterizează unele substantive defective de număr, este destul de frecventă în etapa actuală a limbii: *izodoze* s.f.pl.tant. (< gr. *isos* + *doză*), *metacinema* s.sg.tant. (< *meta-* + *cinema*, după model francez), *semicumpene* s.f.pl. (< *semi-* + *cumpene*), *trigemeni* s.m.pl.tant. (< *tri-* + *gemeni*), *videomemorii* s.pl.tant. (< *video-* + *memorii*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Se remarcă însă, în limba română actuală, o anumită disponibilitate a substantivelor defective de număr de a deveni substantive numărabile. Trecerea de la formele de singular la formele de plural este marcată, în etapa actuală a limbii, în special de desinența *-uri*, care îndeplinește în primul rând rolul de clasificator substantival, așa cum subliniază Gabriela Pană Dindelegan în articolul *Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*: „orice bază neologică, de orice origine, și oricare bază românească aparținând oricărei părți de vorbire, inclusiv fragmente de enunț, poate fi încadrată, prin selecția lui *-uri*, în clasa substantivului, baza rămânând fonetic intactă"[6]. Față de tendința mai veche a extinderii desinenței de plural neutru *-e*, selecția lui *-uri*, care astăzi nu mai cunoaște nici o condiționare fonetică, morfologică sau de alt tip[7], are avantajul de a menține baza substantivului neologic cât mai aproape de etimon, așa cum arată Grigore Brâncuș, vorbind de pluralul neutrelor neologice[8].

Desinența de plural *-uri* este, în bună măsură, responsabilă de trecerea substantivelor nenumărabile în clasa substantivelor numărabile. În cazul numelor de materie, desinența *-uri*, specializată pentru a indica „sorturi", implică, arată Gabriela Pană Dindelegan, într-o notă la articolul citat, atragerea acestui tip de substantive nonnumărabile în clasa substantivelor numărabile[9]. În anunțurile publicitare, se întâlnesc deseori forme precum *bronzuri, făinuri, grunduri, pluşuri, salamuri, vinarsuri, vinaromuri* etc.[10] Extinderea desinenței *-uri* este remarcabilă în limba actuală. Chiar forme consacrate de plural sunt concurate de forme în *-uri*, încă neacceptate de limba literară cum este cazul substantivului *vopsea*, care, în anunțurile publicitare actuale, apare deseori cu pluralul *vopseluri*, în loc de *vopsele*, probabil prin analogie cu alte substantive din aceeași sferă semantică, precum *baițuri, lacuri, grunduri, emailuri* etc., al căror plural în *-uri* desemnează „sorturi de materie". La fel, în locul pluralului *griji*, se întâlnește adesea, în exprimarea neîngrijită, forma de plural *grijuri*. Pluralul în *-uri* apare și la unele substantive invariabile, cum este *boa* „fâșie lungă de blană sau de pene" – *boa-uri* (revista *Claudia*, nr. 19, martie 2001, p. 7) sau chiar la adjective substantivizate, ca *uniuri* „confecții care au o singură culoare" (*România liberă* – supliment, nr. 40, 4-10 oct. 2001, p. 42), *latinouri* „melodii latinoamericane" (*Academia Cațavencu*, nr. 27, 10-16 iulie 2001, p. 10).

În trecerea de la o formă considerată defectivă de număr la o formă de singular, respectiv de plural trebuie să fie luat în seamă aspectul semantic, pentru că, uneori, transferul efectuat presupune anumite schimbări de sens. Spre deosebire de formele de singular *pantalon, ochelar, chilot* sau *blug*, de exemplu, care, semantic, sunt identice cu formele inițiale *pantaloni, ochelari, blugi*, referenții rămânând aceiași, pluralul *vinuri* are semnificația „sorturi de vinuri", pluralul *astrahanuri* indică „haine din astrahan" sau pluralul lui *argint* - *arginturi* înseamnă „obiecte din argint".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cele mai frecvente tipuri de transfer semantic înregistrate în DOOM vizează crearea unor forme de plural corespondente pentru substantivele „singularia tantum" nume de materie şi abstracte:

– materie nediferenţiată – sorturi: *ulei-uleiuri*, *făină-făinuri*, *lapte-lăpturi* etc.

– materie nediferenţiată – porţii, bucăţi, obiecte (+ semnificaţia „sorturi"): *piperment-pipermenturi*, *săpun-săpunuri*, *argint-arginturi*, *alabastru-alabastruri*, *alamă-alămuri* etc.

– abstract – concret: *aer-aere* (în expresia *a-şi da aere*) „atitudine de superioritate", „obiecte de cult"; *albăstrime-albăstrimi* „ceruri în pictură", *amabilitate-amabilităţi* „fapte, vorbe amabile"; *ambiguitate-ambiguităţi* „expresii cu caracter ambiguu"; *antichitate-antichităţi* „obiecte antice, vechi" etc.

Referindu-se la situaţia substantivelor abstracte în limba actuală, Valeria Guţu Romalo remarca tendinţa de folosire a „pluralelor detaliante în locul singularelor care presupun o viziune globală a conceptelor", tendinţă favorizată de „o adâncă schimbare de mentalitate". Aşa explică autoarea folosirea formelor de plural *arte*, *evoluţii*, *adevăruri* etc. în contexte în care până nu de mult era preferată forma de singular[11]. Astăzi, putem spune că tendinţa semnalată de autoare este confirmată prin utilizarea frecventă a pluralului substantivelor abstracte.

Dacă în trecerea de la substantivele „singularia tantum" abstracte şi nume de materie la forme analogice de plural are loc de cele mai multe ori un dublu transfer semantic, numeric şi calitativ, în trecerea substantivelor „pluralia tantum" la formele corespondente de singular nu se poate vorbi decât de o distincţie semantică de număr:

– specie – individ: *gasteropode - gasteropod*, *antofite - antofită* etc.

– nume de popor – reprezentant al acelui popor: *mezi – med*, *cafri – cafru* etc.

– nume generic – obiect concret: *agate – agată*, *alice – alică / alice* etc.

– nume de materie – materie individualizată: *icre – icră*, *tărâţe - tărâţă* etc.

O situaţie specială rezultă din utilizarea frecventă a unor substantive într-o anumită formă, de singular sau de plural, care poate duce la neglijarea caracterului numărabil al acestora şi, implicit, la considerarea lor ca substantive apropiate de cele defective de număr. În limba actuală, numeroase substantive au devenit, datorită uzului lor frecvent, „singularia tantum" sau „pluralia tantum". De exemplu, un substantiv care tinde să aibă statutul de „plurale tantum" este *consumabile*, la singular *consumabil*, substantiv provenit din adjectiv prin conversiune, întâlnit astăzi, cel puţin în anunţurile publicitare, mai ales în forma de plural. În sprijinul interpretării lui *consumabile* ca „plurale tantum" vine şi faptul că în dicţionarele consultate (DOOM, DEX), *consumabil*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

este înregistrat doar ca adjectiv, nu şi ca substantiv, deci, nu se consemnează o formă substantivală de singular. Schimbarea valorii gramaticale s-a petrecut, desigur, recent, iar preferința pentru plural s-a manifestat, probabil, cam în acelaşi timp, dat fiind că termenul *consumabile* este simțit ca un cuvânt nou şi utilizat ca termen generic ce indică o varietate de obiecte de uz curent. Se vorbeşte de „consumabile pentru imprimante", de „consumabile sisteme proof", de „fotoconsumabile", „consumabile medicale pentru spitale" etc. De notat că Mioara Avram încadrează cuvântul *consumabile*, care reprezintă o substantivizare a unui adjectiv, în categoria calcurilor lexico-gramaticale, alături de alte cuvinte precum *executiv, oficial* [12]. Ca un „plurale tantum" se comportă şi substantivul *sanitare*, care desemnează consumabilele medicale. În anunțurile publicitare se întâlnesc, am putea spune, faze intermediare, în care *sanitare*, ca determinant al substantivului, are rolul de a restrânge referința, de a particulariza obiectele la care se face referire: *instalații sanitare*, *echipamente sanitare*, *consumabile sanitare* etc. În alte contexte însă, *sanitare* reprezintă o substantivizare prin elipsă: „Execut *sanitare*, încălziri, electrice, zugrăveli...", „*Sanitare* import Italia". Faptul că singularul *sanitar* semnifică altceva, şi anume „agent sanitar", constituie un motiv în plus pentru a considera substantivul *sanitare* un „plurale tantum". Un substantiv care se utilizează cu predilecție în forma de plural este şi *cosmetic*, pl. *cosmetice*. Alături de forma de plural, circulă sintagma *produse cosmetice* care a contribuit, desigur, la extinderea folosirii pluralului. Substantivizarea lui *cosmetice* este relevată de construcții în care *cosmetice* devine el însuşi centrul grupului nominal, ca în exemplul: *cosmetice hoteliere*. Substantivul consacrat pentru a desemna produsele chimice este *chimicale*, care, în limba actuală, este concurat de o creație recentă rezultată prin conversiune şi anume *chimice*. Inițial, se foloseau, desigur, în locul acestuia din urmă, sintagme echivalente precum „produse chimice", „substanțe chimice". Am putea spune chiar că, în limba actuală, *chimicale* este simțit în anumite contexte ca un termen depreciativ (ex.: „Sucurile astea conțin atâtea *chimicale*!..."), față de *chimice* care este neutru sub aspect stilistic. Asemănătoare este situația substantivelor *electrice*, *electrocasnice*, *electronice*, de fapt, adjective care s-au substantivizat, detaşându-se din sintagmele „aparate electrice", „aparate electrocasnice", „aparate electronice". Ca substantive, acestea nu se folosesc la singular („*un electric", „*un electrocasnic", „*un electronic"), ceea ce ne îndreptățeşte să le încadrăm în categoria substantivelor „pluralia tantum". La fel se explică şi substantivul *diverse*, provenit din adjectiv prin conversiune, ca „plurale tantum". Întâlnit mai ales ca titlu de rubrică publicitară, acest substantiv, prin ambiguitatea pe care o presupune, permite gruparea laolaltă a unor obiecte sau servicii foarte variate. Tot ca „pluralia tantum" circulă substantivele *locale*, în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

loc de sintagma *alegeri locale*, şi *prezidenţiale*, în loc de *alegeri prezidenţiale* (cf. şi fr. *les présidentielles*). De asemenea, în limbajul presei, *matrimoniale*, ca şi *paranormale* au devenit substantive „pluralia tantum".

Spre deosebire de substantivele defective de singular întâlnite în presa actuală, care sunt atât împrumuturi sau calcuri lexico-gramaticale, cât şi creaţii interne (conversiuni substantivale ori adjectivale), substantivele defective de plural recent înregistrate sunt, mai ales, cuvinte împrumutate. De pildă, un neologism „singulare tantum", frecvent întâlnit în presă, este *viagra*, pentru care nu am întâlnit încă o formă de plural. Ca şi *viagra*, substantivul *cappuccino*, care păstrează grafia din limba italiană, nu cunoaşte şi o formă de plural.

Vorbind despre substantivele defective de număr în limba actuală, putem remarca o libertate mai mare în ceea ce priveşte folosirea unor forme analogice de singular sau de plural mai puţin obişnuite şi, de aceea, rar întâlnite. De exemplu, substantivul *icră* se foloseşte la singular, după modelul substantivelor numărabile: „...cheltuiala cu autocarele, cu masa, cu casa, cu nocturna, cu *icra*, cu măslina..." (*Academia Caţavencu*, nr. 35, 4-10 sept. 2001, p. 8). Am întâlnit, de asemenea, singularul refăcut după substantivul „plurale tantum" *taclale – tacla*: „...marea *tacla* s-a desfăşurat pe secţiuni: sportivii cu antrenorii, naşii cu blatiştii..." (*Academia Caţavencu*, nr. 26, 3-9 iulie 2001, p. 11) sau singularul *funeralie*, în loc de *funeralii*. Termenul *universalii* a cunoscut şi el o formă refăcută de singular – *universalie*[13]. Alte substantive, precum *chilot*, *ochelar*, *pantalon*, sunt folosite frecvent în locul formelor de plural. Crearea unor forme analogice de plural, neconsemnate încă în dicţionare, este şi mai des întâlnită, acest fapt fiind marcat, în special, de desinenţa *-uri*: *grahamuri*, *ketchupuri*, *antigeluri* etc.

Substantivele defective de număr prezintă interes şi sub raportul genului, care, din punct de vedere gramatical, este solidar cu numărul. Astfel, aceste substantive se pot repartiza în funcţie de gen în două mari grupe: 1) substantive care satisfac contexte specifice masculinului, respectiv femininului şi 2) substantive ce apar în contexte nespecifice, comune masculinului şi neutrului, respectiv femininului şi neutrului. În prima grupă intră substantive „singularia tantum" de genul feminin, precum: *vlagă*, *vogă*, *dalmată*, *aloe* şi substantive „pluralia tantum" de genul masculin ca: *italioţi*, *ioniţi*, *indispensabili*, iar în a doua grupă intră substantive „singularia tantum" ca: *plumb*, *vitalism*, *zel* şi substantive „pluralia tantum" ca: *viscere*, *zoofite*, *grafitti*. Această a doua grupă este reprezentată de „arhigen", în terminologia Paulei Diaconescu[14]. „Arhigenul" caracterizează, după cum se vede şi din exemplele date, o paradigmă incompletă, substantivele pe care le cuprinde neavând decât singular sau plural. Foarte multe dintre substantivele defective de număr recent

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

înregistrate în presa actuală aparţin „arhigenului", precum: *chimice*, *sanitare*, *electronice*, *cappuccino*, *gazohol*, *antigel* etc.

În legătură cu substantivele defective de număr se pot face şi câteva observaţii de natură stilistică. O primă remarcă ar fi că în registrul literar se preferă formele înregistrate în lucrările normative ca „singularia tantum", respectiv „pluralia tantum", pe când în registrul familiar, colocvial, se constată o libertate mai mare de folosire a formelor refăcute prin analogie cu substantivele cu flexiune completă. Creaţii interesante apar în limbajul argotic căruia îi aparţin numeroase substantive defective de număr. În DCR_2 am întâlnit, de pildă, termenii argotici *greţuri* (în construcţia *a nu avea greţuri*) şi *zimţi* „bani". Acest ultim termen este concurat, în acelaşi registru stilistic, de o serie de alţi termeni folosiţi pentru a desemna banii: *bişţar*, *lovea* (înregistrat atât în DEX, cât şi în DOOM doar în forma de plural), *mangăr*, *monei* (despre care Mioara Avram spune că sunt folosiţi mai ales la plural), *măruntaie*[15]. În limbajul argotic, substantivele defective de număr sunt destul de numeroase. Spre exemplu, lista cuvintelor care desemnează banii ar putea fi continuată cu multe alte substantive defective de singular sau de plural, cum ar fi: *albi*, *albişori*, *boabe*, *bulşoi*, *coarjă*, *denghi*, *lapţi*, *lămâi*, *pleavă*, *scamă* etc.[16] Şi limbajul presei este, după cum bine se ştie, domeniul creativităţii, în sensul că de foarte multe ori cuvintele împrumutate şi diversele calchieri îşi găsesc expresia pentru prima oară aici sau presa este cea care face ca schimbările în limbă să devină cunoscute publicului larg. Elocvente în acest sens sunt exemplele pe care se bazează DCR_2, exemple luate din jurnale, reviste, emisiuni de radio sau de televiziune. Pentru ceea ce ne interesează pe noi, DCR_2 ne-a oferit multe exemple, pe care, de altfel, le-am discutat mai sus, neînregistrate în alte dicţionare, constituind, într-un sens larg, cuvinte noi.

Dincolo de repartiţia stilistică a substantivelor defective de număr într-un anumit registru, se remarcă diverse aspecte sub raportul expresivităţii în trecerea acestora la o formă de singular sau de plural. Bunăoară, forma nou creată de plural *arginturi* capătă o conotaţie poetică, iar pluralul *politeţuri* faţă de *politeţi* cunoaşte o conotaţie ironică, aşa cum observă Mioara Avram[17]. Conotaţie ironică au şi formele nou create de plural, neînregistrate în dicţionarele consultate de noi, precum *bunătăţuri*, *delicateţuri*, *străinătăţuri*, faţă de *bunătăţi*, *delicateţi*, *străinătăţi*. Alte substantive defective de număr, aparţinând limbajului familiar, au un sens depreciativ, peiorativ, cum sunt substantivele „pluralia tantum" sau cele folosite în special la plural, împrumutate din neogreacă: *diamanticale*, *giuvaiericale*, *istericale*, *nevricale*, *politicale* etc. Interesant este faptul că, în limba actuală, după modelul acestor substantive din neogreacă, s-a detaşat, prin falsă analiză, un *-ale* care s-a adăugat la unele cuvinte ce au căpătat astfel o nuanţă ironică, depreciativă. În

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

acest mod s-au format cuvinte precum *cosmeticale*, *mitologicale*, *filologicale* (întâlnit ca titlu al unei recenzii publicate de Corneliu Vadim Tudor la *Micul dicționar de neologisme* al lui Florin Marcu, în *Săptămîna*, nr. 8, 1987, 3), *vadimale* (*Academia Cațavencu*, nr. 16, 23-29 aprilie 2002, p. 14). Dacă substantivele „pluralia tantum" neogreceşti citate sunt formate de la etimonul neogrecesc la care s-a ataşat desinența de plural *-le* (formele de singular din neogreacă sunt *diamantica*, *giuvaierica*, *isterica*, *nevrica*, *politica*), prin analogie cu substantivele terminate în *-a*: *manta - mantale*; *macara - macarale* etc., în cazul cuvintelor formate în limba română, ca cele menționate, s-a adăugat *-ale*, cu valoare peiorativă. Nuanțele expresive pe care le pot căpăta substantivele defective de număr sunt multiple. Se poate afirma că expresivitatea substantivelor nenumărabile, ca şi a formelor nou create prin analogie cu substantivele numărabile este bogată şi datorită faptului că aceste cuvinte sunt simțite de vorbitori ca având o poziție aparte, marcată în limbă.

Tendința de regularizare a flexiunii substantivului sub raportul numărului face să apară forme noi, unele tolerate, altele netolerate, cel puțin în etapa actuală, de limba literară. Astfel, Mioara Avram, analizând câmpul semantic al vestimentației, în cartea sa, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, atrage atenția că substantivele *bermude*, *blue-jeans* / *blugi*, *chiloți*, *indispensabili*, *ițari*, *şalvari* sunt corecte numai la plural, spre deosebire de substantivele *izmene* şi *pantaloni* care admit şi o formă de singular: *izmană*, *pantalon*, dar, spune autoarea, se preferă şi în aceste cazuri pluralul[18]. Din cauza extinderii desinenței *-uri* de plural, se întâlnesc uneori greşeli în formarea pluralului unor substantive. De pildă, forma de plural *catifeluri*, pe care o semnalează Mioara Avram în aceeaşi carte, este, spre deosebire de formele corecte de plural ale unor substantive feminine precum *stambă*, *mătase* (pl. *stămburi*, *mătăsuri*), neacceptată de norma literară[19]. Nici pluralul lui *vopsea* – *vopseluri*, discutat mai sus, sau pluralul *grijuri*, în loc de *griji*, nu sunt acceptate de limba literară. Greşită este, arată Mioara Avram, şi forma de plural *neoane*, pentru *neon* („element chimic, gaz nobil neinflamabil, fără miros şi fără culoare, folosit la umplerea unor lămpi electrice" – DEX), folosit în locul construcției corecte *tub de neon*[20]. Mai remarcăm că se întâlneşte frecvent întrebuințarea greşită a neologismului „plurale tantum" *mass-media*, din cauza necunoaşterii sensului etimologic al acestuia. Forma pleonastică *mijloace mass-media*, explică Theodor Hristea, a rezultat din încrucişarea a două expresii sinonime: *mass-media*, care este o scurtare din expresia din engleză *mass media of communication*, şi *mijloace de comunicare în masă*, aceasta din urmă greşit tradusă din expresia englezească *media of mass communication* „mijloace de masă ale comunicării" sau „mijloace ale comunicării de masă". „Întrucât engl. *media* (din lat. *media*, pluralul lui *medium*) înseamnă chiar

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

«mijloace», este clar că varianta hibridă amintită e pleonastică şi deci greşită", arată Theodor Hristea. Acelaşi autor notează şi construcţiile greşite *mijloace de mass-media*, unde, din încrucişarea aceloraşi expresii sinonime, se păstrează prepoziţia *de*, şi *mijloace de informare mass-media*, care rezultă din amestecul expresiilor *mass-media* şi *mijloace de informare în masă*[21].

Referindu-ne la tendinţele limbii române actuale în ceea ce priveşte categoria numărului, putem spune, în concluzie, că explicaţia utilizării formelor analogice de singular sau de plural pentru substantivele defective de număr este legată de extinderea opoziţiei de număr la întreaga clasă a substantivului. Nevoia de particularizare sau, dimpotrivă, nevoia de varietate, de pluralitate determină apariţia distincţiei singular-plural, deci, a unor forme de singular sau de plural mai puţin obişnuite, care, în timp, au şansa de a se impune. Acest fapt ilustrează, de altfel, predilecţia limbii române de a marca puternic opoziţia singular-plural sau sensibilitatea limbii române faţă de categoria gramaticală a numărului[22]. Pe lângă tendinţa substantivelor de completare a flexiunii sub aspectul numărului, am remarcat că se manifestă, paralel, în limba actuală tendinţa unor substantive de a apărea ca defective de singular (*chimice*, *locale*, *sanitare* etc.), dar acestea sunt cazuri speciale, rezultate, după cum am văzut, în urma unor conversiuni gramaticale şi care aparţin îndeosebi limbajului publicitar.

NOTE :

1 Analiza substantivelor defective de număr a pornit de la consultarea a trei dicţionare uzuale: DOOM-ul (1989), DEX-ul, ediţia a II-a (1996) şi DCR-ul, ediţia a II-a (1997).

2 Elena Carabulea, *Despre substantivele defective de număr în limba română*, LR, nr.5 (p. 372-381), 6 (p. 465-473) / 1986.

3 *Ibidem*, p. 380-381.

4 *Ibidem*, p. 468.

5 *Ibidem*, p. 473.

6 Gabriela Pană Dindelegan, *Formaţii substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*, LR, nr.1-2 / 1999, p.124.

7 Grigore Brâncuş arăta, în articolul *Pluralul neutrelor în româna actuală*, SCL, nr. 3/1978, p. 253, că „desinenţa *-uri* este proprie neutrelor neologice cu radical monosilabic sau terminat în vocală, precum şi neutrelor cu o structură morfologică insuficient adaptată", condiţionări care în etapa actuală a limbii sunt depăşite.

8 *Ibidem*, p. 257.

9 Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 124.

10 Multe dintre exemplele pe care le-am folosit în articolul de faţă au fost luate din publicaţia de publicitate, foarte larg utilizată, *Pagini Aurii*, 2000-2001, precum şi din ziarele *România liberă* şi *Academia Caţavencu*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

11 Valeria Guţu Romalo, *Opoziţia de număr în limba română contemporană*, LR, nr.3 / 1980, p. 213, 215-216.

12 Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, p. 22.

13 Am întâlnit termenul *universalie* în traducerea cărţii lui Noam Chomsky – *Aspecte ale teoriei sintaxei*, de Paul Schveiger şi James E. Augerot, Bucureşti, 1969 şi în cartea Tatianei Slama Cazacu – *Psiholingvistica*, Editura All, Bucureşti, 1999, cap. *„Limba de lemn"- o universalie, o fatalitate în comunicare?*

14 Paula Diaconescu, *Numărul şi genul substantivului românesc (Analiză contextuală)*, SCL, nr.3 / 1964, p. 312-313.

15 Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Editura Cartier, Chişinău, 2001, p. 139.

16 Substantivele defective de număr enumerate sunt luate din Anca Volceanov, George Volceanov, *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, Livpress, Bucureşti, 1998.

17 Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, p. 139, 166.

18 *Ibidem*, p. 78.

19 *Ibidem*, p. 83.

20 *Ibidem*, p .123.

21 Theodor Hristea, *Limba română. Teste rezolvate, texte de analizat şi un glosar de neologisme*, Editura Petrion, Bucureşti, 1998, p. 153.

22 Alexandru Graur, de pildă, în *Tendinţe actuale ale limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 80-158, urmărind flexiunea substantivului, arată că marcarea pluralului se realizează prin desinenţe specifice, însoţite adesea de modificări fonetice care se produc în trecerea substantivelor de la singular la plural şi care accentuează opoziţia de număr.

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, MIOARA, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, 1997.

AVRAM, MIOARA, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Editura Cartier, Chişinău, 2001.

BRÂNCUŞ, GRIGORE, *Pluralul neutrelor în româna actuală*, SCL, nr. 3 / 1978.

CARABULEA, ELENA, *Despre substantivele defective de număr în limba română*, LR, nr. 5, 6/1986.

DIACONESCU, PAULA, *Numărul şi genul substantivului românesc (Analiză contextuală)*, SCL, nr. 3/1964.

GRAUR, ALEXANDRU, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

GUŢU ROMALO, VALERIA, *Opoziţia de număr în limba română contemporană*, LR, nr. 3/1980.

HRISTEA, THEODOR, *Limba română. Teste rezolvate, texte de analizat şi un glosar de neologisme*, Editura Petrion, Bucureşti, 1998.

PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Formaţii substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*, LR, nr. 1-2/1999.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

IZVOARE

Dicţionarul explicativ al limbii române, ediţia a II-a (DEX), Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.
Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM), Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1989.
Dimitrescu, Florica, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a II-a (DCR_2), Editura Logos, Bucureşti, 1997.
Volceanov, Anca, Volceanov, George *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române* (DAEF), Livpress, Bucureşti, 1998.
Pagini Aurii S.A., 2000-2001.
Revista *Claudia*, nr. 19, martie 2001.
Revista *Săptămîna*, nr. 8, 1987, 3.
Ziarul *Academia Caţavencu*.
Ziarul *România liberă*.

L'EMPLOI DES NOMS NON-COMPTABLES DANS LE ROUMAIN ACTUEL

(*Résumé*)

L'auteur analyse dans cet article les noms non-comptables qui, dans l'étape actuelle de la langue roumaine, manifestent la tendance de compléter leur flexion sous l'aspect du nombre. Le passage aux formes analogiques de pluriel ou de singulier de ces noms peut être accompagné ou non d'un transfert sémantique. Mais, dans le roumain actuel, on enregistre aussi de nombreux noms „singularia tantum" et „pluralia tantum", représentant des emprunts, des calques lexico-grammaticaux et de nouvelles formations internes, qui n'ont pas encore connu des formes correspondantes de nombre. On constate ainsi qu'à côté de la tendance de régularisation de la flexion des noms non-comptables, il y a la tendance inverse, de créer des formes défectives en ce qui concerne le nombre (par exemple, *chimice*, *locale*, *sanitare*, etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NUMELE DE PROFESIUNI ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ. EXPRIMAREA GENULUI ŞI A NUMĂRULUI

CAMELIA UŞURELU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Lexicul profesional reprezintă o subclasă deschisă a numelor comune româneşti, îmbogăţită continuu prin apariţia unor meserii şi a unor profesiuni noi, ca urmare a evoluţiei ştiinţei şi tehnicii, a dezvoltării socio-economice, a schimbării mentalităţii. Materialul supus analizei cuprinde, în general, anunţuri publicitare ce prezintă cereri sau oferte pentru locuri de muncă. Ne vom opri, în cele ce urmează, la particularităţile gramaticale ale numelor de profesii şi de meserii, şi anume la descrierea modului în care acestea participă la opoziţiile de gen şi de număr, insistând asupra tendinţelor pe care lexicul profesional le înregistrează în limba română actuală.

Pentru o cât mai exactă interpretare a genului numelor de profesii şi de meserii, vom aborda o perspectivă dublă, **semantică** şi **formală**. Genul gramatical reprezintă un sistem de opoziţii formale ce îndeplineşte o funcţie gramaticală de clasificare a formelor şi o funcţie de exprimare a unor opoziţii semantice de sex.[1] Opoziţia formală de gen se exprimă prin **indici lexicali** (sufixe lexicale moţionale)[2] sau **sintactici** (prin intermediul acordului cu determinanţii).

Diferenţele formale dintre numele masculine şi cele feminine sunt date de o serie de sufixe care formează substantive feminine de la masculine (**sufixe moţionale**). Spre deosebire de celelalte limbi romanice, româna tinde să diferenţieze masculinul de feminin şi în cazul lexicului profesional. Majoritatea numelor de funcţii şi de meserii sunt **substantive mobile**[3], opoziţia masculin / feminin fiind o opoziţie marcată morfematic[4]:

a. **morfem zero / -ă** (*agent – agentă; asistent – asistentă; cameraman – cameramană; dispecer – dispeceră; hairstilist – hairstilistă; maistru – maistră; recepţioner – recepţioneră; secretar – secretară* etc.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

b. **morfem zero / -iță** (*chelner – chelneriță; frizer – frizeriță; ospătar – ospătăriță; picol(o) – picoliță* etc.);

c. **morfem zero / -easă** (*bucătar – bucătăreasă; călcător călcătoreasă; cofetar – cofetăreasă; croitor – croitoreasă;* etc.);

d. **morfem zero / -oare** (*animator – animatoare; antrenor – antrenoare; dansator – dansatoare; îngrijitor – îngrijitoare,* etc.);

e. **morfem zero / -ează** (*coafor – coafează; masor – maseză* etc.).

Morfemele cu ajutorul cărora se marchează femininul (***-ă, -easă, -ează, -iță, -oare***) sunt, de fapt, sufixe moționale[5]. De aceea se consideră că formele de feminin sunt cuvinte obținute prin derivare cu sufixe de la teme substantivale. Opoziția masculin / feminin nu funcționează pentru toți membri celor cinci clase de mai sus. Există o serie de substantive masculine ce denumesc profesii sau meserii împrumutate din franceză sau formate în limba română cu ajutorul unui sufix nume de agent (***-ar, -er, -ist, -or, -tor*** etc.), care nu prezintă forme de feminin. Vom înregistra[6], în cele ce urmează, clasele de nume masculine care nu prezintă formă de feminin nici în *Dicționarul explicativ al limbii române*, nici în materialul supus analizei[7]:

1. **masculine terminate în *-ar*** : *amanetar, anticar, arhivar, ipsosar, lăcar, lumânărar, măcelar, oțelar, parchetar, pietrar, pizzar, tâmplar* etc.;
2. **masculine terminate în *-er*** : *artificier, betonier, bijutier, comisioner, consilier, etaloner, miner, pompier* etc.;
3. **masculine terminate în *-giu*** : *giuvaergiu, grataragiu, tinichigiu auto* etc.;
4. **masculine terminate în *-u*** : *ministru, scafandru* etc.;
5. **masculine terminate în *-or***: *acordor, acupunctor, chestor, gravor, recrutor, reglor, senator* etc.;
6. **masculine terminate în *-tor*** : *afumător, asfaltator, croşetor, derulator contract, evaluator, mochetator, modelator* etc.;
7. **masculine terminate în *-ist*** : *alpinist utilitar, kebabist* etc.;
8. **masculine terminate în consoană** *atașat diplomatic, bariton, chirurg, cioban*[8], *clovn, consul, critic, declarant vamal, flexograf, gardian public, general, hamal, mim, pizzaion, preot* etc.

Dicționarul explicativ al limbii române nu înregistrează o serie de substantive încadrate de noi în aceste 8 clase: *afumător, alpinist utilitar, amanetar, croşetor, declarant vamal, flexograf, ipsosar, kebabist, lăcar, mochetator, pizzar*. Majoritatea acestor nume sunt derivate cu sufixe de agent de la baze substantivale (***lăcar*** < *lac* + sufixul *-ar*; ***pizzar*** < *pizza* + sufixul *-ar*) sau verbale (***afumător*** < *afuma* + sufixul *-tor*; ***mochetator*** < *mochetă* + sufixul *-tor*), dovedind productivitatea acestui tip de sufixe în limba română

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

actuală. Numele *kebabist, pizzar, popcornist* s-au format după modele româneşti (***covrigar*** < *covrig*, ***plăcintar*** < *plăcintă*), având drept bază un substantiv ce denumeşte produsul alimentar care este preparat (***kebabist*** < *kebab*, ***pizzar*** < *pizza*, ***popcornist*** < *pop-corn*).

Pentru substantivele încadrate în clasele 1-8, *Dicţionarul explicativ al limbii române* nu înregistrează decât o formă de masculin. Limba actuală nu mai admite crearea unor forme de feminin de la substantive terminate în ***-af*** (*cartograf, flexograf, litograf* etc.) sau în ***-giu*** (*grataragiu, tinichigiu auto* etc.). Excepţie face substantivul feminin *hangiţă* (< masc. *hangiu* + sufixul moţional *-iţă*), având astăzi conotaţii familiare şi fiind admis numai în limbajul oral.

Numele înregistrate în cele 8 clase de mai sus nu prezintă forme de feminin pentru că, în mare parte, denumesc profesii şi meserii exercitate numai de persoane de sex masculin (*artificier, bariton, cioban, general, hamal, ipsosar, lăcar, miner, oţelar, parchetar, pădurar, pompier, preot, tâmplar, tenor* etc.). Meseriile mai noi (*acupunctor, alpinist utilitar, declarant vamal, mim* etc.) au numai formă de masculin, deşi pot fi practicate şi de persoane de sex feminin. Aceeaşi caracteristică o au şi celelalte nume încadrate în clasele de mai sus (*amanetar, anticar, arhivar, bijutier, consilier, gravor, modelator, reglor* etc.). Aceste nume dovedesc tendinţa către invariabilitate a lexicului profesional în limba română actuală.

Pentru unele dintre substantivele de mai sus, care denumesc meserii practicate numai de persoane de sex masculin, dicţionarele înregistrează şi o formă de feminin marcată printr-un sufix moţional (***-easă***: *cizmăreasă, colonleasă, generăleasă, măcelăreasă, preoteasă, tâmplăreasă*; ***-iţă***: *ciobăniţă*). Forma de feminin nu are însă sensul „persoană de sex feminin ce practică o meserie", ci o denumeşte pe soţia celui care practică meseria respectivă. Aceeaşi situaţie se întâlneşte şi în limba franceză pentru numele de funcţii administrative sau pentru gradele militare[9] (*l'ambassadrice, la maréchale, la ministresse*). În general, aceste formaţii lexicale[10] au sens uşor depreciativ[11] şi nu sunt acceptate decât în limbajul colocvial. De altfel, în limba actuală se înregistrează o serie de nume masculine ce nu acceptă o formă de feminin, dar care se combină cu sufixe moţionale pentru a da naştere unor astfel de forme (*bărmăniţă* <barman + sufixul -iţă; *designeră* <designer + sufixul -ă; *filolo(a)gă* <filolog + sufixul -ă; *primăriţă* <primar + sufixul -iţă; *şoferiţă* <şofer + sufixul -iţă; *vătmăniţă* <vatman + sufixul -iţă; *viceprimăriţă* <viceprimar + sufixul –iţă etc.). Tendinţa de creare a formelor de feminin cu ajutorul sufixelor moţionale este, în cazul numelor invariabile, o tendinţă populară. Derivatele astfel obţinute aparţin limbajului familiar şi nu sunt recomandate, prin urmare, de normele limbii literare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Limba română înregistrează şi câteva nume care, deşi denumesc profesii / meserii practicate exclusiv de persoane de sex masculin, selectează afixe ale femininului: *călăuză, ordonanță, papă, santinelă*[12].

Subclasele înregistrate nu sunt omogene. Din punct de vedere formal, remarcăm faptul că sunt alcătuite din nume masculine cu aceeaşi terminație, care selectează sufixe moționale diferite sau care nu pot avea formă de feminin. Spre exemplu, subclasa masculinelor terminate în **-er** cuprinde: termenul *broder*, care selectează sufixul moțional *-ează* (*brodează*), substantivul *patiser*, care se combină cu sufixul moțional *-ă (patiseră);* numele *şofer*, care selectează sufixul *-iță* (*şoferiță*); elementul *etaloner,* care nu admite o formă de feminin. Din punct de vedere semantic, subclasele 1-8 sunt eterogene pentru că majoritatea numelor de profesii / meserii se folosesc astăzi numai cu formă de masculin, indiferent de sexul persoanei care exercită profesiunea respectivă.

Meseriile şi profesiunile destinate exclusiv persoanelor de sex feminin selectează numai afixe de feminin: *bonă, cameristă, curățătoreasă (~lenjerie), damă de companie, femeie de serviciu, guvernantă, moaşă, modistă* etc. Unele substantive, înregistrate numai cu formă de feminin, îşi creează şi o formă de masculin în limba actuală: *menajeră / menajer.* În cazul perechii *spălătoreasă / spălător (~auto, ~de vase),* se observă o deplasare semantică. Pentru masculinul *spălător,* dicționarul[13] înregistrează sensul: „muncitor dintr-o întreprindere care se ocupă cu spălatul anumitor materiale", în timp ce, în limba actuală, cel mai des este întâlnită sintagma *spălător auto* ("persoană care se ocupă cu spălatul autoturismelor").

La numele masculine şi feminine de profesii şi de meserii se adaugă şi câteva nume neutre: *fotomodel, manechin, model, top-model.* Acestea sunt utilizate totdeauna cu formă de neutru, apelându-se la mijloace sintactice sau lexicale pentru dezambiguizarea enunțului.

Evoluția societății româneşti din ultimii ani a atras pătrunderea unui număr mare de anglicisme în limba actuală, majoritatea preluate cu forma lor din engleză şi neadaptate grafic sau fonetic la cerințele limbii române. Există factori care împiedică / încetinesc românizarea împrumuturilor menținute de lucrările normative într-o „formă strident străină"[14]. Nu fac excepție nici numele de profesii / meserii, unele dintre ele fiind împrumutate pentru a înlocui perifraze greoaie (*room-boy „băiat de serviciu într-un hotel")* sau cuvinte considerate învechite *(baby-sitter / doică)*, altele pentru că nu există un echivalent românesc (germ. *borwerk „muncitor care manipulează materiale"*, engl. *hostess „persoană care se ocupă cu întâmpinarea participanților la o recepție, la o reuniune etc.")*. Anglicismele care denumesc profesii / meserii sunt invariabile în ceea ce priveşte genul: *account executive ("responsabil de conturi"), account manager ("director de conturi"), area sales reprezentative*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

("reprezentant regional de vânzări"), body-guard ("gardă de corp"), broker ("agent de bursă"), cable instaler ("persoană ce realizează cablajul unui circuit"), cleaner ("persoană care se ocupă cu efectuarea curățeniei"), dealer ("persoană care intermediază vânzarea mărfurilor"), desktop publisher, disk jockey, key account manager, manager ("conducător al unei întreprinderi"), merchandiser ("agent de vânzări"), project engineer, salesman ("reprezentant de vânzări"), webdesigner, webmaster etc. Adaptarea sau încadrarea morfologică a anglicismelor pune probleme de gen, de articulare enclitică, de număr şi de flexiune cazuală[15]. Marcarea genului unor astfel de substantive nu se face morfologic, ci prin mijloace lexicale sau sintactice (prin acord). Integrarea anglicismelor în limbă se demonstrează prin productivitatea lor în limbajul colocvial ca baze pentru formații românești. Cele mai interesante situații apar la derivatele moționale pentru formarea femininelor corespunzătoare unor nume de profesii[16]: *brocker – **brockeriță**, manager – **manageră***.

După cum s-a putut observa, anunțurile publicitare folosesc, în general, sufixele moționale pentru marcarea genului:

*"Restaurantul Terasa Doamnei angajează **picoli** şi **picolițe**."*
(R.L.)

*"Restaurantul Laguna Blue angajează **bufetieră, ospătari**, **ospătărițe** pentru sâmbăta şi duminica la mese organizate."*
(R.L.)

*"Angajăm **economist(ă)** pentru import – export."* (R.L.)

*"Angajăm **facturistă** cunoştințe program Cielo, condiții avantajoase."* (R.L.)

În limba actuală am înregistrat o serie de derivate cu sufixe moționale diferite de la aceeaşi bază substantivală: ***bucătăreasă – bucătară, doctoriță – doctoră, ospătăriță – ospătară***. Apariția derivatelor cu sufixul ***-ă***, considerat neutru din punct de vedere stilistic, este datorată, probabil, faptului că vorbitorii încep să simtă sufixele moționale **-easă** şi ***-iță*** ca familiare. Evitarea acestora şi încercarea de marcare a femininului duc la apariția unor derivate cu sufixul ***-ă*** neacceptate de limba actuală:

*"Comision după plecare pentru **ospătare**..."* (R.L.)

*"BIRTA Group, Muntele Semenic, angajează **bucătar(ă)**."*
(R.L.)

În cazul altor nume de profesii se remarcă crearea unei noi forme de masculin pornind de la forma de feminin. Meseria de ***coafează*** (nume format de la masculinul *coafor* + sufixul moțional *-ează*) este destinată aproape exclusiv femeilor. Pentru că forma ***coafor*** nu este cunoscută de unii vorbitori, s-a creat un derivat regresiv, ***coafez***, pentru a marca masculinul:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*"Angajăm frizer, frizerită, **coafez**, coafeză, manichiuristă, pedichiuristă, Tineretului."* (R.L.)

Procedeul derivativ cu sufixe moționale pentru crearea formei de feminin a numelor de profesii este productiv și în limba actuală. Cea mai interesantă situație o prezintă derivatele ***triplockăreasă***, ***übertreckăreasă*** și ***zinglereasă***, formate de la o bază neologică direct cu sufix moțional. În limba română nu există o formă de masculin corespunzătoare derivată cu ajutorul unui sufix nume de agent. Bazele neologice (*Triplock, Übertreck, Zingler)* sunt numele unor mașini folosite în industria ușoară. În cazul acestor derivate, sufixul ***-easă*** are și rol de specificator pentru clasa substantivului[17]. Formațiile lexicale de acest tip nu sunt admise de limba literară, preferându-se perifraze de tipul: *„mașinist(ă) pentru Triplock / Übertreck / Zingler"*.

Dacă numele de profesii / meserii sunt invariabile, se folosesc mărci lexicale sau sintactice pentru exprimarea genului. Marcarea lexicală a genului constă în utilizarea unui substantiv care desemnează sexul persoanei cu rol de determinant al numelui de profesie: *fată, băiat, femeie, bărbat, tânăr, tânără, profesionistă:*

*"Casă amanet angajează **gestionar-evaluator (fete)**, domiciliul stabil Bucureşti, absolvente 12 clase + bacalaureat, fără antecedente penale..."* (R.L.)

*"Angajăm **ambalatori (fete)**, mecanic întreținere utilaje ambalat."* (R.L.)

*"Angajăm **agenți pază (fete / băieți)**."* (R.L.)

*"Angajăm **ospătari (fete și băieți)**, vârsta 25 ani, experiență, limba engleză."* (R.L.)

Alteori, când se insistă asupra mărcii lexicale, aceasta este plasată în poziție de determinat, iar numele de profesie devine determinant:

*"Societate comercială angajăm **profesionistă** cu meseria de **bandzicar**."* (R.L.)

În alte anunțuri, se preferă forma de masculin în locul celei de feminin, chiar dacă limba română înregistrează ambele forme:

*"Angajăm **frizer-fete tinere** cu experiență minim 1 an."* (R.L.)

*"Angajăm **fete barman** pentru Mall."* (Anunțul A-Z)

*"MATRA angajează **fete** pentru **operator ambalare**, 18-24 ani."* (R.L.)

*"Angajăm **bucătar femeie** cu experiență și seriozitate"*. (R.L.)

Forma de masculin urmată sau precedată de un determinant (*bucătar femeie, fete barman*) este protocolară în comparație cu formele feminine obținute prin derivare cu sufixe moționale (bucătăreasă, barmanițe). Utilizarea celor două tipuri de mărci ale femininului duce la diferențierea stilistică a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

anunțurilor analizate. Astfel, dacă locul de muncă este oferit de un restaurant central, se va utiliza un limbaj protocolar, preferându-se exclusiv folosirea masculinului (cu sau fără determinanți). În cazul unui restaurant de cartier, se vor folosi derivatele cu sufixe moționale. Preferința pentru forma de masculin demonstrează că, în limba actuală, forma de feminin este considerată ușor familiară, în timp ce masculinul este simțit ca generic[18]. Tendința cultă de utilizare a masculinului în locul femininului este atât de puternică încât se evită femininul chiar și atunci când meseria este destinată numai femeilor. Astfel, în loc de ***femeie de serviciu,*** se va folosi *„personal de curățenie – femei"*, iar pentru ***menajeră***, *„menajer – femeie"*. Prin urmare, utilizarea masculinului ar putea fi interpretată ca un element al limbajului protocolar. Textul anunțurilor ce folosesc exclusiv masculinul are astfel un caracter oficial.

Din punct de vedere sintactic, genul numelor invariabile de profesii este sugerat prin acordul cu un determinant. Spre exemplu, numele invariabil ***declarant vamal*** apare cu formă de feminin grație acordului cu determinantul său:

*"Angajăm **declarant vamal, absolventă** liceu, cu diplomă de bacalaureat."* (R.L.)

Aceeași situație o întâlnim și în cazul anglicismelor, care sunt totdeauna invariabile:

*"Angajăm **baby-sitter prezentabile.**"* (R.L.)

*"Caut **baby-sitter** de profesie asistent pediatru, fără obligații, **nefumătoare**, vârsta peste 40 ani, zona Mall."* (R.L.)

*"**Asistent manager, absolventă** Drept / ASE (2002), P.C."* (R.L.)

Tendința către invariabilitate în funcție de gen a lexicului profesional înregistrată în limba română actuală poate fi observată și în anunțurile care folosesc o marcă lexicală suplimentară pentru specificarea genului unor nume cu formă de masculin. Acest aspect ar putea fi interpretat ca semn al mentalității unora dintre angajatori, care duc adesea o politică discriminatorie în ceea ce privește selectarea viitorilor angajați.

*"Societate comercială cu sediul în București caută **economist (bărbat)**..."* (R.L.)

*"Angajăm **presatori (băieți)**..."* (Anunțul A-Z)

Dacă se folosește o marcă lexicală suplimentară pentru a sublinia genul unui nume feminin deja marcat morfologic, mărcile de gen devin redundante, iar enunțul se transformă într-o construcție ușor pleonastică:

*"Cabinet masaj Moșilor ultramodern angajează **maseuze (fete)** dublă calificare: reflexoterapie și masaj general..."* (R.L.)

*"Restaurant de lux angajează bucătari, ospătari, **picolițe (fete)** cu experiență și domiciliu în Drumul Taberei..."* (R.L.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Majoritatea numelor de profesii / meserii participă la opoziția de număr, selectând aceleași mărci de plural ca orice substantiv comun. Excepție fac numai anglicismele. Unele dintre acestea, având formă de masculin, selectează desinențe de plural specifice masculinului: *broker – broker**i**, dealer – dealer**i**, manager – manager**i**, salesman – salesman**i*** etc. Se respectă chiar și alternanțele consonantice specifice substantivelor masculine (ex. *d/z: body-guar**d** – body-guar**z**i*).

Pentru celelalte anglicisme, numărul va fi marcat prin mijloace lexicale sau sintactice. Ca și în cazul genului, mărcile lexicale (substantive la plural, care desemnează sexul persoanei) vor avea rol de determinant al numelor de profesie:

*"Angajăm **dealer (fete)** pentru vânzare telefoane mobile..."* (R.L.)

Din punct de vedere sintactic, numărul este marcat, ca și genul, prin acordul cu un determinant:

*"Angajăm **baby-sitter prezentabile**..."* (R.L.)

În limba actuală, sunt corecte enunțurile cu nume de profesie al căror plural este marcat prin mijloace lexicale sau sintactice. Dacă pentru câteva substantive sunt admise formele de plural în **-i**, numele respective adaptându-se la sistemul morfologic românesc, nu se poate spune același lucru despre majoritatea numelor de profesie neologice. Româna a împrumutat pentru unele dintre ele și forma de plural din engleză (*baby-sitters, cable-instalers, cleaners* etc.). Această formă de plural este greu de reperat în limbă de către majoritatea vorbitorilor. De aceea, când forma de plural nu se recunoaște, vorbitorii creează, urmând modelul substantivelor românești, plurale aberante: *accont – accounți, baby-sitter – baby-sittere* etc. sau plurale „pleonastice"[19] (forme de plural create cu ajutorul unor desinențe specifice limbii române de la forma de plural din engleză, simțită ca formă de singular: sg. ***copywriter*** – pl. ***copywriters*** – forma de plural pleonastic este ***copywriterși***).

CONCLUZII

Lexicul profesional reprezintă o subclasă a numelor comune românești, eterogenă din punct de vedere formal și semantic. Deși, în mare măsură, genul numelor comune românești este nemotivat[20], genul numelor de profesii și de meserii corespunde, în general, genului natural. Spre deosebire de alte limbi romanice, româna dezvoltă moțiunea, creându-se forme distincte pentru masculin și feminin.

Limba actuală înregistrează însă o tendință către invariabilitate a lexicului profesional, preferându-se formele de feminin marcate prin mijloace lexicale și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sintactice. Forma de masculin utilizată în locul celei de feminin este simțită astăzi ca literară. Forma de feminin, obținută cu ajutorul unui sufix moțional, a devenit, prin urmare, familiară și este o caracteristică a limbajului colocvial. Tendința către invariabilitate a lexicului profesional actual este vizibilă nu numai în anunțurile publicitare, ci și în limbajul curent (*Ea este un* ***ministru / primar / profesor*** *bun.*)

NOTE:

1 V. Tomescu, 1998, p.33.
2 V. Guțu Romalo, 1969, p.53.
3 V. D.S.L., p.318; Coteanu, 1985, p.112.
4 V. Goga, 1972, p.67.
5 Cf. Hristea, 1984, p.30.
6 Vom înregistra numele de profesiuni fără a diferenția derivatele analizabile de cele semianalizabile. În opinia noastră, distincția analizabil / semianalizabil nu este necesară pentru analiza de față.
7 Excepție face substantivul feminin *mineriță*, care nu se mai folosește astăzi.
8 Femininul *ciobăniță* înregistrat în DEX nu mai este utilizat în limba actuală, meseria de *cioban* fiind exclusiv masculină.
9 V. Yaguello, p.150-154.
10 Excepție face substantivul feminin *preoteasă.*
11 Cf. Yaguello, p.147.
12 V. DSL,p.213.
13 V. DEX, p.1006.
14 V. Avram (1997), p.10.
15 V. Avram (1997), p.17.
16 V. Avram (1997), p.24.
17 V. DSL, p.493.
18 Cf. Yaguello, p.44.
19 Apud Avram (1997), p.17.
20 Cf. Sala (2001), p.231.

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, MIOARA, *Anglicismele în limba română actuală,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.
AVRAM, MIOARA, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect,* Bucureşti, Editura Cartier, 2001.
COTEANU, I. (coordonator), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985.
GOGA, ECATERINA, *Gen şi câmp semantic. Observații asupra lexicului profesional în limbile romanice actuale,* Bucureşti, Tipografia Universității,1972.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

GUȚU ROMALO, VALERIA, *Morfologia structurală a limbii române. Substantiv, adjectiv, verb*, Bucureşti, 1969.
HRISTEA, TH. (coordonator), *Sinteze de limba română*, Ediția a III-a, Bucureşti, Editura Albatros, 1984.
HRISTEA, TH., *Moțiunea regresivă în limba română*, în „Omagiu Rosetti", 1965.
RĂDULESCU, MARINA, *Despre moțiunea numelor de agent în -or, -er*, în „Limba română", nr.5/1980, p. 537 – 541.
SALA, M. (coordonator), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
STOICHIȚOIU – ICHIM, ADRIANA, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*, Bucureşti, Editura All, 2001.
TOMESCU, DOMNIȚA, *Gramatica numelor proprii în limba română*, Bucureşti, Editura All, 1998.
YAGUELLO, MARINA, *Les mots et les femmes. Essai d'approche sociolinguistique de la condition féminine*, Paris, Éditions Payot, 2002.

DICȚIONARE

1. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CĂLĂRAŞU, CRISTINA, IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, MANCAŞ MIHAELA, PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1997.
2. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
3. *** *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1982.
4. DIMITRESCU, FLORICA, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Logos, 1997.

IZVOARE

"România liberă", ianuarie, 2001 – august, 2002.
"Anunțul de la A la Z", ianuarie, 2001 – august, 2002.

LE LEXIQUE PROFESSIONNEL DANS LE ROUMAIN ACTUEL. LE GENRE ET LE NOMBRE

– Résumé –

Dans cet article, on s'est proposé d'analyser les moyens utilisés pour exprimer le genre et le nombre des noms qui désignent des professions dans le roumain actuel. En étudiant les marquers lexicales et syntaxiques qui aident à exprimer le féminin des noms de profession, on a constaté la tendance vers l'invariabilité en genre du lexique professionnel actuel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"EVIDENȚIALITATEA" ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

RODICA ZAFIU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Introducere

Evidențialitatea – marcarea în discurs a tipurilor de surse din care locutorul a obținut informația transmisă prin enunțul său – este o categorie lingvistică din sfera modalizării epistemice. În funcție de definirea mai restrictivă sau mai largă a acesteia, evidențialitatea e considerată de unii autori ca o categorie complementară – sau, de alții, ca una subordonată modalizării. În a doua variantă de interpretare, sfera epistemică ar cuprinde atât evaluarea (subiectivă) a gradului de adevăr al enunțului – judecata modală –, cât şi indicarea surselor cunoaşterii – evidențialitatea –, între cele două aspecte existând o legătură strânsă, adesea indisociabilă (Palmer 1986). De obicei, indicarea sursei informațiilor implică o evaluare epistemică: în multe cazuri, chiar raționea de existență a evidențialității este exprimarea indirectă a unui grad de credibilitate şi a măsurii în care locutorul îşi asumă conținutul enunțului. Anumite tipuri de obținere a informației sunt veritabile garanții de adevăr; altele, dimpotrivă, creează puternice motive de dubiu.

Interesul manifestat în ultimii douăzeci de ani pentru evidențialitate[1] corespunde unei îndepărtări, în studiul modalizării, de interpretarea de tip logic, şi unei corespunzătoare apropieri de realitatea limbii naturale. Termenul *evidențialitate* (din engl. *evidentiality*, derivat din *evidential* „probatoriu") nu e tocmai transparent în română, dar are avantajul caracterului internațional.[2]

Evidențialele sau *mărcile evidențiale* sunt elementele prin care se realizează categoria semantico-pragmatică a evidențialității. Într-un sens mai restrâns şi mai riguros, este vorba de mijloacele gramaticalizate de exprimare a categoriei (punctul central de interes al descrierilor); termenul se poate însă extinde (într-un studiu global asupra fenomenului) şi asupra mijloacelor lexicale. Cercetările tipologice au demonstrat deja marea diversitate de forme prin care se realizează evidențialitatea în diferite limbi: de obicei, doar o parte din sistem e gramaticalizată, caracterul universal al categoriei fiind asigurat de manifestarea prin lexic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De fapt, evidențialele apar mai ales acolo unde vorbitorul nu își asumă total și implicit conținutul enunțului său, ci ia o distanță față de acesta. Maxima certitudine asupra adevărului și deci afirmația cea mai convingătoare se obțin de obicei prin nemarcare, prin absența atât a modalizatorilor cât și a evidențialelor: aprecierea gradului de credibilitate a unei asertiuni sau justificarea ei prin indicarea sursei constituie deja o diminuare a forței ilocuționare, pentru că presupun posibilitatea de contestare. De aceea, (1a) este din punct de vedere pragmatic-argumentativ un enunț mai tare decât (1b), în ciuda sensului literal al secvenței de evaluare modală:

(1a) E o carte foarte bună
(1b) *Mai mult ca sigur că* e o carte foarte bună.

Este și mai evident că enunțul (2a) – în care locutorul își asumă în totalitate conținutul propoziției, indiferent de modul în care a ajuns la informație – este mult mai convingător decât (2b), în care sursa externă e indicată explicit (cu implicația stabilă a descărcării de responsabilitate enunțiativă):

(2a) A fost plecat din oraș.
(2b) *Se zice că* a fost plecat din oraș.[3]

Se consideră că tipurile principale de evidențialitate sunt: a) *relatarea* (evidențialele citaționale); b) *inferența* (evidențialele inferențiale, deductive); c) *percepția* (evidențialele perceptuale, vizuale și non-vizuale).[4] Pentru unii autori (Palmer 1986), doar citaționalele și perceptualele fac parte propriu-zis din evidențiale, inferența manifestându-se în primul rând ca tip de judecată epistemică (în care totuși este implicat și modul de producere a informației).

Relațiile dintre fiecare tip de evidențialitate și judecățile epistemice asupra valorii de adevăr sunt prototipice și universale: în majoritatea sistemelor evidențiale, percepția directă se bucură de cea mai mare credibilitate, în vreme ce relatarea e conotată de incertitudine.

În română sunt gramaticalizate inferența și parțial citarea, prin valorile unor forme verbale modale (prezumtivul, condiționalul); de asemenea, există multe adverbe și locuțiuni adverbiale specializate pentru indicarea sursei epistemice. Valorile modale sunt asemănătoare celor din alte limbi romanice (inventarul succint al evidențialelor din franceză, în Dendale & Tasmowski 1994b: 5, este în mare măsură valabil și pentru română); e de văzut în ce măsură ele reprezintă și un fenomen balcanic (având în vedere că bulgara, macedoneana și albaneza au sisteme evidențiale bine dezvoltate, gramaticalizate în morfologia verbului, cf. Friedman 1986).[5]

Mijloacele marcate de exprimare a evidențialității – cele gramaticalizate și adverbele tipice – apar în româna actuală mai ales în registrele oralității populare și familiare. Și discursul jurnalistic le utilizează intens, pentru că

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

trebuie să furnizeze informații diverse, din surse multiple, să le evalueze și să le compare.[6] Evidențialitatea e o categorie importantă și în discursul științific, în genere în textul de tip argumentativ (cf. Chafe 1986) – în care asumă și alte mijloace, mai variate și predominant lexicale.

2. Mărcile relatării (evidențiale citaționale)

Citarea în stil direct și indirect (inclusiv direct legat)[7] se realizează prin structuri sintactice libere, prin modalități de construcție a discursului care indică sursa externă a informației, preluarea unei alte voci și a unei alte perspective. Au deci valoare evidențială construcțiile care conțin expresiile declarative de atribuire a opiniei (verbe, construcții nominale, structuri prezentative complexe), folosite atât în stilul direct cât și în cel indirect. Din punctul de vedere al evidențialității contează mai ales formulele de citare care lasă în prim plan enunțul – „spune X"; „iată declarația lui Y"; „vorba lui Z", „conform lui...", „în opinia...", „după părerea..." etc. –, nu cele care tematizează enunțarea. Verbele de declarație cu rol evidențial desemnează acte de vorbire asertive (*a arăta, a susține, a menționa* – inclusiv echivalentele lor contextuale, produse prin metonimie, cu referire la particularitățile sau condițiile rostirii: *a șopti, a murmura* etc.); nu intră însă în această categorie și verbele indicând acte directive sau promisive. O serie complementară este a verbelor și a locuțiunilor care prezintă sursa informației din punctul de vedere al celui care o preia, printr-un proces activ: *a afla, a prinde de veste*.

Valori evidențiale speciale sunt exprimate de alegerea lexicală a expresiei de declarație. Raportul dintre opinia citată și cea a locutorului, situat între extremele unui maxim de acord sau de dezacord, poate fi indicat de verbul de declarație, dar și de complemente care exprimă susținerea sau distanțarea. Verbele indică în special diferite grade de disociere; mai clar specializate cu această valoare sunt *a pretinde* (specific pentru dezacord) și *a susține* (în care diferența de opinii nu e singura interpretare, verbul putând indica și gradul de intensitate al implicării enunțiative). În română nu par să existe verbe a căror folosire să indice fără echivoc acordul dintre poziția citată și cea a locutorului care o reproduce (de această situație se apropie totuși *a arăta, a demonstra*, care presupun justețea tezei comunicate); pentru a marca susținerea și confirmarea din partea locutorului se folosesc însă mai ales locuțiuni și îmbinări circumstanțiale (*pe drept cuvânt; cu bună dreptate; cu îndreptățire*). Un test simplu (continuarea enunțului printr-o formulă de acord, de exemplu „așa cred și eu") poate dovedi existența acestor implicații:

(3a) (??) El *pretinde* că situația e excelentă; așa cred și eu.
(3b) (?) El *susține* că situația e excelentă; așa cred și eu.
(3c) El *arată, pe drept cuvânt,* că situația e excelentă; așa cred și eu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ca mărci specializate ale neasumării, ale neîncrederii într-o opinie preluată funcționează în română – în registrul popular și familiar, dar cu puternică tendință de intrare în standard – o serie de elemente (adverbe și locuțiuni frastice, interpretabile și ca semnale discursive) care apar ca incidente în enunț: *cică, pasămite, chipurile, vezi Doamne, dragă Doamne*:

(4) „ ... pe lista sponsorilor lumii politice, unde ar fi investit, *cică*, în diverși candidați" (VL 334, 2000)[8]
(5) „Așadar, *pasămite*, Odiseu, fie și post mortem, *ar fi* cel care a încercat să valorizeze o stare" (observatorcultural.ro)
(6) „există însă și susținători care, *chipurile*, țin la blazonul lor și la continuitate" (tucashow.ro)
(7) „Mi s-a reproșat, *vezi Doamne*, că am făcut această lege din răzbunare" (crp.pntcd.ro)
(8) „M-am lovit însă de marea milă a consilierilor față de «bieții oameni», față de săraci, care, *dragă Doamne*, nu vor putea plăti amenzile" (VL 3694, 2002)

Cercetări ulterioare ar putea aprofunda poziția pe care o ocupă în interiorul enunțului mărcile evidențiale, precum și eventualele diferențe de rol pragmatic între unitățile aparent echivalente. Formele citate au o etimologie doar parțial transparentă, dar care ar merita investigată pentru a explica procesul tendinței spre gramaticalizare, spre transformarea unor îmbinări inițial libere în particule cu funcție pragmatică; *cică*, probabil elementul cel mai frecvent, provine dintr-o formulă declarativă impersonală (*zice că*).

Valoare evidențială au și formulele incidente complexe, exclamative, prin care este indicat un grad ridicat de neîncredere: *ei, aș!?, chiar așa?, haida-de!, măi să fie!* Specifice oralității, asociate unei intonații specifice, acestea sunt uneori transcrise în scrisul influențat de registrul popular și colovial:

(9) „cutare facultate nu are săli libere (*măi să fie!*) pentru computerele oferite pe daiboji" (aol.ro/1998)

Particulele adverbiale și echivalentele lor, mai ales dacă sunt foarte frecvente, se apropie mult de rolul unor instrumente gramaticale.

O marcă specifică a relatării și implicit a distanței epistemice este locuțiunea conjuncțională *cum că*,[9] folosită în locul conjuncției simple *că*:

(10a) A povestit *că* cineva i-a furat banii.
(10b) A povestit *cum că* cineva i-a furat banii.
(11) „Există multe zvonuri *cum că* variabilele transmise prin POST în multe cazuri s-ar pierde" (wap.acasa.ro)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Condiționalul prezent și perfect reprezintă mijlocul morfologic propriu-zis, gramaticalizat, folosit pentru a indica drept sursă a informației relatarea și pentru a marca o distanță prudentă față de conținutul enunțului (cf. Graur 1966, Sandfeld & Olsen 1936 etc.); chiar dacă evidențialitatea citațională este doar una dintre valorile modale ale condiționalului, credem că se poate vorbi de o relație semantică stabilă, activată în contexte specifice. Condiționalul apare cu această valoare atât în propoziții subordonate unui verb de declarație (12a, 13a), cât și în propoziții independente (12b, 13b):

(12a) Ne-a spus că *ar pleca* mâine.
(12b) *Ar pleca* mâine.
(13a) Ne-a scris că *ar fi găsit* soluția.
(13b) *Ar fi găsit* soluția.

Valoarea citațională a condiționalului e bine reprezentată și în alte limbi romanice.[10] În română, ea nu constituie un fenomen nou. În textele vechi, în paralel cu conjunctivul (prezent și mai ales perfect, ca în exemplele 14 și 15), care a pierdut în limba standard de azi această întrebuințare, e atestat și condiționalul citării prudente, cu valoarea actuală, după un verb de declarație (*a zice, a pârî*) – dovadă citatele (16, 17), dintre care al doilea cuprinde și locuțiunea conjuncțională specifică (*cum că*):

(14) Dzic *să nu fie* basnă. (Neculce, p. 12)[11]
(15) Dzic *să fie rămas* o fată creștină după moartea lui. (id., p. 21)
(16) „Acești boieri pârâè pe o maștehă a lor la Dumitrașcu-vodă, dzicându că *ar fi rămas* mulți bani de la tatul lor Chiriac Sturdze" (id., p. 101);
(17) „Dzicè unii că i-*ar hi pârât* Savin banul Zmucilă, iar alțâi dzicè că i-*ar hi pârât* Iordachi vornicul Rusăt, *cum c-ar fi vorovit* ei niște voroave proaste de Neculaiu-vodă" (id., p. 220).

În limba actuală, condiționalul relatării este folosit extrem de frecvent, mai ales în textele jurnalistice, în care apar des reproduceri prudente de opinii preluate din surse de informație necreditate:

(18) „Enrique a pus capăt bârfelor cum că *ar fi* adeptul play-back-ului" (viva.ro)
(19) „Abia acum se spune pe șleau că Ș. B. *ar fi fost plătit* de FNI" (EZ 2.06.2000)
(20) „...să ceară vot de blam pentru actualul președinte, acuzat că *ar fi lezat* interesul național" (VL 3230, 2000)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Mult mai rar, se înregistrează prezența - cu aceeași valoare - a perifrazei condiționale cu gerunziul, inclusă de unii autori (vezi mai jos) în modul prezumtiv:

(21),,Atunci a poruncit antipatul să dezbrace pe Sfîntul Filip, zicînd că *ar fi avînd* farmece în hainele lui; şi dezbrăcîndu-l, n-au aflat nimic" (paginiortodoxe2.tripod.com)
(22),,Cică nea Caisă *ar fi fiind* garantul polifticii exterioare" (cotidianul.ro/anterioare/1999).

Prezumtivul (despre care vom discuta mai pe larg în secțiunea **3**) are valoare citațională într-o construcție sintactică specifică, în care se blochează interpretarea sa de bază (inferențială) – şi anume atunci când apare în primul termen al unei structuri adversative:

(23) *O fi* el priceput, dar aici a greşit.
(24) *O fi fost* el felicitat de toți, dar mie nu-mi place.

Specificul coordonării adversative constă tocmai în faptul că al doilea membru contrazice aşteptările, implicațiile produse de cel dintâi; opinia asumată de locutor este deci cea plasată în a doua parte a structurii, aserțiunea introdusă de prima propoziție apărând ca incertă, în măsura în care e atribuită altora (de obicei opiniei comune, curente):

(25),,*O fi fiind* şi aici o doză de adevăr, *dar*, cred, nu acest fapt ar fi putut împiedica buna desfăşurare a unui asemenea festival" (flux.press.md)[12]
(26),,*O fi având* partidul ăsta câte bube vreți dumneavoastră, *dar* acum a făcut un lucru bun" (vlg.sisnet.ro/arhiva/an2001)

O valoare asemănătoare se realizează în dialog, în care construcția prezumtivă poate servi la marcarea unui acord parțial, a unei concesii conversaționale; replica reia cu o anume distanțare prudentă opinia interlocutorului:

(27) – Acum e prea târziu. – Aşa *o fi*, dacă zici tu.
(28),,– E un om dezinteresat, Kyo, aşa să ştii. – *O fi fiind*" (brinkster.com/citeste/malraux)

Îndoiala ironică se manifestă deci în context dialogal sau în polifonia structurii adversative (care este reflexul său în monolog).

Mijloacele de marcare a distanței pot să apară şi simultan, în cumul:

(29) *Pretinde că toți ar fi, vezi Doamne, talentați.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Evidențialitatea citațională își poate extinde domeniul și asupra altor zone de interes semantico-pragmatic, până la a include și fenomenul complex al ironiei. Subiectul este însă prea vast și bibliografia lui prea bogată pentru a putea fi rezumată aici; cu atât mai mult cu cât ironia propriu-zisă (cu mărci mai ales intonaționale și cu decodarea dependentă de context) se depărtează, prin ambiguitatea ei fundamentală, de zona evidențială care tinde spre gramaticalizare.

3. Mărcile inferenței (evidențiale inferențiale)

Sursele inferențiale ale unei aserțiuni pot fi indicate explicit, cu ajutorul unor verbe sau nominale desemnând procese mentale (*a se gândi, a deduce, a presupune, a-și da seama* etc.; *gândul, ideea* ...); evidențialitatea inferențială – ca și cea citațională – poate fi astfel exprimată lexical, prin îmbinări libere de cuvinte.

Cuvintele specifice acestui câmp de semnificații pot prezenta particularități – evoluții semantice – interesante. Astfel, verbul *a înțelege* subliniază aparent procesul de prelucrare mentală din partea locutorului, dar de fapt atribuie responsabilitatea enunțului unei alte surse (aparținând deci mai curând tipului citațional): *Mi-am dat seama că au fost plecați* (= din semne) vs. *Am înțeles că au fost plecați* (= din spuse). Interpretarea evidențială nu este însă obligatorie sau univocă, contextul putând determina actualizarea valorilor, fie prin explicitare („din ceea ce au spus, mi-am dat seama..." vs. „uitându-mă în jur, am înțeles..."), fie în funcție de genul de informație – tipic transmisibilă verbal („Mi-am dat seama că le pare sincer rău pentru ce au făcut") sau deductibilă din semne exterioare („Am înțeles imediat că a plouat").

O discuție specială merită și verbul *a crede*, analizat de obicei ca modalizator epistemic, ca marcă a judecății modale; multe din utilizările sale exprimă în același timp – sau chiar în primul rând – funcția evidențială, de indice al proceselor inferențiale, al formulării de ipoteze: *Cred că a plecat; Cred că asta e soluția.*

Neexplicit, indirect, indicația sursei este exprimată și de folosirea verbului *a trebui*, atât în construcția (rezervată acestei valori, uneori criticată din perspectiva normei literare) cu conjuncția *că* – *Trebuie că s-a întîmplat ceva* – cât și în construcția cu *să* și conjunctivul perfect (în care raportul temporal exclude interpretarea deontică): *Trebuie să se fi întâmplat ceva.*

Adverbul specializat pentru inferență este *pesemne* (un compus de altfel transparent). Alte adverbe și locuțiuni – cele mai numeroase, caracteristice pentru modalizarea epistemică, pentru că indică grade diferite de incertitudine (*probabil, poate* etc.) – sunt de fapt preferențial legate de inferență, cel puțin

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru evenimente trecute (30a), dar se dovedesc compatibile şi cu relatarea (30b), excluzând doar percepţia directă (30c):

(30a) *Probabil* că a căzut; era plin de vânătăi.
(30b) *Probabil* că fumatul este periculos; aşa spun medicii.
(30c) (?) *Probabil* că a plouat; am văzut eu.

În schimb, formulele modalizatoare de certitudine de tipul *sigur, desigur, mai mult ca sigur* etc. (v. Pană Dindelegan 1985) nu oferă indicaţii evidenţiale, putându-se combina cu orice tip de sursă a informaţiei.

Conjunctivul exprimă inferenţa – dubitativă – doar în interogaţii (*Să fie oare acasă? Să fi plecat deja?*), nu şi în ordine sau în aserţiuni.[13] Forma specifică acestei valori – una din cele care justifică ideea că evidenţialitatea este în română o categorie parţial gramaticalizată – este perifraza cu gerunziul, inclusă uneori în descrierea modului prezumtiv (sau al tipului de conjugare prezumtiv): *Să fi dormind deja?*

P r e z u m t i v u l, prin care se indică formularea de către locutor a unor supoziţii (şi implicit un grad de incertitudine), constituie principalul mijloc evidenţial gramaticalizat din limba română; valoarea sa principală este de marcă a inferenţei. Multă vreme tratat marginal şi contradictoriu,[14] în ultima vreme se bucură de tot mai multă atenţie tocmai datorită actualităţii studiilor asupra evidenţialităţii. Cercetări ca Iliescu 1999 şi mai ales Reinheimer-Rîpeanu 2000 îl pun fără echivoc sub semnul acestei categorii lingvistice. Prezumtivul românesc s-a format pe baza perifrazelor temporale de viitor, cu valoare epistemică; prezentul prezumtiv (exprimând dubiul asupra unui fapt prezent) este într-una din realizările sale omonim cu viitorul I (tipul constând din auxiliarul *a vrea* + infinitiv), iar perfectul prezumtivului (exprimând dubiul actual asupra unui fapt trecut) cu viitorul anterior (auxiliarul *a vrea* + infinitivul *fi* + participiu). Când se realizează prin formele viitorului, valoarea de prezumtiv este dezambiguizată de context:

(31) *Va fi* oare ceva adevărat în ceea ce ne povesteşte?
(32) *Va fi fost* acasă când l-am căutat?

În româna actuală se continuă însă un proces mai vechi, de specializare gramaticală a unor forme de prezumtiv. Sunt două caracteristici formale utilizate în vederea gramaticalizării: existenţa auxiliarului cu afereză şi cea a perifrazei de viitor cu gerunziul; un factor favorizant este frecvenţa mai redusă a unor forme, care rămân astfel disponibile pentru noua funcţie. Formele compuse din auxiliar cu afereza lui *v-* şi infinitiv – tipul: *oi face* (viitor I), *oi fi făcut* (viitor anterior)[15] – sunt variante regionale şi populare de viitor, care tind

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

să se specializeze pentru valoarea de prezumtiv şi să fie acceptate ca atare în limba standard.

Gradul de gramaticalizare este diferit pentru cele două forme de viitor: mai scăzut pentru viitorul I, care reprezintă o valoare temporală de bază, folosită curent, foarte ridicat pentru viitorul anterior, timp rar întrebuinţat, practic absent în registrul popular. Din acest motiv, tipul *o pleca* rămâne ambiguu, doar contextul permiţând departajarea dintre valoarea de viitor şi cea de prezumtiv, în vreme ce apariţiile tipului *o fi plecat* sunt decodate imediat ca aparţinând prezumtivului.

Gramaticalizarea totală priveşte perifrazele de viitor cu gerunziul, asociate cu valoarea clară de prezumtiv (*o fi dormind / va fi dormind*).

Tratarea prezumtivului în gramaticile româneşti a cunoscut numeroase oscilaţii (clar şi succint trecute în revistă în Friedman 1997). Pornind de la criterii predominant formale, în Graur 1966 sunt incluse în modul prezumtiv doar formele distincte, perifrazele cu gerunziul, indiferent dacă verbul *a fi* este la indicativ viitor, conjunctiv sau condiţional; nu însă viitorul I şi cel anterior, în legătură cu care se vorbeşte doar de o „valoare" prezumtivă. Unii autori au avut chiar impresia că valoarea prezumtivă a viitorului I e o inovaţie recentă; prezenţa ei în textele vechi (la Neculce, de exemplu) este însă certă.[16] Iordan, Guţu Romalo, Niculescu 1967: 221-223 includ în modul prezumtiv şi formele omonime cu viitorul. Irimia 1997: 252-256 descrie modul ca alcătuit din toate perifrazele cu gerunziul, ca şi din formele de viitor anterior, perfect conjunctiv şi condiţional, pe care le consideră sinonime între ele; forma omonimă cu viitorul I, interpretată ca un caz de omisiune a gerunziului, e înregistrată doar pentru verbul *a fi*. În Avram 1997: 238, paradigma prezumtivului e redusă la două serii: un prezent (perifraza de viitor cu gerunziul, *va fi aşteptând*) şi un perfect (identic cu viitorul anterior: *va fi aşteptat*).[17]

Deşi individualizate formal, perifrazele cu gerunziul formate de la conjunctiv (*să fi dormind*) şi condiţional (*ar fi dormind*) nu sunt suficient de individualizate semantic pentru a realiza procesul de gramaticalizare al unei categorii lingvistice. De fapt, perifrazele cu gerunziul au fost mai numeroase în limba veche (cu prefectul simplu, cu perfectul compus, cu imperfectul; *fu văzând, a fost plecând, era mergând*); cele rămase sunt sinonime cu formele verbale corespondente de viitor epistemic (*o dormi*), conjunctiv (*să doarmă*) şi condiţional (*ar dormi*). Un caz aparte îl constituie o perifrază cu gerunziul şi cu verbul auxiliar la infinitiv: *a fi dormind,* care nu apare decât după un verb evidenţial, *a părea*: „pare a fi dormind"; şi aceasta e sinonimă cu infinitivul prezent corespunzător (*pare a dormi*). Iniţial perifrazele cu gerunziul au avut valori aspectuale (durative, continuative) care s-au pierdut, pe măsură ce formele au ieşit din uz ori s-au specializat cu alte sensuri. E interesant că în mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

multe limbi valori evidențiale par a fi derivat din structuri aspectual-temporale, în mod special din aspectul continuativ, progresiv (probabil pentru că acesta e legat de urmărirea acțiunii în desfășurare, din interior, deci dintr-o poziție de observator direct).

Ni se pare preferabilă considerarea prezumtivului ca fiind reprezentat de un prezent cu două forme paralele (între care diferența nu mai e aspectuală, ci de marcare neechivocă a valorii) – *o sta / o fi stând* – și de a un perfect – *va fi stat.* Perifrazele cu conjunctivul și condiționalul trebuie să rămână în cadrul respectivelor moduri: (33b) nu poate substitui (33a) în primul rând pentru că nu e gramatical, (33c) nu îl poate substitui pentru că nu e perfect echivalent (nu este o supoziție făcută din afară, de locutor, ci prezentarea unei opțiuni subiective a personajelor despre care se vorbește, din punctul lor de vedere):

(33a) Acum ei *or fi așteptând* ceva.
(33b) * Acum ei *să fi așteptând* ceva.
(33c) Acum ei *ar fi așteptînd* ceva.

Echivalența dintre perifrazele cu gerunziul – adesea invocată ca argument pentru tratarea lor în cadrul aceluiași mod – e o impresie falsă. Valorile condiționalului și ale conjunctivului au fost asimilate prezumtivului în baza unui sens vag – de neasumare, dubiu – și a unor contexte limitate în care formele păreau să fie echivalente. Echivalența în context interogativ – *O fi venit? Ar fi venit? Să fi venit?* – e însă numai aparentă (fiecare enunț își păstrează implicații specifice) și rămâne oricum nesemnificativă judecată în ansamblul funcționării paradigmelor, în contrast cu nonechivalența lor în multe alte contexte. În schimb, este evidentă echivalența dintre formele normale de prezent și formele „progresive" cu gerunziul ale fiecărui mod: (34) poate substitui (33a), (35b) și (36b) substituie (cu o accentuare a valorii) enunțurile (35a), respectiv (36a):

(34) Acum ei *or aștepta* ceva.
(35a) Oare *să aștepte* ceva?
(35b) Oare *să fi așteptând* ceva?
(36a) Parcă *ar aștepta* ceva.
(36b) Parcă *ar fi așteptând* ceva.

Perspectiva evidențialității ni se pare cea mai potrivită pentru a tranșa discuțiile asupra prezumtivului românesc. Modelul evidențialității permite o distincție mai clară între valorile epistemice ale prezumtivului (= prototipic inferență, secundar distanță față de relatare), ale condiționalului (= perspectivă interioară, deziderativ, distanță față de relatare) și ale conjunctivului (inferență dubitativă *doar* în interogative).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Interpretarea care limitează valorile specifice prezumtivului la perifrazele bazate pe structura de viitor integrează cazul românesc în aria unor fenomene romanice foarte asemănătoare: viitorul epistemic este bine reprezentat în italiană şi în spaniolă şi e cunoscut şi în franceză[18]; funcţia evidenţială a viitorului reprezintă oricum o tendinţă mai largă, manifestată şi de construcţia cu *will* din engleză (Palmer 1986), fiind legată de valorile modale de incertitudine ale unei categorii (viitorul) incluse prin tradiţie între timpuri, dar plasate de multe interpretări teoretice în sfera modalităţii.

Valoarea inferenţială a perifrazelor de prezumtiv este cea principală, care nu are nevoie de marcare contextuală; în situaţiile speciale deja menţionate (structuri adversative şi concesive, în care devine evident că informaţia nu e asumată de locutor; v. supra, secţiunea **2**), se actualizează în schimb o valoare citaţională. În nici un caz prezumtivul nu poate însă indica percepţia directă a evenimentelor. Nu se întâmplă astfel nu atât pentru că percepţia directă ar fi obligatoriu sigură, deci nu ar accepta îndoiala (cum vom vedea, sfera perceptuală are propriile mijloace de exprimare a dubiului: *Parcă se mişcă*), ci doar pentru că indică un alt mod cognitiv de producere a informaţiei. Această specializare evidenţială se reflectă bine în selecţia semantică a verbelor utilizate la prezumtiv, în funcţie de compatibilitatea lor cu funcţia semantico-pragmatică. În vreme ce criteriile aspectuale care au fost uneori sugerate nu se verifică, decât cel mult în diferenţe de frecvenţă (valoarea de prezumtiv asociindu-se mai frecvent cu verbe de stare decât cu verbe de mişcare, mai ales punctuale; relaţia nu este însă exclusivă, mai ales că verbele punctuale pot căpăta în acest context interpretare iterativă – *o fi tresărind*), criteriul compatibilităţii cu inferenţa sau cu relatarea e fundamental şi explică de ce verbe ale stărilor şi ale senzaţiilor interioare nu apar în mod normal la persoana I la prezumtiv. De fapt, rarele contexte imaginabile sunt procedee retorice ale limbajului curent: cel al replicii-ecou, în care este reluată polemic o inferenţă făcută de altcineva, cel mai probabil de interlocutor (37) sau cel al inferenţei asupra propriilor senzaţii şi sentimente, exprimate dintr-o perspectivă exterioară, ca şi când locutorul nu ar avea acces, pentru verificarea lor, la propria interioritate (38):

(37) *Oi fi sperând* [eu]; nu e treaba ta.
(38) *M-oi fi înduioşând* şi eu, poate; şi eu sunt om.

Ar trebui de asemenea stabilit în ce măsură intră în discuţia asupra evidenţialităţii folosirile – frecvente – ale prezumtivului în enunţuri interogative: la o primă vedere, valoarea modului în astfel de contexte – similară cu a particulei adverbiale *oare* – nu pare evidenţială, ci de marcare suplimentară a dubiului constitutiv întrebării. Totuşi, comparaţia dintre enunţurile interogative (39 a-b-c-d) :

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(39a) Unde merge?
(39b) *Oare* unde merge?
(39c) Unde *o fi mergând*?
(39d) *Oare* unde *o fi mergând*?

relevă diferențe interesante: „adaosurile" pragmatice din (39b-c-d) marchează nu numai o componentă de detaşare, de dezinteres – ci şi o evaluare diferită a posibilei surse a răspunsului. Faptul că la un ghişeu de informații pare potrivită doar întrebarea (39a) arată că nu este vorba atât de un dubiu accentuat care îl priveşte pe locutor, cât de capacitatea sursei vizate de întrebare de a formula răspunsuri demne de încredere. De altfel, (39b-c-d) sunt şi mai probabile decât (39a) ca întrebări către sine, incluse deci într-un proces inferențial; ca şi (40):

(40) „Oare ce-*o mai fi făcând*?" (RL 2157, 1997)

sunt interogații „care nu obligă pe eventualul interlocutor la replică", tinzând către statutul de „întrebare monologală" (Pop 1984: 143).

În structurile concesive cu prezumtivul, diferența epistemică dintre ipoteza produsă prin inferență proprie a locutorului (evidențial de tip supozițional) şi opinia preluată (evidențial de tip citațional) se neutralizează:

(41) Chiar dacă *o fi (fiind)* vinovat, nu se schimbă nimic.
(42) Chiar dacă *o fi venit* special pentru spectacol, nu poate primi rolul.

Faptul de a fi vinovat, în (41), sau de a fi venit special, în (42), pot fi deopotrivă ipoteze ale locutorului şi opinii sau informații preluate de la alții.

Aceeaşi situație de anulare a valorii evidențiale se întâlneşte când prezumtivul apare în structurile sintactice care juxtapun o propoziție afirmativă şi una negativă – construcția având sens global concesiv:

(43) *O fi terminat, n-o fi terminat,* oricum trebuia să predea lucrarea.
(44) „*O fi* adevărat, *n-o fi,* n-avem cum şti"
(observatorcultural.ro/arhiva).

Folosirea prezumtivului în limba actuală este extrem de răspândită, implicând toate formele şi acoperind toate situațiile discutate: omonimia cu viitorul I (45) şi cu viitorul anterior (46, 47, 51), perifraza cu gerunziul (48, 49, 50, 51), folosirea în principală (45, 46, 47, 48, 50) şi în subordonată (47, 49, 51), eventual cu valoarea explicitată de verbe epistemice şi ale proceselor inferențiale (49, 50, 51); în interogative directe (50) şi indirecte (51) etc. Adesea mărcile dubiului se acumulează, prin multiplicarea formelor de prezumtiv (45, 47, 51) şi prin asocierea lor cu adverbele modale ale incertitudinii şi ale posibilității (45, 46, 47, 48, 50):

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(45) „*Poate o fi* bun! *Poate o fi* serios!" (EZ 2308, 2000)
(46) „*Poate* n-*o fi auzit* bătrâna. ..." (tvriasi.ro/stiri)
(47) „*O fi vrut, o fi încercat* să facă ce *o fi făcut,* dar doar în ideea că *poate* o să facă şi ea ceva în perspectivă" (EZ 2277, 1999)
(48) „Momentan, ni se spune, autoarea lipseşte. *O fi având* emoţii sau *poate* s-a dus să-şi pudreze nasul" (sf.ee2us.com/consum)
(49) „Vă atenţionăm că informaţia de mai jos este cît se poate de veridică şi *presupunem* că la mijloc *o fi fiind* vreun diagnostic încă neelucidat de medici" (*Accente,* 18.04.2002)
(50) „Şi *mă gândeam: oare* unde *o fi fiind* pentru el şi pentru copiii lui şi ai soţiei sale olandeze «iarba verde, verde de acasă?»... Poate în Europa?" (lumeam.ro/nr8_2000)
(51) „*Nu ştiu* ce cărţi de istorie *va fi citit* şeful statului nostru, ce bagaj cultural adevărat *o fi având*". (cotidianul.ro/anterioare/2001).

Oricum, este clară tendinţa de folosire, chiar în contextul nivelului de limbă standard, a formelor provenite din varianta populară (cu afereza auxiliarului); rarele apariţii ale formei culte (ca în 51) nu impun nici măcar obligaţia de a o utiliza în mod consecvent doar pe aceasta.

4. Mărcile percepţiei (evidenţiale perceptuale)

Şi sursa perceptuală a informaţiei poate fi explicitată cu ajutorul cuvintelor care descriu procesul de cunoaştere corespunzător: categorie formată din verbele de percepţie (*a vedea, a auzi, a simţi...*) sau unele perifraze echivalente.[19] În aceeaşi categorie pot intra anumite prezentative (*uite, iată*) şi deictice (*acesta, acum, aici*), dacă avem în vedere enunţuri care pretind că descriu efectiv realitatea căreia locutorul îi este martor. Dacă am exclude decicticele din categoria evidenţialelor şi am rezerva-o evocării unor informaţii pe baza percepţiilor trecute (reajungând astfel la ideea lui Jakobson, a probei prin *memorie*, cf. nota 3), inventarul elementelor specifice, desigur, s-ar restrânge.

În româna populară, un mijloc de întărire a aserţiunilor care poate avea interpretare evidenţială este interjecţia *zău*: semnal de maximă angajare, care poate presupune o mărturie directă – dar nu este inerent legat de aceasta.

Categoria evidenţialităţii trebuie în schimb implicată în descrierea valorilor şi a comportamentului verbului *a părea* şi a adverbului frastic provenit din acesta, *parcă*. Construcţiile diferite ale verbului pot fi puse în relaţie cu principalele tipuri evidenţiale – „*Pare* trist" (percepţie) / „*Se pare* că e trist" (relatare) / „*Mi se pare* că e trist" (inferenţă) – dar situaţiile sunt mult mai complexe şi ar trebui urmărite în detaliu. Adverbul *parcă* e tipic pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

incertitudinea în percepție sau în amintire. Adverbele și adjectivele din seria *vizibil, evident, vădit* sunt în primul rând (și etimologic) mărci ale cunoașterii perceptuale, al căror sens s-a extins și asupra proceselor inferențiale; continuă totuși să excludă ca sursă relatarea.

5. Concluzii

Româna actuală cunoaște o gramaticalizare parțială a evidențialității de tip inferențial – prin perifrazele specializate ale prezumtivului – și posedă în ansamblu un inventar foarte bogat de strategii evidențiale negramaticalizate. Sistemul adverbelor și al locuțiunilor frastice e probabil cel mai complet, permițând substituții între valori, cu maximum de eficiență – „*Cică* a plecat" (citațional) / „*Probabil* că a plecat" (inferențial) / „*Parcă* a plecat" (perceptual). Zona cea mai puternic marcată este cea a inferenței, cea mai slab reprezentată rămânând percepția directă. Evidențialele gramaticalizate și elementele specializate pentru această funcție (mărci discursive: adverbe, interjecții) sunt specifice pentru registrele oralității, pentru limba populară și colocvială. Influența actuală a oralității colocviale asupra scrisului contribuie la întărirea poziției sistemului evidențial în româna standard.

NOTE:

[1] Există deja mai multe volume și numere tematice semnificative consacrate subiectului; dintre acestea, trebuie menționate Chafe & Nichols 1986, Dendale & Tasmowski 1994a, Guentchéva 1994, Johanson & Utas 2000; li se adaugă numeroase articole și unele volume în curs de apariție sau în pregătire.

[2] Termenul englezesc *evidential* a fost folosit pentru prima oară pentru a desemna fenomenul de R. Jakobson, într-un studiu asupra verbului în rusă; ediția franceză (Jakobson 1963: 183) optează pentru traducerea sa prin fr. *testimonial*, care însă nu s-a impus. Dendale & Tasmowski 1994 propun și pentru franceză, în ciuda unor incertitudini terminologice, transpunerile *évidentialité* și *évidentiel*. În franceză, unii autori (în primul rând Guentchéva 1994, 1996) preferă totuși să folosească termenul *médiatif*, introdus în 1956 de G. Lazard; acesta nu este însă cu mult mai explicit, având și dezavantajul că acoperă un câmp mai restrâns de fenomene.

[3] Rămâne desigur de discutat situația în care locutorul invocă percepția directă, propria sa mărturie (de tipul „A venit, *am văzut cu ochii mei*"); e probabil ca acest gen de invocare a sursei – care ar merita să fie investigat experimental – să aibă rolul sugerat de expresia sa literală, deci mai curând de întărire decât de punere la îndoială.

[4] La Jakobson 1963: 183 apar deja aceste tipuri, și în plus o idee surprinzătoare, care nu a fost continuată (probabil pentru că nu i s-a găsit un suport lingvistic): a sursei unei informații în vis sau în revelație: „Le locuteur rapporte un proces sur la base du rapport fait par quelqu'un d'autre (preuve par ouï-dire), sur la base d'un rêve (preuve par révélation), d'une conjecture (preuve par présomption) ou de sa propre expérience antérieure (preuve par la mémoire)".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[5] Ulterior, Friedman a susţinut că şi în română evidenţialitatea e suficient de gramaticalizată, fapt care ar întări ideea unei trăsături comune balcanice: „the striking parallel in semantics permits us to argue that even if the morphological developments are independent, the semantics themselves could owe something to the multilingual environment of the Balkans during the early modern period" (1997: 178). Autorul semnalează de altfel şi existenţa unei particule evidenţiale preluate din albaneză şi folosite în morfologia verbală în graiul fărşeroţilor din Beala de Sus (Macedonia).

[6] Cf. R. Zafiu, *infra* („Mărci ale oralităţii în limbajul jurnalistic actual"). Am discutat unele exemple de evidenţialitate din limbajul presei şi în *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, p. 75-77. Pentru aplicarea modelului în analiza discursului poetic, v. *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, All, 2000, p. 247.

[7] Stilul indirect liber este o convenţie literară aparte, în care informaţia nu este pur şi simplu preluată de locutorul-narator, deci iese din această discuţie.

[8] Citatele din limba actuală provin din presa scrisă, dar şi din texte stocate electronic în Internet. Pentru acestea din urmă, vom indica, în funcţie de informaţiile disponibile, numărul şi anul publicaţiei, data apariţiei sau „adresa" în reţea, redusă la primele elemente, suficiente pentru o minimă identificare. Respectăm ortografia originalelor (inclusiv variaţia î/â), dar adăugăm tacit semnele diacritice, acolo unde este clar că absenţa lor a fost impusă doar de limitele tehnice ale mediului de comunicare. Din păcate, caracterul eclectic al surselor creează inconsecvenţe în prezentarea exemplelor; credem totuşi că aceste inconveniente sunt compensate de bogăţia şi diversitatea materialului pus la dispoziţia cercetătorului de reţeaua informatică.

[9] Locuţiunea *cum că* era foarte frecventă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: la Eminescu apare chiar în poezie; Bălcescu o foloseşte intens, în examinarea şi confruntarea surselor istorice: „Aceasta dete prepus unora a bănui şi a zice *cum că* Albert Kiraly, ca şi unii din boieri, ar fi fost câştigaţi de trădătorul Dan vistierul" (Bălcescu, p. 98); în *Românii sub Mihai-voevod viteazul*, *cum că* apare de 18 ori; nu totdeauna e vorba de o clară distanţă, dar toate ocurenţele sunt în contexte de relatare. Precizăm că, din nevoia de a înlesni consultarea şi verificarea integrală a textului, pentru citatele vechi (Neculce, Bălcescu) nu am folosit ediţiile clasice, filologice, ci reproducerile electronice a unor reeditări noi, de circulaţie largă: acestea permit căutări rapide şi oferă date statistice utile. Aşadar, Bălcescu = Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, Chişinău, Litera, 1998 (cd-rom *Literatura română*, Grupul editorial Litera).

[10] De exemplu, în Renzi, Salvi, Cardinaletti 2001: 51 se vorbeşte de „condizionale riportivo" (condiţional al relatării), care indică faptul că o anume cunoaştere nu e directă, personală, ceea ce implică o angajare redusă din partea locutorului: „Il paziente *sarebbe* ormai in via di guarigione" [= Pacientul *ar fi* de-acum pe cale de însănătoşire]. În alt loc din volum (p. 458, 464) este numit *condiţional al rezervei* sau *al disocierii*, arătându-se că poate apărea şi în stilul indirect explicit subordonat unui verb de declaraţie, şi în propoziţii independente, unde sursa e presupusă. Pentru franceză, v. Dendale & Tasmowski 1994a: 5, „le conditionnel d'oui-dire".

[11] Neculce = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei. O samă de cuvinte*, I, Chişinău, Litera, 1997 (a se vedea nota 9).

[12] Am cuprins în corpusul analizat şi texte (accesibile în Internet) din Republica Moldova, uşor de recunoscut datorită indicativului „md" din adresa electronică. În cazul prezumtivului, valorile semantice sunt aceleaşi; singurele diferenţe faţă de româna standard (din România)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

par a fi o mai mare frecvență a perifrazei cu gerunziul și mai ales particularitatea morfologică a auxiliarului *o* și la plural: „*O fi fiind cotropiți* de acest microb al Dorului" (luceafar.press.md); „probabil *o fi având* dreptate *cei* care afirmă acest lucru" (flux.press.md).

[13] În Graur 1966, I: 219 apar două exemple de propoziții independente și asertive în care presupunerea este exprimată cu ajutorul conjunctivului; modelul continuă să existe, dar e limitat – de exemplu la formula de aproximare *să tot fie* – „Când eram și eu copchil (*să tot fie* vreo 15-20 de ani de atunci)" (acvariu.ro).

[14] Înregistrat de Al. Philippide, ca sens *potențial* al viitorului (*Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897), numit *prezumtiv* de J. Byck și Al Rosetti (*Gramatica limbii române*, București, 1945), va fi inclus între modurile verbale de Graur 1966 și de aproape toate gramaticile ulterioare.

[15] Formele auxiliarului sunt *oi* (pers. I sg.), *oi* sau (rar) *ăi, ei, îi* (a II-a sg.), *o* sau (rar, învechit și regional) *a* (a III-a sg.); *om* (I pl.), *oți* sau (rar) *ăți, eți, îți* (a II-a pl.), *or* sau (regional) *o* (a III-a pl.). Mai des se folosesc formele de persoana a III-a; cel mai rar cele de persoana a II-a care sunt, cum se poate observa din enumerarea de mai sus, mai instabile fonetic și mai marcate popular-regional. Un proces firesc de analogie morfologică pare să acționeze în direcția generalizării lui *o* ca vocală inițială a auxiliarului: *oi, oi, o, om, oți, or*.

[16] Cu toate precauțiile de rigoare (mărturisind că n-a studiat fenomenul și cronologia lui), Iordan 1979 presupunea ca fiind recentă „tendința" viitorului de a căpăta valoarea prezumtivului prezent. Or, primele pagini din Neculce – autor apărut în ediție filologică chiar sub îngrijirea sa – conțin deja un exemplu foarte clar de viitor epistemic sau de prezumtiv prezent: „Poate-fi, de ar fi și scrise de Nicolai logofătul, dar *or fi* poate tăinuite, și până acum la ivală n-au ieșit" (Neculce, p. 12).

[17] Surprinde în schimb un articol recent – Găitănaru 1998 – în care, împotriva interpretărilor gramaticale mai vechi și mai noi și a tendințelor uzului actual, autorul susține că prezumtivul e o categorie difuză și non-necesară.

[18] Viitorul epistemic (numit și „futuro suppositivo", Serianni 1988: 399-400). În Dendale & Tasmowski 1994a: 5, e menționat „le futur conjectural"; cf. Palmer 1986.

[19] Este specifică, în română, construcția perceptuală care are particularitatea de a impune celui de al doilea verb modul gerunziu (legându-se deci de o componentă aspectuală): „îl vede trecând"; „o aude cântând".

Surse și abrevieri

EZ = *Evenimentul zilei*
RL = *România liberă*
VL = *Viața liberă*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, Mioara, 1997: *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a, București, Humanitas (ed. I: 1986).

BERTINETTO, Pier Marco, 1986: *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell' indicativo*, Firenze, Accademia della Crusca.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 2002: *Dicționar de științe ale limbii* (DSL), ediția a doua, București, Editura Nemira.

CHAFE, Wallace, 1986: „Evidentiality in English Conversation and academic writing", in Chafe & Nichols, p. 261-272.

CHAFE, Wallace & NICHOLS, Johanna (eds.), 1986: *Evidentiality: the Linguistic Coding of Epistemology*, Norwood, NJ: Ablex.

DENDALE, P. & TASMOWSKI, L. (eds.), 1994a: *Les sources du savoir et leurs marques linguistiques.* Numéro thématique de *Langue française*, 102, Paris, Larousse.

DENDALE, P. & TASMOWSKI, L., 1994b: „Présentation. L'évidentialitè ou le marquage des sources du savoir", în *Langue française*, 102, p. 3-7.

FRIEDMAN, Victor A., 1986: „Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian, and Albanian", in Chafe & Nichols 1986, p. 168-87.

FRIEDMAN, Victor A., 1997: „On the number of paradigms in the romanian presumptive mood (modul prezumtiv)", în SCL, XLVIII, nr. 1-4, p. 173-179.

GĂITĂNARU, Ștefan, 1998: „Structurile prezumtive în limba română", în LR, XLVII, nr. 5-6, p. 325-335.

GRAUR, Al. (coord.), 1966: *Gramatica limbii române*, I-II, ed. a II-a, București, Editura Academiei.

GUENTCHÉVA, Zlatka, 1994: „Manifestations de la catégorie du médiatif dans les temps du français", în *Langue française*, 102, 1994, p. 8-23.

GUENTCHÉVA, Zlatka (ed.), 1996: *L' Énonciation médiatisée*, Louvain/Paris, Peeters.

ILIESCU, Maria, 1999: „Pour un statut sémantique et syntaxique du «présomptif» roumain", în Rosanna Brusegan, Michele A. Cortelazzo (eds.), *Il tempo, i tempi: omaggio a Lorenzo Renzi*, Padova, Esedra, 1999, p. 97-112.

IORDAN, Iorgu, 1979: „Or dormi = or fi dormind", în LR, XXVIII, nr. 1, p. 13-14.

IORDAN, Iorgu, GUȚU ROMALO, Valeria, NICULESCU, Alexandru, 1967: *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică.

IRIMIA, Dumitru, 1997: *Gramatica limbii române. Morfologie, sintaxă*, Iași, Polirom.

JAKOBSON, Roman, 1963: *Essais de linguistique générale*, Paris, Minuit.

JOHANSON, Lars & UTAS, Bo (eds.), 2000: *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Berlin, Mouton de Gruyter.

LYONS, J., 1977: *Semantics*, II, Cambridge, Cambridge University Press.

MANOLIU-MANEA, Maria, 1993: *Gramatică, pragmasemantică și discurs.* București, Litera.

MERLINI BARBARESI, Lavinia, 1987: „«Obviously» and «certainly»: two different functions in argumentative discourse", în *Folia linguistica* XXI/1, p. 3-24.

PALMER, F. R., 1979: *Modality and the English modals*, London, Longman.

PALMER, F. R., 1986: *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1985: „Preliminarii la semantica modalizatorilor", în AUB-LLR, XXXIV, p. 15-28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1985: „Formule modalizatoare de certitudine", în SCL, XXXVI, nr. 3, 1985, p. 237-240.
POP, Liana, 1984: „Prezumtiv şi presupoziţie", în LR, XXXIII, nr. 2, p. 142-148.
REINHEIMER-RÎPEANU, Sanda, 1994a: „Om trăi şi om vedea", în RRL, XXIX, nr. 2, p. 179-197.
REINHEIMER-RÎPEANU, Sanda, 1994b: „Ce-o fi o fi „, în RRL, XXIX, nr. 5-6, p. 511-527.
REINHEIMER-RÎPEANU, Sanda, 2000: „Le présomptif roumain: Marqueur évidentiel et épistémique", in *Traiani Augusti vestigia pressa sequamur: studia linguistica in honorem Lilianae Tasmowski*, Padova, Unipress, p. 481-491.
RENZI, Lorenzo, SALVI, Gianpaolo, CARDINALETTI, Anna (eds.), 2001: *Grande grammatica italiana di consultazione,* III, nuova edizione, Bologna, Il Mulino.
SALA, Marius (coord.), 2001: *Enciclopedia limbii române,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
SANDFELD, KR., OLSEN, Hedvig, 1936: *Syntaxe roumaine, I, Emploi des mots à flexion,* Paris, Droz.
SERIANNI, Luca, 1988: *Grammatica italiana,* Torino, UTET.
SLAVE, Elena, 1957: „Prezumtivul", în *Studii de gramatică*, 2, p. 53-61.
SWEETSER, Eve, 1990: *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure,* Cambridge, Cambridge University Press.

RÉSUMÉ

L'auteur propose une description sommaire des stratégies évidentielles du roumain actuel. La catégorie linguistique de l'évidentialité apparaît comme très bien représentée en roumain, malgré le fait que seulement une partie du système soit grammaticalisée. Les évidentiels citationnels (par ouï-dire) et surtout ceux inférentiels (par supposition) utilisent des stratégies essentiellement communes aux langues romanes (emploi du conditionnel, du futur épistémique); d'autres marqueurs et la richesse même du système laissent pourtant penser à des traits caractéristiques des langues balcaniques. Les évidentiels perceptuels sont les moins développés. La partie centrale de l'article analyse les particularités de sens et d'expression du moyen évidentiel principal du roumain: le mode présomptif, qui montre une vitalité particulière dans la langue familière et populaire actuelle.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Partea a II-a

LEXIC și TERMINOLOGII

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DESPRE CULORI ŞI NU NUMAI DIN CROMATICA ACTUALĂ

FLORICA DIMITRESCU
Facultatea de Litere
Universitatea Bucureşti

„Un simţ ascuţit al nuanţelor mă frământă. Mă simt colorat cu toate nuanţele infinitului. Cerul, lucrurile fără margini ale naturii mă atrag mereu..."

Paul Cézanne

Există momente din an propice unor reflecţii lingvistice. Un asemenea prilej pare a fi Paştele, cu tot cortegiul lui primăvăratic de culori. Într-adevăr, de Paşte, roşul tradiţional al ouălor ne încântă privirea cum ne atrag atenţia şi celelalte culori – de obicei foarte vii, galben, verde, albastru, violet – cu care se vopsesc ouăle relativ mai de curând. Alături de ouăle de Paşte, explozia de culori a florilor specifice răstimpului pascal dă un farmec aparte Marii Sărbători, iar pe lingvist îl predispune, mai mult decât alte perioade ale anului, la o serie de observaţii privitoare la c u l o r i [1].

Mai întâi o remarcă de ordin foarte general: oamenii au nevoie, chiar fără să-şi dea seama, de c u l o a r e. G.I. Tohăneanu are perfectă dreptate când afirmă „C u l o a r e a este una din însuşirile cele mai pregnante ale obiectelor, iar p o l i c r o m i a naturii prilejuieşte ochilor noştri multe clipe de încântare"[2]. De obicei, în fiecare clipă suntem „înconjuraţi" de culori ale naturii şi de altele, artificiale. Cât de mare este „foamea" de culoare se poate constata în situaţiile limită, de exemplu la bolnavii care rămân multă vreme în spitale unde predomină albul sau în închisori, unde – ştim asta de la foştii deţinuţi politici din familie – cam totul este de un gri murdar. Din perspectivă cromatică, este extrem de interesantă mărturia primului cosmonaut, I. Gagarin, care în cartea sa, scrisă în colaborare cu V. Lebedev, *Psihologia Cosmosului*, arată că primul zbor cosmic a fost îngreunat din punct de vedere psihic din cauză că tot ce se percepea pe hublourile cosmonavei avea aceeaşi nuanţă de gri spălăcit. Monotonia coloristică conduce la un fel de depresie psihică, ceea ce l-a determinat pe Gagarin ca la întoarcerea pe Pământ să ceară ca această absenţă cromatică să fie remediată. Într-adevăr, pentru următoarele zboruri

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

interplanetare s-a luat hotărârea ca interiorul navei să fie înveselit printr-o bogată gamă coloristică a obiectelor de folosință zilnică, prin vopsirea diversificată a pereților, a instrumentelor de la bord etc., iar hainele cosmonauților să aibă o cromatică variată. În acest fel habitacolul măcar – în lipsa posibilității de a da culoare și mediului exterior! – să poată oferi ochilor cosmonauților un „peisaj" coloristic intern cât de cât apropiat de cel întâlnit pe pământ, unde vederea ne este acaparată de o serie de culori ce impresionează plăcut retina, de cele mai multe ori fără să fim conștienți de așa ceva. Doar absența culorii, ceva „anormal", este sesizată de oameni și nu coloritul, tocmai pentru că acesta constituie „normalitatea". În fine, se știe că diversele culori acționează diferit asupra psihicului omenesc: astfel, unele teste au demonstrat că *portocaliul* contribuie în mai mare măsură decât alte culori la dezvoltarea inteligenței copiilor de la cea mai fragedă vârstă, că prea mult *roșu*, la fel cu *negrul, griul, indigoul* au influențe în general negative; la fel *albul* neînsoțit de „pete" de culori mai vii. În schimb, *verdele, galbenul, albastrul* (dar nu cel foarte întunecat, de tipul *bleumarin*) creează bună dispoziție. Psihologii care se ocupă de terapia prin culoare consideră că energiile naturale ale omului pot fi stimulate sau echilibrate prin utilizarea anumitor culori. De ex. *roșul* intensifică activitatea psihicului, având influențe pozitive asupra vitalității și încrederii în sine, *portocaliul* promovează performanțele sportive și predispune la o anumită imunitate la boli, *verdele* activează sensibilitatea iar *albastrul deschis* energizează acțiunea metabolică și ajută comunicarea.

Un studiu recent asupra felului cum se rețin reclamele, în funcție de cromatica lor, este edificator din perspectiva impactului culorilor asupra „consumatorilor". Ordinea descrescătoare a ponderilor este următoarea:

1. color
2. color și *alb/negru*
3. *alb/negru.*

Această ordine este valabilă atât pentru așa numita „populație de interes" (comercianți, dealeri etc.), cât și pentru populația obișnuită, indiferent de categoriile de vârstă. După cum se poate constata, culorile propriu-zise biruie vizual valorile cromatice *alb/negru*!...

De asemenea nu este deloc de neglijat rolul culorilor în educarea tinerelor generații. Pentru a le deștepta interesul, cărțile destinate preșcolarilor sunt aproape în totalitate colorate cât mai viu iar altele sunt „de colorat". Este evident, de asemenea, că o colorație variată a unor manuale face ca lecțiile să se imprime mai ușor pe retina elevilor/studenților iar textul acestora, agrementat de scheme, fotografii color, îi va atrage mai mult pe cititori decât varianta aceleiași cărți apărută în monotonia *alb-negrului*. Să ne gândim în special la planșele sau la reprezentările iconografice la unele materii cum ar fi științele

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

naturale, geografia fizică şi chimia etc. dar şi cifrele de la matematică pot „cîştiga" şi se reliefează altfel dacă apar în culori şi nuanţe diferite. În „lupta" pentru manualele şcolare – declanşată în anul în curs, 2002 – între autori, editori (care au în vedere şi impactul psihic al cărţilor asupra elevilor), pe de o parte, şi Ministerul Educaţiei şi al Cercetării (care s-a cantonat în poziţii extrem de rigide din acest punct de vedere), pe de altă parte, o problemă specială a pus-o, pe bună dreptate, culoarea în aceste cărţi de bază pentru dezvoltarea tinerilor. Iată, din perspectiva amintită, opinia unui autor de manuale de fizică exprimată la o discuţie publică organizată de ziarul „Adevărul" la 14 mai a.c. – fapt care explică, parţial, limbajul său – să-i zicem, cu bunăvoinţă, – „colocvial": „Eu vreau să ştiu dacă pic la clasa a XII-a că pic cu un manual color în faţa unui manual *alb-negru*. Eu am muncit în ultimii 12 ani ca să scot nişte manuale mai bune decât le-am avut eu când eram elev sau când am fost profesor până în '90. Şi am trecut de la o editură la alta ca să iasă manualul policolor. Dar vă spun cinstit: voi avea un gust amar să văd manualul de a XI-a, care anul trecut a fost color, la preţul care a fost anul trecut în jur de 90.000 şi anul ăsta va ieşi cu 50.000 în *alb-negru*" (Adev. 16 V 2002, p. 9).

Observaţiile lingvistice privitoare la culori în faza actuală a limbii române se referă la:

A) termenii cromatici care exprimă unele n u a n ţ e ale culorilor de bază, nuanţe cunoscute, probabil, mai de mult, dar ale căror denumiri nu au intrat – încă! – în dicţionarele generale ale limbii române, referindu-ne în primul rând la DEX (ultima ediţie, din 1996), dar nici în alte dicţionare cu alt specific, de ex. în DAn.

B) o serie de s i n t a g m e relativ recente, unele calchiate din alte limbi dar cu o largă răspândire în româna de azi, în care culorile deţin un loc de cinste, în jurul lor închegându-se formaţii noi din cele mai felurite

C) d o m e n i i l e în care apar lexemele şi sintagmele cromatice

D) câteva aspecte de natură s e m a n t i c ă, de f o r m a r e a c u v i n t e l o r şi g r a m a t i c a l ă specifice noilor formaţii cromatice

E) O r i g i n e a numelor de culori, de nuanţe sau ale sintagmelor în care apar acestea.

Notele de mai jos nu au nici pe departe ambiţia de a reprezenta o cuprindere e x h a u s t i v-cromatică a cuvintelor, a sintagmelor şi a sensurilor acestora ci se doresc numai expresia unei observări cât de cât atente a evoluţiei vocabularului cromatic al limbii române în ultimii aproximativ 50 de ani (cercetarea noastră se bazează pe DCR, DCR 2 şi pe materialul recent excerptat pentru DCR 3 ca şi pe înregistrarea spectrului cromatic în alte lucrări – în special în D An, D Ar., DC, V, D etc. – consacrate lexicului general al limbii române actuale din care, evident, nu pot lipsi unele referinţe la culori).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Menționăm că, din economie de spațiu, nu vom exemplifica cu citatele existente în DCR și în DCR 2 ci vom da contexte numai pentru materialul nou extras pentru DCR 3, încă neintrat la tipar, ca și, în măsura în care se întâlnesc asemenea citate, în D, V, DC.

Dacă vom consulta DEX-ul (ediția a II-a, din 1996) se va observa că paleta cromatică a limbii române pare relativ săracă. Sunt, desigur, înregistrate cuvintele care desemnează culorile de bază dar prea puțin nuanțele lor, ca să nu mai amintim de slaba reprezentare a expresiilor mai vechi sau actuale, foarte frecvente, în centrul cărora se află culorile. În domeniul vopselelor (pentru pictură, pentru machiaj, pentru colorarea părului, pentru lucrul de mână, pentru bricolaj în general) există un număr extraordinar de mare de culori, și, mai ales, de nuanțe, dar în lucrarea de față ne-am mărginit a aduna și a comenta intrările cromatice existente în dicționarele și în lucrările recente de specialitate ale limbii române. Ne-am permis o derogare în sensul că am inclus în textul prezent și unele nuanțe sau expresii, după știința noastră, mai vechi de o jumătate de secol – și chiar mai mult – dar pe care DEX-ul nu le-a consemnat. Pentru a le deosebi, pe acelea le-am precedat de *. Pentru edificare ne vom limita la un singur exemplu de formație cromatică neluată în seamă de dicționarele noastre: nuanța *roșu-carmin*[3]. Aceasta este atestată în limba română de cel puțin 154 de ani și nu în vreun obscur text greu de găsit sau aparținând unui autor de rang inferior (deși, din punct de vedere lingvistic, nu trebuie făcută distincția calitativ-estetică între creatorii de literatură sau de publicistică în general pentru că de multe ori tocmai un scriitor minor poate să folosească forme și expresii de argou, de jargon prea puțin cunoscute sau să fie un adevărat „inovator" în ceea ce privește formele noi pe care să nu le putem întâlni în alte părți, așa încât valoarea de „document" a scrierilor sale este prețioasă). În cazul adus acum în discuție termenul cromatic amintit apare în decretul nr. 252 din 13/25 iulie 1848, deci la o lună după biruința Revoluției democratice de la 1848. Textul arată astfel: Art. 1. Stindardele vor fi tricolore. Art. 2: Culorile sunt: albastru închis, galben deschis și *roșu carmin*. Art.3. Lângă lemn vine albastru, apoi galben și apoi roșu fâlfâind"[4]. În subsidiar nu putem să nu observăm în textul citat mai sus termenul *tricolor* care apare frecvent în perioada pașoptistă (v., de ex., în periodicul „Pruncul român" al lui C.A. Rosetti[5]). Acest termen care apare în unul dintre importantele însemne ale țării noastre, este înregistrat în DA dar... cu prima atestare în Alexi, *Rumänisch-deutsch Wörterbuch*, apărut în... 1906.

Este aproape inutil să precizăm că vocabulele noi și sintagmele discutate mai jos nu sunt incluse – sauf erreur! – în DEX, dicționarul general care se adresează tuturor celor ce folosesc în mod obișnuit limba română și, prin urmare, care aici caută anumite cuvinte sau/și expresii ca și explicațiile adiacente. Am considerat astfel că, cel puțin din perspectivă cromatică, demersul prezent poate împlini un gol. De asemenea trebuie semnalat că nu tot

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

vocabularul cromatic discutat mai jos este în egală măsură cunoscut/folosit de vorbitorii limbii române: este vorba, în special, de o serie de nuanțe sau de sintagme cu specific coloristic (extrem de) recente, neintrate în conștiința lingvistică a publicului larg. Dar ele prezintă interes din punct de vedere lingvistic și considerăm că trebuie consemnate pentru istoria de mâine a vocabularului când, cel puțin unele vocabule sau sintagme cromatice consemnate acum, se vor impune. „Cernerea" între efemer și durabil nu o fac (decât cu rarissime excepții) lingviștii ci doar uzul limbii odată cu trecerea inexorabilă a timpului...

I

În prima parte a acestei lucrări vom prezenta corpusul cromatic stabilit, folosind criteriul alfabetic, al numelor de culori; aici vom lua în considerație, pe lângă culorile fundamentale ale spectrului luminii – alcătuit din culorile *roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo* și *violet* – și culorile *alb, negru* ca și cele rezultate din suprapunerea unor culori – *gri* și *maro*. Dintre culorile spectrului luminii, trei (după alte teorii, patru, adăogând și *verdele*) sunt culori primare (fundamentale) și anume *roșu, galben, albastru*. Celelalte culori sunt complementare: *portocaliul* pentru *albastru*, *violetul/ indigoul* pentru *galben, verdele* pentru *roșu*. În inventar au loc, de asemenea, nuanțele culorilor, termenii cu semnificații altele decât cele cromatice ca și o serie de sintagme coloristice existente astăzi în limba română. În paranteză vom nota lucrarea unde a fost, după știința noastră, înregistrat(ă) pentru prima oară[6], termenul sau expresia respectivă.

Așa cum am indicat mai sus, pornim în lucrarea de față de la câmpul actual lexico-semantic al culorilor alcătuit din următoarele arhilexeme:

ALB „valoare cromatică obținută prin suprapunerea tuturor componentelor spectrului solar, care are culoarea cea mai deschisă precum laptele, varul etc."

alb-negru (DCR 3)
alba-neagra (DCR 2)
alb-albaștri (V, p. 74, v. și D, p. 128)
alb-argintiu (DCR)[7]
alb imaculat (DCR 2 s.v. *mov-negru*)
alb intens (DCR 3)
alb-ivoriu (DCR)
alb-lăptat (DCR)
alb-lăptos (DCR)
alb-lumina zilei (DCR)
alb-roșii (D, p. 28)
alb-vișinii (D, p. 128)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

alb-vanilie (D, p. 158)
albeață (D Ar, p. 24)
albeț, albeți (D Ar, p. 25)
albi (D Ar, p. 25)
albicioși (D Ar, p. 290)
albișori (D Ar p. 25)
alburiu-crem-cafeniu (DCR 3)
blanc (D Ar, p. 46)
blugi albi (DCR 3)
buletin alb (DCR 3)
**căsătorie albă* (DCR 3)
cec în alb (V, p. 71)
gulere albe (DCR 2)
**magie albă* (DCR 3)
moarte albă (DCR 2)
a plăti la alb (DCR 3)
scor alb (DCR 3)
semestru alb (DCR 2)
sezon alb (DCR)
**sos alb* (DCR 3)
**strugure alb* (DCR 3)
**vin alb* (DCR 3)
vot alb (DCR 3)

ALBASTRU „culoare fundamentală din spectrul solar, situată între verde și indigo"

albastră (sens) (V, p. 145)
albăstrioară (V, p. 142)
albăstreală (V, p. 145)
albastru-argintiu (DCR)
albastru-electric (DCR)
băiat cu ochi albaștri (DCR 2, v. și V, p. 142)
benzină albastră (DCR 3)
**bleu-petrol* (DCR 2)
bleu-ghiață (D, p. 158)
blue-jeans (DCR, v. și D, p. 159)
blugi albaștri (V, p. 108)
**bluze albastre* (DCR 3)
căști albastre (V, p. 12)
moarte albastră (DCR 3)
Pepsi blue (DCR 3)
azzur (DCR 2)
azzuro (DCR)
squadra azzura (D, p. 129)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

v. *alb-albaştri*
v. *galben-albastru*
v. *gri-bleu*

GRI „culoare rezultată prin suprapunerea în diverse proporţii a culorilor alb şi negru".

băiat cu ochii cenuşii (DCR 2)
moarte cenuşie (DCR 3)
economie gri (DCR 3)
gri-argint (DCR)
gri-bleu (DCR 3)
**gri-fer* (DCR 3)
gri-fumuriu (DCR)
gri-perle (DCR 3)
gri-şobolan (DCR 3)
munca la gri (DCR 3)
piaţă gri (V, p. 54)
zonă gri (V, p. 54)

GALBEN „culoare fundamentală din spectrul solar situată între portocaliu şi verde"

**blond-platinat* (DCR)
cartonaş galben (V, p. 69, DCR 3). De observat că în DEX *cartonaş* apare exclusiv cu sensul „diminutiv al lui carton".
**centură galbenă* (DCR 3)
(de) *culoarea şampaniei* (DCR 3)
**febră galbenă* (DCR 3)
fântână galbenă (DCR 3)
galben (sens) (D Ar. p. 116, D, p. 128)
galben-albastru (DCR 3)
**galben-pai* (DCR 3)
galben-praz (DCR 2)
galben-roşietic (DCR)
giallo (DCR 2)
lupii galbeni (DCR 3)
moară galbenă (D Ar, p. 174)
poliţia oliv (DCR 3)
trenul galben (DCR 3)

INDIGO „culoare din spectrul solar situată între albastru şi violet"
indigo (sens) (V, p. 138)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

MARON „castaniu"

brun (sens) (DCR 3)

brun-roşietic (DCR), Termenul *brun-roşcat*[8], de fapt identic semantic cu *brun(ă) roşiatic(ă)*, apare în DEX pentru a determina culoarea *maro* (s.v. *maro*), dar nu figurează ca termen independent cum ar fi normal; de aici reiese că DEX-ul nu ia în seamă principiul care cere ca într-un dicţionar general să fie înregistrate toate lexemele utilizate într-un anumit loc în acel dicţionar. Astfel ce să înţeleagă un copil care consultă DEX-ul sau un străin din echivalarea lui *maro* cu *brun-roşcat*?

brun-ciocolată (DCR 3)

maronuri (sens) (DC, p. 84)

**tête de noir* (DCR 3)

NEGRU „care nu reflectă lumina, care are culoarea cea mai închisă"

black hole (DCR 2)

blugi negri (V, p. 108)

**carne neagră* (DCR 3)

**cămaşă neagră* (V, p. 55) (de observat că în DEX există *carne albă*, dar nu se consemnează nici *carne neagră*, nici *carne roşie*!)

**centură neagră* (DCR 3)

comedie neagră (DCR 3)

economie neagră (DCR 3)

firmă neagră (DCR 3)

gaură neagră (DCR)

gol negru (DCR)

**listă neagră* (DCR 3)

**magie neagră* (DCR 3)

moarte neagră (DCR 3)

negresă (sens) (D Ar, p. 180)

negrocalmin (D Ar, p. 180)

negrotei (D Ar, p. 180)

negru-abanos (DCR) (Gheorghiu, *Terminologia*, p. 42 consideră această formaţie „de dată foarte recentă", ceea ce este confirmat prin citatul din DCR, datând din 1967)

negru total (DCR 3)

negru transparent (DCR 3)

**oaie neagră* (D Ar, p 184)

ogor negru (D Ar. p. 185)

oameni în negru (DCR 3)

persoane negre (DCR 3)

**piaţă neagră* (V, p. 55)

a schimba la negru (DCR 2)

**strugure negru* (DCR 3)

**tablă neagră* (DCR 3)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

țap negru (D Ar, p. 267)
uniforme negre (DCR 3)
*(pentru) *zile negre* (D Ar, p. 195)

v. *alba-neagra*
v. *mov-negru*

PORTOCALIU „culoare din spectrul solar situată între roşu şi galben"
triunghiul portocaliu (DCR 3)
oranj (DCR 2)
orange (sens) (DCR 3)

v. *roşu-oranj*
v. *roz-oranj*

ROŞU „culoare fundamentală din spectrul solar situată înainte de portocaliu"
bilețel roşu (DCR 3)
bulină roşie (DCR 3)
**carne roşie* (DCR 3)
cartonaş roşu (V, p. 69)
**a călca (trece, merge) pe roşu* (DCR 3)
cămaşă roşie (V, p. 55)
câinii roşii (DCR 3)
covorul roşu (DCR 3)
firul roşu (sens) (DC, p. 50)
fântână roşie (DCR 3)
grena-lucios (DCR 3)
lanternă roşie (D Ar, p. 148)
listă roşie (DCR 3)
**de roşu* (DCR 3)
**la roşu* (DCR 3)
moară roşie (D Ar, p. 174)
motorină roşie (DCR 3)
patrulaterul roşu
pătrat roşu (DCR 3)
pătrățel roşu (DCR 3)
roş-albastru (DCR 3)
roşcățică (DC, p. 121)
roşeață (D Ar p. 222)
roşu (sens) (DCR 3)
roşu-cadmiu (DCR 2 s.v. *albastru-electric*)
**roşu-carmin* (DCR)
roşu-cărămiziu (DCR)[9]
roşu-fluorescent (DCR)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

roşu-frez (DCR 2, s.v. *galben-praz)*
roşu-mov (DCR)
roşu-oranj (DCR)
roşu-purpuriu (Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique*, p. 25)
roz-oranj (DCR)
roz-electric (DCR)
roz în nuanţele pudrei (DCR 3)
şepci roşii (V, p. 74)
ţap roşu (D Ar, p. 267)
a vedea roşu în faţa ochilor (D Ar, p. 280)
**vin roşu* (DCR 3)
vişiniu (sens) (DCR 3)

v. *alb-roşii*
v. *alb-vişiniu*
v. *brun-roşietic*
v. *galben-roşietic*
v. *roşu-cărămiziu*
v. *galben-roşietic*

VERDE „culoare din spectrul solar situată între galben şi albastru"
a avea umoarea verde (D Ar, p. 34)
bancnota verde (DCR 3)
berete verzi (DCR 3)
carte verde (DCR 3)
**a călca (trece, merge) pe verde* (DCR 3)
**cămaşă verde* (DCR 3)
**centură verde* (DCR 3)
cerc verde (DCR 3)
disc verde (DCR 3)
a da verde (DCR 3)
fântână verde (DCR 3)
foc verde (DCR 2)
linie verde (DCR 2)
lumină verde (DCR 2)
masa verde (DCR 3)
număr verde (DCR 3)
semafor verde (DCR 2)
semnal verde (DCR 2)
telverde (DCR 3)
undă verde (DCR)
verde (sensuri) (DCR 2, 3, v. şi V, p. 74)
verde-veronez (DCR 2, s.v. *albastru-electric*)
verdeaţă (D Ar, p. 281)
**verde-brotăcel* (DCR 3)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

verde-iarbă (DCR 2)
verzi (sens) (D Ar, p. 281)
verzioară (V, p. 142)
verzişori (D Ar, p. 281)
verzitură (D Ar, p. 281)

VIOLET „culoare din spectrul solar situată după indigo"
moarte violetă (DCR3)
mov-negru (DCR)
violet deschis (DCR 2, s.v. *galben-praz)*

v. *roşu-mov* (DCR)

DIVERSE
culoare (sens) (V, p. 147)
culoare-lumină (DCR 2)

II

În a doua parte a lucrării de faţă vom face o serie de observaţii privitoare la câmpul lexico-semantic al culorilor. Acestea se referă la:

A. Nuanţele culorilor. În raport cu culorile propriu-zise nuanţele sunt, practic, infinite, pe de o parte prin „degradeurile" fiecăreia şi, pe de altă parte, prin combinaţiile între diferite culori; este normal ca, odată cu trecerea anilor, „discernerea culorilor" să sufere o anumită evoluţie[10]. De fapt „gama culorilor este un *continuum* " în care „nu se pot distinge linii precise de demarcare"[11] iar aprecierile cromatice date de adjective pot fi destul de diferite. Câte dificultăţi se întâmpină în distingerea culorilor de nuanţe şi a nuanţelor între ele reiese clar din observaţia criticului literar Gheorghe Grigurcu: „Culoarea mea preferată: albastrul. Grecii antici ocoleau, în plastica lor, albastrul, socotindu-l o nuanţă a negrului. N-am putea oare considera albastrul un doliu subtil, cel mai subtil doliu? Pentru cine ştie *să vadă* cerul e negru şi sub chipul azurului celui mai curat" (Vatra, 1/2, 2002, p. 179)! Pare oarecum curioasă prezenţa „nuanţelor" la valorile cromatice *alb* şi *negru*; de fapt aceasta nu trebuie să ne mire odată ce este încă la modă (şi încă bucurându-se de mare succes!) în arte – în pictură, în colaje etc. albul pe alb! Despre negru aflăm din Giuglea-Kelemen, *Termeni*, p. 217 că „textiliştii experimentaţi disting aproximativ 100 de nuanţe ale culorii negru" aşa cum medicii stomatologi cunosc nu mai puţin de 25 de nuanţe pentru albul dinţilor! Numărul nuanţelor în general este însă mult mai mare. Astfel, „Combinând diversele grade de saturaţie şi cele 200 de tonalităţi percepute de un subiect obişnuit, se pot distinge cca. 17.000 de nuanţe"[12]!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ALBUL pare a avea în faza actuală un număr relativ ridicat de nuanțe:

alb-argintiu „alb de nuanța argintului, având, probabil, și ceva din strălucirea acestui metal", în text despre crenelurile unor blocuri [13]

alb-ivoriu „alb ca ivoriul, ca fildeșul". Interesant este că aici, pentru a exprima nuanța de alb puțin mai „închis" se adaogă tot o nuanță, *ivoriul*. De menționat însă că în contextul respectiv este vorba de „cărămizi ceramice *alb-ivorii*" deci despre cărămizi care nu au culoarea lor clasică din care s-a „născut" nuanța *cărămiziu*!

alb-imaculat de fapt nu este o adevărată nuanță ci expresia albului celui mai curat, determinativ al unor flori, în cazul în speță – lalele.

alb intens care apare într-un context de modă („Jocuri de negru transparent și profunzimea *albului intens*" C., 20-21 IV, 2002, p. 16) subliniază raportul de antonimie dintre un alb perfect și negru.

alb-lăptos are sensul de „alb opac", referindu-se la o vopsea care acoperă geamurile unei măcelării (în anii '70, probabil pentru a nu se observa că înăuntru nu este deloc marfă; cel puțin aceasta a fost interpretarea dată de binecunoscutul ziarist N.C. Munteanu de la postul Europa liberă într-o emisiune din februarie 1984 dedicată analizei sociologice și politice a *Dicționarului de cuvinte recente*). De menționat că această nuanță apare în D An, în 1978, s.v. *alb*.

alb-lăptat are același sens ca și cel precedent, în context fiind vorba tot de o vopsea dată peste geamuri

alb-lumina zilei exprimă o nuanță extrem de luminoasă a culorii alb, nuanță apropiată de cea a zilei, dată de o lampă.

alb-vanilie reprezintă o nuanță ușor bej-gălbui (ceea ce, de ex., în franceză se exprimă prin *blanc cassé* sau *blanc beurre*).

La *alb* se mai întâlnesc câteva combinații asemănătoare cu cele de mai sus dar, de fapt, cromatic vorbind, incompatibile: *alb-albastru, alb-roșii, alb-vișinie*. Eventual ar putea fi vorba de culoarea *alb* cu nuanțe de *albastru, roșu* sau *vișiniu,* dar contextele respective arată că în toate cazurile menționate se face referință la culorile hainelor purtate tradițional de unele echipe sportive, în special de fotbal.

O nuanță ceva mai „complexă" este redată prin trei termeni, toți din domeniul cromatic: *alburiu-crem-cafeniu* ([Litera] „j e o cîrjă [care] amintește pielea de șarpe, e solzos, *alburiu-crem-cafeniu,* e uscat și rece", Obs. cult. 115, 2002, p. 8) care sugerează o nuanță apropiată de cea *alb-vanilie* dar ceva mai închisă, tenta aceasta fiind dată de *cafeniu.*

ALBASTRUL are mai multe nuanțe, cele mai importante, clasice, fiind variantele a) „deschisă" – *bleu* și b) „închisă" – *bleumarin*. Dar, afară de acestea, în contexte mai recente, apar nuanțele:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

albastru-argintiu „albastru care bate în argintiu", despre stâlpi şi pereţi

albastru-electric „albastru aprins", despre culoarea unor materiale de îmbrăcăminte

bleu-ghiaţă „un bleu de nuanţa gheţii străvezii", se referă la mătase („mătase *bleu-gheaţă"*)

bleu-petrol „albastru de nuanţa petrolului" („Fusta este dintr-o stofă *bleu-petrol,* precum costumele aviatorilor" RL 27 V 2000 p. 7)

GALBENUL cunoaşte nuanţele:

blond-platinat „blond cu reflexe argintii", exclusiv despre păr (părul vopsit în această nuanţă)

galben-praz „galben care bate în verde deschis, ca prazul", despre materialele de îmbrăcăminte

galben-pai „galben deschis, de nuanţa paielor de fân" („Şi-a luat o pălărie *galben-pai,* asortată cu geanta" Naţ, 14 II, 2001, p. 4*)*

(de) *culoarea şampaniei* „galben-auriu" („Culorile sale preferate sunt negrul şi roşul, dar şi cafeniul cu bej, negrul cu alb, oliv *de culoarea şampaniei"* C., 20-21 IV 2002 p. 16)

GRI:

gri-argint „de culoarea gri care bate în argintiu" ([despre o noapte] „ca o stofă *gri-argint"*)

gri-bleu „gri care bate în bleu" („Şi-a făcut un taior *gri-bleu."* Rl 19 VI, p. 10), despre materiale de îmbrăcăminte.

gri-fer „nuanţă de gri de culoarea fierului", despre materiale de îmbrăcăminte.

gri-fumuriu „gri deschis ca fumul", despre lentilele de ochelari de soare

gri-şobolan „gri de culoarea blăniţei de şobolan", despre materiale de îmbrăcăminte v. *brun-ciocolată*

gri-perle „gri foarte deschis" („Mihnea are un costum de vară *gri-perle"* Adev. 15 VII, 1999, p. 8)

MARO:

brun-roşietic „nuanţă roşietică de maro", referitoare la praful de proveniență sahariană.

brun-ciocolată „nuanţă de maro precum ciocolata" („Creatorii se reîntorc cu entuziasm la non-culoarea preferată: negrul. După ce sezoane la rând au încercat să-l elimine din paletă propunând înlocuitori ca *brunul-ciocolată* sau griul-şobolan", Ind., 10 IX 2001, p. 9), despre materiale de îmbrăcăminte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

maronuri (la plural) „diverse tonuri de maro" („Se constată o revenire a *maronurilor*" Cap. 36 20 28 în DC, p. 84)

tête de noir „maro foarte închis, apropiat de negru" („Viorica avea pantofi *tête de noir*" Naț., 15 II, 1992, p. 2).

NEGRU:

negru-abanos „negru ca abanosul"

negru total „negru folosit la toată îmbrăcămintea şi chiar pentru a colora astfel manechinele care o poartă" („Pentru sezonul toamnă-iarnă din acest an, creatorii preiau *negrul total.* V. şi R. au mers atât de departe încât au vopsit şi pielea manechinelor în aceeaşi nuanță, trimițând pe podium stranii spectre cu ochii sticloşi" Ind., 10 IX, 2001, p. 9)

negru transparent „material negru străveziu" v. *alb intens*

ROŞU:

grena lucios „Eu mi-am luat de la Cristian Philipp un costum trandy, în culoarea *grena lucios*" Naț., 1 VI 2002, p. 12.

roşcățică „despre o persoană feminină cu părul roşcat" („Bombița sexy-*roşcățică*" va „exploda" la anul." Lib 07 09 2001 în DC, p. 121)

roşu-carmin „roşu aprins", despre flori

roşu-cadmiu „roşu de culoarea cadmiului, adică un roşu deschis", despre materialele de îmbrăcăminte

roşu-cărămiziu „roşu care bate în cărămiziu", despre un anumit tip de pământ.

roşu-fluorescent „roşu electric", despre materiale de îmbrăcăminte.

roşu-frez „roşu deschis, cu nuanțe de frez", despre materiale de îmbrăcăminte.

roşu-mov „roşu bătând în mov", despre materiale de îmbrăcăminte.

roşu-oranj „roşu care bate în portocaliu", despre materiale de îmbrăcăminte

roşu-purpuriu „roşu de o nuanță închisă ca a purpurei", despre materiale de îmbrăcăminte

roz-electric „de culoare roz aprins", despre materiale de îmbrăcăminte.

roz-oranj „nuanță de roz care bate în portocaliu", despre materiale de îmbrăcăminte

(roz) nuanța pudrei „roz de culoarea pal a pudrei" („Rozul a predominat în colecțiile casei Chanel. Manechinele coborau parcă dintr-un tablou de Marie Laurencine: manechinele lui Karl Lagerfeld au împrumutat *nuanțele pudrei*" Cu. 20-21 IV, 2002, p. 16)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VERDE:

verde-brotăcel „verde deschis", despre materiale de îmbrăcăminte

verde-iarbă „verde ca iarba", despre materiale de îmbrăcăminte.

verde-veronez „verdele specific pictorului italian P. Veronese, o nuanță caldă cu tonuri de *kaki*; arseniat de cupru", despre vopsele pentru pictură sau despre materiale de îmbrăcăminte.

VIOLET

violet deschis

mov-negru „nuanță de violet mai închisă", despre o specie de lalele.

După cum se poate observa, numărul arhilexemelor care au nuanțe este mai redus decât numărul general al arhilexemelor din corpus (v. partea I). Din rândul celor care nu cunosc, în momentul de față (sub rezerva că nu am putut înregistra tot!) nuanțe fac parte *portocaliul* și *indigoul.*

Denumirile de nuanțe se pot clasifica din punctul de vedere:

1) al elementului purtător al nuanței

În fazele mai vechi ale limbii române nuanțele – care, așa cum am subliniat mai înainte, pot fi infinite, născându-se din amestecul dintre diferite culori sau nuanțe sau prin diluție! – erau ceva mai puține sau, mai exact, erau cunoscute mai puține denumiri ale lor. Astfel, pentru exprimarea lor se foloseau, cu precădere, oarecum „simetric", pe lângă numele culorii de bază, adjectivele *închis-deschis*[14] (deși, uneori, *închis* sau *deschis* fac să se treacă de la o culoare la o nuanță, de ex. *negru deschis* este, în fapt, *cenușiu*[15]) sau *aprins – pal, spălăcit, crud*[16] sau, într-un alt registru, *cald, dulce, țipător.* Trebuie menționat că astăzi această modalitate de „nuanțare" cromatică se folosește rar; ca dovadă, în listele de mai sus s-a remarcat o singură formație de tip „clasic" cu *deschis – violet deschis*; explicația constă în împrejurarea că acest mod pare prea general și, astăzi, particularizările se fac altfel, precum vom vedea mai jos.

Din nomenclatura cromatică stabilită mai sus (care nu cuprinde decât o mică parte din totalitatea posibilităților de a se exprima nuanțele, dar care, credem, poate constitui o revelatoare bază de discuții), reiese că nuanțele înregistrate în româna actuală sunt alcătuite din două elemente cromatice, dintre care primul este numele culorii principale iar al doilea numele culorii care determină nuanța. În cele ce urmează vom înregistra determinantele în ordine alfabetică :

argintiu (alb, albastru, gri ~)

bleu (gri~-)

carmin (roșu ~)

cărămiziu (roșu ~)

frez (roșu ~)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

fumuriu (gri ~)
ivoriu (alb ~)
mov (roşu ~)
negru (mov ~)
oranj (roşu, roz ~)
roşietic (brun, galben ~)

Mai frecvent decât numele de culori intervin ca element secund „nuanțator" diverse adjective şi substantive care deşi nu au o directă legătură cu culorile, trimet la o cromatică anume prin calitățile lor predominante:

a) adjective:
electric (albastru, roz ~)
fluorescent (roşu ~)
imaculat (alb ~)
intens (alb ~)
lăptat (alb ~)
lăptos (alb ~)
lucios (grena ~)[17]
platinat (blond ~)
total (negru ~)
transparent (negru ~)
veronez (verde ~)

b) substantive ce aparțin la domenii şi la regnuri foarte variate:
abanos (negru ~)
argint (gri ~)
brotăcel (verde ~)
cadmiu (roşu ~)
ciocolată (brun ~)
fer (fr.) (gri ~)
ghiață (bleu ~)
iarbă (verde ~)
lumina zilei (alb ~)
pai (galben ~)
perle (fr.) (gri ~)
praz (galben ~)
pudră (roz ~)
şampanie (galben ~)
şobolan (gri ~)
vanilie (alb ~)

După cum se observă, se poate vorbi, în cele mai multe cazuri, de m o t i v a r e în denominarea nuanțelor. Aceasta depinde de substanțe anorganice (minerale, metale), de lumea vegetală (alimente), de lumea animală etc.[18]

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2) al formării cuvintelor.

Din capul locului se vede că cele mai numeroase nuanțe se exprimă prin

a) compunere[19]. În formațiile compuse nume de nuanțe predomină cele alcătuite dintr-un nume și un constituent secundar care poate fi:

adjectiv. Acesta, în cele mai numeroase situații, este tot numele unei culori, cum am văzut mai sus, deoarece în mod firesc noile nuanțe apar foarte des prin „amestecul" a două culori (*alb-argintiu, alb-ivoriu, albastru-argintiu, blond-platinat, brun-roșietic, galben roșietic, gri-argintiu, gri-fumuriu, mov-negru, roșu-carmin, roșu-cărămiziu, roșu-frez, roșu-mov, roșu-oranj, roșu-purpuriu, roz-oranj, verde-veronez*) sau poate fi un nume din limba comună, oricum din afara cromaticii propriu-zise (*alb imaculat, alb-intens, alb electric, alb-lumina zilei, albastru-electric, negru total, negru transparent, roșu-fluorescent, roz-electric*). De menționat că în prima categorie culorile din poziția secundă sunt alcătuite cu sufixul specific pentru exprimarea nuanțelor *-iu*[20]*: argintiu, ivoriu, fumuriu, cărămiziu, purpuriu.*

Alteori însă apar pe locul constituentului secund nume de culori propriu-zise – *mov, oranj* – ca și *negru* sau nuanțe, *bleu, carmin, frez*. O particularitate a compuselor actuale este repetabilitatea constituentului secund, asupra căreia am atras atenția din 1970[21]. Această caracteristică se confirmă și în cazul nuanțelor unde este de remarcat că unele culori care ocupă locul al doilea în determinarea cromatismului sunt recurente: *argintiu* apare în trei formații, *electric, oranj* și *roșietic* în câte două. De asemenea își găsește și aici confirmarea teoria alcătuirii unor termeni noi dintr-un constituent simplu și unul complex: *alb-lumina zilei*[22].

sau substantiv: *albastru-petrol, bleu-ghiață, brun-ciocolată, galben-pai, galben-praz, gri argint, gri perle, gri-fer, gri-șobolan, negru-abanos, roșu cadmiu, verde-iarbă*. În toate aceste cazuri elementul de comparație *ca* dintre culoarea de pe prima poziție și substantivul care „aduce" nuanța a fost omis, ceea ce conferă termenilor noi un plus de expresivitate. De semnalat că în D. An. astfel de formații cromatice apar în varianta lor originară, „completă": *negru ca abanosul, negru ca smoala, alb ca laptele, alb ca varul* etc.[23].

În corpusul pe care am lucrat am întâlnit un singur compus alcătuit din trei elemente, toate din sfera cromaticii: *alburiu-crem-cafeniu*.

b) Sufixarea este reprezentată în cazul nuanțelor de culori discutate prin termenul *roșcățică,* alcătuit cu sufix diminutival.

Evident, așa cum am precizat de la început, lucrarea de față nu și-a propus inventarierea tuturor numelor de culori și de nuanțe, ceea ce ar fi, practic, inimaginabil, date fiind posibilitățile extrem de numeroase – de fapt infinite – ale combinării cromatice și ale selectării unor nuanțe. Considerăm însă că eșantionul discutat în acest text este semnificativ pentru măcar a întrezări numeroasele probleme puse de bogata paletă cromatică a limbii române. Cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

titlu absolut de inventar vom exemplifica o parte a acestei bogății prin nuanțele noi folosite la „fațadele" posibile ale telefonului mobil Nokia 5110, întâlnite pe prospectul acestui modern instrument telefonic: a) culori de bază: *roşu Chilli, galben-luminos, verde Techno, albastru Turquoise* şi b) culori din vopsele metalice: *orange Tango, verde Gecko, roşu Antiqua, albastru Marlin, galben Island, albastru Bermuda, argintiu Shark* şi câte alte nuanțe specifice altor obiecte de uz curent...

B. Sintagme noi în care culorile au rolul de coagulant. Vom urmări aici o serie de sintagme relativ recente, unele calchiate din alte limbi dar cu o largă răspândire în româna de azi, în care culorile au un rol de cinste, în jurul lor închegându-se formații noi din cele mai felurite.

Înainte de a discuta tipurile de sintagme având la bază culori, vom prezenta diversele sintagme create cu fiecare arhilexem în parte:

ALB: *alba-neagra, alb-albastru, alb-roşii, alb-vişinii, blugi albi, buletin alb, căsătorie albă, cec în alb, guler alb, magie albă, magie neagră, moarte albă, noapte albă, a plăti în alb, scor alb, semestru alb, sezon alb, sos alb, vin alb*

ALBASTRU: *băiat cu ochii albaştri, benzină albastră, blue-jeans, blugi-albaştri, bluze albastre, căşti albastre, moarte albastră, Pepsi blue, squadra azzura*

GALBEN: *cartonaş galben, febra galbenă, fîntînă galbenă*

GRI: *băiat cu ochii cenuşii, moarte cenuşie, munca la gri, piață gri, zonă gri*

NEGRU: *black hole, blugi negri, cămaşă neagră, centură neagră, comedie neagră, economie neagră, firmă neagră, gaură neagră, gol negru, listă neagră, a lucra la negru, moarte neagră, muncă la negru, oameni în negru, persoană neagră, piață neagră, a schimba la negru, slujbă la negru, tablă neagră, țap negru, uniforme negre.*

PORTOCALIU: *triunghiul portocaliu*

ROŞU: *bulină roşie, carne roşie, cartonaş roşu, clădire de (la) roşu, a călca (trece, merge) pe roşu, cămaşă roşie, câinii roşii, firul roşu, fântână roşie, lanternă roşie, motorină roşie, pătratul roşu, pătrățelul roşu, roş-albastru, şapcă roşie, țap roşu, vin roşu*

VERDE: *bancnota verde, carte verde, a călca (trece, merge) pe verde, cămaşă verde, cerc verde, a da verde, disc verde, fântână verde, foc verde, linie verde, lumină verde, semafor verde, semnal verde, undă verde.*

VIOLET: *moarte violetă*

După cum se poate observa, numai o parte dintre culori au creat în jurul lor noi sintagme; *indigo-ul* şi *maronul* nu par a avea sintagme. Dintre culorile „coagulante", cele mai „productive" sînt *albastrul, roşul şi verdele*. De o mare „forță" se dovedesc a fi, din perspectiva formării noilor asocieri fixe de termeni, *albul* şi, în special, *negrul*, care este înregistrat în dicționarele şi lucrările recente consultate în 20 de sintagme!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

După modul de alcătuire, sintagmele pot fi clasificate în două categorii:

a) majoritatea noilor sintagme cu bază cromatică sunt alcătuite pe baza relațiilor de s u b o r d o n a r e:

fântână galbenă, economie gri, piață gri, zona gri, blugi negri, cămașă neagră, centură neagră, comedie neagră, cutie neagră, economie neagră, firmă neagră, gaură neagră, gol negru, listă neagră, moarte neagră, persoane negre, piață neagră, tabla neagră, uniforme negre, triunghi portocaliu, poliția oliv, bulina roșie, cartonaș roșu, cămașă roșie, câini roșii, fir roșu, fântână roșie, lanternă roșie, motorină roșie, pătrat roșu, pătrățel roșu, șapcă roșie, vin roșu, bancnota verde, carte verde, cerc verde, disc verde, foc verde, linie verde, lumină verde, număr verde, semafor verde, undă verde, moarte violetă.

b) Mai puține sintagme sunt cele alcătuite pe baza relațiilor de c o o r d o n a r e: *alb-negru, alba-neagra, alb-albastru, alb-roșii, alb-vișinii, roș-albastru.*

C. D o m e n i i l e în care apar lexemele și sintagmele cromatice:

Cuvintele și sintagmele cromatice – unele foarte recente, altele vechi de peste o jumătate de secol, dar neinserate în dicționarele generale ale limbii române – aparțin, cele mai numeroase, categoriei numelui (în special adjective propriu-zise – deoarece „aprecierea cromatică pe care o exprimă reprezintă o calitate"[24] – dar și unele adjective substantivizate), și, mai rar, numai anumite sintagme, și categoriei verbului.

Alimentație:

carne neagră – Carne de vânat, sau care provine din părțile inferioare la păsări etc. –

carne rosie - 1. Carne de vită, a anumitor pești etc. 2. carne puțin friptă –.

oranj – Băutură răcoritoare – (DCR 2)

Pepsi Blue – „Crearea *Pepsi Blue*, prima băutură răcoritoare de culoare albastră, a durat nouă luni, au spus oficialii companiei." Adev. 9 V 2002, p. 7.

sos alb – Sos preparat din făină și lapte, sos Béchamel, după numele inventatorului său – .

strugure alb – Strugure de culoare aproape albă, ușor gălbui –.

strugure negru – Strugure de culoare închisă, care bate adesea în roșu, în violet –

Vin alb - Vin de culoare deschisă, gălbui – (antonimul *vin negru* este înregistrat în DEX s.v. *negru*).

vin roșu – Vin de culoare închisă, vin negru –.

Biologie:

febra galbenă - Tip de infecție contagioasă –. Este curios că în lucrarea sa dedicată denumirilor noțiunii de febră[25] – chiar dacă s-a bazat în special pe *Atlasul lingvistic român* – regretata Lucreția Mareș nu a înregistrat această sintagmă.

moarte albă – 1. Moarte prin înghețare ; – 2. Moarte provocată de droguri, acestea fiind, de cele mai multe ori, prafuri albe; cel de al doilea sens este mult mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

răspândit decât primul. Pentru aceste sensuri v. DCR 2 ; – 3. Moarte provocată de emanațiile fabricilor de ciment: „Semnale de alarmă, tip „buline roșii" au fost trase în legătură cu *„moartea albă"*, aruncată în atmosferă de fabricile de ciment, moartea violetă produsă de combinatele chimice și moartea neagră a suspensiilor de praf și cărbune." Adev. 3 X 2001, p. 3.

moarte albastră – moarte provocată de îngrășămintele chimice infiltrate în apa din fântâni – „În Botoșani a început în forță acțiunea *„Moartea Albastră"*. E vorba de un proiect de testare a calității apei din fântâni. După decenii de agricultură intensivă, timp în care s-au folosit masiv îngrășămintele chimice, concentrația de nitrați din apa fântânilor depășește de câteva ori limita maximă admisă." Adev. 3 X 2001, p. 3.

moarte cenușie – Moartea prin prăbușirea, în caz de cutremur în special, a unor „clădiri vechi, cenușii și periculoase". Adev. 3 X 2001, p. 3

moarte neagră – Moarte prin inhalarea prafului și a cărbunelui" v. *moarte albă.*

moarte violetă – Moarte provocată de emanațiile combinatelor chimice – *„Moartea violetă* produsă de combinatele chimice." Adev. 3 X 2001, p. 3.

Economie :

a plăti la alb – „A plăti impozitele pentru noul angajat" – „Angajatori, lăsați orice speranță! – cam așa ar suna mesajul ministrului Finanțelor, M.T., către patronii care angajează și *plătesc „la alb"* forța de muncă în România." Adev. 31 X 2001, p. 6.

a schimba la negru – A schimba ilegal valută – DCR s.v. *negru*

albastră „O mie de lei" (V. 142; f. ex.)

albăstreala – Lei – „Băieți" care manevrează verzitura [dolarii] și *albăstreala* [leii] au făcut „curat" la 'locurile' lor de muncă" (V, p. 145)

albăstrioară – O mie de lei – (V, p. 142; f. ex.)

albeț, albeți – Monedă de o sută de lei – (D Ar, p. 25; f. ex.)

albi – Bani – (D Ar, p. 25; f. ex.)

albicioși – Bani (D Ar, p. 290; f. ex.)

albișori - Bani (în DEX – bani de argint –)

bancnota verde – Dolar – „Actualul ministru demisionar [al Argentinei] leagă, la paritate, peso-ul de puternica *bancnotă verde"*. Adev. 21 XII 2001, p. 9.

benzină albastră „Începînd din ianuarie 2002, în trei județe se va introduce, experimental, benzina colorată, urmând ca până în 2004 sistemul să se generalizeze. Cei care vor vedea primii motorina roșie și *benzina albastră* vor fi locuitorii județelor Constanța, Bihor, Iași." Adev. 12 X 2001, p. 1

blanc – Bani – (D Ar, p. 46; f. ex.)

economie gri – Economie subterană, semi-clandestină, în fond ilegală – „Umflarea puternică a *economiei* negre și *gri"* Adev. 15 II, 2001, p. 1

economie neagră – Economie subterană, ilegală – v. *economie gri*

firmă neagră – Firmă care folosește oameni care muncesc la negru –. „La Cluj s-au găsit 300 de *firme „negre"*". Adev. 15 II 2001, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

galbeni – Bani – (D Ar, p. 116; f. ex.)[26]

motorina roşie v. *benzina albastră*

munca la gri – Muncă semi-legală, în fond, ilegală – „Trebuie spus că măsura va încuraja munca, dar nu *munca* la negru sau *la gri.*" Adev. 15 II 2002. p. 1.

(pentru) zile negre – (despre economii) Pentru situaţii imprevizibile, pentru momente grele – (D Ar, p. 195; f. ex.).

piaţă gri – Zonă de operaţiuni financiare nereglementată din punct de vedere legislativ, propice pentru afaceri ilegale – „Grosul operaţiunilor (circa 80 la sută) se efectuează pe o altă parte a pieţei, care nu e nici legală, nici ilegală; nici albă, nici neagră. De unde şi numele de *piaţa gri*." Adev., 24 XII 1993, p. 1 în V, p. 54.

piaţa neagră – Piaţă paralelă, ilegală, unde se face un trafic clandestin de mărfuri, în special de alimente – (V, p. 55; f. ex.)

roşeaţă – Aur – (D Ar, p. 222 f. ex.)

verdeaţă – Dolar – (D Ar, p. 281; f. ex.)

verzi – Dolari – (D Ar, p. 281; f. ex.)

verzioară – Cinci sute de lei – (D, p. 142; f. ex.)

verzişori – Dolari – (D Ar, p. 281; f. ex.)

verzitură – Dolari – (D Ar, p. 281; f. ex.) (v. *albăstreală)*

Vestimentaţie

blue-jeans – Pantaloni confecţionaţi dintr-un material special foarte rezistent, la modă începând din anii '60, purtaţi mai întâi, în special, de tineri dar apoi generalizaţi la toate vârstele – (DCR)

blugi albaştri, pleonasm intolerabil (V, p. 108) v. explicaţia dată la *blugi albi.*

blugi albi „blugi de culoare albă", sintagmă care, având în vedere pe *blu* din *blugi*, prezintă o contradicţie de natură cromatică. Aceasta însă s-a şters prin folosirea subst. *blugi* în registrul colocvial cu sensul general de „pantaloni din pânză de un anumit tip", fără a se mai reţine „culoarea" iniţială, *albastru!* Se observă azi în rubricile de modă evitarea formei de pl. *blugi* şi folosirea pluralului *jeanşi*[27], cu varianta *ginşi* mai apropiată de forma „internaţională" *jeans* (D, p. 159).

blugi negri – blugi de culoare neagră –, aceeaşi contradicţie cromatică precum la *blugi albi*. (V, p. 104 cu trimiterea la Adev. 10 06. 1997, p. 9).

Juridic-administrativ:

a da verde – a da autorizaţie, a permite –

alba-neagra – Tip de joc de noroc ilegal practicat de escroci pe stradă –. (DCR 2)

bileţelul roşu „Generalul Pavel Abraham a răspuns, aseară, unei interpelări în Senat privind situaţia demersurilor făcute pentru aducerea în faţa instanţei a Ioanei Maria Vlas. Gen. Abraham a afirmat că s-a trimis, încă din anul 2000, Interpolului *„bileţelul rosu"*, ceea ce în mod simplist ar echivala cu mandatul de arestare. *„Bileţelul roşu"* este, de fapt, un act prin care toate structurile de poliţie afiliate la Interpol sunt înştiinţate că există un suspect căruia i se aduc anumite acuzaţii şi, în baza sa, suspectul poate fi reţinut în orice loc s-ar afla el,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

urmând ca autoritățile române să facă ulterior restul procedurilor de extrădare." Adev. 21 V 2002, p. 1.

cartonaş galben „Inscripționat „mincinos", *cartonaşul galben* va fi arătat de primar [primarul Braşovului, Ioan Ghişe, care a imaginat acest mod de a ataca pe adversarii din Consiliul local] consilierilor aflați la prima minciună: cel roşu, de „mare mincinos", va fi văzut de consilierii care persistă în minciună. În fine, cartonaşul negru cu „definitiv mincinos" va fi arătat consilierilor insensibili la primele culori." Adev. 9 V 2002, p. 3.

cartonaş negru v. *cartonaş galben*

cartonaş roşu v. *cartonaş galben*

cartonaş verde „Ioan Bâscă (PSD) a anunțat că îi va arăta şi el primarului Ghişe *„caronaşul verde"* pe care o să scrie „hoții"." Adev. 9 V 2002, p. 3.

foc verde – Autorizație, acord – (DCR 2)

indigo – Infractor profilat pe acelaşi tip de delicte – (V, p. 138; f. ex.)

linie verde – Liber acces – (DCR 2)

lista gri – Listă provizorie în regimul vizelor – „Pentru început, se va încerca trecerea României pe o *„listă gri"*, în sensul eliminării vizelor pentru paşapoartele diplomatice şi de seviciu." Adev.11 I 1997, p. 12 în V, p. 54.

lista neagră – Lista cu indezirabili – „Dintre cei trei lideri PPCD aflați pe *„lista neagră"* a autorităților comuniste de la Chişinău, urmăriți în justiție pentru organizarea protestelor din Piața Marii Adunări Nationale, Cubreacov este singurul a cărui imunitate nu putea fi ridicată." Adev. 25 III 2002, p. 12.

lumină verde – Aprobare, permis – (DCR 2)

moară galbenă – (în limbajul hoților de buzunar) Ceas de aur – (D Ar, p. 174; f. ex.)

moară roşie v. *moară galbenă*

negrocalmin – Baston de cauciuc din dotarea gardienilor – (D Ar, p. 180; f. ex.)

oameni în negru – Forțe speciale de intervenție rapidă – „La 13, 20, primul pluton de 80 de oameni format din scutieri a luat poziție la aproximativ 30 de metri de protestatari. Aliniați pe opt rânduri, militarii erau cu scuturile pregătite şi cu bastoanele în mâini. Pe ultimul rând erau jandarmi înarmați cu tuburi pline cu gaze lacrimogene. Apariția *oamenilor în negru* i-a trezit la viață pe muncitori care au început să scandeze: „Nu cedăm", „Şi voi sunteți români"." Adev. 9 VI 2001, 12.

ogor negru – (în limbajul lumii interlope) Loc nefavorabil desfăşurării unor acțiuni infracționale; loc înțesat de polițişti – (D Ar p. 185; f. ex.)

semafor verde – Aprobare – (DCR 2)

tabla neagră – Tabla pe care erau înscrise, în anii '40, la Şcoala Centrală de Fete din Bucureşti – ca şi la alte licee – numele elevelor pedepsite în ziua respectivă – „Numele colegei noastre Lizi era deseori pe *tabla neagră* din cauză că făcea multe năzbâtii."

țap negru – Judecător – (D Ar p. 267; f. ex.)

țap roşu – Procuror – (D Ar p. 267; f. ex.)

undă verde – Aprobare – (DCR)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

uniforme negre „Apare un pluton de *„uniforme negre"* învârtind bastoanele deasupra capetelor." Adev. 12 V 2001, p. 12; v. *oameni în negru*

Din punct de vedere administrativ considerăm că trebuie amintit că sectoarele din Bucureşti erau denumite după culori. Astfel, Primăriei sectorului numit azi „unu" îi corespundea înainte de venirea regimului comunist care ţinea să depersonalizeze totul, *primăria de verde*. La fel, alte primării erau denumite *de roşu, de galben* etc.[28].

Politic:

băiat cu ochii albaştri – Securist –. (DCR 2)

băiat cu ochii cenuşii – Securist –. (DCR 2)

brun – Nazismul – v. titlul cărţii lui Thierry Wolton, *Roşu şi brun. Răul secolului*, Fundaţia Academia civică, Bucureşti, 2001

buletin alb – Buletin de vot virgin primit înainte de a se intra în spaţiul izolat unde se votează şi introdus în urnă fără a avea nimic scris pe el – „Persoanele care se prezintă la vot numai pentru a avea ştampila „votat" pe buletinul de identitate, introduc în urnă *buletine albe* pe care nu înscriu nici un nume."

cămaşă neagră – Fascist – „După scrutinul din Italia: *cămăşile negre*, un rău mai mic decît cămăşile roşii" Adev. 31 III 1994, p. 5 în V, p. 55.

cămaşă roşie – Comunist – (V, p. 55) v. *cămaşă neagră*

cămasă verde – Legionar –.

cartonaş galben – Sancţiune –. „In „meciul" cu reforma, echipa Năstase a văzut *cartonaşul galben"* Adev. 14 V 2002, p. 1.

cec în alb – Încredere absolută, necondiţionată –. „Noi nu acordăm *cec în alb* puterii, au declarat reprezentanţii PUNR" EZ, 19 II 1993, p. 4 în V p. 71

firul roşu (telef.) – Legătură telefonică directă între ţările din „lagărul socialist" şi conducerea de la Moscova –. *„Firul roşu"* Bucureşti-Moscova a fost menţinut şi de Emil Constantinescu, pînă în anul 2000, a precizat Ioan Talpeş" Adev. 4 V 2002, p. 10; v. şi Obs. cult. 115, 2002, p. 3.

patrulaterul roşu – Asocierea, în anii '90, a patru partide politice româneşti – PDSR, PSM, PUNR, PRM – cu orientare de stînga –.

roşu – Comunismul – v. *brun*

semestru alb – Ultimele şase luni ale mandatului preşedintelui Italiei cînd nu se poate dizolva parlamentul, cu referinţă la o situaţie prezentă actualmente în Italia –. (DCR 2).

verde – 1. Legionar (sens vechi în limba română, dar neînregistrat în DEX); 2. – Care aparţine mişcării sau partidelor ecologiste[29] – „Are nevoie şi de acordul aripii de stânga a propriului său partid şi de cel al partenerului minoritar din coaliţie, *Partidul Verzilor*." Adev. 11 VIII 2001, p. 9.

vot alb – Buletin alb introdus în urnă fără a avea înscris nici un nume şi care nu poate fi numărat în contul nici uneia dintre persoanele propuse pe listele electorale. – „*Voturile alb* trebuie separate de voturile nule."

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

zona gri – Zonă neutră, neafiliată – „În *zona gri*, aflată între NATO şi spaţiul CSI, a început deja bătălia pentru recâştigarea sferelor de influenţă." Adev.5 XI 1997, p. 1 în V, p 54.

Relaţii internaţionale:

berete verzi – Persoane care fac parte din forţele speciale ale armatei Statelor Unite sau ale Marii Britanii – „Kremlinul a reacţionat laconic la sosirea primelor *„berete verzi"* americane în Caucaz – în mod tradiţional, teritoriu de influenţă rusă" RI 30 V 2002, p. 8. Extrem de rar, când se referă la o anumită persoană care face parte din forţele speciale, apare singularul *bereta verde*: „Philippa Tattersall (27 de ani) a devenit ieri prima englezoiacă ce obţine *„bereta verde"* după ce a trecut cu succes probele redutabile la care sunt supuşi puşcaşii Marinei regale britanice." Naţ, 1 VI 2002, p. 4.

cartonaş roşu – Pedeapsă, sancţiune care exhivalează cu excluderea dintr-o organizaţie – „În scandalul haşişului, Interpolul flutură *cartonaşul roşu"* Adev. 31 VIII 1993, p. 1 în V, p. 69.

carte verde „Documente internaţionale de asigurare de tip *carte verde"* Adev. 20 III 2002, p. 8; „Se pare că obligaţiile neonorate se ridică... la circa un milion de euro, din care o parte însemnată se înregistrează la capitolul asigurare *„carte verde"* pentru deplasări în străinătate cu autovehiculele." Adev. 14 III 2002, p. 6.

masa verde – Masa la care se tranşează litigiile –

căşti albastre – Forţe ONU – din 1956 (PL 2000 s.v. *casque)* – de menţinere a păcii, cu funcţie temporară, pe durata unor conflicte armate formate, iniţial, din ostaşi ai ţărilor neutre, apoi extinse şi la alte ţări. – „Nu vor exista *„căşti albastre"* în Afganistan, ci o forţă mandată de Consiliul de Securitate al ONU." Adev. 11 XII 2001.

Social:

a avea umoare neagră – A avea chef de scandal – (D Ar p. 34; f. ex.)

a da verde – A aproba – „La CFR Marfă *nu s-a dat verde* pentru privatizare" Adev. 4 VI 2001, p. 7; „Senatul *dă verde* Legii lu' Mucles în varianta Camerei" Z, 4 IV 2002, p. 10; uneori, prin elipsă, rămâne doar *verde: „Verde* pentru Departamentul de Politici Economice al lui Dijmărescu" Adev. 1 VI 2002, p. 5.

a spune verzi şi uscate – A pălăvrăgi – (D Ar, p. 238; f. ex.) (în DEX: *a îndruga verzi şi uscate*)

bulină roşie – Disc roşu cu care sunt „însemnate" clădirile susceptibile a fi deteriorate la un cutremur de o magnitudine mare – „Locatarii şi-au răzuit *bulinele roşii* de pe case, ca să nu le scadă preţul" Adev. 3 X 2001, p. 3; v. şi *moarte albă.*

căsătorie albă – Căsătorie de formă, neconsumată –.

cerc verde (TV) – Semn folosit de unele posturi de TV (Antena 1, Prima) pentru producţiile nerecomandate minorilor –.

comedie neagră – Comedie tristă, care lasă un gust amar – „*Comedie* un pic *neagră* cu o distribuţie trăznet" Adev. 1 VI 2001, p. 9; „Regizorul ne plimbă, într-un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ritm ameţitor, în această *comedie neagră* [Unde dai şi unde crapă], dacă nu chiar farsă" Adev. 17 V 2002, p. 8.

covorul roşu – Covor pus la primirea unei înalte personalităţi la anumite ceremonii oficiale – „Bănuielile noastre că Polanski ar putea fi marele câştigător [la Festivalul de la Cannes] s-au întărit în clipa în care a apărut pe scări, împreună cu echipa. Duminică la ora şapte, nu-i zărisem pe *covorul rosu* decît pe el şi pe Aki Kaurismaki. Micul calcul nu a dat greş." Adev. 28 V 2002, p. 4.

de roşu – În *casă, clădire de roşu* – „casă, clădire netencuită, rămasă la stadiul în care se văd cărămizile roşii" –

discul verde (TV) „Producţii nerecomandate copiilor, ce nu trebuie vizionate decât cu acordul părinţilor (semnul folosit este *discul verde*)." Adev. 10 V 2002, p. 10.

fântână galbenă „După testare, *fântânile* vor fi vopsite în mai multe culori: verde – cele cu apă bună de băut, *galbene* – cele a căror apă o suportă doar adulţii şi roşie – puţurile cu „apă moartă"." Adev. 3 X 2001, p. 12.

fântână roşie v. *fântână galbenă*

fântână verde v. *fântână galbenă*

foc verde – Autorizaţie, acord – (DCR 2)

gulere albastre – Muncitori – sintagmă veche, întrebuinţată de Al. Sahia pentru a-şi denumi „revista de literatură proletară", *Bluze albastre* (5 iunie – 3 iulie 1932). Revista, de sorginte comunistă, a apărut numai în patru numere, cel de al cincilea fiind confiscat de poliţie din cauza ideilor promovate – [30].

gulere albe – Funcţionari, cadre superioare, intelectuali –. (DCR 2)

la roşu – În „casă, clădire la roşu", v. *de roşu*

linie verde – Liber acces, cale liberă –. (R. Zafiu în R.lit. 15/1996, p. 6)

lista roşie – Tabelul cu abonaţii telefonici al căror număr nu figurează în Cartea de telefon –.

lumină verde – Aprobare –. (R. Zafiu în R.lit. 15/1996, p. 6)

magie albă – Invocarea forţelor supranaturale în scopuri benefice – „Întrebând-o [pe o ghicitoare] ce înseamnă *magia albă* şi cum este ea practicată, mi-a răspuns că există diverse ritualuri, în funcţie de problemele fiecăruia... Leacurile este obligatoriu să fie descântate noaptea, la 12.00 la o baltă, atunci când răul pleacă de la persoana pentru care se descântă. Cu talismane împletite, pentru binele fiecăruia, desfacerea magiei negre şi întoarcerea ei la cei care au produs-o..." Cr.rom. 6 VI 2002, p. 4

magie neagră – Invocarea forţelor supranaturale în scopuri malefice –.v. *magia albă.*

munca la gri – Muncă prestată în condiţii semi-legale, în fond, ilegale – „Trebuie spus că măsura va încuraja munca, dar nu munca în condiţii legale, ci *munca* la negru sau *la gri*." Adev. 15 II 2001, p. 1 (în DEX *negru* apare numai cu sensul „cu preţ de speculă").

negresă – Butelie de aragaz – (D Ar, p. 180; f. ex.)

negrotei (peior.) – Persoană de culoare, negru – (D Ar, p. 180, f. ex.)

număr verde – Număr telefonic gratuit – „Pentru a chema Salvarea există un *număr verde.*"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

oaie neagră – Om care se distinge în raport cu ceilalți membri ai unei colectivități printr-o conduită proastă, prin fapte antisociale – (D Ar, p. 185; f. ex.)

orange – Rețea de telefonie mobilă lansată în țara noastră la 5 aprilie 2002 care folosește în scris culoarea portocalie – „Pentru *Orange*, fiecare client este altfel." Adev. 12 III 2002, p. 7

pătrățelul roșu (TV) „Nu trebuie să vă scandalizați, secvențele erotice sunt mai degrabă benigne pentru un regizor ca Greg Araki a cărui filmografie cu *pătrățelul roșu* populată de homosexuali și lesbiene, se vrea neapărat șocantă." Adev. 24 V 2002, p. 12 (v. *pătratul roșu*).

pătratul roșu (TV) „Producții interzise tuturor minorilor, pentru că pot afecta dezvoltarea fizică, psihică și mentală a acestora (semnul folosit este *pătratul roșu*)." Adev. 10 V 2002, p. 10.

persoană neagră – Persoană vinovată de toate relele – „La tribunal au declarat că eu am făcut totul, că sînt *cea mai neagră persoană* din România." Adev. 1 VI 2001, p. 14.

plată la alb – Spre deosebire de munca la negru unde, pentru angajați nu se plătesc impozite, la alb se plătesc taxe și impozite – „"Angajatori, lăsați orice speranță!" Cam așa ar suna mesajul ministrului Finanțelor, Mihai Tănăsescu, către patronii care angajează și *plătesc „la alb* „ forța de muncă în România." Adev. 31 V 2001, p. 6.

poliția oliv „Poliția oliv intră în acțiune: Dotați cu uniforme oliv, pistoale și Dacii (tot oliv), comisarii Gărzii de Mediu... vor impune respectarea prevederilor Legii mediului." Adev. 4 IV 2002, p. 9.

semnal verde – Liberă trecere –. (DCR 2)

slujbă/serviciu la negru – Slujbă plătită la negru, pentru care angajatorul nu varsă la buget impozitele – (. DCR s.v. *negru)*

semafor verde – Aprobare, liberă trecere –. (DCR 2)

telverde – Număr de telefon la care apelul este gratuit – „Romtelecom a lansat serviciul *telverde!* Oriunde vezi numărul 08008 (urmat de alte 5 sau 6 cifre), poți da telefon liniștit, pentru că este gratuit." Adev. 1 VI 2001, p. 16.

trenul galben. – Metroul/din București (în limbajul colocvial) – „6000 lei plătiți pentru un drum cu „*trenul galben*"." Cr. rom. 6 VI 2002, p. 9

triunghiul portocaliu (TV) „[Un film] cu violență cât cuprinde, dar fără vărsări de sânge sau cadavre, ceea ce îl scutește de *triunghiul portocaliu* (interzis minorilor sub 12 ani)." Adev. 10 V 2002, p. 10.

undă verde – Aprobare – (DCR 2)

verde 1. – Necorupt, neviciat – „Ca tătar *verde* ce este, cu educația musulmană riguroasă, Dl. Negiat...." Adev. 4 V 2002, p. 2) (expresia *românul verde* care a făcut carieră în literatura și publicațiile din sec. al XIX-lea s-a extins și la numele altor națiuni, v. L.11/2001, p. 57); 2. – Nenorocit, disperat – „Bani pe care e puțin probabil să-i mai recupereze vreodată, dată fiind situația „*verde*" în care se află firma lui Oltean." Adev. 6 IX 2001, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Sport:

a vedea roşu înaintea ochilor – A primi cartonaşul roşu – (D Ar p. 280; f. ex.)

alb-albaştri – Echipa Universităţii Craiova – „Golul oaspeţilor a fost îndelung contestat de suporterii *„alb-albaştrilor"*." Adev. 15 III 1999 p. 10, în V, p. 74

alb-roşii – Echipa Dinamo – (D, p. 128; f. ex.)

alb-vişinie – Despre echipa Rapid – (D, p. 128; f. ex.)

azzur – referitor la echipa de fotbal a Italiei – (DCR 2)

azzuro „Fotbalist din echipa Italiei" numit astfel după echipamentul de nuanţă bleu ca îmbrăcămintea Casei de Savoia"[31] (DCR).

cartonaş galben – Cartonaş de avertisment arătat de arbitru jucătorilor de pe teren – (V, p. 69, f. ex. Aici se dă o definiţie identică cu cea a *cartonaşului roşu* – „pedeapsă, sancţiune" – ca şi cum ar fi vorba de o sinonimie perfectă, ceea ce nu este de loc cazul!).

cartonaş roşu – Cartonaş de penalizare arătat de arbitru jucătorilor de pe teren – (V, p. 69; f. ex.)

centură galbenă semnifică un anumit grad la karaté sau jiu-jitsu

centură neagră – „Gradul cel mai înalt la karaté sau jiu-jitsu". „Deşi are numai 13 ani, Silvia a căpătat multă experienţă şi speră să capete în curând *centura neagră* la jiu-jitsu."

centură verde semnifică un anumit grad la karaté sau jiu-jitsu.

câinii roşii – Jucătorii şi, prin extensie, suporterii echipei Dinamo – v. *lupii galbeni* (frecvent, prin elipsă, *cîinii*: „Managerul general al „câinilor", Cornel Dinu" Adev. 31 V 2002, p. 12; „Aceştia merg în UEFA doar datorită „câinilor"." Adev. 4 VI 2002, p. 12)

galben-albastru „A. Mutu a avut evoluţii de excepţie cu tricoul *galben-albastru* al Veronei." Adev. 18 IX 2001, p. 12.

lanterna roşie – Ultimul în clasament, candidat la retrogradare – „Din ianuarie 1990, România a deţinut neîntrerupt *lanterna roşie*, în timp ce pentru primele locuri au concurat umăr la umăr Ungaria şi Polonia." Adev., 23 VII 1994, p. 1 în V, p. 69.

lupii galbeni – Jucătorii şi, prin extensie, suporterii echipei Petrolul – „Love Story între *„lupii galbeni* „ şi *„câinii roşii"*" Indep. 27 V 2002, p. 14

roş-albastru 1. – Echipa Steaua – „A început adevăratul război *roş-albastru"* Naţ. 11 V 2002, p. 9; 2. – Suporterii echipei Steaua – „Galeria *roş-albastră* şi-a dat din nou în petic." Adev. 21 V 2002, p. 11.

scor alb „Întîlnirea [de fotbal] din Coreea de Sud a fost una din cele mai frumoase pe care le-am văzut până acum în ciuda faptului că s-a încheiat fără gol, cu un *scor „alb"*, 0-0." Adev. 7 VII 2002, p. 12.

şepcile roşii – Echipa Universitatea Cluj – *„Şepcile roşii* îşi respectă spectatorii" Adev. 15 III 1999, p. 1 în V, p. 74.

squadra azzura „echipa albastră" – Echipa naţională de fotbal a Italiei – „O partidă de verificare în compania naţionalei similare a *squadrei azzura"* Rl 2018, 1996, p. 15, în D, p. 129.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

verzi – Echipa Irlandei – „Tricolorii vor să-i usuce în bătaie pe *verzi*" Ziua, 30 IV 1997, p. 7 în V, .p. 74

vişiniu – Fan al echipei Rapidul – „În finalul meciului, suporterii giuleşteni şi-au dat din nou în petic, revenind la sentimente ostile faţă de [Bogdan] Stelea. Astfel, în momentul când acesta a mers să salute galeria, fanii „*vişinii*" au început să-l înjure din nou." Adev. 20 V 2002, p. 14

Trebuie menţionat că formaţiile de tipul *alb-albaştri, alb-roşii* etc. au fost, la origine, un cod pentru iniţiaţi dar, extrem de repede, au căpătat o largă răspândire având în vedere interesul pentru sport – şi, în special, pentru fotbal – al multor concetăţeni.

Ştiinţe[32]:

black hole (astron.) – Gaură neagră - (DCR 2)

febră galbenă (med.) – Boală tropicală constând într-o infecţie contagioasă manifestată prin febră, dureri etc. –.

gaură neagră (astron.) – Corp ceresc masiv, invizibil, cu o imensă forţă de gravitaţie – (DCR 2)

gol negru (astron.) – Gaură neagră – (DCR 2)

Transport:

a trece/călca/merge pe verde – A trece un drum corect, prin locurile dinainte indicate –

a trece/călca, merge pe roşu – A trece printr-un loc nepermis sau a trece pe „zebră" când semaforul indică roşu –

semnal verde – Permis de trecere –

undă verde – Sistem de circulaţie care permite autovehiculelor care circulă cu o anumită viteză, constantă, să întâlnească numai semafoare „pe verde" – (DCR)

Diverse

alb-negru – Tipărit, pictat etc. exclusiv în alb şi negru – „Un manual color în faţa unui manual *alb-negru*" Adev. 16 V 2002, p. 9.

culoare 1. – Partid – „De ce *culoare* este X? = Din ce partid face parte X." 2. – Deloc, de fel – „În Piaţa Matache, ulei nu se găsea deloc, *de nici o culoare*." Adev. 2 10 1997, p. 3 în V, p. 147.

culoare-lumină: 1. – Culoare de mare luminozitate –. 2. – Un anumit procedeu folosit de pictori – (DCR 2).

D. Câteva observaţii relative la gramatică, la formarea cuvintelor şi la semantică ale formaţiilor cromatice cercetate:

1. Gramatical se poate reţine utilizarea cu predilecţie sau exclusiv la plural a unor termeni cromatici, de ex. *maronuri* „diverse tonalităţi de *maro*", care se alătură astfel unor alte nuanţe exprimate prin *griuri, bejuri, bordouri, grenauri*[33]. La fel apar la plural cuvinte sau sintagme precum *albi, albicioşi,*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

galbeni, verzi, căşti albastre, gulere albe, cămăşi albastre, bluginşi, blugi albi, blugi negri, blugi albaştri, oameni în negru, uniforme negre. După cum se poate observa, cele mai multe formaţii de mai sus aparţin categoriei *pluralia tantum*; la altele se pot înregistra, mai rar, şi forme de singular, de ex. *beretă verde* (v. p. 170).

2. Relativ la formarea cuvintelor trebuie remarcat că se reliefează compunerea, care abundă în special la denumirea nuanţelor alcătuite după tipicul prezentat mai sus (v. p. 163). În schimb, peisajul cromatic este relativ sărac în cuvinte alcătuite cu afixe. Prea puţine sunt formaţiile cu sufixe: *albăstrioară, albăstreală, lăptat, lăptos, roşcăţică, verdeaţă, verzioară, verzitură, verzişori*. După cum se poate observa, cele mai multe formaţii sunt diminutive alcătuite cu sufixele *-ior: albăstrioară, verzioară, -işor: verzişori, -ică: roşcăţică*. Un caz special îl prezintă ataşarea sufixului diminutival *-el* la regentul sintagmelor *pătrăţelul roşu* şi *bileţelul roşu*. Într-o singură situaţie am întâlnit o formă modernă alcătuită prin trunchiere: *telverde*. De asemenea trebuie relevat interesantul lexem argotic *negrocalmin*, alcătuit cu evidenţă după *algocalmin*. Singurul punct „comun" între aceste două vocabule, unul dintr-un domeniu ştiinţific, farmacia, celălalt din argoul puşcăriaşilor, este „calmarea" realizată într-un caz printr-un medicament, şi în celălalt prin... bastonul de cauciuc al poliţistului... Perfecta sinonimie dintre *lăptat* şi *lăptos* în *alb lăptat* şi *alb lăptos* dă dreptate lui K. Baldinger[34] care socoteşte unele sufixe ca fiind „libere", „fără o funcţie distinctivă": ele sunt cele care dau naştere la sinonime (aproape) perfecte, în special în argou – adaogă autorul citat – dar, după cum se vede, se poate constata că o situaţie perfect similară ne întâmpină în viaţa de zi cu zi.

3. Semantic considerăm că trebuie menţionat că unele culori folosite în anumite sintagme nu reprezintă culoarea cunoscută unanim. Câteva exemple: *vinul alb*, de fapt nu este niciodată *alb* ci *alburiu, auriu, gălbui (Galbena de Odobeşti* face parte dintre soiurile de vin albe!), *gri* (*Pinot gri* este considerat un vin alb!). Cât arbitrar intră în asemenea denumiri poate reieşi şi din împrejurarea că, în alte limbi, un vin socotit *alb* este denumit, în Franţa, Italia, Portugalia *„vin verde"*!. De asemenea *vinul roşu* este, de fapt, un vin nu neapărat de culoarea „clasic" roşie ci un vin mai închis la culoare, un *bordo* (vinul Bordeaux!) care este echivalat chiar cu *vinul negru*! Pentru a rămâne în acelaşi domeniu, trebuie precizat că *strugurii albi* nu sunt propriu-zis *albi* ci *alburii, gălbui, verzui* etc. iar cei *negri* au o culoare întunecată de la *roşu închis* către *violet* etc. Totuşi, toate aceste alimente se regăsesc sub denumirile tradiţionale amintite, indiferent de culoarea sau de nuanţa pe care o are fiecare în parte... Trebuie menţionat şi că unii termeni preiau sensuri diferite în funcţie de domeniul unde sunt utilizaţi, de ex. *negru* are semnificaţia „ilicit, ilegal" în contexte economice şi accepţia „fascist" în contexte politice (v. V, p. 55),

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

verde semnifică „liber" în domeniul transportului, „ecologist" în aria politică, „disperat, nenorocit" în segmentul social şi „dolar" în mediul economic etc.

Uneori o culoare are două/trei semnificaţii în acelaşi domeniu, totul în funcţie de context, de ex. *carne roşie* „carne de vită" şi „carne puţin friptă", *verde* „legionar" şi „ecologist", *moarte albă* are trei accepţii după natura morţii: prin îngheţare, prin droguri, prin emanaţiile fabricilor de ciment etc.

Termenii şi sintagmele discutate mai sus prezintă unele cazuri de sinonimie. Ele apar în special în ştiinţe, de ex. *black hole, gaură neagră şi gol negru* sunt sinonime „perfecte"; la fel în limbajul argotic (din care s-au răspândit şi în limbajul colocvial) sunt sinonime *albastră* şi *albăstrioară* „o mie de lei"; *verzi, verzişori, verzitură, verdeaţă, bancnote verzi* „dolari"; *cerc verde, disc verde; telverde, număr verde*. Uneori o sintagmă este identică cu alta în care apare un derivat, de ex. *pătratul roşu şi pătrăţelul roşu* la TV. Între [clădire] *la roşu* şi [clădire] *de roşu*, diferenţiate numai prin prepoziţii, sinonimia este, de asemenea, totală. Ideea de „liberă trecere", „permisiune", „acceptare" este exprimată (cu diverse nuanţe specifice pentru fiecare) prin multe formule centrate în jurul culorii *verde: foc verde, lumină verde, semnal verde, semafor verde, linie verde, undă verde*. (D, pp. 63-64). Se poate deduce din cele de mai sus că între termenii citaţi, la care am putea adăoga şi alţii, sinonimia este (aproape) perfectă. (Aproape) acesta este şi titlul articolului citat mai sus al lui K. Baldinger: *Les synonimes (presque) parfaits existent: en argot* dar trebuie neapărat să adăogăm că, pe lângă limbajul argotic şi limbajul ştiinţific propriu-zis beneficiază de sinonimia (aproape) perfectă. În ceea ce ne priveşte considerăm că sinonimia din limbajul ştiinţific poate fi realmente absolută în timp ce în limbajul argotic fiecare termen, chiar şi când nu este vorba de elemente cromatice, ca în lucrarea de faţă, are o coloratură a sa specială care îl individualizează, măcar şi prin faptul că se folosesc uneori sufixe diferite care trimet la realităţi diverse.

Mulţi dintre termenii inventariaţi sunt în relaţii de opoziţie sau de antonimie. Se reliefează opoziţiile dintre doi termeni în care rolul principal îl au valorile *alb* şi *negru: strugurii albi* se opun *strugurilor negri* (chiar dacă, aşa cum am precizat mai sus, aici *negru = roşu întunecat, violet* etc. iar *alb = gălbui, alburiu, auriu,* etc.), *moarte albă-moarte neagră*, dar pot intra în joc şi alte culori dintre care una este *alb* sau *negru* plus o alta de ex. *guler alb - cămăşi albastre* (opoziţie socială), *economie neagră - economie gri* (opoziţie economică). Alte opoziţii sunt constituite din două culori propriu-zise: *cartonaş galben-cartonaş roşu* (în domeniul sportului); *a călca/merge, trece pe verde – a călca/merge, trece pe roşu.* Un caz special de opoziţie apare la *vinul alb* care este „antonim" cu *vinul roşu* dar cum în română *vinul roşu = vinul negru,* ecuaţia se reduce la *alb-negru.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dintre opozițiile cu trei termeni amintim: *cămașă neagră, cămașă roșie, cămașă verde; blugi albi. blugi albaștri, blugi negri; disc (cerc) verde, triunghiul portocaliu, pătratul (pătrățelul) roșu; fântână verde, galbenă, roșie*. Ultimele două situații se deosebesc de primele două prin caracterul lor gradual, ele indicând creșterea „periculozității" exprimată prin culorile *verde, portocaliu/galben și roșu* indiferent de elementul regent (care poate fi același ca la fântână sau diferit ca în simbolurile disc, triunghi și cerc. Ceea ce contează constă numai în c u l o a r e ! Tot o gradație înseamnă, în anumite sporturi (karaté, jiu-jitsu), a avea *centură galbenă, verde, neagră*

În fine, s-au înregistrat și opoziții între patru termeni: *cartonaș galben, cartonaș roșu, cartonaș negru, cartonaș verde* (în domeniul administrativ cu caracter gradual) ca și un sistem de opoziții mai bogat, cu cinci termeni: *moarte albă, moarte albastră, moarte cenușie, moarte violetă* și *moarte neagră* (în biologie, cinci tipuri de moarte în funcție de elementele care o provoacă, dar fără caracter gradual).

Câteodată există și opoziții aparente, de ex. *lista neagră* nu se opune *listei gri* deoarece nu se referă la aceeași realitate (*lista gri* este relativă la vize iar *lista neagră* la persoane indezirabile din punct de vedere politic și/sau juridic).

Termenii cromatici recenți dau naștere la noi o m o n i m i i dar nu în interiorul spectrului cromatic supus discuției ci cu termeni preexistenți în limba comună: *albăstreală* cunoscut în DEX cu sensurile 1. „albastru, albăstrime" și 2. „substanță de culoare albastru-indigo" devine omonim cu termenul argotic mai recent cu semnificația „lei". La fel *verdeață* cu accepția tradițională de „zarzavat, legume etc." a căpătat în argou sensul „dolar", *verzitură* „fruct necopt" semnifică tot „dolari" ; *albi*, pe lângă sensul cromatic propriu-zis, are și înțelesul „bani". *Negresă*, termen argotic, este omonim cu vocabula veche *negresă* „femeie din rasa neagră". Culoarea *azur* (în DEX, pe drept cuvânt, cu mențiunea livr.), devine omonim cu *azzur* din sport iar *fir roșu* (telef.) cu cealaltă sintagmă, mai veche, cu semnificația „fir conducător" (nici aceasta nu este inserată în DEX.) etc.

Uneori se întâlnesc pleonasme de tipul *gri-fumuriu* sau, cel mai frecvent, *blugi albaștri* – pleonasm calificat, pe drept cuvânt drept „intolerabil" în V, p. 108 –, neținându-se seama de componenta cromatică – *blu* – continută în termenul *blugi*! Prin aceeași „uitare" se explică sintagmele aberante *blugi negri* și *blugi albi* în care „incompatibilitatea cromatică" este evidentă! În toate aceste situații însă s-a pornit exclusiv de la sensul lui *blugi* ca „pantaloni confecționați dintr-o pânză foarte rezistentă"... (v. p. 167). O formație total absurdă este *foc verde* care traduce expresia fr. *feu rouge*, în care însă fr. *feu* are semnificația „semnal luminos, semafor", accepție inexistentă în română! (D, pp. 63-64)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

E. Originea numelor de culori. În cercetarea asupra etimologiei considerăm că trebuie incluse toate categoriile cromatice prezente mai sus: numele nuanțelor, al sintagmelor cromatice, precum și adăogarea de noi sensuri.

a) în majoritatea cazurilor, numele nuanțelor s-au alcătuit mai mult decât probabil în limba română: *alb-argintiu, albastru-electric, brun-roșietic, brun-ciocolată, galben-pai, galben-praz, galben-roșietic. gri-argint, gri-fumuriu, mov-negru, negru-abanos, negru total, negru-transparent, roșu-cadmiu, roșu-carmin, roșu-cărămiziu, roșu-fluorescent, roșu-frez, roșu-mov, roșu-oranj, roz oranj, roz-electric, verde-iarbă.*

b) despre câțiva termeni cromatici nu avem certitudinea că sunt, la origine, autohtoni, oricum, ei pot avea câte un model străin, de ex. german: *alb-ivoriu,* cf. germ. *elfenbein (weiss)*; v. Dimitrescu în LR 4/62, p. 398, FC I, p. 168, *alb-lăptat* cf. germ. *Milch-weiss*; v. Dimitrescu, ibidem.; FC I, p. 173, *alb-lumina zilei* cf germ. *weiss tageschell*: v. Dimitrescu ibidem. *albastru-argintiu,* cf. germ. *silberblau*; v. Dimitrescu ibidem.

c) alte denumiri ale nuanțelor provin cu siguranță din alte limbi, de ex. *bleu-petrol* din fr. *bleu-pétrole, albastru electric* s-a format după fr. *bleu-électrique, blond-platinat* după fr. *blond-platiné, gri-șobolan* după fr. *gris souris,* de origine italiană este numele culorii *azzuro* care și-a păstrat aspectul italian în *azzuro* sau s-a adaptat limbii române în *azzur, -ă: echipa azzură* (DCR). De asemenea este italienesc numele nuanței *verde veronez* care provine din *verde veronese* (cf. fr. *vert véronèse*). Din franceză au intrat și s-au păstrat în română cu forma lor originară *tête de noir, gri fer, gri perle*[35] (cf. it. *grigioperla*); dintre acestea două singurul realmente frecvent azi este *gri perle*[36].

Dintre celelalte sintagme în care intră un termen cromatic își au o origine autohtonă termenii care denumesc echipele sportive: *alb-albastru, alb-roșii, alb-vișinii* (sau numai *vișinii), câinii roșii, lupii galbeni, șepcile roșii, roș-albastru,* sau alte formații precum *alba-neagra, băiat cu ochii albaștri, băiat cu ochii cenușii, bulină roșie, moarte cenușie, moarte albă, moarte violetă, moarte albastră, fântână verde, fântână galbenă, fântână roșie, poliția oliv* etc. etc. De asemenea și unele noi accepții ale unor cuvinte sunt cu siguranță dezvoltate în interiorul limbii române: *indigo* „infractor profilat pe același tip de delicte", (situație) *verde* – „nenorocită, mizerabilă" (mai vechi este *albastru* cu aceeași accepție negativă), *verzi, verzișori, verdeață, verzitură* „dolari", *albastră, albăstrioară* „o mie de lei", *verzioară* „cinci sute de lei" etc, etc, infinite fiind semnificațiile noi, mai ales în limbajul argotic.

Numeroase sunt sintagmele cromatice care provin din franceză sau sunt calchiate din această limbă. Cele mai multe construcții cromatice de acest tip traduc expresiile similare din franceză, de ex. *bancnota verde – billet vert, centură galbenă, verde, neagră* corespund fr. *ceinture jaune, verte, noire, buletin alb* provine din *bulletin blanc* – (fr. *blanc* apare și în rom. argotic *blanc*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„bani"), *carne albă* traduce *viande blanche (v. şi fr. blanc de poulet), carne neagră* traduce *viande noire, carne roşie - viande rouge, căsătorie albă – mariage blanche, cască albastră - casque bleu, covor roşu - tapis rouge, – foc verde (*formulă „opacă", D, p. 64*), semnal verde, semafor verde* s-au format după *feu vert, muncă la negru* după *travail (au) noir, febră galbenă – fievre jaune, guler alb* după *col blanc (*la rândul său traducerea engl. *White collar* v. DMC*), lanternă roşie – lanterne rouge, listă neagră – liste noire, listă rosie – liste rouge, magie albă – magie blanche, magie neagră – magie noire, număr verde – numéro vert, piaţa gri* după *marché gris, sos alb* după *sauce blanche, strugure alb – raisin blanc, strugure negru – raisin noir, vin alb – vin blanc, vin roşu – vin rouge.*

Ceva mai rar unele sintagme cromatice îşi au originea în engl. (americ)., *berete verzi - green Berets, blue-jeans* din *blue-jeans, black hole* direct din *black hole, gaură neagră* şi *gol negru* traduc engl. *black hole, zona gri* s-a alcătuit, probabil, *după grey area* (V, p. 54).

Câteva expresii provin din italiană, sau sub forma originară: *squadra azzura,* sau sub formă de calc: *semestru alb* după *semestre bianco.*

Alte sintagme cromatice pot avea o origine dublă, de ex. *lumină verde* după fr. *feu rouge* sau după engl. *green Light, undă verde* după fr. *onde verte* sau după germ. *grune Welle.*

Unele sensuri particulare ale culorilor se datorează unor limbi străine, de ex. semnificaţia „ecologist, -i" (în special la plural) a lui *verde* provine din fr. *les verts* sau din it. *i verdi. Roşu* cu sensul „comunist" este legat de fr. *rouge* (care însă este considerat „vieilli" în PL 2001). Pentru accepţia „nazism" a rom *brun* a se vedea fr. *la peste brune*, formulă folosită în franceză atât despre nazism cât şi despre neo-nazism. Din it. provine *giallo* cu sensul „roman poliţist". În timp ce *oranj* cu semnificaţie alimentară – „suc" – provine din fr. *orange,* omonimul său *orange,* termen extrem de recent, apărut în română în urmă cu câteva luni, cu accepţia din telefonia mobilă, îşi are originea în engl., fr. *orange.*

În final, câteva consideraţii generale:

Culorile, în special prin simbolistica lor, au o mare capacitate de e x t e n s i u n e. Aceasta se manifestă mai ales prin două modalităţi:

a) prin precizarea unor n u a n ţ e necunoscute sau mai puţin cunoscute şi

b) prin pătrunderea culorilor în sintagme, expresii etc. ce aparţin unor arii extrem de felurite.

S-a pornit de la domeniile proprii, care deja nu erau puţine – arte (în special, pictura), industria textilă, cosmetica, ştiinţele naturii (mai ales botanica, geologia, fizica şi chimia) pentru a se ajunge la administraţie, politică, transporturi, sport etc. De menţionat că această e x t i n d e r e este relativ veche, dar cum dicţionarele, în mod special cel mai popular, DEX-ul, nu o reflectă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

decât în prea mică măsură, am amintit şi formaţiile mai vechi, distingându-le de celelalte, în corpus, printr-un asterisc.

Trebuie remarcat că, dintre arhilexemele cromatice care au cele mai multe ocurenţe în diverse domenii, se disting *negrul* cu 21 de sintagme, *albul* cu 19 sintagme, *roşul* cu 17 sintagme şi *verdele* cu 16 sintagme. În ordine descrescătoare urmează *albastrul* cu 9 sintagme, *galbenul* cu 4, *portocaliul* şi *violetul* cu câte o singură formaţie.

Un corolar al situaţiei prezentate la punctul b, este dezvoltarea polisemantismului termenilor cromatici, trecerea lor din registrul pur cromatic – în special în ultima perioadă de evoluţie a limbii române – în altele, de ex. *oranj* în alimentaţie, *alb, albastră, verzi* etc. în economie, *roşu, verde, brun* în politică, *verde* în spaţiul social, *azzur, verde, vişiniu, galben, negru* în sport. După cum se poate uşor remarca, aceeaşi culoare poate aparţine la mai multe domenii, având, de fiecare dată, un alt sens. Din această perspectivă polisemantismul lui *verde* este neîntrecut de o altă culoare; *verdele* aparţine unor arii foarte diferite precum sportul, economia, politica, socialul.

Nu rareori se poate observa transferul unor termeni sau sintagme dintr-un domeniu într-altul, de ex. *cec în alb* trece din spaţiul său natural economic, în cel politic; la fel, din sport multe formaţii migrează către politic sau către administrativ, de ex. *cartonaşul roşu, cartonaşul galben,* chiar „dezvoltându-se" în noile spaţii cu alte *cartonaşe (verde, negru*). Nu trebuie trecut cu vederea, de asemenea, că cele mai multe formaţii cu *verde* din aria transportului trec în domeniul politicului sau al administraţiei etc.

Dacă luăm în consideraţie prezenţa arhilexemelor cromatice în total – adică socotind atât nuanţele cât şi sintagmele şi sensurile culorii respective – vom observa, urmărind corpusul prezentat, că în fruntea listei se situează culoarea *roşu* cu 40 de ocurenţe, urmată de *alb* cu 34 de ocurenţe, *negru cu 30 de ocurenţe, verde* cu 29 de ocurenţe, *albastru* cu 18 ocurenţe, *galben* cu 16 ocurenţe, *gri* cu 12 ocurenţe, *maro* cu 4 ocurenţe, *portocaliu* cu 3 ocurenţe, *violet* cu 2 ocurenţe şi *indigo* cu una singură. Din acest tabel rezultă că pe primele locuri se situează, pe lângă valorile cromatice *alb* şi *negru,* culorile *roşu, albastru* şi *galben,* considerate a fi culorile fundamentale sau primare, după teoria lui Vasari, la care se adaogă *verdele*, conform teoriei lui Delacroix. Culorile *portocaliu, violet* şi *indigo* aproape că nu contează din perspectiva acestei gradaţii; în schimb, *griul* şi, mai puţin, *maronul,* născute din amestecul, în proporţii diferite, dintre *alb* şi *negru* şi dintre *negru* şi *roşu,* au un număr relativ ridicat de ocurenţe.

Dintre domeniile care conţin termeni din nomenclatura coloristicii, cea mai bogată este cea socială, care conţine nu mai puţin de 41 de sintagme, urmată de economie cu 27 de sintagme, juridic-administrativ cu 24 de sintagme, sportul cu 18 sintagme, politicul cu 16 sintagme, alimentaţia cu 9 sintagme,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

biologia cu 6 sintagme, relațiile internaționale cu 5 sintagme, științele, transportul și vestimentația cu câte 4 formații. Nu excludem unele erori în aprecieri datorate fie modalității de numărare fie, și aceasta pare mai importantă, caracterului – totuși! – aleatoriu al oricărei clasificări. Câteva exemple: am trecut *benzină albastră* și *motorină roșie* la „economic" dar poate că într-o altă clasificare ar fi fost trecute la „social". La fel, *piața neagră* poate ține de „economic" (unde este plasată) dar poate fi trecută și la „social" etc. etc.

Concluzia generală este că, în cadrul dinamicii lexicale, spațiul semantic cromatic este un domeniu susceptibil de (extrem de) multe primeniri, ceea ce duce la îmbogățirea mijloacelor de expresie ale limbii române. Alături de numeroase alte modalități plastice, terminologia cromatică își aduce contribuția la culoarea limbii române!

NOTE:

[1] Aș vrea să aduc, și pe această cale, viile mele mulțumiri unor specialiști în arii directe sau contingente cu cel cromatic care mi-au adus precizări în domeniu și anume doamnei prof. Anca Stan și domnilor Gabriel Andreescu, Dragoș Gheorghiță Caragiu și Dumitru Doncescu. Din bibliografia românească a cromaticii menționăm aici, pentru început, S.Fl:Marian, *Cromatica poporului român*, București, 1882 ; în 1914 (București, Leipzig, Viena). T. Pamfile și M. Lupescu au tipărit o lucrare cu același titlu; o cercetare nouă, sistematică de semantică structurală a culorilor a fost publicată de Angela Bidu-Vrănceanu: *Systématique des noms de couleurs*, București, 1976. Celelalte contribuții științifice sunt indicate la. abrevierile bibliografice.

[2] *Epitete cromatice* în LR 3, anul XVI, 1967, p. 211.

[3] Dar prezentă, așa cum se cuvine, în masivul volum al Mariei Grossmann, C L, p. 79.

[4] *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 477.

[5] Dimitrescu, *Considerații*, în LL, III-IV, 1998, p. 12.

[6] Aici trebuie menționat că vocabularul cromatic nou va fi consemnat așa cum apare în dicționarele sau în lucrările An, Ar, D, DC, DCR, DCR 2, V etc., fără a se indica exact anul de apariție în izvoarele (ziarele) utilizate în acestea. Cei interesați se vor adresa pentru specificări surselor amintite.

[7] Gheorghiu, *Terminologia*, în LR 1, anul XVII, 1968, p. 47, predatează nuanța *alb-argintiu*, în 1968, în timp ce în DCR termenul este atestat în 1973, an în care apare și în Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique*, p. 25.

[8] Înregistrat de Gheorghiu, *op. cit.*, p. 47 în 1968.

[9] Cu un citat din 1967; termenul acesta este prezent și în Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique*, p. 25.

[10] Giuglea-Kelemen, *Termeni*, p. 215.

[11] Mazzoni-Grossmann, *Analiza*, p. 271.

[12] Grossmann, C L, p. 4.

[13] Vom nota la ce se referă fiecare nuanță în textele prezente în DCR, DCR 2 etc., dar este sigur că aceeași nuanță poate fi întâlnită și ca atribut în alte situații, de ex. *alb-argintiu* se poate referi și la culoarea unei rochii de lamé, *alb-vanilie* poate fi utilizat pentru un anumit tip de zugrăveală etc.

[14] Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[15] Canarache, *Culori,* în LR 1, anul X, 1961, p. 18.

[16] V. Avram, *Gramatica*, p. 118.

[17] În listele de mai sus este singurul exemplu unde trăsătura l u m i n o z i t a t e se adaogă unei culori; aceasta confirmă observaţia din DGS s.v. *câmp* după care în limbile romanice nu mai este valabilă opoziţia cromatică *strălucitor / non-strălucitor* care exista în limba latină.

[18] Grosmann-Mazzoni, *Motivato*, pp. 67-68.

[19] Termenii discutaţi aici nu au fost amintiţi în FC I. *Compunerea.*

[20] Ciobanu, *Originea*, passim., Gheorghiu, *Terminologia*, pp. 41, 47. Bidu, *Systématique,* passim.

[21] Dimitrescu, *Compunerea,* în SCL 3/ 1970, pp. 325-334.

[22] Dimitrescu, *Dinamica,* pp. 164-165.

[23] S.v. *negru*, s.v. *alb.*

[24] Bidu,. *Systématique*, p. 23.

[25] *Termeni*, în LR, XVII, 1, 1968, pp. 25-37.

[26] Trebuie făcută distincţia între aceşti „noi" *galbeni* din limbajul argotic şi *galbenii* din trecut, nume sub care au circulat în Ţările Româneşti diverse monede străine din aur de valori diferite.

[27] Formă neliterară, v. Avram, *Cuvintele*, p. 80.

[28] Aceeaşi „aplatizare", prin simple cifre, s-a impus în vremea totalitarismului şi tuturor şcolilor. Astfel, Şcoala Centrală de Fete, după ce a trecut prin „purgatoriul" unei denumiri străine total spiritului ei, „Zoia Kosmedemianskaia", a primit „numărul 1". Poate că cineva, totuşi, a ştiut că este cel mai vechi liceu de fete din Bucureşti, fondat în 1851!

[29] Preda, în LR 10/1992, p. 547.

[30] Răduică-Răduică, DPR, p. 69.

[31] Dimitrescu, *It.*, în RRL, 5-6, 1997, p. 385.

[32] Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique* a cercetat exclusiv locul culorilor în textele ştiinţifice fără a lua în consideraţie diversele combinaţii lexicale în care apar termeni cromatici. Aceeaşi modalitate de lucru apare şi în *Systématique.*

[33] Ciobanu, *Observaţii,* în LR 1, 1979, p. 11.

[34] *Synonimes*, p. 49.

[35] În mod curios, Grossmann, CL, consideră că *gri-perle* are „un uso tanto ristretto", în română, încât nici nu a fost inclus în unele analize din carte.

[36] Gheorghiu, *Terminologia*, p. 44, are dreptate când observă că termenii cromatici de origine franceză prezintă un număr redus de silabe, remarcă ce se poate extinde şi asupra termenilor cromatici compuşi cu elemente de sorginte franceză.

Abrevieri bibliografice

Anul 1848 în Principatele Române – Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente, Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1902-1910

Avram, *Cuvintele* – Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Cartier, Chişinău, 2001

Avram, *Cuvintele* – Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Cartier, Chişinău, 2001

Avram, *Gramatica* – Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, ed. a II-a, Humanitas, Bucureşti, 1997

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Baldinger, *Synonimes* – K. Baldinger, *Les synonimes (presque) parfaits existent: en argot* dans *Les formes du sens. Études de linguistique française, médiévale et générale offerts à Robert Martin à l'occasion de ses 60 ans,* Louvain-la -Neuve, Duculot, 1997.

Bidu-Vrănceanu, *Style scientifique* – Angela Bidu-Vrănceanu, *L'expression de l'appréciation chromatique dans le style scientifique du roumain littéraire* în RRL 18, 1973

Bidu-Vrănceanu, *Systématique* – Angela Bidu-Vrănceanu, *Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémantique structurale*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976

Canarache, *Culori* – Ana Canarache, *Câteva nume de culori şi nuanţe în limba ronână,* în LR 2, 1961

Ciobanu, *Observaţii* – Fulvia Ciobanu, *Observaţii asupra unor termeni cromatici ronâneşti* în LR, XXVIII. 1, 1979

Ciobanu, *Originea* – Fulvia Ciobanu, *Originea sufixului -iu* în SMFC nr. 6, 1972

CL – Maria Grossman, *Colori e lessico. Studi sulla struttura semantica degli aggettivi di colore in catalano, castigliano, italiano, romeno, latino ed ungherese*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1988

D – Rodica Zafiu, *Diversitatea stilistică în româna actuală,* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 2001

D.An – *Dicţionar analogic şi de sinonime al limbi române*, Ed. Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976

D.Ar – Anca Volceanov, George Volceanov, *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, Livpress, Bucureşti, 1998

DC- Maria Dumitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, Agata, Botoşani, 2000

DCR – Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, Bucureşti, Albatros, 1982

DCR 2 – Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, ed. a II-a, Bucureşti, Logos, 1997

DCR 3 – Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente,* ed. a III-a, manuscris

DEX – *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, 1996

DGSL – *Dicţionar general de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, ed. a II-a, Nemira, 2001

Dimitrescu, *Consideraţii* – Florica Dimitrescu, *Consideraţii asupra limbii române de la 1848. Lexicul social-politic în Pruncul român*, în LL, anul XLIII, vol. III-IV, 1998.

Dimitrescu, *Compunerea* – Florica Dimitrecu, *Trăsături specifice ale compunerii în limba română* în SCL, 3, 1970

Dimitrescu, *Dinamica* – Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc,* Cluj-Bucureşti, Clusium-Logos, 1995

Dimitrescu, *It.* – Florica Dimitrescu, *A propos des éléments italienes récents en roumain,* RRL, 5-6, 1997

DMN – P. Gilbert, *Dictionnaire des mots nouveaux,* Paris, 1971

FC I – Fulvia Ciobanu, Finuţa Assan, *Formarea cuvintelor în limba română, vol. I, Compunerea,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1970.

Gagarin-Lebedev, *Psihologia cosmosului* – I. Gagarin, V. Lebedev, *Psihologia cosmosului,* Bucureşti, 1979

Gheorghiu, *Terminologia* – Domnica Gheorghiu, *În legătură cu terminologia culorilor,* în LR XVII, 1, 1968.

Giugea- Kelemen, *Termeni.* – G. Giuglea, B. Kelemen, *Termeni privitori la culori în latină cu referinţă la limbile romanice*, în CL, Cluj, 2, 1966.

Grossmann-Mazzoni, *Motivato* – Maria Grossmann – Bruno Mazzoni, *Motivato /v/ immotivato. Tipi di denominazione dei termini di colore in italiano* în *Festchrift Wilhelm Giese,* Helmut Buske Verlag, Hamburg

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

LL – *Limbă şi literatură*, Bucureşti
LR – Limba română, Bucureşti
Mareş, *Termeni* – Lucreţia Mareş, *Termeni pentru noţiunea de „febră" în limba română*, în LR, XVII, 1, 1968
Mazzoni, Grossmann, *Analiza* – Bruno Mazzoni, Maria Grossmann, *Analiza semantică a termenilor de culoare în italiana standard*, în SCL, 2, 1972.
PL 2001 – *Le petit Larousse 2001*, Paris, 2000
Preda, *Îmbogăţirea* – Irina Preda, *Îmbogăţirea lexico-semantică a limbii române actuale (cu privire specială la perioada post-decembristă)*, în LR 9, 10, 1992
Răduică-Răduică, DP – Georgeta Răduică - Nicolin Răduică, *Dicţionarul presei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995
RRL – *Revue de linguistique roumaine*, Bucureşti
SCL – *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti
SMFC – *Studii şi materiale pentru formarea cuvintelor*, Bucureşti
Tohăneanu, *Epitete cromatice* – Gh. Tohăneanu, *Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu*, în LR, 3, 1967
V – Adriana Stoichiţoiu- Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate*, Bucureşti, ALL, 2001

Abrevieri – ziare, reviste

Adev. – Adevărul, ziar, Bucureşti
Cr. rom. – Cronica română, ziar, Bucureşti
Cu. – Curentul, ziar, Bucureşti
E Z – Evenimentul zilei, ziar, Bucureşti
Ind. – Independent, ziar, Bucureşti
L. – Lumea, revistă, Bucureşti
LL – Limbă şi literatură, revistă, Bucureşti
Naţ. – Naţional, ziar, Bucureşti
Obs. cult. – Observatorul cultural, revistă, Bucureşti
R.l. – România liberă, ziar, Bucureşti
Rom. lit. – România literară, revistă, Bucureşti

DES COULEURS ET NON SEULEMENT. DE LA CHROMATIQUE ACTUELLE

Cette étude, basé sur la situation actuelle des dénominations des couleurs comprend, en dehors du corpus chromatique, des observations linguistiques qui concernent:

A) les nuances des couleurs

B) les syntagmes récents où les couleurs détiennent un rôle principal

C) les domaines où apparaissent les lexèmes et les syntagmes chromatiques

D) des problèmes à propos de la sémantique, la grammaire et la formation des lexèmes chromatiques

E) l'origine des noms de couleurs, des nuances et des syntagmes chromatiques.

Sans autre ambition que de représenter un échantillon chromatique actuel, le présent article conduit à la conclusion d'une dynamique extraordinaire de ce domaine, capable d'innovations permanentes et, quelquefois, surprenantes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

INOVAȚII LINGVISTICE NEGATIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Prof. univ. dr. THEODOR HRISTEA
Facultatea de Litere
Universitatea din București

„A întrebuința o construcție sintactică greșită sau a face greșeli de ortografie este, la alte popoare, cea mai patentă dovadă de incultură, sancționată aspru nu numai de școală, ci și în oficii"

(*Sextil PUȘCARIU*)

1. Ca element definitoriu al identității naționale, ca formă principală de realizare și de conservare a valorilor culturale, iar, mai presus de toate, ca instrument fundamental de comunicare în societate o limbă trebuie atent studiată și „cultivată" – cum se spune de mai multă vreme. Din păcate, dar și din motive ușor de înțeles, ocrotirea limbii naționale nu face parte chiar dintre prioritățile considerate **naționale** ale statului nostru. Fără a exagera câtuși de puțin, s-ar putea spune că, în ansamblul ei, cultura noastră este cam neglijată și n-ar trebui să explicăm această stare de lucruri exclusiv prin situația încă precară a economiei naționale. Cu exact aceleași mijloace materiale, de care dispunem în prezent, s-ar putea face incomparabil mai mult decât se face în momentul de față pentru cultivarea limbii literare, o acțiune care depinde, în mare măsură, de voința și de conștiința noastră a tuturor. Această acțiune (concepută altfel decât până acum) devine cu atât mai necesară cu cât, în ultima vreme, se vorbește din ce în ce mai insistent despre „degradarea limbii naționale" și se fac pronosticuri prea sumbre în legătură cu „soarta" ei. Îngrijorați de starea actuală a acesteia, unii cărturari cer chiar instituirea de „amenzi usturătoare" aplicabile celor care „stâlcesc limba" mai ales la televizor. Din discuția care urmează se va vedea că soluția ideală pentru corectarea și prevenirea celor mai multe greșeli de exprimare nu trebuie căutată neapărat în recurgerea la mijloace coercitive sau la usturătoare măsuri punitive. Cel puțin teoretic, mult mai eficientă mi se pare o stăruitoare și bine concepută **educație lingvistică**, realizabilă, în primul rând, în școală și prin școală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Chiar dacă situația nu este atât de dramatică pe cât rezultă din unele afirmații, iar limba are capacitatea de a rezista tuturor „agresiunilor" la care este supusă, ceva trebuie totuși întreprins pentru a-i ușura „suferințele" și pentru a nu ieși urâțită sau prea stâlcită din încercările la care este supusă. Înainte de a propune măsuri „terapeutice" concrete, cred că este necesar să cunoaștem mai bine cauzele numeroaselor și diverselor greșeli de care – mai mult ori mai puțin – se fac vinovați chiar oamenii instruiți și relativ cultivați. În acest sens, îmi amintesc de o remarcă pe care a făcut-o, acum un sfert de veac, regretatul profesor și academician Alexandru Graur: „Am vorbit de oamenii cu mai puțină cultură. Din păcate, și cei culți fac astăzi greșeli și poate că în vremea din urmă din ce în ce mai multe"[1]. Consider că observația de mai sus își păstrează și în prezent întreaga ei valabilitate, iar principala cauză (îndeosebi a greșelilor de **pronunțare** și de **vocabular**) o găsesc în insuficienta **cultură lingvistică** a celor mai mulți vorbitori (inclusiv a celor cu studii superioare).

3. Ca parte componentă a culturii noastre generale, cultura lingvistică este nu numai vastă și importantă, ci și greu de însușit în condițiile unui învățământ gimnazial și liceal susceptibil de multe și serioase obiecții din acest punct de vedere. Asemenea celei generale, nici cultura lingvistică nu se poate cumpăra și nici nu se moștenește. Ea „se cucerește" după frumoasa expresie a lui André Malraux, așa cum ai cuceri o cetate, care îți pare, la prima vedere, aproape inexpugnabilă. În orice caz, fără însușirea, măcar în linii mari, a acestui important segment al culturii noastre generale, nu ai voie să te consideri un om cu adevărat cult și nici nu poți realiza o exprimare care să satisfacă cele mai multe dintre exigențele și restricțiile impuse de normele prescriptive ale limbii literare numite încă și **limbă de cultură** (după germ. **Sprachkultur**).

4. Neputând intra în prea multe detalii, precizez că așa-zisa cultură lingvistică presupune, printre altele, suficiente cunoștințe de **limbi străine** (inclusiv de **latină** și de **greacă veche**), noțiuni măcar elementare de **etimologie** și de **istorie a limbii române**, familiarizarea cu principalele probleme de **lingvistică generală,** inițierea în **stilistica funcțională** și, mai presus de toate, cunoașterea normelor de exprimare corectă sau literară, începând cu cele **ortografice** sau **ortoepice** și terminând cu cele **gramaticale** sau **lexicale**. Acestora trebuie să li se adauge și unele **norme sociolingvistice** impuse în special (dar nu și exclusiv) de așa-zisul „context situațional", adică de locul și de momentul în care se desfășoară actul comunicării verbale. Având o sferă foarte largă și un conținut atât de bogat și de variat, cultura lingvistică va rămâne întotdeauna apanajul unui cerc restrâns de intelectuali. De aceea nu trebuie să fim prea surprinși că imensa majoritate a vorbitorilor se abat (într-o măsură mai mică sau mai mare) de la normele exprimării literare. Important este

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

că aceste abateri să fie cât mai puține la număr şi, bineînțeles, cât mai puțin grave. Pe de altă parte, trebuie intervenit împotriva lor la timp şi suficient de energic pentru a le împiedica să se generalizeze. Ele trebuie, desigur, şi prevenite, din care cauză – la fel ca în medicină – am putea vorbi nu numai despre o „terapie", ci şi despre o „profilaxie lingvistică". În acelaşi timp (şi tot ca în medicină), aşa-zisa **terapie lingvistică** ar trebui să aibă în vedere nu numai „simptomele" (adică, în cazul de față, **greşelile,** aşa cum se manifestă ele în exprimare), ci şi cauzele care le explică şi care trebuie suprimate ori măcar parțial anihilate. Printre acestea, mai ales **deprinderile de pronunțare dialectală**, dobândite încă din copilărie, joacă un rol destul de important, pe care, uneori, îl pierd din vedere chiar specialiştii lingvişti.

5. Referindu-ne, în continuare, tot la cauzele prea numeroaselor şi adeseori gravelor greşeli care se fac atât în mass-media, cât şi în exprimarea celor care nu au nimic comun cu mijloacele de masă ale comunicării trebuie spus că acestea sunt mult mai numeroase decât se admite aproape îndeobşte. În afară de insuficienta cultură lingvistică mai contribuie la producerea greşelilor de limbă: **graba, neatenția, comoditatea, superficialitatea** şi îndeosebi totala absență **a autocontrolului**, care ar trebui să funcționeze permanent şi în cazul fiecăruia dintre noi. Şcoala, mai ales, nu trezeşte în suficientă măsură interesul elevului pentru exprimarea îngrijită şi nu-l obişnuieşte pe acesta să-şi supravegheze îndeosebi vorbirea atât în timpul, cât şi după terminarea şcolarității. Când lipsa autocontrolului se combină cu **teribilismul juvenil**, ea poate deveni sursa unor noi abateri lingvistice îndeosebi în cazul tinerilor dornici de a atrage atenția asupra lor, de a ieşi într-un fel oarecare din anonimat sau de a se amuza, pur şi simplu, recurgând la argotisme şi la elemente lingvistice prea familiare, din care nu lipsesc: **bulan, gagiu, naşpa, nasol** sau prea îndrăgitul **mişto** (atât de des auzit chiar şi în unele emisiuni de televiziune!)[2]

6. O altă cauză deloc neglijabilă mai ales a abaterilor de natură lexicală o găsesc în **snobismul** şi în **prețiozitatea lingvistică** a unor vorbitori, care sunt, în acelaşi timp, şi mari amatori de stil bombastic, emfatic sau sforăitor. În dorința lor de a epata, cu orice preț, ei recurg la cuvinte neologice, rare şi frumos sunătoare, evitând cu grijă mai tot ceea ce li se pare banal sau demodat. Goana după termenul rar cu un corp fonetic mai dezvoltat, precum şi intenția vădită de a impresiona ori măcar de a atrage atenția celor din jur explică, de pildă, cele mai multe dintre derivatele cu sufixul abstract **-itate**, greşit formate ori impropriu folosite. În româna contemporană, aceste derivate sunt atât de numeroase şi de greşit întrebuințate, mai ales în mass-media, încât se poate vorbi despre o adevărată manie lingvistică funestă, care nu ne poate lăsa

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

indiferenți. Dintre cele greșit formate reținem pe: **omenitate, pământitate, tiroiditate, simțietate, excentritate, specificacitate** sau **supraponderabilitate** (cu sensul clar de „suprapondere"!) etc. Ultimul are marele defect că, deși se referă la „surplusul de greutate corporală", el este format, indiscutabil, sub influența și după modelul lui **imponderabilitate** (împrumutat din frc. **impondérabilité**), în a cărui structură recunoaștem ușor adj. **imponderabil**. Acesta nu ar fi trebuit să aibă nici un amestec în crearea ciudatului derivat (înregistrat în scris, dar și într-o emisiune televizată) întrucât frc. **impondérable**, care îi stă la bază, înseamnă „lipsit de greutate"! Cu sensul în discuție, nici chiar **supraponderalitate** nu este corect, ci numai **suprapondere** sau **superpondere** (cf. lat. **pondus**, **-eris** „greutate"), de la care au fost derivate adjectivele **supraponderal** și **superponderal**. Alte derivate cu sufixul **-itate** sau cu vechiul lui dublet **-ătate** sunt greșit formate de la teme verbale (ca **simțietate**), de la teme adverbiale (ca **împreunătate**) și mai ales substantivale (ca **fabricitate**, de pildă, care este complet inutil). L-am înregistrat de câteva ori în sintagmele **tehnologii de fabricitate și secret de fabricitate**, în loc de **secret de fabricație** (care traduce fr. **secret de fabrication**). Înlocuirea lui **fabricație** prin ridicolul **fabricitate** (format de la **fabrică** + suf. **-itate**) nu se poate explica decât prin aceeași goană frenetică după aceste derivate sforăitoare și din ce în ce mai numeroase în stilul publicistic actual. Fără teama de a exagera, se poate spune că proliferarea derivatelor cu sufixul neologic **-itate** este de aproximativ o jumătate de secol una dintre principalele particularități ale stilului amintit și, în același timp, una dintre cele mai frecvente greșeli care se fac în domeniul vocabularului.

7. Trecând peste faptul că acest sufix nu se adaugă, în mod normal, decât la teme adjectivale, trebuie spus că multe dintre derivatele corect formate sunt însă impropriu folosite. Astfel **funcționalitate** înseamnă „caracter funcțional" sau „însușirea de a fi funcțional", însă mulți îi atribuie sensul de „funcție" sau „funcțiune", precum și pe cel de „funcționare" (care este un nume de acțiune). Este indiscutabil greșit să vorbim despre „orar de **funcționalitate**" (în loc de **funcționare**) sau despre „**funcționalitatea** estetică și educativă a traducerilor" (cum mi-a fost dat să aud ascultând o emisiune televizată). Tot așa, nu e bine spus „**obligativități** de serviciu" sau „**obligativități** familiale" (care, uneori, mai devin și **familiare**). Corect este să se spună: „**obligații** de serviciu, profesionale sau familiale" și tot așa **plan de promovare** (nu de **promovabilitate**, cum se aude chiar pe la Ministerul Educației și al Cercetării). Un specialist în analize economice, invitat la un post de televiziune, spunea și **prudențialitate** (cu sensul de „**prudență**"); alții renunță la **respect** (căruia îi preferă pe **respectabilitate**), iar și mai mulți sunt cei care îl ocolesc pe **profit** și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

recurg la **profitabilitate** spunând chiar **rata profitabilității**! Din unele reclame, care conțin și alte greșeli de limbă, luăm cunoștință că au fost construite „apartamente cu **confortabititate** sporită". Un critic de artă lăuda la un pictor „remarcabila **conjugalitate** a culorilor" (ocolind cu bună știință termeni ca **îmbinare, combinare, împletire** etc.). Un politician atrăgea atenția asupra „**periculozității** pe care o reprezintă pentru continentul african dezvoltarea industriei militare". Alt politician și parlamentar, aflat în fața microfonului, mărturisea că este cuprins „de o puternică **emoționalitate**" (nu **emoție** sau măcar **emoțiune**, cum se spunea în secolul trecut). Chiar și un cunoscut istoric și critic literar, vorbind despre Caragiale, ne asigura că acesta „nu beneficiază nici pe departe de **emoționalitatea** care-i cuprinde pe români când e vorba de Eminescu". Nu-i voi uita nici pe cei care vorbesc din ce în ce mai frecvent despre „mesaje cu **adresabilitate** precisă", considerând, probabil, că acest derivat se poate substitui lui **destinație** sau și mai banalului **adresă** [3]. Dacă cineva și-ar închipui că aici se încheie lista acestor pompoase derivate, ar fi foarte departe de realitate. Cu mult timp în urmă, ascultând o emisiune radiofonică, am auzit spunându-se că „vocea Marianei Nicolesco are o **timbralitate** ieșită mult din comun". Zadarnic vom căuta acest „barbarism" în dicționarele românești sau străine. Nu vom găsi decât pe **timbru**, singurul care este necesar și corect. Există, în schimb, **conflictualitate**, însă el nu-l poate înlocui pe **conflictual** din sintagma atât de clară **stare conflictuală.** Și totuși, mi-a fost dat să aud spunându-se chiar **stare de conflictualitate,** iar de mai multe ori l-am înregistrat pe **tehnicitate,** folosit în locul lui **tehnică,** în transmisiunile relativ recente și directe de la Cupa mondială de fotbal. Adăugând la exemplele discutate și alte ciudățenii (de felul lui: **exigențialitate, evoluționizitate, vamalitate** sau **catifelozitate**)[4], ajungem la concluzia că ne aflăm în fața unei adevărate molime, căreia ar trebui să-i aplicăm neapărat și neîntârziat „terapia" cuvenită. Ar fi singura modalitate de a mai stăvili cât de cât extraordinara proliferare a acestor derivate atât de antipatice, un produs evident și de proastă calitate al semidoctismului.

8. Ultima cauză pe care o mai amintesc și care explică unele dintre cele mai interesante abateri lingvistice trebuie căutată în însuși sistemul limbii, **care nu este desăvârșit**. De data aceasta, inovațiile lingvistice au, măcar în parte, o justificare pe care o putem numi **structurală**, ceea ce ne obligă să privim cu alți ochi o anumită categorie de „încălcări" ale normelor literare prestabilite. În ultimă analiză, inovațiile de acest gen pot fi considerate pozitive, întrucât prin ele se înlătură anumite deficiențe ale sistemului lingvistic, constând în iregularități, lacune sau omonimii intolerabile. Astfel, vorbitorii nu suportă identitatea dintre cele două numere în cazul substantivului **foarfece** și atunci

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

refac (prin analogie) două noi forme de singular, care sunt **foarfec** şi **foarfecă**. Acestea nu lipsesc din DEX (ambele ediţii), însă au statut de variante neliterare, deşi de la ele au fost derivate diminutivele **forfecuţ** şi **forfecuţă**, despre care nu ne putem permite să spunem că sunt incorecte. Tot o schimbare firească mi se pare şi transformarea lui **atare** din adjectiv invariabil în adjectiv cu două terminaţii (**atare**, pl. **atari**) după modelul paronimului **tare, tari**, dar şi prin analogie cu alte adjective care cunosc o terminaţie la singular şi alta la plural (**mare, mari**, de exemplu). Cel puţin tot atât de normale mi se par şi schimbările suferite de verbul **a continua** la indicativ şi conjunctiv prezent, persoana I singular. În loc de **eu continuu** şi **eu să continuu** (cum ne recomandă normele literare încă în vigoare), cei mai mulţi vorbitori spun şi scriu **eu continui** şi **eu să continui**, luându-se după numeroasele verbe (vreo 20 la număr), la care persoana I şi a II-a singular sunt identice: **eu atribui / tu atribui**, **eu constitui / tu constitui, eu tai / tu tai** ş.a.m.d. În limba română nu mai există măcar un verb a cărui rădăcină să se termine în **-u** (de felul lui **continu-a**) şi tot vocala **u** să se adauge la rădăcină ca desinenţă în situaţiile amintite. Fie ea şi inconştientă, reacţia vorbitorilor faţă de o asemenea anomalie morfologică mi se pare pe deplin îndreptăţită. Privite din perspectivă strict normativă, şi aceste schimbări sunt tot nişte „abateri" de la normele codificate actuale, însă ele nu pot fi considerate inovaţii negative, din moment ce contribuie la **uniformizarea**, **sistematizarea** şi **simplificarea** sistemului nostru morfologic. Indiferent dacă ne convine sau nu, va veni o vreme când va trebui să renunţăm la cele trei norme citate şi la altele, întrucât ele sunt depăşite de realitatea lingvistică actuală, iar încercarea de a le găsi un suport în istoria limbii sau în etimologie este, în cazul de faţă, lipsită de sens.

9. Precum vedem, nici vorbă nu poate fi despre o încercare de a ţine în loc evoluţia firească a limbii şi mai ales de a împiedica îmbogăţirea ei cu noi cuvinte, pe care le reclamă necesităţile mereu crescânde ale procesului de comunicare. În ceea ce mă priveşte, cred că acţiunea de cultivare ştiinţifică a limbii naţionale nu trebuie să aibă nimic comun nici cu **imuabilitatea anumitor norme gramaticale**, nici cu **neaoşismul** (în măsura în care el se mai practică pe la noi), nici cu **neologismomania** (în special când ea izvorăşte din snobism sau preţiozitate lingvistică) şi nici cu **fanatismul unor puriști întârziaţi**, care resping orice inovaţie lingvistică sub pretext că ei apără frumuseţea şi puritatea limbii strămoşeşti. Este în afară de orice discuţie că **limba trebuie lăsată să evolueze**, ***însă nu pe seama inculturii***. Ea trebuie să se dezvolte (adică să se schimbe şi mai ales să se îmbogăţească), **însă fără a se degrada**. Nu este pentru nimeni o noutate că foarte mulţi oameni au trecut cam repede prin şcoală, iar alţii au evitat cu multă grijă această instituţie. Mai ales ei sunt cei

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

care **mestecă ciungă**, care consumă pâine **intermedială** cu **cremvişi** (şi apoi **servesc o grefinată**), care locuiesc la **partel** şi se spală la **ghi(u)vetă**, iar – de multe ori – mai uită şi **rubinetu'** deschis. În astfel de cazuri şi în multe altele similare nu mai putem vorbi de „evoluţie", ci de o adevărată ***involuţie lingvistică***.

Personal nu-mi pot reprima un sentiment de profund regret şi de jenă colegială constatând că există chiar cadre didactice rătăcite prin învăţământul superior care se laudă că lucrează şi pe la unele **inteprinderi** particulare (câştigând până la **doişpe** milioane pe lună). Pe de altă parte, aceiaşi intelectuali cu diplomă sau alţii **se inervează** din orice şi sunt **ştresaţi**, din care cauză **au tensiune** sau chiar **fac temperatură** (ca şi când s-ar putea trăi fără aşa ceva). Oricât de incredibil ar părea, pot dovedi că există şi „universitari" care se plâng de **migrene la cap** şi de **platfus la picior** sau care declară că „şi-au scos **amigdalitele** încă din copilărie", iar de atunci nu mai au „nici un fel probleme". Până aici s-a ajuns, din cauză că învăţământul de limba română merge, de multă vreme, cu paşi mari şi repezi, pe un drum fundamental greşit. Cât priveşte o exprimare ca **doişpe milioane**, ea a putut fi auzită chiar de la unii „lucrători în mass-media" şi nu lipseşte nici din vorbirea unor aleşi ai naţiunii, care – în treacăt fie spus – mai au şi alte păcate de natură lingvistică. Forma trunchiată **doişpe** (care în combinaţie cu **milioane** constituie şi un flagrant dezacord) tinde să se generalizeze, fiindcă sunt prea puţini cei care protestează împotriva ei. Aceeaşi formă ne aminteşte de felul în care se vorbeşte prin piaţă, unde auzim spunându-se şi **doişpe mii kilu', i-am spus lu' soţu', dă-i lu' doamna** sau chiar **din cauză la copii**! Alte exprimări, de care televiziunea română nu este întotdeauna complet străină (cel puţin prin unele emisiuni) nu sunt nici ele prea departe de limbajul pieţelor, de vorbirea vulgului incult şi a lumpenului mereu în creştere. În sprijinul acestei afirmaţii (deloc exagerate) vine şi înregistratea la TV a unor familiarisme, argotisme şi vulgarisme care nu pot fi în toate cazurile citate. Reproduc numai câteva, care par mai nevinovate şi pe care le-am înregistrat în emisiuni considerate „de maximă audienţă": **a face mişto, a lua la mişto, a-i sări bâzdâcul, a-i tremura nădragii** (de frică), **a face în pantaloni** (tot de frică), **a face sex** şi aici mă opresc, deşi aş putea veni cu unele detalii refuzate însă de cel mai elementar bun simţ. Menţionez numai că îndeosebi primele două expresii fac o remarcabilă „carieră" în româna contemporană împreună cu **mistocar, mistocărie, a mistocări** şi **mistocăreală**, despre a căror rădăcină comună am spus (şi rămân ferm pe această poziţie) că ea este mai puţin) „nobilă" decât îşi închipuie cei care văd în **mişto** un produs al influenţei germane asupra limbii române. Alţi termeni de aceeaşi sorginte (şi nu chiar indispensabili în emisiunile în care apar) ar putea veni şi ei în sprijinul afirmaţiei referitoare la aşa-zisa „ţigănizare" a limbii pe care o vorbim. Că libertatea de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

expresie (dobândită după atâtea sacrificii şi aşteptări) e foarte bună nu încape nici o îndoială, dar tot atât de adevărat este şi faptul că ea trebuie să aibă anumite limite, să fie dublată de responsabilitate şi să nu se manifeste chiar **oricând** şi **oriunde**. Înainte de a trece la examinarea altor abateri lingvistice, subliniez şi aici că limba nu trebuie împiedicată să evolueze, **dar nici nu trebuie scăpată de sub control**, indiferent de funcţia pe care i-o atribuim în momentul folosirii ei.

10. Întrucât răspunderea pentru multe dintre greşelile care se fac în româna actuală revine Radioului şi Televiziunii, voi semnala în continuare, noi devieri de la normele exprimării literare, insistând asupra celor de natură **lexicală** (mai puţin cunoscute şi studiate), precum şi a unor **erori de pronunţare**, în care includ şi **accentuările greşite**. Imensul material faptic adunat de-a lungul anilor (nu numai în ultimele luni,) îmi întăreşte o mai veche convingere, conform căreia **presa în totalitatea ei are un mare rol atât în dezvoltarea, cât şi în stricarea unei limbi**. Ceea ce frapează, adeseori, în materie de rostire sau pronunţare sunt, printre altele, nu numai abaterile propriu-zise de la normele ortoepice cunoscute, ci şi numeroasele fluctuaţii sau inconsecvenţe pe acelaşi post de radio ori de televiziune, în cadrul aceleiaşi emisiuni, iar, uneori, chiar în exprimarea aceluiaşi crainic, reporter, moderator etc. Din mulţimea exemplelor de care dispun, atrag din nou atenţia asupra felului în care unii oameni de sport pronunţă cuvântul **rugbi**, devenit de multă vreme, un termen internaţional. În mod evident, ei nu cunosc ori nu sunt de acord cu norma ortoepică în vigoare, care ne recomandă rostirile **rugbi, rugbist** şi **rugbistic**. Din păcate, nici nu se fixează asupra altei pronunţări pe care s-o impună, eventual, în limbă şi astfel să fim obligaţi să renunţăm la actuala normă ortografică şi ortoepică. Cine va urmări atent felul în care este pronunţat la noi **rugbi** se va convinge că acesta cunoaşte opt variante de rostire, care sunt următoarele: **rugbi** (formă literară foarte rar auzită), **ragbi** (în conformitate cu pronunţarea englezească), **regbi,** care nu se poate explica decât prin rusă (**regbi**), apoi **reogbi** (o formă ciudată şi mai greu explicabilă, dar foarte frecventă), la care se adaugă: **ruibi, reibi, roibi** şi **reoibi**. Dacă suntem măcar puţin obiectivi, trebuie să recunoaştem că este prea mult. A pronunţa un cuvânt în şase, şapte sau chiar opt feluri (şi el nu este singurul!) înseamnă a împiedica, în cel mai înalt grad, mult dorita şi foarte necesara unitate a limbii literare. Garabet Ibrăileanu avea perfectă dreptate când afirma că „**lipsa unei limbi literare fixate este una din mizeriile culturii noastre**“[5]. Cu regret voi spune că dureroasa constatare făcută de marele critic ieşean în prima jumătate a secolului trecut rămâne, în parte, valabilă chiar în zilele noastre. De aceea problema în discuţie ar trebui privită cu mai multă seriozitate în presa noastră audiovizuală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

11. Numeroase observații se pot face în legătură cu ***pronunțarea unor neologisme*** destul de cunoscute, a căror greșită accentuare am înregistrat-o chiar în exprimarea unor personalități politice, culturale, științifice sau administrative. Mă refer în special la: **avárie, cicátrice, cólaps, glúten, hemátii, lózincă, mátrice, mátur, oficină, palmáres, prólaps, própice, rígolă, séver, símptom, scrútin** și altele, în cazul cărora se constată o regresiune a accentului explicabilă, în primul rând, prin necunoașterea normelor ortoepice românești, precum și a modului în care aceste neologisme se accentuează în limbile din care provin. Accentuările de felul celor citate nu sunt singurele înregistrate, iar unele dintre ele nu sunt nici noi. Ele au mai fost observate, iar tendința în sine (care este destul de puternică) a fost interpretată, în mod just, ca un fenomen lingvistic semicult[6]. Este în aceasta un motiv în plus de a se renunța la asemenea pronunțări, cu atât mai mult cu cât există pericolul de a fi imitate. Nu trebuie uitat că sunt, la ora actuală, în țara noastră, sute de mii de analfabeți și de semianalfabeți, care nu mai beneficiază de nici o educație lingvistică, așa că ceea ce aud, eventual, la televizor este pentru ei literă de evanghelie.

12. Că același important aspect al pronunțării este tratat de unii membri ai Audiovizualului nostru cu prea multă ușurință o dovedesc și gravele ***greșeli de accentuare a numelor proprii*** de locuri și de persoane, românești și mai ales străine. În unele cazuri, nimic nu ne îndreptățește să admitem că cei pe care îi avem acum în vedere obișnuiesc să consulte o lucrare de specialitate pentru a se edifica asupra felului în care se accentuează numele unei localități sau al unei personalități (adeseori cu totul remarcabile). Și de astă dată, principalele noastre canale de informare ne oferă accentuări precum: **Ármand** Călinescu (în loc de **Armánd**), Spiru **Háret** (în loc de **Harét**), **Apólodor** din Damasc (în loc de **Apolodór**), **Níccolo** Paganini și **Niccólo** Machiavelli (în loc de **Niccoló**) și chiar **Napóleon** (în loc de **Napoleón**, fiindcă în franceză numele proprii se accentuează tot pe ultima silabă). Deplasări de accent, mai mult ori mai puțin nejustificate suferă și unele nume proprii geografice de obicei străine: **Péru** (în loc de **Perú**), **Ankára** (în loc de **Ánkara**), **Montevídeo** (în loc de **Montevidéo**) și **Helsínki** (în loc de **Hélsinki**, fiindcă în finlandeză accentul cade pe prima silabă). Uneori, greșita accentuare se combină cu o altă modificare de ordin fonetic (ca în cazul lui **Nobél**, care devine **Nóbăl**). Deși această rostire „hipergermană" a fost adeseori criticată și explicată (inclusiv de mine însumi), unii continuă să spună **Premiul Nóbăl,** schimbând chiar vocala **e** în **ă** (ca în **haben, schreiben** etc.). Fiind vorba de un nume propriu suedez, nu german, pronunțarea **Nóbăl** este de două ori greșită, din care cauză ea este cu grijă evitată chiar de către nemți. (Suedezii rostesc **Nubél**, iar germanii,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

francezii, englezii şi alţii spun **Nobél**). Numai la noi se aude, probabil, greşita rostire **Nóbăl**, care într-un timp era chiar mai frecventă decât cea corectă sau literară. O pronunţare cam de aceeaşi natură cu **Nóbăl** mi se pare a fi **Copănhaga**, în loc de **Copenhaga** (cum trebuie rostit numele capitalei daneze). Închei acest paragraf atrăgând atenţia că o spicheriţă (care nu ştie, se pare, decât englezeşte) a fost auzită de mii de urechi rostind **Riceard Uágnăr** (în loc de **Richard Wagner**) şi chiar **Álfred Gérui,** care nu reprezintă altceva decât numele cunoscutului scriitor francez, **Alfred Jarri**, precursor al literaturii absurdului[7]. Astfel de greşeli nu pot fi explicate numai prin „incultură lingvistică", ci şi prin lipsa unor cunoştinţe adeseori elementare, din alte domenii, începând cu artele sau cu literatura beletristică şi terminând cu istoria, geografia etc. Dacă cineva nu ştie că în Brazilia se vorbeşte portugheza şi e convins că acolo spaniola este limba oficială va rosti în continuare şi cu toată convingerea **Rio de Haneiro** (în loc de **Janeiru**) chiar pe cel mai important dintre posturile noastre de radio. Nu poţi educa şi informa exact marele public, din moment ce tu însuţi eşti insuficient educat şi instruit. Îndeosebi crainicii, reporterii, moderatorii şi realizatorii noştri de diverse emisiuni (inclusiv distractive) mai au multe de învăţat din foarte multe puncte de vedere şi ar fi bine să fie convinşi sau chiar pătrunşi de acest adevăr.

13. Trecând la chestiuni de vocabular, mă voi opri, în primul rând, asupra unor **confuzii paronimice**, care sunt mai puţin sau chiar deloc cunoscute. Renunţând la cele pe care le-am discutat cu alte prilejuri, nu înseamnă că aceste confuzii nu se mai produc astăzi în mass-media, însă spaţiul nu-mi permite decât să le reamintesc aici. Mă refer la **contoar** (în loc de **contor**), **minier** (în loc de **miner**), **gira** şi **girant** (în loc de **gera, gerant**), **petrolier** (în loc de **petrolifer** sau invers), precum şi **ori** (în loc de franţuzismul **or**, o confuzie care se întâlneşte în continuare, atât în presa noastră scrisă, cât şi în cea audiovizuală).

O altă confuzie care tinde să se generalizeze ori chiar s-a generalizat în varianta sportivă a stilului publicistic este înlocuirea verbului neologic **apropria** prin vechiul şi popularul **apropia**. Primul provine din frc. **approprier** folosit mai ales ca verb pronominal (**s'approprier**) cu sensul de „a-şi însuşi (bunul altuia), a-şi adjudeca ceva (inclusiv o victorie)". Cu ocazia transmisiunilor directe prilejuite de Cupa mondială, am auzit spunându-se, în mod greşit: „Aceasta ar fi ultima şansă pentru camerunezi de **a-şi apropia** victoria"; „Dacă nu va interveni nimic deosebit, Turcia **îşi va apropia** victoria". Acum câteva luni, am auzit la ştirile sportive transmise la radio: „Fiecare dintre cele două echipe va încerca **să-şi apropie** trofeul". Ulterior s-a mai spus: „Dinamo a reuşit **să-şi apropie** victoria" (în loc de **să-şi aproprieze** victoria, cum se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

recomandă şi în DOOM, p. 33, col. 2, s.v. **apropria** „a face propriu"). Această confuzie nu se întâlneşte însă numai în varianta sportivă a stilului publicistic. De aici ea a pătruns şi în exprimarea altor gazetari, cum dovedeşte următoarea afirmaţie despre o talentată elevă, preocupată să nu-şi neglijeze „cultura personală": „Astfel **şi i-a apropiat** pe Eminescu, Blaga, Camil Petrescu" (în „ADEVĂRUL", nr. 3810 din 23 sept. 2002, p. 19, col. 2).

Şi mai gravă prin frecvenţa ei, ca şi prin tendinţa de a se generaliza mi se pare înlocuirea lui **reflua** prin mai cunoscutul **refula**. Pentru a putea fi bine înţeleasă şi apoi eliminată, această confuzie necesită o explicaţie mai detaliată. Trebuie precizat, mai întâi, că **refula** se întrebuinţează în terminologia psihanalitică, unde are sensul de „a respinge din domeniul conştientului în subconştient imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute, care contrazic conştiinţa morală a individului". În domeniul tehnicii, **a refula** (care provine din frc. **refouler**) se întrebuinţează cu sensul de „a deplasa ori a împinge cu ajutorul unei pompe un fluid într-o conductă sau într-un recipient". Şi în medicină se poate spune că „inima noastră este un fel de pompă a cărei funcţiune este să aspire sângele din vene şi apoi să-l **refuleze** (adică să-l împingă) în artere de mai multe ori pe minut". Altceva înseamnă **a reflua**, care provine din frc. **refluer** şi din lat. **refluere** „a curge înapoi", iar (prin extensiune) „a se retrage, a se revărsa". Rădăcina acestui verb este lat. **fluo, -ere** „a curge". Din aceeaşi familie lexical-etimologică mai fac parte: **flux, reflux** şi chiar **fluviu** (cu derivatul său de origine franceză **fluvial**). În urma acestor precizări este clar că trebuie spus: „Apa canalelor **refluează** (nu **refulează!**) şi tot aşa „La etajul al cincilea / sau al şaptelea apa caldă **refluează"** (nu **refulează**, cum aud spunându-se, de foarte mulţi ani, la televizor). Şi despre sucul gastric trebuie spus că, uneori, el **refluează** (nu **refulează**) din stomac în esofag sau în cavitatea bucală.

Incomparabil mult mai frecventă este confundarea verbului **infesta** cu **infecta** sau – şi mai clar spus – folosirea lui **infesta** cu sensul paronimului său **infecta**. Din cât am putut observa, în special în ultima vreme, posturile noastre de televiziune se întrec în greşita întrebuinţare a acestui verb, iar împreună se află la întrecere cu întreaga presă scrisă din capitala ţării. Cred că aici a apărut mai întâi această inovaţie semantică negativă, iar din presa cotidiană a fost preluată în „ştirile" transmise la radio şi la televizor devenind aproape generală în mass-media din zilele noastre. Că aceasta este realitatea ne-o dovedesc numeroasele atestări din principalele cotidiene bucureştene. Citez, deocamdată, numai câteva titluri din ziarul „ADEVĂRUL": „Peste 4.000 de persoane **au fost infestate** cu virusul SIDA" (nr. 2725, p. 7); „Din 309 copii şi adulţi **infestaţi** la Botoşani cu Salmonella, 100 au fost externaţi" (nr. 3536, p. 16); „Copiii **infestaţi** cu HIV din Iaşi şi Neamţ au fost lăsaţi fără

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

medicamente" (nr. 3259, p. 2); „Şapte noi cazuri de vite **infestate** cu sindromul vacii nebune" (nr. 3231, p. 7): „Cimpanzeii **au infestat** omenirea cu SIDA" (nr. 2704, p. 10); „20 de braşoveni au consumat carne **infestată** cu trichinella" (nr. 2664, p. 16); „Carnea de vită **infestată** de proveniență britanică, importată ilegal în Rusia" (nr. 2238, p. 11); „Apa din Râmnicu-Vâlcea se poate **infesta** oricând" (nr. 2353, p.3); „25.000 de litri de lapte **infestat** cu îngrăşăminte chimice" (nr. 3393, p. 7); „Hunedorenii cumpără în rate carne de porc **infestată"** (nr. 2145, p. 1); „La Iaşi se vinde orez **infestat"** (nr. 2162, p. 3) etc. Nu-i greu de înțeles că **infesta** cu noul sens apare şi în corpul propriu-zis al articolelor mai sus citate (câteodată de două sau chiar de trei ori), ceea ce sporeşte enorm numărul atestărilor existente într-un singur cotidian. Alte ziare din Capitală ne furnizează şi ele zeci de atestări, din care spicuiesc: „Un tânăr de 27 de ani din Cluj doreşte **să fie infestat** cu SIDA pentru descoperirea unui remediu al acestei boli" [8]; „Sida... **a infestat** 30 milioane de persoane (dintre care 90 la sută în zonele cele mai sărace ale planetei)"[9]; „În SUA a fost depistată miercuri a treia persoană contaminată cu antrax, fără a fi cunoscute cauzele **infestării**[10]"; „75% din bolile recent apărute au ca sursă de **infestare** animalele"[11]; „În spitalele din Iaşi şi Paşcani au fost internate peste 160 de persoane care au consumat peşte **infestat"**[12] etc. Este important de remarcat că şi în alte cotidiene sau hebdomadare se regăseşte confuzia **infesta/infecta**[13], dar ceea ce ne interesează aici este mai ales prezența acestei atracții paronimice în presa audiovizuală. Citez numai câteva dintre confuziile înregistrate pe posturile noastre de radio şi de televiziune (publice sau private): „copii **infestați** cu HIV"; „**infestarea** rezervelor de apă"; „consum de lapte **infestat"**; „buzoienii **infestați** cu salmonella la un parastas" etc. Cel puțin o dată s-a vorbit şi despre „**infestarea** apei cu hidrogen", iar un politician (care a fost, cândva, şi parlamentar) nu s-a sfiit să afirme că „întreaga politică românească **este infestată** de bolşevism". Mi se pare că ar fi inutil să înmulțesc numărul atestărilor (din care nu lipsesc nici întrebuințările figurate ale lui **infesta**). Ceea ce se impune în final este mai degrabă explicarea acestei regretabile confuzii, de care limba literară ar trebui să rămână complet străină.

Verbul **a infesta** provine din frc. **infester**, iar acesta din lat. **infestare**, a cărui rădăcină este adj. **infestus**, de la care s-a şi format şi care înseamnă „ostil, duşman sau duşmănos". De aceea nu este de mirare că, în latină, **infesto, -are** avea, în primul rând, sensul de „a ataca, a cotropi". Nimic surprinzător nu este nici în faptul că Dicționarul Academiei Române defineşte sensul primordial al lui **infesta**: „a pustii prin năvăliri, incursiuni şi acte de brigandaj" (vezi DA, p. 657, col. 1). În ceea ce priveşte frc. **infester** (etimonul direct al rom. **infesta**) acesta este chiar considerat un sinonim al lui **ataca, năvăli, invada, devasta, pustii** şi **hărțui** (verbe prin care se denumesc acțiuni săvârşite de duşmanii

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

invadatori). În *Le nouveau petit Robert* (din care provine această informație) se mai arată că verbul **infester** nu trebuie confundat cu **infecter** („Ne pas confondre avec **infecter**") iar aceeași remarcă revine și în alte lucrări lexicografice sau pur normative ale limbii franceze. Ulterior, frc. **infester** și rom. **infesta** au putut dezvolta unele sensuri figurate (ca „a năpădi, a bântui, a mișuna" sau „a face ravagii") și – ceea ce este mai important – au început să se refere nu numai la **dușmani** ca „ființe umane". Printr-o foarte firească extensiune semantică, astăzi putem spune, spre exemplu: „Țânțarii **infestează** apele stătătoare și terenurile mlăștinoase" ori „Pământul necultivat este **infestat** (adică invadat sau năpădit) de buruieni" etc. Este foarte adevărat că unii paraziți care **infestază** (sau invadează) organismul îl pot și **infecta**, dar acest lucru nu este un motiv ca cele două verbe (cu origini total diferite) să fie considerate și mai ales utilizate ca sinonime, cum se întâmplă în presa noastră actuală. Rămâne stabilit că, mai ales prin originea lor imediată și îndepărtată, **infesta, infestat** și **infestație** nu sunt termeni medicali propriu-ziși[14]. Uneori, ei pot fi întâlniți chiar în lucrări de medicină, unde apar greșit întrebuințați și nu întotdeauna sub influența variantei gazetărești a stilului publicistic[15]. Aș mai remarca faptul că însuși engl. **infestation** este și astăzi folosit cu sensurile de „năvală, năvălire și invazie" (alături de „năpădire"), ceea ce este un argument în plus că nu putem accepta o deviație semantică atât de improprie, care tinde să se instaleze numai în limba culturii noastre.

14. Dacă am insistat atât de mult asupra greșitei folosiri a lui **infesta**, am făcut-o nu numai pentru a contribui la eliminarea din limbă a acestei evidente erori, ci și pentru a demonstra încă o dată cât de necesare sunt, adeseori, cunoștințele de etimologie în procesul de asimilare corectă a neologismelor și implicit în acțiunea de cultivare a celei mai importante dintre variantele limbii noastre naționale. Și mai necesare se dovedesc aceste cunoștințe când este vorba despre evitarea **pleonasmelor** atât de numeroase și de supărătoare în româna actuală, încât se poate spune că ele au început „să infesteze", literalmente, limbajul presei scrise și audiovizuale. După cum se va vedea imediat, și de data aceasta tot neologismele (greșit sau incomplet asimilate) sunt cele care apar în diverse structuri pleonastice ușor de eliminat dacă ele ar fi explicate în emisiuni radiofonice și televizate, în articole de cultivare a limbii literare și în mod obligatoriu în manualele școlare. Fără a da și explicațiile etimologice atât de necesare, citez în ordine relativ alfabetică o bună parte dintre pleonasmele pe care le-am înregistrat în presa noastră (mai ales audiovizuală) de-a lungul anilor: **ambii doi, ameliorat în bine, a aniversa un număr de ani, averse de ploaie, alcoolemie în sânge, alegeri electorale, bioritmul vieții, caligrafie frumoasă, a colabora împreună, a convietui**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

laolaltă, a continua mai departe, a cronometra cu timpul, conducere managerială, drum rutier, durere nevralgică, escaladare treptată, etnogeneză a poporului român, epilarea părului (de prisos), evoluție ascendentă, florilegiu antologic, glicemie în sânge, harta mapamondului, înalți prelați bisericești, întrajutorare mutuală, licitație publică, lipom de grăsime, marii magnați, marii mamuți industriali, mai superior și **mai inferior, mică starletă, mijloace (de) mass-media, muncă laborioasă, nevralgie dureroasă, oprob(r)iu public, ortografie corectă, a opune un veto, pedeapsă penală, a prefera mai bine, protagonist principal, procent la sută, puteri plenipotențiare**[16]**, a reveni din nou, rezumat succint, scurtă alocuțiune, spot publicitar, summit la vârf, tristețe nostalgică, telecomandă la distanță, voință unanimă a tuturor, zbor aerian, ziar cotidian**[17] etc. Lista ar putea fi mult îmbogățită cu îmbinări lexicale care au tot caracter pleonastic și care sunt formate numai din cuvinte aparținând fondului vechi al limbii. În această categorie includ pe **urări de bine**, cum se spune adeseori, deși, când îi faci cuiva o urare, nu-i poți adresa decât o dorință de bine (vezi și DEX, s.v. **ura**). Se poate spune **urări de sănătate, urări de noi succese, de viață lungă, de fericire** etc., însă nu și **urări de bine**. Din păcate, unii au ajuns să ureze și **la mulți ani!**, ceea ce este și mai greșit. Urezi cuiva **mulți ani**, dar îi spui tradiționalul nostru **La mulți ani!** De câteva ori am auzit spunându-se, la televizor, chiar și „Vă urez Hristos a înviat", o exprimare nu numai greșită, ci și ridicolă.

Convingerea mea este că orice pleonasm trebuie mai pe larg explicat (dacă vrem să se renunțe la el) iar acest lucru nu se poate face cu succes decât în școală, în primul rând. Pe de altă parte, se impune să li se atragă atenția, în mod direct, celor care pun în circulație asemenea pleonasme ori le repetă (câteodată chiar de mai multe ori pe zi). Așa se întâmplă, spre exemplu, cu **averse de ploaie**, la care ar fi cazul să se renunțe definitiv cu binevoitorul concurs al Institutului de Meteorologie și Hidrologie. Cei care își desfășoară activitatea acolo știu mai bine chiar decât noi că **aversele** sunt prin definiție un anumit gen de **ploi** (abundente și de scurtă durată). Întrucât acest neologism de origine franceză conține în el ideea sau noțiunea de „precipitații abundente"[18] adăugarea determinantului **de ploaie** devine complet inutilă și, prin repetarea lui, foarte supărătoare.

Cunoștințele de etimologie sunt necesare și pentru înțelegerea unui alt pleonasm, adeseori auzit, care este **căi rutiere**. Cine știe că adjectivul **rutier** provine din frc. **routier** și că acesta este un derivat de la **route**, care înseamnă „cale" și „drum" va fi deranjat atât de combinația lexicală **drum rutier**, cât și de **căi rutiere** (ușor de înlocuit prin **căi terestre**). Acestea se opun **căilor aeriene, maritime** și **fluviale**, toate calcuri sau imitații după corespondentele

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lor franţuzeşti: **voies aériennes, voies maritimes, voies fluviales.** Supuse unei judecăţi critice nepărtinitoare, dar şi necruţătoare, manualele şcolare mai vechi, precum şi cele de uz curent se dovedesc cu totul nesatisfăcătoare şi din punctul de vedere al felului în care tratează avalanşa de pleonasme din româna contemporană.

15. Nici **frazeologia** nu se bucură încă de atenţia care i se cuvine, având în vedere că un mare număr de locuţiuni, expresii şi alte frazeologisme (în special străine) sunt deformate, impropriu folosite sau pur şi simplu ignorate, deşi multe dintre ele au caracter internaţional. Rostiri ca **a duce în eroare** (in loc de **a induce în eroare**), **a trage atenţia** (în loc **de a atrage atenţia**) sau **a rămâne pe geantă** (în loc de **jantă**) pot fi auzite chiar în exprimarea unor vorbitori cu studii superioare şi cu pretenţii de cultură. Cele mai numeroase greşeli sunt prilejuite de folosirea unor frazeologisme străine, singurele la care mă voi referi în continuare. Astfel, sub **beneficiu de inventar**) care traduce frc. **sous bénéfice d'inventaire**) apare şi în forma **sub benefici de inventar**), în loc de **stres emoţional** (din engl. **emotional stress**) se aude adeseori **ştres emoţional**, ital. **da capo al fine** este „românizat" şi devine **de-a capu al fine**. Expresia invariabilă **fata morgana**, care este tot de origine italiană, se transformă în **fată morgană** (cu pluralul **fete morgane**). O altă unitate frazeologică italiană este greşit accentuată **commedía** (în loc de **commédia**) **dell'arte** şi exemplele pot fi uşor înmulţite. Majoritatea vorbitorilor români nu ştiu că în franceză **à la longue** înseamnă „cu timpul, după mult timp", iar lui **placă dentară** (din frc. **plaque dentaire**) îi atribuie sensul de „proteză dentară" (mobilă). Adevăratul sens al acestei expresii este însă cel de „floră microbiană dentară" sau „strat subţire format pe suprafaţa dinţilor şi constituit din salivă, bacterii şi resturi alimentare".

Din câte am observat, mai ales forma şi sensul unor frazeologisme latineşti suferă modificări inacceptabile, din care cauză mă voi opri asupra lor mai pe larg. Citez, în primul rând, câteva exemple de greşită accentuare. Îndeosebi când este vorba de expresii latineşti devenite internaţionale, nu avem nici un motiv să schimbăm accentul originar. Astfel, deşi pronunţăm **catédră** (urmând accentuarea din greacă), este obligatoriu să rostim **ex cáthedra**, nu **ex cathédra** (cum se aude chiar în mediul universitar). A vorbi **ex cáthedra** înseamnă „a vorbi pe un ton doctoral, care nu admite replică, deci cu autoritate". Greşit accentuat este şi al doilea element component al expresiei **eiusdem farinae**, care înseamnă „din aceeaşi făină", deci „la fel de rău". În latină se accentua **farína** (devenit în română **făină**), aşa că nu există nici un motiv să pronunţăm **eiusdem fárinae**, deplasând accentul pe silaba antepenultimă. Aici e cazul să notez că se accentuează, în mod corect,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

restitutio in íntegrum (nu **intégrum** şi mai ales **în intégrum**, cum am auzit rostindu-se chiar în Parlament)[19]. Prepoziția **in** nu trebuie românizată nici în locuțiunile **in extenso, in extremis, in corpore** sau **in memoriam,** pe care le auzim adeseori pronunțate **în extenso, în extremis, în corpore** şi **în memoriam.** Un tratament similar suferă şi locuțiunea internațională **in vitro,** care devine **în vitro** şi care înseamnă „sub sticlă", deci „în laborator" sau „în afara organismului uman". Acestei locuțiuni (folosite numai în legătură cu felul experimentării unui proces fiziologic) i se opune **in vivo** (greşit pronunțată **în vivo),** care înseamnă „în organismul viu" sau mai clar spus „în interiorul organismului viu" (uman sau animal). Astfel, în ştiință se vorbeşte despre „experiențe **in vitro**" şi „experiențe **in vivo**". Cu mulți ani în urmă, îmi amintesc că, în cadrul unei emisiuni televizate de limba română, un redactor, voind probabil să ne arate cât este el de cult, spunea că limba trebuie studiată **în vivo,** referindu-se, firește, la ceea ce ne-am obişnuit să numi „limba vie". Mi se pare de prisos să subliniez că o expresie latinească (mai ales când ea este, cum spuneam, şi internațională) nu poate fi rostită sau scrisă jumătate româneşte şi jumătate latineşte. Din acest motiv trebuie respinsă categoric şi varianta **monstru eruditionis,** pe care, de-a lungul anilor, am înregistrat-o de câteva ori (inclusiv în exprimarea unui membru al Academiei Române).

16. La greşelile citate aş putea adăuga multe altele pentru a demonstra că – asemenea profesorilor de limba română – nici cei care predau latina nu contribuie atât cât ar trebui şi cât ar putea la formarea unei culturi lingvistice a elevilor pe care îi instruiesc, precum şi la eradicarea sau chiar prevenirea unor erori de felul celor amintite. În puținele ore de care se mai bucură această disciplină, pe nedrept subapreciată, nu se predă întotdeauna **ce** trebuie, **cât** trebuie, **când** trebuie şi **cum** trebuie. Aşa stând lucrurile, nu m-am mirat prea mult când (acum câteva luni) am auzit-o pe o reporteră care transmitea de la Constanța pentru ANTENA 1 şi care spunea **grupă sanguină de sânge** (în loc de **grupă sangvină,** pur şi simplu)[20]. Pe alți reporteri TV i-am auzit (împreună cu mii de telespectatori) spunând şi **salină de sare** sau **eclipsă solară de soare,** ca să nu mai vorbim de arhicunoscutele structuri pleonastice **procent la sută** sau **mijloace mass-media** explicabile tot prin insuficientele şi elementarele cunoştințe de limba latină.

Folosirea corectă a limbii române nu ne interesează, desigur, numai la principalele posturi de radio şi de televiziune. O atentă şi îndelungată observație conduce la concluzia că diversele aspecte ale exprimării îngrijite şi ale culturii lingvistice, în general, sunt tratate cu aceeaşi regretabilă uşurință în presa scrisă, în administrația publică, în armată, în justiție, în forul legislativ al țării, în activitatea diverselor edituri şi mai presus de orice în învățământul de toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

gradele. Numai aşa se explică faptul că numărul abaterilor de la normele exprimării literare este într-o continuă creştere, iar cei care greşesc aparţin, de fapt, tuturor categoriilor profesionale. Nu voi pierde prilejul de a sublinia că există chiar filologi (în sensul larg al cuvântului) care manifestă o adevărată indiferenţă faţă de soarta limbii române şi care nu sunt deloc (ori sunt prea puţini) preocupaţi de educaţia lingvistică a marelui public. De altfel, unii dintre aceştia nu sunt nici ei scutiţi de greşeli explicabile prin *grabă, neatenţie, comoditate* şi *superficialitate* sau *ignoranţă* în materie de norme prescriptive ale limbii literare. La toate acestea se adaugă cum spuneam, *deprinderile de exprimare* (şi mai ales *pronunţare regională*), de care mulţi dintre noi se debarasează destul de greu.

17. În încheiere aş dori să subliniez câteva idei sub formă de concluzii şi să fac unele propuneri în vederea conceperii şi înfăptuirii unui program de cultivare a limbii literare la nivel naţional.

Este în afară de orice discuţie că, mai ales în anumite medii socio-profesionale, incultura lingvistică face adevărate ravagii, în faţa cărora nu putem şi nu trebuie să rămânem indiferenţi. Răspunderea pentru o mare parte dintre greşelile de exprimare înregistrate în limba română actuală, revine, fără îndoială, Radioului şi Televiziunii ca mijloace fundamentale de comunicare, de informare şi de educare a unui public din ce în ce mai larg. Petrecând ore întregi, mai ales în faţa micului ecran, nu se poate ca telespectatorul obişnuit să nu „copieze" sau să nu imite tot felul de modele, începând cu cele comportamentale sau vestimentare şi terminând cu cele de exprimare. De aceea, fără a exagera câtuşi de puţin, spuneam că presa în totalitatea ei (adică **scrisă** şi **audiovizuală**) joacă un mare rol atât în dezvoltarea, cât şi în stricarea unei limbi.

18. Aici e cazul să subliniez că nici în facultăţile de jurnalistică sau în cele de ştiinţe ale comunicării nu se acordă limbii române atenţia pe care aceasta o merită cu prisosinţă. Rezultatul este că mulţi dintre absolvenţii acestor facultăţi nu sunt buni cunoscători ai regulilor de exprimare literară, iar şi mai mulţi dintre ei nici măcar nu cunosc principalele lucrări normative ale limbii române, la care ar trebui să apeleze măcar din când în când. Devenind ziarişti, crainici, reporteri, corespondenţi de presă, şefi de cabinet, secretari, consilieri în probleme de comunicare socială etc., ei nu ne pot oferi întotdeauna ceea ce aşteptăm cu toţii, adică modele de exprimare corectă şi elegantă.

19. Este de la sine înţeles că, fără o acţiune conjugată a tuturor instituţiilor mai de seamă ale statului (în frunte cu cel mai înalt for cultural-ştiinţific al ţării, care este Academia Română) opera de cultivare a limbii naţionale este de neconceput. Nepierzând din vedere că există şi greşeli care

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

izvorăsc din deficiențe ale sistemului lingvistic și care au șanse de generalizare, consider că o acțiune de asemenea anvergură trebuie să aibă, înainte de toate, un caracter **științific, conștient și permanent.** Ea se poate realiza cu succes numai prin eforturile unite ale lingviștilor, ale scriitorilor talentați și cultivați, ale oamenilor de știință și de artă, ale tuturor reprezentanților mass-media, ale personalităților politice prestigioase, ale înalților funcționari din administrația publică și nu în ultimul rând ale întregului corp profesoral din învățământul universitar și preuniversitar. Toți cei amintiți aici și mulți alții ar trebui să fie ei înșiși buni cunoscători ai normelor literare, întrucât numai prin ei aceste norme codificate pot fi difuzate și, pe cât este posibil, impuse în toate straturile societății. Am convingerea că, din acest punct de vedere, mai ales contribuția presei scrise și a celei audiovizuale se situează mult sub nivelul posibilităților de care dispune și pe care nu le valorifică întotdeauna atât cât trebuie și cum trebuie. Cea mai clară dovadă în acest sens mi se pare numărul prea mic de emisiuni pur culturale, în cadrul cărora cele de educație și de „ecologie lingvistică" ocupă un spațiu cu totul insignifiant (ca să nu spun chiar ridicol).

20. Fără teama de a greși sau măcar de a exagera, se poate spune că cel mai important factor în **explicarea, difuzarea** și **impunerea normelor de exprimare corectă rămâne** *învățământul de cultură generală.* Precum se știe, aici se pun bazele exprimării corecte și tot aici se formează (ori ar trebui să se formeze) elementara **cultură lingvistică** a oricărui vorbitor cu pretenții de intelectual. În treacăt fie spus, măcar învățământul gimnazial ar trebui să fie absolut obligatoriu, nu numai gratuit, pentru a lichida realmente analfabetismul, care constituie cea mai serioasă piedică în procesul de însușire a limbii literare. Importanța învățământului de bună calitate este atât de mare în formarea multilaterală a unui om, încât celebrul filozof și savant german *Leibniz* nu se sfia să afirme că „prin școală s-ar putea schimba chiar lumea". Într-adevăr, rolul acestei instituții de cultură și de educație este uriaș din toate punctele de vedere (inclusiv din cel care ne interesează în discuția de față). Pe lângă deprinderea de a scrie și de a vorbi corect, atitudinea elevului față de limba literară ar trebui să dobândească în școala noastră un grad superior de „conștientizare". Aceasta înseamnă că absolvenții ciclului gimnazial și liceal ar trebui să fie înarmați nu numai cu suficiente cunoștințe în domeniul la care ne referim, ci și cu deprinderea de a-și controla propria exprimare, punând-o de acord cu normele literare în vigoare și adecvând-o, de fiecare dată, situației de comunicare. Pentru aceasta însă este absolut necesar ca mai ales învățământul de cultură generală să facă din însușirea corectă a limbii naționale o adevărată și permanentă prioritate. În același timp, este obligatoriu ca presa (în totalitatea ei) să se implice mai ferm și de o manieră mai eficientă în acțiunea de cultivare a limbii literare, acțiune considerată, pe bună dreptate, o componentă fundamentală a oricărui program de culturalizare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NOTE:

[1] Citatul provine din ***Capcanele limbii române,*** Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976 (paragraful intitulat semnificativ: *„Greşeli făcute de oameni culţi"*, pp. 16-17).

[2] Profit de ocazia ivită pentru a atrage atenţia că acest adjectiv nu se explică prin germ. **mit Stock** „cu baston", aşa cum cred unii intelectuali români dintre cei mai onorabili. El provine, indiscutabil, din limba simpaticilor noştri rromi, care ne-au mai pricopsit şi cu alte „ţigănisme", a căror origine a fost precis stabilită de către specialişti şi este clar indicată în cele mai importante dintre lucrările noastre lexicografice în frunte cu Dicţionarul Academiei Române. Pentru etimologia lui **mişto,** poate fi consultat ***Dicţionarul limbii române*** (tomul IV, pp. 635-636), apoi ***Dicţionarul explicativ al limbii române*** (ediţia a II-a, p. 640, col. 2) şi nu în ultimul rând Alejandro Cioranesco. ***Diccionario Etimológico Rumano.*** Biblioteca Filológica. Universidad de La Laguna 1958-1961, p. 531, col. 1. Din această ultimă lucrare lexicografică aflăm că există şi span. **miştó** (cu aceeaşi origine ţigănească, recunoscută de cel mai mare ţiganolog spaniol, Carlos Claveria). Neputând renunţa definitiv la **mişto**, putem renunţa măcar la încercarea total nereuşită de a-i „înnobila" originea.

[3] N-am înţeles de ce Florin Marcu îl defineşte pe **adresabilitate** prin „grad de solicitare" atât în **Noul dicţionar de neologisme** (Bucureşti, Editura Academiei Române, 1977, p. 46, col 1), cât şi în **Marele dicţionar de neologisme** (Bucureşti, Editura SAECULUM. I.O., 2000, p. 33, col. 2).

[4] Citate şi comentate de Adriana Stoichiţoiu-Ichim în ***Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate,*** Bucureşti, Editura „All", 2001, p. 31.

[5] Vezi articolul ***„Problema limbii literare"*** din vol. **Cultură şi literatură**, Bucureşti (fără an), p. 68.

[6] Pentru detalii şi pentru o examinare a problemei din perspectivă romanică, vezi Alexandru Niculescu. ***Un fenomen romanic semicult, accentuarea regresivă,*** în SCL, vol. II din 1969, pp. 157-165. Autorul a reluat aceeaşi problemă în articolul **Le déplacement regresif de l'accent dans la langue roumaine**, în „ÉTUDES ROMANES", Lund. Suedia, 2. 1969, pp. 57-165.

[7] Dintr-un amplu studiu (pe care îi recomand insistent profesioniştilor din mass-media) aflu că şi alţii sunt atinşi de mania anglicizării numelor proprii străine. Astfel, regele evreu **David** (care l-a înfruntat pe uriaşul **Goliat** din Vechiul Testament) a devenit **Déivid** în gura unui comentator TV, ridiculizat de Stelian Dumistrăcel în studiul la care m-am referit mai sus intitulat: ***Discursul jurnalistic şi discursul public din perspectivă ecolingvistică (Radiografii)***. Vezi volumut ***Comunicarea şi schimbarea culturală*** (Coordonator: Monica Spiridon), Bucureşti, Editura „Ars Docendi", 2002, pp. 40-77, în care este publicat studiul atât de bogat în observaţii critice judicioase al profesorului ieşean.

[8] În „NAŢIONAL", nr. 95 din 3 oct. 1997, p. 5, col. 4.

[9] În „COTIDIANUL", nr. 42 din 10 dec. 1997, p. 12, col. 1.

[10] În „CURENTUL" 240 (1211) din 12 oct. 2001, p. 11, col. 1.

[11] În „AZI" nr. 2349 din 18 sept. 2000, p. 15, col. 1.

[12] În „JURNALUL NAŢIONAL" nr. 2341 din 29 ian. 2001, p. 11, col. 3. Ministrul Sănătăţii si al Familiei, dr. Daniela Bartoş, vorbeşte despre „Comportamente sexuale care pot cauza **infectarea** cu virusul HIV" (nu **infestarea** cum spun mai toţi gazetarii noştri). Pentru folosirea corectă a lui **infectare** (în loc de obişnuitul **infestare**), vezi „CRONICA ROMÂNĂ", nr. 2856 din 7 iunie 2002, p. 4, col. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[13] Vezi, de pildă. „EVENIMENTUL ZILEI", nr. 1575 din 30-31 august 1997, p. 3, unde se poate citi: „Anual zona Pantelimon **este infestată**... cu mii de tone de plumb şi acid sulfuric de la bateriile uzate". Şi un articol din „ROMÂNIA LIBERĂ" este intitulat: „**Infestarea** cu virusul FNI" (vezi nr. 3704 din 29 mai 2002, p. 1). Cf şi: „Pe tot cuprinsul planetei **se infestează** zilnic cu HIV 8000 de persoane" (în săptămânalul „FORMULA AS", nr. 289(46) din 8-15 dec. 1997, p. 14, col. 4). Spre deosebire de aceiaşi gazetari care greşesc şi în cazurile de faţă, un alt specialist în medicină, dr. Val Vâlcu, scrie, desigur, în mod corect: „Mii de copii **au fost infectaţi** cu HIV în unităţile sanitare (vezi „ADEVARUL", nr. 3596 din 12-13 ian. 2002, p. 9, col. 5).

[14] O dovadă în acest sens găsesc în faptul ca marele ***Larousse médical*** (ediţia din 2000, Paris, Larousse-Bordas, p.530-531) înregistrează numai termenul **infection** (discutat pe patru coloane), însă nu inserează şi pe **infester** sau **infestation**, ignorate şi în alte lucrări (de specialitate sau enciclopedice).

[15] Un citat dintr-o lucrare medicală de popularizare mi se pare edificator în acest sens: „Omul **se infectează** odată cu alimentele **infestate**, mai ales fructe, zarzavaturi, murdărite cu pământ ce conţine ouă de ascarid" (Vezi ***ABC-ul sănătăţii***. Bucureşti, Editura Medicală. 1964, p. 49, col. 2 – o lucrare în care mai există şi alte greşeli de limbă sau chiar inexactităţi de ordin ştiinţific, pe care le-am semnalat cu alte ocazii). În orice caz, **infecta** şi **infesta** nu sunt sinonime şi nu trebuie să apară niciodată în raport de „variaţie liberă", ca în fraza mai înainte citată.

[16] Acest pleonasm latent ar putea fi înlocuit prin sintagma **puteri depline,** care traduce frc. **pleins pouvoirs**. În felul acesta se evită repetarea verbului **a putea** (din lat. **poteo, -ere,** prezent şi în cel de al doilea element component al lui **pleni-*potenţi*-ar,** care este lat. **potentia**, devenit în română **putinţă**).

[17] Pentru a înţelege de ce şi **ziar cotidian** este un pleonasm (care traduce, de fapt, frc. **journal quotidien)** sunt necesare şi aici unele precizări de natură etimologică. În franceză, adjectivul **quotidien** provine din lat. **quotidianus** (derivat, la rândul lui, de la adverbul **quotidie** „zilnic, în fiecare zi"). Pentru acest pleonasm şi pentru altele tot de provenienţă franceză, vezi Theodor Hristea, ***Probleme de cultivare şi de studiere a limbii române contemporane,*** Bucureşti, Academia Universitară Athenaeum, 1994, pp. 121-126.

[18] Şi aceasta pentru că frc. **averse** este izolat din **pleuvoir à (la) verse,** care înseamnă „a ploua ca şi când ar vărsa cu găleata". (**Verse** este un derivat postverbal din verser „a vărsa").

[19] În treacăt fie spus, acum câţiva ani am auzit-o pe o fostă prezentatoare de ştiri la televiziune accentuând şi **sui genéris** (în loc de **sui géneris**), foarte probabil sub influenţa neologismului **genéric**, atât de cunoscut celor care lucrează în presa audiovizuală. La radio s-a spus măcar o dată şi „însărcinat cu afaceri **ad intérim** al Siriei la Bucureşti" (în loc de **ad interim,** cum este, desigur, corect).

[20] **Sanguină** există în limba română, dar ca substantiv de genul feminin şi de origine franceză (<**sanguine**, rezultat prin elipsă din **pierre sanguine**). Termenul denumeşte „un mineral de culoare roşie-brună", „un creion a cărui mină este făcută din sanguină", „un desen executat cu un asemenea creion" şi chiar „o litografie care imită un astfel de desen".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

INNOVATIONS LINGUISTIQUES NÉGATIVES DANS LE ROUMAIN CONTEMPORAIN

L'article a pour objet l'étude d'un grand nombre de fautes se référant surtout à la presse écrite et audiovisuelle, qui abonde en innovations linguistiques négatives. Les erreurs les plus choquantes sont réparties en plusieurs catégories dont les plus importantes sont les suivantes: *fautes d'accentuation, néologismes mal formés ou incorrectement utilisés, structures pléonastiques, confusions paronymiques, locutions et expressions d'origine etrangère deformées ou utilisées d'une manière incorrecte*, etc.

Dans l'article sont examinées non seulement les causes qui provoquent ces fautes d'expression, mais également les moyens par lesquels on peut empêcher l'extension et même la généralisation des erreurs enregistrées et non justifiées structurellement. L'auteur est persuadé que les meilleurs résultats peuvent être obtenus dans ce sens par la réalisation d'une *culture linguistique* minimale avant tout dans le cadre d'un nouveau système d'enseignement radicalement restructuré.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DINAMICA NUMELOR DE PROFESIUNI ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

CRISTINA CĂLĂRAŞU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Precizări preliminare. Se ştie că mobilitatea limbii se realizează diferit de la o limbă la alta, de la un nivel al limbii la altul. Vocabularul este, în general, recunoscut ca cel mai deschis compartiment al limbii a cărui dinamică este cel mai evident dominată de factori extralingvistici. Teza că vocabularul se îmbogăţeşte în cursul istoriei datorită dezvoltării culturii materiale şi spirituale a devenit un loc comun în lingvistică[1]. Afirmaţia în sine implică necesitatea de a acorda o mai mare atenţie studiului cauzelor economice, sociale, politice şi culturale care determină în mod direct schimbările de vocabular şi chiar ritmul acestora mai mult decât s-a făcut până în prezent, ştiind fiind că iniţiativele lui W.D.Withney şi mai apoi ideile şcolii sociologice creată în jurul lui F.de Saussure nu au fost suficient exploatate, datorită fascinaţiei exercitate de formularea acestuia din urmă a tezei că limba este un *sistem imanent*[1].

Studiul relaţiei strânse care există între evoluţia limbii şi evoluţia societăţii a rămas la nivelul exemplelor, care se găsesc la tot pasul. Astfel, în limba română, cuvântul *crupier* (din fr.*croupier*) utilizat cu semnificaţia de persoană angajată de o casă de jocuri de noroc pentru a conduce jocul, a distribui şi a aduna jetoanele şi a face plăţi către câştigători, apare în limba română în perioada interbelică, pentru ca din 1945-1948 să treacă în fondul pasiv al limbii o dată cu interzicerea cazinourilor. Reapariţia azi în COR şi în anunţurile de mică publicitate a acestui tip de activitate se datorează reintroducerii instituţiilor care patronează jocurile de noroc. Apariţia şi retragerea temporară din uz a acestui cuvânt este evident legată de avatarurile unei anumite epoci istorice.

După 1956 au existat tendinţe de a readuce în atenţia cercetării relaţiile dintre evoluţia sistemului lingvistic şi dinamica societăţii : astfel Marcel Cohen în *Matériaux pour une sociologie du langage*, preciza : « il ne s'agit pas d'un traité de sociologie, mais d'une première tentative pour en rassembler certains

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

materiaux et examiner comment on devra en rechercher d'autres »[2]. Cum de la aceste indicații, studiile consacrate acestui domeniu nu au furnizat încă o cercetare globală[3] şi ele continuă să acumuleze material furnizat de investigații parțiale consacrate unui aspect sau altul, vom încerca să realizăm în cadrul studiului de față o prezentare a tendințelor generale în evoluția actuală a terminologiei profesiunilor în limba română.

Am pornit de la premiza – bazată pe observația fenomenului lingvistic, dar şi pe a celui social – că în epoca actuală asistăm în limba română la o schimbare vertiginoasă în ceea ce priveşte dinamica denumirii profesiunilor. Această dinamică este atât de rapidă, încât legiuitorul nu mai are răgazul să aştepte publicarea noilor denumiri în «Nomenclatorul Profesiunilor »- a cărei apariție a început în 1936 şi a continuat periodic până în la începutul anilor 90, moment după care a fost « redenumit », *Clasificarea ocupațiilor din România* (COR), publicată sub egida Ministerului Muncii şi al Solidarității Sociale –, iar avalanşa de profesiuni şi specializări nou apărute a necesitat recunoaşterea lor legală prin intermediul unor Ordonanțe de Urgență., publicate în « Buletinului Oficial » ; astfel, de exemplu, în luna februarie 2001, prin ordinul nr. 86/20, Ministerul Muncii şi Solidarității sociale a legiferat ultimele ocupații admise ; acest ordin a fost reluat de « Suplimentul Legislativ » al revistei « Capital » în nr. din 13 mai 2001 care consemnează şi el aceste ultime acceptări oficiale ale unor noi profesiuni (33), în vederea realizării unor nomenclatoare unitare de interes general şi în directă legătură cu programul general al informatizării şi dezvoltării economice în România. Printre aceste ultime ocupații noi, recunoscute oficial, şi care urmează să fie introduse în viitoarea ediție a (COR.) se numără : *bioinginer medical, lichidator, administrator judiciar, executor (bancar), mediator, designer (pagini WEB), tâmplar binale, ignifugator, asamblator montator profile aluminiu şi geam termopan, trolist, auditor în domeniul calității, auditor de mediu etc.*, nume de activități care au intrat în uzul curent şi circulă pe piața muncii, încă înainte de apariția numărului respectiv din Buletinul Oficial prin intermediul ofertelor de serviciu din anunțurile de mică publicitate apărute, mai ales, în presa centrală dar preluate într-o proporție însemnată şi de presa regională. O contribuție la implementarea noilor denumiri de profesiuni o au, în mod indiscutabil, atât Târgurile de Joburi care în Bucureşti au loc de două ori pe an cât si Serviciul electronic de mediere a muncii.

Înainte de a supune unei analize cauzele care au determinat o asemenea dinamică spectaculoasă în acest compartiment de vocabular şi direcțiile ei de dezvoltare, vom prezenta principalele mijloace actuale de îmbogățire care acționează în această zonă a vocabularului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Derivarea cu sufixe

Sufixul -tor. Acest sufix este cel mai productiv în momentul de față, în compartimentul de vocabular de care ne ocupăm; el are o tradiție care urcă la sufixul lat. *-torius* transmis limbii române cu mai multe valori, printre care şi cea de nume de agent Credem însă că productivitatea lui actuală trebuie pusă în legătură cu anumite împrumuturi neologice din franceză, apropiate ca formă în finala cuvântului şi care denumesc şi ele profesiuni noi, ca de exemplu *asamblor, finisor, mortezor* (comp cu fr. *mortaiser* de unde şi un posibil derivat *mortaiseur* cu circulație exclusiv în limbajul tehnic, şi care „desemnează pe muncitorul care în activitatea industrială dă unei cavități forma definitivă"*).*, *rabotor (fr. raboteur), recrutor (fr. recruteur), reglor (fr. regleur), testor (fr. testeur), tricotor (fr. tricoteur).* Un argument în favoarea acestei influențe este şi faptul că în unele cazuri avem pentru acelaşi cuvânt forme duble *montor/ montator,* primul trimițând direct la forma din limba franceză, cel de al doilea fiind derivat în interiorul limbii române dintr-o rădăcină verbală preluată din această limbă: fr. *monter*> rom. *monta*> + sufixul-*tor*> *montator.* În aproape aceeaşi situație se află şi variantele: *tricoteur* (<*fr. tricoteur) / tricotor, asamblor* (<*fr. assembleur) / asamblator etc.* Crearea celui de al doilea termen arată că limba română preferă introducerea noilor elemente într-un sistem productiv propriu.

Sufixul menționat se poate adăuga astăzi pentru a denumi ocupații noi unor rădăcini moştenite din latină sau din fondul vechi slav al limbii: *albitor(pastă, hârtie) afumător(carne), călcător, călitor(scule), cocător, cumpărător (pentru studi de piață şi negociere cu furnizorii), cusător, descărcător/ încărcător, frământător, îndrumător (locuință protejată), îngrijitor (clădiri farmacii etc), pregătitor (vopsea), preparator (pizza), spălator (auto), trăgător-tălpuitor, tăietor (în tipografie), tipăritor (offset), turnător , țesător,* dar el se poate adăuga - şi situația este mai des întâlnită - unor rădăcini verbale neologice împrumutate din limba franceză: *alimentator, aplicator (autocolante), asamblator, asfaltator, blocator, broşator, carbonizator(textile), colector(făină), debarasator, derulator (contracte), dezvoltator, estimator, evaluator, finisator, livrator, lichidator, imprimator (serigraf), mochetator, modelator (cocă, covrigi), montator, prezentator, programator, sortator (păr), tapetator, tranşator, vulcanizator etc.* sau mai rar din germană: *cantuitor (manual), lăcuitor, şpănuitor, şlefuitor, ştanțator, zețuitor.* In ceea ce priveşte radicalele provenite din limba engleză, procedeul nu pare productiv, îl întâlnim numai în cazul calculului semantic (engl. *supervisor>rom.supraveghetor).*

In anumite situații, există derivate mai vechi în care sufixul a fost rataşat unor rădăcini fie latineşti, fie franceze, derivate în interiorul limbii române, care

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

până în prezent au fost folosite pentru denumirea unor alte activităţi şi cu alte sensuri sau în alte combinaţii sintagmatice decât cel actuale. Avem în vedere exemple de tipul *cumpărător, desenator* (specializat în ultima vreme pentru *desenator tehnic), instructor* (acesta din urmă, de exemplu, apare în cazul unor ocupaţii moderne *instructor fitness* sau *instructor aerobic* care vin să completeze valenţele vechiului neologism în domeniul meseriilor dintre care unele au ieşit din uz relativ recent): *instructor de pionieri,* sau altele care mai sunt în vigoare: *instructor de zbor;* între cele două războaie mondiale au fost introduse după model francez sintagmele *sergent instructor sau judecător instructor (cf. DA, CADE*), care astăzi sunt rar folosite. etc. Mai interesantă este valenţa nouă cu care încearcă astăzi să fie acreditat cuvântul *cumpărător;* într-un anunţ publicitar din iulie 2001, apărut în RL citim: *compania franceză de bricolaj BRICOSTORE va deschide în curând un magazin de bricolaj, decoraţiuni, grădinărit, materiale de construcţii. In prezent caută CUMPARATOR.,* deci sinonim cu mai vechiul *achizitor*, dar cu atribuţii mult mai complexe. Din punctul de vedere al limbii române, însă, această utilizare creează o coliziune sinonimică care are toate perspectivele să fie rezolvată în defavoarea noii valenţe. De altfel noul sens nu poate fi corect decodat decât dacă urmărim în continuare responsabilităţile pe care anunţul le cere pentru desfăşurarea acestei funcţii: studii de piaţă, dezvoltarea unei game corespunzătoare de produse, alegerea produselor, respectiv a furnizorilor, negocierea cu aceştia a unor condiţii comerciale avantajoase, urmărirea stocurilor etc. Este evident că din punct de vedere lingvistic, ne aflăm în faţa unui calc semantic care traduce unul din sensurile cuvântului francez *acheteur* « agent însărcinat să efectueze cumpărături în contul unui angajator ».

Sufixul -ist este al doilea ca frecvenţă în derivarea numelor de profesiuni în limba actuală. Printre derivatele formate cu acest sufix, puţine din cuvintele noi sunt rataşate la rădăcini a căror origine este mai veche : *afumătorist, chebabist etc.,* majoritatea sunt cuvinte sau rădăcini neologice, mai recente sau mai puţin recente, de origine franceză care au intrat în limba română ca împrumuturi : *aglomeratorist, alpinist (utilitar), betonist, circularist, cartonagist, devizist, grilist* (cel care alcătuieşte grila unor posturi TV), *facturtist* (« persoană care emite şi înregistrează facturi »), *machetist, maşinist, optometrist, stilist, manichiurist, pedichiurist tampografist, serigrafist, taximetrist, tratamentist (forjor)* etc. Mai puţin frecvente şi cu o circulaţie limitată sunt rădăcinile cuvintelor : *optometrist (*« tehnician care practică optometria ») şi *termist,* care trimit la subst. *optometru* şi respectiv la adjectivul *termic* sau la elementul de compunere *termo-,* singurele elemente cu circulaţie în limba actuală ; dacă în cazul primului derivat există şi în franceză un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

echivalent pentru desemnarea agentului care îndeplineşte activitatea respectivă, cel de al doilea derivat este sigur creat pe teren românesc.

În aceeaşi clasă trebuie să mai includem şi câteva derivate similare aplicate unor abrevieri *CTC-ist, SDV-ist, SPP-ist, AMC-ist, etc.*

Rare sunt şi rădăcinile de alte origini la care regăsim alipit acest sufix : *browerkist* (germ*), softist(*<engl*), popcornist* (<engl).

O situaţie aparte o prezintă cuvântul *motostivuitorist* la care în afara sufixului *-ist* notăm şi prezenţa prefixoidului *moto-* rataşat mai vechiului *stivuitor (<stivui<stivă<ngr.stivas),* pentru a marca trecerea la mecanizarea operaţiei şi necesitatea unei calificări speciale pentru această ocupaţie.

Spre deosebire de sufixul precedent, sufixul **-ist** apare, mai frecvent, în derivate denumind meserii din sfera serviciilor cu caracter utilitar mai larg : *manichiurist, pedichiurist, taximetrist* .

Examinând derivatele create în ultima vreme, constatăm faptul că sufixul este preferat mai ales în sfera utilităţilor larg populare nou apărute şi care implică un agent încă neacreditat ; *kebabist, popcornist* sunt culese dintr-o serie de afişe stradale şi deci nu figurează în COR. Sufixul este de asemenea preferat în sfera unor activităţi concrete, cunoscute mai demult cum ar fi, de exemplu, domeniul construcţiilor, cel tipografic, domeniul croitoriei sau al contabilităţii care însă au fost obligate la o diferenţiere a operaţiilor, unele cauzate de evoluţia societăţii industrializate. Apariţia unor operaţii moderne a creat tipuri de activităţi noi, ceea ce a implicat denumiri noi pentru aceste ocupaţii : *betonist, circularist, cartonagist, devizist, machetist.* Aceleaşi consecinţe le-au avut şi adoptarea unor utilaje mecanizate, de la numele utilajului (generic sau individualizat) derivându-se denumirea ocupaţiei : *maşinist, optometrist, tampografist, serigrafist.*

Sufixul –ar are o vechime mare în limba română ca sufix de agent denumind pe cei ce practică meserii diferite, meserii care uneori şi-au pierdut din importanţă sau modernizându-se au implicat şi o schimbare a numelui celui care efectua activitatea respectivă ; astfel cuvinte ca *aurar, cizmar, cojocar, făinar, frânar etc.* sunt mai rar utilizate astăzi ; lor li se adăugă mai recentele, dar uzualele *cofetar, berar*. Îndeletnicirile care sunt create de epoca modernă şi în ale căror denumiri pentru meseriaşii respectivi se recurge la derivarea cu sufixul **–ar,** nu sunt foarte numeroase şi sunt meserii care se circumscriu, mai ales, activităţilor din construcţii. Astfel de nume de ocupaţii solicitate de piaţa actuală a muncii sunt : *drumar* (derivatul exista şi înainte în limba română, dar cu unicul sens de « drumeţ », cf.CADE, sensul de lucrător la construcţia drumurilor nu apare nici măcar în DEX), *amanetar* (în DEX cuvântul nu este înregistrat, el a putut să apară numai după 1990, când această formă de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

împrumut garantat printr-un gaj a fost reintrodusă pe piața românească), *faianțar, ipsosar, mozaicar, parchetar, schelar, tapetar, țevar.* Cu o frecvență mai redusă sufixul apare ca element derivativ și în alte meserii tot cu caracter preponderent manual : *cocsar, cuptorar (lianți, ceramică fină și decor, ~produse abrazive, produse din cărbune, ~produse refractare, ~recoacere sticlă ~ termist pentru ferite), etc.* In activitățile legate de domeniul artelor, derivatele cu **-ar** sunt rare și au deasemenea un caracter larg popular : *discotecar.*

Sufixul -(i)er este înrudit cu precedentul din punct de vedere al originii dar este mai legat de împrumuturi recente din franceză : *patiser* (nu este analizabil în interiorul limbii române), *carosier* (în sintagma *vopsitor ~*), *confecționer, devizier, menajer, modelier, recepționer, sculer* care, deși adeseori au un corespondent în limba de unde s-a efectuat împrumutul pot fi raportate de vorbitori la rădăcini verbale (*canfecționa, recepționa)* sau nominale (*deviz, menaj, sculă)* existente în limba română. In ceea ce privește situația cuvântului *carosier*, atestat într-un articol din « România liberă » : „Piața muncii : Se caută muncitori calificați" (24 octombrie 2001), derivatului, emis de o autoritate (oficiul municipal de plasare a forței de muncă) nu i se poate atribui o rădăcină verbală cu circulație în limba română, iar cea nominală *caroserie* este asimilabilă unei serii de cuvinte perechi curente în română care vizează relația: nume de agent/ denumirea ocupației respective de tipul : – *ceasornicar/ ceasornicărie, dogar/ dogărie, cojocar/ cojocărie, sticlar/ sticlărie etc.*, perechi care alcătuiesc un sistem extrem de productiv și stabil în limba română și care a putut exercita o presiune analogică în acceptarea termenului *carosier.*

Sufixul -ant. este relativ rar ; apare în mai vechiul *manipulant* prin care era desemnat conducătorul unui tramvai, mai ales în epoca dintre cele două Războaie Mondiale; această semnificație se mai păstrează (rar) la nivelul vorbiri familiare, la nivelul celei oficiale a fost înlocuit cu sintagma *conducător tramvai* (COR) ; astăzi în terminologia profesiunilor, cuvântul a suferit o modificare semantică denumind pe cel care « manipulează marfa »: *S.T.S.Distribution angajează în condiții de mare seriozitate muncitori necalificați -manipulanți marfă-, R.L., 22 mai 2001 ; manipulant depozit R.L., 15 martie 2001*, sens care nu este înregistrat, nici în dicționarele curente, nici în cele de neologisme.

Un alt exemplu îl constituie sintagma recent creată *declarant vamal* unde în primul cuvânt component al acesteia sufixul trebuie raportat la radicalul *declara*, neologism cu circulație mare în româna modernă.

Sufixul -(i)an apare în derivatul *grafician* ; în epoca actuală acest cuvânt, datorită extinderii fenomenului publicitar și dezvoltării informaticii a depășit

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sfera domeniului artistic. Grafica pe calculator şi extinderea fenomenului publicitar a transformat profesiunea într-o profesiune curentă care se poate deprinde în cadrul unor cursuri intensive de scurtă durată (câteva săptămâni), unele abilitate chiar de Ministerul Educaţiei şi Cercetării. In aceste condiţii faptul că în nomenclatorul meseriilor apare poziţia *grafician industrial* nu mai surprinde.

Sufixul -giu este destul de rar utilizat astăzi în derivarea unor nume de ocupaţii noi .Deşi face parte din fondul mai vechi şi popular al limbii, deşi este specializat pentru derivarea numelor de agent sufixul este rar utilizat în obţinerea de derivate noi : *grataragiu, (brutăria Deutschland caută pentru punctul de lucru Metro Militari, bucătar, grataragiu, remuneraţie corespunzătoare, R.L.,19 iunie 2001*) ; menţionăm că derivatul ca atare nu este menţionat în nici unul din dicţionarele curente româneşti (CADE, DLRM, DEX).

Sufixul -at, adjectival de origine participială poate fi substantivat şi în cazuri rare poate indica un agent : *delegat : Fabrica de mezeluri Cristim angajează delegaţi pentru distribuţie mezeluri-experienţă în domeniu, R.L., 26 iulie 2001.*

Câteva sufixe, denumind activităţi noi trădează un anumit stadiu al mentalităţilor sociale din România astfel :

Sufixul -ez cu forma feminină **-ează,** după modelul *coafează* se rataşează bazei *şampon* şi formează derivatul *şamponează : Salon Milenia (Obor) angajăm frizer, coafează, şamponează cu experienţă R.L.26 iulie 20001.*

Sufixul (moţional) **-easă** formează în terminologia profesiunilor derivatul *überdrekereasă: Societate confecţii textile angajează confecţionere, călcătorese, überdrekerese, zona Dep. Dudeşti, R.L. 20 iunie 2001.*care desemnează o lucrătoare dintr-o fabrică de confecţii care manipulează un unumit tip de maşină. Derivatul acesta răspunde tendinţei actuale menţionate anterior de diferenţiere a unor operaţii în cadrul unor meserii tradiţionale, ca urmare a procesului de trecere la producţia industrială de serie. În acelaşi domeniu ar mai putea fi citat şi derivatul *triplockereasă*, care ca şi precedentul nu are formă masculină.

Sufixul este important şi pentru că evidenţiază o anumită mentalitate perpetuată în relaţia angajator /persoană angajată, mentalitate retrogradă care consideră că anumite meserii sunt incompatibile cu exercitarea lor de către bărbaţi; cuvinte ca: *curăţătoreasă (lenjerie), călcătoreasă, spălătoreasă (lenjerie)* evidenţiază faptul că societatea încă mai diferenţiază în procesul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

muncii indivizii din punctul de vedere al apartenenței lor la un anumit sex. Dacă primele două exemple au fost extras din mica publicitate a unui cotidian de mare tiraj, celelalte figurează în ultima ediție a COR, deci exprimă un punct de vedere oficial şi pot constitui material pentru un studiu sociologic referitor la egalitatea/inegalitatea femeilor cu bărbații în procesul muncii.

3. Imprumuturile. Terminologia profesiunilor se îmbogățeşte, ca parte a vocabularului, şi prin mijloace externe. Strâns legat de progresul economic şi social câmpul semantic investigat urmează tendințele majore ale acestuia. Dacă dominanta epocii actuale este evoluția spre o societate tehnologică şi informatizată, terminologia profesiunilor va reacționa prompt în aceeaşi direcție. Odată cu introducerea calculatoarelor, în variate domenii ale vieții economice, este firesc ca ocupațiile legate direct sau indirect de acest fenomen, să-şi găsească termeni noi care să le denumească.

Terminologia profesiunilor legate exclusiv de implementarea treptată dar continuă a calculatoarelor şi a internetului în societatea românească ca bază a unor infrastructuri economice (marketing, finanțe, administrație publică, resurse umane, publicitate etc.) s-a îmbogățit cu o serie de împrumuturi din limba engleză. Dintre acestea menționăm o serie de cuvinte englezeşti inserate în anunțuri publicitare în limba română : **analyst programator, SQL developer, cable instaler, designer WEB, desktop publisher** (~ *pentru societate de presă româno-germană,* RL, 22 mai, 2001, p19), **engineers** (*Alcatel Network Systems România suntem în căutare de personal pentru a ocupa următoarele poziții: Sowtare ~, Voice & Data ~, Proiect ~, Carrier Internetworking ~*), **graphic designer** (« *Angajăm* ~ ,....RL 19 iunie, 2001, p.19), **network administrator** *(Media Sat, furnizor servicii internet angajează ~,* RL 15 octombrie 2001), **product manager** *(Romanian Paper Distribution angajează ~ pentru departamentul hărți şi cartoane speciale,* RL 17 noiembrie 2001), **webmaster** *(« Societatea QSP S.A. caută ~ şi webdesigner »,* RL, 5 ianuarie 2001, p.10). Aceste împrumuturi nu sunt foarte numeroase. Observăm că, de regulă, cele mai multe dintre ele îşi păstrează ortografia (şi în principiu şi pronunțarea) din sistemul din care a fost preluat fără să sufere un proces de adaptare la sistemul românesc ; aceeaşi observație este valabilă şi pentru aspectul morfologic (vezi mai sus pluralul *engineers).* Această preluare *ad-litteram* din limba engleză se încadrează în tendința mai generală a societăților moderne de globalizare lingvistică . Demersul unor țări ca Germania sau Franța de a impune programme în limbile naționale nu a reuşit să contracareze dominația limbii engleze în domeniul informaticii.

O situație care favorizează această modalitate de preluare a împrumuturilor din limba engleză în limba română este faptul că societatea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

românească prezintă un grad ridicat de permeabilitate față de progresul tehnico-științific. Românii învață azi engleza cu ușurința cu care odinioară au învățat limba franceză. Cunoașterea englezei reprezintă, în realitate astăzi nu numai o marcă a unui anumit nivel de educație, ci ea demonstrează și orientarea unei mase importante de « consumatori » spre această ofertă culturală.

Împrumuturile din engleză nu se limitează numai la domeniul menționat anterior, ele se extind și asupra altor domenii care vizează comerțul și comercializarea produselor, organizarea infrastructurilor în aria vânzărilor, dat fiind că aceste zone economice sunt susceptibile printre cele dintâi de a fi supuse mondializării. Astfel apar cuvinte de origine engleză, mai ales, în următoarele domenii :

- comerț, marketing, finanțe, bănci: *account executive, broker, marchandiser, manager, promoter* (pentru produse cosmetice), *salesman etc.*
- servicii curente : *baby-sitter, barman, bartender, bodyguard, hairstilist (sic!), supervisor, housekeeper, swimming pool&fitness instructor, steward* (rar întrebuințat în română la masculin) etc.
- meserii : *cutterist, carter* ("transportor"), *handyman* (om bun la toate; comp. cu fr*ancezul „bricoleur"*), *mud-logger* ("muncitor care fabrică cherestea") etc.

Unele dintre aceste cuvinte sunt mai apte decât altele să se integreze mai rapid în sistemul limbii noastre creându-și, de exemplu, forme de plural românești : *brokeri, manageri, marchandiseri,, promoteri etc.* în timp ce altele continuă să prezinte o formă invariabilă: *handyman, houskeeper, salesman etc.*

Uneori „englezismele" intră în sintagme alături de un cuvânt românesc, de proveniență tot neologică, dar care s-a integrat mai de mult în sistemul limbii: *consultant advertising* cu pluralul *consultanți* ~ .; situațiile de acest tip trebuie interpretate ca niște semicalcuri lexicale.

Alteori ne aflăm în fața unor calcuri semantice al căror model este tot limba engleză; în această situație este grupul de cuvinte *ofițer relații publice* (RL 31 octombrie 2001) în care cuvântul ofițer preia una din semnificațiile de bază ale engl. *Officer „*funcționar", sens cu care îl întâlnim în ultima vreme în anunțurile publicitare din presa românească: *Agenția... Mediamarket 70 selecționează și plasează în medii competitive personal pentru următoarele posturi... ofițer livrări scule Bosch: studii medii/suprioare RL* 10 iulie 2002; *Ofițer de presă Green Peace* Radio Delta RFI, Altfel spus 11 iulie 2002

Sursa împrumuturilor în această perioadă de dezvoltare a limbii române nu este unică. Metoda „Wörter und Sachen" își păstrează valabilitatea și astăzi. Dacă un anumit produs (de obicei foarte căutat) este importat dintr-o țară unde

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

produsul respectiv a fost creat, o dată cu respectivul produs se poate introduce nu numai denumirea produsului respectiv dar chiar şi a denumirii agentului care îl fabrică ; dacă, de exemplu, în limba română a intrat relativ recent preparatul italian « pizza » a cărui denumire şi ortografiere de origine româna le-a preluat, interesant este faptul că o serie de denumiri italieneşti ale agentului sunt utilizate azi în anunţurile publicitare din presa românească; astfel recent pe piaţa muncii se caută **pizzaion** (*Societate comercială angajează ospătari, picoli, pizzaion prin concurs* RL 19 iunie 2001) sau **pizzariollo** (*Restaurant-terasă specific italian angajează ajutor bucătar, pizzariollo şi apălător vase* RL 26 iulie 2001).

Sursele mai vechi, tradiţionale continuă şi ele să exerseze o anumită influenţă asupra limbii actuale. Avem în vedere limbile franceză şi germană ; de exemplu, în domeniul tehnic mai împrumutăm şi azi elemente germane (**borwerk** *S.C. Kvaerner Fecne angajează prin concurs borwerk* RL 25 iulie 2001), iar în anumite situaţii termenul francez este mai răspândit decât cel englez; în concurenţa dintre fr. *recepţioner* şi engl. *recepţionist* mai frecvent este folosit în terminologia ocupaţiilor în limba română cel dintâi, care îşi extinde utilizările dincolo de domeniul hotelier în care era utilizat cu predilecţie la noi (*Firma bricostore....caută recepţioner pentru recepţia mărfii conform cu instrucţiunile şi regulamentele, pentru efectuarea retururilor de marfă, pentru plasarea corespunzătoare a produselor în rafturi, în depozit.* RL 20 noiembrie 2002)

4. Seriile sinonimice

O caracteristică principală a dinamicii actuale a numelor de ocupaţii din limba română o constituie existenţa în uzajul curent, ilustrat – mai ales – prin anunţurile din mica şi marea publicitate, a unor serii sinonimice destul de bogate.

Membrii seriilor respective se află uneori într-o relaţie de sinonimie parţială. Fenomenul se explică prin diversificarea şi specializarea survenite într-un domeniu sau în altul. Intr-o asemenea relaţie se găsesc termenii şirului care indică o persoană desemnată « să păzească » ; mai vechiul şi universalul ***paznic*** este concurat puternic astăzi de : ***agent de pază*** (în măsura în care acesta este integrat astăzi, de obicei, unei firme care organizează şi girează o asemenea activitate), ***agent de intervenţie*** (acesta implică existenţa unor dotări speciale şi a unor puncte fixe de unde se poate face deplasarea în cazul declanşării unor alarme conectate la firma cu care se încheie un contract-abonament) ***body-guard*** (în limba română nu este utilizat numai cu semnificaţia de « gardă de corp », ci desemnează şi pe membri unei echipe care asigură, de exemplu, paza şcolilor şi securitatea elevilor în incinta unităţii de învăţământ respective); un sinonim parţial al seriei este şi sintagma ***gardian public*** care presupune la fel ca şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

termenii discutați anterior, munca într-o echipă care asigură paza anumitor obiective, dar a cărei subordonare este față de o instituție oficială iar remunerația se face de la buget și nu din fonduri private, cum se întâmplă în cazul celorlalți termeni. Mai greu de definit în raport cu ceilalți membri ai seriei este recentul ***agent de securitate*** (*Băieți și fete, aspect fizic plăcut Agent securitate pentru 100 posturi,* RL, 5 noiembrie 2001), a cărui apariție nu a fost împiedicată de coliziunea sinonimică supărătoare cu accepția mai veche cu care a circulat această îmbinare de cuvinte înainte de 1990.

O relație de sinonimie parțială se instalează și între termenii ***măcelar*** și ***tranșator***. Cauza apariției celui de al doilea termen fiind un rezultat al prelucrării industriale a cărnii care presupune o specializare a diverselor operații. Mai vechiul *măcelar* presupunea nu numai operații de decupare în bucăți anumite a animalului sacrificat, ci și sacrificarea acestuia și comercializarea produselor rezultate din tranșare în magazine specializate.

Adesea perechile de sinonime ilustrează modalități diferite de îmbogățire a vocabularului ;

– astfel, întâlnim *împrumutul* și *calcul* (acesta din urmă putând fi rezultatul unui proces derivativ) :

– administration officer – ofițer administrativ
supervisor – supraveghetor

– alteori perechile crate sunt rezultate din relația de sinonimie care se crează între un *cuvânt existent* în limbă și un *împrumut neologic :*

desenator- designer
vânzător - salesman
coafor - hairstilist

– un al treilea tip de perechi este reprezentat de un *împrumut* și o *sintagmă* formată pe teren românesc :

broder (mecanic) – operator la mașină de brodat
șofer – conducător auto
casier – operator financiar
merchandaiser – reprezentant vânzări-agent vânzări
pizzaiollo – preparator pizza
tricoteur – operator la mașina de tricotat

Uneori pot apărea și serii sinonimice neologice cu mai mulți termeni , fapt care arată importanța fenomenului pentru acest câmp semantic ::

delegat – distribuitor – agent vânzări – agent comercial

pizzaillon – pizzaiollo – pizzar – pizzer – preparator pizza

Cel mai frecvent elementele seriei sinonimice sunt formate din cel puțin un element creat pe teren românesc, ceea cel demonstrează că limba română își

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

caută soluții în interior pentru a denumi noile situații apărute în procesul muncii ; această tendință este manifestă mai ales în cazul meseriilor care nu presupun o specializare deosebită sau un grad superior de mecanizare:

rigipsar –montator gipscarton
parchetar – montator parchet
tapetator – montator tapet
îngrijitoare – femeie de serviciu – menajeră
chebabist – preparator chebab
casier – operator financiar.

5. Polisemantismul. O altă caracteristică a terminologiei actuale a profesiunilor este numărul mare de valențe pe care îl capătă un anumit cuvânt utilizabil în domenii foarte diferite. Astfel de cuvinte sunt, de exemplu: *agent, asistent, confectioner, operator etc.*, cuvinte care dezvoltă un mare număr de sintagme pentru denumirea anumitor funcții şi activități într-o multitudine de domenii:

Agent : ~ agricol, ~ asigurări,. ~ bursă, ~capital de risc, ~comercial, ~consular, ~contractări şi achiziții, ~dezinfecție, ~ dispecer, ~evidență şi plată a ajutorului de şomaj, ~fiscal, ~hidrotehnic, ~informare privind cariera, ~însoțire şi gardare persoane fizice şi valori, ~ imobiliar, ~literar, ~ maritim, ~ocupare, ~pază, control acces,ordine şi intervenție,~ pază în incinte (hoteluri, magazine etc.), ~poştal, ~procedural, ~reclamă publicitară, ~repartizare a forței de muncă, ~ salvare aero-portuară şi instalații stins incendii, ~ de schimb, ~transporturi, ~ tranzit, ~ turism, ~ veterinar, ~ de voiaj.

Comparând această listă dată în COR cu uzul curent constatăm unele inovații pe care limba le-a introdus în plus față de cele acceptate la nivel « oficial » ; astfel în uzajul curent mai apar : *~ publicitar, ~ vânzări, ~ ticketing, ~marketing, ~ de curățenie, ~ promovare, ~ de distribuție, ~de farmacie, ~delegat, ~ dispecer, ~pentru contractări lucrări de construcție, ~rezervări, ~ comenzi.*

Comparând dintr-un alt unghi diferențele apărute între COR pe de o parte şi uzajul curent pe de altă parte mai constatăm că modernizarea se produce foarte rapid, ceea ce indică marea mobilitate a acestui câmp semantic în etapa actuală ; astfel *agent contractări şi achiziții* prezent în COR în este concurat în anunțurile publicitare de *brokeri (mărfuri);* în loc de sintagma greoaie *agent informare privind cariera* şi *agent repartizare a forței de muncă* se preferă deja mult răspânditul *agent resurse umane* ; aceeaşi situație se prezintă şi în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cazul grupului de cuvinte *agent de însoțire și gardare persoane fizice și valori* (COR) înlocuit de *body-guard* sau *agent intervenții.* Alteori uzajul respinge sintagma modernă revenind la vechea modalitate existentă în limbă ; astfel, în loc de *agent poștal* rămâne în vorbirea curentă dar și în anunțurile publicitare mai vechiul *factor poștal.*

O mare extensie a căpătat-o în limba actuală și cuvântul *asistent.* În DEX (1975) acest cuvânt este menționat cu o semnificația sa generală : „persoană care asistă pe cineva, care e de față pentru a da ajutor". Referitor la terminologia profesiunilor se menționează doar „grad didactic în învățământul superior, inferior lectorului, persoană care are acest grad" În dicționarul de cuvinte recente (1995) nu i se înregistrează valențe noi. În COR, cuvântul apare cu următoarele valențe: ~ *de cercetare* (o echivalare pentru cercetare a respectivului grad didactic universitar), ~ *farmacist,* ~ *medical,* ~*maternal,* ~*de nutriție,* ~*social,* ~*veterinar,* ~*puericultură.* In anunțurile de la mica publicitate numărul valențelor cuvântului sporesc considerabil: ~*administrativ,* ~*contabil,* ~*director general,* ~*logistică,* ~*marketing-promovare,* ~*manager,* ~*general manager,* ~*vânzări.* În organigrama întreprinderilor private aproape toate funcțiile importante pot avea prevăzut un post de asistent, care spre deosebire de funcția mai veche de secretar presupune și o anumită specializare în domeniu(de la apeluri ca *« dacă știi bine engleză... vino la mine ca assistant manager »* RL, 26 iulie 2001) la anunțuri formulate cu sobrietate *(caut « asistenta general manager în următoarele condiții : studii superioare drept ,ASE, (cursuri de stat), engleză, franceză,* »...RL 26 iulie 2001); seria utilizărilor rămâne practic deschisă.

Cuvântul *operator* înregistrat în DEX cu semnificația generică de „muncitor calificat care supraveghează funcționarea unei mașini de lucru, a unui aparat sau care efectuează diverse operații cu acesta", nu notează decât două utilizări particulare în domeniul activităților profesionale : « persoană care mânuiește aparatul de luat vederi în timpul filmării » și « persoană care face anumite operații chirurgicale ». In COR (1995) *operator* apare cu 178 de poziții care implică de cele mai multe ori o specializare maximă a operațiilor ; de exemplu numai în industria textilă cuvântul apare cu numeroase valențe :

> ~ *fierbător textile,* ~*finisor vegetal,* ~ *fixator textile,* ~*gazator textile,* ~ *impregnator textile,* ~*încheietor fire,* ~*la mașini de tricotat,* ~*impregnator mătase naturală,* ~ *operator spălător textile,* ~*răsucitor fire,* ~ *scămoșetor,* ~ *sculuitor etc*

Examinarea numai a acestei serii arată că în viziunea autorilor cuvântul este sinonim cu « lucrător » și extensia sa se explică, probabil, printr-o tendință mai generală de modernizare exagerată a lexicului din acest domeniu. În plus

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din cele 178 de poziţii pe care le ocupă în nomenclatorul menţionat, nu toate presupun o activitate legată de un echipament tehnic ; astfel ~ *cenuşitor,* ~ *argăsitor,* ~*comercial,* ~*devize,* ~ *la fabricarea sticlei,*~ *ghişeu bancă,* ~ *piuar,* ~ *rol etc.* Multe din aceste cuvinte nu sunt utile pentru că deja aveau modalităţi de exprimare în limba română şi în unele cazuri cuvintele existente sunt mai populare şi mai conforme cu spiritul acesteia : *coşar, argăsitor, lucrător comercial, devizier/ devizist* (vezi mai sus), *sticlar, lucrător bancar, piuar, grefier.* Din punctul de vedere al uzajului lingvistic actual, sunt mai interesante valenţele care urmează, în anunţurile publicitare, aceeaşi tendinţă de specializare a diferitelor operaţiuni în funcţie de introducerea unor utilaje ultra recente sau de trecerea de la operaţii manuale la operaţii mecanizate: ~ *ink-jet,* ~*DTT (tipografie),* ~ *ambalare /maşina de ambalat,* ~ *calculator,* ~*distilare-rafinărie,* ~ *telefonic.* Tot în acest tip de mesaje apare tendinţa de a folosi acest cuvânt şi în sfere de activitate care nu sunt legate de echipamente tehnice: ~ *gestiune,* ~*facturare,* ~ *trafic,* ceea ce ar putea fi explicat printr-o conotaţie specială, atribuită de vorbitor, în sensul interpretării lui ca element al limbajului protocolar.

Un alt cuvânt care dezvoltă valenţe noi este *confecţioner.* Dacă în DEX cuvântul nu este atestat, iar în DCR (1997) se specifică doar « muncitor specializat în confecţionarea unor piese, haine etc. după fr. *confectionneur* », în COR deja îl întâlnim ocupând 90 de poziţii. Este evident că această extensie a căpătat-o în interiorul limbii noastre printr-o lărgire de sens apreciabilă. Acest caracter, oarecum, excesiv poate fi probat dacă avem în vedere că în franceză se foloseşte mai ales cu sensul restrâns de « fabricant de vêtements de confection » sens cu care circulă, după cum o spun dicţionarele de neologisme, şi în româna actuală, dar pe lângă care a mai dezvoltat o multitudine de întrebuinţări legate adesea de materialul din care sunt confecţionate diferite obiecte ; pentru exemplificare nu vom cita decât întrebuinţările care amplifică la maximum ideea de « piesă » cuprinsă în definiţia din DCR :

> ~ *articole hârtie,* ~ *articole speciale din lemn,* ~ *bastoane din plută,* ~ *bidinele,* ~ *corsete,* ~*colace şi centuri de salvare,* ~ *cretă şcolară,* ~ *cuţite, brice, brăţări, andrele, agrafe, inele,* ~*fitile,* ~ *flori artificiale,* ~*jaluzele,* ~ *jucării,* ~ *gămălii chibrituri,* ~ *materiale didactice pentru ştiinţele naturii,* ~ *mături,* ~ *mine pentru creioane,* ~ *montator cercuri la butoaie,* ~ *nasturi,* ~*obiecte din ipsos,* ~ *linguri, albii, donițe, cozi unelte,* ~ *plute,* ~*preşuri,* ~ *asamblor articole din carton etc.*

Intr-un proces de extensie sunt şi valenţele semantice ale cuvântului *consultant,* care în COR ocupă numai opt poziţii, dintre care cunoscute mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

demult sunt : ~ *prezidențial și guvernamental,* ~ *artistic* și mai recente sunt : ~ *administrație publică,* ~ *bugetar,* ~ *în domeniul forței de muncă,* ~ *în informatică,* ~ *în management,* ~ *în plasamente valori mobiliar.* In ofertele publicitare se întâlnește, însă, curent: ~ *asigurări de viață,* ~ *pensii private,* ~ *tehnic,* ~ *consultant tehnic vânzări,* ~ *tehnic pentru pontaj electronic,* ~ *tehnic produse chimice,* ~ *de vânzări etc.*

Activitatea de consultanță este necesară aproape în orice domeniu, mai nou sau mai vechi, care se dezvoltă ; de exemplu implementarea pe scară largă a asigurărilor, cerută de societatea modernă implică specializarea unui personal adecvat a cărui muncă să fie operativă și eficientă. In aceeași situație se găsesc și domeniile : informatică, valori mobiliare, pontajul electronic sau managementul. Este adevărat că implementarea infrastructurii unor activități de o asemenea amploare în societatea modernă poate duce, pe plan lingvistic la serii terminologice. Uneori relațiile între membri seriei demonstrează o insuficientă asimilare a structurilor respectivelor domenii ; astfel în ofertele actuale de muncă, în precizările care se fac în legătură cu profilul postului nu reiese, întotdeauna clar, care este diferența dintre : *consultant de asigurări, consilier de asigurări* și *agent de asigurări.* Până la o clarificare și standardizare a acestor termeni reținem tendința marcată a lexicului românesc actual referitor la denumirea ocupațiilor de a prolifera seriile sinonimice.

6. Concluzii

- Tendințele relevate mai sus, care vizează dinamica actuală a denumirilor de profesiuni, au arătat că acest câmp semantic a cărui evoluție este strâns legată de evoluțiile produse la nivel economic și social, se află în momentul de față într-un moment de *transformare profundă,* determinat de schimbările care au loc în planul vieții economico-sociale. Momentul este similar cu cel al trecerii de la activitățile artizanale la munca cu ajutorul mașinilor. Această schimbare a modului de producție a dus la începutul secolului al XIX-lea la schimbarea orânduirii sociale prin trecerea de la societatea de tip feudal la societatea de tip capitalist. Apariția diferitelor tipuri de mașini și *extinderea* mecanizării producției au dus și atunci la o modificare profundă, în sensul diversificării activităților umane ceea ce a implicat și îmbogățirea vocabularului din acest domeniu. Pentru că în România mecanizarea s-a desfășurat într-o perioadă mai îndelungată și procesul de îmbogățire a terminologiei profesiunilor s-a desfășurat pe o perioadă mai extinsă, asimilarea noilor termeni s-a produs în etape. Astăzi ne găsim într-un moment când societatea este asaltată de o adevărată revoluție produsă de informatizarea și globarizarea economiei ceea ce implică schimbări fundamentale în domeniul structurilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

economice şi sociale. Factorii menţionaţi fac ca *ritmul* schimbării terminologiei profesiunilor să cunoască o dinamică extraordinară. In plus, din cauza efectelor multiple ale regimului totalitar anterior, în România este vorba şi de o marcată rămânere în urmă a dezvoltării economice. Necesitatea imperativă a sincronizării cu cerinţele economiei de piaţă a impus în domenii deja existente o diversificare a operaţiilor în procesul de producţie, ceea ce în planul denumiri meseriilor a dus la apariţia de termeni noi Un exemplu în acest sens îl constituie industria încălţămintei, unde de exemplu, diversificarea operaţiilor a marginalizat mai vechiul ***cizmar,*** specializarea pe diverse operaţii a dus la apariţia unor denumiri noi pentru lucrătorii care le efectuează *: confecţioner încălţăminte (cusători), croitor stanţă, cusător (maşină de încălţăminte), finisor, montator masă, pregătitor, trăgător-tălpuitor, tăietor etc.*

- Principala sursă care stă la baza acestui proces de diversificare lingvistică a câmpului semantic examinat este cea *internă* Procedeele de bază sunt *derivarea* cu ajutorul sufixelor de agent şi o serie de *combinări sintagmatice* care denumesc diferitele ocupaţii. Chiar şi în cazul unor activităţi noi pe care economia de piaţă le presupune se recurge la elemente interne pentru a obţine denumiri noi conforme cu sistemul limbii române : *dezvoltator (programe), estimator, evaluator etc.* (de aceea credem că acelaşi procedeu ar trebui admis şi în cazul cuvântului *auditor* care trebuie raportat la substantivul *audit*, termen internaţional « la modă» (DCR), prin care este desemnat procesul prin care persoane competente, independente colectează şi evaluează probe în vederea unor evaluări corecte. In economia românească se vorbeşte deja de : *~financiar, ~al investiţiilor, ~al marketingului, ~al sistemelor informaţionale, informatice, birotice,* există şi un *~social* (DCR). Credem, deci, că denumirea ocupaţiei respective nu trebuie pusă neapărat în relaţie exclusivă cu *engl. auditor* (DCR), ci trebuie luată în consideraţie şi posibilitatea ca acest termen să fi fost derivat în română din substantivul corespunzător conform cu tendinţele actuale ale limbii, cu atât mai mult cu cât limba a mai creat două derivate cu semnificaţii asemănătoare *evaluator* şi *estimator*).
- Împrumuturile din engleză caracterizate de o serie de cercetători ca o «formă de snobism»[4] lingvistic, după cum am văzut, nu sunt predominante în sfera de vocabular pe care am examinat-o. Prezenţa lor în anumite domenii se circumscrie adesea « împrumuturilor necesare » şi are şanse serioase să facă parte din «vocabularul internaţional », teoretizat cu câteva decenii în urmă de Al.Graur.
- Anglicismele se vor impune dificil în acest domeniu, ca de altfel în întregul vocabular românesc din cauze multiple de ordin lingvistic. Una

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dintre ele constă în dificultăţile de adaptare a cuvintelor englezeşti la sistemul morfologic român[5]. O altă cauză priveşte faptul că majoritatea englezismelor care intră în domeniul terminologiei profesiunilor sunt preluate sub forma lor scrisă, respectarea pronunţării din limba engleză este însă mai greu de realizat, deoarece sistemul românesc de scriere este de regulă unul fonetic. Deci dacă unui cuvânt ca engl. *supervisor* i s-a găsit relativ uşor o formă fonetică românească *supervizor*, pentru cuvântul engl. *marchandiser* este mai greu de realizat acest lucru.

NOTE:

1 *** *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei, Bucureşti 1971

2 Cohen, Marcel., *Materiaux pour une sociologie du langage*, Paris, 1971, p.8

3 Printre încercările ulterioare lucrării lui M. Cohen de a aprofunda dintr-o perspectivă modernă studiul relaţiei limbă-societate amintim: Bachmann C., Lindenfeld j. et Simonin J, *Langage et communication sociale*, Paris 1981 ; Bateson G ., Ruesch J., *Communication et société*, Paris, 1988 ; Bernstein, H., *Langages et classes sociales*, Paris 1975 ; Gaudin,F., *Pour une socioterminologie : des problèmes sémantiques aux pratiques institutionelles*, Rouen, 1993 ; Marc.E., Picard, D., *L'interactions sociales*, Paris 1997 ; Tournier, M., *Des mots en politique. Propos d'étymologie sociale*, Paris, 1997;Yaguello, Marina, *Les mots et les femmes*, Paris, 1987.

4 Concluziile noastre se alătură celor făcute de Adriana, Stoichiţoiu-Ichim, *Anglomania- o formă de snobism lingvistic*, în *„Comunicările « Hyperion »*, Bucureşti, 1993, p.270-280

5 Pentru dificultăţi şi probleme ale adaptării anglicismelor în limba română vezi: Avram, Mioara., *Anglicismele în limba română*, Bucureşti, 1997, p.14 şi urm.

IZVOARE

A = *Anunţul* (bisăptămânal) Bucureşti, 2001, p. 42
BO = *Buletinul Oficial* 2001
COR = *Codul ocupaţiilor din România*, Bucureşti, 1995
DCR = Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1999
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1975
RL = *România libera*, septembrie 2000- noiembrie2001
TJ = *Târgul de joburi*, Bucureşti, mai, septembrie 2001
www. semm. ro = Serviciul electronic de mediere a muncii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

LA DYNAMIQUE DES NOMS DE PROFESSIONS DANS LE ROUMAIN ACTUEL

Résumé

À travers cet étude, l'auteur veut établir quelques traits caracteristiques pour la dynamique actuelle de la terminologie des professions dans la langue roumaine, en tant que champ semantique, par excellence lié à l'évolution de la société . En depit de toutes apparance, l'investigation montre que les anglicismes ne constituent pas le principal moyen de l'enrichissement du vocabulaire des professions en roumain d'aujourd'hui. L'explosion des termes nouveaux qui vient de nommer les ocupations nouvelles a, comme source fondamentale, les moyens internes de la langue, c'est à dire la dérivation suffixale et la formation des structures syntagmatiques propres à la langue roumaine. On a été obligé à constater aussi que l'extraordinaire mobilité de cette partie du vocabulaire developpe d'une manière spectaculaire la synonimie et la polysemie de la langue.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ASPECTE ACTUALE ALE COMPUNERII TEMATICE

ADRIANA STOICHIȚOIU-ICHIM
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. Cercetarea de față este consacrată unui procedeu de îmbogățire lexicală desemnat în bibliografia de specialitate drept **compunere tematică**[1], „**savantă**“[2] sau **alogenă**[3].

Importanța acestui tip de compunere – semnalat de Iorgu Iordan încă din perioada interbelică drept unul livresc, slab productiv[4] – a crescut constant în ultimele trei-patru decenii, atât sub aspectul productivității și al inventarului de formanți, cât și al circulației compuselor în diverse stiluri ale limbii[5].

Afixoidele implicate în compunerea tematică sunt împrumuturi neologice, având circulație internațională. Majoritatea provin din greacă sau latină (unde au sens lexical deplin) și au pătruns în română direct sau prin filieră (franceză, italiană, engleză, germană sau latină savantă); un număr mult mai mic de afixoide reprezintă împrumuturi directe din limbi moderne[6].

În cele mai multe cazuri, elementele de compunere tematică figurează în dicționarele românești (de exemplu în DN_3) ca având etimologie multiplă. În această situație se află prefixoide precum *auto*$_1$- (< fr., it., cf. gr.), *cvasi-* (< lat., fr., it.), *micro-*, *mega-* (< fr., cf. gr.), *mini-* (< fr., it., engl.), *video-* (< fr., it., cf. lat.) și sufixoidele *-logie* (< fr., it., cf. gr.), *-manie* (< fr., cf. lat., gr.), *-tecă* (it., fr., cf. gr.).

Formanții lexicali implicați în acest tip de compunere sunt desemnați în lingvistica românească printr-o varietate de formulări: **elemente (prime sau secunde) de compunere savantă**[7], **teme**[8], **prefixoide** (pseudoprefixe sau false prefixe), **sufixoide** (pseudosufixe sau false sufixe)[9].

Fără a intra în detaliile controversatei probleme a raporturilor dintre afixoide și afixe[10], subscriem la opinia că nu se poate pune semnul egalității între compunerea tematică și derivarea cu sufixe/prefixe, luându-se în considerare exclusiv identitatea funcțională a respectivelor morfeme lexicale[11], fără a se ține seama de aspectele etimologice, semantice și stilistice prin care acestea se diferențiază.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. În continuare, vom utiliza termenii **prefixoid** (fals prefix) şi **sufixoid** (fals sufix), luând în considerare pentru această categorie de formanţi lexicali următoarele criterii definitorii:

– *autonomie semantică* (explicabilă prin proveniența lor din substantive, adjective, pronume, numerale şi verbe cu sens lexical deplin în limbile de origine)[12];

– *tendința de a câştiga autonomie sintactică* (fiind întrebuințate ca adjective şi/sau substantive independente)[13];

– *apartenența celor mai multe dintre ele la stilul tehnico-ştiințific* (de unde pot „migra" spre alte registre stilistice)[14].

2.1. **Corpusul analizat** cuprinde peste 300 de compuse cu prefixoide şi sufixoide excerptate din presa ultimului deceniu – perioadă unanim recunoscută drept cea mai dinamică din segmentul temporal desemnat generic drept **limba română actuală**[15].

Limitarea cercetării la presa de largă circulație ne-a permis selectarea acelor elemente de compunere care au depăşit granițele terminologiilor, pătrunzând în discursul publicistic şi, ulterior, în limbajul literar standard[16].

Deşi numărul acestora (**47 prefixoide**; **20 sufixoide**)[17] este relativ restrâns în raport cu inventarul elementelor de compunere tematică prezente în diverse terminologii[18], considerăm că dinamica acestui procedeu merită studiată în contextul mai larg al tendințelor de *„intelectualizare"* şi *„internaționalizare"* a lexicului actual[19].

Includerea în corpus, pe lângă *formații interne*, a unor *calcuri* sau *împrumuturi cu structură analizabilă* se explică prin finalitatea cercetării noastre care vizează – în principal – capacitatea românei de a asimila modele străine de compunere şi de a „reutiliza" formanți de tip tematic („savant") în asocieri lexicale diverse. Din acest motiv nu au fost ignorate nici formațiile cu vădit caracter ocazional (aşa-numitele „efemeride lexicale"), a căror atestare poate avea „funcție de diagnosticare"[20] a unor tendințe ale limbii actuale.

Vor fi discutate, cu precădere, compuse de tip tematic absente din DN_3 şi DCR_2, precum şi unele care au dezvoltat valori semantice şi/sau stilistice neînregistrate în dicționare, singura condiție pentru includerea în corpus fiind ca elementul-bază (la care se ataşează afixoidul) să fie un cuvânt cu autonomie semantică şi sintactică în limba română[21].

2.2. **Perspectiva analizei** noastre este una **sincronică**, **descriptivă**. Compusele tematice atestate în presa actuală vor fi abordate din punct de vedere **morfologic**, **structural**, **stilistico-funcțional** şi **semantic**.

Prin raportare la bibliografia problemei, vom urmări pe de o parte confirmarea unor tendințe deja înregistrate, iar pe de altă parte, semnalarea unor modificări intervenite, sub aspectul productivității, al valorilor semantice şi stilistice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. Din punct de vedere morfologic, majoritatea compuselor de tip tematic din presă reprezintă **substantive**[22] şi **adjective**[23], numărul **verbelor** astfel create fiind mult mai redus.

3.1. **Substantivele** sunt formate, de regulă, de la nume comune româneşti (*autorecuperare*, *autoadministrare*, A, 28.05.2002, p.5; *megaecran*, Pro TV, 30.05.2002; *mini-staţiune*, AC, 21/2002, p.6; *videojoc*, A, 23.05.2002, p.9; *paramedic*, A, 20.05.2002, p.13) sau străine (*microcip*, AC, 19/2001, p.13; *megabutic*, A, 22.02.2001, p.3; *megaVIP*, A, 18.05.2002, p.1).

Folosirea ca bază a unor nume proprii (de persoane, locuri, organizaţii, instituţii) româneşti sau străine duce la apariţia în presă a unei categorii de *compuse deonomastice*[24] (*noicolog*, A, 31.03.1999, p.3; *brâncuşolog*, A, 1.02.2001, p.4; *Abbamania*, A, 29.12.2001, p.11; *mini-Disneyland-uri*, A, 30.05.2001, p.1; *hitleroid*, RM, 4.06.1993, p.4; *Natomania*, RAct, 11.03.1994), considerate reprezentative pentru înmulţirea şi diversificarea tipurilor de compunere savantă în epoca actuală.

3.2. **Compusele adjectivale** de tip tematic au drept bază adjective calificative (*multicultural*; *postrevoluţionar*, A, 20.05.2002, p.2; *filosemit*, A, 18.05.2002, p.3; *microelectronic*, A, 24.05.2002, p.6) sau participiale (*cvasigeneralizat*, A, 23.05.2002, p.1; *cvasinecunoscut*, A, 22.11.2001, p.4; *telemediat*, RL, 3.02.1993, p.1).

3.3. **Verbele compuse** (numai cu prefixoide) apar într-un număr relativ redus, sub forma infinitivului scurt (*a se auto-trata*, A, 3.11.2001,p.9; *a se autorecuza*, A, 11.09.2000, p.1; *a se autosesiza*, A, 20.10.2001, p.1; *a televota*, A, 1.03.2000, p.15) şi, mult mai frecvent, sub forma infinitivului lung substantivizat (*autoguvernare*, *autoasigurare*, A, 23.11.2001, p.3; *autoinseminare*, A, 28.08.2000, p.13) sau a participiului (vezi *supra* 3.2.).

3.4. Sub aspectul **categoriei morfologice a cuvântului-bază**, numeroase afixoide se pot ataşa atât substantivului, cât şi adjectivului (*geopolitică*, A, 6.11.2001, p.12 – *geostrategic*, A, 1.12.2000, p.13; *multipolar*, A, 16.12.2000, p.11 – *multimedia*, A, 10.05.2001, p.6; *postapocaliptic*, A.27.10.2001,p.3 – *post-spitalizare*, A, 16.02.2001,p.1).

Dintre cele care se combină numai cu substantive, menţionăm: *auto*$_2$- (*autotransport*, A, 12.05.1994,p.8); *micro-* (*microcredit*, A, 8.05.2001, p.7); *mega-* (*mega-distracţie*, A, 22.05.2002, p.14); *mini-* (*minicolecţie*, A,22.11.2000, p.8); *-naut* (*internaut*, A, 22.05.2002, p.15). O preferinţă evidentă pentru teme verbale manifestă prefixoidul *auto*$_1$-, de origine pronominală: *a se autoinclude* (A, 17.05.2002, p.2); *a se autopropaga* (A, 5.06.2002, p.1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4. Sub aspect structural, elementele de compunere pot sta în **poziție inițială** (*prefixoide*) sau **finală** (*sufixoide*). Câteva pot apărea în ambele situații: *dromo-/-drom* („teren special amenajat"); *fago-/-fag* („care mănâncă"); *filo-/-fil* („iubitor"); *fono-/-fon* („vorbitor"). Este de reținut, de asemenea, capacitatea unor elemente de compunere savantă (sufixoide) de a da naştere unor perechi de termeni formate din adjectiv şi substantiv: *-man/-manie* (*bingoman*, A, 12.01.2001, p.15 – *bingomanie*, A, 17.04.2001, p.3); *-log/ -logie* (*brâncuşolog*. A, 1.02.2001, p.4 – *brâncuşologie*, A, 10.01.2000, p.4); *-fag/-fagie* (*energofag*, A, 3.02.2001, p.6 – *energofagie*, A, 18.12.2001, p.6).

În limbajul presei actuale se observă întărirea tendinței – semnalate încă din anii '60-'70 – de **utilizare adjectivală sau adverbială a unor prefixoide** detaşate din compuse tematice: „piața *auto*", „producători *auto*" (A, 7.06.2002, p.8); „fustă *mini*" (A, 10.05.2002, p.15); „reviste *porno*" (A, 10.05.2002, p.7); „comuniştii *cripto* şi *neo*" (A, 20.08.2001, p.2); „şedințe *foto*" (A, 12.04.2002, p.7); „inspecții [...] înregistrate *video*" (A, 10.04.2002, p.15).

Ulterior, prin schimbarea categoriei gramaticale, unele adjective provenite din prefixoide se pot substantiviza: „*vicele* liberal" (A, 8.06.2002, p.2); „inițiere în *foto*" (A, 26.03.2002, p.9); „Raliul vedetelor «Auto VIP»" (anunț publicitar).

Alte exemple din această categorie, atestate în limbajul colocvial, sunt *micro* (din *microradiografie*), *video* (din *videoplayer*), *mini* (din *mini-jupe* sau *mini-fustă*).

În ceea ce priveşte **raporturile sintactice** dintre elementele compuselor tematice se pot face următoarele constatări:

– **Prefixoidele** au, de regulă, **funcție atributivă**[25], în timp ce termenul-bază apare ca determinat, fie că este substantiv, fie că este adjectiv: *Auto-Moto Club* (emisiune RAct.(; *videojocuri* (A, 23.05.2002, p.9); *fotodocument* (AC, 20/2002, p.22); *pseudosinucidere*, *autoprotecție*, *neuro-mediatori* (A, 8.06.2002, p.6); *minisummit* (RAct., 21.04.2002); *eurosceptic* (A, 18.05.2002, p.9); *cvasilegal* (A, 29.03.2002, p.1); „gaz *neuro-paralizant*" (RAct, 9.06.2002); *filoamerican* (RAct., 12.06.202); „infecții *intraspitaliceşti*" (A, 11.04.2002, p.12).

În cazul verbelor formate cu un prefixoid, acesta are funcție de **complement direct** (este vorba despre prefixoidul cu valoare de pronume reflexiv *auto*$_1$, care apare frecvent în formații pleonastice: *a se autoinclude*, N, 6.04.2002, p.9; *a se autoexploda*, TVR 1, 12.04.2002; *a se autodevora*, A, 5.06.2002, p.9.

– **Sufixoidele** prezintă frecvent situația inversă, jucând rolul determinatului în compuse precum: *Beckham-Mania* (Aw, 1/2002, p.23); „*ANDO-grafia* zilei" (emisiune de caricaturi realizate de Ando la Prima TV); *jeep-man* (A, 26.04.2002, p.1); *narcoman* (A, 18.04.2002); *vampirologie* (A, 04.2002, p.9); *spionofobie* (EZ, 22.07.1993, p.1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5. Din punct de vedere stilistico-funcțional, compusele cu afixoide din presa postdecembristă se pot înscrie în categoria **neologismelor denominative** (cu funcție referențială și comunicativă) sau a **neologismelor stilistice** (cu funcție predominant expresivă)[26].

5.1. **Compusele tematice cu caracter denominativ [CD]** își justifică prezența în presă prin economia lingvistică pe care o realizează, prin precizie (monosemantism), structură transparentă, circulație internațională și, nu în ultimul rând, prin impactul stilului tehnico-științific asupra celorlalte variante ale limbii actuale[27].

Formațiile lexicale din această clasă se grupează din punct de vedere *semantic* (al relației cu referentul) și *pragmatic* (al raporturilor cu utilizatorii și cu situația de comunicare, respectiv tipul de text) în două subclase: (**5.**1.1.) **compuse denominative (strict) specializate [CDS]**; (**5.**1.2.) **compuse denominative „gazetărești" [CDG]**.

Așa cum vom demonstra în continuare (vezi *infra* **5.**2.1.), cele mai interesante din punct de vedere lingvistic (semantic și structural), dar și funcțional (ca inventar și frecvență de utilizare) sunt compusele denominative „gazetărești" [CDG], al căror număr este în continuă creștere.

5.1.1. **Subclasa CDS** include formații savante preluate ca atare de publiciști din diverse terminologii (științifică, tehnică, medicală, economică etc.)[28]. Sub **aspect etimologic**, majoritatea sunt împrumuturi sau calcuri după modele străine; în cazul formațiilor românești, baza este un termen specializat sau, cel puțin, neologic.

În **plan semantic**, CDS prezintă caracteristicile definitorii ale termenilor din limbajele specializate (monoreferențialitate și univocitate semantică, stabilitate a sensului, independență față de contextul verbal și/sau situațional)[29].

În **plan pragmatic**, CDS apar, de regulă, în texte (articole, știri, interviuri) cu tematică specializată, incluse frecvent în pagini cu un anumit profil (economic, științific etc.). Utilizarea lor în presa cotidiană are la bază presupunerea Emițătorului (jurnalist sau specialist) că Receptorul (publicul cititor) dispune de o competență comunicativă (lingvistică și referențială) care să-i permită decodarea corectă a mesajului.

Când nu există certitudinea unei asemenea competențe, iar CDS este recent apărut în limbă, se poate recurge la o definiție de tip lexical (asemănătoare celor din dicționarele lingvistice) și nu enciclopedic (ca în dicționarele terminologice): „*Biomimetica* – o nouă ramură a științei care își propune să creeze cópii după diferite viețuitoare" (A, 24.04.2001, p.12); „*Chemoinfuzia* locală constă în injectarea unor substanțe citostatice" (A, 1.12.2001, p.9); „Întregul complex este numit «*nanogenerator*» pentru că are dimensiuni microscopice și emite radiația atomică" (A, 24.11.2001, p.9) (în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ultimul exemplu, se ia în calcul şi cunoaşterea prefixoidului *micro-*, cvasisinonim cu *nano-*). Explicitarea prin sinonimie sau parafrază (specifică CDG) nu este întâlnită decât în cazuri cu totul izolate: „Ar trebui să se întocmească studii de *bioechivalenţă*, care să dovedească faptul că eficienţa este apropiată de cea a produsului original" (A, 2.06.2001, p.1). În mod similar, un compus „savant" din categoria CDS (*gazoduct*), prezent în titlu („*Gazoductul* Rusia-UE, obiectul unei concurenţe acerbe") este explicat în primul paragraf al articolului drept „conductă pentru transportul gazelor naturale" (RL, 23.02.2001, p.5).

Principalele domenii în care apar CDS sunt: biologia, medicina, tehnica, dreptul, economia, politologia, mass-media.

Un număr relativ restrâns de afixoide (26) nu figurează decât în **termeni cu caracter strict specializat**:

- **auto$_2$-** („automat, automobil"): *autotractor*, *autovidanjă* (A, 24.11.2001, p.5); *autotransport* (A, 12.05.1994, p.8); *autosanitară* (A, 1.12.2001, p.1); *automotor* (A, 4.04.2002, p.6); *autoutilitară* (A, 7.06.2002, p.8);
- **chemo-** („referitor la chimie"): *chemoembolizare*, *chemoinfuzie* (A, 1.12.2001,p.9);
- **-duct** („canal, tub"): *gazoduct* (RL, 23.02.2001, p.5);
- **etno-** („referitor la popor"): „(muzică) *etno*" (RAct, 25.11.2001); „(creaţii) *etno-folclorice*" (A, 18.03.2002, p.13);
- **fito-** („referitor la plante"): „(produse) *fitonaturiste*" (A, 31.10.2001, p.3);
- **-fon** („vorbitor"): *persanofon* (A, 24.11.2001, p.10); *rusofon* (A, 24.02.2001, p.1); *turcofon* (A, 1.03.2001, p.11);
- **foto$_1$-** („referitor la lumină"): *fotochimioterapie* (A, 8.06.2002, p.7);
- **geo-** („referitor la Pământ"): *geopolitică* (A, 6.11.2001, p.12); „(interese) *geostrategice* globale" (A, 1.12.2000, p.13);
- **-gramă** (sens specializat, faţă de „scriere", „scrisoare", „comunicare" menţionate în DN$_3$): *organigramă* (A, 14.02.2001, p.13);
- **hidro-** („de apă"): „(Societatea) *Hidroelectrica*"; „(centrală) *hidroelectrică*"; „(instalaţii) *hidroenergetice*"; „(energie) *hidro*" (A, 13.11.2001, p.13);
- **intra-** („în interiorul, înăuntru"): „(infecţii) *intraspitaliceşti*" (A, 11.04.2002, p.12);
- **lipo-** („referitor la grăsime, adipos"): „(operaţii) de *liposculptură* (scoaterea unor mici pungi de grăsime depuse pe corp)" (A, 10.05.2002, p.1);
- **macro-** („mare sau foarte mare"): „(indicatori) *macroeconomici*" (A, 3.02.2001, p.6); „(echilibre) *macromonetare*" (A, 27.12.2000, p.5);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

macrocomenzi (în domeniul calculatoarelor) (A, 23.12.2000); *macroproiecte* (A, 7.12.2001, p.5); *macrointerdisciplinaritate*; „*macroincubator* (al unor industrii de înaltă tehnologie)" (A, 2.07.2001, p.6); *a se macrostabiliza* (A, 25.04.2002, p.3); *macrostabilizare* (A, 25.10.2000, p.2);

- **melo-** („cântec,melodie, muzică"): *meloterapie* (A, 21.07.1993, p.4);
- **mono-** („unu, singur, unic"): „(legislativ) *monocameral*" (D, 1.03.1994, p.1); „(guvern) *monocolor*" (AS, 11.11.2000, p.2); *monoterapie* (A, 3.12.2001, p.9);
- **moto** („referitor la motor"): *motoscuter* (A, 16.02.2002, p.8); Auto-*Moto* Club (RAct, 9.06.2002);
- **nano-** („pitic; a miliarda parte", utilizat cu sensul „microscopic"): *nanogenerator* (A, 24.12.2001, p.9);
- **neuro-** („referitor la nervi"): „(gaz) *neuroparalizant*" (RAct, 9.06.2002); *neuro-mediatori* („substanțe care ar trebui să se găsească în sistemul nervos central") (A, 8.06.2002, p.6);
- **pan-** („tot, întreg"): „(poliție) *paneuropeană*" (A, 24.11.2001, p.10);
- **para-** („în afara, pe lângă"): „*paramedicii* (de la SMURD – echipaj de salvare)" (A, 8.05.2002, p.15);
- **radio-$_1$** („relativ la radiații"): *radioterapie* (A, 27.01.2001, p.12); *radiodiagnostic* (A, 24.11.2001,p.9); „(expunere la) *radio-frecvențe*" (A, 31.01.2001, p.1);
- **-scopie** („observație, examinare"): *colonoscopie* (A, 25.05.2002, p.9);
- **termo-** („referitor la căldură, temperatură"): „(Societatea) *Termoelectrica*" (A, 16.11.2001, p.5);
- **trans-** („dincolo de, peste"): „(forum parlamentar) *trans-asiatic*" (Z, 26.01.2001, p.5); „(partid regionalist) *transetnic*" (A, 20.02.2001, p.3); *transoceanic* (A, 7.11.2001, p.3);
- **uni-** („unu singur, unic"): „(vot) *uninominal*"; „(parlament) *unicameral*" (A, 22.11.2000, p.4);
- **xeno-** („străin"): *xenotransplant* (A, 17.10.2001, p.16).

5.1.2. **Subclasa CDG** cuprinde **compuse denominative „gazetărești"**, create prin analogie cu termeni strict specializați (CDS), din care s-a degajat afixoidul. Sub aspect **etimologic**, deși există **împrumuturi** și **calcuri** (mai ales în limbajul reclamelor și în denumirile de firme, societăți comerciale, publicații, emisiuni radio și TV), majoritatea compuselor sunt **creații românești**.

Diferența dintre cele trei categorii etimologice este, de regulă, greu de realizat, cu atât mai mult cu cât modelele de compunere au circulație internațională, iar cuvintele-bază sunt – în majoritatea cazurilor – neologisme[30].

În unele cazuri, compusul împrumutat și cel calchiat circulă în paralel, fiind prezente chiar în același articol: *megastar* (A, 13.11.2000, p.12) –

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

megastele (AC, 11/2001, p.17); *megashow* (Ant1, 5.05.2001) – *megaspectacol* (TVR 1, 3.04.2001); *megaVIP-uri* (A, 18.05.2000, p.1) – *megapersonalități* (AC, 8/2001, p.7); *megaparty* (A, 11.05.2001, p.15) – *megapetrecere* (Z, 27.02.2001, p.11); *teleshopping – telecumpărături* (anunț publicitar).

Din punct de vedere semantic, CDG se caracterizează prin predominarea sensului denotativ (propriu), liber (sau, mai rar, relativ liber) de context. Consecința procesului de „determinologizare" a elementelor de compunere savantă este reducerea preciziei acestora și lărgirea posibilităților combinatorii[31].

Fenomenul este evident în cazul prefixoidelor utilizate, inițial, în sistemul unităților de măsură, cu semnificații foarte precise (*mega-, giga-, micro-*).

Astfel, prefixoidul *mega-*, având în sistemul metric sensul „de un milion de ori", prezent în compuse din domeniul fizicii (*megacalorie, megahertz, megafarad*)[32], figurează în numeroase creații „gazetărești" cu sensul generic „foarte mare" în relație cu referenți concreți sau abstracți: „*megastațiuni* (de distracții)" (A, 30.10.1993, p.8); *Mega afaceri* (titlu al unei rubrici de știri economice, A, 6.02.2001, p.7); „*megainstituție* (de supraveghere financiar-bancară)" (A, 11.01.2001, p.1); „*megaconcerne* (farmaceutice occidentale)" (A, 27.12.2001, p.1); *megabazar* (A, 22.08.1995, p.12); *megaziar* (A, 5.03.1994, p.6); „*mega-agenție* (cu profil economic)" (A, 4.04.2000, p.7). Ca sensuri derivate secundare pot fi semnalate: „de mare amploare" („*megaparadă* de modă", A, 5.02.2000, p.3; „*mega-evenimentul* numit «Noaptea devoratorilor de publicitate»", A, 23.03.2001, p.14; „*megaconcert* în Piața Universității", RAct., 12.11.2001); „de mare atractivitate" (în reclame: „*megatentații* și *mega calitate* elvețiană: *Mega Mix* – peste 130 de hituri într-un 3 CD-box": „Connex îți face o *megaofertă*", Prima TV, 28.04.2001); „de valoare", în sens artistic („Sunt *megafilme*, filme de Oscar", Prima TV, 20.11.2001) sau material-financiar („o *mega-afacere* pe piața internațională de transferuri", A, 4.10.2001, p.9). Funcția evaluativă (de superlativ) a prefixoidului pare a motiva utilizarea sa în denumirea unor firme sau societăți comerciale autohtone. Astfel, după modele internaționale (*Megapower, Megaimage, Telemobil, Microsoft*) s-au format pe teren românesc „*Mega Construct* SRL" și „*Megapress* Holdings S.A."; *Mega Caritas, Mega Quality* ș.a.

Din punct de vedere pragmatic, creațiile „gazetărești" cu sens denominativ (CDG) apar într-o gamă largă de texte publicistice (știri, analize, editoriale, cronici, comentarii) și publicitare (din presa scrisă și audio-vizuală). Numărul lor a crescut spectaculos în ultimii ani, după cum reiese din examinarea dicționarelor și a studiilor consacrate compunerii. Între elementele de compunere tematică „la modă" în limbajul publicistic, lucrările mai vechi semnalează prefixoidele *micro-, mini-* și *tele-*[33], ultimele două beneficiind chiar

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de prezentări monografice[34]. După 1970, lista prefixoidelor productive se îmbogățește cu *auto-*, *moto-*, *foto-*, *para-* , *radio-*, *semi-*, *electro-*, *hidro-*[35].

O evoluție interesantă sub aspectul productivității a cunoscut în ultimii ani prefixoidul deja citat *mega-*.

Astfel, DEX (1975) include 11 compuse cu *mega-*, toate împrumutate din franceză, cu circulație în limbajele specializate (singurele intrate în limbajul literar standard sunt *megafon* și *megalomanie*). *Suplimentul DEX* (1988) adaugă 19 formații lexicale cu același prefixoid, majoritatea fiind preluate din franceză, dar și din germană, rusă și engleză în diverse terminologii.

DN_3 (1978) înregistrează 33 termeni compuși cu *mega-* și 17 cu *megalo-*, toți împrumutați, cu excepția unuia cu etimologie incertă (*megaștiință*, „teorie generală a cercetării științifice") și a unei formații interne (*megatonic* din *megatonă+-ic*). Singurii termeni ieșiți din sfera limbajelor specializate sunt *megafon, megaloman* și *megalomanie*.

DETS (1987) cuprinde 28 de termeni științifici compuși cu *mega-* și 20 cu *megalo-*, majoritatea cu etimologie multiplă.

Surprinzător, în DCR_2 (1997) – dicționar care înregistrează termeni nou apăruți în presă începând din anii '60 – nu figurează decât trei compuse cu *mega-*: *megabit* (termen din informatică, atestat în 1984) și *megatonă* (din fizică, atestat din 1975), ambii fiind împrumuturi cu etimologie multiplă (fr. și engl.). Singurul apărut după 1990 este *megastar* (1993) – termen din domeniul artistic – folosit uneori ironic și considerat ca formație românească (din *mega-+star*).

Corpusul nostru[36] include peste 150 de formații lexicale cu *mega-* (împrumutate, calchiate sau create în română), ceea ce ne-a determinat să-l considerăm un prefixoid „la modă" în discursul publicistic, cu șanse reale de pătrundere în limbajul literar standard și chiar în cel familiar-argotic.

Prezentăm, în continuare, un inventar selectiv al formațiilor din **categoria compuselor denotative gazetărești (CDG)**, cu precizarea că în cazul tuturor afixoidelor este vorba de clase „deschise", care continuă să se îmbogățească, deși este evident că nu toți termenii înregistrați de noi se vor impune în limbă[37]:

- **audio-** („referitor la auz"): „(bibliotecă) *audio*" (A, 8.03.2001, p.14); „(casete) *audio*" (A, 29.05.2002, p.1);
- **auto$_1$-** („referitor la subiect sau la o acțiune care se îndeplinește de la sine"): *a se autointitula* (Z, 9.01.2001, p.2); *a se autoincendia* (A, 22.05.2001, p.3); *a se autoinstrui* (A, 20.11.2001, p.14); *a se autoproiecta* (C, 1/1996, p.2); *a se auto-trata* (A, 3.11.2001, p.9); *a se autorecuza* (A, 11.09.2000, p.1); *a se autosesiza* (A, 20.10.2001, p.1); *a se autodevora* (A, 5.06.2002, p.7); *a se autoinclude* (A, 17.05.2002, p.2); *a se autoproclama*(Aw, 1/2002, p.22); *a se autodiversiona* (C, 1/1996, p.2); *auto-apărare* (EZ, 4.02.1993, p.8);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„*autoblocare* (în galerii)" (A, 12.01.2001,p.1); *autodecizie* (A, 2.10.2001, p.1); *autooptiune* (C, 1/1996, p.13); *autopublicare* (ibid.); „*autoprivatizarea* (directorilor)" (A, 3.06.1994, p.3); *autoguvernare* (A, 22.11.2001, p.2); *autoasigurare* (A, 23.11.2001, p.3); *autodenunț* (A, 1.12.2001, p.11); „*autosuspendare* (din funcție)" (A, 21.05.2001, p.11); *autosancționare* (A, 20.10.2000, p.1); *autoevaluare* (A, 1.03.2001, p.9); *autoinseminare* (A, 28.08.2000, p.13); *autodeclarat* (A, 6.03.2001, p.11); *autoimpus* (D, 3.02.1993, p.1); „(zone maghiare) *autoguvernabile*" (A, 23.11.2001, p.1);

- **bio-** („în legătură cu viața"): *bioterapie* (A, 4.04.2002, p.11); *bioterorism* (A, 12.10.2001, p.12); „*biomaşinărie* (cu ochi electronici)" (A, 24.04.2001, p.12); „*bioinginer* (medical)" (A, 15.04.2002, p.8); *bioenergoterapeut* (EZ, 1.12.1993, p.6); „alimente «*bio*» (obținute prin agricultura biologică)" (A, 8.06.2002, p.7);
- **cine$_2$-** („în legătură cu cinematograful"): titluri de emisiuni TV („*Cine-Top*", L, 29.11.1994, p.10; *Cinemagia*, Prima TV; *Cinetour*, Tele 7ABC); rubrici din presă („*Cine-flash*", A, 26.03.1994, p.4), genuri artistice („*cineteatru* - spectacol coupé de teatru şi film", A, 15.06.1995, p.4);
- **cripto-** („ascuns, secret"): *criptosecurişti* (Pro TV – 5.03.2001); *cripto-stalinist, cripto-capitalist* („Vremea", 29.12.1992, p.3);
- **cvasi-** („aproximativ, cam"): „(relații) *cvasi-înghețate*" (A, 26.02.2001, p.14); „(operațiune) *cvasi-dezastruoasă*" (A, 5.11.2001, p.1); „*cvasiconstanța* acestui raport" (A, 16.03.2002, p.16); „(înțelegere) *cvasideplină*" (A, 21.12.2001, p.13); „(dihonie) *cvasigeneralizată*" (A, 1.11.20002, p.12); „*cvasicunoscuți* (fără valoare şi fără competență)" (A, 22.11.2001, p.4); *cvasiuitare* (A, 8.05.2002, p.4); „(posibilitate) *cvasilegală*" (A, 29.03.2002, p.1); *cvasi-bani* (Ant.1, 7.07.2001); *cvasieşec* (A, 19.10.2001, p.1); „(avion comercial) *cvasisupersonic*" (A, 31.03.2001); *cvasiumilință* (A, 15.03.2001, p.1);
- **eco-** („referitor la mediul înconjurător"): *ecoturist* (A, 30.05.2001, p.5); *ecoturism* (A, 8.05.2002, p.9); *eco-terorist, eco-terorism* (A, 22.05.2001, p.7); *ecoeconomie* (A, 3.04.2002, p.8);
- **euro-**[38] („referitor la, aparținând Europei"): *eurosceptic* (A, 18.05.2002,p.9); *euroglobalizare* (A, 24.04.2002, p.13); „*euro-convertizor* (mic calculator care transformă sumele în euro)" (A, 29.11.2001, p.5); *Euroatlantica* (emisiune la TVR 1); *Eurosport* (canal TV);
- **-fag** („mâncător, consumator"): „(colos) *energofag*" (A, 3.02.2001, p.6); „(ramurile cele mai) *energofage*" (A, 4.05.1994, p.1);
- **-fagie** („mâncare, consumare"): „(stoparea) *energofagiei*" (A, 18.12.2001,p.6);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• **fil(o)-** („amator, iubitor"): „aripa *filoperemistă* a PDSR" (A, 12.02.2001, p.1); *filosemit, filosemitism* (A, 29.12.1999, p.4); *filo-rus* (A, 12.04.1994, p.5); *filofascist* (AC, 18/2002, p.4); *filoamerican* (RAct., 10.06.2002); „(comuniştii) *rusofili*" (Z, 15.12.2000, p.20); *scenariofil* (A, 22.05.20002, p.8);

• **-fobie** („teamă, aversiune"): *spionofobie* (EZ, 22.07.1993, p.1);

• **foto$_2$-** („fotografie"): *fotomodel* (A, 31.10.2000, p.4); „*foto-rapsodii* de toamnă" (explicaţie la o ilustraţie, A, 11.10.1993, p.3); *foto-ghicitoare* (A, 10.05.1994, p.1); *fotoamator* (A, 19.02.2002, p.12); „(expoziţia) *Fotogeografica*" (A, 2.04.2002, p.9); „(şedinţe) *foto*" (A, 12.04.2002, p.7);

• **giga-** („multiplicat de un miliard de ori"): *gigacalorie* (A, 22.11.2001, p.1);

• **-log** („specialist"): *felinolog* (EM, 16/1993, p.22); *marxolog* („Vremea", 29.12.1992,p.2); *noicolog* (A, 31.03.1999, p.3); *brâncuşolog* (A, 1.02.2001, p.4);

• **-logie** („disciplină, ştiinţă"): *conflictologie* (EM, 16/1993, p.15); *transfuziologie* (A, 1.11.1999, p.15); *vampirologie* (A, 10.04.2002, p.9); *brâncuşologie* (A, 10.01.2000, p.4); *demonologie* (EZ, 8.04.1993, p.8);

• **-man$_1$** („amator, pasionat"): *narcoman* (A, 19.01.2001, p.15); *opioman* (A, 20.04.2001, p.10); *toxicoman* (A, 18.04.2002, p.3); *bingoman* (A, 12.01.2001, p.15); *drumoman* (Tele 7ABC, 4.02.2001); *faxoman* (A, 23.07.1993, p.3); *grafoman (ibid.);*

• **-man$_2$** („bărbat"): *AGA-man* (A, 9.10.2001, p.3);

• **-manie** („obsesie patologică"): *bingomanie* (A, 17.04.2001, p.3); *clubomanie* (EM, 28/1994, p.15); *calciomania* („Dreptatea", 12.12.1992, p.4); *crapomania* (Ant. 1, 24.04.2001); *fotbalmania* (TVR 1, 13.06.1993); „*grafitomania* (poluantă a zidurilor!") (A, 21.07.1993, p.3); *dinozauromania* (A, 17.09.1994, p.3); „(lansarea LP-ului) *Guitaromania*" (EZ, 7.10.1993, p.7); *Metalomania* (titlu de rubrică muzicală, Panoramic RTV, 34/1993, p.4); „*Natomania* (ţărilor nerăbdătoare să se alăture Alianţei)" (RAct., 11.03.1994); „(Site-ul) *scriptomania*" (A, 6.01.2001, p.3); *spionomanie* (A, 15.02.1994, p.2); *vitezomanie* (A, 14.02.2001, p.1); *Lotomanie* (A, 13.10.1994, p.7); *Jacksonmania; Michaelmania (ibid.), Hagimania* (banner pe stadion – TVR 1, 11.11.2002); *Beatles-mania* (D, 10.12.1994, p.6); *Abbamania* (A, 29.12.2001, p.11); *Beckham-Mania* (Aw, 1/2002,p.23); *Oasis-mania* (A, 12.04.2002, p.7);

• **maxi-** („maxim, foarte mare"): *maxi-single* (A, 18.05.2001, p.16); *maxitaximetrie* (A, 20.01.2001, p.9);

• **mega-** („foarte mare"): *mega-afacere* (A, 18.05.2000, p.1); *megadiscurs* (A, 24.11.2001, p.2); *mega-discount* (reclamă); *megaconcert*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(RAct., 12.10.2001); *megacontrol* (A, 15.10.2001, p.7); *megastar* (RL, 7.09.1996, p.2); *megaofertă* (Prima TV, 20.03.2001); *mega-show* (Ant.1, 12.04.2001); *megaconcurs* (A, 22.05.2000, p.4); *megaparadă* (A, 5.02.2000, p.3); *megatelevizor* (Reclamă, Pro TV, 4.10.2001); „*megadoze* (de citostatice)" (A, 28.06.2001,p.1); *megafuziune* (A, 20.02.2001, p.7); „*megafond* (de investiții)" (A, 2.05.2000,p.5); *megahidrocentrală* (A, 17.10.2000, p.7); *mega-proiect* (politic) (Tele 7ABC, 27.10.2001); *megaraid* (A, 18.07.2001, p.1); „*megasurprize* (de 5,9 milioane dolari)" (A, 18.05.2000, p.1); *megasucces* (al unui film) (A, 12.01.2001,p.13); *megaterorism* (TVR 1, 8.10.2001); *megauniversități* (A, 20.11.2001, p.9); *megaecran* (Pro TV, 30.05.2002); *megaorganizație* (TVR 1, 20.05.2002); „*o mega-divizie* B (de fotbal)" (AC, 20/2002, p.15); „*megaextindere* (a NATO)" (A, 2.04.2002, p.1); *megaturneu* (Prima TV, 15.05.2002); *megahit* (Ant.1, 11.06.2001);

- **-metru** („instrument de măsură"): *apometru* (anunț publicitar);
- **micro-** („a milioana parte", „mic"): „*microelement* (chimic)" (N, 6.04.2002, p.6); *microfinanțare* (A, 18.05.2002, p.1); „*microdepozite* (de fier în pereții vaselor)" (A, 30.04.2002, p.7); *microcentrală* (A, 24.10.2001, p.8); *microîntreprindere* (A, 24.03.2001, p.5); *microcredite* (A, 8.05.2001, p.7); *microcreditare microcreditare . . , p.m*; *microfisură* (A, 26.07.2000, p.1); *microcip* (A, 11.10.1993, p.5); *microprocesor* (A, 27.12.2000, p.1); „(cadru) *microeconomic*" (A, 27.02.2001, p.5); *microregiune* (A, 22.11.2001, p.2); *microarhivă* (A, 24.02.1994, p.7); „*microistorie* (a cântecului românesc)" (A, 29.07.1995, p.3); *micro-spectacol* (L, 29.11.1994, p.10); *micro-fuste* (A, 18.07.201, p.4);
- **mini-** („foarte mic"): „*minisalon* (de spital)" (A, 27.10.2001, p.12); „*mini-summit* (european)" (A, 8.11.2001, p.1); *miniserial* (A, 2.10.2001, p.7); „*minibursă* (a locurilor de muncă)" (A, 13.12.2000, p.9); „*miniMercedes* (pentru «şoferi» de la 2 ani în sus)" (A, 23.12.2000, p.9); *minibar* (A, 14.12.2000, p.15); *minişedință* (A, 20.10.2001, p.11); *mini-sejur* (Ant.1, 2.05.2001); „*minidisc* (Sony de maşină)" (reclamă); *mini-festival* (A, 22.05.2001, p.4); *ministagiune* (A, 23.06.2001, p.3); „*mini-Disneyland-uri* (româneşti)" (A, 30.05.2001, p.1); „*minicabinetul* (de securitate israelian)" (A, 4.05.2001, p.12); *mini-hidrocentrală* (A, 3.01.2001, p.1); „Tip Top *Minitop*" (emisiune la TVR 2); *minipulover* (A, 22.03.2001, p.13); „*minisesiune* (parlamentară) (A, 6.01.2001, p.2); *mini-spectator* (A, 25.07.2000, p.4); *minicolecție* (A, 22.11.2000, p.8); *minilab(orator)* (A, 16.12.2000, p.3); *miniconfederație* (A, 21.12.1994, p.7); „*minivalize* diplomat" (A, 16.09.1993, p.7); *minidiscoteca* (Panoramic RTV, 33/1993, p.2); „*Mini*-Azi" (publicație pentru copii); *minirevoltă* (A, 11.11.1993, p.1); „un *mini-Cernobâl* (în Ural)" (A, 21.07.1993, p.8); „*minilegi* (care permit autorităților locale să aplice taxe)"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(A, 4.06.1994, p.1); „*mini*-Caritas (joc piramidal)" (A, 4.06.1994, p.1); „*minirăzboi* între ANEIR şi Guvern" (A, 24.01.2001, p.5); „*minipoliclinici* (ambulante)" (A, 17.03.1994, p.1); *minipanou* (A, 20.04.2001, p.12); „*miniindustrie* (de spectacol)" (A, 13.04.2001, p.8); „*minicentrale* (termice)" (A, 25.09.2001, p.8); „*minisondaj* (de opinie)" (A, 10.01.2001, p.1); „*minicroissantele Mini* 7 Days" (A, 11.04.2001, p.6); „*minigrădiniță* (de limba engleză)" (EZ, 12.11.1992, p.6); *miniarsenal* (A, 19.11.2001, p.8); *miniturneu*; *Mini-gong* (emisiune TV pentru copii) (Panoramic RTV, 5/1991); „(Rexona) *ministick"* (reclamă, Ant.1, 2.12.2002); „*mini-bombă* (care distruge tumorile)" (A, 24.11.2001, p.9); *miniimprimantă* (A, 24.05.2002, p.6); „*mini-staţiunea* (Vox Maris)" (AC, 21/2002, p.6); *mini-interviu* (A, 25.05.2002, p.7); *minitest* (N, 6.04.2002, p.3); „*miniparlament* (al românilor de pretutindeni)" (A, 9.05.2002, p.14); *miniradio* (L, 20.04.2002, p.3); „*minicamere* (video)" (A, 27.03.2002, p.10); *minivacanță* (A, 3.05.2002, p.14); *mini-motel* (A, 22.03.2002, p.3); *minihotel* (A, 2.04.2002, p.2); *mini-tur* (A, 8.06.2002, p.3); *mini-atentat* (A, 30.04.2002, p.9); *minitoaster* (Pro TV, 19.06.2001); *mini-clonă* (A, 28.12.20091, p.12); „*miniremaniere* (guvernamentală)" (A, 24.05.2002, p.1); „(fustă) *mini"* (A, 10.05.2002, p.15);

- **multi-** („mai mulți"): „(sistem mondial) *multipolar"*; *multipolaritate* (A, 16.12.2000, p.11); „(convieţuire) *multietnică"* (A, 209.03.2000, p.11); „gigantul *multinațional* Ispat" (A, 3.03.2001, p.1); „(o Europă) *multiculturală"* (A, 1.10.2001, p.6); „(centre) *multimedia"* (A, 10.05.2001, p.6); „(vehicul) *multicar"* (A, 24.11.2001, p.5 – anunț publicitar); „(cuptoare) *multivatră"* (A, 25.09.1995 – anunţ publicitar); „(aparate telefonice) *multimonedă"* (A, 16.12.2000, p.9); „(gardă) *multiarme"* (A, 21.05.1994, p.1); „*un multicondamnat* (pentru viol)" (A, 24.09.1993, p.3); „(un minor) *multi-spărgător"* (CR, 3.09.1994, p.3); *multimiliardar* (A, 25.05.2001, p.13); „(infractor) *multirecidivist"* (A, 9.04.1994, p.98); „Centrul *Multi Art* Dans" (A, 19.10.2001, p.8); „(sistemul) *Multi* Pack: cumpărând două produse de acelaşi fel, ai o reducere de preţ" (reclamă);
- **-naut** („navigator"): *internaut* (A, 22.05.2002, p.15);
- **narco-** („referitor la narcotice"): *narcomafie* (CR, 3.08.1993, p.5); *narcodolari* (A, 2.11.2001, p.13); *narco-state, narco-parlamentar* (EM, 28/ 1994, p.15); *narco-investitor* (Prima TV, 9.05.2002);
- **neo-** („nou"): „suporterii *neo-naziști* ai clubului Lazio Roma" (A, 2.02.2000, p.7); „o *neo-Anita* Ekberg"(L, 29.11.1994, p.10); *neo-capitalist* (A, 7.05.2002, p.8); *neobonjurist* (A, 1.06.2002, p.3);
- **-oid** („în formă de"): „(gălăgie) *sentimentaloidă"* (A, 9.02.2001, p.1); *hitleroid* (RM, 4.06.1993, p.4); „(structură) *comunistoidă* şi *securistoidă"* (A,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5.05.2001, p.2); „(ifose) *occidentaloide*" (A, 18.04.2002, p.1); „(sclipiciul) *vesticoid*"(*ibid.)*;

• **omni-** („tot", „pretutindeni"; „în totalitate"): „*omniprezenta* (reclamă)" (A, 3.02.2001, p.4); *omniprezență* (A, 10.03.2001, p.5);

• **porno-** („obscen")[39]: „(actriță) *porno*" (A, 25.09.2000, p.11); „(peliculă) *semi-porno*" (A, 5.04.2002, p.10); „(film) *porno*, (staruri) *porno*" (AC, 18/2002, p.10);

• **post-** („după, ulterior"): „*post-război* (rece)" (A, 22.11.2001, p.1); „(ședință) *postestivală*" (A, 21.09.1994, p.10); „(generații) *postholocaust*" (A, 15.02.2001, p.4); „(miniștri) *postrevoluționari*" (A, 12.10.1994, p.1); „(alegeri) *postrevoluționare*" (A, 20.05.2002, p.2); „*postgenericul* (filmului)" (A, 18.05.2002, p.3); „(reuniune) *postcongres*" (A, 20.08.2001, p.2); „(proces de) *postmonitorizare*" (A, 16.05.2002, p.1); „(tratament) *post-spitalicesc*" (A, 14.03.2001, p.9); „(accident) *post-transfuzional*" (TVR 1, 29.04.1993); „(tratament) *post-spitalizare*" (A, 16.02.2001, p.1); *postfascism* (A, 17.05.1994, p.5); „ministru (*postrevoluționar*)" (A, 12.10.1994, p.1); „(filme cu subiecte) *postapocaliptice* și *postatomice*" (A, 27.10.2001, p.3); „(o perioadă de 6 luni de) *post-cură*" (A, 6.11.2001, p.9);

• **pseudo-** („fals", „aparent asemănător"): *pseudoelite* (Ant.1, 24.03.2001); *pseudosoluție* (A, 24.09.1993, p.3); „*pseudofacultate* (particulară)" (A, 27.11.2001, p.9); „*pseudoturism* (bântuit de bișnițari, proxeneți și prostituate)" (A, 17.05.2001, p.3); „*pseudocriză* (de nervi)" (A, 17.10.2001, p.15); *pseudo-hackeri* (A, 28.09.2001, p.6); *pseudolicitație* (A, 3.10.2001, p.8); „*pseudosavant* (cu apucături de găinar)" (A, 21.01.2000, p.5); *pseudoinspector* (A, 22.02.2001, p.12); „*pseudorenaștere* (a clasicismului)" („Parlamentul", 26.01.1993, p.7); *pseudo-dobândă* (RL, 31.08.1994, p.4); „*pseudoproducător* (de piese și subansamble)" (A, 30.10.2000, p.7); „*pseudorochie* (din mușama)" (A, 15.06.1996, p.8); senzații *pseudo-tari* (A, 26.03.1994, p.4); „*pseudo-pistol* (confecționat artizanal)" (EZ, 22.09.1995, p.16); „subproduse ale *pseudomuzicii* lăutărești" (EZ, 15.01.1993, p.6); „(confuziile) *pseudoprivatizării*" (A, 16.04.1994, p.1); *pseudosinucidere* (A, 8.06.2002, p.6); „*pseudostate* (care nu există din punctul de vedere al dreptului internațional)" (RAct., 10.05.2002);

• **radio$_2$-** („radiofonic; referitor la radiofonie"): *radioemisiune* (A, 23.02.2001, p.9); *radionovele* (A, 27.07.2000, p.1); „*Radiomania*" („foileton radiofonic"); „*Radiodiscoteca* pentru tineret"; „*Radio-Glob*"; „*Radiobiblioteca* SF" (emisiuni radiofonice);

• **retro-** („în trecut"): „(muzică) *retro*" (A, 15.04.2002, p.4);

• **stereo-** („transmis stereofonic"): „*Stereo-Jazz*"; „*Stereo-puștimea*"; „Politon *Stereo*" (titluri de emisiuni radiofonice);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- **-tecă** („colecție", „depozit", „dulap"): *Circotecă* (A, 10.07.1993, p.1); *„Râsotecă"* (emisiune Pro TV); *Depêchoteca* (de la formația Depêche Mode) (EZ, 23.03.1993, p.9);
- **tele$_1$-** („la distanță"): *telescaun, telegondolă* (A, 26.04.2002, p.4);
- **tele$_2$-** („prin intermediul televiziunii"): *televoting, a tele-vota* (A, 1.03.2000, p.15); „(demonstrații) *tele-mediate* (RL, 3.02.1993, p.1); *teleaudiență* (EM, 20/1994, p.17); *teleruletă* (A, 12.02.2001, p.10); *teleplay* (A, 11.01.2001, p.4); *telecumpărături* (A, 6.078.1995, p.3); *„telerebeliunea* (cehă)" (Z, 8.01.2001, p.4); *„telemafia* (română)" (RM, 168/1993, p.16); un mare număr de creații lexicale desemnează emisiuni sau rubrici din programele TV (*„Tele-Top"; „Telezvon"; „Telediscoteca* '96"; *„Telematinal"; „Telefotbal"; „Telecaricatura zilei"; „Tele-Documentar"; „Telegreşeli"; „Telemedicina"; „Teleshopping"; „Teleeurobingo Show"; „Telediscul* (muzicii populare)", precum și posturi TV (*„Tele* 7ABC") sau festivaluri TV (*„TeleVest* 2000"); *telefilm* (A, 26.04.2002, p.7); *telechat* (Ant.1, 3.04.2002);
- **vice-** („adjunct"): *vicepreşedinte, vicele* (A, 8.06.2002, p.2);
- **video-** („referitor la imagine"; „care reproduce, redă imaginea sau o înregistrează"): *video-chestionare* (A, 1.11.2000, p.3); *video-editorial* (A, 11.11.2000, p.4); *video discuri* (A, 6.11.2001, p.13); „(expoziție de) *video-fotografie"* (A, 9.11.2001, p.8); *videopokere* (EZ, 1.12.1993, p.6); „(chirurgie) *video-endoscopică"* (A, 5.04.1994, p.3); „(chirurgie toracică) *videoasistată"* (RL, 6.03.2001, p.12); *video-safari* (TVR 1, 19.05.2002): „(securitate) *videoelectronică"* (A, 10.03.1994, p.5); apare mai frecvent în poziție postpusă, ca adjectiv: „panouri *video*" (A, 31.10.2000, p.4); „imagini *video*", „demonstrație *video*"; „manipulare *video"*; „înregistrare *video"*; sisteme *video*" (A, 10.03.1994, p.5); „piraterie *video*" (EZ, 18.01.1995, p.1); numeroase compuse cu acest prefixoid denumesc emisiuni sau rubrici TV: *„Video-magazin"; „Veni, video, vici"; „Video-Satelit"; „Video-biblioteca TV"; „Video Dracula Magazin"; „Videostar"; „Video-week-end"; „Videoconexiuni"; „Video civica"; „Video -ghid"; „Video Tonomat"; „Videolexicon"; „Video-jazz-show"; „Mozaic video-satelit"; „Videosport"; „Video-debut"; „Top 10 video"; „Nou pe video"*.

5.2. Neologismele „stilistice" (creații „gazetărești" cu valoare stilistică – CSG) reprezintă cea mai interesantă categorie din corpusul analizat, întrucât compusele în discuție sunt motivate în raport cu toate cele trei funcții ale discursului publicistic – referențial-comunicativă, conativă, dar mai ales **expresivă**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Abordarea pragmatică – esențială pentru acest tip de compuse – evidențiază prezența lor în texte „de atitudine" (critice, argumentative, polemice, satirice etc.) și aproape deloc în texte strict informative.

Cauzele de ordin obiectiv (economia lingvistică, de exemplu) au o pondere nesemnificativă în explicarea apariției lor. Mult mai importantă și complexă este **motivația subiectivă**, care include: dorința publicistului de a fi original cu orice preț (chiar șocându-și cititorul), căutarea unor noi resurse expresive, veleitarismul și snobismul lingvistic exprimate prin preluarea unei „mode lingvistice" de import.

Marea majoritate a formațiilor lexicale din această categorie reprezintă creații spontane, ocazionale, uneori ludice[40], dependente de un anumit context verbal și/sau situațional. De aceea, ele au șanse minime de a se impune în limbă, în ciuda valorilor expresive mult mai evidente decât în cazul altor formații interne (sufixale sau prefixale).

Din punct de vedere semantic, ele au, de regulă, sensuri figurate, conotative, care se pot diferenția, cel puțin parțial, de sensurile componentelor (prin determinologizare sau desemantizare, în primul rând, dar și prin extinderi sau restrângeri semantice, ori prin diverși tropi).

Ca exemple în acest sens pot fi citate sufixoidele **–zaur** („reptilă") și **-pitec** („maimuță") aparținând terminologiei științelor naturii. Utilizate cu referent uman în compuse „gazetărești", precum *rockozaur* („Mișu Cernea, unul dintre ultimii *rockozauri* ieșiți la lumină din straturile incerte ale muzicii actuale", AC, 18/2002, p.11) și *turistopitec* („Vulcanii noroioși – lada de gunoi a *turistopitecilor"*, A, 30.05.2002, p.15) evidențiază devieri semantice și atribuirea de conotații expresive, de tip depreciativ. În primul caz, din sensul specific paleontologiei se actualizează semul „fosilă", dublat de o valoare expresivă augmentativ-peiorativă[41]. În al doilea, sensul „comportament animalic imitativ" este asociat cu ideea de „distrugere a naturii"[42].

Expresivitatea compuselor din această categorie poate fi de tip (**5**.2.1.) **lexematic** sau (**5**.2.2.) **contextual**, după cum sursa ei se găsește în structura compusului sau în enunț.

5.2.1. **Expresivitatea de ordin lexematic** poate proveni exclusiv de la **cuvântul-bază** (căruia i se atașează afixoidul) sau poate fi efectul **asocierii insolite** dintre bază și elementul de compunere.

5.2.1.1. Prima subclasă are un grad mai redus de expresivitate așa cum rezultă din compuse ca: „*vicebulibașa* romilor" (A, 10.05.2001, p.3); „*mini-aurolac"* (Ant.1 – 1.01.2001 – scheci umoristic); „*a se automilui* (cu fostul hotel al PCR)" (A, 13.10.1994, p.1); „*a se autoîmproprietări* (cu stadionul din Străulești)" (A, 14.03.2001, p.3); *megabuticuri* (A, 22.02.2001, p.3);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„*megaescrocheria* (FNI)" (A, 16.05.2002, p.14); *micro-înfometatul* (A, 25.04.2002, p.3); *manelolog* (AC, 11/2001, p.18); *scandalomanie* („Vremea", 19.01.1993, p.3); *mahalolog* (AC, 26/1993, p.2); *spintecătorolog* („specialist în istoria lui Jack Spintecătorul", EM, 38/1993, p.10); „*jeep-man*-ul ucigaş" (A, 26.04.2002, p.1); *scenariofil* (A, 22.08.2002, p.8); *suspiciometre* (A, 27.04.2002, p.7); *rockozaur* (AC, 18/2002, p.11).

5.2.1.2. **Contrastul stilistic** dintre elementul „savant" de compunere şi baza reprezentată de termeni din afara limbii literare generează un grad sporit de expresivitate şi originalitate[43]. Compusele de acest tip – prezente şi în editoriale, comentarii politice sau analize economice – ilustrează stilul „relaxat", caracterizat prin transgresarea limitelor dintre stilul „literar" (*high*) şi „neliterar" (*low*), sub presiunea exercitată de varianta orală a limbii asupra celei scrise[44]. Citãm, în acest sens: „maneaua *civicoidă* [cântată de preşedinta APADOR-CH privind discriminarea romilor]" (A, 12.10.2001, p.1); „*megaşuşă* (pe stadionul din Roşiori)" (AC, 4/2001, p.2); „*mega-gaşca* (condusă de fostul prim-ministru)" (A, 10.10.1994, p.1); *macroşpagă* (AC, 21/2002, p.8); „*megahoţia* FNI" (A, 17.03.2001, p.1); „*megaţeapa* (de la Banca Populară Română)" („Atac la persoană", 12/2000, p.12); „*cocinofilul* (Adrian Păunescu)" (AC, 17/2002, p.9).

5.2.2. **Expresivitatea de natură contextuală** poate fi explicată prin raportarea la **contextul situaţional (evenimenţial)** care a prilejuit apariţia compusului şi care condiţionează decodarea semantică şi stilistică. În această categorie intră titluri precum: „«*Cutremurologul* Hâncu suferă de amnezie" (A, 17.01.2000,p.12); „Patronul cabaretului preferat de *porno-procurorii* craioveni a fost arestat" (A, 15.04.2000, p.12); „*Megaodraslele* lui *Megapower*" [aluzii la copiii implicaţi în firma tatălui fost prim-ministru] (A, 10.10.1994, p.1); „*Euro-talciocul* de maşini second-hand [din târgul Vitan-Bârzeşti]" (A, 13.05.2002, p.3).

În funcţie de contextul situaţional, acelaşi compus poate avea conotaţii pozitive sau negative. De exemplu, *megatelevizor* apare cu prima valoare în anunţuri publicitare, dar capătă conotaţii peiorative în contextul „După ce a tocat bugetul pe *megatelevizoare* şi supercopiatoare, secretarul general al Senatului – luat la bani mărunţi" (A, 24.04.2002, p.2).

În mod similar, compusele *câinofilă* (A, 28.04.2001, p.1) [cu referire la Brigitte Bardot] şi „*mega-hingherul* Bucureştiului" [Traian Băsescu] nu pot fi înţelese decât în contextul campaniei referitoare la câinii vagabonzi.

Conotaţiile ironice ale compusului *mega-distracţie* apar în contextul relatării despre „«cântarea» artistico-religios-electorală" organizată la „Zilele Constanţei 2002"(A, 22.05.2002, p.4); aceeaşi explicaţie este valabilă pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

compusul tematic dintr-un titlu precum: „O fundație condusă de premierul Năstase vrea bani de la Guvern pentru un *megashow* cu călușari" (A, 15.11.2001, p.8).

Valoarea expresivă în context poate fi subliniată prin ghilimele: „«Adevărul» nu este şi nu se lasă controlat «deloc», cum a exclamat cu un scrâşnet schimonosit de ură «*euroatlanticul*» şi vremelnicul ministru [Paşcu]" (A, 10.05.2002, p.1).

Expresivitatea generată de relația compusului cu **contextul verbal** este de natură pur lingvistică şi presupune o anumită subtilitate, atât a emițătorului, cât şi a receptorului.

Astfel, un prefixoid poate apărea în același enunț, în două compuse, unul cu sens denotativ, strict specializat şi altul cu sens conotativ: „*Gigacaloria* şi *gigademagogia*: PDSR vrea să rebranşeze caloriferele" (A, 22.11.2000, p.1); „Clasați pe locul 9 la *Eurovision*, recuperăm prin guvernanți: locul întâi la *eurocomision*" (AC, 21/2002, p.1).

Într-un număr redus de situații, contextul jurnalistic are capacitatea de a dezvolta conotații peiorativ-ironice ale unor CGD, transformându-le în CGS: „Damblaua *neo-capitalistului* nostru era o dambla de tip *cripto-comunist*. În prelungitele sale refulări de slujbaş la şcoala de partid, visase să-şi vadă feciorul campion la ceva" (A, 7.05.2002, p.8).

Un efect stilistic de tipul intensificării se realizează prin aglomerarea, în context, a unor compuse cu același afixoid: „În *megaafacerea* Costea-Bancorex-Agroholding, magistrații francezi au parte de *megasurprize* de 5,9 milioane dolari ... şi *megaVIP-uri* à la Răzvan Temeşan" (A, 18.05.2000, p.1).

Efecte stilistice se obțin în stilul publicistic sau în discursul publicitar şi prin antiteze realizate contextual cu ajutorul afixoidelor: „«*Macropiramida*» de tip comunist ori oligarhic ar trebui înlocuită cu o multitudine de «*micropiramide*», în care individul, cetățeanul să-şi găsească locul" (A, 30.03.2002, p.3); „Cum se *macrostabilizează* nițel țara, Guvernul comandă un sondaj de opinie, să vadă: îl mai iubeşte *micro-înfometatul?*" (A, 25.04.2002, p.3); „Periuță *mini*, gene *maxi* - Mascara" (reclamă pentru rimel, Ant.1, 6.04.2002).

5.3. O dovadă peremptorie a „succesului" de care se bucură compunerea de tip tematic („savant") în limba actuală este apariția unor termeni argotici creați prin procedeul analizat aici şi înregistrați în DAEF şi/sau DALR: *alconaut* („beţiv"); *poponaut* („homosexual"); *pastiloman* („drogat"); *târfoman* („afemeiat"); *mitingofil, mitingoman; patalamomanie* etc.

Conform permanentei tendințe de înnoire a argoului, prefixoidul *mega-*, cu valoare de superlativ, apare în alternanță funcțională cu prefixul *super-*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(frecvent utilizat – adjectival şi adverbial – în argoul tinerilor): „O cameră aşa *la mega-* pentru mine ai?" (scheci comic la Ant.1, 1.01.2002).

6. Dintre diversele tipuri de **abateri** şi **greşeli** înregistrate în cazul compuselor tematice[45], ne vom referi aici la cele mai frecvent întâlnite în stilul publicistic:

– termeni prost formaţi din punct de vedere logic sau lingvistic ori cu semantism imprecis, ambiguu: *neobrâncuşi* „imitaţii după operele lui Brâncuşi" (AC, 19/2002, p.3); *„Andografia* zilei" „caricaturi realizate de ANDO" (Prima TV); *megamireasă* „rochie de mireasă reprezentând momentul culminant al unei parade a modei" (A, 1.04.2000, p.4); „Terorista *s-a autoexplodat* într-un autobuz" (TVR 1, 12.04.2002); *megabutic* (A, 22.02.2001, p.3);

– utilizări pleonastice în context: *„megaecran* uriaş" (Pro TV, 12.05.2002); *„ministicluţă* de parfum" (A, 10.04.2002, p.8); *super-mega-concert* (A, 1.10.2000, p.4); *„megagiganţii* turismului mondial" (declaraţie a unui ministru – A, 28.12.2001, p.2); *megaVIP-uri* (A, 18.05.2000, p.1);, *„megashow* artistic" (Ant.1, 12.04.2001);

– inconsecvenţe în utilizarea cratimei, acelaşi compus putând apărea într-o publicaţie ortografiat în ambele moduri: *mega-concert* (A, 11.05.2002, p.4) – *megaconcert* (A, 25.06.2001, p.14); *mega-afacere* (A, 18.05.2000, p.1) – *megaafacere* (A, 23.05.2000, p.1); *Mega Afaceri* (titlu de rubrică economică, A, 29.12.1999, p.7).

7. Extinderea spectaculoasă a compunerii de tip tematic, având drept rezultat apariţia unor **formaţii lexicale „gazetăreşti" (cu valoare denotativă sau expresivă)** reprezintă un aspect caracteristic pentru discursul publicistic postdecembrist.

Deşi multe dintre compusele expresive prezentate nu vor rezista în timp, fiind creaţii efemere, ocazionale, fenomenul analizat evidenţiază **creativitatea** limbii actuale şi capacitatea ei de **sincronizare** cu „mode lingvistice" internaţionale.

NOTE:

[1] Vezi Mioara Avram, *Cuvânt înainte* (p.VIII) şi Finuţa Hasan, *Introducere* (p.20), în $FCLR_1$.

[2] În ordine cronologică, sintagma *compunere savantă* apare la Dimitrescu (1962), Maneca (1959) şi DETS (1987); din bibliografia franceză, vezi Goosse (1975:33).

[3] Vezi Guilbert (1975:224).

[4] Cf. Iordan (1947: 192-194; 215-216), căruia i se datorează introducerea în lingvistica românească a noţiunii de *pseudoprefix*; o prezentare detaliată a concepţiei lui Iorgu Iordan

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

privind caracteristicile funcţionale, formale şi semantice ale prefixoidelor în raport cu prefixele, se găseşte la Drincu (1999:35-40).

[5] Fenomenul este reflectat în dicţionare ale limbii actuale (DN_3, DETS, DCR_2), fiind semnalat încă din anii '60 de Dimitrescu (1962: 398): „În limba presei, începe să se facă simţită trecerea de la un tip structural tradiţional (derivativ) la un tip structural nou în care predomină compunerea lexicală şi prefixală (prefixoidală)"; vezi, în acelaşi sens, o serie de studii din perioada 1968-1970, reunite în Dimitrescu (1995). După 1990, extinderea şi diversificarea compunerii tematice au fost evidenţiate de Avram (1997 a, b; 1998); Dimitrescu (2000); Guţu-Romalo (2000:193); Stoichiţoiu-Ichim (2002).

[6] $FCLR_1$: 22; DETS:5; vezi, în acelaşi sens, Guilbert (1975:224): „Le trait dominant de la composition dite savante, à savoir qu'elle fonctionne, essentiellement avec des éléments linguistiques tirés de langues anciennes, latin ou grec, et aussi avec des éléments empruntés, pour l'essentiel, à l'anglo-américain, ne peut manquer de retenir l'attention".

[7] Vezi DN_3.

[8] Vezi $FCLR_1$:20.

[9] Vezi Coteanu, Forăscu, Bidu-Vrănceanu (1985:226, 240); Dimitrescu (1995:185-186); DSL: 417, 519.

[10] O sinteză asupra acestei dispute în lingvistica românească se găseşte la Drincu (1999: 93-99). Din păcate, nici DSL (401-402) nu se pronunţă tranşant asupra statutului elementelor de compunere savantă, întrucât articolul consacrat termenului *prefixoid* (definit ca „element formativ asemănător cu prefixele recente") se încheie cu o formulare ambiguă: „Prin capacitatea de a alcătui serii, prefixoidele întăresc sentimentul prefixării, deşi din punct de vedere lingvistic nu se încadrează acestui procedeu". Pentru limba franceză, dificultatea distingerii între compuse savante şi derivate este semnalată, între alţii, de Désirat, Hordé (1988: 179): „La frontière entre préfixes et composés reste bien fragile, en raison de la difficulté à définir nettement les unités autonomes intégrées à la langue".

[11] Criteriul funcţional determină tratarea prefixoidelor şi a sufixoidelor alături de prefixe, respectiv sufixe în Coteanu, Forăscu, Bidu-Vrănceanu (1985). O poziţie similară apare la Hristea (1968: 48-50; 56-59), care prezintă elementele de compunere **–log**, **-icid** şi **–man** drept „sufixe noi, care încep să devină productive".

[12] Cf. $FCLR_1$: 21.

[13] Faza incipientă a procesului este semnalată în $FCLR_1$: 25, precizându-se că procedeul se întâlneşte şi în alte limbi (franceză, italiană).

[14] Caracterul cult şi specializat al acestor formanţi este evidenţiat în definiţiile din DN_3, DETS, DSL; vezi, în acelaşi sens, Maneca (1959) şi Désirat-Hordé (1988: 184): „Un grand nombre de lexèmes ont été crées à partir d'éléments d'origine grecque ou latine, procédé propre à l'ensemble des vocabulaires techniques".

[15] Guţu-Romalo (2000: 250) caracterizează ultimul deceniu ca „o perioadă de schimbare, de modificări frapante ale lexicului în primul rând, dar şi stilistice, privind raporturile dintre variantele limbii".

[16] Primele tendinţe în acest sens au fost semnalate la începutul anilor '70 (Dimitrescu 2000: 168-169); extinderea fenomenului în limba actuală este înregistrată de Guţu-Romalo (2000: 193) şi Avram (1997a: 29) care precizează: „Mutaţia de natură statistică [...] constă în faptul că productivitatea procedeului se manifestă nu atât în domeniul diverselor terminologii (în care există de mult asemenea compuse, mai ales calcuri şi semicalcuri, dar şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

formaţii proprii), cât în sfera creaţiilor expresive care parodiază adesea modele terminologice din limbajul politic sau din limbaje ştiinţifice".

[17] Corpusul analizat include 47 prefixoide (**audio-**, **auto$_1$-**, **auto$_2$-**, **bio-**, **chemo-**, **cine-**, **cripto-**, **cvasi-**, **eco-**, **etno-**, **euro-**, **filo-**, **fito-**, **foto$_1$-**, **foto$_2$-**, **geo-**, **giga-**, **hidro-**, **intra-**, **lipo-**, **macro-**, **maxi-**, **mega-**, **melo-**, **mini-**, **mono-**, **multi-**, **nano-**, **narco-**, **neo-**, **neuro-**, **omni-**, **pan-**, **para-**, **porno-**, **post-**, **pseudo-**, **radio$_1$-**, **radio$_2$-**, **stereo-**, **tele$_1$-**, **tele$_2$-**, **termo-**, **trans-**, **uni-**, **video-**, **xeno-**) şi 20 de sufixoide (**-duct**, **-fag**, **-fagie**, **-fil**, **-filie**, **-fob**, **-fobie**, **-fon**, **-gramă**, **-log**, **-logie**, **-man$_1$**, **-man$_2$**, **-manie**, **-naut**, **-oid**, **-pitec**, **-scopie**, **-tecă**, **-zaur**).

[18] DETS (1987) cuprinde circa 1200 de prefixoide şi sufixoide greco-latine, prezente în circa 14.000 de termeni ştiinţifici şi tehnici.

[19] Cele două concepte apar în secţiunea *Tendinţe stilistico-funcţionale în vocabularul limbii române*, în Coteanu, Forăscu, Bidu-Vrănceanu (1985: 173-174).

[20] Cf. Dimitrescu (2000: 172).

[21] Ne raliem astfel punctului de vedere adoptat de autoarele volumului *Compunerea* (FCLR$_1$: XIII): „Prin *formaţii româneşti* nu se înţelege neapărat că este vorba de cuvinte formate pe teren românesc, ci numai că avem a face cu cuvinte motivate a căror formaţie este sau a fost clară pentru vorbitorii români". Acelaşi punct de vedere stă la baza selecţiei din DCR$_2$, unde sunt înregistrate numeroase formaţii calchiate după franceză (*postuniversitar*, *telescaun*, *videoconferinţă*), engleză (*biomedicină*, *radiooperator*), rusă (*biopreparat*), italiană (*autotren*) etc. Dificultatea de a distinge între creaţii româneşti şi împrumuturi este demonstrată de Hristea (1968: 118-138 passim), în cazul unor termeni ca *textologie*, *textolog*, *agrobiologie*, *defectologie*, *tehnocrat*.

[22] Vezi secţiunea *Substantive în structura cărora intră elemente de compunere*, în FCLR$_1$: 130-142.

[23] Vezi secţiunea *Adjective în structura cărora intră elemente de compunere*, în FCLR$_1$: 185-192.

[24] Cf. Avram (1997a: 26); FCLR$_1$ (135-136) înregistrează un număr redus de asemenea compuse atestate în terminologii, considerându-le – de regulă – creaţii străine împrumutate.

[25] Cf. FCLR$_1$:25.

[26] O constatare similară se întâlneşte în FCLR$_1$: 137.

[27] Cele două tipuri de neologie sunt stabilite şi definite de Guilbert (1975: 40).

[28] Fenomenul este analizat de Guţu-Romalo (2000: 229), care constată că limbajul ştiinţific „exercită, datorită prestigiului domeniului pe care îl reprezintă, o puternică influenţă asupra celorlalte variante ale limbii literare: uzul lingvistic marchează o evidentă preferinţă pentru termenii şi, mai rar, structurile acestui stil funcţional, care pătrund în varianta standard şi îşi extind utilizarea – adeseori cu accepţii figurate – dincolo de limitele domeniului specific"; vezi, în acelaşi sens, Avram (1997b: 27).

[29] Pentru caracterizarea semantico-structurală a termenilor din această categorie, vezi Maneca (1959), FCLR$_1$: 136-141, iar pentru inventar – DETS.

[30] Semnificaţia afixoidelor este indicată conform DN$_3$.

[31] Cf. Dimitrescu (1995: 169); pentru proliferarea compuselor numite de noi „gazetăreşti" în limbajul presei din anii '60-'70, vezi, în acelaşi volum, studiile consacrate pseudoprefixării (1995: 1658-173), pseudosufixării (1995: 185-188), prefixoidelor **mini-** (1995; 174-179) şi **tele-** (1995: 180-184); pentru situaţia din franceza contemporană, vezi Goosse (1975: 42-45).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[32] Cf. Goose (1975: 43): „Du point de vue sémantique, on traite le latin et le grec avec beaucoup de liberté et on donne à ces éléments savants des valeurs qu'ils n'avaient pas à l'origine [...].On emploie ces éléments pour désigner des choses qui n'étaient pas connues dans l'antiquité". Pentru evoluţii semantice ale unor afixoide din limbajul publicistic actual, vezi Avram (1997b); Stoichiţoiu-Ichim (2002); Dimitrescu (2000).

[33] Cf. DN_3.

[34] Vezi $FCLR_1$: 143.

[35] Vezi Dimitrescu (1995: 174-179; 180-188).

[36] Vezi Dimitrescu (1995: 175).

[37] Vezi Stoichiţoiu-Ichim (2002); pentru alte creaţii lexicale cu *mega-*, vezi Avram (1997a: 26.27, 30).

[38] O observaţie similară privind situaţia din franceza actuală apare la Goosse (1975: 36). Caracterul efemer al multor compuse „gazetăreşti" este subliniat în repetate rânduri şi de Dimitrescu (1995: 172, 180) şi Avram (1997a: 36).

[39] Deşi nu figurează ca elemente de compunere în DN_3, am considerat că trunchieri de tipul *euro-* (din *Europa*) şi *porno-* (din *pornografie*) se comportă în limba actuală asemenea prefixoidelor, putând fi folosite şi autonom (*euro* ca substantiv, desemnând moneda europeană, iar *porno* ca adjectiv); un punct de vedere similar este susţinut de Avram (1997a: 29).

[40] Este semnificativ, în acest sens, faptul că multe dintre creaţiile expresive cu afixoide citate de Avram (1997a, b; 1998) provin din revista „Academia Caţavencu". Formaţii cu caracter ocazional, hazlii sau ironice sunt semnalate în stilul publicistic încă din anii '70 de Dimitrescu (1995: 172, 183-184), unele fiind incluse şi în DCR_2.

[41] Numeroase alte exemple de acelaşi tip provenite din presa postdecembristă (*profitozaur, brucanozaur, stalinozaur, cleptozaur, tiranozaur, renelozaur*) se găsesc la Avram (1998).

[42] Termenul este atestat în 1995 de Avram (1998: 27).

[43] „Expresivitatea compuselor de tip tematic este direct proporţională cu contrastul stilistic dintre constituenţi, deci este mai mare la compusele care alătură formanţi internaţionali savanţi unor cuvinte familiare, populare sau chiar argotice" (Avram, 1997a: 30); vezi şi Guţu-Romalo (2000: 193).

[44] Cf. Guţu-Romalo (1997: 22).

[45] Avram (1997a: 30-35) discută greşeli privind forma şi/sau conţinutul compuselor tematice.

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, MIOARA (1997a) – *Compuse de tip tematic în presa actuală*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philologia", XLII, 4, p.25-36.

AVRAM MIOARA (1997b) – *Un formant terminologic devenit expresiv în limbajul publicistic:* **-ZAUR**, în „Limba română", XLVI, 1-3, p.21-27.

AVRAM, MIOARA (1998) – *L'histoire complexe d'un élément de composition en vogue: roum.* **–CRAT**, în „Revue roumaine de linguistique", XLIII, 3-4, p.159-169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAŞU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAŞ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN (2001) – *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Nemira [DSL].

COTEANU, I., NARCISA FORĂSCU, ANGELA BIDU-VRĂNCEANU (1985) – *Limba română contemporană*, II: *Vocabularul*, Bucureşti, EDP.

DÉSIRAT, C., T.HORDÉ (1998) – *La langue française au 20e siècle*, Paris, Bordas.

DIMITRESCU, FLORICA (1962) – *Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală*, în „Limba română", XI, 4, p.378-399.

DIMITRESCU, FLORICA (1969) – *Notes sur les sufixoïdes dans le roumain littéraire actuel*, în „Revue roumaine de linguistique", XIV, 1, p.3-6.

DIMITRESCU, FLORICA (1995) – *Dinamica lexicului românesc – ieri şi azi*, Cluj-Napoca, Bucureşti-Clusium, Logos.

DIMITRESCU, FLORICA (2000) –*Un sufixoid nou şi rar* –**ŞIMA**, în „Limbă şi literatură", 1-2, p.25-27.

DRINCU, S. (1999) – *Compunerea şi prefixarea*, Timişoara, Amphora.

Formarea cuvintelor în limba română (1970) - (redactori responsabili: Al.Graur şi Mioara Avram), I: *Compunerea* de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, Bucureşti, EA [$FCLR_1$].

GOOSSE, A.(1975) – *La néologie française aujourd'hui. Observations et reflexions*, Paris, Conseil International de la Langue Française.

GUILBERT, L. (1975) – *La créativité lexicale*, Paris, Larousse.

GUŢU-ROMALO, VALERIA (2000) – *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi*, Bucureşti, Humanitas.

GUŢU-ROMALO, VALERIA (1997) – *Stilul „relaxat" în uzul limbii române actuale*, în „Limbă şi literatură", 3-4, p.20-24.

HRISTEA, TH. (1968) – *Probleme de etimologie*, Bucureşti, EŞ.

IORDAN, I. (1947) – *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Bucureşti, Socec.

MANECA, C. (1959) – *Cuvinte compuse în terminologia ştiinţifică şi tehnică actuală*, în $SMFC_1$, p.191-202.

MIRSKA, HALINA (1959) – *Unele probleme ale compunerii cuvintelor în limba română*, în $SMFC_1$, p.145-189.

STOICHIŢOIU-ICHIM, ADRIANA (2002) – *Un prefixoid „la modă":* **MEGA-**, în *„Actele Colocviului Catedrei de Limba Română (22-23.11.2001). Perspective actuale în studiul limbii române"*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti.

Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română (1959), (redactori responsabili: Al.Graur şi J.Byck), I, Bucureşti, EA [$SMFC_1$].

ABREVIERI

A = „Adevărul"; **AC** = „Academia Caţevencu"; **Ant1** = Televiziunea „Antena 1"; **Aw** = „Adevărul de week-end"; **C** = „Cuvântul"; **CR** = „Cronica Română"; **D** = „Dimineaţa"; **DAEF** = Anca Volceanov, George Volceanov, *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, Bucureşti, Livpress, 1998; **DALR** = Nina Croitoru-Bobârniche, *Dicţionar de argou al limbii române*, Slobozia, Arnina, 1996; **DCR_2** = Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a doua, 1997; **DETS** = Nicolae Andrei, *Dicţionar etimologic de termeni ştiinţifici*, Bucureşti, EŞE, 1987; **DEX** = *Dicţionarul explicativ al limbii române*,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bucureşti, EA, 1975; **DN_3** = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, ediţia a treia, Bucureşti, EA, 1978; **EM** = „Expres Magazin"; **EZ** = „Evenimentul zilei"; **L** = „Libertatea"; **N** ="Naţional"; **Prima TV** = Televiziunea „Prima TV"; **Pro TV** = Televiziunea Pro TV; **RAct.** = „Radio România Actualităţi"; **RM** = „România Mare"; **Tele 7ABC** = Televiziunea „Tele 7ABC"; **TVR1** = Televiziunea Română – canal 1; **Z** = „Ziua".

ASPECTS ACTUELS DE LA COMPOSITION THÉMATIQUE

Résumé

L'auteur se propose de signaler et d'expliquer la productivité explosive de la *composition thématique* dans la langue actuelle.

En s'appuyant sur les données fournies par *la presse écrite et audiovisuelle postérieure à l'an 1989*, on présente un inventaire de *préfixoïdes* et *sufixoïdes* inclus dans des composés analysables (dont la plupart sont des formations internes ou des calques).

Les nouvelles formations lexicales – dont la plupart ne sont pas enregistrées dans les dictionnaires contemporains – sont attestées dans le discours journalistique concernant les domaines sociopolitique, économique et artistique. Elles sont examinées du point de vue *étymologique, structural (morpho-syntaxique), sémantique et stylistique*, en relevant les motivations objectives et subjectives de leur utilisation.

Du point de vue *fonctionnel*, on peut distinguer deux catégories de composés thématiques:

- *les composés dénotatifs*, utilisés dans le discours journalistique de *type informatif*, neutres au point de vue stylistique;
- *les composés expressifs*, employés à fonction ironique dans le discours journalistique de *type satirique* ou *critique*; leur expressivité est l'effet du contraste entre le caractère „savant" de l'afixoïde et le mot populaire, familier ou argotique auquel il s'attache.

La créativité du roumain est mise en relief par les nombreuses formations nouvelles, pour la plupart humoristiques, par les déviations et spécialisations du sens des afixoïdes et par la tendance d'utiliser des prefixoïdes en tant que mots autonomes (adjectifs, adverbes ou noms).

Bien qu'un nombre substantiel des composés présentés soient des créations éphémères (occasionnelles ou contextuelles), elles prouvent *la dynamique* du roumain actuel, ainsi que sa *capacité de synchronisation* avec une „mode" internationale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ASIMILAREA ÎMPRUMUTURILOR ENGLEZEȘTI: ASPECTE ACTUALE ALE DINAMICII SENSURILOR

ADRIANA STOICHIȚOIU-ICHIM
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. Analiza de față pornește de la constatarea că lucrările românești consacrate influenței engleze nu au acordat suficientă atenție **semanticii împrumuturilor**, deși acest aspect al procesului de asimilare interesează deopotrivă lexicologia, lexicografia și lingvistica normativă.

Problematica sensului neologismelor de origine engleză a fost abordată până în prezent din perspectivă predominant normativă[1], din unghiul psihologiei sociale și al strategiilor comunicaționale[2], de pe pozițiile traducătorului[3] sau ale autorilor de dicționare[4].

Ritmul foarte rapid al îmbogățirii lexicului românesc din ultimul deceniu și abundența împrumuturilor din engleză percepute relativ frecvent ca un factor poluant, amenințând identitatea limbii române[5], sunt posibile explicații ale absenței din dicționare (MDN, DCR_2)a unor sensuri cu numeroase atestări în mass-media actuală. De pildă, MDN (2002) nu înregistrează extinderile de sens ale unor anglicisme ca *top, shop, lobby, training, jeans* sau valorile conotative ale termenilor *show, puzzle, boss, cool.* În mod similar, în DCR_2 nu apar consemnate sensuri recente ale termenilor *lider, trendy, hot, dealer, (blue)jeans.*

2. Dată fiind imposibilitatea de a prezenta aici un inventar exhaustiv al sensurilor nou apărute, ne vom limita, în continuare, la examinarea **principalelor direcții ale dinamicii sensului** unor împrumuturi englezești, așa cum se conturează ele în presa scrisă și audio-vizuală din perioada 1990-2002[6].

Cercetarea noastră are caracter predominant **descriptiv**, urmărind semnalarea și explicarea noilor sensuri dintr-o dublă perspectivă – **semantică** și **funcțională**. Nu ne propunem aici distincții de natură etimologică (împrumut direct / prin filieră; anglicism / americanism) sau după criterii referitoare la vechime și grad de asimilare (împrumuturi propriu-zise / peregrinisme / xenisme[7]).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dintre multiplele valori semantice (denotative sau conotative) neînregistrate în dicționarele menționate, au fost reținute cele caracterizate prin **frecvență, circulație și stabilitate.**

Verificarea statutului de „noutate semantică" s-a realizat prin raportare la sensurile înregistrate în DCR_2, DEA și MDN. Pentru a diferenția sensurile „împrumutate" de cele „create" pe teren românesc, am recurs la un dicționar la discursului publicistic în engleză (BBC).

3. De regulă, mutațiile semantice afectează numai semnificantul cuvântului englezesc și, eventual, mărcile diastratice (referitoare la uz). Într-un număr redus de cazuri (termeni englezești compuși sau derivați), semnificantul este modificat prin **elipsă** sau **trunchiere**.

3.1. **Elipsa substantivului determinat** are drept rezultat restrângerea sensului determinantului, care ajunge să funcționeze – în varianta colocvială a limbii române, dar și în presă – cu semnificația inițială a compusului. Pentru vorbitorul român, determinantul devine astfel purtătorul unui **sens colocațional**[8]. Exemple în acest sens sunt termenii:

– *exchange* „birou de schimb valutar" (< *exchange office*): „Patronii de *exchange*"; „politica unui *exchange* aflat chiar la coloane" (A, 19.07.2002, p.5);

– *living* „cameră de zi" (< *living room*): „*living-ul* încăpător" (A, 12.07.2002, p.1); „câteva tipuri de *livinguri*" (A, 17.08.2001, p.8);

– *duty-free* „scutit de taxe vamale" (< *duty-free shop*): „Aeroportul Otopeni rămâne fără *duty-free*" (A, 12.12.2001, p.1);

– *second-hand* „la mâna a doua" (< *second-hand shop*): „*second-hand-urile* noastre" (A, 3.05.1999, p.3).

3.2. **Trunchierea** unor cuvinte englezești are drept consecință **suprapuneri de sens** generatoare de confuzii, cum sunt cele dintre:

– *lobby* („grup de presiune, de influență") și *lobbysm* („activitate de presiune în domeniul politic, economic"): în română, primul termen este utilizat cu semnificația celui de-al doilea în colocații de tipul *a face lobby* („Mușetescu și-a făcut *lobby* la grupul liberal", A, 19.03.2002, p.2)[9];

– *racket* („stoarcere de bani prin intimidare și violență") și *racketeer* („pungaș, escroc"): printr-o mutație semantică de tipul celei citate anterior, primul termen a preluat și sensul celui de-al doilea, fiind utilizat aproape exclusiv cu sensul numelui de agent („*Rakeții* n-au mai apucat să-și folosească prada", *apud* DCR_2, p.194)[10];

– *master* („titlu obținut în urma unor studii postuniversitare") și *masterat* („studii aprofundate"): „admiterea în ciclul de studii aprofundate (*master*) în ASE București" (RL, 20.07.1996, p.5)[11];

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– *skateboard* („planșa cu role") este utilizat și în locul termenului *skateboarding*, care desemnează sportul respectiv: „Se vor instala rampe pentru *skate-board*", (A, 5.02.1999, p.8)[12].

4. Modificarea grafiei se poate asocia – în mod regulat sau ocazional – cu anumite **mutații semantice și/sau stilistice**:

– grafia etimologică *leader* (neatestată în dicționarele românești și nerecomandabilă) se asociază relativ frecvent cu sensul specific domeniului publicității (neconsemnat în MDN sau DCR_2): „Allianz-Țiriac Asigurări – *leader* pe piața asigurărilor de bunuri" (A, 11.03.2002, p.7); „Renault România continuă să fie *leaderul* pieței auto de import" (A, 2.07.2002, p.6);

– termenii *business* („afacere") și *businessman* („om de afaceri") apar în presă ortografiați etimologic în contexte neutre din punct de vedere stilistic, actualizându-și sensul etimologic: „Facultatea de *Business* (Administrarea Afacerilor)" (A, 15.07.2002, p.12); „*Bussiness* Top", „Agro*business*" (nume de publicații); „asociația *businessman-ilor* turci din România" (A, 27.11.1993, p.2); grafia fonetică este asociată cu sensuri peiorative: „*biznisul* cu biletele de ordin fără acoperire" (A, 3.02.2000, p.11); „*biznismenul* brașovean H.P. a fost pus în libertate" (A, 25.05.2001, p.12)[13].

Asocierea dintre **scrierea fonetică** și **conotațiile familiare ironice sau peiorative** dezvoltate într-un anumit context (verbal și/sau situațional) este un procedeu la care recurg sistematic publicațiile satirice (de ex., „Academia Cațavencu"): „demisolurile *șou-biz-ului*" (AC, 11-17.06.2002, p.10); „Ca niște adevărați *cauboi*, indienii de la Sidex vor să ne ia totul" (AC, 28.05-3.06.2002, p.8); „parteneri de *cheșuri*"; „scripcari fără experiență în *menegiment*" (AC, 21-27.05.2002, p.10).

Același tip de conotații se observă în articole cu caracter de analiză, în comentarii politice sau editoriale: „Politicienii români, abonații forumurilor unde se vorbește de *integreișăn* și *neito* se pare că se simt foarte bine" (A, 18.11.1998, p.1); „Trebuie să-mi adaptez discursul [...] și-a scuzat Năstase, cu sinceritate, micile poticneli din *spici*" (A, 13.07.2002, p.7).

5. În majoritatea cazurilor, apariția unor noi sensuri nu presupune modificarea semnificantului, confirmându-se astfel tendința limbii literare actuale de a păstra împrumuturile englezești într-o formă cât mai apropiată de cea din limba de origine[14]. Conservarea semnificantului și a sensului de bază (primar) din engleză se explică în principal, prin factori obiectivi de natură socio-lingvistică.

În contextul **fenomenului de globalizare** care creează condițiile răspândirii internaționale a englezei ca „lingua franca"[15], româna își reafirmă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

atât **„ospitalitatea"** (capacitatea de a accepta un mare număr de împrumuturi englezeşti), cât şi **„creativitatea"**, evidenţiată prin inovaţii apărute la nivelul uzului *(parole)*[16].

Dat fiind că realizarea actului concret de comunicare presupune o intercondiţionare complexă a aspectelor semantice cu cele stilistice, inovaţiile din sfera semnificaţiei nu pot fi adecvat explicate decât printr-o triplă raportare: la **referent**, la **contextul situaţional** (extralingvistic) şi la cel **verbal**[17].

5.1. Din **punct de vedere referenţial**, împrumuturile din engleză (ca şi alte neologisme) pătrund în română ca termeni monosemantici. Aceştia pot desemna:

– un referent străin asociat cu termenul englezesc respectiv: *ranch, cow-boy, pub, jeep, blue-jeans, campus;*

– un referent existent în realitatea românească, dar desemnat (din raţiuni de expresivitate, prestigiu, modă, snobism, etc.) nu prin cuvântul românesc, ci printr-un împrumut englezesc: *body-guard, job, show, second hand.*

Cuvintele din prima categorie menţionată (reprezentând „termeni din sfera civilizaţiei"[18]) au în limba primitoare statut de *xenisme* (cuvinte străine) atât timp cât se referă exclusiv la realităţi anglo-americane. Ele aparţin categoriei **împrumuturilor stilistice**, fiind utilizate deliberat pentru evocarea „culorii locale"[19].

Punerea lor în relaţie cu referenţi autohtoni dă naştere la sensuri figurate care se asociază celor etimologice, aşa cum reiese din următoarele contexte: „caii *cow-boy-lor* care fac reclamă la ţigările Malboro" (AC, 30.04 – 6.05.2002, p. 6) / „*Cowboys* români şi ruşi jefuiesc autobuzele americane" (*ibid.*, p. 6). Termenul străin poate fi utilizat pe teren românesc: „Un *pub* din Sheffield, oraşul natal al oficialului britanic" (A, 19.07.2002, p. 17) / „As *Pub*", „Edgar's *Pub*", „ONX *Pub*", „Q *Pub*" (localuri bucureştene). În asemenea situaţii, termenul englezesc nu „corespunde" perfect realităţilor româneşti (vezi de ex. utilizarea engl. americ. *campus,* cu un sens mai larg ca sinonim cu rom. *complex studenţesc: „campusul / complexul studenţesc Regie"* (A, 27.09. 2002, p. 9).

În cea de-a doua situaţie (termen împrumutat pentru un referent românesc), cuvântul englezesc are, de regulă, un sens mai larg decât echivalentul său românesc *(body-guard, job),* poate funcţiona ca eufemism *(second hand)* sau ca termen cu valoare figurată *(show).*

5.2. **Contextul situaţional** (extralingvistic) poate „marca" un anumit sens, pus în legătură cu grupuri / medii socio-profesionale şi cu situaţii de comunicare de tip formal sau informal (familiar). De pildă, adjectivul / adverbul *cool,* specific argoului adolescenţilor (aşa-numitul „teenspeak"), unde este

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

utilizat cu semnificații de valorizare la superlativ, a fost preluat cu același sens în discursul publicitar, căruia îi imprimă un caracter colocvial, tineresc: „Head and Shoulders – modul *cool* și inteligent de a scăpa de mătreață"; „Noul Menthol – și mai *cool*"; „Vrei un look *cool*? Alege Belle-Color!".

În cazul termenilor englezești polisemantici, jurnalistul poate opta – în funcție de finalitatea textului și de intenția comunicativă în situația dată – pentru actualizarea unuia dintre sensuri sau pentru coexistența lor, așa cum se întâmplă într-o cronică cinematografică, semnată de C. T. Popescu sub titlul *Cool – marfă rece* (A, 1.12.2001, p. 3): „În argoul puștimii «*cool*» e de foarte bine, înseamnă «marfă», adică ceva valabil, ca lumea, meserie. Așa e și filmul lui Nae [Caranfil]. Dar *cool* înseamnă în primul rând în engleza curentă, *rece*. Și filmul lui Nae e și așa. Marfă rece."

5.3. **Contextul verbal** are, de regulă, rolul de a explicita sensul împrumutului englezesc polisemantic prin: alăturarea cuvântului străin cu echivalentul său românesc („Nu povestea, *story-ul*, interesează, ci compoziția formidabilă a interpretului", A, 2.03.2001, p. 9); coexistența celor doi termeni în același text (*job – loc de muncă, trend – tendință*, A,11. 04. 2002, p. 3, 15; *body-guard – „gorilă"*); enunțuri de tip definițional, în cazul unor sensuri specializate („«*Supermarketul financiar*» include servicii bancare, de asigurări, leasing, managementul activelor și pe piața de capital, aplicarea sa fiind o noutate pe piața românească", A, 18.072002, p. 15).

Un alt mod de dezambiguizare în context a anglicismelor polisemantice constă din asocierea unui determinant în colocații specifice: „*dealeri* de droguri" (A, 21.03.2002, p. 10) / „*dealer* Connex" (A, 3.10.2002, p. 9).

În sfârșit, contextul relevă diverse modalități (strategii) de semnalare a sensurilor noi, cu precădere a celor ironice sau peiorative: utilizarea ghilimelelor („Barcelona: «*summit*» internațional al prostituatelor", A, 16.07.2002, p. 13; „I. T., profesor universitar pensionar și «*biznismen*»", A, 3.05.2002, p. 14) sau a unor caractere distincte de litere (italice): „România, un *no man's land* guvernat de corupți" (A, 14.09.2002, p. 3).

6. Dacă raportăm **tipologia schimbărilor semantice** suferite de împrumuturile englezești din presa ultimului deceniu la clasificarea propusă de L. Guilbert[22] în funcție de natura creativității lexicale, vom constata că în română, ca și în franceză, **„neologia denominativă"** (justificată de nevoia de a desemna un nou referent) este mai slab reprezentată decât **neologia stilistică** (motivată prin căutarea expresivității).

6.1 **„Neologia denominativă"** se manifestă în presa actuală sub forma **extinderilor** sau a **restrângerilor** sensului. Noile sensuri de tip denotativ se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

justifică – în grade diferite – prin funcția comunicativă a discursului publicistic[23].

6.1.1. **Extinderile de sens** se realizează în plan paradigmatic prin schimbarea domeniului de referință, cu păstrarea nucleului semantic şi neglijarea unor seme periferice prezente în definiția din dicționarele englezeşti. În plan sintagmatic, sunt înlăturate restricțiile contextual-stilistice asociate sensului inițial (etimologic).

- Schimbarea domeniului de referință conduce la următoarele extinderi semantice:

- *best-seller* „carte, lucrare care are un mare succes de vânzare" (DCR_2) a dobândit semnificația generică „marfă bine vândută": „imprimările sale discografice, adevărate *best-seller-uri* cuprind numeroase arii şi recitaluri" (PTV, 31/1999, p. 3)

- *fan* (cu forma feminină colocvială *fană*) „admirator fanatic al vedetelor ecranului sau ale cântecului" (MND) îşi extinde utilizarea la domeniul sportiv (*„fanii dinamovişti"* – sinonim în text cu *suporterii*, A, 30.09.2002, p. 14); este utilizat de asemenea cu sensurile generice de „adept", „susținător" („Globalismul are atât *fani*, cât şi contestatari" Ant. 1, 28.07.2001) şi „mare pasionat" („Premierul Năstase spune că nu este un *fan* al privatizării", A, 1.07.2002, p. 1);

- *lider*, absent din DCR_2, este înregistrat în MDN cu sensurile (1) „conducător al unui partid politic, al unei organizații obşteşti sau al unei orchestre" şi (2) „echipă, sportiv din fruntea unei competiții". Eliberat de limitările sociologizante din definițiile anterioare anului 1989 (conducător al unui partid politic sau al unei organizații *burgheze* [subl. ns., *Dicționarul de neologisme* (1978)], termenul se bucură în prezent de o mare frecvență de utilizare în sfera economică („*Lider* la intern rămâne Dacia, la import – Renault", A, 16.08. 2002, p. 7), culturală şi în mass-media („Observatorul" continuă să fie *liderul* autoritar al programelor informative din România", A, 14.09.2001, p. 9), dar şi cu referire la generații („*lidera* generației la ultimele concursuri", A, 5.10.2001, p. 11). În mod impropriu, apare ca sinonim pentru *boss*, cu referire la şefii unor grupuri infracționale („«Ciungul», *liderul* clanului «Corsicanilor» a ajuns, în sfârşit, în arest", A, 28.09.2002, p. 12);

- *party*, cu sensul de „petrecere, serată" (MDN) îşi extinde semnificația în domeniul artistic, dobândind sensul de „spectacol în aer liber, cu muzică, dans etc.", sinonimă cu „petrecere – concert" (A, 27.07.2001, p. 12);

- *show*, având în MDN sensurile (1) „recital de muzică uşoară" şi (2) „spectacol de varietăți" este utilizat în prezent şi în domeniul modei („*show* de modă" – A, 8.08.2002, p. 12), al emisiunilor televizate, tip talk-show („Marius Tucă *Show*") sau al expozițiilor („Romanian Computer *Show*");

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- *training* „antrenament" (termen sportiv, rar utilizat conform MDN) este, în prezent, larg folosit în presă şi în domeniul publicitar cu sensul generic „pregătire profesională", „instruire": „Primul târg al companiilor de formare şi pregătire de personal (*training*)" (A, 4.12.2001, p. 8);

- *top*, definit în MDN drept „clasament al preferinţelor în domeniul artistic", este utilizat în prezent cu sensul generic de „clasament, ierarhie" („*topul* primelor 400 de bănci din lume", A, 20.07.2000, p. 5; „*topul* încrederii", „*topul* notorietăţii" – Pro TV, 11.07.2000), inclusiv în domeniul performanţelor „negative" („*topul* ţărilor măcinate de flagelul corupţiei", A, 18.01.2002, p. 1).

• Neglijarea unor seme din definiţia termenului englezesc (necunoscute vorbitorului român sau considerate neesenţiale) duce la extinderea sensului în următoarele cazuri:

- *speech*, având semnificaţia „discurs ocazional, alocuţiune" (în MDN) este utilizat cu sensul generic „discurs" (uşor peiorativ) prin anularea semelor „scurt" şi „ocazional": „*speech*-maraton" (A, 4.06.1997, p. 2);

- *body-guard* este înregistrat în MDN şi în DCR_2 atât cu sensul de „gardă de corp", cât şi cu cel de „guard, paznic", ultimul fiind rezultatul ignorării primului component al compusului (vezi, în acest sens, sinonimia stabilită într-un text publicistic între *bodigard* [sic!], *agent de pază* şi *gardian*, A, 31.07.2001. p. 39).

6.1.2. **Restrângerile de sens**, mai puţin numeroase decât extinderile, se asociază, de regulă, cu **specializarea funcţională**, aşa încât împrumuturi englezeşti cu sens uzual pătrund în diverse terminologii:

– *by-pass* „conductă; deviere rutieră" este utilizat în domeniul medical cu sensul „operaţie pentru restabilirea circulaţiei sanguine normale" (consemnat în MDN);

– *screening* (absent din MDN) este, de asemenea, termen din sfera medicinii, cu sensul „examen medical realizat cu raze X" (A, 12.10.1998, p. 7);

– *grant* s-a impus în terminologia învăţământului şi a cercetării ştiinţifice, cu sensul „sumă nerambursabilă acordată pentru finanţarea unui anumit proiect" (deşi, conform MDN, termenul se referă la proiecte din „diverse domenii de activitate");

– *trend*, cu sensul generic „tendinţă" (DCR_2) este atestat în presă, de preferinţă în contexte economico-financiare: „ALRO a intrat pe *trend* descrescător, ajungând la 65.581 lei" (A, 9.06.1999, p. 5);

– *card* „cartelă magnetică" se utilizează ca termen din domeniul financiar („carte de credit" sau „mijloc de plată"), aşa cum consemnează MDN;

– *live*, absent din MDN, s-a consacrat în domeniul artistic cu sensul „în direct" (prezent în DCR_2).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.2. „Neologia stilistică" se manifestă prin prezența unor **sensuri figurate, metaforice** și prin **modificări de conotații**.

Sensurile apărute prin aceste procedee sunt motivate prin permanenta căutare a „ineditului expresiv", trăsătură definitorie a discursului publicistic postdecembrist. Deși, în numeroase cazuri, este vorba de sensuri contextuale, ocazionale ale unor împrumuturi englezești, considerăm că prezentarea lor este un argument în plus privind atitudinea „creatoare" a vorbitorilor confruntați cu avalanșa de anglicisme și americanisme.

Dintre **sensurile metaforice conotate peiorativ** neconsemnate în dicționarele românești menționăm următoarele:

– „*showuri* [„spectacol de proastă calitate, circ"] balcanice în AGA la SIF Transilvania și Muntenia" (A, 1.04.2002, p. 6); „*show-ul* parlamentar" (A, 8.05.1993, p. 2);

– „pâine *second-hand* [„pâine veche, reintrodusă în procesul tehnologic"] la Iași" (A, 6.12.2001, p. 8); „imaginea unei țări *second-hand*" (A, 8.06.2002, p. 1);

– „*killerii* biologici [„arme biologice"] pândesc după colț" (A, 14.08.2002, p. 8); „câinii *killeri* [din rase „ucigașe"]" (A, 23.04.2002, p. 3);

– „România, un *no man's land* [„țara nimănui"], guvernat de corupție" (A, 14.09.2002, p. 3);

Numărul conotațiilor pozitive atribuite în română unor cuvinte englezești este nesemnificativ, dacă nu luăm în considerare împrumuturile care funcționează ca eufemisme (*gay, hostess, sex-shop, topless, baby-sitter*).

Pot fi, totuși, menționate conotațiile „de prestigiu" atribuite termenului *building*, având în engleză sensul generic „clădire, construcție" (BBC). În DCR_2, el este glosat prin „zgârie-nori, clădire foarte înaltă", iar în limbajul uzual, este echivalent cu „clădire înaltă și luxoasă": „Ziariștii din Istanbul lucrează în niște *buildinguri* pe lângă care sediul futurist al Bancorex de la Snagov pare o glumă proastă". (Ant.1, 31.05.1999).

Un fenomen similar de „înnobilare" a sensului pare a justifica și impunerea anglicismului *job*, care tinde să elimine din uz sintagma *loc de muncă* (sau cvasi-sinonimele acesteia: *post, serviciu* etc.) printr-un proces cu motivații socio- și psiholingvistice semnalate și în cazul limbii franceze.

Job, înregistrat în dicționarele de neologisme încă din anii '70, a cunoscut o evoluție spectaculoasă după 1990, în condițiile economiei de piață. Sfera lui de utilizare este foarte largă, de la anunțuri publicitare („Nu mai sta pe gânduri.... Ia-ți *un job* mai bun. Azi!", „Lumea Magazin", 2001, nr.8, p. 63), până la titulatura unor manifestări oficiale de genul *târg de joburi* (calc frazeologic, după engl. *job-shop*) sau *E-Jobs* („Catch", 2001, nr.1, p. 33). Se întâlnește frecvent în revistele de informare dedicate tinerilor (de exemplu, în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

primul număr al revistei restaurantelor McDonald's, intitulată – tot în engleză! – „What's Up?", la rubrica „Dosar *joburi*", termenul în cauză apare de patru ori).

Anglicismul figurează şi în contexte oficiale („150 *job-uri* în Germania" – titlu de ştire, A, 11.04.2002, p. 3), dar şi în exprimarea „relaxată", colocvială a unor oficialităţi („Eu nu pot să-mi fac decât *jobul* acesta de prim-ministru", TVR1, 14.12.2001).

Înnobilarea sensului, prin conotaţii favorabile conferite de prestigiul termenului străin, este pusă în evidenţă de comentariul metalingvistic al unui jurnalist privind superioritatea termenului *job* faţă de banala sintagmă *loc de muncă*: „Azi, în anul de graţie 1999, românul se gândeşte mai mult la un *job* decât la un *loc de muncă*. *Locul de muncă* pare ceva static, o închisoare pe viaţă, din care poţi evada numai în sus, ierarhic [...]. *Job*-ul este altceva. *Job*-ul este cumva exotic (puneţi-i pe bunici să vă explice ce face un asistent de manager sau un sales-manager!), este o fereastră spre o lume curată, ecologică chiar, sclipitoare, deşi dură. *Job*-ul pare continuarea pe bani a unui joc gratuit, el nu are cenuşiul meseriei pe care o porţi cu tine toată viaţa" [subl. ns.] (A, 26.03.1999, p. 3).

7. În cazul anglicismelor, abordarea dinamicii sensurilor din **perspectivă normativă** este o întreprindere dificilă şi riscantă, pe de o parte din cauza complexităţii fenomenului investigat, iar pe de altă parte, din cauza impreciziei normelor lexicale[24].

7.1. Judecata de acceptabilitate privind o inovaţie semantică trebuie să ia în considerare relaţia **creativitate – uzaj – normă**, precum şi cele două componente ale normei lexicale (**lingvistică** şi **socială**)[25]. În funcţie de aceste aspecte, are loc înregistrarea în dicţionare generale şi/sau de neologisme a sensurilor nou-apărute. Acestea trebuie să fie motivate prin nevoile comunicative ale unui grup socio-profesional sau ale comunităţii în ansamblu[26], să fie acceptate şi utilizate cu o anumită frecvenţă de vorbitori, pentru care dicţionarul reprezintă expresia normei lexicale. Greşelile lexico-semantice înregistrate în utilizarea împrumuturilor recente din engleză au drept cauze ignorarea de către vorbitori a informaţiilor lexicografice, insuficienţa sau caracterul inadecvat al acestora.

Între aspectele care afectează funcţia explicativă şi/sau normativă a dicţionarelor putem menţiona:

– absenţa unor sensuri actuale, preluate recent din engleză sau dezvoltate pe teren românesc (*lider, lobby, cool*)[27];

– neprecizarea mărcilor diastratice (de uz) în cazul unor sensuri tehnice (*stand-by, training*), figurate (*show*) sau colocvial – familiare (*blugi, body-guard, bişniţă, racket*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

7.2. Deoarece spațiul nu ne permite inventarierea tuturor tipurilor de **greșeli lexico-semantice**[28], semnalăm aici câteva dintre cele mai frecvent întâlnite în presă:

- **utilizări improprii (inadecvate) sub aspect stilistic**: asocierea unui anglicism cu un termen românesc vechi, popular („târg de *training*", A, 4.12.2001, p. 8) sau utilizarea unui americanism colocvial în informații cu caracter politic („vineri, CSAT dă *OK* programului suplimentar pentru NATO", A, 3.04.2002. p. 14);
- **imprecizie semantică:** în cazul unor termeni precum *grant, master, dealer*, dar și *training*: („*trainingul* [educarea] afectivității", R. Act., 20.02.2002) sau *trial* („femei incluse în *trial* [lot de pacienți supuși observației]", A, 27.07.2002);
- **confuzii de sens**: *campus* pentru „tabără", „loc de petrecere în natură": „primarul a dat tonul și amicii s-au grăbit să îi cânte în strună. S-a umplut *campusul* de muzică lăutărească și de miros de fripturi" (A, 7.05.2002, p. 9);
- **pleonasmul**: *„mijloacele mass-media"* (A, 14.09.2001, p. 18); *„vârfurile de top"* (R. Act. 5.02.2002); *„lideri de frunte"* (A, 13.09.2002, p.12); *„canal media"* (A, 8.05.2002, p. 5); *„killer plătit"* (A, 28.09.2002, p. 2).

8. Soluțiile de „politică lingvistică" propuse de către specialiști acoperă o arie întinsă, de la respingerea în bloc a anglicismelor, în numele unui purism cu coloratură naționalistă[29] sau ideologizantă[30], până la atitudinea resemnată sau excesiv de permisivă în fața uzului[31].

Tentativele autoritariste, de protejare a limbilor naționale prin reglementări legislative s-au dovedit, în general, ineficiente (vezi situația din Franța, Polonia etc.) stârnind numeroase critici din partea lingviștilor și a opiniei publice[32].

Din punctul nostru de vedere[33], facilitarea asimilării anglicismelor (inclusiv în plan semantic) presupune o serie de **măsuri de ordin practic**:

– elaborarea unui dicționar de anglicisme și americanisme (putând avea ca punct de plecare DEA), cu caracter explicativ și normativ, conținând indicații de ordin semantic, stilistic și funcțional;

– monitorizarea limbajului folosit în mass-media și conștientizarea reprezentanților acestui domeniu în privința rolului ce le revine în „ecologizarea" comunicării publice;

– extinderea spațiului acordat în programele școlare și în emisiunile Radio și TV de „cultivare a limbii" problemelor de asimilare a neologismelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NOTE:

[1] Vezi Avram (1997: 20-22); Stoichiţoiu-Ichim (2001 a).

[2] Slama-Cazacu (2002).

[3] Chiţoran (1981).

[4] Bantaş, Constantinescu, Şendrea (1983).

[5] Vezi, în acest sens, punctele de vedere exprimate de Simion (2001) cu privire la „romgleză" şi de Slama-Cazacu (2000: 125) pentru care „invazia brutală, năvala intempestivă, avalanşa care a luat amploare, ofensiva deşănţată a termenilor străini recent împrumutaţi" reprezintă una dintre tehnicile de manipulare şi „mascare" a realităţilor neconvenabile.

[6] Nu avem în vedere aici *împrumutul de sens (calcul semantic)*, examinat în Stoichiţoiu-Ichim (2001 a).

[7] Pentru definirea respectivelor categorii de împrumuturi, vezi DCR_2 (1997: 13) şi Guilbert (1975: 93).

[8] „Sensul colocaţional rezultă din asociaţiile dobândite pe axa sintagmatică, adică de sensul unui cuvânt pe baza sensurilor cuvintelor cu care apare în mod frecvent împreună" (Chiţoran 1981: 149). Elipsa unui element dintr-un cuvânt compus, urmată de schimbarea categoriei gramaticale este considerată de Picone (1996: 4) un tip de asimilare a anglicismelor propriu variantei populare a limbii franceze.

[9] Acest sens al anglicismului *lobby* nu figurează în dicţionarele româneşti de neologisme.

[10] Suprapunerea sensurilor este consemnată numai în DCR_2.

[11] Diferenţierea semantică se face numai în MDN, în DCR_2 termenii fiind sinonimi.

[12] MDN înregistrează doar termenul *skateboard*, ca denumire a sportului.

[13] În mod nejustificat, MDN asociază conotaţii negative termenului *business*, definit drept „afacere (dubioasă)", în timp ce *businessman* apare cu un sens restrâns („om de afaceri american") şi valoare stilistică neutră.

[14] Pentru o analiză detaliată a anglicismelor din perspectiva normelor ortografice şi ortoepice , vezi Stoichiţoiu Ichim (2001 b: 96-98) şi bibliografia citată.

[15] Cf. Crystal (2000) şi *Globalization: English and Language Change in Europe* (2002). Picone (1996:27) explică extinderea spectaculoasă a englezei prin calitatea ei de „vehicul" al unei culturi de tip global: „There is an international cultural dynamics that accompanies all of this technology of integration. Hence, to explain English domination, one can point, in the first instance, to a host of techological, economic and political factors. English, more than any other living language, exists in association with an archi-culture whose elements though often sourced in the Anglophone world, are being accepted and elaborated internationally".

[16] Pentru analiza celor două concepte, considerate complementare, vezi Avram (1993:26): „Vu que la créativité du roumain se manifeste également par l'intégration des emprunts [...] et par leur utilisation ultérieure en tant qu'éléments propres dans les formations nouvelles, on peut affirmer que la créativité l'emporte, en dernière instance, sur l'hospitalité".

[17] Vezi cap. XVII – *Sens, contexte et situation*, în Baylon, Fabre (1997) şi DSL, p. 446: „Semnificaţia se realizează în şi prin context (situaţional sau verbal) şi se plasează ca interes între semantică şi pragmatică". Importanţa factorului pragmatic în raport cu împrumutul este evidenţiată şi de Picone (1996: 10): „The lexical item more easily lends itself to borrowing

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

for what are primarily pragmatic reasons based both in cultural realities and in the general properties of lingustic systems".

[18] Guilbert (1975: 99); pentru precizări privind categoria „împrumuturilor stilistice", vezi Avram (1997: 27-28), Stoichiţoiu (1986: 86-87), Désirat-Hordé (1988: 191), Guiraud (1965: 8) şi Etiemble (1964: 254), care explică abuzul de anglicisme din presă şi publicitate prin „le mythe du mot étranger".

[19] Cf. Stoichiţoiu-Ichim (1986 şi 2001 b: 91-92).

[20] „A university or college campus is the aria of land containing its main buildings" (BBC); „Aşezare în care (în special în SUA) este amplasat un institut de învăţământ superior cu toate anexele sale" (DCR_2).

[21] „Tânăra generaţie are nevoie de nişte modele mişto. Sau, cum le spune tânăra generaţie, «cool»" (AC, 25.06-1.07.2002, p. 12). Abuzul de americanisme din jargonul tinerilor francezi era denunţat de Etiemble (1964: 89): „Plus d'un quart du vocabulaire dont dispose notre belle jeunesse est donc d'origine américaine et déplace les mots français correspondants".

[22] Cf. Guilbert (1975: 40.42).

[23] Aceleaşi tipuri de mutaţii semantice sunt semnalate pentru limba franceză de Goosse (1975: 67).

[24] Cf. Guilbert (1972: 29): „On peut constater, d'une manière tout à fait pragmatique, que la norme gramaticale se perçoit aisement, tandis qu'une norme lexicale reste à définir"; dificultatea stabilirii normelor în domeniul lexicului este evidenţiată şi de Guţu Romalo (2002: 46).

[25] Guilbert (1972: 32, 39-43): „La norme linguistique peut se muer en norme sociale, quand les règles même du système sont mises en cause par le contact avec une langue étrangère et les emprunts qui lui sont faits".

[26] Cf. Guţu Romalo (2001: 46) şi Stoichiţoiu-Ichim (2001 c).

[27] Avram (1997: 21) observă, cu deplină justificare, că dicţionarele „trebuie să indice sensurile existente în română, fie şi improprii, nu pe cele din engleză, cum fac unele lucrări".

[28] Vezi, în acest scop, Avram (1997: 18-22) şi Stoichiţoiu-Ichim (2001 a).

[29] Vezi Etiemble (1964) – cap. III. *Libéralisme ou dirigisme*?

[30] Slama-Cazacu (2000: 141) consideră că „Folosirea acestor expresii se face, foarte adesea, din motive *direct manipulatoare* – în publicitate, mai ales, dar şi în unele expuneri cu caracter politic, economic etc. [...]. *Nici limba română nu se «îmbogăţeşte», comunicarea nu devine mai exactă* – de obicei, dimpotrivă [...]".

[31] „Que l'on discute de l'efficacité des campagnes puristes, soit; pour moi, c'est leur utilité même que je mets en questions. À partir du moment où un mot este entré dans la langue commune, qu'il soit bon ou mauvais, n'est-ce pas troubler inutilement les usagers que de vouloir l'en faire sortir?" (Goosse, 1975:53).

[32] Vezi, în acest sens, reacţiile faţă de proiectul de lege iniţiat de George Pruteanu, privind folosirea limbii române în locuri, relaţii şi instituţii publice: într-o luare de poziţie oficială a cadrelor didactice ale Facultăţii de Litere din Bucureşti, respectivul proiect este considerat „o pseudo-soluţie la o pseudo-problemă" (apud. A, 23.10.2002, p.14), iar într-un editorial semnat de Rodica Ciobanu (Cu *Cu ghilotina politică peste cuvinte,* în A, 12.10.2002, p. 1), „legea lui Pruteanu" este este prezentă ca „izolaţionistă", „inutilă şi fără nici o logică".

[33] Opinii similare sunt susţinute de Avram (1997: 29) şi Guţu Romalo (2001: 44-45).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

AVRAM, MIOARA (1997) – *Anglicismele în limba română actuală,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

AVRAM, MIOARA (1993) – *La créativité et „l'hospitalité" du roumain,* în „Revue Roumaine de Linguistique", 1-3, p. 23-26.

BAYLON, C., P. FABRE (1977) – *La sémantique avec des travaux pratiques d'application et leurs corrigés,* Paris, Nathan.

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAŞU, LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAŞ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN (1997) – *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbi,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică [DSL].

CRYSTAL, D. (2000) – *English as a Global Language,* Cambridge University Press.

DESIRAT, C., T. HORDE (1988) – *La langue française au 20e siècle,* Paris, Bordas.

ETIEMBLE, R. (1967) – *Parlez-vous franglais?,* Paris, Galimard.

Globalization: English and Language Change in Europe (Abstracts), University of Warsaw, 19-21 September 2002.

GOOSSE, A. (1975) – *La néologie française aujourd'hui. Observations et reflexions,* Paris, Conseil International de la Langue Française.

GUILBERT, L.(1975) – *La créativité lexicale,* Paris, Larousse.

GUIRAUD, P. (1965) – *Les mots étrangers,* Paris, P.U.F.

GUŢU ROMALO, VALERIA (2002) – *Dinamica limbii şi normele,* în „Actele Colocviului Catedrei de Limba Română (22-23 noiembrie 2001). *Perspective actuale în studiul limbii române",* Bucureşti, Editura Universităţii, p. 41-52.

PICONE, M., (1996) – *Anglicisms, Neologisms and Dynamic French,* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

SIMION, E. (2001) – *Tot despre „romgleză",* în „Curentul", 6 octombrie.

SLAMA-CAZACU, TATIANA (2000) – *Stratageme comunicaţionale şi manipularea,* Iaşi, Polirom (capitolul *Pulbere de false diamante. Invazia brutală de termeni străini,* p. 123-151).

STOICHIŢOIU, ADRIANA (1986) – *A Functional Approach to the Study of English Loan-Words in Romanian,* în „Analele Universităţii din Bucureşti. Limba şi literatura română" XXV, p. 35-44.

STOICHIŢOIU-ICHIM, ADRIANA (2001a) – *Observaţii privind semantica şi stilistica anglicismelor în româna actuală,* în „Limba şi literatura română", 3, p. 7-13 şi 4, p. 16-22.

STOICHIŢOIU-ICHIM, ADRIANA (2001b) – *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate,* Bucureşti, All (capitolul *Aspecte ale influenţei engleze în româna actuală,* p. 79-117).

STOICHIŢOIU-ICHIM, ADRIANA (2001c) – *Anglicismes en roumain actuel: mode ou nécessité?* paper presented at the 34th meeting of the SLE, Katholieke Universiteit Leuven, 28 August – 1 September.

DICŢIONARE

BBC – *BBC English Dictionary* (1993), London, BBC English and Harper Collins Publisher Ltd.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DEA – GÖRLACH, M. (ed.) (2001) – *A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages,* Oxford University Press.
DCR_2 – DIMITRESCU, FLORICA (1997) – *Dicționar de cuvinte recente,* București, Logos.
MDN – MARCU, F. (2002) – *Marele dicționar de neologisme*. Ediție revizuită, augmentată și actualizată, București, Saeculum I.O.

IZVOARE

A – „Adevărul"; **AC** – „Academia Cațavencu"; **Ant 1** – postul TV „Antena 1"; **PTV** – „Panoramic TV"; **R Act** – postul de radio „România Actualități"; **RL** – „România liberă".

L'ASSIMILATION DES EMPRUNTS FAITS À L'ANGLAIS. ASPECTS ACTUELS DE LA DYNAMIQUE DU SENS

Résumé

En s'appuyant sur les données fournies par la presse écrite et audio-visuelle postérieure á l'an 1989, l'auteur se propose de mettre en evidénce *la spécificité du processus d'assimilation sémantique des emprunts anglo-américains* dans la langue roumaine standard.

Les *évolutions sémantiques* – qui peuvent être attribuées à l'action du contexte (situationnel et / ou verbal) – sont examinées du point de vue *sémantique* et *stilistique (fonctionnel),* en relevant les motivations objectives et subjectives de leur apparition.

On constate que la „créativité" du roumain actuel est mise en relief par *l'extension, la spécialisation* des sens, et, surtout, par le développement des *valeurs figurées* (pour la plupart *péjoratives*).

L'étude des mutations du sens nous a permis de constater *l'insuffisance et l'imprécision des normes* concernant l'assimilation sémantique des mots d'origine anglaise.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CARACTERISTICI ALE LIMBAJULUI VAG ÎN JARGONUL INFORMATICII

ARIADNA ŞTEFĂNESCU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Se recunoaşte astăzi faptul că discursul ştiinţific are o componentă retorică, în sensul că activitatea ştiinţifică, pentru a se dezvolta, are nevoie de comunicare şi de persuadarea comunităţii specialiştilor, iar apoi, eventual, de diseminarea rezultatelor ei în comunităţi socio-umane mai largi. Cuantumul de cunoaştere ştiinţifică acceptat este determinat de o audienţă, de un juriu, de o elită a specialiştilor care-şi dau girul. În nici un alt domeniu al activităţii umane nu se trudeşte atât de mult ca în ştiinţă pentru obţinerea şi impunerea unui consens[1]. Factori economici şi sociali pot grăbi sau întârzia consensul ştiinţific.

Poate că în limbajul informatic actual obţinerea credibilităţii este mai urgentă şi prin urmare componenta retorică mai dezvoltată decât în alte limbaje ştiinţifice, cum ar fi cel matematic, al fizicii, al chimiei ş.a., aparent indiferente la retorism.

Dimensiunea retorică a limbajului informaticii se manifestă nedisimulat şi în multe 'tonuri' pentru că acest domeniu ştiinţific are calitatea de a produce discursuri de o varietate mare. Ea este mai pronunţată sau mai disimulată în funcţie de tipurile de discurs informatic. Există discursuri cu finalitate tehnică, didactică ('tutoriale'), discursul de filozofia informaticii, discursurile publicitare şi cele de creare a unor universuri imaginare, dacă avem în vedere jocurile electronice, *chat*-urile de pe Internet ş.a.

Inventarul lexical este practic nelimitat, hibrid şi mult mai creativ în comparaţie cu al altor limbaje specializate, mult mai adaptabil funcţiei retorice şi persuasive. Competiţia tehnologică este cauza unei varietăţi intrinseci a domeniului, al cărei reflex la nivelul limbajului este o permanentă căutare de termeni, un lexic plin de „efemeride".

Computereza este ***limbajul colocvial al informaticii***, utilizat nu numai de specialişti, dar şi de nespecialişti, mai ales de anumite generaţii de vorbitori, cea a adolescenţilor şi a tinerilor.

Ştiinţa şi industria informatică au un număr apreciabil de practicieni şi implicit de vorbitori de limbaj informatic. Manevrarea calculatorului se caută a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

fi pe cât posibil „prietenoasă cu utilizatorul", termen devenit din concept important aproape un clişeu[2]. La aceasta se adaugă dezideratul învăţământului secolului 21 de „alfabetizare" informatică cât mai rapidă, precum şi fascinaţia şi prestigiul în sine al domeniului. Toate duc spre „laicizarea"[3] limbajului şi favorizează pătrunderea lui în idiolecte, indiferent de vârstă, profesie sau zonă culturală. O altă faţetă a laicizării este programatica derobare de latura formală şi academică a limbajului, trăsătură care poate este cel mai bine reprezentată de computereză comparativ cu alte limbaje de specializatate. Termenii tehnici metaforici, la origine cuvinte comune, intraţi în română prin calc semantic, contribuie la „populismul" jargonului informatic: *birou, cutie, cutie de gunoi,* vb. *a despacheta*, adj. *dezordonat, fereastră, fişier împachetat, gazdă, gunoi intrat* sau *gunoi ieşit, orfan, salt de pagină, scamă, spânzurat, steguleţ, văduvă,* compuse delocutive de tipul lui *Caută şi înlocuieşte, strângere de mână*[4], *Transformă în selecţie, Păstrează luminozitatea, Creează umbră*[5] etc.

Lexicul hibrid şi în acelaşi timp perisabil, rapida lui laicizare, retorismul de diferite naunţe şi populismul sunt caracteristici ale computerezei.

Vagul lingvistic. Vagul este o caracteristică generală a limbii, manifestându-se mai ales în limba vorbită. Considerentele care stau la baza acestei aserţiuni sunt următoarele intuiţii:

(i) nu ne putem exprima exhaustiv şi în acelaşi timp relevant;
(ii) nu avem nevoie să ne exprimăm exhaustiv pentru a interpreta corect enunţul.

Rolul limbajului vag la nivel de discurs informatic este:

(i) de a uşura achiziţionarea şi trecerea multora din termenii de specialitate în limbajul comun (vz. mai jos **termenii tehnici**);
(ii) de a contribui la dimensiunea retorică a discursului informaticii prin sporirea adecvării enunţului;
(iii) de a ajuta gândirea raţională la structurarea şi reliefarea cunoaşterii[6];
(iv) de a forma, prin cumul de mărci, o textură vagă a textului care să ajute la punerea în evidenţă a unor referenţi sau la introducerea unor noi entităţi discursive.

În calitate de limbaj ştiinţific, cuantumul de elemente lingvistice vagi ar trebui să fie mic, strict controlat şi dependent de realitatea extralingvistică la care se referă. În realitate însă, lucrurile nu stau aşa, mai ales în jargonul informaticii.

În computereză se împletesc atât elemente şi construcţii vagi specifice unui stil savant, livresc, de tipul *o gamă largă de..., un plus de..., şi alte probleme, per total, în cele mai multe cazuri,* cât şi elemente şi construcţii vagi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

proprii limbajului colocvial, precum *de ceva vreme, un soi de..., chestie, nu cine ştie ce* ş.a.[7]Cu alte cuvinte, se poate vorbi de cel puţin două registre stilistice ale vagului, registrul livresc şi cel colocvial.

La nivel semantic, există două tipuri de vag: cel referenţial şi cel de la nivelul predicaţiei semantice. Vagul referenţial şi cel de predicaţie se manifestă prin propoziţii care denotă o realitate greu de delimitat, de identificat, de cuantificat sau de lexicalizat.

Imprecizia se manifestă şi la nivel retoric (sau pragmatic)[8]. Vagul pragmatic este o utilizare conversaţională a imprecisului cu intenţia de a fi, de regulă, mai convingător fără a fi prea insistent în limbaj, de a fi mai relevant încălcând maxima griceeană a Calităţii şi/sau pe cea a Cantităţii, de a fi politicos, de a nu fi incomod printr-o comunicare prea exactă şi de a păstra faţa socială, de a avea o intervenţie comunicativă mai generalizantă, astfel încât enunţul să capete forţa ilocuţionară a unei predicţii cu impact economic de pildă[9].

Imprecisul, indiferent de natura lui semantică, pragmatică sau stilistică, este un fenomen general al limbii, tot atât de important ca şi referenţialitatea, cuantificarea sau modalizarea. El se află înscris în sistemul limbii, la toate nivelurile acesteia, în sensul că nu există părţi de vorbire care să nu aibă în inventarul lor şi termeni sau construcţii vagi; mai mult, există unele categorii gramaticale specializate pentru lexicalizarea vagului - este vorba de pronumele, adjectivle şi adverbele nehotărâte, de articolul nehotărât *nişte* şi echivalentele lui sub aspectul sensului, precum *niscaiva, oarece, ceva* ş.a.

În studiul de faţă nu se va avea în vedere imprecizia ca mod deliberat de a ascunde o informaţie[10]. Lucrarea se axează pe surprinderea mărcilor impreciziei atunci când funcţionează în sens propriu, dar şi atunci când rolul lor semantic este pervertit într-o utilizare retorică sau într-o utilizare discursivă de tip anaforic, cataforic sau de rezumare şi generalizare. În mod normal, utilizările retorică şi discursivă a vagului depăşesc domeniul limbajului imprecis. Aici aceste utilizări nu au fost evitate din considerentul că o structură care conţine lexeme din clasele lexico-gramaticale ale termenilor vagi, chiar dacă este utilizată anaforic, de exemplu, se poate conjuga cu alte mărci ale vagului din enunţ formând un background textual vag, o „textură" caracterizată printr-un grad oarecare de nedeterminare semantică.

Un enunţ cel mai adesea conţine un cumul de mărci ale vagului. În

(ex) *Această orientare va fi benefică pentru terţi şi va asigura un salt de performanţă semnificativ.* (cf. 44)

putem vorbi de un vag prin generalizare la nivelul nominalizărilor *orientare* şi *salt,* de un vag temporal la nivelul timpului viitor, de un vag referenţial la nivelul numeralului cu valoare substantivală *(pentru) terţi* şi la nivelul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

adjectivului *semnificativ*. Rostul acestei „texturi" este aici epistemic şi argumentativ: se concluzionează şi se interpretează abstract anumite fenomene (complexe).

Subspecificarea semantică. Subspecificarea semantică se stabileşte în funcţie de cuantumul de informaţie codificat lingvistic raportat la cantitatea de informaţie transmisă sau, altfel spus, între sensul şi interpretarea propoziţiei. Astfel, o propoziţie ca *Petre vrea apă* este un enunţ neutru, a cărui informaţie transmisă este identică cu cea codificată. O propoziţie de tipul lui *Petre vrea Izvorul Minunilor* are un conţinut supraspecificat semantic (datorită sensului figurat) în raport cu interpretarea propoziţiei care este identică cu aceea a propoziţiei anterioare. De asemenea, aceeaşi propoziţie poate să primească o interpretare ficţională. Şi în sfârşit, o propoziţie cu elemente vagi ca *Petre vrea ceva apă* are un conţinut şi o interpretare subspecificate sau, e posibil, să primească în ciuda subspecificării semantice o lecţiune ca a propoziţiei neutre. În concluzie, vagul lingvistic poate să fie generat de un conţinut subspecificat semantic (este cazul tipic), ca în ultimul exemplu, dar şi de un conţinut supraspecificat semantic ca în cazul propoziţiei a doua, deci de un sens figurat.

Construcţiile vagi de non-individualizare referenţială denotă un referent colectiv.

(i) Construcţii cu pronume demonstrativ, forma *cei*, urmat de un determinant care este numele (eliptic) al unei instituţii, acronimul instituţiei: *magazinul celor de la Amazon.com* (cf. 1'), *cei de la Discreet* (cf. 2), *cei de la Nintendo* (cf. 9), *cei de la Tehnic* (cf. 80), *cei de la Logitech* (cf. 81).

Din punct de vedere inferenţial, subspecificarea numelui sau numelor de persoană prin substitut pronominal transmite ideea prestigiului mai mare al numelui instituţiei în raport cu numele persoanei. Numele de persoană cade în anonimatul unei referenţialităţi colective, este absorbit de numele instituţiei. Descrierile definite cu deicticul pronominal *cei* au o utilizare semantică *de re* datorită determinantului care indică locul, deşi funcţia deicticului nu este gestuală, ci simbolică. Nu se ştie şi nici nu se poate verifica dacă pluralul deicticului este justificat referenţial în fiecare caz în parte sau dacă nu este o formă morfologică impusă de acest uz pragmatic. Construcţii cu singularul masculin sau feminin au un grad mic de acceptabilitate în jargonul tehnic al informaticii. Posibilitatea de a enumera exhaustiv membrii clasei este anulată. O descriere definită de tipul lui *cei de la Nintendo* conţine presupoziţia existenţei referentului colectiv, implicatura conversaţională a inutilităţii specificării individuale a referenţilor şi, mai ales, pe aceea a prestigiului. În cadrul computerezei, dacă se ţine cont de faptul că locutorii pot fi adolescenţi sau

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

tineri, ar mai fi o implicatură conversațională particulară pe care această construcție o poate genera, aceea a raportului familiar dintre vorbitor și referent, de unde răsfrângerea indirectă a prestigiului și asupra enunțiatorului. Subspecificarea semantică a construcției este contrabalansată inferențial.

Aproximativ cu aceeași încărcătură inferențială a familiarității funcționează construcțiile cu demonstrativul *cei* urmat de determinări calitative, nu de numele instituției: *cei cu ceva experiență în ale Windows-ului* (cf. 3), *cei dornici să* (cf. 4), *cei care au ICQ* (cf. 14) ș.a.

(ii) Pronume demonstrative la plural, forme neliterare, depreciative și nedeictice, precum și cuantificatori existențiali: *se apucă să îmi facă backup [...] și mă omoară ăștia ca pe fraieri* (cf. 5); *mi-a fost lene să mai bag alea de ascuns log-urile [...] și i-am omorât pe unii de la un post de radio* (cf. 7); *ai încercat [...] să vezi dacă există vreunul cu Windows, să intri [...] pe windows-ul ălora?* (cf. 6); *alții le vor folosi* (cf. 13); *carding-ul nu este la îndemâna oricui* (cf. 15); *sunt mai mulți care au aceeași părere* (cf. 101); *puțini își permit un calculator* (cf. 104).

(iii) Generice nume de persoană mai ales de tipul lui *băieții* (cf.8), *omul* (cf. 6), *humans* (cf. 100), *creatură* (43), *creațiile Domnului* (cf. 46), *orice prost* (cf. 110), *românul* (cf. 49), *frați români* (cf. 111), *românul de rând* (cf. 104), *Moromete* (cf. 73), *utilizatorul* (cf. 10) reprezintă alte realizări ale vagului referențial.

Construcțiile de non-individualizare referențială sunt o marcă a colocvialismului, a neformalismului computerezei și a caracterului său de limbaj direct.

Construcții de individualizare emfatică

Există și structura opusă, aceea a constituirii unei referențialități singulare, precise. Ea se realizează prin:

(i) dublarea subiectului care este un nominal referențial

(ex) *Magik are și el* ...(cf.1); *cum pot să opresc și eu restore-ul?* (cf 5); *rezultatele sunt și ele excelente* (cf. 12); *comportarea la testarea 3D a fost una bună* (cf. 21).

(ii) Se folosește pronumele personal de persoana a 3-a singular pentru un referent abstract în locul demonstrativului *aceasta*, preferat de varianta academică a limbajelor științifice, datorită caracterului său mai neutru. Este un semn al subiectivizării și al formării unor enunțuri personalizate cu tendințe spre concretizare.

(ex) *Microsoft Office 97. Cea mai populară suită – acum cu puterea web-ului – este un mare pas înainte în redefinirea modurilor de utilizare a*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

aplicațiilor soft – ea asigură inteligență și automatizare (cf. 10); *pe placă există și un jumper pentru modificarea tensiunii de alimentare a procesorului, dar cum se modifică ea nu este explicat nicăieri* (cf. 11).

(iii) Se folosește negația metalingvistică drept strategie discursivă de anulare a unei ipotetice, dar foarte probabile aserțiuni cu referențialitate nespecifică ('Carding-ul este un lucru simplu pentru oricine' cf. exemplul de mai jos) și de impunere la nivel inferențial a unei referențialități precise însă nedeconspirate ('Eu pot face carding') – situație de coborâre în zona inferențială a informației exacte prin eufemism.

(ex) *Chiar de vi s-ar părea un lucru simplu, carding-ul (procurarea și folosirea de numere de cărți de credit) nu este la îndemâna orcui.* (cf. 15)

Propoziția negativă *nu este la îndemâna oricui* reprezintă anularea implicaturii conversaționale 'Oricine poate face carding' pe care prima parte a enunțului ne „invită" să o facem. Prin negația metalingvistică se infirmă asertabilitatea acestui punct de vedere indus prin inferență, iar nu adevărul propoziției 'Cardingul e un lucru simplu de făcut'. Este un enunț în care vorbitorul se simte superior interlocutorilor săi, transmițând inferențial și eufemistic ideea că '(numai) el se pricepe la carding'. Se depune mult „efort" lingvistic pentru realizarea acestei strategii conversaționale (se utilizează o concesivă cu un predicat la modul condițional optativ, deci o sintaxă care codifică lingvistic ideea de ipoteză, se utilizează pluralul referențial, dar și pluralul ca marcă a politeții, se introduce o paranteză explicativă, se selectează un pronume vag, intrinsec plural și scalar, forma negativă *nu oricine* implicând logic pe *unii, puțini* sau chiar un individual de tipul pronumelor personale).

(iv) Prin numele propriu însoțit de un toponim care desemnează locul de origine (*Ian Sergiu din Galați, Andrew Boy din București*) sau prin prenume însoțit de un nume conspirativ (*Dargoș aka Ghost*, cf. *Level*, 4, 2000, 79). În aceste structuri de evidențializare a referentului, numele propriu este simțit ca insuficient pentru individualizare. O structură intermediară este aceea formată din prenume și toponim (*Ogre din Buzău, Ionuț din Hunedoara)*, unde probabil că numele de familie singur este perceput de vorbitor ca insuficient pentru identificare, iar utilizarea prenumelui și a numelui ca prea formală. Prenumele are mai multă forță de individualizare decât numele de familie, iar perechea prenume – toponimul obârșiei are și mai multă forță decât prenumele singur. Ea are rolul pragmatic de a anula vagul referențial pentru anumiți interlocutori. Probabil că schema mentală care se află în spatele acestor utilizări ale numelor proprii indică faptul că

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ideea de individualizare referențială este dependentă de localizarea spațială a individului. Pe de altă parte, ea servește și ca strategie de a-și deconspira identitatea numai pentru un anumit segment din interlocutorii posibili, și anume pentru 'inițiați', pentru 'gașca' celor „din Buzău", „din București" etc. Aceste structuri lingvistice sunt vechi și active în limbajul colocvial și popular, tocmai de aceea apariția și numărul lor mare în computereză subliniază caracterul dialogic al jargonului.

Vagul denominativ constă în identificarea parțială a referentului prin invocarea standardului de referențialitate[11]. Standardul pe baza căruia se face aproximarea nu este un prototip referențial, ci mai puțin decât așa ceva. El este un alt referent mai bine cunoscut enunțiatorului decât cel pe care îl aproximează sau mai cuprinzător, prin care se indică gradul de apartenență la o categorie a unei entități imprecis cunoscute sau a unei entități nou-apărute și necunoscute încă comunității specialiștilor sau utilizatorilor[12].

Eleanor Rosh arată că atunci când categorizăm entitățile nu folosim numai modelul aristotelic al condițiilor necesare și suficiente ('X este sau nu este Y'), care impune o apartenență absolută la o categorie, ci realizăm și clasificări pe baza apartenenței relative la o categorie ('X este mai mult Y decât Z')[13].Aceasta se petrece mai cu seamă în limbajul comun și în cadrul unei gândiri spontane. Cunoașterea științifică tinde către modelul condițiilor necesare și suficiente, dar până să ajungă la o cunoaștere precisă adeseori trece prin modelul empiric de categorizare, care este acela al gradelor de apartenență sau al gradelor de asemănare cu stereotipul.

Se încadrează în categoria vagului denominativ construcțiile de identificare parțială prin indicarea standardului de aproximare, prin generalizare, prin situarea referentului fuzzy într-un domeniu, precum și termenii-umbrelă. Toate aceste construcții fac parte din gramatica textuală a discursului științific. Aceasta înseamnă că un limbaj tehnic de specialitate, chiar sub formă de jargon, care are ca deziderate adevărul, exactitatea, precizia, acuratețea, folosește local și într-un mod intenționat și controlat subspecificarea semantică.

(i) *Construcțiile de identificare aproxiamtivă* se realizează cel mai adesea cu ajutorul unor îmbinări cvasilocuționale cu rol de element relator (*un soi de, un fel de, un tip de, un gen de*), în care substantivele din seria cvasisinonimică *gen, fel, soi, tip* sunt aproape desemantizate.

(ex) *blocuri de text și imagini [...] pe care le poți salva într-un soi de puzzle* (cf. 17); *ecrane magnetice create cu tehnologii demne de ceva „treekie contest"* (cf. 18); *SOCKS 5 [...] seamănă cu un server proxy* (cf. 87); (uneori aproximarea este o încercare a vorbitorului de a-și ascunde sfiala) *am o*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sugestie pentru conținutul revistei: încercați să introduceți un fel de dicționar cu terminologie din IT (cf. 88); *plugin-uri gen Viewpoint sau Web Driver* (cf. 34); *oferă două ieșiri de tip Line Out* (cf. 89); *servicii tip Net2Phone* (cf. 25); (referitor la anumite jocuri electronice) *Avian (un fel de păsări)* (cf. 114); *Gravball, un soi de fotbal* (cf. 36); *„invenții" suplimentare gen guns akimbo* (cf. 37); *apariția soluțiilor integrate gen Voodoo Rush sau Riva* ZX (cf. 86); *să-ți faci o afacere pe Internet, așa, un fel de „dot.com" românesc (un punct.ro, nu?)* (cf. 94); *program supercomplex. ... ceva de genu' Hello World* (cf. 112); (construcție eliptică) *serviciul îți oferă* [ceva care este] *un soi de control panel* (cf. 16); (prin comparație) *site-ul are puține materiale proprii, funcționând mai mult ca un compendiu al altor site-uri* (cf. 35) ș.a.

Aceste construcții sunt parafrazabile prin „X [este] de/în genul lui Y' sau prin „X [este] un gen/un soi etc. de Y" sau „... [ceva care este] un soi de Y" (cf. 17, 18, 87, 88). Ele se formează prin relaționarea vagă a celor două variabile semantice[14], dintre care variabila a doua reprezintă standardul de aproximare. Structurile lingvistice de mai sus sunt încercări de găsire a unui denominativ pentru un referent care nu are încă o lexicalizare autonomă sau o încadrare exactă. Asistăm la un început de clasificare sau de descriere pe baza relației semantice de asemănare vagă între X și Y. Intervenția impreciziei pe de o parte, caracterul non-natural al relaționării unor artefacte sau abstracțiuni pe de altă parte, fac ca relația de apropiere între cele două variabile să aibă o structură semantică mai laxă decât de obicei, nefiind o legătură fermă de la hiponim la termenul lui supraordonat (ca în *Garoafa este o plantă*), așa cum se întâmplă de regulă în clasificările validate ale limbajelor de specialitate.

(ii) *Construcții de identificare aproximativă prin analogie.*
Tot în cadrul vagului denominativ se înscriu construcții, multe dintre ele eliptice, parafrazabile prin „X este asemănător lui/cu rol de etc. Y", unde Y continuă să fie standardul de aproximare ca în cazul anterior, numai că relația dintre termeni se bazează pe analogie metaforică. Relaționarea care se face între cele două elemente ale construcției poate fi foarte îndrăzneață, distanța semantică dintre ele este adesea mare, de aceea termenul analogic este frecvent notat cu ghilimele. Ghilimelele au rolul funcțional de proteja adevărul aserțiunii, mai precis de a o proteja în cazul în care termenul analogic este o realitate nevalidată științific, prea puțin cunoscută, prea șocantă sau denumirea ei este prea metaforică etc. Enunțurile devin un amestec hibrid de termeni specializați și termeni comuni, greu accesibili nespecialistului și poate chiar și specialistului, mai ales datorită încălcărilor selecționale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ex: *componenete ce au rol de „gât de sticlă"* (cf. 40); *nu cred că există grafician 3D care să nu se fi lovit de „problema copacului", cum îmi place mie s-o numesc* (cf.41); (din descrierea unor jocuri electronice) *facilități ca „binoclu"* (cf. 38); *din păcate interacțiunea propriu-zisă cu copacul [...] nu a fost dezvoltată prea mult, fiind limitată la tăierea cu ajutorul unei „drujbe" a crengilor nedorite* (cf. 39); *alocare de valori unor „fotoni" ce sunt emiși de sursele de lumină* (cf. 42); (fenomenul semantic de analogie metaforică este redat perifrastic; locul ghilimelelor este luat de adjectivul de subliniere a valorii de adevăr a aserțiunii, și anume de adjectivul *veritabil*) *servicii care transformă telefoanele mobile Zapp în veritabile birouri mobile* (cf. 91) etc.

Aceste construcții sunt încercări de constituire a unei metafore tehnice. Expresia metaforică nu este un termen instituționalizat, este o licență de limbaj tehnic, care indică un grad scăzut de apartenență la categoria propusă.

(iii) *Construcții care denotă clase de aproximare generalizantă.*

Ele pot fi subîmpărțite nu atât după structura lor, ci după lecțiunea semantică pe care o au și după rolul discursiv în[15]:

(a) construcții care pot prefața o enumerare neexhaustivă:

(ex) *o serie de anomalii și-au făcut apariția în 3Dmark 2000 la Helicopter Demo* (cf.21); *o serie de noi screenshot-uri* (cf. 50); (pluralul substantivului nearticulat are valoarea lui „o serie de X") *provoacă probleme de gameplay* (115); *o gamă largă de servicii* (cf. 91); (referitor la un joc) *hoții pot executa o gamă largă de operațiuni* (cf. 116); *un plus de hârâială* (cf. 72); *Power Macingtosh-ul tău este compatibil cu cele mai multe dintre programele de aplicație* (cf.23)*; oferă necesarul de dotări pentru marea majoritate de genuri de plăci de bază* (cf. 24); *un convertor între diferite formate de melodii pentru diverse telefoane mobile* (cf. 20, 29); *calculatoarele, artefactele elctronice, gadget-urile de tot felul ne invadează viața* (cf. 22).

Parafrazarea acestor construcții este 'un GRUP de multe și/sau diverse X', unde X este nespecificat referențial, iar GRUP este un arhilexem pentru lexemele *serie*, *gamă* ș.a. Dacă se aplică distincția utilizare referențială *versus* utilizare atributivă[16] se poate observa că nominalul din aceste construcții este utilizat atributiv. Substantivele nearticulate la plural primesc în acest caz lecțiunea de 'niște X, oricare ar fi ele', citire care este înglobată în parafrazarea de mai sus.

Ele sunt formate cu determinanți atributivi urmați de un substantiv nearticulat la plural, dintre care unii au statut morfologic incert, fiind la granița dintre locuțiuni adjectivale și colocații libere (*o serie de, o gamă largă de, un plus de*); structura *marea majoritate de* este formată cu un substantiv cu rol de cuantificator care indică o cantitate nelimitată. Au fost incluse în cadrul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

construcțiilor de aproximare generalizantă și substantivele nearticulate la plural determinate de adjectivele *divers/diferit* și de locuțiunea adjectivală sinonimă cu acestea *de tot felul* pe considerentul că pot fi parafrazate prin „o serie de...".

Alte caracteristici ale acestor colocații de aproximare generalizantă sunt: preferința pentru nominale abstracte obținute prin nominalizarea unor verbe (*aplicație, operațiune, îmbunătățire*) și cardinalitatea imprecisă. Prin sintagmele de determinare *o serie de, o gamă largă de* etc. construcțiile de aproximare generalizantă declanșează presupoziția existenței unui 'număr nedefinit și variat de X'.

Subspecificarea semantică a întregii construcții este obținută prin amalgamarea vagului referențial și a cardinalității imprecise.

Din punct de vedere discursiv, ele funcționează autonom sau pot introduce o enumerare. Când apar singure în enunț, implică ideea unei enumerări neexhaustive. În situația utilizării lor cataforice, ele au valoarea unei catafore cumulative, care prefațează o enumerare exhaustivă.

ex: *Va fi lansat un patch [...] care va aduce o serie de îmbunătățiri jocului: sătenii vor putea să joace fotbal, vor fi introduse noi vrăji [...], precum și un controller adaptat pentru coregrafia creaturilor atunci când cineva se joacă și ascultă un CD cu muzică în același timp.* (cf. 43)

Referenții foarte eterogeni ai discursului (sătenii, vrăjile, creaturile, persoana care utilizează jocul) au nevoie de această expresie lingvistică supraordonată care să îi grupeze, să îi introducă în discurs și care să contribuie la coerența semantică a enunțului.

(b) *Construcțiile care pot încheia o enumerare neexhaustivă* folosesc expresii de tipul *și alte probleme, și altele de felul acesta, etc., ș.a., și multe altele* etc. Ele sunt utilizate în discurs cu valoarea de anaforă cumulativă și declanșează presupoziția 'diverse și/sau multe X', unde X este o entitate referențială nespecificată, utilizată atributiv. Din punct de vedere lexical 'X' este un termen-umbrelă (*probleme*) sau o nominalizare.

(ex) *Cu ajutorul acestui sistem pot fi detectate și corectate erorile, fluctuațiile de temperatură și alte probleme* (cf. 32).

(iv) *Construcții de identificare aproximativă pe baza indicării domeniului*:

(ex) (indicația de domeniu are rolul de a introduce o nouă entitate discursivă) *După 630, SiS a lansat pe piață un urmaș al acestuia în zona platformei Socket 370, și anume pe 635* (cf. 117); (indicația de domeniu este folosită pentru a declanșa o serie de implicaturi accesibile numai cunoscătorilor) *dacă i815EP ar fi apărut în toamna lui 1999, în locul lui i820, peisajul în zona plăcilor de*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

bază ar fi fost cu siguranță mult diferit (cf. 28); *plaja programelor de grafică 3D și nu numai* (cf. 29); *ultimul patch [...] ar trebui să rezolve câteva probleme legate de Battlenet și să elimine o schimbare făcută în 0,8, în domeniul calculării distanțelor, care provoca probleme de gameplay* (cf. 115); *sunt mai mulți cei care se simt mai atrași de partea cool a lucrurilor* (cf. 68); *folosesc GPU-uri din familia Geforce2 GO sau Quadro2 Go (deci nu orice fel de notebook)* (cf. 83); (formulă de stârnire a interesului și totodată de introducere a unor noi referenți) *haideți să vedem împreună ce a mai apărut în materie de chipset-uri* (cf. 105).

Subdeterminarea semantică este inerentă în construcțiile care nu sunt anaforice sau cataforice. Ocurența lor mare în computereză ne face să bănuim că sunt folosite abuziv sau ca diverse strategii discursive.

(v) **Termenii-umbrelă** țin de latura vagă a limbajului prin caracterul lor non-denominativ, prin conținutul lor care îi apropie de conceptele procedurale. Cuvintele-umbrelă sunt arhilexeme, bazate pe o relație de incluziune unilaterală, dinspre termenul general spre termenul particular. Între aceștia se stabilește o relație asemănătoare celei de hiponimie, cu două deosebiri. Prima este aceea că raportul termen-umbrelă – termen denominativ particular nu este un raport natural, ci este unul stabilit prin deliberare de către enunțiator. A doua deosebire este aceea că nu întotdeauna termenului-umbrelă îi corespunde un termen particular bine constituit, deci o entitate subordonată într-o ierarhie conceptuală sau o entitate care există concret. El poate să semnalizeze stadiul incipient de formare a unui nou termen, să se refere la o stare de fapte imprecisă, ori prea complexă, care nu are încă o denominație. În această situație, termenul-umbrelă ține locul unui termen tehnic absent din inventarul lexical. El joacă un rol important în înțelegerea unui fenomen, structurând cunoașterea. Sunt frecvente formulări de tipul *este o problemă ce mai trebuie studiată*, care certifică rolul termenilor-umbrelă de a circumscrie stări de fapte fie cu semnificație încă incertă, fie prea complexe pentru a se lăsa codificate lingvistic integral, pentru a primi o lexicalizare denominativă.

Lexicologii i-au numit termeni-umbrelă sau *vicaria*[17] nu numai pentru faptul că pot umple un gol lexical sau acoperi un vag referențial, ci și pentru o altă particularitate a lor, aceea de a se raporta la un număr foarte divers de *realia*. Nu întotdeauna situația tehnică x reprezintă o *problemă* (cf. 31), ci și situația tehnică y; faptul că CD-ul nu se fabrică într-un anumit loc nu este neapărat *treaba cu CD-ul* (cf. 100), ci ar putea la fel de bine să fie *problema* cu CD-ul; un sistem tehnic complex alcătuit din ordinator, programul lui de operare și accesul la Internet nu impune obligatoriu lexicalizarea cu termenul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

maşinărie ciudată (cf. 104), iar ortografierea greşită a unui anglicism tehnic nu cere neapărat selectarea din lexicon a expresiei eufemistice *chestia cu „privet"* (cf. 110). Unităţi lexicale sau frazeologice de tipul *ciudăţenie, domeniu, distracţie* (cf. 82), *fapt, greşeală, lucru, mod de lucru,* (fig.) *manevră, problemă, situaţie, soluţie, sistem, imagine,* (la plural) *servicii* (cf. 30), *resurse* (cf. 67), (de preferinţă la plural) *performanţe, dotări* (cf. 74) îşi capătă contextual un sens de cele mai multe ori incert[18]. Semantismul lor inerent este nedeterminat şi abstractizant, ceea ce le permite raportarea la un număr mare şi divers de situaţii particulare din lumea reală sau la o realitate complexă a cărei specificare ar fi inutilă[19].

(ex) *Multele probleme care încă mai bântuie liniile furnizorilor de Internet ar fi suficient[e] să falimenteze multe astfel de afaceri* (cf. 95); *totuşi, bateria fiind Lithium Polymer [..] ai posibilitatea să o încarci când vrei şi de câte ori vrei; aşa că e bine să te pregăteşti pentru vremuri grele dar interesante* (cf. 76); *cineva îmi spunea că profesorii tre' să te îndrume, să te facă să înţelelgi algoritmul, nu să ştie toate „şmecheriile" de sintaxă ale unui limbaj de programare* (cf. 113).

Cuvintele-umbrelă sunt lexeme cu un semantism vag. Intensiunea lor este imprecisă ca urmare a faptului că extensiunea nu este indicată exhaustiv sau nu poate fi precizată. De aceea, ele nu pot impune aserţiunii un set ferm de condiţii necesare şi suficiente conform cu care să se stabilească valoarea de adevăr.

Termenii-umbrelă fac parte dintr-o clasă lexicală deschisă. Majoritatea aparţin limbii literare şi sunt termeni neologici romanici. Dintre cele mai frecvente cuvinte-umbrelă sunt: (colocvial) *chestie, fază,* (livresc) *problemă, situaţie, soluţie.*

În clasa termenilor-umbrelă, nominalizările sunt cel mai bine reprezentate. Apar nominalizări de la adjective (*ciudăţenie, caracteristică, facilităţi, flexibilitate, îmbunătăţire, oportunităţi, posibilitate, prezenţă, profitabilitate, stabilitate, vizibilitate (internaţională)* etc.) sau de la verbe (*bătaie de cap, colaborare globală, (mod de) lucru, modificări, orientare, salt semnificativ* etc.). Face parte din specificul limbajelor de specialitate ca să înregistreze ocurenţe mult mai mari ale nominalizărilor în raport cu bazele lor[20], datorită diferenţei de sens dintre nominalizare – sens abstract - şi bază – sens concret[21]. Orice cuvânt poate deveni un lexem-umbrelă – mai ales în jargonul informaticii (cf. anglicismul *trend*, cuvintele vechi româneşti *dichis, ciucurei, treabă,* turcismul *şandrama* din exemplele de mai jos) – dacă are (sau dacă achiziţionează contextual) următoarele caracteristici semantice: (i) sens intrinsec vag şi rezumativ, deoarece sintetizează nişte informaţii ale discursului şi le reiterează într-o formă mai condensată (cf. 79, 82, 100, 102). Lexeme de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

tipul lui *problemă, situație, îmbunătățire, modificare* ş.a. au un conținut conceptual slab în schimb, prin faptul că ajută la organizarea informațiilor în cadrul discursului, ele se apropie de cuvintele cu rol pragmatic de orientatori de discurs. Se ştie că orientatorii de discurs (conectori, locuțiuni, adverbe, pronumele de persoană întâi şi a doua) sunt cuvinte care au un conținut semantic procedural. Termenii-umbrelă tind să se desemantizeze şi să capete un conținut procedural. Unii sunt mai avansați în acest proces – este cazul lui *chestie, treabă, fapt, problemă, situație* mai ales în structuri cu *a fi* copulativ (*chestia e că...*) în care au rolul de a introduce o nouă entitate discursivă – alții, ca *orientare, curent, profitabilitate* etc., mai puțin.

Nominalizările au de regulă un sens rezumativ. Ele sunt cuvinte care sintetizează o predicație anterioară sau ulterioară:

(ex) *A: Nu-mi place LEVEL-ul! [...] Pentru că nu are multe demo-uri şi un browser frumos. Cu browserul sunteți chiar penibili!*
B: Frate! Eu am explicat de zece mii de ori care e treaba cu CD-ul. Nu se face la noi în țară, şi nu prea avem multe de spus în această privință.
(cf. 100)

Aceste nominale care exprimă procese sau calități au rolul stilistic de a prezenta „static" nişte realități care sunt dinamice şi au rolul semantic de a fi asemenea unor prescurtări[22] sau scurte parafraze ale informațiilor introduse deja în text.

A doua caracteristică semantică a cuvintelor-umbrelă este: (ii) sensul cumulativ. Este vorba de acei termeni-umbrelă care denotă mai mulți referenți „vecini", aflați în proximitate sau interrelaționați tehnic, dar a căror specificare exactă nu se ştie, nu s-a stabilit, nu este necesară ş.a. Devin termeni-umbrelă cu sens cumulativ mai ales cuvinte concrete folosite metaforic şi/sau eufemistic:

(ex) *Măcar dă un replay în care să mă înjuri că nu îți merge sau un simplu mersi frumos dacă merge şandramaua* (cf. 111); *pe altarul graficii, al sunetului – „cele mai răcnete tehnici" – 300 de straturi de texturi, dacă se poate* (cf. 26); *programul are atât de multe butonaşe, dichisuri şi ciucurei încât uiți că bitmap-urile mănâncă memorie şi [...] te apuci să faci muzică* (cf. 27); *profesorii tre' să te îndrume, să te facă să înțelelgi algoritmul, nu să ştie toate „şmecheriile" de sintaxă ale unui limbaj de programare* (cf. 113).

Având un caracter deopotrivă abstractizant şi rezumativ, termenii-umbrelă pot funcționa simultan ca expresie a generalității şi implicit a imprecisului, dar şi ca elemente care ajută la clasificarea cunoştințelor. De asemenea, ei pot să apară utilizați în diverse strategii de discurs.

Sunt utilizați ca mărci ale imprecisului atunci când, de regulă, nu au rolul de anaforă sau cataforă asociativă, deci atunci când enunțul antecedent sau subsecvent nu anulează imprecizia lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Există situații în care plasarea anaforică sau cataforică a termenului general nu garantează eliminarea impreciziei. Substantivul *problemă* din

(ex) *Dacă bănuiești că problema este legată de alt echipament, cum ar fi imprimanta sau un disc extern care este atașat la calculatorul tău, oprește acel echipament pentru 10 secunde sau mai mult, apoi pornește-l din nou.* (cf. 59)

se referă rezumativ și anaforic la o situație descrisă anterior care constituie tema unei întrebări. Descrierea anterioară nu reprezintă decât un mod aproximativ de cunoaștere. Enunțul de mai sus este un răspuns vag, fiind prefixat de verbul modal epistemic *bănui* și conținând o disjuncție.

Cele mai multe dintre utilizările termenilor-umbrelă sunt însă retorice. Plasați în poziție anaforică sau cataforică, ei au rolul de reliefare a informației introduse deja în text și de organizare argumentativă a enunțului.

În poziție anaforică, cel mai adesea cuvintele-umbrelă sunt anafore cumulative, deoarece fac legătura nu cu un termen anterior, ci cu una sau mai multe aserțiuni anterioare. Nominalul *lucru* din

(ex) *Într-un fel sau altul, SiS a reușit până la urmă să-și construiască propria capacitate de producție de 0,18 microni, lucru pe care nu mulți și-l permit.* (cf. 66)

se referă anaforic și rezumativ la două aserțiuni anterioare, și anume la aserțiunea 'm' care este 'Sis a reușit p' și 'p', unde 'p' este 'SiS și-a construit capacitatea de producție de 0,18 microni'. Din punct de vedere semantic, cuvântul-umbrelă cumulează informația celor două aserțiuni de până la el, informație tematică, și introduce la rândul său o altă aserțiune, q, unde q este 'nu mulți își permit p', care este o informație rematică. Din punct de vedere argumentativ, nominalul *lucru,* care intervine ca element de joncțură în mijlocul enunțului, orientează interpretarea argumentativă a aserțiunilor 'm', 'p', 'q' în următorul fel: primele două au valoare de premise, iar a treia reprezintă concluzia.

Lexemul *lucru* acționează simultan la toate nivelurile enunțului: la nivel semantic, unde este o anaforă cumulativă, la nivel sintactic, unde este un termen ridicat din subordonata atributivă participând la concatenarea propozițiilor și la nivel pragmatic, unde indică cum trebuie distribuite valorile argumentative ale fiecărei aserțiuni. Pe lângă acestea, nominalul *lucru* are și încărcătură inferențială. El poate declanșa o serie de implicaturi probabile, dependente de enciclopedia receptorului, de tipul 'Capacitatea de producție de 0,18 microni este un lucru greu', '... a fost o acțiune curajoasă din partea lui SiS', ori '... este un succes' ș.a., toate cu rol argumentativ de premise implicite care sporesc gradul de adecvare a concluziei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Sintagma cu doi termeni generali *soluția la aceste probleme* (cf. 84) este cataforico-anaforică, în sensul că leagă încrucișat informațiile textului. Primul substantiv este o cataforă cumulativă, care sintetizează sensul textului imediat următor, mai precis al nominalului abreviere tehnică VPN, a termenului tehnic „tunnelling" etc. Rolul pragmatic al cataforei este de a anunța informația nouă, de a o scoate în evidență și de a fi o primă interpretare epistemică a acesteia. Al doilea cuvânt-umbrelă, *probleme*, determinat de un deictic demonstrativ, se raportează anaforic cumulând semantismul aserțiunilor anterioare, dar în același timp structurând argumentativ textul de până la el într-un set de premise și două concluzii: 'Toate acestea sunt niște probleme' și 'Aceste probleme și-au găsit o soluție'. Sintagma *soluția la aceste probleme* organizează textul și participă atât la realizarea unei prime clasificări a informației noi și asigură backgroundul introducerii altor date.

Sensul termenilor generali care au utilizare retorică nu este nedeterminat și nu aparține vagului semantic. El se precizează în context. Exemplele de mai jos s-au dat pentru a evidenția dubla funcționalitate a elementelor vagi: capacitatea lor de a exprima imprecizia semantică și generalitatea neexhaustivă, dar și capacitatea de a avea funcții retorice, mai ales publicitare.

Construcții cu termeni-umbrelă care încheie o enumerare: grupul nominal *experiența unui mod de lucru mai inteligent* (cf. 93) încheie următorul lanț de nominalizări termeni tehnici: *prelucrarea informațiilor, crearea informațiilor, partajarea informațiilor, analiza informațiilor, obținerea rezultatelor, colaborarea între utilizatori*. Rolul construcției cu lexemul generalizant este de a introduce o coordonată publicitară.

Termenul-umbrelă se substituie termenului tehnic pentru a se obține un enunț mai elegant, mai puțin tehnic și mai livresc: *orice firmă care-și dorește o prezență pe Internet...* (cf. 96) în loc de o *pagină de web*.

Termenul generalizant este utilizat cataforic în raport cu un termen tehnic propriu-zis sau ca *incipit*:

> *Un singur lucru îi lipsește. Este vorba de rotița de scroll* (cf. 97); *A fost distracție. Dinozauri diformi, împiedicându-se de rădăcini, ce scoteau câte o înjurătură ciudat de umană când se loveau prea tare* (cf. 82).

Termenul-umbrelă își precizează sensul prin determinări: *sistem flexibil de abonamente de tip standard sau cu minute incluse, care permite fiecăruia ...* (cf. 98).

Termenii tehnici ar trebui să opună o rezistență mare tendințelor de utilizare vagă. Paradoxal însă, lucrurile nu stau chiar așa mai ales în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

computereză. În marea lor majoritate, aceştia sunt anglicisme foarte recente, cu un grad mai mare de adaptare morfologică decât fonetică şi grafematică, dat fiind utilizarea computrezei mai mult în scris, în reviste sau în cadrul unor grupuri de discuţii (*chat*-uri, forumuri ş.a.) de pe Internet.

Idiomatismele sunt o caracteristică a limbajelor orale, argotice, colocviale, dar şi ale jargoanelor tehnice. Ceea ce considerăm că poate fi o sursă a vagului este utilizarea într-un context idiomatic a unor termeni tehnici. Limbajul informatic este poate unul dintre cele mai puţin academice limbaje, în care expresiile idiomatice sunt frecvente alături de termenii tehnici. Este un stil care caută să se depărteze cât mai mult de formalismul şi „demnitatea" altor stiluri funcţionale, cum ar fi cel juridic, cel religios, cel ştiinţific în varianta academică sau chiar cel politic oficial, iar idiomatismele şi colocvialismele îi sunt cele mai bune unelte pentru a atinge aceste distanţe şi a câştiga în familiaritate, pentru a captiva prin caracterul spontan, direct, lipsit de inhibiţii. Se utilizează mult pronumele, căci se preferă enunţurile personalizate, adresarea directă, mesajele scurte, imperativul, prezentul conjunctivului şi al indicativului, formule fatice (*O.K.*, *ajutor* sau *Windows se închide,*), întrebări directe de tipul lui *eşti sigur că...?*, *vrei să salvezi?*, *ce ai vrea să faci?* ş.a. De asemenea, se caută să se impună termeni tehnici simpli, la origine metafore, de tipul lui *fereastră, căsuţă de dialog, mouse* sau chiar *şoricel* (deşi acest calc lexical parţial pierde teren în faţa anglicismului), *mesaj-"bombă"*, *ajutor, depanare, săgeată, clic, cutie de gunoi* (în limbajul *Windows*-ului, iar mai elegant, *cutie de reciclare* în limbajul *Macintosh*-ului), termeni perifrastici adeseori folosiţi trunchiat de tipul *(instrument-)ştampilă, (~)stilou, (~)lassou* (sic!), *(~)marcaj, (~)pipetă, (~)spray, (~)săgeată, (~)paletă, (~)pensulă* ş.a., *simbolul „Macintosh supărat"* etc.. În dialogul om-maşină, se preferă verbe din fondul uzual al limbii, utilizate metaforic, precum : *ajuta, şterge, căuta, lipi, tăia, deschide, închide, trimite, a se duce la, găsi* etc. (cf. *Adobe, Macintosh, Widows '98*)[23].

Dacă limbajul informatic este conotat stilistic cu valorile „tehnic" şi „popular şi familiar", cu atât mai mult computereza. Pentru discuţia de faţă nu interesează termenii tehnici la origine tropi. Aceştia nu sunt cuvinte vagi, ci termeni denominativi cu accepţiune precisă.

Expresiile idiomatice şi colocviale măresc cuantumul de informaţie vagă. Interesantă este nu atât utilizarea în sine a acestora, ci faptul că ele colochează cu termeni informatici. Se poate vorbi de o *idiomatizare a termenilor tehnici*, care indică o adaptare mare a anglicismelor, în sensul că neologismul tehnic, care se înscrie într-o ierarhie conceptuală, ajunge să întreţină relaţii lexico-semantice complexe cu lexeme/expresii specifice limbii vorbite. Idiomatizarea termenilor tehnici este un simptom al fenomenului laicizării ştiinţei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Există mai multe modalități de idiomatizare sau de colocvializare a tehnicului, urmarea fiind, pe lângă „surpriza" de la nivel lexical, apariția unui enunț hibrid semantic, în care accepțiunea tehnică și sensul figurat se amalgamează. Astfel de texte pot adesea lăsa impresia de babelizare.

Termenul tehnic este asociat cu o expresie verbală idiomatică care poate fi din registrul colocvial, livresc sau chiar poetic: *dacă te lasă bateria [...] ai cam încurcat-o* (cf. 75); *am shell-uri în prostie* (cf. 53); *cu browserul sunteți chiar penibili* (cf. 100); *e păcat de rubrica de mail* (cf. 101); *Când vei învăța și tu asm* (sic!), *atunci mai vorbim. Orice prost care a terminat liceul știe o leacă de c[alculator]* (cf. 110); *Funcția de 'Trace Error' este grozavă* (cf. 70); *Oricine își poate face un site [...], însă de aici și până la a pune pe acel site toată „mobila" necesară unui magazin virtual [...] este cale lungă și puțin bătută* (cf. 95); *I-a cam pus în pioneze afacerea cu chipset-uri* (cf. 19); (personificare) *Intel susține sus și tare că adoptarea frecvenței de 100 de MHz este oricum inevitabilă, așa că industria ar trebui să facă nu doi pași mărunți (66-83-100), ci unul mare (66-100)* (cf. 55), unde metaforele pașilor sunt dezambiguizate prin explicitația tehnică din paranteze; (personificare) *Gamespot [...] a pus mâna și ochii pe o serie de noi screenshot-uri* (cf. 50); (personificare) *AGP poate prelungi viața magistralei PCI* (cf. 56); (personificare) *AGP eliberează banda PCI de cea mai mare bătaie de cap* (cf. 57); (personificare) *Placa s-a comportat surprinzător de bine* (cf. 58); (comparație) *Condensatoarele electrolitice s-au înmulțit ca ciupercile după ploaie* (cf. 54); (livresc) *DF1 a fost un joc [...] care a scris oarecum istorie* (cf. 103); (predicație tautologică) *Internetul face ce face și captează eforturile tuturor producătorilor de software* (cf. (52)); (predicație tautologică) *Gamespot a făcut ce a făcut și[...]* (cf. 50); (predicație tautologică) *Internetul face ce face și captează eforturile tuturor producătorilor de software* (cf. 52).

Termen tehnic cu determinări idiomatice sau cu determinanți din clasa cuvintelor intrinsec vagi: (determinanți glumeți) *Pe site [...] găsiți un patch [...]. Downloadați-l cu încredere* (cf. 45); *performanță fără bătăi de cap* (cf. 106); *un pic de overlocking* (cf. 107); *sunet mai 3D* (cf. 47), unde locuțiunea *un pic de* și adverbul *mai* aparent recategorizează, prima, semantic, a doua, semantic și morfologic, nominalele, care se comportă în aceste contexte ca substantiv nume de materie, respectiv, ca adjectiv gradabil; *bundel-ul slăbuț calitativ* (cf. 108); *program supercomplex* (cf. 112); *program prietenos, browser frumos* (cf. 100); *joc tare* (cf. 103); (detrminări livrești) *farmecul overlocking-ului* (cf. 90); *review-ul mult dorit* (cf. 109); *lumea WWW* (cf. 99); *epoca de glorie a graficii 2D* (cf. 85); *industria de înaltă tehnologie* (cf. 92); *un RPG clasic* (cf. 60); *un riff decent de chitară* (cf. 65); *o bază de date decentă* (cf. 95); *un sistem [...] decent* (cf. 104); *tendința de discotecizare* (cf. 65).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Termen tehnic care se substituie unui cuvânt component al unei expresii idiomatice sau cu care se construieşte un joc de cuvinte: *de partea cool a lucrurilor* (cf. (68); *din cât 'feedback' primesc* (cf. 46); *pe inch-ul pătrat de monitor* (cf. 71); *a face joace* în loc de *a face jocuri* (cf. 49); *Încercaţi cu JMC-uri (Joace mici şi Cool) – e un deliciu* (cf. 51'); *Ilie Ilie, nume predestinat clonării* (cf. 78); *Moromete nu e obsolete* (cf. 73).

Predicaţiile vagi sunt un alt loc în cadrul enunţului unde se poate întâlni subspecificarea semantică. Am discutat până acum de diferite forme de vag care erau legate de fenomenul referenţialităţii. Predicaţiile vagi sunt complementare referenţialităţii vagi. Şi aici există mai multe tipuri de structuri: la nivel de grup verbal, la nivel de adjectiv, de prepoziţie, deci acolo unde avem predicate semantice.

Una dintre cele mai evidente realizări este aceea în care verbul este determinat de o expresie a vagului, de tipul locuţiunilor adverbiale (*cât de cât, cumva, destul de, în general, în mare, într-un fel sau altul, (nu) prea* ş.a.) sau a unor construcţii cu rol pragmatic de a îngrădi aserţiunea (*în cele mai multe cazuri, din anumite puncte de vedere*).

(ex) *exportarea cheilor în regiştri este în general o idee bună* (cf. 61); *ce e cool şi ce nu prea* (cf. 62); *cititorii noştri sunt cât de cât familiarizaţi cu conceptul de fotografie digitală* (cf. 64); *cam asta e cu luatul cardurilor* (cf. 118); *o dată cu versiunea a şasea, lucrurile au progresat în mare* (cf. 65); *în cele mai multe cazuri, vei instala un program de aplicaţie pe discul tău dur intern* (cf. 69); *Pegasus Maileste [...] este destul de bine realizat* (cf. 67); *din anumite puncte de vedere, VIA a reuşit să profite din plin* (cf. 77).

Determinanţii vagi ai predicaţiei intervin în enunţ în mai multe moduri: (i) pentru a restrânge adevărul aserţiunii şi totodată informativitatea ei (cf. exemplele de mai sus); (ii) pentru a declanşa implicaturi; (iii) pentru a modifica aspectual predicaţia sau pentru a o modifica din punctul de vedere al tipului de situaţie pe care o descrie. Reiese din clasificarea de mai sus că determinanţii vagi ai predicaţiei au şi rolul pragmatic de îngrăditori. Ei acţionează concomitent la nivel semantic şi pragmatic.

Prima situaţie repune în discuţie problema modelului condiţiilor necesare şi suficiente. Limbajul vag atestă existenţa unor grade de vericondiţionalitate ale căror valori se întind de la adevăr la fals, între acestea situându-se valori intermediare imprecise. O propoziţie cu un grad relativ de adevăr este subspecificată semantică. Totodată, gradul de adecvare al enunţului poate creşte, deoarece prin determinare vagă enunţul continuă să fie adevărat chiar în situaţia în care propoziţia pe care el o exprimă nu corespunde unei situaţii

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

particulare. Parafrazând primul exemplu de mai sus, propoziția 'exportarea cheilor în regiştri este o idee bună' poate fi falsă în raport cu o anumită stare de fapte contextuală, fără ca enunțarea *exportarea cheilor în regiştri este în general o idee bună* să fie falsă. Locuțiunea adverbială vagă *în general* este un declanşator de presupoziție care poate fi glosată prin 'În proporție de X% a ocurenței propoziției p, p este adevărată', unde X% este o proporție fictivă care depinde de ceea ce cultural înțelegem prin 'în general'[24].

În enunțul *Cititorii noştri sunt cât de cât familiarizați cu conceptul de fotografie digitală* (cf. 64), vagul se regăseşte la nivelul presupozițiilor enunțului: 'Nu ştiu cât de familiarizați sunt cititorii', 'Nu toți sunt familiarizați', 'Unii sunt mai familiarizați, alții sunt mai puțin familiarizați', 'Unii dintre ei nu sunt de loc familiarizați'. Faptul că enunțul de mai sus poate să aibă simultan toate aceste inferențe se datoreşte declanşatorului vag. În mod ideal, o inferență este recuperabilă din context. Dacă simultan sunt posibile mai multe inferențe pentru unul şi acelaşi enunț fără ca situația de comunicare să se fi schimbat, aceasta înseamnă că diferențele de conținut dintre ele sunt neglijabile. Seria de presupoziții indică existența unui cuantum de ambiguitate care nu se poate rezolva şi care poate fi trecut cu vederea, cu alte cuvinte indică un cunatum de vag admis şi controlabil.

Inferențele declanşate de determinanții vagi ai predicației conțin o imprecizie admisă de interlocutor şi controlabilă, în sensul că la o eventuală solicitare de a se da unele precizări locutorul enunțului vag ar putea veni cu informații exacte. La (66) se formează presupoziția „Pegasus Maileste are şi părți care nu sunt bine realizate", la (69) inferența implicată este „Nu în toate cazurile instalezi un program...", iar la (77) presupoziția este aceea că „VIA nu a reuşit să profite decât într-o măsură oarecare". Se poate trage concluzia că în cazul predicțiilor vagi imprecizia se transmite la nivel de inferențe şi că este admisă de interlocutor şi controlabilă de către locutor.

Combinarea verbului cu un element vag al enunțului poate altera tipul de predicație pe care îl are propoziția sau aspectul. Rolul pe care îl are expresia lingvistică a vagului în descrierea stării de fapte a fost mai puțin analizat. S-a acordat atenție interacțiunii dintre tipul de predicație, timpul verbal şi aspect, în calitate de parametri ai unei stări de fapte[25]. Elementul vag poate afecta o trăsătură semantică a verbului sau aspectuală şi implicit temporalitatea enunțului[26]. Expresia verbală cu sens figurat *a urma curentul* are determinantul vag *cumva* în

(ex) *Urmând cumva curentul apărut în industria de softwear, [...] firma MathSoft renovează temeinic imaginea programului...* (cf. 63)[27]

Din sensul lexical al expresiei verbale se pot degaja următoarele trăsături: [+Schimbare], [+Agentivitate], [+Telic][28]. Adverbul *cumva* alterează trăsătura

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

semantică [+Schimbare] şi [+Telic], ceea ce face ca dintr-o predicaţie de proces durativă să se transforme într-o predicaţie de eveniment. Predicaţia-eveniment se caracterizează prin faptul că prezintă situaţia ca un tot. În enunţul

(ex) *Într-un fel sau altul, SiS a reuşit până la urmă să-şi construiască propria capacitate de producţie de 0,18 microni.* (cf. 66)

predicaţia cu verb aspectual *a reuşi să construiască* suferă o atenuare a tuturor trăsăturilor semantice ale verbului de bază – [+Schimbare], [+Agentivitate], [+Telic] – datorită determinărilor vagi. Presupoziţiile lexicale ale verbului apectual *a reuşi*, presupoziţia modului şi a timpului, sunt vagi. Caracterul rezultativ al predicaţiei se atenuează, la fel informativitatea. Enunţul conţinând determinanţi vagi şi verbul aspectual devine mai descriptiv şi mai puţin informativ.

Temporalitatea vagă

Caracterul vag, mai puţin vag sau precis al referenţei temporale a unui enunţ este dat de o serie de factori: prezenţa expresiilor temporale autonome, interacţiunea dintre timpurile verbelor din enunţ (ordinea temporală), relaţia dintre timp şi aspect. Temporalitatea enunţului este altceva decât semnificaţia expresiei temporale sau a timpului verbal. Ea este non-literală în comparaţie cu literalitatea fiecărei expresii temporale în parte. Referenţa temporală a enunţului se calculează pornind de la semnificaţia literală a expresiilor temporale (timpuri verbale, circumstanţiale de timp), la care se adaugă informaţiile aspectuale şi inferenţele conversaţionale ale comunicării[29].

Expresiile temporale au următoarele funcţii discursive: de ancorare deictică în contextul de comunicare, de instituire a unei ordini temporale prin care evenimentele relatate se conectează, de reliefare a unor evenimente sau situaţii în raport cu altele[30]. Reliefarea are un important rol cognitiv, care permite înţelegerea elementelor noi şi interpretarea informaţiei.

În computereză sunt foarte frecvente expresiile temporale autonome vagi, la fel ca în limbajul vorbit. Temporalitatea vagă atenuează informativitatea discursului, deschide textul spre inferenţe conversaţionale (de tipul ideii că vorbitorul este superior interlocutorului său din punct de vedere epistemic, că deţine de mai multă vreme informaţii pe care celălalt nu le are), ajută la înţelegerea evenimentelor şi, nu în ultimul rând, lexicalizează schemele mentale curente pe care le avem despre timp.

(ex) *De ceva vreme nu mai trimit în România, dar au trimis înainte* (cf. 8'); *există un top al celor mai bune zece, în care conduce de ceva timp reclama „Girls Talk" a celor din Nintedo. Vă asigur că merită văzută* (cf. 9); *3D-ul a trecut pentru o vreme pe un plan secundar, capacitatea conexiunilor limitând*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

posibilitatea de implementare a unei dimensiuni suplimentare, fie ea chiar una virtuală (cf. 9'); *procesul pare simplu, dar vă garantez că va trece ceva timp până când veți reuși să creați o structură care să nu colapseze, ca să nu mai vorbim de animarea ei* (cf. 119); *mai așteptați o vreme până se remediază situația* (cf. 44'); *DF1 a fost un joc tare la vremea lui* (cf. 103); *organizația SDMI, din care face parte și Sony, oferise totuși cu ceva timp în urmă 10.000$ celui sau celor care vor reuși să spargă o variantă de test a codului de protecție* (cf. 9'').

În exemplele de mai sus, expresiile temporale autonome sunt deictice temporale vagi care impun enunțului o structură aspectuală durativă. Ele modifică aspectul inerent (cf. 8', 9' și 13, 9''), unde *a trimite, a trece, oferi* sunt verbe dinamice care denotă evenimente punctuale), sau – acolo unde este durativ – îl accentuează (cf. 9, 44', 103, unde *a conduce, a aștepta* și, respectiv, *a fi tare* sunt durative).

Această modificare aspectuală are efecte la nivelul tipului de predicație. Există mai multe clasificări ale predicațiilor în funcție de trăsăturile semantice care se iau în calcul. În funcție de trăsăturile semantice [Schimbare] și [Agentivitate], se constituie trei tipuri de predicații: de stare, de proces și de acțiune[31].Totodată, s-a observat că, în funcție de vecinii contextuali, unul și același verb poate reprezenta tipuri diferite de predicație[32]. Mai mult, se constată că, prin determinarea temporală vagă, predicația poate să achiziționeze trăsături semantice contextuale atipice. Astfel, *a trimite* (cf. 8') se caracterizează prin [+Schimbare], [+Agentivitate], [+Telic], fiind o predicație de acțiune. În urma determinării temporale vagi, *construcția de ceva vreme nu mai trimit* va avea față de verbul nedeterminat trăsăturile [-Schimbare] [+Agentivitate] [+Telic][+Durativ] și [+Static]. Predicația va fi una mai mult de stare decât de acțiune, în ciuda trăsăturilor de agentivitate și de catacter telic care sunt ale verbului de bază. Predicația semantică *a trece pe un plan secundar* (cf. 14) este o predicație-proces, care cumulează trăsăturile [+Schimbare], [- Agentivitate]. Prin determinarea temporală vagă, construcția *a trecut pentru o vreme pe un plan secundar* achiziționează în plus trăsăturile [+Durativ], [+Static] [+Rezultativ] care o convertesc în predicație de stare. Faptul că se transformă o predicație de proces într-o predicație de stare sau că se accentuează caracterul aspectual al unei predicații este o operație semantică cu efecte discursive. Textul devine la nivelul acestor enunțuri mai descriptiv.

Toate aceste expresii temporale vagi au un rol inferențial stabil. Construcțiile temporale vagi funcționează ca declanșatori de presupoziții[33]. Sunt generate presupoziții ca '<Nu mai trimit acum în România' (cf. 8'), '<Reclama „Girs Talk" conduce acum' (cf. 9), '<3D-ul e acum pe un plan

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

secundar' (cf. 9'), '< Nu ați reușit încă' (cf. 13) etc. Se poate observa că toate aceste presupoziții sunt legate de *timpul vorbirii*. Locutorul își construiește un enunț în care presupozițional comunică starea de fapte care există în momentul enunțării, pentru ca în aserțiune, prin expresia temporală autonomă, să lexicalizeze relația dintre timpul evenimentului și timpul vorbirii. Această relație este de anterioritate sau de posterioritate a timpului evenimentului în raport cu timpul vorbirii. Prin urmare, imprecizia temporală subliniază factualitatea propozițiilor. Aserțiunea face un „istoric" sau un „prognostic" al stării de fapte scoțând-o în relief.

Una din metaforele cognitive care apar cel mai frecvent în lexicalizarea conceptului de timp este aceea a CANTITĂȚII (COMESTIBILE). Semn al acestei metafore conceptuale este prezența determinantului pronominal adjectival *ceva* sau a expresiei *a mânca (cuiva) (ceva) timp* (cf. *setările din ce în ce mai complexe [...] pot mânca ceva timp* (cf. 120)).

Adverbul *acum* este utilizat ca deictic temporal cu valoare retorică în:

(ex) *Mathcad 2000 [...] are acum prin versiunea sa Professional o interfață mult îmbunătățită* (cf. 69'); *Datorită noului Armada M 700 cu procesor Intel R Pentium R III 700 MHz poți acum să faci față oricăror situații neprevăzute* (cf. 121).

Semnificația literală a expresiei este mult mai mică față de semnificația temporală a enunțului. Folosit în discursul informatic publicitar, de altfel *acum* este o marcă textelor de reclamă, adverbul nu mai are sensul lui obișnuit de 'moment al vorbirii', ci are un sens mult augmetat, care se armonizează bine cu superlativele, și anume sensul de 'momentul în care se află tehnologia mondială în materie de ...'. *Acum* utilizat cu valoare simbolică este tot o marcă a impreciziei semantice dacă ne raportăm la dezideratele tabu ale unui limbaj tehnic de specialitate. Rolul lui la nivel de discurs publicitar este de a narativiza descriptivul spre deosebire de expresiile temporale vagi care metamorfozează informația în descriptiv.

Aceste construcții descrise relativ sumar aici nu acoperă decât o parte mică din mijloacele de realizare ale limbajului vag. Ceea ce putem spune este că jargonul informaticii lucrează cu structuri ale impreciziei livrești și colocviale și că acestea sunt folosite adesea ca ornamente sau ca strategii de discurs. Limbajul vag fiind una din formele lingvistice ale relevanței, funcționează ca „punte" care leagă enciclopedia vorbitorului de cea a interlocutorului și, atâta vreme cât este controlabil de către vorbitor mai ales, nu reprezintă o amenințare la adresa coerenței textului. Pe de altă parte, vagul lingvistic participă la realizarea a diferite registre, de la familiaritate, la snobism, de la surpriză la

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

banalitate sau blazare, dar şi a diferite strategii de comunicare. Computereza, fiind mai aproape de un limbaj vorbit, sacrifică nu rareori informativitatea pentru relevanţă şi surpriză retorică. Fără a face vreo aluzie negativă sau a da de înţeles că aceasta ar fi situaţia, colocvialismul computerezei, în cadrul căruia vagul lingvistic se înscrie, este semnul unei adevărate fierberi, care reaminteşte vorbele lui Th. Kuhn din *The Structure of Scientific Revolution*, anume că se poate depune multă activitate ştiinţifică care nu întotdeauna se cristalizează în rezultate ştiinţifice ferme, ci poate fi ceva care este mai puţin decât ştiinţă. Cozeria ştiinţifică şi publicitatea tehnică sunt la periferia ştiinţei fundamentale, dar probabil că fără ele ar fi greu de ajuns la consens ştiinţific.

NOTE:

[1] cf. Ehninger, *op.cit.*

[2] cf. Margolis, *op. cit.*

[3] cf. Bidu-Vrănceanu, *op. cit.*

[4] cf. Margolis, *op. cit.*

[5] cf. *Adobe Photoshop*, *op. cit.*

[6] cf. Channel *op.cit.*

[7] Pentru un inventar amplu al mărcilor lingvistice ale vagului cf. Zafiu, *op. cit.*

[8] Pentru clasificarea formelor limbajului vag cf. Zafiu, *op. cit.*

[9] Un număr foarte mare de texte din limbajul informatic urmăresc să convingă interlocutorul de excelenţa unor produse, unor tehnologii, a unor jocuri etc. în scopul de a avea vânzări.

[10] Se vor ignora inadvertenţele stilistice şi greşelile gramaticale, lucrarea neavând un scop normativ. De asemenea, vastitatea domeniului a impus o discuţie sumară la doar o mică parte din construcţiile cu mărci ale vagului.

[11] Zafiu *op. cit.* arată că vagul semantico-referenţial se realizează, de regulă, în limba comună prin identificarea prototipului (*Asta e un fel de pisică.*).

[12] Preferăm acest termen datorită faptului că vorbitori/receptori ai computerezei pot fi simpli utilizatori ai tehnicii informatice, iar nu neapărat specialişti.

[13] Cf. Moeschler, Jacques, & Anne Reboul, *op. cit.*, p 128-129.

[14] Conform distincţiei concepte procedurale – concepte cu conţinut cognitiv, pusă în evidenţă de studiile de semantică a prototipului şi de pragmatică inferenţială, în expresiile cu valoare de relator prepoziţional *un soi de, un fel de, de tip, de genul,* substantivul nearticulat şi desemantizat *gen, fel, soi* se instrumentalizează şi toată construcţia capătă valoarea procedurală a prepoziţiei *ca.*

[15] Inventarul lor nu este exhaustiv. Se poate observa că sunt structuri livreşti specifice limbii literare standard.

[16] Această distincţie a fost introdusă de Donellan, cf. *op. cit.* Prin utilizare referenţială se înţelege faptul că expresia referenţială trimite la un referent individual, specificabil chiar prin ostensiune. Are o utilizare atributivă aceeaşi expresie referenţială care nu individualizează un individ şi care este satisfăcută de orice entitate referenţială care corespunde descrierii lingvistice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[17] Fl. Dimitrescu într-un articol din *Dinamica lexicului românesc*, 1995, Cluj-Napoca, Ed. Clusium-Logos, face inventarul sensurilor verbului *a face*, pe care îl numeşte *verbum vicaria*.

[18] Termenii-umbrelă apar în toate registrele stilistice ale limbii. Unii sunt neutri, alţii, precum *chestie, distracţie, inginerie, şandrama, şmecherie,* sunt colocviali şi se încarcă de conotaţii.

[19] Termenii denominativi se raportează la o singură clasă de referenţi. Cuvântul *scaun* nu se poate raporta decât la referenţi scaune. Nu aceeaşi este situaţia pentru lexeme ca *activitate, situaţie, problemă*.

[20] Cf. Martin, J. R., *op. cit.*

[21] M. A. Halliday, *op. cit.*, le numeşte *metafore gramaticale* deoarece categoria gramaticală a numelui, specifică pentru a denota obiecte şi stări, este folosită ca să exprime procese (dacă baza nominalizării este un verb) sau calităţi (dacă baza nominalizării este un adjectiv), prin urmare nominalul postverbal/postadjectival ajunge să exprime sensuri care ontologic sunt specifice altor categorii gramaticale. Această relaţie este similară cu utilizarea metaforică a unui lexem, a lui *leu,* de pildă, pentru Ahile.

[22] Cf. Martin, J. R., *op. cit.*

[23] O particularitate a limbajului informaticii este aceea de a nu fi unilingv. Se folosesc două coduri lingvistice: cel vernacular şi cel al limbii engleze. Această ultimă trăsătură există, deşi e nedorită, făcându-se eforturi să se traducă programele în limbile naţionale. Nu se poate vorbi de „împestriţare" cu barbarisme de origine engleză a acelor texte informatice, manuale de prezentare, chiar dicţionare de informatică care au ca tematică sau conţin referiri la diverse softwar-uri, ci de bilingvism. Bilingvismul este de neevitat când este denotativ şi denominativ. Bilingvismul utilizat stilistic este o caracteristică a computerezei.

[24] Cf. Channel, *op. cit.*, arată că modul de a atribui o valoare numerică este determinată în limbajul natural de opinia culturală a participanţilor la comunicare. Tendinţa este de a selecta un număr rotund.

[25] Cf Saeed, *op. cit.*, p. 107.

[26] Se ştie că este foarte greu de delimitat informaţia semantică de timp de cea de aspect. Există timpuri verbale care se diferenţiază numai după aspectul pe care îl au, cum este cazul imperfectului şi a perfectului compus.

[27] Nu discutăm aici calitatea stilistică a enunţului, care este îndoielnică tocmai din cauza determinanţilor adverbiali *cumva* şi *temeinic*.

[28] Trăsătura [+Agentivitate] apare când *a urma* are sensul figurat. Într-o propoziţie în care verbul are sens literal, de tipul lui *Ion urmează după Vasile,* trăsăturile agentivităţii şi caracterului telic dispar.

[29] Cf. Moeschler, *op. cit.*

[30] Cf. Zafiu$_a$, *op. cit.* Rolul expresiilor temporale de a reliefa mai este abordat în literatura de specialitate şi dintr-o perspectivă gestaltistă, care discută despre crearea unui 'fundal' (background) descriptiv, pe care se proiectează în 'avanscenă' o 'figură', în esenţă narativă. Cf. Moeschler *op. cit.*

[31] Cf. DSAL. În funcţie de trăsăturile [Static], [Durativ], [Telic], Saeed (cf. *op.cit.*, p. 113) identifică predicaţii de stare, de activitate, de proces, de realizare şi puctuale.

[32] Cf. *Merele sunt coapte* – predicaţie de stare, faţă de *Merele s-au copt* – predicaţie de proces.

[33] Cf. Chiţoran, Dumitru, Alexandra Cornilescu, *op. cit.*, iar pentru testele de verificare a presupoziţiilor, cf. Ştefănescu, Ariadna, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE:

AVRAM, MIOARA, 1997, *Gramatica pentru toți*, Bucureşti, Humanitas.

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA (coord.), 2000, *Lexic comun, lexic specializat*, Bucureşti, EUB.

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAŞU, LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAŞ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, Bucureşti, Nemira [DSAL].

CHANNELL, JOANNA, 1994, *Vague Language*, Oxford Univ. Press.

EHNINGER, DOUGLAS, 1989, „Science, Philosophy and Rhetoric: A Look Toward the Future", în *The Rhetoric of Western Thought*, James L. Goldoen, Goodwin F. Berquist, William E. Coleman (ed.), [ed. a patra], Kendall/Hunt Publishing Company.

HALLIDAY, M.A.K., 1994, *An Introduction to Functional Grammar*, Arnold.

KLEIBERT, GEORGES, 1990, *La sémantique du prototype. Catégoreis et sens lexical*, PUF.

MARGOLIS, PHILIP E., 1996, *Dicționar P.C.*, Bucureşti, Nemira.

J. R. MARTIN, „Literacy in science: learning to handle a text as technology", în *Writing Science. Literacy and Discursive Power*, Halliday, M.A.K., J. R. Martin (ed.), The Falmer Press, 166-202.

MOESCHLER, JACQUES, 1996, *Théorie pragmatique et pragmatique conversationelle*, Armand Colin.

MOESCHLER, JACQUES, ANNE REBOUL, 1999, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj, Editura Echinox.

REBOUL, ANNE, JACQUES MOESCHLER, 2001, *Pragmatica azi. O nouă știință a comunicării*, Cluj, Ed. Echinox.

SAEED, JOHN I., 2000, *Semantics*, Blackwell Publishers.

ŞTEFĂNESCU, ARIANDA, 2002, „Rolul presupoziției în calcularea dinamicii de schimbare a contextului", în *Actele colocviului catedrei de limba română*, 22-23 noiembrie 2001. *Perspective actuale în studiul limbii române*, Bucureşti, EUB, 339-354.

ZAFIU, RODICA, 2000, *Narațiune și poezie*, Bucureşti, All.

idem$_b$, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, EUB.

idem$_c$, „Strategii ale impreciziei: expresii ale vagului şi ale aproximării în limba română şi utilizarea lor discursivă", în *Actele colocviului catedrei de limba română*, 22-23 noiembrie 2001. *Perspective actuale în studiul limbii române*, Bucureşti, EUB, 363-376.

ZHANG, QIAO, 1998, „Fuzziness – vagueness – generality – ambiguity", în *Journal of Pragmatics*, 29, 13-31.

Izvoare:

Adobe Photoshop. Documentația oficială pentru însuşirea programului Adobe Photoshop 3, alcătuită de colectivul Adobe Systems Incorporated, 1995, Teora = *Adobe*

Byte România = *Byte*

Chip Computer Magasin = *Chip*

Cum să vă pregătiți computerul Macintosh. Noi caracteristici ale lui System 7.5, 1994, Apple Computer Inc. = *Macintosh*

Level = *Level*

Romania Online – Discutii. ROL.ro = *Discutii. Rol.ro*

România Liberă = *RLib*

România Literară = *RLit*

XtremPC = *XtremPC*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Corpus

(1) Magik are şi el o pereche pentru Socket 370, pe Aladdin Pro 5, care este în cele mai multe privinţe similar primului. (*Chip*, nr. 3, 2001, 68)

(1') Bol.com, nr. 2 în Europa după magazinul online al celor de la Amazon.com, nu aduce încă profit. (*XtremPC* 21, iunie, 2001, 9)

(2) Cei de la Discreet au pus pe serverul lor de FTP un fişier [...]. (*XtremPC*, 22, iul. 2001, 55)

(3) Cei cu ceva experienţă în ale Windows-ului au păţit-o cel puţin o dată, şi n-a fost ceva prea plăcut, mai ales când s-a pus problema reintroducerii pieselor de pe toate CD-urile. (*Chip*, nr. 6, 2000, 102)

(4) Pentru cei dornici să rupă urechea târgului, un distors cu reglaje de dirt şi noise va adăuga un plus de hârâială, tâzâială sau pârzâială track-urilor voastre. (*Chip*, nr. 6, 2000, 102)

(5) Cum pot să opresc şi eu restore-ul de la Windows Millenium, că se apucă să îmi facă backup chiar în timp ce mă joc counterstrike pe net şi mă omoară ăştia ca pe fraieri. (*XtremPC*, 22, iul. 2001, 54)

(6) Chip: Ai încercat vreodată să intri pe un server UNIX şi să vezi dacă are alte calculatoare în reţea, prin masquerading, să vezi dacă există vreunul cu Windows, să intri cu Samba pe windows-ul ălora?

Luciffer: Nu am încercat chestia asta [...].

Chip: Aşa poţi să vezi ce are omul pe calculator.

(7) Nu-mi convine, că pierd root-urile ălea, cum am pierdut aiurea unul din Koreea. Mi-a fost lene să mai bag alea de ascuns log-urile, şi am dat un –F de pe IRIX şi i-am omorât pe unii de la un post de radio. Dar a dispărut şi IP-ul. (*Chip*, nr. 6, 2000, 89)

(8) Băieţilor care proiectează plăci de bază la 100 MHz le va fi mult mai greu decât s-a prevăzut. (*Byte*, vol. 3, nr. 9, 1997, 46)

(8') De ceva vreme nu mai trimit în România, dar au trimis înainte. (*Chip*, nr. 6, 2000, 8)

(9) Există un top al celor mai bune zece, în care conduce de ceva timp reclama „Girls Talk" a celor din Nintedo. Vă asigur că merită văzută. (*XtremPC*, iunie, 2001, 11)

(9') 3D-ul a trecut pentru o vreme pe un plan secundar, capacitatea conexiunilor limitând posibilitatea de implementare a unei dimensiuni suplimentare, fie ea chiar una virtuală. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 52)

(9'') Organizaţia SDMI, din care face parte şi Sony, oferise totuşi cu ceva timp în urmă 10.000$ celui sau celor care vor reuşi să spargă o variantă de test a codului de protecţie. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 52)

(10) Microsoft Office 97. Cea mai populară suită - acum cu puterea web-ului - este un mare pas înainte în redefinirea modurilor de utilizare a aplicaţiilor soft - ea asigură inteligenţă şi automatizare, ajutând utilizatorul să-şi îndeplinească sarcinile într-un timp mai scurt, cu mai puţin efort şi la o calitate superioară.

(reclamă în *Byte*, vol. 3, nr. 2, febr. 1997, 15)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(11) Pe placă există şi un jumper pentru modificarea tensiunii de alimentare a procesorului, dar cum se modifică ea nu este explicat nicăieri.
(*XtremPC*, nr. 17, ian. 2001, 40)

(12) Rezultatele din teste sunt şi ele excelente.(*XtremPC*, nr. 17, ian. 2001, 43)

(13) Programele de genul celor produse de PXD MUSICSOFT [...] au declanşat şi vor mai declanşa controverse în sânul breslei muzicienilor. Mulţi vor spune, poate pe bună dreptate, că nu aşa se face muzica. Alţii le vor folosi, şi poate tocmai de aceea nu este recomandabil să-ţi lipeşti urechea de un televizor sau de un radio. Pentru că se poate lua. (*Chip*, nr. 6, 2000, 100)

(14) Odigo este un instant-messenger cross-platform care permite utilizatorilor să converseze cu cei care au ICQ. (*XtremPC* nr. 22, iul, 2001, 55)

(15) Chiar dacă vi se va părea un lucru simplu, carding-ul (procurarea şi folosirea de numere de cărţi de credit) nu este la îndemâna oricui.
(*Chip*, nr. 6, 2000, 88)

(16) Serviciul îţi oferă un soi de control panel prin care le poţi accesa şi administra mai rapid. (*XtremPC*, nr. 21, iunie 2001, 13)

(17) [http://www.catlltheshots.com] îţi permite să culegi mai multe blocuri de text şi imagini pe diverse site-uri pe care le poţi salva într-un soi de puzzle.
(*XtremPC*, nr. 21, iunie 2001, 12)

(18) Oraşele [...] protejate de prăpădul radiaţiilor de masive ecrane magnetice create cu tehnologii *demne de ceva* „treekie contest".
(*XtremPC*, ian., 2001, 66)

(19) Privind lucrurile cu luciditate, nu putem să nu observăm că acordul cu Rambus i-a cam pus în pioneze afacerea cu chipset-uri lui Intel.
(*Chip*, nr. 3, 2001, 68)

(20) Folosiţi Nok2Phone, un convertor între diferite formate de melodii pentru diverse telefoane mobile. [...] Dacă simţiţi nevoia să fiţi diferit şi un simplu tril de apel nu vă mai satisface, încercaţi acest soft.
(*XtremPC*, 22, iul. 2001, 55)

(21) Deşi per total comportarea la testarea 3D a fost una bună, o serie de anomalii şi-au făcut apariţia în 3Dmark 2000 la Helicopter Demo.
(*Chip*, nr. 6, 2000, 38)

(22) Calculatoarele, artefactele electronice, gadget-urile de tot felul ne invadează viaţa. (*XtremPC*, nr. 18, febr. 2001, 24)

(23) Power Macingtosh-ul tău este compatibil cu cele mai multe dintre programele de aplicaţie destinate utilizării pe calculatoare Macintosh.
(*Macintosh*, 30)

(24) Magik este un produs destul de bun: oferă o performanţă decentă (nu este cel mai rapid, dar este suficient de rapid) şi oferă necesarul de dotări pentru marea majoritate de genuri de plăci de bază din zona desktop.
(*Chip*, nr. 3, 2001, 68)

(25) Accesul la servicii tip Net2Phone este un lucru mai mult decât binevenit.
(*Chip*, nr. 6, 2000, 110)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(26) Pe altarul graficii, al sunetului – „cele mai răcnete tehnici" – 300 de straturi de texturi, dacă se poate, să geamă pixelii de frumusețe cât de Dolby pot ei.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 75)

(27) Programul are atât de multe butonașe, dichisuri și ciucurei încât uiți că bitmap-urile mănâncă memorie și [...] te apuci să faci muzică.

(*XtremPC*, nr. 18, 2001, 51)

(28) Dacă i815EP ar fi apărut în toamna lui 1999, în locul lui i820, peisajul în zona plăcilor de bază ar fi fost cu siguranță mult diferit.

(*Chip*, nr. 3, 2001, 68)

(29) Tree Profesional este un software care oferă de ceva vreme o soluție excelentă pentru această problemă, ocupându-se exclusiv cu creația de arbori și exportarea lor în diverse formate, acoperind toată plaja programelor de grafică 3D și nu numai, din moment ce există și opțiunea de a exporta copacii și ca imagini 2D.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 56)

(30) Un alt catalog internet specializat, în științele educației de data aceasta, este *AskERIC* [...].

Asemenea portaluri specializate sunt mai multe, pe diverse domenii, și în America ele fac parte din serviciile puse de Universități la dispoziția studenților iar participarea acestora la îmbunătățirea lor este o regulă. Ele dau astfel impresia că pot răspunde la orice întrebare, și într-un mod accesibil. (*RLit.*, 42, 2001, 22)

(31) Acest simbol indică faptul că Macintosh-ul tău nu poate porni din cauza unei probleme cu sistemul de operare sau cu hardware-ul calculatorului.

(*Macintosh*, 38)

(32) Cu ajutorul acestui sistem pot fi detectate și corectate erorile, fluctuațiile de temperatură și alte probleme. (*RLib.*, 7 nov., 2001, 12)

(33) Nu faceți alte modificări decât dacă știți ce faceți, altfel pot apărea necazuri.

(*Chip*, nr. 6, 2000, 108)

(34) Plugin-uri gen Viewpoint sau Web Driver reușesc să redea content 3D.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 52)

(35) Site-ul are puține materiale proprii, funcționând mai mult ca un compendiu al altor site-uri. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 68)

(36) Printre modurile de joc se găsesc Gravball, un soi de fotbal cu echipe de 25 de jucători. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 68)

(37) Mici „invenții' suplimentare gen guns akimbo.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 69)

(38) În add-on vor fi prezentate 30 de noi unități, un editor de misiuni și facilități ca „binoclu" pentru vederea la distanță pentru generali, pathfind-ing îmbunătățit și două noi tipuri de teren pentru scenarii: toamnă și deșert.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 69)

(39) Din păcate interacțiunea propriu-zisă cu copacul [...] nu a fost dezvoltată prea mult, fiind limitată la tăierea, cu ajutorul unei „drujbe" a crengilor nedorite.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 56)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(40) În afară de placa grafică şi de CPU, este vorba şi de alte componente ce au rol de „gât de sticlă": RAM-ul, înterfaţa sa cu northbridge-ul plăcii de bază şi interfaţa cu placa grafică.

(41) Nu cred că există vreun grafician 3D care să nu se fi lovit de „problema copacului" cum îmi place mie s-o numesc.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 56)

(42) O metodă de alocare de valori unor „fotoni' ce sunt emişi de sursele de lumină calculând imaginea finală prin intermediul coliziunilor dintre aceştia şi obiectele din scenă. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 57)

(43) Va fi lansat un patch [...] care va aduce o serie de îmbunătăţiri jocului: sătenii vor putea să joace fotbal, vor fi introduse noi vrăji[...], precum şi un controller updatat pentru coregrafia creaturilor atunci când cineva se joacă şi ascultă un CD cu muzică în acelaşi timp. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 71)

(44) Această orientare va fi benefică pentru terţi şi va asigura un salt de performanţă semnificativ. (*Byte*, vol.3, nr. 9, 1997, 46)

(44') Dacă vreţi să vă meargă Max-ul, mai aşteptaţi o vreme până [se] remediază situaţia. (*XtremPC*, 22, iul. 2001, 55)

(45) Pe site-ul [...] găsiţi un patch [...]. Downloadaţi-l cu încredere.

(*XtremPC*, 22, iul. 2001, 55)

(46) Din cât „feedback" primesc, nenumăratele echipe de entuziaşti care se aventurează în a îmbogăţi creaţiile Domnului cu „încă un joc românesc de succes" au pe firmament nişte proiecte de amploare uimitoare.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 74)

(47) Sunet mai 3D. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 75)

(48) Românul trebuie [...] să-şi dea duhul [...] pe toate altarele pe care şi le poate imagina – pe altarul programării – să tragă de toate funcţiile care la rândul lor să tragă de tot hardware-ul.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 75)

(49) Românul nu prea ştie să facă joace. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 75)

(50) Gamespot a făcut ce a făcut şi a pus mâna şi ochii pe o serie de noi screenshot-uri din noul Indepedence War 2. (*XtremPC*, ian. 2001, 62)

(51) Încercaţi cu JMC-uri (Joace mici şi Cool) – e un deliciu.

(*XtremPC*, ian. 2001, 75)

(52) Internetul face ce face şi captează eforturile tuturor producătorilor de software.

(*XtremPC*, nr. 20, 2001, 52)

(53) Acum nu mai fac hacking, am shell-uri în prostie. (*Chip*, nr. 6, 2000, 90)

(54) Condensatoarele electrolitice s-au înmulţit ca ciupercile după ploaie.

(*Byte*, vol.3, nr. 9, 1997, 46)

(55) Intel susţine sus şi tare că adoptarea frecvenţei de 100 de MHz este oricum inevitabilă, aşa că industria ar trebui să facă nu doi paşi mărunţi (66-83-100), ci unul mare (66-100). (*Byte*, vol.3, nr. 9, 1997 , 46)

(56) AGP poate prelungi viaţa magistralei PCI. (*Byte*, vol.3, nr. 9, 1997, 49)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(57) Prin redirecționarea graficii spre un canal dedicat, AGP eliberează banda PCI de cea mai mare bătaie de cap. (*Byte*, vol.3, nr. 9, 1997, 49)

(58) Placa s-a comportat surprinzător de bine. (*XtremPC*, nr. 7, 2000, 22)

(59) Dacă bănuiești că problema este legată de alt echipament, cum ar fi imprimanta sau un disc extern care este atașat la calculatorul tău, oprește acel echipament pentru 10 secunde sau mai mult, apoi pornește-l din nou. (*Macintosh*, 36)

(60) Oricât de costisitor ar părea, vă asigur că situația este viabilă și făcubilă cu aproape aceleași resurse ca un RPG clasic. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 75)

(61) Exportarea cheilor în regiștri este în general o idee bună înainte de o reinstalare. (*Chip*, nr. 6, 2000, 104)

(62) Ce e cool și ce nu prea. [titlu de articol] (*XtremPC*, febr. 2001, nr. 18, 74)

(63) Urmând cumva curentul apărut în industria de software, acela de a adăuga sufixul 2000 la numele unui nou release, firma MathSoft renovează temeinic imaginea programului care a consacrat-o. (*Chip*, nr. 6, 2000, 70)

(64) Cititorii noștri sunt cât de cât familiarizați cu conceptul de fotografie digitală. (*XtremPC*, febr. 2001, nr. 18, 24)

(65) O dată cu versiunea a șasea, lucrurile au progresat în mare, însă tendința de discotecizare a rămas neschimbată: pe cele trei CD-uri cu sample-uri nu poți găsi decât ritmuri hip-hop, drum&bass, dace și latino, ceea ce exclude din start prezența unui riff decent de chitară. În rest, interfața grafică este uluitoare: programul are atât de multe butonașe, dichisuri și ciucurei încât uiți că bitmap-urile mănâncă memorie și [...] te apuci să faci muzică. (*XtremPC*, febr. 2001, nr. 18, 51)

(66) Într-un fel sau altul, SiS a reușit până la urmă să-și construiască propria capacitate de producție de 0,18 microni, lucru pe care nu mulți și-l permit. (*Chip*, nr. 3, 2001, 72)

(67) Pegasus Maileste – unul din cei mai îndrăgiți și răspândiți clienți de e-mail gratuiți. În același timp este unul care este destul de bine realizat [...] fiind special recomandat acelora care au la dispoziție un sistem cu mai puține resurse. (*Chip*, nr. 6, 2001, 55)

(68) E cool sau nu? Pentru unii da, pentru alții nu. Aș crede totuși că sunt mai mulți cei care se simt mai atrași de partea cool a lucrurilor. În fond, este vorba de clasicul paradox al paharului plin (sau gol?) pe jumătate. (*XtremPC*, febr. 2001, nr. 18, 75)

(69) În cele mai multe cazuri, vei instala un program de aplicație pe discul tău dur intern. (*Macintosh*, 32)

(69') Mathcad 2000 [...] are acum prin versiunea sa Professional o interfață mult îmbunătățită, cu capabilități grafice, de editare și analiză a problemelor la nivel de proiect. (*Chip*, nr. 6, 2000, 70)

(70) Funcția de „Trace Error" este grozavă. (*Chip*, nr.6, 2000, 70)

(71) Și astfel ne trezim cetățeni oarecum turmentați de atâtea și atâtea elemente noi și originale pe inch-ul pătrat de monitor, ai unuia dintre orașele supraviețuitoare de pe bătrâna Terra. (*XtremPC*, ian. 2001, 66)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(72) Un plus de hârâială.

(73) [titlu de articol] Moromete nu e obsolete. (*Byte*, vol 3, nr. 2, febr. 1997, 132)

(74) Performanțele recomandă placa fiind foarte bune, de asemenea dotările sunt aproape de nivel maxim pentru o placă din această categorie. O alegere bună.
(*XtremPC*, nr. 17, ian. 2001, 40)

(75) În cazul în care te lasă bateria în timp ce faci transfer de date ai cam încurcat-o.
(*XtremPC*, nr. 23, aug. 2001, 26)

(76) O ciudățenie pe care am descoperit-o este faptul că poziția mufei de alimentare şi design-ul (sic!) pe care-l are soclul în care se montează, nu permite (sic!) o alimentare de la adaptorul AC simultană cu conectarea pentru sincronizarea de date cu PC-ul. Aşa că în cazul în care te lasă bateria în timp ce faci transfer de date ai cam încurcat-o. Totuşi, bateria fiind Lithium Polymer [..] ai posibilitatea să o încarci când vrei şi de câte ori vrei; aşa că e bine să te pregăteşti pentru vremuri grele dar interesante. (*XtremPC*, nr. 23, aug. 2001, 26)

(77) Din anumite puncte de vedere, VIA a reuşit să profite din plin de hotărârea şi putem spune încăpățânarea de care a dat dovadă în primăvara lui 1999, când a avut îndrăzneala să susțină un (potențial) standard pe care Intel era decis să-l ignore (este vorba despre PC133). Aceste lucruri i-au atras la momentul respectiv suficient suport din partea restului industriei, care a refuzat să fie o simplă turmă condusă de păstorul atotputernic şi şi-a urmat propriul drum. (*Chip*, nr. 3, 2001, 70)

(78) Ilie Ilie, un nume predestinat clonării. (*XtremPC*, iunie, 2001, 10/2)

(79) Marea problemă este că nu reuşim să comunicăm aşa cum ne-am dorit: prin microfon şi boxe, având doar un programel scriind cu viteză ca să nu ne omoare într-un joc oarecare. Aş vrea să ştiu dacă aveți vreun astfel de program sau dacă ştiți un nume sau mai bine ştiți cumva, din greşeală, vreun site de unde se poate descărca aşa ceva, dar bineînțeles fără money. (*XtremPC*, nr. 24, 2001, 56)

(80) Itemurile ascunse de cei de la Tehnic. (*XtremPC*, nr. 24, 2001, 98)

(81) Designul plăcut, cu care cei de la Logitech ne-au obişnuit în ultima vreme, a reuşit să impresioneze multe persoane de prin redacția noastră.
(*Level*, nr. 4, 2000, 78)

(82) A fost distracție. Dinozauri diformi, împiedicându-se de rădăcini, ce scoteau câte o înjurătură ciudat de umană când se loveau prea tare.
(*XtremPC*, nr. 24, 2001, 98)

(83) Compania NVIDIA a anunțat o tehnologie care va putea mări mult viața bateriei din notebook-urile care folosesc GPU-uri din familia Geforce2 GO sau Quadro2 Go (deci nu orice fel de notebook).
(*XtremPC*, nr. 24, 2001, 26)

(84) Oricine poate „vedea" traficul, poate să citească datele conținute în pachete. [...] Soluția la aceste probleme a permis apariția VPN şi şi a fost denumită „tunnelling". În loc de pachete lansate într-un mediu care nu oferă protecție, datele sunt mai întâi criptate, apoi încapsulate în pachete de tip IP şi trimise printr-un „tunel" virtual prin Internet. (*Chip*, nr. 6, 2000, 96)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(85) Tonul a fost dat de către 3dfx acum câțiva ani, cu al lor Voodoo, care până la urmă a revoluționat industria chipset-urilor video, introducând accelerare 3D în mijlocul epocii de glorie a graficii 2D. (*Chip*, nr. 6, 2000, 38)

(86) Relativ repede, lucrurile au căpătat o amploare nebănuită, piața 3D începând să absoarbă treptat pe cea 2D prin apariția soluțiilor integrate gen Voodoo Rush sau Riva ZX, ajungându-se până la urmă la o tendință din ce în ce mai mare de coagulare, mulți giganți de altă dată fiind sortiți eliminării de pe această piață.
(*Chip*, nr. 6, 2000, 38)

(87) SOCKS 5 este puțin mai diferit de L2TP sau IPSec: el seamănă cu un server proxy și lucrează la nivelul de socket TCP. (*Chip*, nr. 6, 2000, 97)

(88) Am și o sugestie pentru conținutul revistei: încercați să introduceți un fel de dicționar cu terminologie din IT, pentru că mulți (printre care mă număr și eu) nu prea știu ce înseamnă multe prescurtări sau termeni. Și este foarte greu să găsești pe cineva dispus să-ți explice" (*Chip*, nr. 6, 2000, 108)

(89) Oferă două ieșiri de tip Line Out. (*Level*, nr. 4, 2000, 78)

(90) Acesta e farmecul overlokingului: nu se știe niciodată ce performanță poți obține. Se pare că ați fost mai norocos decât noi, ceea ce e foarte bine.
(*Chip*, nr. 6, 2000, 109)

(91) În afară de voce și de facilitățile specifice accesului la Internet, Zapp Mobile oferă o gamă largă de servicii care transformă telefoanele mobile Zapp în veritabile birouri mobile. (*Ziua*, nr. 2278, 8-9 dec. 2001, 9)

(92) Forța și numele unor lideri mondiali ai industriei telecomunicațiilor [...] vor genera oportunități deosebite pentru industria de înaltă tehnologie din România.
(*Ziua*, nr. 2278, 8-9 dec. 2001, 9)

(93) *Office XP Professional* reorganizează procesul de prelucrare a informației și ușurează operațiunile de creare, partajare și analiză a informațiilor importante. Obținerea rezultatelor este mai simplă, colaborarea între utilizatori este mai ușoară. *Office XP* – experiența unui mod de lucru mai inteligent.
(*RLib*. 12 dec. 2001, 12 [reclamă la Microsoft Office^{XP} Professional Romanian])

(94) Să-ți faci o afacere pe Internet, așa, un fel de „dot.com" românesc (un punct.ro, nu?), să vinzi aer la pungă de un leu de acasă și să-ți vină banii direct în bancă, ăsta da vis frumos. (*RLib*, 19 nov. 2001, 10)

(95) E adevărat, că oricine își poate face un site cu câțiva dolari pe lună, însă de aici [și] până la a pune pe acel site toată „mobila" necesară unui magazin virtual (sau măcar o bază de date decentă) este cale lungă și puțin bătută. „Chiria" cerută în România pentru un site de proporții medii, plus multele probleme care încă mai bântuie pe liniile furnizorilor de Internet ar fi suficient să falimenteze multe astfel de afaceri.
(*RLib*, 19 nov. 2001, 10)

(96) Pe afară, orice firmă care-și dorește o prezență pe Internet, fără bătaia de cap a instalării unui server la propriul sediu, închiriază unul de la ISP și îl administrează de la distanță. Întrebați de curiozitate cât costă o asemenea soluție la noi și o să vă treacă orice chef. (*RLib*, 19 nov. 2001, 10)

(97) Un singur lucru îi lipsește. Este vorba de rotița de scroll.
(*Level*, nr. 4, 2000, 78)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(98) CONNEX are un sistem flexibil de abonamente de tip standard sau cu minute incluse, care permite fiecăruia să își aleagă varianta cea mai potrivită, în funcție de cât, când și cu cine dorește să vorbească.

(*Germanos îți dăruiește universul tehnologiei* [pliant publicitar], dec. 2001, 8)

(99) Bibliotecile virtuale nu sunt o noutate în lumea WWW [...]. Realizările românești în acest domeniu sunt abia la începuturi, pe situri care se completează, am putea spune, sub ochii noștri. (*RLit*, nr. 33, 2001, 23)

(100) A: Dear humans,

I'm Zerling. Got it? Și nu-mi place LEVEL-ul! De ce? Nu știu! Cred că pentru că nu are multe demo-uri și un browser frumos. Cu browserul sunteți chiar penibili!

B: Frate! Eu am explicat de zece mii de ori care e treaba cu CD-ul. Nu se face la noi în țară, și nu prea avem multe de spus în această privință.

(*Level*, nr. 4, 2000, 81)

(101) [răspunzând la o scrisoare] Partea cu Andrei Schalangen o lăsăm deoparte, noi am uitat deja, și nu are rost să iscăm un mic scandal, că e păcat de rubrica de mail. Oricum sunt mai mulți care au aceeași părere ca tine.

(*Level*, nr. 4, 2000, 81)

(102) Dacă la faza cu jocurile originale ai și tu dreptatea ta, deși la noi la redacție primim multe telefoane în care gamerii ne întreabă prețuri și distribuitori la (sic!) jocuri originale, deci ceva tot mișcă, în ceea ce privește TVA-ul greșești. Până acum la noi era de 0%, acum este 19%. Așa că... În rest, toate bune.

(*Level*, nr. 4, 2000, 81)

(103) DF1 a fost un joc tare, la vremea lui, care a scris oarecum istorie.

(*Level*, nr. 4, 2000, 81)

(104) Deși puțini își permit un calculator, iar dintre aceștia și mai puțini au un sistem cât de cât decent sau acces la Internet, românul de rând este atras de această mașinărie ciudată. (*Level*, nr. 4, 2000, 3)

(105) Haideți să vedem împreună ce a mai apărut în materie de chipset-uri.

(*Chip*, nr. 3, 2001, 68)

(106) Performanță fără bătăi de cap. (*XtremPC*, nr. 22, 2001, 33)

(107) Permite un pic de overlocking. (*idem*)

(108) Bundel-ul slăbuț calitativ. (*idem*)

(109) Review-ul mult dorit. (*Chip*, 2001, 44)

(110) Când vei învăța și tu asm atunci mai vorbim. Orice prost care a terminat liceul știe oleacă de c., mă. Și nu înțeleg chestia cu 'privet'. Ești moldovean, sau ce? Se zice privat... Whatever. Have a nice day!

(Discuții.ROL.ro, 12 nov. 2001)

(111) Mă, frați români, măcar dați un replay și spuneți că nu vă merge – până la urmă e o chestie de bun simț (trimit crack-uri și primesc de la mulți camarazi virtuali de-afară, dar întotdeauna am primit și am dat răspunsuri).

(*idem*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(112) A scris 100.000 de linii sub forma unui program supercomplex, ... ceva de genu' Hello World. (*idem*)

(113) Profesorii tre' să te îndrume, să te facă să înțelegi algoritmul, nu să știe toate „șmecheriile" de sintaxă ale unui limbaj de programare. (*idem*)

(114) Rasele din joc sunt Elf, Orc, Dwarf, Human, Undead, Fasery, Avian (un fel de păsări) și Halfling; fiecare rasă are proprietăți specifice și plus-uri sau minus-uri în diverse domenii. De exemplu, elfii au un bonus pe partea de magie, halflingii sunt maeștri în a face obiecte să dispară. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 71)

(115) Ultimul patch [...] ar trebui să rezolve câteva probleme legate de Battlenet și să elimine o schimbare făcută în 0,8, în domeniul calculării distanțelor, care provoca probleme de gameplay. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 71)

(116) Hoții pot executa o gamă largă de operațiuni, plecând de la spionaj, incendieri, sabotaje, până la banalul furt. (*XtremPC*, nr. 20, 2001, 71)

(117) După 630, SiS a lansat pe piață un urmaș al acestuia în zona platformei Socket 370, și anume pe 635. Dacă toți ceilalți producători oferă un set format din două cipuri, în cazul lui 635 avem a face cu unul singur, acesta conținând toate funcțiile celor două.[...] SiS a conceput și 730S. (*Chip*, nr. 3, 2001, 72)

(118) Cam asta e cu luatul cardurilor. (*Chip*, nr. 6, 2000, 88)

(119) Procesul pare simplu, dar vă garantez că va trece *ceva timp* până când veți reuși să creați o structură care să nu colapseze, ca să nu mai vorbim de animarea ei. (*XtremPC*, ian. 2001, 11/2)

(120) Setările din ce în ce mai complexe odată cu creșterea numărului de versiune pot mânca ceva timp. (*Chip*, nr. 6, 2000, 104)

(121) Datorită noului Armada M 700 cu procesor Intel R Penttium R III 700 MHz poți acum să faci față oricăror situații neprevăzute. (*Chip*, 3, 2001, 37)

Abstract

Computerese has several procedures to realise the semantic underspecification, out of which some are discussed here: vague referential nominal constructions, vague general terms, vague predications, temporal vague constructions. Linguistic vagueness is linking pieces of knowledge and contributes to the relevance of this technical language, and to the realization of several pragmatic strategies.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Partea a III-a

PRAGMASTILISTICĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DISCURSUL PUBLICITAR ACTUAL ASPECTE RETORICE (I)

MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

L'air est un composé
d'oxygène,d'azote et de publicité.[1]
(Robert Guérin)

CONSIDERAŢII GENERALE

Afirmaţia propusă ca *motto* este mai mult decât o metaforă paradoxală şi ludică. Ea poate fi acceptată ca indice predictiv al unei caracteristici esenţiale a sistemului actual de comunicare interumană: diversificarea tipologică şi specializarea funcţională a structurilor discursive. În acest sens, evoluţia stilului publicistic românesc din ultimul deceniu oferă exemple concludente, respectiv consolidarea şi expansiunea unei noi subvariante textuale – *discursul publicitar* (DP).

Acest tip particular de discurs constituie instrumentul fundamental pentru publicitate, înţeleasă ca „utilizare de către un vânzător a unor mijloace plătite pentru a comunica informaţii convingătoare despre produsele şi serviciile pe care le oferă /.../ sau despre organizaţia căreia îi aparţine." [2]

Genetic şi funcţional, DP este strict dependent de factori economici, financiari şi de marketing, socio-psihologici şi statistici.[3] Ca organizare formală, DP relevă – metaforic vorbind – „o piaţă a limbajului"[4], în sensul că activează, în forme şi cu intenţii specifice, mecanisme de ordin lingvistic, retorico-stilistic şi pragmatic. În plus, în majoritatea cazurilor, DP este un construct mixt[5] sau eterogen din punct de vedere semiotic: el presupune funcţionarea sincretică a două componente: *verbală* şi *non-verbală*, aceasta, la rândul ei, plurivalentă senzorial (vizuală, auditivă, eventual olfactivă, gustativă sau tactilă, în funcţie de canalul sau de condiţiile generale de trasmitere a reclamei).

Observaţiile de mai jos, privind retorica discursului publicitar, vor avea în vedere exclusiv reclama scrisă, pusă în circulaţie de ziare, reviste, fluturaşi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

publicitari, prospecte, pliante, ambalaje, afişe, panouri rutiere, bannere. Corpusul analizat, format din circa 800 de anunţuri, reflectă modalităţi de construcţie a DP românesc, utilizate preferenţial în anii 2000–2002 (exemple anterioare acestei perioade au fost rareori aduse în discuţie).

În varianta ideală şi canonică, reclama scrisă se compune[6] din *redacţional* (text informativ, de prezentare propriu-zisă a produsului) şi *elemente paratextuale*[7], verbale şi grafice[8]: titlul, marca firmei şi a produsului, sloganul, logoul, imagini figurative şi / sau non-figurative. Formele concrete de realizare a DP sunt variante combinatorii, caracterizate frecvent prin absenţa unuia sau mai multor elemente constitutive din inventarul virtual şi complet. Astfel, redacţionalul poate fi omis când obiectul reclamei este bine cunoscut (băuturi, cosmetice, detergenţi etc.) sau când reclama explicită este interzisă (la ţigări, de exemplu); titlul, sloganul sau imaginea au, de asemenea, ocurenţă facultativă. În această ordine de idei, se impune o precizare de principiu. Elementele paratextuale nu formează planul „periferic" al textului – accesoriu cu simplu rol de „acompaniere" a anunţului de bază. Asociat redacţionalului şi – cu precădere – în absenţa acestuia, paratextul publicitar dezvoltă funcţii multiple: produce şi/sau corectează expectaţii, informează, (dez)-ambiguizează mesajul, stimulează atenţia şi interesul, delectează şi – în ultimă instanţă – manipulează receptorul. Eficienţa persuasivă a componentei paratextuale este garantată de recursul la artificii retorice (lingvistice şi iconice) provocatoare, vizând spiritul de observaţie, gândirea logică şi competenţa culturală a receptorului.

În ansamblu, DP creează un univers fictiv – optimist şi idilic[9] – propus ca model pentru lumea reală. Ca atare, DP este orientat simultan în două direcţii, obligatorii şi echivalente ca importanţă: (a) obiectul / serviciul promovat, „ţintă" a elogiului, concretizat într-o formă oarecare de encomion şi (b) publicul-receptor, „ţintă" a strategiilor persuasive, guvernate de câteva atitudini de bază: sfat, recomandare, influenţare a deciziilor, ordin etc..

În acest mod, reclama – simbolică pentru societatea contemporană – reactivează genurile şi tehnicile discursive fixate de retorica antică[10]. Exprimând intenţia de a elogia (un obiect) şi de a sfătui, dirija (un ipotetic beneficiar), DP prezintă similitudini importante cu genul *epidictic* (*demonstrativ*), respectiv *deliberativ*; prin extensie, în măsura în care DP poate fi considerat o „pledoarie" în favoarea unui obiect / serviciu, el evocă trăsături ale genului *judiciar*. Prin raportare la formele de prezentare ale celor trei genuri discursive, DP este mai selectiv şi puternic insinuant. Aparent, DP cultivă şi evidenţiază exclusiv atitudini pozitiv-euforice; *în* şi *prin* subtext, se induc însă intenţii comunicative antitetice: negaţia, refuzul, blamul, orientate spre produsele „concurente".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Indiferent de structura sa compoziţională, DP are o destinaţie concretă şi practică: el creează premisele optime pentru aderarea unei colectivităţi la o ofertă (comercială) oarecare. Extinzând aria de cuprindere a unei sintagme recente, putem afirma că DP pune în evidenţă o „retorică a cotidianului"[11] care exploatează funcţia informativă, persuasivă[12], de seducţie şi de manipulare a limbajului şi a imaginii. Un DP reuşit presupune, la nivelul receptării, mişcarea dinspre „faire – croire" spre „devoir – faire"[13].

Fundamentale pentru comunicarea publicitară eficientă sunt strategiile argumentative şi de ambiguizare a discursului.

STRATEGIILE ARGUMENTATIVE

Variantele definitorii pentru publicitatea scrisă valorifică mai ales *probele artificiale,* generate de diverse mecanisme retorice. Prin importanţă şi frecvenţă, pe prim plan se situează *probele deductive* şi *probele inductive*[14].

Argumentaţia deductivă se bazează pe raţionamente. În cadrul unei secvenţe textuale de acest tip, succesiunea enunţurilor etalează o succesiune de operaţii logice, reductibile la relaţia „premise" (majoră şi minoră) „concluzie". Mişcarea logică dinspre premise spre o concluzie produce, la nivelul semnificaţiei de ansamblu o textului, glisarea de la o opinie / convingere anterioară, la una nouă, formată fie prin consolidarea, fie prin respingerea celei dintâi.

Cele două tipare argumentative fundamentale – *silogismul* şi *entimema*[15] – sunt inegal valorificate în publicitatea românească actuală. Preferinţa evidentă pentru entimemă – secvenţă argumentativă trunchiată prin suprimarea unei premise şi / sau a concluziei – este în acord cu o caracteristică generală a retoricii DP: tendinţa de a specula formule discursive de tip ludic, fondate pe elipsă şi implicit, apte să determine ipostaza cooperantă şi de co-autoriat a receptorului (ideal).

Entimemele[17] limitate la premisa minoră creează un şablon tipic pentru construcţia sloganului publicitar:

Petrom - esenţa mişcării
Adevărata plăcere. Winston (marcă de ţigări)
Eşti abonat HBO, eşti norocos
Alegi inteligent. Conduci zâmbind (Renault-Clio Symbol) sunt exemple care permit reconstituirea premisei majore *(*Calitatea produselor este esenţială. / *Oamenii apreciază rafinamentul. / *Este de dorit să ai noroc. /*Inteligenţa este o calitate esenţială),* dar şi deducerea concluziei (îndemnul de a cumpăra un produs sau de a apela la un anumit serviciu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În calitatea sa de raționament deductiv eliptic şi spre deosebire de silogism, entimema admite premise plauzibile (şi nu neapărat „adevărate"), precum şi concluzii verosimile, posibil de negat, contestat, remaniat etc. (a se vedea exemplele de mai sus). Această normă, relativ laxă, de elaborare a raționamentului incomplet favorizează utilizarea entimemei în comunicarea publicitară. Respectând principiul faptului verosimil sau probabil (susținut şi de toposurile fundamentale într-o cultură dată – cantitate, calitate, unicitate, esență etc.), receptorul reface şi completează el însuşi premisa şi/sau concluzia absente.

Frecvent, entimema din reclama scrisă beneficiază de suportul imaginii, care acoperă goluri din planul logic şi lingvistic. Să urmărim un exemplu mai complicat de entimemă publicitară, respectiv un panou stradal având ca temă berea Kaiser[18]:

Componenta verbală este limitată la două enunțuri: *Chiar şi Napoleon?* şi *Bei Kaiser, eşti Kaiser!* Interogația retorică, aluzie culturală parodică la celebra apostrofă a lui Caesar „Tu qouque fili mi?" se suprapune peste emblema sa iconică – imaginea „umbră" a lui Napoleon; enunțul exclamativ, asociat imaginii denotative (sticla cu bere Kaiser) îşi subordonează grafic jumătatea din dreapta a panoului, dar în fapt întreaga reclamă. Reconstituirea structurii argumentative complete presupune un şir de faze conexe, interesante la trei niveluri: lingvistic, logic şi iconic.

Premisa majoră explicită (*Chiar şi Napoleon?*), eliptică gramatical, introduce o notă de ambiguitate, rezolvată prin punerea în relație cu concluzia şi cu imaginea denotativă (*Chiar şi Napoleon [bea bere Kaiser]?*) → premisă minoră implicită (* *Şi eu/tu/ar trebui să beau/bei bere Kaiser*) → concluzie explicită incompletă (*[Deci, dacă] bei Kaiser, eşti Kaiser*), formulată aforistic şi ludic, în limbaj figurativ complicat: metonimia numelui şi repetiția de tipul antanaclazei (*Kaiser* 1. „marcă de bere", 2. „împărat"). În plus, concluzia explicită maschează şi în acelaşi timp relevă prin insinuație concluzia de fond (* *Preferă/cumpără berea superioară Kaiser şi nu alte sortimente*).

Argumentația inductivă se sprijină pe exemple. În acest sens, tradiția retorică a confirmat capacitatea argumentativă a secvențelor narative[19] şi descriptive. A nara un eveniment sau a descrie un obiect reprezintă, în ultimă instanță, o metodă de a surprinde cazuri şi elemente tipice, posibil de acceptat ca modele de referință.

Narațiunea publicitară[20], componentă tradițională a strategiei argumentative persuasive, este, în general, inabil exploatată în publicitatea românească actuală. Concis şi rudimentar ca „istorie", DP saturează scheme narative extrem de simple şi inevitabil eliptice. Norma de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

bază constă în actualizarea incompletă a elementelor constitutive ale narației (succesiune de evenimente unitare, personaje în acțiune, punere în intrigă, morală) și a momentelor narației (situație inițială → complicare conflictuală → transformări → rezolvare → evaluare → situație finală). De regulă, DP reține un singur moment epic, care devine simplu pretext de punere în valoare a unei oferte comerciale. Frecvent, secvențele narative minimale se situează la limita cu descrierea narativizată (vezi infra reclama pentru Mentat).

Reclamele „în cascadă", care mimează serialele TV sau romanul foileton sunt, de asemenea, false narații, formate prin însumarea enumerativă a unor momente epice de rang egal, concepute ca „variațiuni pe aceeași temă".

Exemplul tipic – reclama pentru medicamentul antispastic No-Spa (revista „Farmacia ta"/febr. 2001):

Dispusă în episoade corespunzătoare lunilor anului , reclama simulează scenariul narativ. Titlurile și subtitlurile - distih (*Episodul lunii mai. Mai vrei la cofetărie? Ai o criză-n farfurie*! sau *Episodul lunii august. De Sfânta Maria Mare, Te pândesc crize biliare!)*, dar și sloganul (*Salvarea ta e No-Spa!*) contribuie în mod decisiv la crearea „iluziei narative". De fapt, mărcile inițiale și finale de semnalizare a narației încadrează secvențe nesemnificative sub raportul tensiunii și al progresiei epice:

Episodul lunii iunie.
Pe el îl entuziasmează,
Ție, criza-ți declanșează.
De 1 Iunie, copilul tău va fi încântat să-l duci la film, în parc sau la zoo și apoi să mâncați un hamburger împreună. Dacă vrei să-i faci copilului tău o bucurie, ai totuși grijă să nu te apuce o criză de bilă. Și dacă totuși se întâmplă, Salvarea ta, e No- Spa!

În construcția momentului epic propriu-zis, interesează exclusiv retorica ludicului persuasiv. Reținem două procedee, convergente ca efect: – narația de tip anticipativ, dominată de verbe la indicativ prezent cu valoare de viitor, conturează evenimente ipotetice pozitive și negative; ipoteza negativă justifică sloganul; – narația, prezentată atipic, la persoana a II-a, admite ca posibil referent pe oricare dintre receptorii anunțului, astfel încât, ipostazele de personaj nedeterminat și de receptor al textului devin, convențional, superpozabile, iar strategia identificării între universul fictiv și cel real înregistrează astfel o nouă formă de reprezentare.

În publicitatea românească, narațiunea cu schemă compozițională completă se înregistrează sporadic. In exemplul de mai jos, pastișa basmului popular creează elementul surpriză, cu inerentul efect de stimulare a curiozității / atenției cititorului, deși dilatarea povestirii trucate este riscantă în sensul că receptorul adult poate să respingă convenția epicului ludic:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Povestea prințului care nu voia să mănânce.

A fost odată un rege care avea un fiu de care era foarte mândru. Tânărul prinț era un elev sârguincios, un cavaler iute ca fulgerul și un spadasin care-i întrecea pe cei mai buni războinici. Totuși, fericirea regelui a fost repede tulburată. Brusc, într-o zi, prințul n-a vrut să mănânce și devenea, pe zi ce trece, tot mai slab (...). Bucătarii curții îi aduceau tânărului prinț bucatele cele mai alese: claponi rumeniți, purceluși de lapte cu mireasmă de rozmarin, crapi pescuiți în heleșteul castelului, languste din mările îndepărtate, fructe exotice și felurite dulciuri. Nefericitul prinț refuza totul scuturând din cap. A chemat apoi regele medicii și profesorii cei mai cunoscuți de pe pământ.

...Într-o noapte cu o furtună nemaipomenită, regele disperat stătea pe un scaun la căpătâiul fiului său neștiind ce să facă. Deodată se aud bătăi în ușa castelului: „Cine-i acolo?", strigă căpitanul ridicând halebarda. „Un biet brutar", se auzi o voce. „Vezi-ți de drum, dacă-ți vrei binele." (...). Dar, în acel moment apare regele și dă ordine să se deschidă poarta. „Prințul își va regăsi sănătatea și voioșia dacă mănâncă asta", spune băiatul arătându-i regelui surprins pâine albă și rumenă.

Când prințul a terminat de mâncat s-a simțit mult mai bine. Vestea cea mare s-a răspândit în tot regatul. Poporul s-a înveselit și a ajuns la o concluzie: pâinea este un aliment bogat și sănătos ale cărei virtuți sunt, cel mai adesea, necunoscute.

Pâinea este sarea vieții.

Iowa S.A. – brutăria MIGROS.

D e s c r i e r e a p u b l i c i t a r ă[21], procedeu argumentativ eficient în măsura în care prezintă structura și calitățile unui obiect, definește, prin excelență, partea redacțională a reclamei.

Secvențele descriptive inserate în DP românesc actual urmează o schemă simplificată și , de regulă, fragmentară de construcție. Dintre cele patru proceduri descriptive de bază sunt actualizate, obligatoriu, numai două mecanisme: *ancorajul referențial* și *aspectualizarea*[22]

Ancorajul, operație de semnalizare a referentului printr-un substantiv comun, propriu sau printr-o sintagmă nominală, este fundamental pentru orice tip de reclamă; specific pentru publicitatea scrisă este ancorajul emfatic, cu dublă justificare funcțională: desemnare exactă și subliniere a referentului. Exemplele concrete acoperă câteva matrici, având ca numitor comun tendința de a transforma ancorajul într-o „figură a insistenței", în speță a persuasiunii:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• titlu cu numele produsului / serviciului + aceeaşi unitate lexicală/ sintagmatică în deschiderea descrierii (***Renault Mégane – Renault Mégane*** *înseamnă confort* (...));

• titlu-sintagmă cu numele produsului + un fragment din sintagma-titlu în deschiderea descrierii; uneori, titlul apare în versiune bilingvă, ceea ce înseamnă o triplă marcare inițială a produsului (***Gel de duş cu lapte şi miere. Milk & Honey Shower Gel. Gel de duş*** *delicat*...(cosmetice Avon));

• titlu cu numele produsului + reluare sinonimică prin hiperonim în deschiderea descrierii (***Noul Passat. O maşină*** *care*...);

• reluare multiplă a numelui-titlu în poziție anaforică, marcând emfatic un lanț de subsecvențe tematice: ***Finalgon*** *alină durerile articulare (...).* ***Finalgon*** *pătruns în piele acționează rapid.* ***Finalgon*** *acționează chiar şi în cele mai puternice dureri.* ***Finalgon*** *intensifică de 5 ori circulația sângelui.* ***Finalgon*** *(...)* ***Finalgon*** *(...)* ***Finalgon*** *(...).*

Aspectualizarea, procedură de decupare şi descompunere a obiectului descris în părți componente şi / sau caracteristici, relevă variante dintre cele mai diverse, eventual imprevizibile, fisurând stereotipii aparent foarte stabile ale tehnicii descriptive.

Cu simplă intenție de exemplificare, semnalăm:

• aspectualizarea minimală (în 2–3 componente) sau dezvoltată, prezentată sub forma brevilocventă a enumerării nominale paratactice (*Medicină internă, cardiologie, dermatologie, O.R.L., analize medicale* / Policlinica Simona) respectiv a grupului de enunțuri coerente şi coezive:

> *P u n t o este singura maşină din clasa ei cu* ***6 airbag-uri****;* ***2 frontale, 2 laterale*** *şi* ***2 window bag-uri****. Sistemul Dual Drive face condusul prin oraş mai plăcut prin setarea City a* ***servodirecției electronice****. În plus, beneficiezi de* ***caroserie*** *cu deformare controlată,* ***ABS*** *cu distribuție electronică a frânării şi* ***întrerupător inerțial*** *al alimentării cu combustibil* ... (Fiat Punto);

• aspectualizarea dezvoltată de tipul „a face"; aglomerarea enumerativă a unor micro-secvențe centrate pe verbe de acțiune, la persoana a III-a, generează „descrieri narativizate", perfect compatibile cu anunțurile care pun în evidență performanțele unui produs:

> *M e n t a t. Tonic cerebral şi nervos.* ***Stimulează*** *memoria şi concentrația (sic!).* ***Înlătură*** *surmenajul intelectual.* ***Îmbunătățeşte*** *performanțele elevilor şi studenților.* ***Reduce*** *stările nervoase (anxietatea) şi asigură un somn normal.* ***Acționează*** *împotriva senilității;*

• aspectualizarea dezvoltată de tipul „a face", în cadrul unei „descrieri narativizate" la persoana a II-a singular; transferul – imprevizibil şi convențional – al acțiunilor dinspre obiectul reclamei spre beneficiar, asigură bivalența

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

funcțională a textului: descrierea este deopotrivă argument de calitate a produsului şi formă de expresie a actelor directive:

> ***Tu decizi** ce **să faci** cu noul Nokia 3310. **Compune-ți** propria melodie de apel. **Schimbă-i** Capacele Xpress-on. **Creează-ți** propriul screensaver. **Stabileşte** un nou record la Bantumi (...). **Foloseşte** noile facilități chat pentru lucruri serioase sau ... pur şi simplu ca să te distrezi. **Ia-ți** noul Nokia 3310 şi **fă-l** cu adevărat al tău;*

• aspectualizarea dublă, în paralel, în două registre stilistice diferite: tehnico-ştiințific şi publicitar, în varianta colocvial-familiară şi hiperbolizantă; procedeul, curent în reclama farmaceutică, este definitoriu pentru acest DP de compromis, care vizează simultan atragerea a două categorii de public-țintă: specialistul care recomandă produsul şi pacientul, beneficiar (real sau virtual) al acestuia:

> *Creşte randamentul intelectual. Măreşte capacitatea de memorare şi atenția. Dezvoltă abilitățile de comunicare. Numai dacă vrei ...*
>
> ***- să ți se aprindă becul***
> ***- să ți se învârtă rotițele***
> ***- să-ți meargă mintea***
> ***- să-ți pice fisa***
> ***- să nu-ți stea mintea în loc***
> ***- să ai „lecția învățată"***
> ***- să ai mintea ascuțită*** (Ascolecitin, Lecitină + Vitamina C);

• aspectualizarea prin negație, truc publicitar (cu probabilă sursă beletristică), de prelungire a stării de aşteptare: ***Nu este un talk show** ... **nu este telenovelă** ... **nu este divertisment** ... este altceva ... „5 pentru națiune"* (Emisiune la TVR2);

• aspectualizarea virtuală, presupusă, dar neactualizată în text:

> *Der Neue Audi A4. Detalii în limba română la telefon 203.28.16.*

Extrem de slab sub raportul informației concrete, nu astfel de anunț este remarcabil ca artificiu persuasiv. El îşi selectează receptorii interesați, pentru care funcționează temporar ca o şaradă; rezolvarea enigmei implică, obligatoriu, solicitarea / obținerea descrierii verbalizate, cu statut de „argument al calității" în cadrul relației interpersonale „agent de vânzare – (virtual) cumpărător";

• aspectualizarea constând în decupajul şi acumularea caracteristicilor obiectului descris, considerat ca un întreg (şi nu a părților sale componente); anunțurile farmaceutice, cosmetice şi tehnice sunt construite frecvent după acest model, eventual stereotip, care întreține retorica superlativului, în speță a elogiului:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Antiinflamator, antireumatic, antialgic (Fastum Gel)
Mai proaspăt, mai pufos, mai parfumat (Cocolino – balsam de rufe)
Copleşitor – fenomenal – impetuos – excepţional – impresionant – excelent – imbatabil – năvalnic – extraordinar – minunat – fascinant – formidabil – inefabil – sublim – exploziv – ideal – incomparabil – fantastic – inepuizabil – uimitor – măreţ – superb – uluitor – încântător – vijelios – nemaipomenit – fabulos – incitant – strălucitor – palpitant – scânteietor – spectaculos – neobişnuit – sclipitor - ... atât şi nimic mai mult !!! Am omis ceva?...CIELO

sau, în variante sporadic atestate, pseudo- „autoportretul" elogios, prin cumul de caracteristici, grefate pe transpoziţia gramaticală persoana a II-a > persoana I:

Ţi-ai dori să începi o carieră în domeniul financiar (...) la Commercial Union, numărul 1 pe piaţa britanică a asigurărilor? ***Sunt dinamic. Bun organizator. Bun comunicator. Am spirit de echipă.*** *(...)* (Commercial Union. Asigurări de viaţă).

Funcţia argumentativă a descrierii derivă din trăsătura intrinsecă acestui tip de secvenţă textuală de a fi centrată pe obiect (părţi componente + caracteristici). Descrierea, formă mascată sau ostentativă de elogiu, validează statutul epidictic al DP. În acest sens, apare justificată preferinţa pentru două atitudini descriptive.[23]

Descrierea reprezentativă este vehicul al unor informaţii precise. În publicitate, descrierea mimetică, întotdeauna pozitivă, presupune apelul la terminologii de specialitate, care creează „efectul de listă"[24] şi, prin acesta, „efectul de real"[25]; nomenclaturile se modifică în funcţie de referent, atingând practic orice domeniu tehnico – ştiinţific (vezi supra exemplele pentru Mentat, Fiat Punto, Nokia).

Descrierea expresiv-ornamentală este o combinaţie de prezentare subiectivizată şi prezentare idealizată, susţinută formal de utilizarea selectivă a adjectivului (encomiastic) şi a substantivului (denumind materiale preţioase); în plus, această variantă de descriere favorizează proliferarea limbajului figurativ de elogiere, predilecţia pentru hiperbolă, comparaţie, epitet sau metaforă fiind simptomatică. Frecvent, prin mimarea inabilă a limbajului artistic şi prin supralicitarea atitudinii liric-idealizante şi a emoţiei pozitive se depăşeşte limita ridicolului:

O aromă incitantă a noului mileniu, din categoria oriental – lemnos. Puţin cardamon, mandarină italiană şi orhidee sălbatică se pierd discret în adâncurile notei de mijloc ce pulsează cu acorduri bogate de bujor, lemn de satin şi lapte proaspăt. Toate împreună sunt învăluite în final de o simfonie seducătoare de lemn de santal, patchouli şi ambră. Ce concert! (Apa de toaletă Prowl / Avon).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

STRATEGIILE DE AMBIGUIZARE[26]

Procedurile de ambiguizare a anunțului, sub multiplele lor variante de reprezentare, constituie, alături de strategiile argumentative, forme fundamentale de persuasiune publicitară.

Fenomen de competența lingvisticii, dar și a stilisticii, a retoricii și a pragmaticii, ambiguitatea prezintă (in)compatibilități specifice cu diverse tipuri de discurs și situații de comunicare. În momentul de față, ambiguitatea „construită" (diferită de cea involuntară) inundă limbajul publicitar, devenind indice de caracterizare formală și funcțională a acestuia. Creatorii de reclame exploatează sistematic capacitatea potențială a unei secvențe verbale de a admite două sau mai multe interpretări alternative, ceea ce determină „ambiguitate efectivă"[27] în discurs.

Ca manevră lingvistică abilă, ambiguitatea reține atenția și provoacă receptorul la un exercițiu mental de recunoaștere și deconspirare a strategemei verbale. În principiu, orice structură ambiguă din DP echivalează cu un procedeu de flatare a receptorului, căruia i se propune ipostaza de coparticipant la formarea textului. În pofida aparenței ludice, uneori facile, ambiguitatea vizează receptorul cultivat, cu fină intuiție lingvistică. De observat însă că decodarea incompletă a secvenței ambigue (explicabilă prin neatenție, dezinteres, grabă sau slabă competență culturală) nu afectează esența informativă a DP.

Frecvent, în publicitate, spre deosebire de limbajul curent de exemplu, secvența ambiguă presupune nu numai depistarea, ci și menținerea tuturor semnificațiilor posibile; în asemenea cazuri, semnificațiile duble sau chiar multiple, egale sau inegale ca importanță, se află în raport de coexistență și nu de excludere.

Omonimia și polisemia nerezolvate sau care nu trebuie să fie rezolvate constituie o sursă extrem de importantă a ambiguității efective din DP.

Strategia ambiguizării prin *omonimie și polisemie* definește retorica eminamente ludic- fantezistă a sloganului și nu a redacționalului, incompatibil, teoretic cel puțin, cu expresia echivocă.

Omonimia sub toate variantele sale – morfologică, sintactică și îndeosebi lexicală – a devenit principiu de construcție a titlului și a sloganului publicitar într-o serie nelimitată de exemple:

> *Sony, ești de-al casei!* ***Creează*** *în jurul tău o altă lume. Acolo unde te simți bine și poți uita de toate grijile, acolo este camera ta. Și muzica ta (...)* (Sony, aparatură muzicală)

Situat la limita dintre slogan și redacțional, verbul *creează* admite, temporar, două interpretări gramaticale: formă de imperativ prin raportare la

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

slogan şi formă de indicativ prezent faţă de secvenţa textuală următoare; invariabil la persoana a II-a singular, verbele, pronumele şi adjectivele pronominale întreţin şi, în ultimă instanţă, rezolvă ambiguitatea morfologică.

Între 9 –15 aprilie (2000 n. n), *te* ***Paşte*** *o reducere de 10%* (Farmaciile Sensiblu); verbul *Paşte,* ortografiat deliberat cu majusculă, trimite la expresia „a paşte pe cineva (ceva neplăcut)", dar, şi mai ales, obligă la asimilarea lui cu substantivul *Paşte* („sărbătoarea Învierii Domnului"), perioadă pentru care se propune oferta comercială avantajoasă; de notat şi modificarea semantică a verbului, care dezvoltă conotaţii pozitive.

Conduci ***detaşat*** (ulei de motor Lukoil): termenul *detaşat* permite interpretare adverbială sau adjectivală, având în consecinţă funcţie de complement circumstanţial de mod / element predicativ suplimentar: „conduci ieşind în evidenţă" sau „conduci şi eşti relaxat".

TV_1 – Bucureşti – o televiziune ***capitală*** propune jocul morfologic şi de semnificaţii *capitală* adj. „fundamentală" sau subst. „oraş de reşedinţă..."

În toate exemplele de mai sus, textul nu impune neapărat selecţia unei singure interpretări din două posibile, ci dimpotrivă, întreţine lectura dublă.

Mai banală, dar importantă prin frecvenţă, este ambiguitatea omonimică temporară; lectura dublă parcurge şi aici două faze, cu izotopii diferite, dar cea de a doua o elimină pe cea dintâi sau o deplasează într-un plan secundar. Chiar şi în asemenea situaţii, componenta ludică în plan verbal se păstrează:

Unde *să te ducă* (Romantic FM, 101,7) impune selecţia substantivului *unde* (radiofonice) şi nu a adverbului.

Te priveşte *cum priveşti* cu varianta ***Te priveşte*** *cum trăieşti* speculează caracterul ambiguu al secvenţei *te priveşte* , cu valoare impersonală „e problema ta" sau personală „se uită la tine"; semnul de marcă al produsului (revista „Privirea") determină opţiunea pentru cea de-a doua interpretare, dar forţa de atracţie a sloganului este asigurată de echivocul temporar.

Variantele extreme, cu joc eufonic de cuvinte produs de prezenţa în text a două omonime, dintre care unul dezvoltă altă omonimie ambiguă, sunt sporadice şi uşor forţate:

Nu r a t a ***rata*** (*rată* 1. „tranşă de plată"; 2. „cursă, autobuz") (Opel Astra).

În momentul de faţă, sloganul publicitar exploatează sistematic efectele ambiguizării prin omonimie a unor fragmente mai largi de enunţ, posibil de interpretat ca unităţi frazeologice sau ca grupări analizabile de cuvinte. În consecinţă, în plan semantic, se vor dezvolta două sensuri, unul strict denotativ, celălalt de tip metaforic sau metonimic; de regulă, cele două valori semantice coexistă, dar într-o ordine ierarhică bine precizată:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Vezi lumea ***într-o lumină mai bună*** (becurile Ossram)
Natura ***la picioarele tale*** (Essaven Gel – unguent pe bază de plante pentru circulația periferică)
Scholl ***la picioarele tale*** (încălțămintea Scholl)
O lume ***la picioarele tale*** (Piritex – mochetă, linoleum)
Seriozitatea ***face toți banii*** (BRD)
Cu Romtelecom, nimeni ***nu e scump la vorbă!***
Noi ***punem preț*** *pe calitate* (țigările Viceroy)
Noi ***punem*** *România* ***pe roate*** (anvelope Tofan Grup)
Fellini, Ferrari, Ferroli, numele care ***nu te lasă rece*** (instalații italiene de încălzire)
Pentru tine ***mergem până la capătul lumii*** (British Airways)
Nu mai da din colț în colț. *Ne găsești oriunde* (Dialog)
Te simți bine în piele nouă (X-treme, magazin de pielărie; ambiguizare metonimică, de tipul materie pentru obiect, „piele" pentru „haină de piele").

Uneori, lectura univocă și denotativă este amânată de o lectură conotativă, care se dovedește a fi inexactă:

Vă dăm noi, vouă Compaq & EPSON (computere & imprimante)
Civilizația ***e în aer*** (Petrom. Benzina Euro Premium și motorina Euro Diesel (...) respectă normele de poluare Euro 3)
Sunt destui cărora le place ***să dea în gropi*** (proiect de amenajare a unor terenuri de golf)
Clienții noștri ***au gura aurită*** *(reclamă pentru bijuterii dentare).*

În variantele cele mai elaborate, mesajul publicitar este bivalent, atât la nivel verbal, cât și la nivel iconic.

Sloganul *E bine să-l ai în vedere*! (Visine, picături de uz oftalmologic) trimite la medicament, în două sensuri complementare, induse de *a avea în vedere* – locuțiune („a acorda atenție") sau secvență analizabilă de tip metonimic („a avea / pune în ochi"). Imaginea funcționează perfect paralel cu textul: un element gestual, mâna cu degetul mare și indexul apropiate figurează simultan „semnul ochiului", adecvat tematic reclamei și „semnul OK", adecvat simbolic aceluiași mesaj.

Analiza acestei categorii de exemple, prilejuiește o constatare interesantă. De regulă, lectura primară a secvenței omonime este conotativ-metaforică; lectura subiacentă, dar corelativă cu produsul – obiect al reclamei, impune sensul denotativ, non-figurat, fundamental pentru anunț.

Omonimia involuntară poate fi sursa unor anunțuri ratate. Recenta formulă *Paște fericit*!, urare, dar și slogan publicitar, este un exemplu de construcție lingvistic inabilă, care dezvoltă o omonimie supărătoare și hilară (*Paște* – substantiv sau verb la imperativ).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Polisemia ca sursă a ambiguității publicitare se stabilizează în forme relativ mecanice şi, ca atare, stereotipe. Procedeul curent constă în utilizarea unor verbe polisemantice, binecunoscute de toți vorbitorii limbii române. Simplitatea şi banalitatea mecanismului lingvistic sunt compensate parțial de recursul la diverse artificii retorice. Exemplele următoare sunt concludente în acest sens:

TVmania. Atenție se ia! (reclamă pentru revista de programe TV, „TVmania") actualizează şi menține în relație de solidaritate două sensuri ale verbului *a lua* 1. „a cumpăra", 2." a se transmite, a se molipsi" (aici, în sens metaforic, dezvoltat într-un text care parodiază, ludic şi umoristic, limbajul medical: *Sunteți bolnavi, dar nu-i infecție. Nu-i nevoie de injecție. Nici de frecție. **Ați luat o boală** nouă în România: TVmania. **Ați luat** cel mai complet magazin de programe TV (...).*

***Mergi pe** calitate, **mergi pe** Flamenco* (gresia Flamenco de Cesarom): paralelismul sintactic anaforic care susține sloganul este interesant în special prin efectele pe care le produce la nivel semantic; antanaclaza grefată pe repetiția anaforică decurge din polisemia secvenței *mergi pe:* 1. „alegi, optezi pentru...", 2. „calci pe ..." .

*Nu te lăsa **orbit** de Glaucom* pune în evidență două sensuri posibile ale formei de participiu: *orbit* 1. „lipsit de vedere", 2 „amăgit, înşelat".

***Inspirația** care schimbă viața* (Seretide – medicament antiasmatic) slogan centrat pe un „termen-cheie" care admite dublă glosare: *inspirație* 1."inhalare" şi 2. „idee apărută pe neaşteptate". Exemplele similare sunt numeroase: ***Asigură-ți** un voiaj perfect!* (Gerroma, asigurări medicale), ***Adevărul** prinde viață* („Adevărul", ziar național independent).

*Poate **pe Lună** să mai găseşti o ofertă ca asta!* (30 de minute gratuite ***pe lună*** + 3 luni de abonament gratuit: Erricson R 310 / Alcatel GT 302) speculează alternativa gramaticală şi de semnificații: *lună* 1. „astru", 2. „unitate de timp".

*Ca **să-ți ajungă** banii*! (Servicii financiare. Poşta Română) mizează pe posibilul joc de sensuri: *să(-ți) sosească banii! / să fie suficienți banii!*

Din perspectiva retoricii ludic-persuasive, termenul polisemantic poate fi nu numai centru de greutate al unei secvențe ambigue, ci şi parte componentă a unei construcții elaborate, cu jocuri de cuvinte sau de registre stilistice:

*Alegeți **baba** de pe Calea **Moşilor*** (ofertă comercială valabilă în prima jumătate a lunii martie 2000) este un exemplu tipic de polisemie rezolvată (de redacțional şi de diverse elemente paratextuale) în favoarea sensului particular *babă* „una din primele 9 (12) zile din martie"; cu toate acestea, funcția de atragere şi reținere a atenției receptorului este asigurată de alternanța imprevizibilă: *babă* „femeie bătrână" – *moş*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ambiguizarea publicitară prin polisemie relevă, o dată în plus, eficiența, eventual obligativitatea lecturii duble; selectarea sensului de bază, consecutiv unui joc de izotopii, nu înseamnă respingerea sensului secund.

Polisemia, omonimia şi omofonia sunt fenomene lingvistice esențiale pentru realizarea unor figuri ale ambiguității. Alături de antanaclază (vezi supra anunțul Flamenco), reținem calamburul, figură desuetă, dar revitalizată de retorica publicitară. Formele de reprezentare situate la limita dintre omonimie şi omofonie par a acoperi o modă de moment; acest procedeu, care ar putea fi numit „trompe l'oreille", se manifestă sub două variante: un cuvânt poate fi segmentat în doi termeni şi invers, din două cuvinte se reface o singură unitate lexicală:

*Mulțumit **deplin*** (posibil de interpretat şi ***de plin***) – reclamă pentru serviciile oferite de benzinăriile OMV

Aşadar**, în orice buzunar* (înțeles şi ***aşa dar „cadou") – concurs cu premii, pentru țigările Viceroy

*Stomac **de stins**?* („de calmat?", dar şi, mai ales, ***destins**:* Dicarbocalm)

Casă** acoperi, **casă** nuanțezi* (cu varianta omofonică inerentă ***ca să, ceea ce induce ideea de finalitate: Aqualux-Köber, vopsele pentru zugrăveli).

Ambiguitatea referențială, creată şi menținută deliberat, constituie o normă retorică şi pragmatică de construcție a DP. În reclama scrisă, utilizarea deictică sau anaforică a diverse clase de cuvinte pune în evidență stereotipii şi intenții comunicative specifice.

Deixis-ul personal[28] deține, probabil, rolul cel mai important în strategia de relativizare a referinței publicitare. Creatorii de reclamă speculează în mod constant caracteristica pronumelor personale de persoana I şi a II-a şi a formelor verbale corespunzătoare de a fi lipsite de referință proprie. În comunicarea dialogată orală, spontană sau în dialogul din textul artistic, referința deicticelor personale se stabileşte prin raportare la emițător şi la receptor. În DP, identitatea celor doi poli ai comunicării este opacizată, ceea ce face nesigură sau imposibilă opțiunea pentru o anumită valoare a deicticului personal.

Pentru DP este definitorie frecvența ridicată a construcțiilor formulate la persoana I şi a II-a singular[29]:

Eu să cos şi să spăl?
***Eu lipsit** de bun gust?*
***Eu să-mi doresc** altceva?*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

***Eu să fiu** devreme acasă?*
***Eu să mă mulțumesc** cu puțin?*
***Eu să accept** locul doi?* (țigările Winston).

Fiecare dintre aceste sloganuri interogativ-retorice, aparținând aceleiași serii, se combină invariabil cu o imagine „standardizată": un tânăr, o tânără sau ambele personaje, cu expresii euforice. Dată fiind relația „text – imagine", deicticul de persoana I își procură referința în interiorul și în limitele DP (*eu* = personajul din fotografie). În același timp, dată fiind relația „text + imagine" – „public-țintă", deicticul selectează ca referent orice virtual cumpărător / consumator al produsului, acoperind o infinitate de ipostaze. Semantic, deicticul rămâne vag funcțional, dar este eficient prin plurivalență. Imprecizia semantică susține, convingător, rolul de flatare și de cooptare a receptorului, sloganul permițând reconstituirea unei variante paralele: * *Nici eu* (cumpărător) *nu sunt lipsit de bun gust / nu mă mulțumesc cu puțin* etc. → premisă pentru concluzia implicită: * *Sunt rebel, interesant, rafinat, deci și eu fumez / voi fuma Winston.*

Mă abonez și câștig (revista „Capital"), slogan centrat de asemenea pe vocea „off" relevă un artificiu enunțiativ mai complicat. Verbul la persoana I singular admite și aici multiplicarea nelimitată a referenților, dar în mod indirect; în măsura în care sloganul impune o concluzie (îndemnul de a face un abonament), prezentul indicativ anticipează, în formă trucată, de tip emfatic, actul directiv de bază:* *abonează-te și vei câștiga!*

Problema referinței se pune în termeni similari pentru deicticul de persoana a II-a. Utilizat de regulă la singular, el este simultan indice transparent al atitudinii discursive familiare și indice opac al unui referent nedeterminat, ilimitat numeric și mai ales variabil în funcție de situația de comunicare de moment.

DP centrat pe destinatar(i) aduce în prim plan tehnicile de construcție și de manevrare a secvențelor în stil direct. Relația de comunicare instituită de publicitate determină jocul între aparența dialogică și esența monologică a DP.[30] Emițătorul (în cele trei ipostaze superpozabile ale sale: firma producătoare – creatorul de publicitate – vocea discursivă) și receptorul au roluri stabile și ireversibile, caracteristici decisive pentru comunicarea monologică. Forța persuasivă a monologului publicitar este însă consolidată și pusă în valoare de convenția reprezentării de tip dialogal. Acest procedeu clasic simulează ieșirea din text a personajului / a vocii discursive sau, invers, atragerea în universul textual a receptorului real. Astfel, „conduita discursivă asimetrică"[31] inerentă monologului este estompată, în timp ce efectul de „captatio benevolentiae" al discursului se amplifică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dialogurile aparente care maschează monologul-reclamă sunt structural incomplete şi dezechilibrate; ele sunt fondate pe utilizarea emfatică, agresivă a secvenţelor adresate, în speţă a deicticelor de persoana I. Intenţia de manipulare publicitară prin discursuri centrate pe receptor se concretizează în câteva variante preferenţiale:

• secvenţă directivă, formată din slogan, dar şi din redacţional, invadată de verbe la imperativ, plasate strategic, în poziţie forte, iniţială de enunţ:

Opreşte** gripa*! (Vaxigrip), ***Asigură-ţi** succesul*! (Sara Merkur. Societate de asigurări), ***Vaccinează-te! şi, forţând normele standard ***Influvaccinează-te***! (Influvac, vaccin antigripal), ***Descoperiţi** diferenţele*! (Dr. Oetker), ***Cumpără, participă şi câştigă***! (Mega concurs – Formula 1 Shell)

sau:

***Luaţi** puţină cremă modelatoare cu vârful degetelor şi **frecaţi-vă** palmele. **Ciufuliţi-vă** energic părul **trecându-vă** degetele prin coafură. **Modelaţi** şuviţele după dorinţă (...)* (Out of bed, L'Oréal, cremă modelatoare pentru păr).

Cazul limită îl constituie interogaţiile retorice „în cascadă", rezolvate de un răspuns unic:

Suferiţi de artrită? Aveţi dureri musculare? Aveţi lombosciatică? Aveţi contuzii, lovituri? Vă aflaţi în faţa unei probleme articulare (...)? Doriţi să vă protejaţi după loviturile din sport? ***Finalgon vă va ajuta.***

Forma de persoana a II-a plural induce aici vagul referenţial şi nu ideea de politeţe.

De altfel, acelaşi caracter vag referenţial, cu trimiteri la un număr infinit de receptori, defineşte şi varianta plasată sub dominanţa formei gramaticale de persoana a II-a singular:

Ai treabă? Ai timp? Ai cu cine? Ai stil? Ai chef de acţiune? Ai atras atenţia? Ai personalitate? Ai luat bilete? Ai plecat? Ai ajuns? Ai prins ideea? Ai atâtea lucruri de văzut, de auzit şi de făcut. Ai Nokia 3330 cu WAP.

• secvenţă mixtă, asertivă (eventual de tip aforistic) şi directivă:

Durerea vine pe nepregătite. ***Fii pregătit!*** (Ben-Gay)
Ai aşteptat destul. ***Vino la Dialog Shop şi abonează-te***!

• secvenţă mixtă, directivă şi explicativă:

***Fii expeditiv**! Office2Office îţi permite efectuarea de plăţi în România şi în străinătate folosind propriul tău computer, 24 de ore din 24, 7 zile din 7* (Banca Ţiriac)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• secvență adresată, imperativă sau interogativă, cu scontată rezolvare extratextuală; mai exact, sloganul ar trebui să determine o anumită reacție comportamentală a receptorului:

Ați aflat de oferta de primăvară Revlon? (afiș din vitrina magazinelor de produse cosmetice).

Formele pronominale utilizate atipic în raport cu normele de standard, constituie, de asemenea, o sursă importantă a ambiguității referențiale în DP.

Teoretic, pronumele personale de persoana a III-a singular și plural, lipsite de referință proprie, își precizează valoarea în context, în condițiile în care substituie un termen plin referențial. Publicitatea scrisă reformulează această normă, în sensul că pronumele anaforic sau cataforic poate trimite (și) la un antecedent / subsecvent simbolic, respectiv cu reprezentare iconică. Reținem două mecanisme de bază:

• Imaginea poate media dezambiguizarea proformei:

În anunțul format din secvența verbală *Încercă-le!* + imaginea unei cutii de țigări cu sigla L & M, proforma total ambiguă în plan lingvistic își selectează referentul sugerat grafic. Acest tip particular de „sintaxă mixtă", permite eludarea hiperonimului „țigară", interzis de legea publicității.

• Imaginea amână dezambiguizarea proformei, introducând temporar o „glosare falsă". Exemplele înregistrate pun în evidență șabloane de construcție a DP actual:

Nu-l scăpa din ochi! sau *Nu te mai saturi privindu-l*! sunt organizate identic. Sloganul separă imaginea plasată în partea de sus a afișului, de redacționalul, scris cu literă foarte măruntă, și care ocupă partea de jos a reclamei. Proforma *-l* trimite simultan la oricare dintre cele două componente ale „antecedentului iconic" (un *motan* pe ecranul unui *televizor*, în primul exemplu, un *copil* pe ecranul unui *televizor* în al doilea exemplu; de notat că este figurat și „spectatorul" imaginii: un câine, respectiv un bărbat). Față de imagine, *-l* este un anaforic ambiguu, permițând două echivalări: *-l* („motanul" / „televizorul") sau *-l* („copilul" / „televizorul"). Față de redacțional, *-l* funcționează cataforic și selectează un referent unic – televizorul cu marca Samsung / Sony.

Sporadic, DP relevă organizare și structură progresiv complicate; anunțul *Merci, le am pe ale mele! **Fiecare cu ale lui**. Snagov*, relevă sincretismul a două tipuri de ambiguitate: referențială și prin omonimie. Marca produsului și imaginea pachetului de țigări Snagov impun selecția adecvată semantic.

Mai subtile sunt anunțurile în care ambiguitatea referențială a proformelor se anulează numai la nivelul implicit al textului, presupozițiile constituind o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

astfel de cheie de lectură: *Dacă ai avea **atâtea** de văzut ... tu cum ai dormi? Citeşte Playboy!* („Playboy". Revistă de cultură şi identitate masculină).

Echivocul referenţial al pronumelui nehotărât *atâtea* provine din dubla posibilitate de interpretare semantică: *atâtea* – secvenţă eliptică având sensul general şi nedeterminat „atâtea lucruri" sau, aici, sensul particular „atâtea femei frumoase"; un virtual set de informaţii, comun pentru emiţător şi receptor, favorizează acceptarea celei de a doua variante de selectare a referentului, fără a o elimina pe cealaltă.

În concluzie, uzurile deictice şi anaforice creează şi întreţin unul dintre paradoxurile fundamentale ale limbajului publicitar: imprecizia şi ambiguitatea referenţială dirijată nu constituie deficienţe de organizare lingvistică a enunţului, ci tehnici de manipulare a receptorului. Îndeosebi caracterul polifonic al deicticului personal este indice peremptoriu al unei strategii de identificare a receptorului cu universul-ţintă, ideal, creat de reclamă.

Seria procedurilor de ambiguizare referenţială poate fi completată cu o variantă ludică, generată de *artificii de prezentare grafică*. Aşa numita convenţie a „destrămării"[32] (teasing) DP susţine una dintre cele mai pertinente strategii de manipulare a receptorului. Ea se bazează pe fragmentarea unei secvenţe verbale (slogan, redacţional de mici dimensiuni) în două sau mai multe tranşe, cu apariţii distanţate în spaţiu sau în timp. Decurge de aici o retorică a amânării, care presupune furnizarea „în trepte" a informaţiei, respectiv receptarea / decodarea întârziată a mesajului. Afişajul stradal şi revista oferă cele mai interesante posibilităţi de „destrămare" trucată a reclamei. Publicitatea actuală exploatează, în mod constant, câteva variante:

• *pagina publicitară dublă*[33] prezintă DP segmentat în două secvenţe complementare, dar care induc – prin text şi prin imagine – izotopii antitetice, în succesiunea obligatorie: disforic vs. euforic sau negativ vs. pozitiv:

Mânia ... e o scurtă nebunie + imaginea unui vas spart vs. (pagina următoare) *Extraveral. Şi totul revine la normal. Natural*! + imaginea unui vas cu flori.

• *pagina publicitară în lanţ* permite descompunerea părţii redacţionale a reclamei într-o serie de micro-secvenţe, centrate pe câte o idee de bază, şi ordonate în succesiunea abstract / generic – concret / particular. Recuperarea integrală a anunţului obligă la „lectura înapoi", ca în exemplul următor: combinaţia stabilă titlu + slogan: *Connex HI FI. Programul pentru clienţi cu înaltă fidelitate. / Connex . Viitorul sună bine* guvernează redacţionalul repartizat pe 5 pagini succesive: *Ţie îţi dăm puteri în plus. / Xnet gratuit. / Reduceri cu Connex Land. / Minute gratuite lunar. / Pachetul celor 4 privilegii* (reclamă difuzată în revista „7 seri", Săptămânal de informaţii culturale, martie 2000).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• *macheta de presă, „în oglindă"* presupune reluarea inversată fonetic a unităților lexicale care compun textul; condiția de funcționare a acestui procedeu ludic este asigurată de selecția adecvată a termenilor (structura fonetică a acestora trebuie să permită formarea unor cuvinte „reale", indiferent de direcția lecturii: de la dreapta la stânga sau de la stânga la dreapta): *O ai / **Ia-o*** (cotidianul „Realitatea Românească").

• În varianta cea mai ostentativă, DP „destrămat", lipsit temporar de precizie referențială, este pus în circulație prin panouri stradale, eventual prin presa scrisă. Componenta verbală este scindată în două – trei secvențe care se succed la intervale ritmice de timp. În ultima perioadă, reclama pentru țigări a mizat, constant, pe efectul persuasiv al acestei stratageme verbale și grafice:

Dacă țigările sunt rotunde , de ce pachetul ar avea alte forme? → Atitudinea creează viitorul → Viitorul creează forme unice (Kent).

Într-o campanie publicitară agresivă, pot fi lansate două serii de „reclame destrămate" pentru unul și același produs: *Dacă e vreo diferență e la celălalt capăt → Filtrul Charcoal. Asta-i diferența. (Pall Mall)* și prin reluarea procedeului *Multi... ce? → Pall Mall Multifilter. Gustul face diferența.* De remarcat repetiția lexicală care, pe de o parte asigură unitatea lingvistică și retorică a textelor, iar pe de altă parte impune „cuvântul-cheie" (*diferența*) pentru această mostră de propagandă comercială.

În general, procedeul pare a câștiga teren, iar exemplele recente atestă lărgirea domeniilor de referință: *În familie. La Prima TV*, anunț dezambiguizat prin reluare și expansiune: *În familie. Un nou serial românesc la Prima TV. Din 16 septembrie 2002.*

Caracterul vag al informației din prima secvență a serialului publicitar nu poate fi compensată adecvat de presupoziții; în plus, „golul de informație" este agravat de „golul temporal", difuzarea episoadelor fiind discontinuă. Creatorii DP mizează aici pe reacții psihologice previzibile ale receptorului: curiozitatea, respectiv starea de așteptare.

*

* *

Formarea și proliferarea DP constituie un reflex direct, dar și un instrument al comunicării publicitare, menite să impună produse, idei, servicii sau să modifice opinii curente.

Fiind o formă de propagandă, DP prezintă norme particulare de construcție, subordonate intenției informative, persuasive și de manipulare a receptorului, în calitatea sa de cumpărător / consumator; în consecință, eficiența acestui tip de discurs efemer și elaborat „la comandă" se verifică prin rezultatele stabile și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

concrete pe care, parțial, le poate determina. De aici decurge importanța retoricii persuasive, fondate pe strategii de argumentare, de ambiguizare și de aplicare preferențială a anumitor formule compoziționale – figurative[34].

Între aceste strategii, foarte diferite ca modele de reprezentare, există o evidentă linie de legătură; ele

- *șochează* receptorul prin încălcarea deliberată a unor reguli standard de utilizare a materialului lingvistic, și

- *incită* receptorul să participe la (re)construcția mesajului, acceptând convenția raționamentului eliptic, a relației dintre explicit și implicit sau a limbajului ludic.

NOTE:

---

1 Guérin, apud Leduc (1969), p.XXII.

2 Koetler (1997), p. 799.

3 Din bibliografia imensă a problemei amintim o serie de studii elaborate din diverse perspective științifice: Adam, Bonhomme (1997), Barnes (1992), Bonnange, Thomas (1999), Brune (1996), Dâncu (1999), Foarță (1999), Goddard (2002), Grunig (1990), Hrib (1994), Koetler (1997), Langneau (2002), Leduc (1969), Lochard, Boyer (1998), Levinson (1991), Miron, Moldoveanu (1995), Ogilvy (1991), Rovența-Frumușani (1999).

4 Lochard, Boyer (1998), p. 43 ș.u.

5 Adam, Bonhomme (1997), p. 55.

6 Cu privire la structura DP, vezi în special Ogilvy (1991), passim și Adam, Bonhomme (1997), p. 56 – 57; dintre lucrările românești, de reținut Miron, Moldoveanu (1995), p. 54–73.

7 Despre „paratext" (variante și forme), vezi Genette (1982), p.9.

8 Despre retorica imaginii (publicitare), studiul de referință al lui Barthes (1964), p. 40–51 și, recent, Adam, Bonhomme (1997), p. 172–192.

9 Spitzer (1978), p. 168–171 passim.

10 Teoria privind cele trei genuri ale retoricii (demonstrativ, deliberativ, judiciar), la Aristote (f.a.), p. 92–159.

11 Sintagmă preluată de la Ravazzoli (1991), p. 23; autoarea are în vedere „la quotidianità linguistica, le cui regole di funzionamento più generali *sono poi le stesse* (s.n.) che lo scrittore e il poeta riorganizzano e recontestualizzano indefinitamente sul loro piano discorsivo."

12 Despre „strategii persuasive" în DP, fondate pe dicotomiile „spontan / elaborat", „rațional / afectiv", „previzibil / imprevizibil", vezi Stoichițoiu Ichim (1997), I, p. 51–56 și II, p. 152–171.

13 Charaudeau (1983), p. 126.

14 Prezentare de sinteză la Garavelli (1998),p. 73–102.

15 Despre entimemă, vezi Aristote (f.a.), p. 87–88, Aristotel (1997), p. 476–480.

16 Teoria fundamentală privind „implicitul" la Kerbrat – Orecchioni (1986).

17 Cu referire la raționamentele logice și implicit în publicitatea românească, Boldinog (2000).

18 Analiza unei reclame anterioare pentru același produs la Boldinog (2000).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

19 Vezi Aristote (f.a.), p. 246–249 despre „exemplele" de tipul parabolă, povestire esopică, relatare.

20 Observaţii teoretice şi exemple la Adam, Bonhomme (1997).

21 Idem (1997), p. 124–132.

22 Teorie generală privind „descrierea" şi procedurile descriptive la Adam, Petitjean, Révaz (1989), p. 37–70.

23 Idem (1989), p. 9–15; 25–37 pentru definirea descrierii „ornamentale" şi „reprezentative".

24 Hamon (1993), p. 49–53.

25 Idem (1993), p.

26 Pentru definiţia conceptului şi prezentarea tipurilor de ambiguitate lingvistică, vezi Bidu-Vrănceanu, Călăraşu, Ionescu-Ruxăndoiu, Mancaş, Pană Dindelegan (2001), s.v., Gutiérrez – Ordońez (1994). Cu raportare la DP, Grunig (1990), p. 25–36, Stoian (2001).

27 Fuchs (1994), p. 9.

28 Despre diversele forme de deixis în româna vorbită, Ionescu-Ruxăndoiu (1995), p. 65–83.

29 Cu privire la imprecizia referenţială a deicticelor de persoană în DP, vezi în special Adam, Bonhomme (1997), p. 46–54.

30 Idem (1997), p. 37–40.

31 Idem (1997), p. 37.

32 Idem (1997), p. 40.

33 Gourévitch (1975), p. 84.

34 Analiză a limbajului figurativ din DP la Stoichiţoiu Ichim (1997). Diverse caracteristici ale limbajului publicitar românesc actual (registrul colocvial, cadrul politeţii, deictice, rime etc.) discutate de Zafiu (2001), p. 108–123.

BIBLIOGRAFIE

ADAM, J.-M., A. PETITJEAN, en colaboration avec F. RÉVAZ, *Le texte descriptif. Poétique historique et linguistique textuelle*, Paris, Nathan, 1989.

ADAM, J.-M., M. BONHOMME, *L'argumentation publicitaire. Rhétorique de l'éloge et de la persuasion*, Paris, Nathan, 1997.

ARISTOTE, *Poétique et rhétorique*, Paris, Garnier (f.a.).

ARISTOTEL, *Organon*, I, Bucureşti, IRI, 1997.

BARNES, A., trad. rom. *Sociologia minciunii*, Iaşi, Institutul European, 1992.

BARTHES, R., *Rhétorique de l'image* în „Communication" 4, 1964, p. 40–51.

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAŞU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAŞ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Nemira, 2001.

BOLDINOG, CAMELIA, *Conţinuturi implicite în discursul publicitar*, în „Limbă şi literatură", vol. III – IV, anul XLV (2000), p. 20–25.

BONNANGE, CL., CHANTAL THOMAS, trad. rom. *Don Juan sau Pavlov? Eseu despre comunicarea publicitară.*, Bucureşti, Editura Trei, 1996.

BRUNE, FR., trad. rom. *Fericirea ca obligaţie*, Bucureşti, Editura Trei, 1996.

CHARAUDEAU, P., *Langage et discours, Éléments de sémiolinguistique (Théorie et pratique)*, Paris, Hachette, 1983.

DÂNCU, V.S., *Comunicarea simbolică: arhitectura discursului publicitar*, Cluj-Napoca, Dacia, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

FOARȚĂ, Ş., *Prolegomene la o retorică publicitară*, Timişoara, Tipografia Universităţii de Vest din Timişoara, 1999.
FUCHS, CATHERINE, *Ambiguïté et ambivalence: le discret et le continu*, în vol. *„Ambiguïté /Ambivalences." Actes du colloque du Rouen 13–14–15 mai 1994, „ Les Cahiers du CRIAR Centre de Recherches d'études ibériques et ibéro-américaines."*, no. 14, 1995, p. 27–41.
GARAVELLI, MORTARA BICE, *Manuale di retorica*, Milano, Bompiani, 1988.
GENETTE, G., *Pamlipsestes. La littérature au second degré*, I, Paris, Seuil, 1982.
GODDARD, ANGELA, trad. rom. *Limbajul publicităţii*, Iaşi, Polirom, 2002.
GOURÉVITCH, J.-P., *Comprendre la publicité*, Paris, L'École, 1975.
GRUNIG, BLANCHE-NOËLLE, *Les mots de la publicité. L'architecture du slogan*, Paris, CNRS, 1990.
GUTIÉRREZ-ORDOÑEZ, S., *Ambigüedades pragmaticas*, în vol. *„Ambiguïtés/ Ambivalences." Actes du Colloque du Rouen 13–14–15 mai 1994, „Les Cahiers du CRIAR Centre de Recherches d'etudes ibériques et ibéro-americaines."*, no. 14, 1995, p. 27–41.
HAMON, PH., *Du descriptif*, Paris, Hachette, 1993.
HRIB, B., *Publicitatea, a patra dimensiune a comerţului*, Bucureşti, Tritonic, 1994.
IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Conversaţia: structuri şi strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Bucureşti, ALL, 1995.
KERBRAT-ORECCHIONI, CATHERINE, *L'implicite*, Paris, Armand Colin, 1986.
KOETLER, PH., trad. rom. *Managementul marketingului*, Bucureşti, Teora, 1997.
LANGNEAU, G., trad. rom. *Sociologia publicităţii*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000.
LEDUC, R., *La publicité. Une force au service de l'entreprise*, Paris, Dunod, 1969.
LEVINSON, J. C., trad. rom. *Guerrila advertising: metode eficiente pentru creşterea profiturilor investind în reclamă*, Bucureşti, 1991.
LOCHARD, G., H. BOYER, trad. rom. *Comunicarea mediatică*, Iaşi, Institutul European, 1998.
MIRON, DOINA, MARIA MOLDOVEANU, *Psihologia reclamei: publicitatea în afaceri*, Bucureşti, Libra, 1995.
OGILVY, D., *Ogilvy on advertising*, London, Prion Press, 1999.
RAVAZZOLI, FLAVIA, *Il testo perpetuo*, Milano, Bompiani, 1991.
ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *Semiotică, societate, cultură*, Iaşi, Institutul European, 1999, p. 135-161.
SPITZER, L., *La publicité americaine comme art populaire*, în „Poétique", 34, 1978, p. 15–171.
STOICHIŢOIU ICHIM, ADRIANA, *Strategii persuasive în discursul publicitar, I, II*, în „Limbă şi literatură.", vol. II, p. 51–56; vol. 3–4, 1997, p. 45–54.
STOIAN, EMILIA-DIANA, *Ambiguitatea în mesajul publicitar*, lucrare de diplomă (cond. şt. Maria Cătănescu) Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, 2001.
ZAFIU, RODICA, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

Résumé

L'analyse rhétorique d'un corpus représentatif pour la publicité roumaine actuelle permet à l'auteur d'en discerner deux stratégies discursives fondamentales: *l'argumentation* et *l'ambiguïsation*, chacun étant mise en évidence par des procédés spécifiques (enthymème, description, narration / homonymie, polysémie, ambiguïté référentielle etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DISCURSUL PUBLICITAR ACTUAL ASPECTE RETORICE (II)

MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

INTERTEXTUL PUBLICITAR

Simpla inventariere a formelor de reprezentare a discursului publicitar (DP) determină o constatare de interes general şi, prin aceasta, cu caracter de normă. Individualitatea lingvistico–retorică a reclamei, ca subspecie a stilului publicistic, este total tributară altor compartimente/genuri discursive: construcţia descriptivă, narativă, de tip dialogal sau monologic, recursul la raţionamente sau, dimpotrivă, la procedee ambiguizatoare evocă modele textuale aparţinând domeniului artistic şi non-artistic, standard sau colocvial. Are loc aşadar un proces continuu de prelevare a unor formule discursive validate de tradiţia culturală şi de transferare, respectiv de asimilare, într-un alt domeniu decât cel de proveniență. Specifică este aparenţa ludică şi esenţa informativ–persuasivă a acestui transfer. Formulele discursive „de împrumut"[1] asigură numai scheme prefabricate pentru formarea unor texte cu identitate distinctă sub raportul funcţiei şi al structurii de ansamblu.

În aceeaşi tendinţă se înscrie şi „fuga spre intertextualitate"[2], care constituie, fără îndoială, o normă de construcţie a discursului publicitar actual, indiferent de spaţiul cultural de referinţă.

În cele ce urmează, ne propunem să examinăm variantele de intertext exploatate preferenţial în publicitatea românească actuală. Corpusul analizat, format din cca 200 de exemple, acoperă trei categorii de componente ale reclamei canonice: redacţional, titlu şi slogan.

Precizăm faptul că vom utiliza noţiunea de *intertextualitate*[3] în accepţiunea restrictivă care trimite la situaţii particulare de tipul: *citat, parodie, pastişă, plagiat, aluzie.* Acest repertoriu coincide, prin însumare, cu formele de *intertextualitate* (citat, plagiat, aluzie) şi de *hipertextualitate* (parodie, pastişă) stabilite şi definite de G.Genette[4].

Previzibil şi facil sau inedit şi ingenios, intertextul, ca stratagemă verbală a publicităţii, are statut duplicitar: – camuflează temporar, sub o „mască"[5] ludică, informaţia de bază a reclamei; – atrage receptorul anunţului într-o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„cursă": aparent îl flatează, propunându-i un joc sau o şaradă lingvistică, în fapt îl subordonează, oferindu-i argumente suplimentare în favoarea acţiunii scontate de emiţător (testare sau achiziţionare de produse, alegerea anumitor servicii etc.). Ca atare, se poate admite ideea că, în comparaţie cu alte strategii publicitare argumentative, intertextualitatea generează forma cea mai ostentativă, mai agresivă şi mai radicală[6] a comunicării persuasive. Indiferent de cadrul în care se desfăşoară, comunicarea de acest tip presupune: a) obligatoriu, o relaţie fermă, bine calculată, între „efectele vizate şi efectele produse sau între destinatarul ideal, construit de discurs şi destinatarul efectiv"[7] şi b) facultativ, dar preferenţial, „ipostaza monolocutivă"[8] la nivelul axei „emiţător – receptor". Comunicarea publicitară în general, fondată pe artificii intertextuale în special, satisface pe deplin condiţiile amintite.

Citatul[9] – varianta canonică şi cea mai transparentă de intertext – poate fi integrat în DP în baza unor reguli specifice de prezentare.

Din punct de vedere formal, citatul este, şi în acest caz, o secvenţă textuală autonomă care reproduce, fără modificări, un (fragment de) text anterior. Din punct de vedere semantic şi funcţional, el are capacitatea de a rezuma şi de a fixa aforistic ideea centrală a anunţului; coincizând cu titlul şi îndeosebi cu sloganul cărora le conferă statutul privilegiat al „argumentului de autoritate", citatul publicitar este, aproape invariabil, şi în raport cu redacţionalul, o formă particulară de *motto*:

„Sănătatea este totul, dar totul fără sănătate este nimic" (Schopenhauer) – citat savant, care prefaţează prezentarea produselor terapeutice naturiste ale firmei Swisana.

În general, şi spre deosebire de citatul înglobat în alte tipuri de texte (ştiinţifice, de exemplu), citatul din DP presupune modificarea apreciabilă a normelor de utilizare. Recontextualizarea secvenţei preexistente nu înseamnă şi reproducerea exactă a semnificaţiei. În măsura în care semnificaţia originară se distruge – parţial sau total – relaţia citatului cu textul-sursă se suspendă sau se menţine ca simplă aluzie pozitivă, de obicei livrescă; în compensaţie, se dezvoltă o nouă valoare semantică (preponderent conotativă), strict dependentă de natura mesajului şi de destinaţia textului-suport: *„Aspiră la perfecţiune în tot ce faci"* – la origine fragment dintr-o scrisoare a lordului Chesterfield, mai 1750, devine titlu al unei reclame (septembrie 2002), pentru ţigările Chesterfield, sugerând aluziv şi metaforic calitatea superioară a acestora.

Citatul publicitar nu impune neapărat, indicare sursei; el poate fi lipsit de semnele tipice de identificare (ghilimele, numele autorului, corp special de literă), mai ales dacă secvenţa reprodusă este stabilă şi pertinentă în memoria culturală a unei colectivităţi oarecare. În consecinţă, vor fi asimilate relativ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

frecvent în discursul publicitar, făcând „corp comun" cu acesta, fără delimitări explicite între textul originar şi cel grefat:

- expresiile idiomatice (*Ieftin ca braga* – sloganul magazinului XXL);
- fragmentele de mici dimensiuni din texte literare culte sau folclorice: *O, ce veste minunată!* sau *Sculați, gazde, nu dormiți!* (titluri pentru reclame CONNEX, decembrie 2001). Ca formule de propagandă, citatele extrase din colind şi din „Pluguşor" sunt utilizate selectiv şi conjunctural într-o anumită perioadă a anului, asociată cu ideea de sărbătoare religioasă sau laică. Astfel, citatul-titlu este nu numai element paratextual provocator (aici fatic-conativ), ci şi instrument al reclamei de tip subliminal dirijând decodarea anunțului prin deducție şi insinuare: colind vs. sărbătoare vs. daruri vs. avantaje.

Riscant şi de regulă ratat sub raportul funcției persuasiv-argumentative prin „autoritate" este citatul nesemnalat ca atare şi greu sau imposibil de recunoscut de către receptorul cu nivel cultural inferior şi mediu: *Niciodată toamna n-a fost mai frumoasă...* (transpunere în limbaj standard a versului arghezian „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă") rămâne, cu siguranță, un titlu publicitar obscur ca proveniență şi chiar ca intenție de comunicare (Amber technologies – centrale termice, radiatoare, aer condiționat).

Sporadic, dar în variante mai elaborate, citatul participă la formarea redacționalului, fiind o componentă care nu admite omisiune sau permutare: *Caragiale primeşte, în sfârşit o replică la al său* ***curat murdar****. P e r f e c t c u r a t!* Citatul, inserat sub forma unei enclave în stil indirect liber, asigură pretextul pentru introducerea antitetică, „în replică" parodică, a informației publicitarea de bază: performanțele maşinii de spălat, marca Bosch.

Tehnica, în principiu simplă şi mecanică a citatului, prezintă, în publicitate, posibile intersectări cu parodia[10]. Decuparea secvenței-citat şi combinarea cu o secvență inedită (redacționalul îndeosebi) sunt operații similare transformării discursive prin substituție şi/sau adăugare (vezi infra, p. ...). Diferența este dată de direcția transformării, de natura şi calitatea elementului modificator. În parodie, un text preexistent, notabil, este deformat de intervenția unui element imprevizibil. Citatul ilustrează mecanismul contrar: în calitatea sa de (fragment de) text preexistent (valoros sau binecunoscut într-o cultură dată), el poate modifica DP de bază care îl absoarbe. Ca exemplu tipic reținem sloganul *Sculați, gazde, nu dormiți!*, interpretabil ca parafrază expresivă şi ca substitut parodic al secvenței fatice standard *Atenție!*

Pastişa şi **parodia** trimit la tipuri de texte / (fragmente de) texte, enunțuri anterioare, în baza unor proceduri de imitare, respectiv de modificare şi transformare discursivă. Între aceste două forme de manifestare a intertextualității există o serie de similitudini, dar şi diferențe specifice, speculate de comunicarea publicitară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pastişa[11], ca tehnică discursivă, constă în imitaţia preponderent ludică a unui tip de text, cu trăsături distinctive bine definite. La modul cel mai general, formarea textului-pastişă, indiferent de intenţia care guvernează producerea sa, presupune o suită de elemente constitutive şi de faze preliminare: a) autonomia formală a unui gen de discurs sau a unui idiostil; b) posibilitatea de identificare şi de extragare a normelor lingvistico–retorice definitorii, cu regim de clişeu sau de „tic stilistic"[12], ca urmare a apariţiei lor repetitive; c) însuşirea corectă a acestor norme de către un virtual emiţător; d) producerea unui nou text, prin imitarea normelor tipice pentru textele aparţinând genului / stilului–sursă.

În comunicarea publicitară actuală, pastişa este un fenomen curent, cu caracteristici suplimentare, proprii:

- eficacitate persuasivă ridicată, produsă de statutul ludic şi imprevizibil al anunţului mimetic, care reactivează modele textuale consacrate, dar slab predictibile într-un anumit context comunicativ;

- stricta dependenţă a elementului „surpriză" – factor favorizant în declanşarea atitudinii cooperante a receptorului – de schimbarea rapidă şi de multiplicarea modelelor imitate; pastişele stereotipe prin saturarea constantă a aceloraşi tipare determină uzura procedeului şi compromiterea efectului scontat;

- recursul preferenţial la pastişă în reprezentarea redacţionalului, componenta cea mai amplă din structura DP; vizând un gen discursiv sau un idiostil şi nu neapărat un (fragment de) text cu identitate precisă, pastişa este evidentă, prin excelenţă, la nivel transfrastic.

În redacţionalul–pastişă, devenit „loc comun" al strategiei publicitare, se imită (sub)limbaje funcţionale sau registre de vorbire, diferenţiate în funcţie de situaţia de comunicare simulată; imitaţia acoperă formule discursive dintre cele mai diverse, având ca limite extreme limbajul colocvial şi limbajul ştiinţific. Indiferent de dimensiune şi de sursă, pastişa publicitară este centrată pe cuvântul / sintagma „cheie" care concentrează informaţia fundamentală a reclamei.

În momentul de faţă, variantele imitative puse în circulaţie de publicitatea românească relevă caracterul eterogen al modelelor:

• dialogul familiar, spontan: *Eteee, v-aţ' învăţat la sortimente! Ce, te crezi la* ***Billa****?* sau *Calitate? Ce, faci fiţe cu mine? Unde te crezi, la* ***Billa****?* prefaţează şi justifică sloganul comercial *Fă-ţi piaţa la* ***Billa*** *– zilnic;*

• lista de cumpărături: *Nu uita: -lapte –pâine – 3 kg. cartofi – şerveţele –* ***Alcatel OT 302 de la Cosmorom*** (ofertă Cosmorom);

• ghicitoarea: *Ce începe cu* ***0800 şi e gratis la apel****?* (Telverde, serviciu telefonic gratuit);

• basmul popular (vezi supra, p.....);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

• manualele şcolare: a) abecedarul: *Ana are pere cele mai bune oferte de primăvară* (Ana Turism) – pastişă uşor complicată, de tip parodic, prin transformări în serie: retragerea enunţului preexistent, corectare şi deturnare semantică, b) cartea de aritmetică: *Se dă următoarea problemă: din localitatea A pleacă o* ***Dacia Super Nova*** *cu 90 km/h. Din localitatea B pleacă o Dacia 1310 cu 70 km/h. Se dă o porţiune de drum cu dificultăţi.* ***Dacia Super Nova*** *are cutie de viteze şi motor Renault, ţinută de drum bună şi consum redus. Să se calculeze unde se vor întâlni maşinile şi starea de spirit a pasagerilor. Sunt tare la mate, nu?*; pastişa parodică asigură aici „rama textuală" necesară pentru a pune în valoare secvenţa esenţială din punctul de vedere al informaţiei publicitare – descrierea argumentativă, cu datele tehnice ale maşinii;

• rubrica de catalog: $\frac{\textit{de 10 (zece)}}{\textit{ani}}$ ***Radio Contact***

anunţ ingenios, în pofida dimensiunii reduse şi a simplităţii de reprezentare; notaţia *10 (zece)*, bivalentă semantic, indică explicit aniversarea postului de radio, sugerând totodată calitatea, remarcabilă, a emisiunilor;

• limbajul modei vestimentare: *E* ***ALO da.*** *Măsura ta. Ţi se potriveşte perfect. Şi, în plus, e foarte la modă în acest sezon.* (Cartela ALO cu multiple accesorii) sau *Noua colecţie toamnă-iarnă?* ***Vaccinează-te! Gripa*** *nu mai e la modă!* (vaccin antigripal);

• anunţul de mică publicitate: *MC.* ***Monte Carlo.*** *Schimb avantajos casă de vacanţă + maşină nou-nouţă pe folii de aluminiu din pachetele Monte Carlo* (concurs cu premii lansat de firma producătoare a ţigărilor Monte Carlo) sau *Studente drăguţe căutăm studenţi dornici de conectare la* ***Orange;***

• formatul reclamei pentru un alt tip de produs, pastişa dezvoltându-se în limitele aceleiaşi variante discursive; forţa de atracţie este dată de caracterul insolit şi temporar ambiguu la comutării şi al transferului de tipare publicitare; să urmărim două exemple complementare din seria amintită:

– modelul publicitar standard de anunţare a unei noi emisiuni radio sau TV este transferat reclamei pentru telefonia mobilă:

La ora $19^{\underline{00}}$ *începe o emisiune care o să vă placă!* – informaţia aluzivă echivocă (agravată de polisemantismul subst. *emisiune*) este dezambiguizată de logoul cu numele firmei (CONNEX GO) şi de textul explicit, informativ, scris cu literă foarte măruntă *(/.../ după 7 seara şi în week-end CONNEX GO emite cu un tarif mult mai mic...);* pastişa „capcană", ostentativă şi sub raport grafic (corp mare de literă, literă îngroşată, plasare centrală în spaţiul publicitar), are funcţie strict practică: provoacă şi obligă receptorul la lectura secvenţei informative de bază;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– modelul publicitar specific pentru prospectul farmaceutic este transferat reclamei pentru o nouă emisiune TV:

Există o rețetă care provoacă râsul? Se distribuie în fiecare duminică la TVR 1. Tratamentul începe la ora 22.20. Contraindicat oamenilor care se simt prea bine!, text combinat cu imaginea unui flacon de medicamente, având pe etichetă numele emisiunii ***„Știrile de sâmbăta asta"***. Formula publicitară inedită – verbal și grafic – mimează și subminează în același timp modelul discursiv de referință; schema canonică de prezentare a medicamentelor (indicații, mod de administrare, contraindicații) este compromisă de artificii retorice, ludic-umoristice (ambiguizări prin polisemie, paradox), dirijând lectura în altă direcție;

• intersectarea[13] și combinarea unor stiluri funcționale și registre de vorbire net opozabile: non-artistic, artistic, colocvial; deși cu atestare izolată, procedeul reține atenția, fiind simptomatic pentru repertoriul practic nelimitat al trucurilor publicitare:

> *Nu te uita! Se transmite pe cale vizuală! Simptome: priviți ecranul TV cu prea mare frecvență. Diagnostic: tele-dependență. Sunteți bolnavi, dar nu-i infecție. Nu-i nevoie de injecție! Nici de frecție. Ați luat o boală nouă în România!* ***TVmania.*** *Ați luat cel mai complet magazin de programe TV. Cu 52 de pagini tele-color și un conținut molipsitor. Se citește ușor. Vă induce o mare pasiune pentru televiziune. Se transmite lunea, pe cale vizuală. Iar când ai* ***TVmania****, o maladie atât de acută nu-ți mai rămâne decât un singur lucru: vizionare plăcută!*

Mimarea limbajului științific (prin lista de termeni medicali), a limbajului artistic (prin elemente de versificație – ritm, rimă) și a celui oral, spontan (prin formule de adresare neprotocolară) conturează o altă variantă a strategiei persuasive de factură ludică și umoristică. Inedită este relativizarea celor două stiluri funcționale antitetice, prin alternarea, eventual adversativă, a secvențelor afirmative și negative precum și prin utilizarea repetată a verbului polisemantic, în speță ambiguu *(a lua)*. În plan lingvistic și retoric, punctul de interes al reclamei constă în cumulul de stereotipii verbale, tipice pentru anumite limbaje specializate și jocul, aparent incompatibil, de ambiguități, ceea ce determină instituirea, anularea și instituirea definitivă a unei izotopii: medicină vs. literatură vs. publicitate.

Sub diversele ei realizări concrete, pastișa valorifică și pune în evidență, deseori în variante emfatice, contiguitatea și similitudinea[14] între modelul discursiv și corespondentul său mimetic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Parodia[15]. În general şi indiferent de apartenența obiectului parodiat la un domeniu sau altul (literatură, muzică, arte plastice, film, dans, arhitectură, vestimentație, comportament-mimico-gestual etc.), parodia este o formă de *reproducere deliberat inexactă* a unei „creații" / manifestări cu identitate precisă.

Parodia textuală se bazează pe mecanisme discursive opozabile, dar complementare: ea presupune „de-construcția", modificarea unui text / enunț preexistent, având ca rezultat transformarea textului inițial într-un text nou.

Parodia vizează textele singulare[16], cu „personalitate" distinctă sub raportul formei şi al ideii. În acest sens, două situații trebuie avute în vedere: a) parodierea integrală a unor texte ample (poeme, lucrări de proză dramatică sau narativă) conduce la formarea altor texte „artistice", în ton ironic, comic etc., dar paralele cu modelul în ceea ce priveşte formula compoziționlă (generală şi de detaliu), rețeaua de personaje şi de evenimente; b) parodierea textelor de mici dimensiuni (maxime, proverbe, expresii idiomatice, replici sau versuri celebre izolate de context) conduce la formarea unor secvențe contigue cu modelul ca organizare lexico-gramaticală, dar neomogene funcțional: ele devin pseudo-proverbe, titluri - de cărți, reviste, articole de presă –, sloganuri de propagandă politică, şi mai ales, comercială.

Relația dintre cele două texte decalate temporar este de „suprapunere" sau de „dedublare"[17] în sensul că textul primar asigură modelul pe care se mulează textul secund. Actualizarea textului parodic atrage după sine o reamenajare ierarhică: textul nou format îşi asumă poziția de prim-plan, în timp ce textul-sursă rămâne un „text-umbră", a cărui identificare către receptor este strict necesară. În general, atât formarea, cât şi decodarea corectă a parodiei sunt total dependente de (re)cunoaşterea textului parodiat; decurge de aici faptul că emițătorul şi receptorul trebuie să aibă competențe culturale egale sau echivalente; competențele discursive asimetrice, în defavoarea receptorului, anulează posibilitatea de percepere a jocului parodic, mai exact a intențiilor şi a efectelor sale. Receptorul ideal trebuie să descopere nu numai schema calchiată a unui text anterior, ci şi valoarea sau non-valoarea culturală a modelului; aceasta explică diversitatea atitudinilor parodice, pozitive sau depreciative (joc lingvistic şi retoric, umor, persiflare, ironie, denigrare, caricatură, satiră, sarcasm etc).

În comunicarea publicitară, utilizarea insistentă a parodiei interesează cu precădere reprezentarea titlului şi a sloganului, deci componenta paratextuală a reclamei propriu-zise. În plus, modificarea parodică se prezintă în forme elementare, fondate pe abateri ostentative, uneori „ofensatoare" (lingvistic şi cultural) de la modelul canonic asigurat aproape exclusiv de diverse tipuri de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

formule fixe. Presupunând şi în DP o „sinteză bitextuală"[18], precum şi suprapunerea mentală între textul de bază şi textul refăcut, reclama construită pe parodie obligă receptorul la aceleaşi exerciţii de decodare în două trepte, dar cu note specifice: a) recunoaşterea şi înţelegerea modelului, cu precizarea că evaluarea corectă este direct proporţională cu accesibilitatea şi banalitatea acestuia şi b) acceptarea convenţiei de „reinvestire"[19], înţeleasă ca transfer al autorităţii dinspre textul parodiat spre textul parodic; în consecinţă, în publicitate, parodia – întotdeauna conotată pozitiv – devine instrument al strategiei persuasive de factură ludic-umoristică, în „cheie" amicală; în alţi termeni, este expresia unei relaţii amiabile între emiţător şi receptor.

Tipologia titlului şi a sloganului publicitar parodic însumează variante multiple generate de mecanisme inegale ca productivitate. Comună este tendinţa generală de *modificare parţială*, minimală sau complexă, a unei secvenţe fixe (expresie idiomatică, proverb, aforism). Parodierea formulelor fixe prezintă dublu avantaj: întreţine fantezia publicitară şi, în acelaşi timp, revitalizează, prin transformări şi recontextualizare, secvenţele petrificate, mecanice şi convenţionale. Cu strictă referire la parodierea proverbelor şi a expresiilor idiomatice în DP, se impune o observaţie suplimentară, de natură semantică. Proverbul, indice al genului aforistic, nu admite lectură şi interpretare literală, ci numai de tip global-metaforică. Prin contrast, pseudo-proverbul publicitar parodic elimină lectura conotativă, în favoarea celei denotative, cu trimitere restrictivă şi precisă la un referent unic (obiectul reclamei). În plus, şi spre deosebire de proverbul parodiat, falsul proverb este perisabil; eventualele tendinţe de permanentizare a unei reclame sau de revenire asupra aceluiaşi model sunt ineficiente în perspectivă publicitară, în măsura în care încalcă principiul noutăţii şi al surprizei (vezi infra exemple de parodiere obsesivă a formulelor fixe populare sau savante: *Cât ai zice peşte! Apa trece pietrele rămân; Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte; Veni, vidi, vici).*

Titlurile şi sloganurile din DP actual relevă transformări parodice prin *substituţie / adăugare / adăugare şi substituţie / adăugare şi suprimare / substituţie* şi *suprimare*[20].

S u b s t i t u ţ i a[21] se înregistrează în două variante:

• *Substituţia fonetică*[22], minoră în plan formal, nu este niciodată aleatorie; ea constituie un posibil truc publicitar ca urmare a caracterului său slab previzibil şi numai dacă determină o substituţie lexicală şi prin aceasta deturnarea semantică în direcţia vizată de creatorul reclamei:

> *Şi cu asta pasta!* (î.l.d. „basta"). *La două sticle de ulei Unisol, 1 pachet de* ***paste*** (ofertă specială la magazinul Billa).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Mai interesante ca randament persuasiv sunt substituțiile fonetice având ca rezultat formarea unui „cuvânt-valiză", ceea ce implică dublă trimitere lexico-semantică (de obicei către obiectul reclamei și calitățile sale):

*Mică dar... p u t e r **m** i c ă* (microcentrală termică Vitopend 100).

- *Substituția lexicală*, unică, dublă sau multiplă, prezintă grade diferite de dificultate în ceea ce privește identificarea modelului, precum și grade diferite de eficacitate persuasivă.

Substituția unică stă la baza celei mai simple variante de parodie publicitară, atât ca mecanism de producere, cât și ca proces de decodare. În compensație, această variantă este – probabil – cea mai profitabilă în perspectivă pragmatică și retorică. Decisivă în acest sens este organizarea sintactică a enunțului-model, care permite înlocuirea unor termeni plasați în poziție forte – inițială și, mai ales finală. Consecințele, convergente ca efect, sunt reductibile la contrastul între secvența fixă, stereotip–previzibilă și secvența nou creată, conținând elementul non-predictibil. Ludicul fondat pe discordanța dintre expectația și realitatea lingvistică devine procedeu fundamental de persuasiune cu condiția ca substitutul lexical să fie „cuvântul-cheie" din anunțul publicitar:

***Setea** vine mâncând* (Coca-Cola)
*Dragoste la prima **degustare*** (Gallina Blanca)
*Cât ai zice **foc**!* (minicentrala termică Euromaxx)
*Cât ai zice **Rama**!* (margarina Rama)
*O recunoști dintr-un **miliard**!* (berea Golden Brau – concursul cu premii în valoare de 1 miliard)
*Călătorului îi stă bine cu **Skol*** (Skol – sortiment de bere)
*Nu aduce anul ce aduce **PRO TV!***
*De 3 ori **calitate*** (țigările Derby)

În variante mai subtile (parțial discreditate prin repetare), deformarea prin substituție minimală se împletește cu modificări semantice de tip antifrastic:

*Pericol de **îmbogățire!*** (Loto-Bingo)
*Atenție, cad **prețurile**!* (ofertă Carrefour)

evocă și mimează semnalele de avertizare, dar – paradoxal – „retorica interdicției" etalează și consolidează retorica tipic publicitară a „recomandării" și a „optimismului".

Substituția lexicală dublă sau multiplă operată în cadrul unei secvențe fixe de dimensiuni reduse determină diluarea efectului de surpriză.

Substituția binară apare în enunțuri petrificate, fondate pe paralelisme sintactice, construcția perfect simetrică permițând plasarea substitutelor în două puncte „strategice":

***Caroseria** trece, **anvelopele** rămân!* (Tofan Grup)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*Ratele trec, **aparatele rămân!*** (Flanco)
*Câte **răceli, un singur** obicei!* (Coldrex, medicament antigripal)
*Ce e **praf**, ca **praful** trece – tu rămâi la toate rece* (aparat de aer condiționat LG Plasma, reține praful, fumul de țigară, polenul...).

Față de sloganurile care calchiază cu fidelitate structura unor proverbe / expresii bine cunoscute, reacția receptorilor poate fi de acceptare sau de respingere. Prin exploatarea iterativ-manieristă a procedeului, sloganurile de tipul pseudo-proverbului parodic determină receptare și decodare mecanică; de aceea, sunt mai pertinente exemplele care nu etalează atât preluarea sensului de ansamblu din proverbul atestat, cât inversarea, convențională, a acestuia[23]. *Caroseria trece, anvelopele rămân* – Tofan Grup (fără îndoială mai interesant decât *Ratele trec, aparatele rămân* – Flanco) speculează un artificiu publicitar bazat pe inversarea unor raporturi logico-semantice: în acest sens, caracterul imprevizibil al dublei combinații substantiv – verb dezvoltă o posibilă formă de elogiere.

Substituția multiplă pune într-o altă ecuație raportul dintre secvența-sursă și secvența-țintă. Se conservă tiparul sintactic al secvenței parodiate și cel puțin un termen din componența acesteia, ca indice minimal al continuității lexico-semantice. Această variantă poate opaciza textul parodiat, în special dacă aparține altei culturi și are sursă livrescă, nobilă. Așa numita parodie „elitistă"[24] este, în principiu, incompatibilă cu publicitatea orientată către un public larg și extrem de eterogen ca statut socio-cultural. Nerecunoașterea modelului estompează sau anulează efectul de surpriză al sloganului parodic, care devine inexpresiv sau forțat ca semnificație și organizare lingvistică: *Ești acasă **acolo unde** e pudding* (praf de budincă Dr.Oetker).

Indiferent de variantele de reprezentare, substituția lexicală parodică nu se realizează, canonic, în interiorul clasei de echivalență, respectiv al clasei de sinonime. Comunicarea publicitară mizează obligatoriu pe surpriza provocată de inserția substitutului imprevizibil, exterior seriei sinonimice, într-un context-suport stabil și fix. Sporadic, substitutul aparține altei clase morfologice, această „abatere" suplimentară fiind, de obicei, mascată de similitudinea structurii fonetice și silabice, ceea ce conservă eufonia și ritmul originar:

*Veni, vidi, **visa*** (cardul Visa – BCR)
sau ***Cana** cum laude* (Nescafé).

A d ă u g a r e a, ca mecanism al transformării parodice, se prezintă de asemenea sub două variante, inegal valorificate în scopuri publicitare:

- *Adăugarea fonetică*, asimilată accidentelor fonetice (proteză, epenteză), este notabilă numai dacă determină formarea altui cuvânt, de tip paronimic, apt să acopere o intenție comunicativă precisă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cu toate acestea, rezultatele sunt, uneori, discutabile. Sloganul comercial *Scarpe diem* (pentru un magazin de încălțăminte) este hibrid și aberant ca organizare lingvistică: verbul lat. *carpe* („bucură-te") dintr-un celebru vers de Horațiu devine, prin proteză consonantică, subst. it. *scarpe* („pantofi"), decodarea depinzând total de competența și de „toleranța" culturală a receptorului.

• *Adăugarea lexicală sau sintagmatică*, în calitate de procedură parodică, rezidă în: a) încorporarea unei enclave verbale în interiorul secvenței fixe, pe care o dislocă; secvența intercaltă, imprevizibilă în contextul dat, este purtătoare a informației publicitare de bază: *Veni, vidi **10% reducere**, vici* (magazinul Mario Plaza) și b) atașarea unei secvențe verbale în deschiderea sau în completarea enunțului preexistent: ***Hale metalice** care îți vin ca o mănușă* (hale metalice Lindab).

A d ă u g a r e a și s u b s t i t u ț i a, tehnică sincretică de remodelare a unei secvențe fixe, favorizează introducerea a minimum două „cuvinte-cheie" pentru enunțul parodic; în sloganul publicitar, amplificarea este dată de termeni care desemnează produsul / firma sau care sugerează aluziv obiectul recomandat:

*Toate drumurile cu O p e l duc la **Erebus***

*O o f e r t ă de-ți sare **mătreața** din cap* (șamponul anti-mătreață Head and Shoulders)

*Întinde-te m a i m u l t **decât** ți-e plapuma! Noi plătim!* (ofertă Dacia)

sau, în variante mai extinse, *Euro vine, marca germană pleacă, valoarea rămâne.*

A d ă u g a r e a și s u p r i m a r e a (***Ginsavit**, tinerețe fără bătrânețe √; Tinerețe fără bătrânețe, √**Oriflame**; **La noi**, iarna √e ca vara* – Rombiz, importator de centrale termice) sau *s u b s t i t u ț i a și s u p r i m a r e a* (*Cu un **Braun** √se face primăvară* – Braun, aparatură electrocasnică) par a fi mai puțin productive în parodia publicitară. De reținut tendința comună ambelor proceduri, de suprimare a negației din textul parodiat; rezultă enunțuri aforistice, pozitive și idealizante, în acord cu dezideratele și normele reclamei comerciale.

Toate aceste tehnici de reamenajare a unui text / enunț real și în principiu stabil au, în publicitate, caracter esențial „militant", în sensul că sunt investite cu funcții practice, opuse ludicului gratuit. Mai exact (în termenii propuși de Grésillon, Maingueneau[25)], autoritatea modelului generează strategii de „captare" și de „subversiune". Captarea implică deplasarea și extinderea prestigiului textului-sursă asupra textului modificat și este perfect compatibilă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cu comunicarea publicitară. Subversiunea, strategie de subminare a autorității textului / enunțului parodiat furnizează o variantă semnificativă pentru construcția reclamei: remodelarea parodică afirmativă a unei formule fixe negative (vezi supra, exemple de tipul. *Cu un Braun √ se face primăvară).*

În general, în DP, deformarea parodică, vizibil convențională și conjuncturală, este instrument al unei strategii discursive complicate: simulează ludicul lingvistic și retoric, disimulează temporar, sub această „mască", informația publicitară, stimulează curiozitatea receptorilor, incitați să descopere intenția comunicativă; în fapt, funcția practică a parodiei publicitare estompează și deplasează în plan secund funcția de divertisment și de „farsă" verbală.

Pastișa parodică. Exemplele sporadice, identificate în publicitatea românească, presupun remanierea lexicală totală a unor texte / enunțuri cu identitate bine precizată și ilustrative pentru un anumit gen discursiv (de obicei pentru genul aforistic). Indicele peremptoriu al textului imitat este configurația sintactică, păstrată integral și fără modificări: *O notă mare pentru el. O notă bună pentru tine* (Noul Opel Corsa) urmează cu fidelitate structura gramaticală a afirmației sentențioase a lui Neil Alden Armstrong la aselenizare *(Un pas mic pentru om. Un pas mare pentru omenire).*

Eventualele extensiuni textuale nu alterează și nu opacizează structura sintactică de referință. A se compara în acest sens sloganul PRO Fm: *Ascultă 102,8 și vei fi ascultat*, cu versetul biblic *Cereți și vi se va da; căutați și veți găsi; bateți și vi se va deschide* (Noul Testament, Matei, 7,7)

*

* *

Intertextul publicitar - de tip *citat, pastișă, parodie* – cumulează caracteristici și funcții diverse, dar convergente:

– reproducerea nemodificată a unor texte sau valorificarea modelelor discursive preexistente simplifică procedura de construcție a DP; originalitatea reclamei fondate pe mecanismul de intertextualitate nu constă atât în inventivitatea verbală, cât în selecția profitabilă a modelului;

– mimarea unor genuri discursive (basm, ghicitoare, texte științifice didactice / academice etc.) sau a unor texte particulare ușor de recunoscut (proverbe, aforisme, versuri izolate etc.) reprezintă virtuale forme de seducție și delectare a receptorului;

– combinarea imprevizibilă a celor două planuri ale DP – formă ludică și informație exactă – subminează eventuala monotonie a acestei variante de discurs;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– parodia şi pastişa publicitară nu distrug prestigiul textului / tipului de text pe care îl transformă / imită, ci dimpotrivă, şi-l asumă; beneficiind de autoritatea culturală a modelului, textul nou creat prezintă dublu avantaj: este instrument de atragere a receptorului, incitat să depisteze aluzia culturală şi instrument de manipulare a aceluiaşi destinatar-ţintă, căruia i se induc opinii şi comportamente practice, specifice pentru propaganda comercială;

– atât relaţia de contiguitate şi de similitudine cu modelul discursiv (presupusă de pastişă), cât şi diferenţierea faţă de modele (presupusă de parodie) au o consecinţă comună: obligă receptorul la un exerciţiu de punere permanentă în paralel a hipotextului cu textul nou creat; rezultă de aici faptul că, în varianta ideală, DP – ca formă de intertextualitate – atrage şi selectează categoria receptorilor cu un anumit nivel de competenţă culturală; cu toate acestea şi în ultimă instanţă, incapacitatea de identificare a modelului parodiat sau pastişat nu anulează funcţia informativă a reclamei, ci numai potenţialul expresiv al acesteia.

NOTE:

1 Cf. Adam, Bonhomme (1997), p.141.

2 Formulare propusă de Adam, Bonhomme, *ibidem*, cu referire la DP de limbă franceză.

3 Pentru noţiunea de *intertextualitate*, trimitem selectiv la Kristeva (1968), Hăulică (1981), Genette (1982), Măgureanu (1985), Vasiliu (1985), Vultur (1992), Bidu-Vrănceanu, Călăraşu, Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Pană Dindelegan (2001) s.v., Charaudeau, Maingueneau (2002), s.v.

4 Genette (1982), p. 80-147.

5 Observaţii în acest sens, cu strictă referire la proverbul deformat prin parodie, la Grésillon, Maingueneau (1984), p. 125; „/.../ le détournement est un pratique du masque. /.../ le masque se fait piège tendu au destinataire, la ressemblance coup de force discursif".

6 Adam, Bonhomme (1997), p. 144.

7 Charaudeau, Maingueneau (2002), p. 429.

8 Idem, *ibidem*.

9 Pentru Genette (1982), p. 8, citatul ilustrează, în manieră complet neechivocă, intertextualitatea înţeleasă ca „présence effective d'un texte dans l'autre"; diferite observaţii privind statutul intertextual al citatului, la Neţ (1985).

10 Posibilitatea contaminării de acest tip semnalată de Butor, apud Golopenţia-Eretescu (1959), p. 171.

11 Genette (1982), p. 85-92, Charaudeau, Maingueneau (2002), s.v.

12 Genette (1982), p. 85.

13 Despre „interferarea unor tipuri discursive diverse", vezi Stoichiţoiu Ichim (1997), II, p. 49.

14 Hutcheon (1981), p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

15 Precizări esențiale la Golopenția-Eretescu (1969), Hutcheon (1981), Genette (1982), p.17-59, Călinescu (1987), Golopenția-Eretescu (1989), Charaudeau, Maingueneau (2002), s.v.

16 Genette (1982), p. 92.

17 Hutcheon (1981), p.143.

18 Hutcheon (1981), p. 144.

19 Maingueneau apud Charaudeau, Maingueneau (2002), p. 93.

20 Despre procedee similare în reprezentarea titlurilor, vezi Mihăilă (1985); cf. și Grésillon, Maingueneau (1984), p. 116.

21 Cu referire la DP francez, despre „intrusion par substition" în formulele fixe, Grunig (1990), p. 119-133.

22 Vezi și Genette (1982), p. 14.

23 Observații de principiu la Brune (1996), p. 136.

24 Grunig (1990), p. 136: „C'est un sage prudence de la part des publicitaires français que de ne pas placer trop haut la barre de leurs exigences culturelles, même lorsqu'il s'agit d'un produit de luxe. Ils pourrait bien en effet être déçus par le potentiel culturel des plus riches consommateurs de parfums ou de bijoux".

25 Grésillon, Maingueneau (1984).

BIBLIOGRAFIE

ADAM, J.-M., M. BONHOMME, *L'argumentation publicitaire. Rhétorique de l'éloge et de la persuasion,* Paris, Nathan, 1997

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAȘU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAȘ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Dicționar de științe ale limbii,* București, Nemira, 2001.

BRUNE, FR., trad. rom. *Fericirea ca obligație. Psihologia și sociologia publicității,* București, Editura Trei, 1996.

CĂLINESCU, M., *Parody and intertextuality* (recenzie la Linda Hutcheon, *A Theory of Parody: The Theaching of Twentieth - Century Art Forms*, New York and London, Methuen, 1985) în „Semiotica", 65 –1/2, 1987, p. 183 – 190.

CHARAUDEAU, P., D. MAINGUENEAU (sous la direction), *Dictionnaire d'analyse du discours*, Paris, Seuil, 2002.

GENETTE, G., *Palimpsestes. La littérature au second degré,* I, Paris, Seuil, 1982.

GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Grammaire de la parodie*, în „Cahiers de linguistique théoretique et appliquée", VI, 1969, p. 167-181.

GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *La parodie et la feinte*, în vol. *Dire la Parodie*, Colloque de Cerisy, Edited by C. Thomson, A. Pagès, New York, Bern, Frankfurt am Main, Paris, Ed. Peter Lang, 1989, p. 35 – 69.

GRESILLON, ALMUTH, DOMINIQUE MAINGUENEAU, *Polyphonie, proverbe et détournement*, în „Langages", no.73, p. 112-125.

GRUNIG, BLANCHE-NOELLE, *Les mots de la publicité. L'arhitecture du slogan*, Paris, CNRS, 1990.

HĂULICĂ, CRISTINA, *Textul ca intertextualitate*, București, Ed. Eminescu, 1981.

HUTCHEON, LINDA, *Ironie, satire, parodie. Une approche pragmatique de l'ironie*, în „Poétique", 46, 1981, p. 140-155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

KRISTEVA, JULIA, *Problèmes de la structuration du texte* în vol. colectiv „Théorie d'ensemble", Collection „Tel Quel", Paris, Seuil 1968, p. 298-317.
MĂGUREANU, ANCA, *Intertextualitate şi comunicare* în „Studii şi cercetări lingvistice", 1, anul XXXVI (1985), p. 10-17.
MIHĂILĂ, RODICA, *Titlul, metatext şi intertext*, în „Studii şi cercetări lingvistice", 1, anul XXXVI, (1985), p. 73-81.
NEŢ, MARIANA, *Tensiunea textului şi intertextualitatea*, în „Studii şi cercetări lingvistice", 1, anul XXXVI (1985), p. 43-51.
STOICHIŢOIU ICHIM, ADRIANA, *Strategii persuasive în discursul publicitar*, II, în „Limbă şi literatură", vol. 3-4, 1997, p. 45-54.
VASILIU, E., *Intertextualitate: câteva disocieri necesare*, în „Studii şi cercetări lingvistice", 1, anul XXXVI (1985), p. 3-9.
VULTUR, SMARANDA, *Infinitul mărunt*, Bucureşti, Cartea Românească, 1992.

Résumé

La seconde partie de l'étude est consacrée a l'intertexte publicitaire. L'analyse met en évidence la diversité formelle et functionelle des DP roumains actuels, fondés sur des stratégies discursives comme: la citation littérale, la pastiche et la parodie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NUMELE PROPRII METAFORICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

MIHAELA MIRON- FULEA
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Această prezentare are ca punct de plecare construcţiile în care sînt ocurente numele proprii de persoană în interpretare metaforică (Npm). Motivele care au dus la alegerea temei ţin, pe de o parte, de frecvenţa mare a acestor construcţii în discursurile actuale, fie că ele aparţin registrului oral al limbii, fie că se încadrează în stilul beletristic sau în cel publicistic, şi, pe de altă parte, de interesul lor teoretic evident, analiza Npm aducînd precizări importante atît în consolidarea ipotezelor privind statutul lingvistic al numelor proprii de persoană în general (Np), cît şi în descrierea mecanismelor pe care le pune în joc metafora.

Rezultatele la care vom ajunge sînt condiţionate, în primul rînd, de aderarea noastră la teza kleiberiană a predicatului de denominaţie **a fi numit /N/(x)**, ca sens al Np, completată cu distincţia lui Gary– Prieur dintre **sensul** şi **conţinutul** Np, şi, în al doilea rînd, de convingerea că transformarea oricărui Np însoţit de determinanţi[1] într-un nume comun (Nc) nu reprezintă decît un mijloc comod şi nu tocmai fericit de a evita complicaţiile teoretice referitoare la statutul lingvistic al Np. Considerăm că trecerea de la propriu la comun (antonomaza) trebuie privită dintr-o perspectivă dinamică, admiţîndu-se existenţa unor grade diferite ale procesului de conversiune, criteriile de delimitare utilizate nefiind de natură exclusiv sintactică (absenţa sau prezenţa determinanţilor), ci, mai ales, de ordin pragmasemantic (interpretarea implică sau nu referentul iniţial; caracterul particular ori general al proprietăţilor atribuite referentului).

Obiectivul propus – realizarea unei descrieri a construcţiilor în care figurează un Npm– va fi atins pornind de la enunţurile concrete ale limbii române, cu o deosebită atenţie faţă de situaţia de comunicare. Descrierea va avea în vedere corelarea interpretării pragmasemantice (efectele pragmasemantice asociate acestor construcţii şi relaţia cu referentul iniţial) cu interpretarea sintactică (posibilităţile distribuţionale şi expansiunile maxime pe care le pot atinge diferitele tipuri de sintagme nominale generate de Npm).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Particularități pragmasemantice

Npm se caracterizează prin faptul că trimite la un referent discursiv diferit de referentul său inițial, printr-un mecanism metaforic de identificare, care are la bază selectarea unor proprietăți ale referentului inițial şi aplicarea lor, prin transfer, referentului discursiv. Noțiunea de *referent inițial* este preluată de la Kripke (1982), unde este definită ca reprezentînd individul asociat printr-o presupoziție de existență ocurenței unui Np, în virtutea unui act de botez despre care locutorul şi interlocutorul au cunoştință.

Astfel, în enunțul:

(1) *Caragiale este Molière al nostru.*

se observă că Npm *Molière* nu trimite la purtătorul originar al numelui *Molière*, ci la un referent discursiv diferit: purtătorul numelui *Caragiale*. Intervine, însă, o întrebare: ce anume determină identificarea referentului Npm *Molière* ca fiind, pe de o parte, diferit de referentul său inițial şi, pe de altă parte, ca fiind echivalent cu referentul Np *Caragiale*? Răspunsul ne este sugerat tot de către Kripke (op.cit.): atribuirea unui Np este întotdeauna instituționalizată printr- un act de datare socială a numelui, printr-un contract fundamentat pe un performativ de tipul < *eu te numesc/ eu te botez /N/* >, la care orice utilizare a numelui va face referire. Raportul dintre Np şi referentul său inițial se transformă într-un *lanț cauzal* (cf. Kripke), care regizează atribuirea şi utilizarea Np, lanț ce îşi are originea în actul social de *botez* prin care se validează funcționarea sa ulterioară: *„Referința noastră nu depinde numai de ceea ce noi înşine gîndim, ci depinde şi de celelalte persoane din comunitate, de istoria transmiterii numelui (propriu) pînă la noi" (Kripke, 1982: p.301).*

Teoria *lanțului cauzal* blochează interpretarea literală a Np *Molière* din enunțul (1): intenția locutorului nu este de a aserta identitatea dintre referenții inițiali ai celor două Np (caz în care ar fi fost vorba de o utilizare incorectă a Np *Molière*), ci dintre referentul inițial al primului Np şi referentul discursiv al celui de-al doilea. Apariția acestei relații de echivalență este rezultatul unui proces de metaforizare. Aşa cum reiese din definiția prezentă în DSL (1997), metafora este o *„figură semantică (trop) prin intermediul căreia se prezintă ca echivalenți doi termeni distincți, realizîndu-se între aceştia un transfer de trăsături semantice.(...) Metafora (poetică sau lingvistică) presupune un transfer de termeni, posibil datorită conținutului semantic, parțial comun, al elementului substituit şi al celui care substituie".*

Metaforizarea implică prezența unor trăsături posedate în comun de termenul metaforizat şi de termenul metaforic, pe care se grefează o deviere semantică, produsă în şi prin context. În literatura de specialitate, se consideră

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

că devierea semantică se află la originea metaforei, fie că această transgresare este numită *predicație impertinentă* (Cohen, 1966), *anomalie semantică* (Todorov, 1966), *ruptură cu logica* (Le Guern, 1973), *atribuire insolită* (Ricoeur, 1975), *defectuozitate* (Searle, 1982), *incompatibilitate* (Kleiber, 1983; Martin, 1983) sau *incongruență conceptuală* (Jonasson, 1991).

În interpretarea Npm, trebuie să se țină seama de faptul că, spre deosebire de Nc, Np nu descrie referentul din perspectiva calităților sale imanente. Capacitatea Np de a-şi fixa referentul, fără a furniza nici o indicație asupra atributelor sale intrinsece, prezintă avantajul de a permite realizarea unei referințe constante, în pofida eventualelor schimbări ce ar putea afecta identitatea obiectului desemnat. Intensiunea Np nu priveşte atributele intrinsece ale referentului, care rămîn să fie surprinse de către Nc, ci o calitate extrinsecă, dobîndită prin procesul de desemnare: calitatea de a fi numit /N/ (x). Lucrul acesta era, de altfel, surprins în semnificația termenului grecesc *onoma kurion* (tradus în latină prin *nomen proprium*): numele autentic, numele care numeşte cu adevărat, semnificație pierdută în interpretarea actuală (nume care aparține la propriu unui individ). Sensul Np- conform tezei predicatului de denominație (Kleiber,1981)- este compus dintr-un element comun întregii categorii: trăsătura de denominație *a fi numit* şi un element diferențiator: /N/.

Diferența dintre Np şi Nc constă, aşa cum a susținut E. Coşeriu (1962), în aceea că Np este un *„semn de gradul al doilea"*: Np denotă referenți ce pot fi desemnați şi printr-un Nc, însă referința este realizată în virtutea unei trăsături achiziționate prin limbaj, spre deosebire de cel de-al doilea care îndeplineşte actul de referință grație trăsăturilor naturale ale referentului. Nu este vorba, aici, de intervenția unui criteriu axiologic care să impună o categorie de nume celeilalte, ci de o ordonare care are în vedere natura, imanentă sau dobîndită, a proprietăților individului desemnat. Numele propriu acționează la origine ca un performativ, în sensul că atribuirea sa unui individ, prin actul de datare socială a numelui, reuşeşte să-i impună referentului o însuşire care se va integra în ansamblul celor care-i configurau deja identitatea: proprietatea de a fi numit /N/(x).

Caracterul descriptiv al Np se deosebeşte de caracterul descriptiv al Nc prin tipul particular de descriere pe care o angajează fiecare. Descrierea pe care sensul Nc o pune la dispoziția locutorului are ca obiect însuşirea de a-i fi fost atribuită referentului o secvență fonică, care, în principiu[2], să-i convină numai lui. Distincția de la nivelul fonemelor nu trebuie corelată, însă, cu distincția de la nivelul trăsăturilor imanente individului, deoarece ele operează în planuri nonechivalente. Singura corelație este cea dintre secvența fonică a unui Np şi celelalte secvențe fonice care apar în poziția elementului /N/ din structura

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

predicatului de denominație a fi numit /N/(x). Spre deosebire de Np, Nc realizează o descriere a referentului în termenii proprietăților sale intrinsece. Or, această constatare i-a făcut pe mulți cercetători să vorbească despre caracterul nondescriptiv al Np, opus celui descriptiv al Nc, și, mai departe, să susțină vacuitatea semantică a Np. Însă, opoziția descriptiv /vs./ nondescriptiv nu se aplică sferei descrierii în ansamblul său, ci doar unui segment: descrierea naturală. Numai din această privință dihotomia este valabilă. Dincolo de ea, apare opoziția dintre descrierea denominativă, specifică Np, și descrierea naturală, proprie Nc, ca tipuri de descriere a realului prin intermediul limbajului, ca moduri „indirecte" de a descrie realitatea.

Dacă sensul Np nu oferă o descriere a referentului din prisma atributelor sale imanente înseamnă că relația de echivalență dintre termenul metaforizat și cel metaforic nu poate fi declanșată de predicatul de denominație a fi numit /N/(x) și că trebuie recunoscută pertinența opoziției propuse de către Gary-Prieur (1994) dintre sensul și conținutul Np: *„Voi înțelege prin SENS o proprietate care caracterizează numele propriu în calitate de unitate a limbii, și care este, după părerea mea, foarte bine reprezentată de predicatul de denominație, și prin CONȚINUT – proprietățile care caracterizează numele propriu ca fiind legat de referentul său inițial: această relație (...) are drept consecință faptul că anumite proprietăți ale referentului inițial pot interveni în interpretarea numelor proprii" (op. cit., p.39-40)*.

Conținutul Np este cel care trebuie invocat în demersul de identificare a nucleului de trăsături comune celor doi termeni. Din ansamblul trăsăturilor care caracterizează referentul inițial al Npm se selectează anumite proprietăți ce vor configura un model prototipic al referentului inițial, model care, la rîndul său, va proiecta o clasă sau o categorie, în cadrul căreia referentul inițial este resimțit ca reprezentant prototipic. În interiorul acestei clase vor fi introduși, ca membri *imperfecți*, referenții resimțiți ca prezentînd o anumită asemănare cu referentul-model. De cele mai multe ori, această similitudine intră în competența discursivă a locutorilor și, în astfel de situații, enunțurile în care apar Npm nu conțin indicații explicite privind trăsăturile selectate. Există, însă, cazuri în care contextul lingvistic conține mărci ce orientează interpretarea Npm și care explicitează baza descriptivă declanșatoare a metaforei.

Proprietățile referentului inițial care intervin în interpretarea Npm depind fie de universul de cunoștințe comune locutorului și interlocutorului (atunci cînd referentul este considerat unanim cunoscut); fie de universul de credințe ale locutorului (atunci cînd subiectivitatea locutorului intervine în selectarea ansamblului de trăsături reținute); fie de o imagine a universului (atunci cînd locutorul nu se implică în procesul de selectare, ci se supune unei tradiții).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Sursa cunoaşterii referentului iniţial nu este reprezentată, în toate aceste cazuri, de o competenţă enciclopedică (necesitatea de a şti totul despre referent), ci ea se află în discursul însuşi (o „cunoaştere discursivă"). La rîndul său, cunoaşterea discursivă este dependentă de contextul pragmatic care regizează actul de limbaj şi care poate fi reprezentat, preluînd tipologia cvadripartită a lui F. Armengaud (1985), de:

- contextul circumstanţial, factual, existenţial, referenţial, constituit de identitatea interlocutorilor, vecinătatea lor fizică, locul şi timpul enunţării;
- contextul situaţional paradigmatic, care marchează trecerea de la planul realităţii pur fizice la planul cultural;
- contextul interacţional, care reglează modul de înlănţuire a actelor de limbaj într-o secvenţă discursivă;
- contextul presupoziţional, care configurează fondul de cunoştinţe în mod egal prezumate de interlocutori, credinţele, aşteptările şi intenţiile lor.

Particularităţi sintactice

Din punct de vedere sintactic, Npm apare, de obicei, în prezenţa determinanţilor, la care se adaugă anumiţi modificatori, care au rolul de a specifica diferenţele semantice dintre referentul iniţial şi referentul discursiv, prin introducerea unor proprietăţi distinctive ale referentului discursiv. Npm actualizează toate poziţiile sintactice tipice numelui, manifestînd totuşi o predilecţie pentru poziţiile aflate în relaţie de dublă dependenţă: nume predicativ şi element predicativ suplimentar. Această disponibilitate se justifică prin faptul că structurile de acest tip reprezintă contextele privilegiate ale apariţiei interpretării metaforice.

Construcţiile în care este ocurent un Npm se clasifică, în funcţie de criteriul absenţei sau prezenţei determinanţilor în:

(A) Npm FĂRĂ DETERMINANT: [0 NP]

În absenţa determinanţilor, Npm poate apărea fie în poziţie referenţială, ca subiect logic, fie în poziţie predicativă. De asemenea, în poziţie referenţială, numele propriu cunoaşte o utilizare referenţială sau una atributivă. Opoziţia referenţial /vs./ atributiv a fost introdusă de către K. Donellan (1966) pentru a distinge cazurile în care locutorul are intenţia, folosind o anumită expresie, să se refere la un individ precis, care putea, de altfel, să fie desemnat şi printr-o altă expresie decît cea reţinută, de cazurile în care locutorul doreşte să atribuie proprietatea vehiculată de conţinutul noţional al expresiei oricărui individ ce satisface predicaţia, nefiind posibilă substituţia expresiei respective prin nici o altă expresie care ar desemna referentul vizat de către locutor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ÎN POZIȚIE REFERENȚIALĂ, Npm se întîlnește, mai ales, ca centru al unui grup nominal, guvernînd atribute adjectivale, prepoziționale, genitivale sau propoziționale:

(2) *„Nici o Antigonă nu se mai poate împotrivi ordinii raționale a bărbatului" (C-tin Noica)*

(3) *„Alți Hierofili vor dispune de mii de sclavi a căror agonie, grație progresului, va fi mult mai lungă" (V. Horia)*

(4) *„Dacă aș fi vrut să scriu ceva rău despre Doina Cornea, n-aș fi ezitat să grafiez: Doina Cornea (...), ca să nu se confunde cu alți Corni, contrafăcuți"(P. Goma)*

(5) *„(...)autorul vrea să sublinieze dorința dureroasă de căldură și omenie a lui Adrian Leverkuhn, Faust al epocii noastre"(H. Perez)*

(6) *„Reputația de neserios, de scandalagiu, de Gavroche al criticii îl va urmări aproape în permanență." (G. Ionescu)*

De asemenea, sînt prezente și enunțuri în care Npm nu se află în vecinătatea unor modificatori:

(7) *„E înțelept să nu mai descoperi astăzi Enăchiță Văcărești pe care să-i crezi egalii unor Goethe" (G. Ionescu).*

ÎN POZIȚIE NON- REFERENȚIALĂ, Npm apare în următoarele construcții:

➢ **N / Np este Npm(Exp)**

(8) *„– Nu, tu suferi pentru statuile tale... ca și cînd ai fi cel puțin Michelangelo și ți s-ar fi ciobit <<Pietà>> „ (M. Sorescu*

(9) *„Mutatis– mutandis, Pirgu este Mitică al lui I.L. Caragiale în peisaj nocturn și abject" (Ș. Cioculescu);*

(10) *„(...) de-ar fi primit dezlegare Hyperion ar fi devenit Cătălin, însoțindu-se cu Cătălina" (N. Manolescu);*

(11) *„Tănase Scatiu, figură de extracție umilă, (...), e Dinu Păturică, dar cu un spor de rapacitate brutală și un plus de ignoranță insolentă" (H. Perez);*

(12) *„În optica autorului, Ioanide e un erou de factură clasică, e Achille și Don Quijote în același timp, purtînd însă totodată amprenta modernității complexe (...)" (idem);*

➢ **N / Np – un soi / fel de Npm (Exp.)**

(13) *„(...) trăia la Paris Michel de Notre-Dame, zis și Nostradamus, un fel de Ion Tugui fără chelie al acelor vremi"(Academia Cațavencu)*

(14) *„Dar ăsta-i un sinistru dobitoc, un fel de Eugen Frunză de expresie germană"(P. Goma)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(15) *„Pe Nichita Stănescu l- am considerat un fel de Gioconda: inutil să mai spun şi eu că era frumos, că era talentuos, că era generos etc.... - toată lumea ştie acest lucru" (idem)*

(16) *„Regăsită, Olga ar fi fost un fel de Diana care se întoarce rănită şi fără aureolă" (M. Sorescu)*

(17) *„De la biografia negustorului Stere (un fel de Snopes din ciclul faulknerian) se parcurg toate evenimentele lumilor" (I. Vlad)*

(18) *„Să fie Urmuz un suprarealist autentic?... Sau poate fi considerat, în dorinţa de a descoperi unele implicaţii, un soi de Kafka, doar ceva mai plin de automatisme şi mai grotesc? (G. Ionescu)*

➢ **N–de–Npm:**

(19) *„În creaţia sa vibrează bogăţia spirituală a ţăranului român, gîndurile şi sentimentele milioanelor de Ioni care i-au dăruit zestrea fabuloasă a sufletului lor" (I.Dodu- Bălan);*

(20) *„Există latent, în popor mii de Creangă, unul singur pînă acum a sublimat mesajul lor" (G. Călinescu)*

(B) Npm ACTUALIZAT DE CĂTRE DETERMINANŢI: Npm- Det

1. Npm şi articolul hotărît: Npm-art.hot

Prezenţa articolului hotărît în calitate de determinant al unui Npm se justifică prin faptul că Npm generează, prin abstragerea proprietăţilor considerate definitorii pentru referentul său iniţial, o clasă în cadrul căreia apare, ca membru-model, purtătorul originar al Np, iar, ca membri, mai mult sau mai puţin, *imperfecţi*, referenţii discursivi ai Npm. Simpla prezenţă a articolului hotărît nu reprezintă, însă, o marcă a pierderii statutului de Np şi a funcţionării Npm ca Nc. Este necesar să fie satisfăcute şi alte condiţii pentru a putea vorbi de transformarea Npm într-un veritabil Nc, şi anume:

- baza descriptivă a interpretării metaforice (nucleul de proprietăţi comune celor doi termeni) să fie stabilizată printr-o convenţie. Reuşita actului de desemnare prin Npm va depinde de gradul în care locutorul şi-a apropriat regula de selectare a proprietăţilor referentului iniţial care intervin în procesul interpretativ al metaforei. Caracterul invariant al bazei descriptive transformă Npm într-o metaforă lexicalizată (catacreză);
- identificarea referentului discursiv al Npm să nu presupună recursul la referentul său iniţial. Practic, această condiţie este o consecinţă a celei

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dintîi, deoarece, atîta vreme cît selectarea trăsăturilor incluse în baza descriptivă nu mai constituie o operație discursivă, interpretarea Npm nu mai depinde de cunoașterea relației dintre Np, referentul inițial și atributele sale intrinsece. Purtătorul originar al Npm nu mai reprezintă un membru prototipic al extensiunii, ci un element oarecare al acesteia, element ce poate fi absent din memoria discursivă a locutorilor.

Numai dacă și aceste două condiții sînt satisfăcute, sîntem îndreptățiți să afirmăm că ne aflăm în fața unui autentic Nc, provenit, prin conversiune, dintr-un Npm. În caz contrar, nu ne rămîne decît să admitem că este vorba de o etapă intermediară, în care apar semne ale declanșării unui proces de antonomază, însă trecerea da la propriu la comun nu este încă încheiată.

Compatibilitatea Npm cu articolul hotărît se manifestă:
(a) în construcții fără adjectiv antepus, unde ocurența articolului este condiționată de utilizarea unui Npm la masculin singular sau a unui Npm la plural (feminin ori masculin):
(21) *„Va reuși oare Mîndruță să devină Călinescul noii grile de programe?"(Academia Cațavencu)*
(22) *„Un singur lucru nu putea să prevadă Ion Țuguiul lor"(idem)*
(23) *„Dacă cumva pică toată construcția într-o bună dimineață, să știți că a fost mîna Ben Ladenilor din Justiția românească"(ibidem)*

Este important de reținut faptul că determinarea unui Npm, la numărul **singular**, printr-un articol hotărît este specifică utilizării metaforice, apariția articolului fiind blocată în toate celelalte interpretări ale Np (denominativă, identificatorie, calificativă, exemplară, de fracționare, metonimică).

(b) în construcții în care Npm este modificat de un adjectiv antepus :
(24) *„Tinerele Corine se pregătesc să iasă la plimbare, aud foșnetul rochiilor pe stradă, murmurul vocilor" (V. Horia);*
(25) *„Îl putem considera noul Hitler al secolului al XXI-lea" (Adevărul)*
(26) *„Adevărata Escă este Alessandra, dar despre ea nu citim în manualele de istorie"(Ziua)*

În aceste construcții, prezența articolului nu este facultativă, ci obligatorie. În plus, articolul hotărît este transferat adjectivului, în baza unui tipar sintactic propriu limbii române. Faptul că acest transfer se produce și în cazul numelor comune în aceleași condiții întărește afirmația că articolul se aplică centrului și nu adjunctului adjectival. Categorizatorul de determinare are rolul de a marca unicitatea referentului discursiv și funcționează ca o anaforă discursivă: el conține o presupoziție pragmatică care vizează prezumția locutorului că interlocutorul său împărtășește credința în unicitatea referentului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Npm şi articolul nehotărît: Npm-art nehot.

Dacă sensul articolului hotărît este constituit dintr-o presupoziţie semantică de existenţă şi totalitate, realizînd o referinţă inclusivă, articolul nehotărît conţine o presupoziţie semantică de existenţă şi de exclusivitate: el extrage un element dintr-o anumită clasă, fără însă a-l diferenţia de co-elementele sale. Operator tipic de instanţiere, articolul nedefinit, atunci cînd determină un Npm, are rolul de a surprinde referentul discursiv ca membru nemarcat al extensiunii, ca element ce nu interesează decît din perspectiva trăsăturilor pe care le partajează cu toate celelalte elemente ale clasei referenţiale. În calitate de constituent al unei extensiuni, referentul discursiv va avea un mod de existenţă strict legat de componentele clasei:

(27) *„Nu-i nevoie să fii un Vlaicu Ionescu ca să faci o paralelă – şi la o adică chiar o perpendiculară – cu evenimentele din America „ (Academia Caţavencu)*

(28) *„Cu girul moral (?) al Monicăi Lovinescu, este normal ca Ana Blandiana să se creadă şi o Ipătească, nu?" (P. Goma)*

(29) *„Poate-l puteţi ajuta ... salva .... Este dintr-un aluat din care se plămădeşte un Ion Georgescu, un Paciurea, un Brâncuşi ... da, un Brâncuşi, în ultima instanţă" (M. Sorescu)*

(30) *„Balzac este el este însuşi un Rastignac şi un Vautrin, un Birotteau şi un Hulot" (N. Manolescu)*

Dincolo de determinantul nehotărît, pot apărea diverşi modificatori, care adaugă referentului discursiv, deja caracterizat prin metaforă, o proprietate specifică, aflată în contrast cu trăsăturile pe care se sprijină relaţia de similitudine, generatoare a metaforei:

(31) *„[Goma] îl numeşte pe Gabriel Liiceanu un Leonte Răutu al acestor vremuri" (P. Goma)*

(32) *„În mod special, în timpul lui Ceauşescu, (...) diferiţi comentatori s- au grăbit să- l considere un Soljeniţîn român" (idem)*

(33) *„Este doar o Sonicika de pe Iza, ajunsă pe Tîrnave, mîntuită de un instructor de pionieri" (ibidem)*

(34) *„Şi acum tocmai această femeie i se prezenta înfrîntă, îmbrăcată în sac, un Frederic Barbossa feminin, dispusă să îndure umilinţa unei îngenunchieri la Canossa" (M. Sorescu);*

(35) *Or, Constantiniu era un Don Juan peripatetician, care l-a pus în cui pe Platon şi a trecut direct la Aristotel" (idem);*

(36) *„Era un Casanova fără memorii şi memorie afectivă, un Casanova cu lecturi în loc de budoare şi interiorizat în loc să urce pe pereţi cînd i se aruncă scara de mătase „ (ibidem).*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. Npm şi adjectivul demonstrativ: Npm-dem

Adjectivul demonstrativ are rolul de a repera referentul, prin recursul la contextul situaţional extralingvistic, dacă demonstrativul are valoare deictică, sau lingvistic, dacă are valoare anaforică, şi de a asigura, astfel, coerenţa discursivă; de a izola obiectul de referinţă de situaţia de comunicare, atrăgînd atenţia asupra sa, ca element non-numit şi de a facilita clasificarea referentului, prin intermediul Npm, care devine noua temă a enunţului:

(37) *„Şi a mărturisit că nu ştie încă exact unde a cîntat duetul Gregorie şi Bizantina, aceşti Ike şi Tina ai Europei" (Academia Caţavencu)*

(38) *„Este ultimul om, acel Noe pe care-l şi prefera" (C-tin Noica);*

(39) *„El, acelaşi galben Cesar Borgia, bolnav probabil de ficat (...)" (H. Papadat – Bengescu).*

4. Npm şi adjectivul posesiv: Npm-pos.

Determinarea Npm printr-un adjectiv posesiv are ca rezultat prezentarea referentului discursiv al Npm ca element al unei categorii a cărei posesie este reclamată de către referentul adjectivului posesiv. Utilizarea persoanei întîi a posesivului are întotdeauna o valoare afectivă pozitivă, în vreme ce posesivele de persoana a doua marchează o distanţare a locutorului faţă de predicatele atribuite referentului:

(40) *„Ei ştiu că în tot ce e mare zace o smintire, dar se opresc la sminteala cuvîntului care nu mai spune nimic, fără să mai ajungă – cum o nădăjduim totuşi de la ei, de la Văcăreştii şi Varlamii noştri de astăzi – la sminteala cuvîntului care spune ceva" (C-tin Noica)*

(41) *„Dacă într-o zi dau de Mesia al tău... " (V. Horia)*

(42) *„Creangă este Homer al nostru" (G. Ibrăileanu)*

(43) *Nu spuneţi: Ion Barbu e un Mallarmé al nostru. Nu spuneţi: Eminescu e un Leopardi.. Nu spuneţi: Perpessicius e un Francis James al nostru". (E. Ionescu)*

În loc de concluzii

La sfîrşitul acestei incursiuni printre construcţiile actualizate de Npm, putem afirma că metaforizarea Np reprezintă un procedeu extrem de productiv în limba română actuală, singura condiţie ce trebuie îndeplinită fiind aceea a notorietăţii referentului iniţial al Npm. De altfel, cu cît locutorul împărtăşeşte convingerea că interlocutorul său este capabil să recupereze baza descriptivă a metaforei, cu atît creşte posibilitatea de apariţie a unor metafore *in absentia*,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mai mult sau mai puțin lexicalizate. În plus, grație calității Np de *desemnator rigid* (cf. Kripke, op.cit.), care asigură permanența desemnării referentului, indiferent de proprietățile ce îi pot fi atribuite, procesul de metaforizare a Np poate fi declanșat, în principiu, de oricare dintre trăsăturile referentului inițial. Or, această variabilitate a bazei descriptive are ca efect o continuă potențare a efectelor metaforice. Chiar în privința Npm lexicalizate, nimic nu interzice „mutabilitatea"- pentru a relua un termen saussurian – raportului dintre Npm și conținutul său: ca locutori, avem posibilitatea de a înlocui baza descriptivă convențională, însă trebuie să avem grijă să semnalăm interlocutorilor, prin indici contextuali, intenția noastră. Or, sarcina de a dezvălui perspectiva din care este surprins referentul discursiv le va reveni modificatorilor. De asemenea, prezența lor în discurs va avea drept corolar amplificarea distanței care separă termenul metaforizat de termenul metaforic, devierea semantică ajungînd astfel la cotele sale maxime și, împreună cu ea, efectele stilistice ale Npm.

NOTE:

[1] Utilizăm termenul de determinant pentru a face referire la clasele paradigmatice ale articolului hotărît, articolului nehotărît, adjectivului demonstrativ și adjectivului posesiv.

[2] Ca o consecință a menținerii lanțului cauzal de utilizare a oricărui nume propriu, apare imposibilitatea ca fiecare individ să aibă un nume propriu diferit de numele tuturor celorlalți indivizi, întrucit s-ar fi ajuns la o suprasolicitare a memoriei discursive a locutorilor ale cărei efecte negative ar fi dus la eșecul comunicării;

BIBLIOGRAFIE

ANSCOMBRE, J.-C- *L'Argumentation dans la langue*, Mardaga, Bruxelles, 1983

ARMENGAUD, F.- *La Pragmatique*, PUF, Paris 1985

AUSTIN, J.L.- *Quand dire , c'est faire*, Seuil, Paris, 1972

BENVENISTE, E. - *Problèmes de linguistique générale, II*, Gallimard, Paris, 1976

COHEN, T.– *Structure du langage poétique*, Flammarion, Paris,1966

COȘERIU, E.-*El plural en los nombres proprios*, în „Teoria del lenguage y linguistica general", Madrid,1962, pp. 290-299

Dicționar general de științe. Științe ale limbii, Ed. Științifică, București, 1997

GARY- PRIEUR, M.N - *Grammaire du nom propre*, PUF, Paris, 1994

JONASSON, K. – *Les noms propres métaphoriques: construction et interpretation*, în „Langue française", nr.92, 1991, pp. 64-81

KLEIBER, G.- *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*, Klincksieck, Paris, 1981

KLEIBER, G.- *Métaphores et vérité*, în „LINX", NR. 9, 1983, P. 89-130

KLEIBER, G.- *Dénomination et relations dénominatives*, în „Langages" ,nr. 76, 1984, pp.77-94

KLEIBER, G.- *La Sémantique du prototype*, PUF, Paris, 1990

KLEIBER, G.- *Nominales: essais de sémantique référentielle*, A. Colin, Paris, 1994

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

LE GUERN, M.- *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Larousse, Paris, 1973
Langue française - nr.92, 1991- *Syntaxe et sémantique du nom propre*, Gary- Prieur(éd.), Larousse, Paris
Langages - nr. 66, 1982- *Le Nom propre*, Molino, J. (éd),Larousse, Paris
MARTIN, R.- *Pour une logique du sens*, PUF, Paria, 1983
PARIENTE, J.C.- *Le Langage et l' individuel*, Armand Colin, Paris, 1973
PARIENTE, J.C.- *Le Nom propre et la prédication dans les langues naturelles*, în „Langages", nr.66, 1982
RICOEUR, P. - *La Métaphore vive*, Seuil, Paris, 1975
RIEGER, M; PELLAT, J; RIOUL, R. - *Grammaire méthodique du français*, PUF, Paris, 1994
SEARLE, J.S.- *Les Actes de paroles. Essai de philosophie du langage*, Hermann, Paris, 1972
SEARLE, J.S. - *Sens et expression*, Minuit, Paris, 1982
TODOROV, T. - *Les Anomalies sémantiques*, în „Langages", nr.1, 1966, pp.100-123
VASILIU,E. - *Elemente de filosofie a limbajului*, Ed. Academiei, Bucureşti,1995

IZVOARE

- *Academia Caţavencu*, anul XI, nr.37
- *Adevărul*, anul X, nr. 12
- Bălan, I. Dodu- *Pietre pentru templul lor*, Cartea Românească, Bucureşti, 1985
- Călinescu, G.- *Ion Creangă*, Eminescu, Bucureşti, 1973
- Cioculescu, Ş.- *Viaţa lui I.L.Caragiale. Caragialiana*, Eminescu, Bucureşti, 1974
- Goma, P. - *Jurnalul unui jurnal*, Dacia, Cluj- Napoca, 1998
- - *Roman intim*, Allfa, Bucureşti, 1999
- Horia, V.- *Dumnezeu s-a născut în exil*, Europa, Craiova, 1991
- Ibrăileanu, G.- *Opere*, Minerva, Bucureşti, 1974
- Ionescu, E.- *Nu*, în „Vremea", Bucureşti, 1934
- Ionescu, G.- *Anatomia unei negaţii*, Minerva, Bucureşti,1991
- Manolescu, I.- *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Eminescu, Bucureşti, 1991
- Noica, C.- *Cuvînt împreună despre rostirea românească*, Humanitas, Bucureşti, 1996
- Perez, H.- *Ipostaze ale personajului în roman*, Junimea, 1979
- Sorescu, M.- *Trei dinţi din faţă*, Creuzet, 1993
- Vlad, I.- *Lecturi constructive*, Cartea Românească, Bucureşti, 1975
- *Ziua*, anul XI, nr.33.

SIGLE

Nc - nume comun
Np - nume propriu
Npm - nume propriu metaforic

LE NOM PROPRE MÉTAPHORIQUE DANS LA LANGUE ROUMAINE ACTUELLE

– Résumé –

Le présent article se propose d'offrir une présentation systématique des constructions dans lesquelles le nom propre a une interprétation métaphorique. L'objectif assumé sera atteint à partir des énoncés concrets de la langue roumaine, en accordant une grande attention à la situation de communication.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NUMELE PROPRII METONIMICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

MIHAELA MIRON –FULEA
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Studiul de faţă îşi propune să se constituie ca o premisă teoretică în vederea relansării dezbaterilor despre statutul lingvistic al numelor proprii de persoană metonimice (NpM), fiind generat de dorinţa de desprindere din atitudinea inerţială impusă de abordările tradiţionale, pentru a face loc receptării critice a teoriilor care-şi propun să dezvăluie adevărata complexitate a tematicii alese. Prezentul demers se întemeiază pe convingerea că numai pe acest fond al confruntării, al polemicii, se conturează imaginea drumului ce trebuie parcurs pentru a face posibilă întîlnirea cu adevărata fiinţă a obiectului supus cercetării.

Obiectivele asumate vizează, pe de o parte, problema „comunizării" sau antonomazei şi, pe de altă parte, descrierea proceselor interpretative implicate de construcţiile în care figurează NpM. Alegerea temei de cercetare ne-a fost sugerată nu numai de prezenţa din ce în ce mai accentuată a utilizărilor metonimice în discursurile actuale, răspîndite în diferitele registre şi stiluri de limbă, ci şi de absenţa unor „monografii" care să le fie consacrate. În acest sens, nu putem să nu observăm că, în situaţiile fericite în care NpM ajung să constituie obiectul unor descrieri, spaţiul ce le este rezervat este extrem de redus, fapt ce reflectă interesul teoretic scăzut pe care îl suscită acest subiect de reflecţie. Totul pare să se reducă la afirmaţia că, în utilizările metonimice, se produce o transformare a numelui propriu în nume comun.

1. NpM- definiţie şi particularităţi

Interpretarea metonimică a numelor proprii prezintă particularitatea de a facilita construirea unui referent discursiv diferit de purtătorul iniţial al numelui. Această trăsătură referenţială opune NpM celorlalte interpretări în care se constată prezenţa unei relaţii de echivalenţă între referentul discursiv şi referentul iniţial (exemplele 1-4) sau în care numele propriu trimite doar la o parte ori la un aspect al individului purtător al numelui (exemplele 5-6):

– utilizările denominative:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(1) – *"N-am dat o asemenea scrisoare niciodată şi nu cunosc pe acest al o mie unulea Ionescu, răspunse Ministrul"(T. Arghezi).*

(2) *"Nu există nici o Ruxandră Cocean la noi!, răspunse o voce enervată"(M. Sorescu).*

– utilizările de fracţionare:

(3) *De aici şi inegalităţile, contradicţiile flagrante, discontinuităţile care derutează şi dau pe alocuri impresia că avem de-a face cu mai mulţi Macedonski, fatal diferiţi unul de altul" (A. Marino)*

(4) "(...) *conştiinţa lui Anselm se materializează ca o privire ieşită din sine, se dedublează, apoi se triplează, etc., încît, la un moment dat, avem în faţa noastră mai mulţi Anselmi: Anselm unu, Anselm doi, Anselm trei, Anselm patru, ş.a.m.d., ipostaze ale personajului central" (H. Perez);*

– utilizările exemplare:

(5) *"Un Mihai Eminescu verifică rezistenţa celulei româneşti tot atît de sigur ca o luptă istorică împotriva unei cotropiri străine ,, (M. Eliade).*

(6) *"Ele trebuiesc puse în legătură cu noţiunea de <deschidere a operei poetice> introdusă în teoria estetică de un Umberto Eco" (Marin Mincu).*

Particularitatea menţionată apropie, în schimb, NpM de cele metaforice, întrucît ambele utilizări presupun existenţa unui referent discursiv diferit de referentul iniţial. Însă, în vreme ce utilizările metaforice implică o relaţie de similitudine, care conduce la instaurarea unui mecanism de identificare, graţie căruia anumite proprietăţi ale referentului iniţial sînt aplicate, prin transfer, noului referent discursiv, utilizările metonimice se datoresc unui „fenomen lingvistic prin care un nume de obiect este înlocuit cu altul, pe baza unei relaţii de contiguitate logică între acestea" (DSL, 2001: p. 313).

Pentru numele propriu, relaţia metonimică este de forma „X este autorul lui Y", unde X trimite la referentul iniţial, iar Y reprezintă referentul discursiv. Astfel, utilizările metonimice ale numelor proprii constituie „ un fenomen de referinţă indirectă, în care un termen A, ce este valabil, în mod normal, pentru un referent de tip X, se află folosit pentru un referent de tip Y, graţie unei relaţii referenţiale care nu este de similitudine, numită uneori *funcţie pragmatică* (G. Nunberg, 1978) sau *conector* (G. Fauconnier, 1984), care uneşte cele două entităţi X şi Y" (G. Kleiber, 1994: p.113).

1.2. Condiţii de aplicare a relaţiei metonimice

Deşi apariţia şi utilizarea NpM ar părea, la prima vedere, să nu fie supuse nici unei constrîngeri, ele se dovedesc direct dependente de îndeplinirea anumitor condiţii, de a căror identitate ne propunem să ne ocupăm în cele ce urmează.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

O primă condiție este dată de existența unei relații de tipul „X este autorul lui Y", care să permită ca numele autorului să fie folosit pentru a desemna un produs al activității sale artistice. Dincolo de această constrîngere generală, trebuie ca entitatea Y să fie recunoscută ca fiind produsă de către X prin chiar utilizarea numelui propriu, ceea ce revine la necesitatea ca obiectul artistic desemnat prin NpM să poarte semnătura unui artist a cărui valoare să fie validată de către toți utilizatorii numelui său. În plus, se impune ca orice utilizator al numelui propriu să posede, fie la nivelul competenței enciclopedice, fie la nivelul competenței discursive, informațiile necesare pentru a ajunge la identificarea domeniului artistic în care se exercită talentul creator al purtătorului numelui. De asemenea, o altă condiție este ca entitatea ce reprezintă referentul discursiv al NpM să aparțină unui ansamblu mai vast, alcătuit din toate creațiile artistice ale referentului inițial, regrupate într-o categorie referențială omogenă, denumită generic prin termenul de operă.

Numai dacă toate aceste condiții sînt simultan satisfăcute, putem utiliza un nume propriu pentru a servi drept criteriu de instaurare a unei categorii referențiale, diferite de cea inițială, din interiorul căreia să fie selectat un anumit element sau altul, în funcție de intențiile comunicative ale locutorilor.

Astfel, dacă numele autorului nu este cunoscut de către locutori, fie din lipsă de informații, fie pentru că este vorba de un autor fără renume, un autor „de duminică", procesul interpretativ al NpM este blocat, locutorii aflîndu-se în imposibilitatea de a deduce, pornind de la numele propriu, domeniul artistic din care face parte opera desemnată de NpM.

În enunțul:

(7) *Au expus un Popescu în această sală*

NpM nu-şi poate exercita valențele referențiale, din incapacitatea de a afla, plecînd de la numele propriu *Popescu,* despre ce fel de obiect artistic este vorba: pictură, statuie, fotografie, etc. Restrîngerea categoriei referențiale, pe dimensiune verticală, de la extensiunea maximală „operă de artă" la extensiunile discursive corespunzătoare domeniilor artistice de tipul literatură, muzică, pictură, sculptură, etc., nu poate fi operată tocmai din cauza faptului că nu este satisfăcută condiția privind notorietatea sau renumele autorului purtător al numelui propriu. La acelaşi rezultat negativ s-ar ajunge şi dacă s-ar folosi nu numele sub care a intrat autorul în conştiința publică, ci un altul, evident, atribuit acestuia, însă neutilizat niciodată de autor ca semnătură artistică. De exemplu, dacă s-ar utiliza numele propriu Ion Theodorescu, cîți interlocutori ar şti că este vorba de Tudor Arghezi?

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.3. NpM: un nume comun?

Faptul că NpM presupun prezența unei relații de tipul „numele autorului pentru numele operei" a determinat ca, în literatura de specialitate, să se vorbească despre trecerea numelui propriu în clasa numelor comune. Motivul esențial al invocării transformării *propriu* > *comun* este văzut în pierderea proprietății de a desemna un individ particular, în favoarea desemnării unei categorii referențiale care adună ocurențe de tipul creații artistice aparținînd unui autor consacrat. Procesul de comunizare ar fi, astfel, justificat de trecerea numelui propriu din clasa termenilor singulari în cea a termenilor generali.

Însă, nu putem să nu observăm că numele propriu nu funcționează exclusiv ca operator de individualizare[1], deşi aceasta este trăsătura sa prototipică, ci apare şi ca operator de instanțiere[2], situație în care are un comportament asemănător, dar nu identic, cu al numelui comun. La fel ca numele comune, numele propriu poate fi utilizat pentru a face referire nu la un particular, ci la o clasă formată din indivizi cărora le-a fost atribuit acelaşi nume (8) sau la un referent discursiv diferit de purtătorul originar al numelui propriu (9):

(8) *Transmitem un gînd bun tuturor Mariilor şi Marinilor*
(9) *Ion Creangă este Homer al nostru*

În toate aceste situații, numele propriu are o extensiune alcătuită nu dintr-un singur membru, ci dintr-o clasă referențială compusă din elemente ce posedă un nucleu de proprietăți comune.

Existența unor diferențe importante între numele proprii şi numele comune în calitate de operatori de instanțiere reprezintă contraargumente decisive la adresa tezei comunizării NpM, precum şi a numelor proprii la plural sau a numelor proprii metaforice. Este vorba, în primul rînd, de faptul că, spre deosebire de numele comune, care necesită, pentru a fi actualizate, prezența unui (pre)determinant, NpM poate fi actualizat atît în absența, cît şi în prezența (pre)determinanților:

(10) *Am ascultat Enescu.*
(11) *Am ascultat un Enescu.*
(12) *Am ascultat nişte Enescu.*

De aceea, este justificat să afirmăm că, în vreme ce numele comun nu reprezintă prin el însuşi un operator de instanțiere (sau de individualizare), fiind indispensabilă prezența unui determinant care să-l actualizeze, asigurînd trecerea din planul limbii în cel al vorbirii, NpM este capabil să figureze singur în procesul de instanțiere (sau de individualizare), prezența determinanților nefiind necesară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ar rămîne deschisă posibilitatea să operăm o distincție între NpM nedeterminate și NpM determinate, postulînd că primele ar fi, în continuare, nume proprii, în timp ce secundele ar fi devenit nume comune. Însă, nonpertinența unei astfel de opțiuni teoretice este demonstrată de o altă deosebire între numele proprii și numele comune, constînd în aceea că numele proprii, prin opoziție cu numele comune, nu descriu referentul din perspectiva trăsăturilor sale intrinsece. Or, atît în (10), cît și în (11) - (12), NpM nu realizează o trecere în revistă a atributelor referentului discursiv, ceea ce ne împiedică să tratăm diferit cele trei tipuri de enunțuri: NpM au același statut lingvistic, indiferent de absența sau de prezența determinanților.

Argumentul decisiv, care pledează pentru menținerea calității de nume propriu în construcțiile metonimice, este oferit de faptul că procesul interpretativ al NpM implică, într-un moment sau altul, recursul la referentul inițial. Astfel, interpretarea metonimică presupune întotdeauna ca referentul originar al numelui propriu, în ipostaza sa de autor, să fie cunoscut locutorilor, în caz contrar fiind imposibilă instaurarea relației de metonimie. Or, această trimitere la numele propriu nemodificat și la relația dintre el și referentul inițial, absolut obligatorie pentru NpM, nu este întotdeauna necesară pentru utilizările metaforice ale numelor proprii. De aceea, spre deosebire de NpM, care nu cunosc încă fenomenul de lexicalizare, generat de ruperea legăturilor ce unesc NpM și numele proprii corespunzătoare, numele proprii metaforice prezintă grade diferite ale procesului de trecere de la propriu la comun, ajungîndu-se, nu de puține ori, la antonomaze precum *dun juan, pubelă, frigider,* etc.

Pentru a delimita, în general, utilizările în care numele propriu își conservă statutul proprial de cele în care numele începe să funcționeze ca nume comun, fiind obiectul unui fenomen de comunizare, putem recurge la următoarea regulă: ori de cîte ori interpretarea unei construcții necesită recursul la referentul inițial al numelui propriu, nu poate fi invocată transformarea *propriu* > *comun.* În schimb, dacă purtătorul inițial al numelui propriu nu intervine, sub nici un aspect al său, în procesul interpretativ al construcției, atunci sîntem în prezența unei treceri din clasa numelor proprii în aceea a numelor comune.

2. NpM: construcții și interpretări

2.1. NpM fără determinanți în interpretare metonimică integrată

Mecanismul referențial al acestor construcții este reprezentat de o „metonimie integrată", în virtutea căreia anumite părți (creația artistică) ajung să reprezinte întregul (purtătorul numelui propriu). Numele propriu nemodificat continuă să trimită la referentul său inițial, însă nu direct, grație actului originar

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de numire, ci printr-un aspect al său, considerat ca reprezentativ de către locutor: opera sa.

Exemple:

(13) *Bach îi răsuna încă în urechi.*

(14) *Maiorescu e pe ultimul raft, în dreapta.*

(15) *Grigorescu a fost expus în prima sală a muzeului.*

(16) *Brîncuşi se află acum în siguranţă, într-o colecţie particulară.*

Numele proprii *Bach, Maiorescu, Grigorescu, Brâncuşi* au ca referent nu nişte obiecte artistice ai căror autori sînt purtătorii numelui, ci pe purtătorii (referenţii iniţiali) ai acestor nume proprii. Reperarea referentului pune în joc un dublu proces de interpretare. Pe de o parte, numele propriu trimite la un individ particular, datorită unui act prealabil de numire de care locutorul are cunoştinţă. În plus, individul desemnat este unul care a rămas în memoria discursivă a locutorului drept un creator al unei anumite opere. Pe de altă parte, una dintre manifestarile artistice ale acestui autor este supusă, intenţional, unui act de desemnare. Însă locutorul nu recurge, pentru a realiza acest lucru, la o descriere definită, ci la numele propriu al autorului, care prezintă avantajul unei continuităţi referenţiale. Utilizarea numelui propriu nu este urmată de schimbarea referentului său iniţial (purtătorul numelui), în favoarea unui referent discursiv (opera), deoarece metonimia nu este, la nivel referenţial, de tipul „autor pentru operă", ci de tipul „parte pentru întreg" (operă pentru autor), fapt ce o apropie de sinecdocă, văzută ca *„formă particulară de metonimie, realizată prin înlocuirea unui nume cu altul pe baza unei relaţii cantitative între cei doi termeni"* (DSL, 2001).

La nivel lingvistic, nu numele operei este folosit în locul numelui autorului, ci numele autorului apare pentru numele operei: opera în discuţie ajunge, prin integrare, să-şi simbolizeze autorul care, la rîndul său, îşi găseşte o desemnare „rigidă", permanentă, în numele propriu.

Kleiber (1994) a observat că numele proprii care cad sub incidenţa acestui tipar au capacitatea de a genera o „anaforă divergentă", printr-o disimulare referenţială, care uneşte fie opera cu autorul, fie autorul cu opera.

Exemple:

(17) *Maiorescu, care a fost părintele spiritual al Junimii, se află pe birou.*

(18) *„Noaptea, după ce îl termina pe Titus Livius, purta cu el lungi discuţii de la fondarea Romei şi pînă mai încoace" (M. Sorescu).*

Spre deosebire de numele propriu modificat de articolul nehotărît, folosit tot în interpretare metonimică, numele propriu nemodificat prezintă caracteristica de a impune unui pronume personal coreferenţial (anaforă fidelă)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

o formă de gen variabilă în funcție de genul pe care-l posedă el însuşi (corespunzător sexului purtătorului numelui).

Exemple:

(19) *Călinescu este pe raftul al doilea al bibliotecii. El ocupă cel mai mult spațiu;*
(20) *Arghezi se găseşte în librării. El costă 50.000 de lei;*
(21) *Hortensia se găseşte în librării. Ea costă 50.000 de lei"*

Preluarea anaforică a genului numelui propriu constituie un argument în susținerea ideii că referentul NpM în utilizare metonimică integrată continuă să fie referentul inițial şi că nu intervine o schimbare referențială: opera este resimțită ca parte simbolică şi integrantă a întregului reprezentat de creatorul său.

Alte exemple:

(22) *"Într-una din şedințele lor de acompaniament şi conversație, Elena îşi amintise de un recital minunat din Bach auzit pe timpuri la Varşovia" (H. Papadat – Bengescu).*
(23) *"De cînd cînta Bach, şi îl cîntă de mai bine de un an de zile, vecinii deveniseră cu toții melomani"(M. Cărtărescu).*
(24) *"Se adaugă numeroase citate din Dostoievski, Shakespeare, Freidank (...)" (H. Perez).*
(25) *"Pentru că note şi texte erau din aceeaşi vînă, aşa cum notele, exterioare sau intercalate în chip de digresiuni, cîte se întîlnesc în Balzac, în Dostoievski sau Gide, sînt toate de aceeaşi calitate şi interesează în acelaşi grad pe cetitorul captivat" (Perpessicius).*
(26) *"<Privighetoarea Socolei> e istoria tragică pentru burghezi a unei modiste libertine, ecou leşinat şi ieftin din Murger"(G. Călinescu).*
(27) *"Este la Caragiale un umor inefabil ca şi lirismul eminescian" (idem).*
(28) *"Am văzut o firmă la Constanța, pe care scria: < Vindem Ovizi>. Ce să fie, ce să fie? Întru şi... era vorba de mici statuete cu Ovidiu" (M. Sorescu).*
(29) *"Lumina e murdară ca săpunul murdar, care conține în el ideea de alb, de curățenie, dar apare la Tonitza uşor prăfuit"(idem).*
(30) *"La Tonitza sînt case îngrămădite şi undeva apare o fişie de mare care e mult mai sus şi- ți dă senzația de adîncime. Această şmecherie e luată de la Césanne"(ibidem).*
(31) *"În colecția mea nu vei găsi decît Luchieni, Reşi, Pallazi, Iseri" (Zambaccian).*

2.2. NpM şi adjectivul cantitativ

Mecanismul interpretativ al structurilor în care NpM este determinat de un adjectiv cantitativ se bazează pe o metonimie propriu-zisă. Numele propriu încetează să mai trimită la referentul său inițial, pentru a denota un referent discursiv diferit (o anumită operă), la care se ajunge prin numele propriu însuşi,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

grație unei relații de contiguitate „x este autorul lui y". De aici rezultă două constrîngeri ale apariției relației metonimice. În primul rînd, numele propriu trebuie să aibă un referent inițial care să se bucure de o recunoaștere unanimă a valorii sale artistice, astfel încît numele său să poată fi utilizat, într-un act indirect de referință, pentru a desemna opera. În al doilea rînd, referentul discursiv al numelui propriu trebuie să aparțină unui ansamblu artistic conceput ca o categorie referențială stabilă, omogenă sau heterogenă, care să cuprindă totalitatea manifestărilor artistice ale respectivului autor.

Reținem astfel că numele propriu are, de data aceasta, o extensiune diferită de cea inițială: el nu mai vehiculează o presupoziție pragmatică de existență și unicitate a unui individ, ci va presupune existența și totalitatea unei categorii referențiale concepute în termenii operelor artistice.

Indiferent de genul numelui propriu originar, numele propriu metonimic îmbracă o formă invariabilă de masculin, fapt ce invalidează încercarea de a generaliza explicarea acestor construcții prin elipsa unui substantiv ca *muzică, operă, roman, poezie, pictură, sculptură*, etc. De exemplu, un substantiv eliptic feminin ar fi trebuit să genereze sintagme nominale de tipul: **o Brâncuși / două Brâncuși* (<o sculptură (de) Brâncuși); **o Grigorescu / două Grigorescu* (<o pictură (de) Grigorescu); **multă Bach* (<multă muzică (de) Bach), etc.

De aceea, sîntem de părere că trebuie introdusă o distincție între construcțiile în care acordul în gen al adjectivului se realizează cu un substantiv absent din structura de suprafață, caz în care numele propriu nu are o interpretare metonimică și construcțiile în care adjectivul se află în relație de dependență unilaterală față de NpM, care-i va impune, invariabil, genul masculin (indiferent de sexul purtătorului numelui).

În explicarea apariției masculinului ca gen invariabil al NpM, pledăm pentru ipoteza lui Kleiber (1994), conform căreia, dată fiind trăsătura /Inanimat/ a referentului discursiv, masculinul se impune „din lipsă", adică în absența oricăror repere care să ne orienteze alegerea. La acestea, se adaugă necesitatea pragmatică de a evita fluctuațiile în gen, care ar fi dus la instaurarea liberului arbitru în plan decizional.

Adjectivul cantitativ operează o restricție în extensiunea numelui, fie prin prelevarea unei cantități nedeterminate (adjectivele nehotărîte: *niște, mult, puțin, destul, ceva*, etc.), fie a unei cantități determinate (adjectivele numerale: *un, doi, trei*, etc.).

Exemple:

(32) *Au expus ceva Brâncuși în acest muzeu;*

(33) *Pînă acum am ascultat trei Bach;*

Numele proprii care intră în acest tipar se repartizează, după caracterul omogen sau heterogen în care este proiectată categoria lor referențială, în nume

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

intrinsec numărabile, respectiv non- numărabile (masive). Dacă numele proprii numărabile presupun existența unor limite interne, dizolvînd categoria în entități bine delimitate, prin exterioritatea lor mutuală, numele masive prezintă cîmpul referențial ca omogen, prin neutralizarea spațialității și temporalității.

Însă, de îndată ce depășim nivelul intern, al numelui propriu, și ajungem la nivelul extern, al întregii sintagme nominale **NpM–Adj. cantitativ**, descoperim că prezența adjectivelor cantitative nedefinite duce la apariția unor sintagme nominale întotdeauna masive, fie cu nume proprii intrinsec masive [exemplele (34), (35)], fie cu nume proprii intrinsec numărabile [exemplele (36), (37)]:

(34) *Am ascultat nişte (ceva, cîtva, mult...) Bach înainte de a adormi;*
(35) *Am fişat nişte Rebreanu;*
(36) *Îmi amintesc că am văzut nişte Grigorescu la Paris;*
(37) *Cît Brâncuşi au expus de data aceasta!*

în vreme ce prezența adjectivelor provenite din numerale impune obligatoriu trăsătura /Numărabil/ (de bază sau derivat) pentru NpM (intrinsec numărabil sau intrinsec nenumărabil).

Exemple:
(38) *Am ascultat trei Bach înainte de a adormi.*
(39) *Am fişat doi Rebreanu (mai am unul şi termin).*
(40) *Îmi amintesc că am văzut doi Grigorescu la Paris.*
(41) *De data aceasta au expus şase Brâncuşi.*

Schimbarea referențială, produsă prin relația metonimică, nu antrenează o transformare a numelui propriu în nume comun sau, pentru a-l cita pe Kleiber (1994: p. 105): „Numele proprii cuantificate, chiar în întrebuințare metonimică, deci în utilizarea în care referentul nu mai este purtătorul sau o parte a purtătorului, NU se emancipează pînă la a accede la statutul de veritabile nume comune".

Afirmația se fundamentează, în primul rînd, pe faptul că în interpretarea metonimică, ca și în cazul interpretării metaforice, se păstrează o legătură între referentul inițial și referentul discursiv: relația de contiguitate „x este autorul lui y". În al doilea rînd, identificarea referentului discursiv este realizată prin numele propriu însuși, grație notorietății referentului inițial. În al treilea rînd, deși se aplică unei categorii referențiale ce conține mai mult de o singură ocurență individuală (transformată sau nu în omogeneitate), numele propriu își conservă statutul de desemnator care nu furnizează o descriere a referentului în termenii proprietăților sale intrinsece (în opoziție cu trăsatura descriptivă a numelor comune). În plus, numele propriu metonimic continuă să asigure permanența actului de desemnare, fapt cu atît mai evident cu cît avem în vedere

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

numele proprii masive (de bază sau derivate) din sintagmele de tipul: nişte Enescu, nişte Călinescu, nişte Baba, nişte Rodin, care nu acceptă (ca numele comune muzică, proză, pictură, sculptură) reluarea printr-o anaforă fidelă Adj.dem.-Np. Şi aceasta, pentru că adjectivul demonstrativ introduce în discurs referentul aşa cum a fost el prezentat anterior în situaţia lingvistică de comunicare, conferindu-i o identitate efemeră, ancorată în limitele discursului respectiv. Or, tocmai acest statut tranzitoriu se opune rigidităţii antecedentului reprezentat de numele propriu şi face imposibilă prezenţa anaforei Adj.dem.- Np:

(42) *Am ascultat nişte Mozart. Acest Mozart m-a liniştit*

faţă de:

(43) *Am ascultat nişte muzică. Această muzică m-a liniştit.*

NpM numărabile (intrinsece sau derivate), spre deosebire de numele comune, din sintagmele cu adjective numerale nu acceptă lectura în subspecii, pe baza relaţiei de incluziune hiperonim – nume de bază – hiponim, ci numai lectura în ocurenţe individuale. Astfel, în enunţul:

(44) *Am citit doi Rebreanu,*

sintagma nominală *doi Rebreanu*, nu presupune existenţa a două subspecii Rebreanu (ca de exemplu, în *„Am cumpărat doi câini"*, unde e posibilă şi lectura în subspecii: *câine-lup şi ciobănesc mioritic*), singura interpretare fiind cea a existenţei a două entităţi care nu se află în relaţie de incluziune şi care partajează proprietatea de a fi obiecte artistice (romane) produse de acelaşi autor. În această privinţă, Kleiber (1996: p.105) notează: *„Numele proprii metonimice nu sînt adevărate nume comune, ci rămîn, în ciuda cuantificării suferite, ataşate artistului purtător al numelui. Referentul face astfel figură de categorie particulară şi nu de categorie generală. Ele nu pot astfel să intre într-o relaţie de hiponimie sau hiperonimie, implicată de interpretarea în subspecii. Nefiind nume comune, ele nu sînt pregătite semantic să aibă subcategorii incluse. Ceea ce se dovedeşte pertinentă pentru ele este relaţia de apartenenţă şi nu relaţia de incluziune"*.

2.3. NpM şi articolul hotărît

NpM prezintă caracteristica de a permite prezenţa articolului hotărît. Combinarea lor este posibilă întrucît numele propriu presupune, în construcţiile metonimice, existenţa şi unicitatea unui referent iniţial care satisface nu numai proprietatea de a fi purtătorul respectivului nume, ci şi pe cea de a fi autorul unei anumite opere, care devine, printr-o relaţie metonimică, referentul discursiv al numelui propriu. Or, sensul articolului hotărît, reprezentat de o presupoziţie de existenţă şi unicitate, vine în întîmpinarea mecanismelor referenţiale puse în joc de NpM, prin operarea unei reducţii în extensiunea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

numelui (ansamblul de obiecte artistice alcătuind opera al cărui autor e referentul inițial). Unicitatea conținută de articolul hotărît se fundamentează, pragmatic, fie pe contextul extralingvistic:

(45) *Enescul îmi place;*

fie pe contextul lingvistic:

(46) *Enescul interpretat de el îmi place.*

(47) *„Singurul Picasso din România se află acolo, şi nu e o capodoperă... dar poartă semnătura Picasso..."(M.Sorescu)*

(48) *„Valoarea şi importanța unei colecții se judecă după numărul Grigoreştilor." (K.H. Zambaccian);*

2.4. NpM şi articolul nehotărît

Dacă articolul hotărît introduce o presupoziție semantică de existență şi totalitate, realizînd o referință inclusivă, articolul nehotărît vehiculează o presupoziție semantică de existență şi de exclusivitate: el extrage un element dintr-o anumită clasă, fără însă a-l diferența de co-elementele sale. De aceea, în vreme ce articolul hotărît reprezentă un operator de individualizare, cînd este utilizat specific, sau un operator de instanțiere, cînd este folosit cu valoare generică, articolul nehotărît este întotdeauna un operator de instanțiere (specifică sau generică).

Ocurența articolului nehotărît şi a NpM într-o sintagmă nominală implică întotdeauna faptul că numele propriu are o extensiune constituită dintr-o clasă referențială ai cărei membri partajează proprietatea de a reprezenta obiecte artistice produse de acelaşi autor. În plus, determinantul nehotărît, ca operator de instanțiere, va impune ca referentul sintagmei nominale să fie desemnat în calitate de element al unei extensiuni: el are un mod de existență strict legat de celelalte componente ale clasei referențiale.

La nivel pragmatic, determinarea NpM de către articolul nedefinit presupune faptul că locutorul, deşi crede în existența unui particular, prezumă că interlocutorul său nu posedă sau nu trebuie să posede mijloacele necesare partajării acestei credințe (în caz contrar, locutorul ar fi apelat fie la NpM nedeterminat, fie la determinarea prin articolul hotărît).

Exemple:

(49) *În această expoziție era un Grigorescu.*

(50) *A fost vîndut la licitație un Brâncuşi.*

(51) *Am recitat un Blaga.*

(52) *Am ascultat un Enescu.*

(53) *„Cel puțin aşa ne place să înțelegem vorba din 1765, consemnată într-un Uricariu..." (C-tin Noica).*

(54) *Am recitat un Eminescu din epoca vieneză.*

(55) *Ascultau un Enescu inedit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2.5. NpM şi adjectivul demonstrativ

Determinarea NpM de un adjectiv demonstrativ apare drept paradoxală, dacă se are în vedere diferența existentă între cele două tipuri de expresii. Astfel, la nivel referențial, demonstrativul implică prezența, în situația de enunțare (extralingvistică sau lingvistică) a referentului, în vreme ce numele propriu este independent sub aspect situațional. La nivel desemnativ, demonstrativul se aplică unor referenți non-numiți, spre deosebire de numele propriu a cărui ocurență presupune existența unui act prealabil de numire, de care locutorul a luat cunoştință printr-o legătură cauzală (directă sau indirectă), Din aceste diferențe, derivă trei condiții de utilizare a sintagmelor nominale de tipul **NpM- adj. dem.** şi anume: locutorul să conştientizeze existența unui act inițial de atribuire a unui nume propriu pentru un anumit individ; referentul sintagmei nominale să fie deja prezent în situația de comunicare, iar sintagma nominală să comporte o informație nouă, care să nu vizeze referentul ca atare, ci modul în care este prezentat acest referent.

Din punct de vedere pragmatic, ocurența sintagmei nominale **NpM-adj.dem.** se fundamentează pe imposibilitatea ca locutorul să recurgă la numele propriu nemodificat, motivată de intenția de a desemna un referent discursiv diferit de referentul inițial.

Indiferent de cauzele care generează sintagma **NpM-adj.dem.,** demonstrativul cumulează următoarele roluri: reperarea referentului prin recursul la contextul situațional (extralingvistic – dacă demonstrativul are valoare deictică, lingvistic dacă are valoare anaforică), asigurînd astfel coerența discursivă; izolarea obiectului de referință de situația de comunicare, atrăgînd atenția asupra sa, ca element non-numit; facilitarea clasificării (re-clasificării) referentului prin intermediul numelui propriu modificat, care devine noua temă a enunțului.

Construcția **NpM-adj.dem** este ocurentă fie cînd demonstrativul are comportament deictic, reperîndu-şi obiectul de referință prin apelul la contextul extralingvistic, fie cînd demonstrativul reia anaforic un antecedent în care figurează un NpM, cu excepția celor ce sînt non-numărabile de bază, care blochează prezența sintagmei demonstrative.

Exemple:

(56) *Am văzut un Baba în casa bunicilor. Acest Baba era din ultima perioadă.*

(57) *– Îți aduci aminte că au scos la licitație un Brâncuşi? Ei bine, acest Brâncuşi este acum al Irinei.*

2.6. NpM şi adjectivul posesiv

Modificarea NpM de un adjectiv posesiv are ca rezultat prezentarea referentului discursiv ca element al unei categorii a cărei posesie e reclamată de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

către referentul adjectivului posesiv. De asemenea, dacă posesivul de persoana întîi are întotdeauna o valoare afectivă pozitivă, posesivele de persoana a doua şi a treia marchează o distanţare a locutorului în raport cu referentul.

Exemple:

(58) *Victor Hugo –ul tău / (un) Victor Hugo al tău este la mine;*
(59) *Wagner –ul tău / (un) Wagner al tău m-a vindecat de starea de angoasă;*
(60) *Grigorescul tău / (un) Grigorescu al tău îţi poate asigura întreaga existenţă:*
(61) *Rodin –ul său / (un) Rodin al său valorează enorm;*

NOTE:

---

[1] Individualizarea reprezintă procesul de trecere de la clasă la individ, printr-o ruptură definitivă între cele două planuri: clasa şi individul.

[2] Instanţierea este procesul prin care numele trimite, printr-o relaţie de substituţie, nu la întreaga clasă de obiecte, ci la nişte obiecte oarecare ale ei.

BIBLIOGRAFIE

- ANSCOMBRE, J.-C- *L'Argumentation dans la langue*, Mardaga, Bruxelles, 1983
- ARMENGAUD, F.- *La Pragmatique*, PUF, Paris 1985
- AUSTIN, J.L.- *Quand dire , c'est faire*, Seuil, Paris, 1972
- BENVENISTE, E. - *Problèmes de linguistique générale*, II, Gallimard, Paris, 1976
- COŞERIU, E.- *El plural en los nombres proprios*, în „Teoria del lenguage y linguistica general", Madrid,1962, pp. 290- 299
- *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Nemira, Bucureşti, 2001
- FAUCONNIER, G.- *Espaces mentaux*, Minuit, Paris,1984
- GARY- PRIEUR, M.N - *Grammaire du nom propre*, PUF, Paris, 1994
- JONASSON, K. – *Les noms propres métaphoriques: construction et interpretation*, în „Langue française", nr.92, 1991, p. 64-81
- KLEIBER, G.- *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*, Klincksieck, Paris, 1981
- KLEIBER, G.- *Dénomination et relations dénominatives*, în „Langages", nr. 76, 1984, pp.77-94
- KLEIBER, G.- *La Sémantique du prototype*, PUF, Paris, 1990
- KLEIBER, G.- *Nominales: essais de sémantique référentielle*, A. Colin, Paris, 1994
- LE GUERN, M.- *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Larousse, Paris, 1973
- ***Langue française*** - nr.92, 1991- *Syntaxe et sémantique du nom propre*, Gary-Prieur(éd.), Larousse, Paris
- ***Langages*** - nr. 66, 1982- *Le Nom propre*, Molino, J. (éd),Larousse, Paris
- MARTIN, R.- *Pour une logique du sens*, PUF, Paria, 1983
- NUNBERG, G.- *The Pragmatics of Reference*, Indiana University Linguistic Club, Bloomington, 1978
- PARIENTE, J.C.- *Le Langage et l' individuel*, Armand Colin, Paris, 1973

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- PARIENTE, J.C.- *Le Nom propre et la prédication dans les langues naturelles*, în Langages, nr.66, 1982
- RIEGER, M; PELLAT, J; RIOUL, R.- *Grammaire méthodique du français*, PUF, Paris, 1994
- SEARLE, J.S. - *Les Actes de paroles. Essai de philosophie du langage*, Hermann, Paris, 1972
- SEARLE, J.S. - *Sens et expression*, Minuit, Paris, 1982
- TODOROV, T. - *Les Anomalies sémantiques*, în „Langages", nr.1, 1966, p.100-123
- VASILIU,E. - *Elemente de filosofie a limbajului*, Ed. Academiei, Bucureşti,1995

IZVOARE

- Arghezi, T.- *Cimitirul Buna-Vestire,* Bucureşti, 1986
- Buzura, A.- *Drumul cenuşii,* Bucureşti,1992
- Călinescu, G.- *Ion Creangă*, Bucureşti, 1973
- Eliade, M.- *Integrala prozei fantastice*, Iaşi, 1994
- Goma, P. - *Jurnalul unui jurnal*, Cluj- Napoca, 1998
  - *Roman intim*, Bucureşti, 1999
- Horia, V.- *Dumnezeu s-a născut în exil*, Craiova, 1991
- Ionescu, G.- *Anatomia unei negații*, Bucureşti,1991
- Manolescu, I.- *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Bucureşti, 1991
- Mincu, M.-*Textualism şi autenticitate,* Constanţa, 1993
- Noica, C.- *Cuvînt împreună despre rostirea românească*, Bucureşti, 1996
- Perez, H.- *Ipostaze ale personajului în roman*, Iaşi, 1979
- Sorescu, M.- *Trei dinți din față*, Bucureşti, 1993
- Zambaccian, K.H.- *Pagini despre artă*, Bucureşti, 1965

SIGLE

NpM - nume propriu metonimic

LE NOM PROPRE METONYMIQUE DANS
LA LANGUE ROUMAINE ACTUELLE

-Résumé-

Le présent article se propose de se constituer comme une prémisse théorique en vue de relancer les débats sur le statut linguistique des noms propres métonymiques. L'objectif assumé sera atteint à partir des énoncés concrets de la langue roumaine, en accordant une grande attention à la situation de communication.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

REPERE DE CONTEXTUALIZARE ÎN DISCURSUL PUBLICISTIC ROMÂNESC (Editorialul)

ANDRA ŞERBĂNESCU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Orice act de comunicare este constrâns, pe de o parte, de realitatea obiectivă în care se produce, pe de altă parte, de realitatea socială construită prin chiar limbajul din care se constituie. Discursul este deci ancorat cultural. Variațiile de la o cultură[1] la alta se plasează atât la nivelul limbii – un sistem de structuri constrânse de regulile gramaticalității şi ale acceptabilității –, cât şi la nivelul vorbirii – prin opțiunile permise în sfera strategiilor de comunicare, prin convențiile partajate de societate în legătură cu reperele de contextualizare a informației (engl. *contextualization cues*).

Pornind de la aceste premise teoretice, voi analiza în cele ce urmează un corpus de editoriale din ziare româneşti de mare tiraj[2], pentru a formula concluzii în legătură cu reperele de contextualizare specifice acestui tip de text în cultura română. Din motive ce vor fi arătate în continuare, voi extinde, cu titlu de ipoteză, aceste concluzii asupra textului jurnalistic românesc actual, pe care îl voi califica drept non-utilitarist, autocontemplativ/reflexiv, promovând strategii discursive ancorate în tradiția orală.

Abordarea este relevantă atât sub aspect teoretic, în perspectiva studiilor de comunicarea culturală şi interculturală, cât şi sub aspect practic, oferind elemente pentru o radiografie a stilului de comunicare specific culturii române: „Discursul ştirilor este unul dintre cele mai importante mijloace prin care o societate poate să se autocunoască. Studierea modului în care ziariştii învestesc cu semnificație lumea înconjurătoare este un mijloc semnificativ pentru a ajunge la o înțelegere deplină a societății." (ERICSON, BARANEK, CHAN, 1989, p. 15).

CADRUL TEORETIC

1. Realitatea socială construită prin limbaj

Într-un sistem filozofic care încorporează teoria actelor de vorbire, J.R. Searle:1995/2000 distinge două forme de existență a Realității: realitatea brută, formată din obiecte şi fenomene existente indiferent de voința şi intenția omului

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(„faptul că pe vârful Everestului există zăpadă sau gheață ori că atomii de hidrogen au un singur electron", p.15) și realitatea socială, existentă în virtutea consensului public, fixat prin reguli în vigoare, omologate instituțional („segmente ale lumii înconjurătoare, fapte obiective care au devenit fapte în virtutea unei puneri de acord între ființele umane", „...aceste fapte există pentru că așa credem noi. Mă refer la bani, la proprietate, la guverne sau la căsătorii."; „...noi creăm realitatea socială pentru a ne atinge scopurile"; *ibidem*). Diferența fundamentală între cele două forme de Realitate este dată de limbaj; cea dintâi este independentă de existența limbajului, cea de a doua este crucial dependentă de el: „Nu numai că limbajul se dovedește a fi esențial pentru felul în care ne reprezentăm faptele, ci (...) formele lingvistice în cauză sunt parțial constitutive pentru fapte" (p. 41). În sinteză, „realitatea socială este construită în mod esențial prin limbaj" (57).

Într-un alt cadru teoretic, definit de autorul său ca „perspectivă pragmatică asupra comunicării", Jef Verschueren:1991, afirma că „discursul construiește realitatea" (p. 190; trad. mea, A.Ș.) și, aplicând această idee la domeniul mass-media, se întreba „Cât din conținutul știrilor reprezintă „realitate construită"? Care sunt procesele care fac posibil acest tip de „construcție"? Cum și în ce măsură acest proces influențează valoarea informativă a știrilor?" (*ibidem*). Autorul se plasează în tradiția studiilor de etnometodologie și de analiză a discursului. El explică mecanismele comunicării în termenii unui context comun partajat de vorbitori și alcătuit din elemente sociale, psihologice, relații sociale, credințe, dorințe, intenții, marcat la diverse niveluri ale limbii (fonetic, sintactic, lexical etc.); în termenii unui joc între presupoziții și implicaturi conversaționale, între explicit și implicit, în termenii unor alegeri lingvistice strategice operate de vorbitori. Transferând această teorie în domeniul mass-media, el se întreabă: „Din moment ce conversația cotidiană este ancorată cu necesitate într-un fundal comun de cunoștințe, de ce nu am spune același lucru și despre știrile internaționale?" (p. 194). Propune deci o abordare a discursului mediatic dintr-un unghi care fructifică o afirmație, de obicei, neglijată în analiză: „mijloacele de comunicare în masă partajează ideologia dominantă a societății în care funcționează" (p. 194), „știrile sunt ambalate în ideologie". În concluzie, discursul știrilor, ancorat cultural și ideologic, își construiește propria realitate.

Sintetizăm împreună cu cei doi autori: limbajul construiește realitatea socială. Știrile în general (și editorialele în particular) sunt una dintre formele de realitate construită, parte componentă a culturii ce face obiectul lor. Această realitate este construită, la un capăt al procesului de comunicare, de autor, la celălalt capăt, de cititor. În construirea realității, cititorul activează mecanisme interpretative specifice culturii sale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Editorialul

Editorialul, gen jurnalistic, exprimă punctul de vedere al unei publicații cu privire la o problemă de actualitate în societate. Materializează intenția unui colectiv de reporteri de a comenta un eveniment, prezintă opinii, argumentate cu scopul de a convinge publicul, de a-i modela conştiința, atitudinile în raport cu respectivul eveniment. Ocupă un loc privilegiat în ziar. Întâi, datorită conținutului: este o sinteză a momentului; apoi, datorită funcției în raport cu publicul: informează şi formează publicul, ajutându-l să înțeleagă evenimentul, fidelizează cititorii şi atrage alții noi, reglează interacțiunea socială. Nu în ultimul rând, datorită rolului în cadrul publicației: personalizează publicația, o individualizează pe piața mass-media, conturează marca. (BERTRAND:2001, HARTLEY:1999, IMBERT:1988, LOCHARD:1996, RANDALL:1998, ROŞCA:2002).

Pe fundalul acestor trăsături invariante ale speciei pot apărea elemente variabile: tema selectată din mai multe posibile; raportul dintre componenta informativă şi cea persuasivă; modalitatea discursivă dominantă (de obicei argumentativă, dar şi narativă, descriptivă, reflexivă); strategiile de informare (narativizarea, literaturizarea, dramatizarea etc.); strategiile argumentative (problematizarea, evaluarea, clarificarea, manipularea, interpretarea, explicarea, distanțarea de cititor, interpelarea sau implicarea cititorului, caracterul subiectiv/obiectiv, afectivitate/detaşare etc.); mijloacele retorice folosite; atitudinea promovată (neutră, polemică în raport cu antidestinatarul, de solidaritate în raport cu destinatarul); tonul şi rolul asumat de autor (didactic, contestatar, indignat, ironic, disperat, decepționat, critic, duplicitar etc)[3]; absența semnăturii autorului sau semnarea editorialului de același autor (uneori redactorul şef, dar nu obligatoriu) ori, alternativ, de un grup de redactori de la ziar[4]; locul ocupat de editorial în ziar (BERTRAND:2001, HARTLEY:1999, IMBERT:1988, LOCHARD:1996, RANDALL:1998, ROŞCA:2002). Există, de asemenea, variații legate de registrul în care este redactat editorialul: „uneori apropiat mai mult de stilul ştiințific, alteori cuprinzând şi elemente specifice stilului retoric sau, eventual, administrativ" (ELR, s.v. *publicistic*). Toate acestea sunt opțiuni strategice ale editorilor pentru compatibilizarea textului cu imaginea publicației, cu punctul de vedere al publicului țintă. Mai mult, aceste opțiuni se înscriu într-un repertoriu de practici culturale privind textul.

2. ***Repere de contextualizare***

Indivizi din culturi diferite se raportează diferit la lume, au un mod diferit de a cunoaşte şi de a gândi. Informația primită este integrată cunoaşterii într-un mod particular, în funcție de contextul cultural preexistent în mintea oamenilor (realitate obiectivă + realitate construită prin limbaj), în funcție de expectațiile lor şi de obişnuințele dobândite prin interacțiune cu ceilalți membri ai societății.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Diferențele culturale se plasează la nivelul cunoștințelor și credințelor comune despre lume, al presupozițiilor pe care le poartă în ele cuvintele, al implicațiilor și implicaturilor pe care cuvintele/enunțurile le generează, al expectațiilor privind strategiile discursive, toate servind drept indicii de interpretare a informației și a demersului argumentativ.

Mărcile textuale plasate la diferite niveluri (morfologic, lexical, semantic, sintactic, discursiv, retoric), vide semantic, a căror funcție este de a declanșa inferențe ce îi permit cititorului/ascultătorului să introducă informația oferită de text în anumite tipare interpretative se numesc repere de contextualizare (engl. *contextualization cues*) (J.L Mey (ed.). *Consise Encyclopedia of Pragmatics*, Pergamon, 1999, p. 500-507, passim). Acestea sunt instrucțiuni de lectură implicite/explicite, care stimulează imagini mentale și scheme inferențiale și sunt interpretate în virtutea unor obișnuințe și stereotipii, formând un context predeterminat cultural. (ASANTE & GUDYKUNST:1994, BLOMMAER & VERSCHEUEREN:1991, DE PIETRO:1988, GUMPERZ:1982, 1992, HOFSTEDE: 1984, LEHTONEN:2000, SCOLLON & SCOLLON:1995, SSHEA:1994, SHEWDER: 1991, SHI-XU:1994, TING-TOOMEY, STELLA:1991). Contextul predeterminat cultural este ancorat în realitatea obiectivă și în realitatea construită prin limbaj deopotrivă (vezi 1., supra), este constrâns de regulile specifice unui tip particular de discurs (în cazul de față, editorialul, vezi 2, supra).

Dintre reperele de contextualizare[5] voi urmări în continuare: 1) tiparul discursiv predominant în editoriale, 2) gradul de focalizare a informației, 3) raportul literal/nonliteral. Scopul este de a releva specificul acestora în editorialele din presa românească, aspecte ale specificului cultural al stilului publicistic românesc.

ANALIZA

1. Tiparul discursiv

Există două tipare fundamentale de discurs: tiparul deductiv și tiparul inductiv. Diferența constă în locul din discurs în care este plasată teza (ideea centrală a textului): la început sau la sfârșit. Tiparul deductiv pornește de la o teză, pe care o detaliază pe parcursul textului (teză $\Rightarrow$ secvență$_1$, secvență$_2$,... secvență$_n$). Tiparul inductiv se bazează pe acumularea de elemente pe parcursul textului, iar teza este plasată la sfârșit (secvență$_1$, secvență$_2$,... secvență$_n$ $\Rightarrow$ teză).

Diverse culturi favorizează unul sau altul dintre cele două tipare; de exemplu, cultura americană și engleză favorizează tiparul deductiv, în timp ce cultura germană și cultura franceză favorizează tiparul inductiv. În funcție de cele două tipare, cititorii și-au format expectații diferite în legătură cu locul din text în care trebuie să își concentreze atenția pentru a capta esențialul. De

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

aceea, trecerea dintr-o cultură în alta, experiențele cu texte aparținând unei culturi diferite de cea cu care este familiarizat cititorul pot provoca neclarități, neînțelegeri, frustrări: atenția este dirijată de expectații diferite legate de tiparul discursiv al textului.

În ceea ce privește cazul particular al stilul jurnalistic, în care textul se adresează cititorului grăbit, cel puțin teoretic, schema universală, transculturală ar trebui să fie de tip deductiv: la început se oferă sintetic informația esențială, iar pe parcursul articolului aceasta este detaliată. „Schema de construcție informativă nu-și găsește însă confirmarea în mare parte a stilului jurnalistic românesc, pentru care finalul pare să constituie un punct culminant, a cărui forță retorică e subminată doar de sărăcia extremă a mijloacelor, repetate până la banalizare" (ZAFIU, 2002, p. 48).

În editorialele din presa românească predomină tiparul inductiv. Acesta cunoaște mai multe variante de realizare. În cadrul lor coerența dintre argumente și teză este subminată de caracterul implicit al relației dintre acestea, de deturnarea atenției cititorului spre elemente de interes secundar: cronologia obositoare a evenimentelor, cumulul de detalii mult prea numeroase, fără relevanță directă în raport cu teza, reveniri asupra ideilor prin reformulare, absența unei legături clare între diverse părți ale textului. Mult mai rar apare tiparul deductiv. Alături de acestea, apare tiparul mixt (inductiv + deductiv), actualizat în mai multe variante, presupunând activarea, pentru același articol, a unor scheme de lectură diferite. Există și situații în care editorialul nu are o schemă de construcție: este o juxtapunere de idei, opinii, atitudini, care se raportează nu la o teză formulată explicit în text, ci la idei, opinii, atitudini formate în timp, existente printre cunoștințele de fundal ale cititorilor, partajate cu autorul, presupuse a fi activate prin simplul gest de a cumpăra ziarul respectiv și de a citi editorialul. Toate aceste trăsături conduc la concluzia că accentul cade pe exprimarea/consemnarea ideii, fără ca editorialistul să fie preocupat în mod evident și constant de formă, de structură. Ideea își subordonează sau chiar anulează structura. Nu se poate vorbi de preferința unor publicații pentru anumite tipare discursive, ci de preferința unor autori pentru anumite forme de expresie. Faptul este explicabil prin absența, până nu de mult, din programele școlare, a unor ore speciale, de instruire explicită privind regulile de redactare a unui text. De aceea, diferențele între autori reflectă instrucția lor ulterioară: există jurnaliști cu grade diferite de inițiere în regulile și tehnicile de compoziție. În absența unei acțiuni instituționalizate (școala), modelele culturale sau intuiția personală joacă un rol decisiv.

Analiza corpusului a pus în evidență prezența, în presa românească, a următoarelor tipare și variante de construcție:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. Tiparul inductiv

a) Tiparul inductiv explicit: înlănțuire de secvențe textuale, care conduc spre o concluzie formulată explicit. Tehnica de relaționare a ideilor determină grade diferite de relevanță a părții în raport cu întregul, a argumentelor în raport cu teza. Au fost întâlnite următoarele situații:

• succesiune de idei/argumente, care conduce în mod direct la teza exprimată în finalul editorialului:

(1) *Numai Statele Unite puteau avea forța de a transforma o mare tragedie, 11 Septembrie, intr-un imens avantaj geostrategic. Teoria spune că, de câte ori se produc rupturi ale istoriei, statele aflate într-o poziție dominantă sunt tentate să modifice sistemul raporturilor geopolitice existent, pentru a promova interese specifice și a întreprinde acțiuni care să ducă la crearea de suprafețe geopolitice având contururi mult mai conforme cu imaginea proprie. Este exact ceea ce au făcut SUA, după sângerosul atentat din toamna anului trecut* (...) (Sunt trecute în revistă acțiunile SUA, negocierile pe plan internațional, reacțiile internaționale, se analizează situația, se formulează cauze și consecințe, focalizând tema.) *Într-un comentariu pentru „The Wall Street Journal Europe", analistul Vladimir Socor arăta de ce România și Bulgaria au intrat în calculele americane. „Admiterea României și a Bulgariei în NATO va întări parteneriatul Aliantei cu Ucraina si Georgia, va promova stabilitatea și dezvoltarea regiunii Caspica - sudul Caucazului și o va conecta cu Asia Centrală. Bazinul Mării Negre și Georgia constituie segmentul principal al coridorului de tranzit Traceca, plănuit de Uniunea Europeană și susținut financiar de Statele Unite".*

Teza: *În aceste condiții, este posibil ca flancul sudic să îndeplinească rolul despre care vorbea Zbigniew Brzezinski la Sofia, adică să devină acel spațiu de securitate administrat în comun de Statele Unite și Rusia, fiind in același timp o zonă de reprezentare a intereselor americane în Europa, pe care același analist o cataloga, ironic, drept elementul lipsă din relațiile bilaterale.* (*Cotidianul*, 3247)

• nuanțare progresivă a unei idei, dezvoltarea ideii prin acumulare de elemente/detalii/argumente:

(2) *De ce nu suntem noi, românii, mai uniți? Întrebarea aceasta poate fi auzită pe buzele fiecărui compatriot. Lipsa de solidaritate e prezentată ca o boală istorică, un fel de cancer al națiunii* (se detaliază această idee.) (...) *Mie mi-e clar. În politică, orice consens e periculos* (...) (Se dezvoltă această idee.). *Eu cred că mult-trâmbițatul consens național e, mai degrabă, un loc comun sau o capcană politică. Sau o suferință a tuturor provocată de o altă cauză. (...)* (Se dezvoltă această idee.) Teza: *Decât să avem un consens național în jurul lui Ion Iliescu (sau a oricui altcuiva), eu prefer o majoritate de 60 la sută*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

într-o breaslă a frizerilor sau a ziariştilor. Şi un comitet de scară de bloc capabil să zugrăvească holul şi să întreţină liftul. Ar fi suficient pentru a face un salt de 50 de ani. (Evenimentul zilei, 3125).

- dezvoltare a unor planuri paralele, care în final sunt aduse de autor într-un punct de convergenţă (teza editorialului); fiecare dintre planuri are relativă autonomie sub aspectul conţinutului, în timp ce forma poate urma tiparul inductiv, tiparul deductiv sau prezintă fluctuaţii între tiparul inductiv şi cel deductiv:

(3) Secvenţa$_1$ (Prezentarea unor cazuri în care personalităţi importante ale vieţii politice se sustrag urmăririi penale.) *În cazul parlamentarului PSD, Viorel Gheorghiu, acuzat că şi-a înscenat furtul propriului automobil (...) comisia judiciară a Camerei Deputaţilor a găsit un nou pretext pentru a-i amâna ridicarea imunităţii. (...)Cristian Panait fusese trimis să-l aresteze şi pe procurorul Lele, care a îndrăznit să-l pună sub acuzare şi pe fiul (ex)prefectului PSD de Bihor. În cazul parlamentarului Luca Ştefănoiu (...) cercetările trenează (...). Cazul miliardarului braşovean Dan Tartagă trenează (...). Prefectul de Constanţa se confruntă cu acuzaţii grave, dar autorităţile nu fac nici un efort pentru a lămuri situaţia. La fel cum nu reacţionează în cazul generalului Toma Zaharia (...) etc. Peste toate acestea se aşterne tăcerea.*

Secvenţa$_2$: *Singurii care mai îndrăznesc să reamintească hoţiile soldate cu pagube de miliarde de dolari şi cu sărăcirea unei naţii sunt jurnaliştii de la câteva ziare ce mai rezistă presiunilor. Pentru ei însă se pregătesc pe bandă rulantă legi care să-i reducă la tăcere.* (Urmează exemple.).

Teza: *În felul acesta, dacă pentru marii asasini, responsabili de moartea a zeci sau sute de oameni nevinovaţi, pentru marii borfaşi, responsabili de fraude însumând zeci şi sute de milioane de dolari, pentru marii derbedei care le ţin „spatele" (...) nu se găsesc articole de lege spre a fi pedepsiţi, ziariştii care se vor mai încumeta să scrie despre tot putregaiul ăsta nenorocit vor putea fi condamnaţi, pentru acelaşi articol de trei patru ori. Şi asta din dorinţa unor nenorociţi de a fi respectaţi după ce fură pe rupte. (...) Asta nu-i democraţie!. (România Liberă, 3687).*

- repetiţie, reformulare, revenire: prima secvenţă textuală exprimă o idee pe care o susţine cu exemple şi comentarii, a doua secvenţă textuală reformulează ideea din prima secvenţă textuală şi o susţine cu noi exemple şi comentarii, a treia secvenţă textuală reformulează ideea din prima şi o susţine cu exemple şi comentarii...etc; teza exprimată în final repetă şi întăreşte ideea dezvoltată în secvenţele anterioare:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(4) Secvența$_1$: *Prefectul de Iași, Corneliu Banu, și-a dat demisia. Slavă Domnului că în România mai există oameni care să facă un asemenea gest* (Urmează exemple, fapte, comentarii.)

Secvența$_2$: *Își cere scuze sau demisionează! Sînt celebre cazurile unor personalități mult mai cunoscute decât prefectul de Iași care au demisionat pentru lucruri chiar mai puțin importante* (Urmează exemple, fapte, comentarii.)

Secvența$_3$: *Demisia lui Corneliu Rusu Banu nu este sfârșitul lumii. Nu afectează nici partidul din care face parte. Nu are nici consecințe penale. E doar un gest politic obligatoriu* (Urmează exemple, fapte, comentarii.)

Teza: *Demisia prefectului de Iași este un gest care merită respectat. E o lecție și pentru alți politicieni. Ea poate fi începutul unui comportament politic care ține de normalitate. (Evenimentul zilei,* 3111).

- deplasarea accentului dinspre evenimente (fapte, date, procese, argumente) spre cronologia evenimentelor:

(5) *În așteptarea summit-ului NATO din noiembrie, de la Praga în România s-a lăsat o liniște apăsătoare. O liniște care durează cam din primăvară. Măsurile dure de reformă (...) au fost amânate pentru „după" Praga. (...) totul e amânat (...) România a încercat în ultimele luni să suplinească handicapul economic (...) așa s-a ajuns în acest moment, la București, să existe sentimentul că asistăm la liniștea dinaintea furtunii. (...) Ce se va întâmpla însă în acel moment? (...)Timp de un an și jumătate (...) se va desfășura procesul de ratificare (...)În această perioadă, grupurile de interese (...)vor face presiuni (...). Orizontul de așteptare al publicului în privința NATO este uriaș. Imediat după Praga, poate nu în decembrie, dar în orice caz, prin ianuarie, după sfântul Ioan (...). După Praga, după 12 ani de reformă chinuită, România va înceta să mai fie doar problema românilor (...). Reformele nu s-au făcut de bună voie în anii 90, dar nici în 2001 și 2002, vor fi făcute obligat în 2003 și 2004. (...) Și pentru SUA experiența va fi una nouă. De obicei, un candidat invitat la Alianța Atlantică a trecut de aceste reforme. În cazul României și Bulgariei lucrurile vor sta altfel (...). A provocat o mare bucurie la Palatul Victoria telefonul dat zilele trecute de consilierul pentru securitate națională al președintelui SUA (...). Telefonul de la Washington nu a sunat de prea multe ori în ultimii ani la București (...). Americanii se vor interesa de tot și de toate (...). Distanța de la vorbe la fapte nu se va mai măsura în ani. Telefonul cu Washingtonul va fi unul al groazei pentru mulți guvernanți.* (*Adevărul,* 3783)

b) Tiparul inductiv implicit: juxtapunere de secvențe autonome care conduc la o generalizare (inducție); fiecare secvență este construită pe un tipar inductiv sau deductiv; concluzia nu rezultată direct din ideile expuse, ci are

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

caracter speculativ şi raliază secvenţele autonome la o idee implicită, neexprimată în text, existentă numai ca informaţie de fundal partajată de cititorii ziarului (ex.: „Guvernului nu îi pasă de popor, ci doar de propriile avantaje, guvernul face abuzuri"):

(5) Secvenţa$_1$ (Se exprimă ideea că în timpul vacanţei parlamentare se dau multe ordonanţe de urgenţă, apoi se afirmă:)... *Guvernul capătă iar abilitatea de a emite ordonanţe pe perioada vacanţei parlamentare* ... (Urmează dezvoltarea ideii.)

Secvenţa$_2$ (Se afirmă că nici nu ar fi nevoie de ordonanţe de urgenţă deoarece nu se poate invoca motivul că Legislativul ar fi ostil executivului, apoi:)... *abuzul de ordonanţe de urgenţă şi previzibila ploaie de ordonanţe din lunile iulie-august nu au nici măcar scuza că legislativul ar fi ostil iniţiativelor legislative ale Executivului*... (Urmează dezvoltarea ideii.)

Teza: *Ceea ce dovedeşte, încă o dată, dacă mai era nevoie, că - atunci când are un interes – Guvernul este omnipotent, omniprezent şi vigilent. Sunt însă multe domenii – sărăcirea accentuată a populaţiei, falimentarea prin creşterea fiscalităţii (...), întinderea fără margini a corupţiei (...) – în care Guvernul joacă rolul „n-aude, n-a vede* (sic!), *pur şi simplu e absent Necazurile astea de zi cu zi nu stârnesc interesul omnipotenţilor miniştri ai omnipotentului Guvern Năstase. Pentru ei, dacă interes nu e, nimic nu e*... (*Aldine*, 321).

2. <u>Tiparul deductiv:</u> autorul porneşte de la o teză, pe care o argumentează / dezbate / exemplifică pe parcursul articolului:

(6) Teza: *Cu siguranţă, din 1990 încoace, nu există un domeniu de reglementat mai chinuit decât transferul de proprietăţi de stat în mâini private. Numai enumerarea actelor normative emise, ca să nu mai vorbim de normele metodologice aferente, ar fi de ajuns pentru calificarea procesului legislativ ca un abuz în sine. S-a consumat ieri încă un act al acestei veritabile epopei, asumarea răspunderii guvernului pentru ceea ce a fost numită* (sic!) *generic „privatizarea pe 1 Euro".*

Dezvoltarea tezei: se analizează actul normativ şi procesul de privatizare în România în ultimii 10 ani, punctându-se momentele importante.

Concluzia leagă argumentaţia de teză: *Ar fi în interesul României ca proiectul care va deveni cu siguranţă lege începând de marţi, săptămâna viitoare, să-şi atingă scopul. Scepticismul nostru în ceea ce priveşte această tentativă de recuperare a timpului pierdut nu este legat atât de textul legii, cât de tradiţia nerespectării legilor economice în România. În fine, nu putem încheia fără a semnala excepţionalul, dar tardivul salt calitativ de mentalitate de la „Nu ne vindem ţara" la „Privatizarea pe 1 Euro!".* (*Adevărul*, 3654)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(7) Teza: *Premierul Adrian Năstase a angajat responsabilitatea Guvernului în eventualitatea unui eşec la Praga. Cunoscându-l pe şeful Executivului aş spune ca nu ar fi riscat o asemenea declaraţie dacă nu ar fi avut siguranţa, întemeiată probabil pe mesaje ale oficialilor Alianţei, că România va fi admisă în această toamnă în NATO. Un important membru al delegaţiei americane prezent la summitul Vilnius 10 explica de ce SUA nu oferă un răspuns clar celor şapte state candidate, cu şanse de a fi admise, relevant pentru ceea ce gândesc dincolo de discursuri responsabilii NATO despre ţări ca România si Bulgaria*: (Se dă un citat.). *Statele Unite au arătat că nu cer imposibilul, chiar dacă sunt îngrijorate de forţa pe care a dobândit-o PSD de la alegeri încoace, de proporţiile corupţiei, de felul în care legea este încălcată chiar de aceia care ar trebui să o apere. Aşteaptă însă ca România să facă gesturi semnificative în ceea ce priveşte limitarea corupţiei şi a accesului foştilor securişti la informaţiile NATO, în aşa fel încât securitatea Alianţei să nu fie periclitată.*

Dezvoltarea ideilor: *Preşedintele Comitetului SUA pentru extinderea NATO, Bruce Jackson, a fost destul de ferm la capitolul - să-l numim lustraţie. Chiar dacă a afirmat că domnii Radu Timofte si Gheorghe Fulga sunt curaţi, nu înseamnă că serviciile de informaţii, în special SIE si Direcţia de Informaţii a Armatei, cele mai conservatoare structuri, nu au fost scanate pentru a-i descoperi pe lupii în blană de oaie. Indiferent cât de mult şi-ar dori NATO să ne primească în rândurile sale, (...) nu pot accepta să se aşeze la masă şi să-i considere parteneri de încredere pe cei care, acum 30 de ani, acţionau împotriva NATO. Să bei ceai cu inamicul rămâne totuşi o scenă de roman de spionaj.* (se prezintă şi se discută conţinutul raportului Armagedon.). *Premierul Adrian Nastase a anunţat şi un plan de acţiune pentru corectarea neajunsurilor României în perspectiva summitului de la Praga. Strategia nu este încă publică, în consecinţă nu ştim dacă eliminarea foştilor securişti se află în grafic şi nici pentru ce zi a fost programată. Siguranţa pe care o afişează în privinţa şanselor României de integrare în NATO, provenind şi dintr-o incorectă interpretare a mesajelor, l-ar putea determina pe Adrian Năstase să considere secundară îndepărtarea celor trei colaboratori nominalizaţi de „Armagedon 7" si a celorlalţi foşti spioni comunişti, din structurile de siguranţă naţională. Dar dacă îşi va asuma un cutremur în serviciile secrete, atunci ar trebui ca procesul să fie transparent.*

Concluzia: *Opinia publică şi NATO merită să afle că pot avea încredere în conducătorii României. (Cotidianul,* 3240*)*

3. Tiparul mixt (inductiv + deductiv; deductiv + inductiv): pe parcursul articolului autorul schimbă tiparul discursiv.

a) Tipar mixt, circular: deductiv + inductiv: articolul porneşte de la o teză, susţinută de secvenţele textuale care îi urmează; elementele particulare prezentate în aceste secvenţe textuale sunt reevaluate/reinterpretate şi conduc la o concluzie, care

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

reformulează teza de la începutul articolului. Astfel, pe parcursul articolului structura deductivă a textului se transformă în structură inductivă:

(8) Idee generală, teza articolului: *Condițiile dure impuse de NATO României cu privire la necesitatea îndepărtării foștilor securiști din serviciile secrete echivalează cu forțarea ruperii pactului dintre reprezentanții fostei Securități și puterea instalată în decembrie 1989.*

Relația de implicație între teză și secvențele următoare din text: *„NATO forțează"* implicație: *„acțiunea nu s-a produs din inițiativa guvernanților români"*

Date pentru susținerea tezei: *Epoca Iliescu a început cu un pact cu poliția politică și se va încheia cu denunțarea sa unilaterală* (Urmează dezvoltarea ideii.); *Pactul dintre foștii securiști și puterea instalată după decembrie 1989 nu a fost denunțat nici măcar după venirea la putere a Convenției Democratice și a instalării reprezentantului PSD la palatul Cotroceni* (Urmează dezvoltarea ideii.); *La reuniunea de la Sinaia cu reprezentanți ai serviciilor de informații din țările NATO, responsabilii serviciilor secrete din țara noastră au făcut tot ce era posibil pentru a demonstra bunăvoința puterii de la Bucureşti.* (Urmează dezvoltarea ideii.). *Trăim într-o societate cinică, în care principiile utilitare și hedoniste reprezintă sistemul de referință pentru politică, presă, mediile de afaceri, tânăra generație, celelalte generații. Mulți se vor întreba la ce ne va folosi aflarea adevărului cu privire la evenimentele din decembrie 1989, dacă pactul dintre părțile contractante va fi rupt* (Urmează dezvoltarea ideii.).

Reformularea tezei: *Dacă adevărul nu va fi scos la iveală de către cei care îl cunosc, ne vom trezi că NATO ne-o va cere, iar atunci nu va mai spune nimeni că este prea dureros"*. (*Ziua*, 2382). În relație cu teza reformulată, secvențele textuale precedente se transformă în elemente particulare care conduc spre o concluzie generalizatoare (tipar inductiv). Relația dintre secvențele textuale explicative și concluzie apare explicit în structura condițională a ultimei fraze.

b) Tipar mixt simetric (inducție – teză – deducție): se începe prin acumularea de date, fapte, comentarii; la jumătatea editorialului este plasată teza; urmează o nouă acumulare de date, fapte, comentarii:

(9) Date particulare: *După ieșirea din epoca roșie și trecerea la democrație, chiar dacă „originală", în România au reapărut marile curente politice din democrațiile cu tradiție: liberalismul, scial-democrația, creștin-democrația, inclusiv formele hibride. Deocamdată principiile de bază ale acestor doctrine rămân cvasinecunoscute chiar pentru multe dintre partidele care și le agață de siglă (...) Politica românească, din nefericire, e puțin axată pe promovarea unor principii și foarte mult concentrată pe atragerea electoratului prin orice mijloace pentru ca apoi să înceapă împărțirea*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cașcavalului. (În continuare se exemplifică această afirmație cu exemple din campaniile electorale.)

Teza: *Doctrina reflectată în activitatea PSD (...) nu poate fi încadrată exact în vreunul din marile curente politice ale democrațiilor avansate de astăzi, ci se apropie foarte mult de filozofia lui Lippo Toppo.*

Date particulare: (Se explică filozofia lui Lippo Toppo – pictor italian, sărac, a lăsat prin testament, tuturor rudelor bogății inimaginabile; întrebat de unde își vor lua moștenitorii numiți aceste bunuri, Lippo Toppo a răspuns, cu ultimele cuvinte, „aici e-aici!") *Similitudinea e stridentă. Nu există zi în care partidul de guvernământ să nu ofere populației câte ceva: un corn și un pahar cu lapte pentru milioane de școlari, subvenții la întreținere pentru milioane de amărâșteni (...). Aveți resurse pe care nu le știm sau ne veți răspunde, conform doctrinei lippotoppiene, cu același celebru „aici e-a ici"?* (*România Liberă*, 3747).

4. Absența unui tipar discursiv (discurs nestructurat) – articolul apare ca o enumerare de idei, circumscrise unei teme; unitatea textului este dată doar de apartenența ideilor la un domeniu general, presupus a fi partajat de autor și de cititor; teza articolului este implicită sau lipsește; legături laxe între idei:

(10) (Aparent teză a articolului, ideea este abandonată; nu va fi legată în nici un fel de conținutul articolului.) *Nimic nu ilustrează mai bine proverbul românesc „Unde nu-i cap, vai de picioare", decât greva generală de o zi, ziua de ieri, când mai bine de trei milioane de elevi și studenți și o jumătate de milion de dascăli s-au întreținut pe teme diverse, așteptând să treacă vremea.*

(Se introduce o idee nouă, insuficient elaborată, fără legătură evidentă cu ideile ce vor urma.) *Patru lideri de sindicat și întregul minister au monitorizat desfășurarea acțiunii de protest ce nu are, fiindcă legal nu are cum să aibă, nici un sorț* (sic!) *de izbândă.* (Urmează o nouă idee, insuficient elaborată.) *Despre mascarada numită tichete de masă am scris recent, încercând să demonstrăm că este absurd să promiți ceva, când știi bine că nu ai cum să te ții de cuvânt.* (Continuarea ideii are de suferit din cauza ambiguității în exprimare:) *Această absurditate* (mai precis, consecința acestei absurdități) *o trăim astăzi și ea riscă să ne afunde într-o încurcătură de proporții.* (Ideea se continuă, vorbindu-se despre radicalizarea protestelor și perspectiva înghețării anului școlar.)

(Se introduce o idee nouă, care se îndepărtează de la starea de fapt prezentată; informația nu este ierarhizată în funcție de relevanța în raport cu teza articolului.) *Cu profesorimea română nu e bine să joci la cacealma. Cine uită ar trebui să caute în memorie, nu mai departe de anul 2000, când ultima grevă din ianuarie-februarie 2000, de 5 săptămâni a pus pe butuci școala românească. Consecințele, în plan educațional, le trăim astăzi când ne minunăm de scăderea calității, a performanței și a seriozității învățământului.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(O nouă idee este introdusă; ea apare ca o reflecție/teoretizare asupra sistemului de învățământ.) *Din păcate nimeni nu vrea să ia în seamă niște adevăruri banale, dar fundamentale despre școală, în general, și în particular despre școala românească. Învățământul este cel mai conservator sistem în angrenajul socio-moral al unei societăți. (...) În procesul educativ sunt implicați, de la Aristotel încoace, două ființe: educat și educator. Mediul, școala au rolul lor, evident, dar principala legătură există, se naște, se dezvoltă între cei doi.* (În notă se introduce fugar o nouă idee, ca într-un flux al memoriei; o dată în plus, coerența textului este afectată.) *Când alterezi, cu bună știință (n.n. – ceea ce s-a petrecut în vremea ceaușistă) sau din ignoranță, incompetență, această relație, acționând asupra unuia dintre cei doi actori, procesul întreg se alterează.*

(Metadiscurs care rupe unitatea textului.) *Nu e locul să discutăm mai mult astăzi, când școlile sunt paralizate de grevă legătura puțin vizibilă din afară dintre profesor, elev și școală.* (Se introduce o nouă idee, a cărei legătură cu o idee anterioară este puțin vizibilă în text după o digresiune de 17 rânduri.) *E locul însă să spunem că se va pierde un timp prețios și că vom eșua total, devenind o națiune needucată, superficială, crescută în disprețul muncii și al caracterului, dacă nu vom lua aminte la profesori. Ce trebuie să vedem? Nimic mai mult decât că duc o viață de mizerie* (Se vorbește despre salariile mici, despre faptul că absolvenții evită posturile în învățământ, că examenele se cumpără.)

(Paragraf prost început, semnalând o nouă idee, când de fapt se continuă, și prin formă, o idee anterioară.) *Nimic mai mult decât că le râd în față deputați și senatori, grăbiți să-și voteze dotarea parcului auto cu ultimul tip de limuzine. Nici unul dintre cei cinci premieri-profesori ai României n-a pus piciorul în prag, propunând întregii țări un salariu decent pentru cadrele didactice.* (După o lungă digresiune se revine la ideea exprimată în paragraful 2 al textului.) *Li s-a aruncat, ca acum, câte o promisiune mincinoasă, 10 tichete de masă, iluzorii, pentru care nu există nici un leu și nici calea legală de a fi acordate.*

(Frază criptică pentru cititorii care nu cunosc Legea finanțelor publice, conținând o contradicție în raport cu ceea ce s-a spus în paragraful imediat precedent) *Mai mult, tot ceea ce se obținuse cât de cât în ultimii ani, amărâtele de fonduri extrabugetare, veniturile proprii pe care s-ar fi putut da chiar și tichete de masă, sunt aduse cu rapacitate la bugetul de stat, prin proiectul Legii finanțelor publice.*

(Frază criptică) *Profesorii simt și ceea ce nu spun* (???) *acum guvernanții. Tocmai de aceea* (???) *se anunță atât de limpede înghețarea anului școlar.*

(Încheiere patetică, literaturizantă, în care accentul se pune pe expresie, nu pe idee, pe legătura încheierii cu secvențele anterioare din text.) *Dacă vor veni ca un tăvălug, căpoși, dar politicoși, și vor strânge cu ușa Guvernul, opinia publică le va striga, speriată, să se întoarcă în școli. Nimeni n-o să ia seama la nuanțe. Nimeni dintre cei aflați la putere, fie în Guvern, fie prin sindicate*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

nu va da socoteală dacă anul şcolar va fi iar sub semnul întrebării, dacă se va face carte în dorul lelii şi recreaţia mare va invada timpul copiilor noştri. Nu pentru tichete însă se vor bate de astăzi înainte profesorii noştri, ci pentru un strop de demnitate şi recunoaştere, concretizate amândouă într-un salariu decent, pentru o muncă importantă. (*Adevărul*, 3646)

2. Gradul de focalizare a informaţiei

În cadrul discursului, focusul reprezintă centrul interesului comunicativ. Strategiile discursive, gramaticale, lexicale prin care, de-a lungul unei succesiuni de secvenţe discursive, vorbitorul/autorul aduce şi menţine în centrul atenţiei o idee dominantă, reprezentând, din punctul său de vedere, centrul interesului comunicativ, poartă numele de focalizare (cf. DSL, s.v. *focus*, *focalizare*). Gradul de focalizare variază între două extreme: focalizare maximă şi focalizare minimă. Focalizarea maximă a informaţiei presupune un proces de negociere a informaţiei între participanţi constrâns de reguli clare, precise, ceea ce permite o exprimare fără echivoc a unui punct de vedere, o concentrare a ideilor secundare în jurul unei dominante comunicative. Focalizarea minimă a informaţiei (sau non-focalizarea) presupune reguli laxe şi implicite de negociere a informaţiei între participanţi, astfel încât sensul se construieşte contextual, în funcţie de relaţiile dintre participanţi; accentul cade nu asupra informaţiei, ci asupra relaţiei dintre participanţii la actul de comunicare. Textul focalizat este orientat spre temă, textul nonfocalizat este orientat spre relaţia autor-cititor.

Variaţia culturală se manifestă între aceste două extreme: focalizare maximă a informaţiei în culturile occidentale, în cultura americană – focalizare minimă a informaţiei în culturile din sud-estul Europei, din Europa orientală şi Asia.

Textul editorialului românesc are grad relativ scăzut de focalizare, care se manifestă prin următoarele fenomene:

a) Abordarea unui stil reflexiv-eseistic, în care autorul asociază liber ideile, filozofează, face aluzii culturale care opacizează ideea pentru publicul larg; textul are ca scop implicit autoexprimarea, nu transmiterea de informaţie; textul încheagă o idee generală, vagă, transmite o stare de spirit:

(11) (Reflecţie exprimată într-un limbaj metaforic:) *Bineînţeles, nimeni nu poate pretinde, când bate la uşa cuiva, să fie primit în casă dacă e murdar pe picioare sau are vreo boală urâtă.* (Reflecţia este concretizată prin aplicare implicită la o situaţie de actualitate:) *Apoi, ce-ar fi de obiectat împotriva faptului ca Americii nu-i place, cum ne-a comunicat d-l Bruce Jackson, Europa „veche"?* (Reflecţie personală şi asociere de idei:) *Dacă mă gândesc la străzile New York-ului botezate cu cifre, nici nu mă mir. Pe scurt, e dreptul Americii să ne ceară anumite lucruri, dacă vrem să intrăm în NATO.* (Reflecţie

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

personală, trecere la o altă idee, fără o legătură explicită cu cea anterioară; se pun în paralel atitudinea oficialilor americani şi atitudinea guvernanţilor români.). *Personal, aş fi dorit, însă, ca aceste condiţii să fie discutate în mod public, pentru ca guvernul român să se prezinte la Praga în numele unei ţări care şi-a analizat serios restanţele, greşelile şi aspiraţiile.* (Introducerea unei noi idei, neclară legătura între calificarea „slugărnicia" şi secvenţa anterioară de text; expresie vagă, „nişte clarificări", neconcretizată prin exemple:). *Or, prin slugărnicia sa, guvernul Năstase ne privează de nişte clarificări.*

(Reflecţie personală, nelegată de ideile anterioare, asociaţie liberă de idei, salt la o idee relevantă nu în plan informaţional, ci în plan emoţional:) *Nu cred că vreo minte sănătoasă poate tăgădui că „ura de rasă" a provocat unul din cele mai abjecte coşmaruri cunoscute în istorie.* (Întreruperea bruscă a ideii, frustrând aşteptările cititorilor; propoziţia are rolul de a întări ideea exprimată anterior:) *În privinţa aceasta, nu e nimic de discutat.* (Exprimare metaforică; nu există contextul pentru interpretarea ei:) *Dar sunt români care nu fac deosebire între crimele comise cu mâna dreaptă şi crimele comise cu mâna stângă.*(O nouă asociaţie de idei:) *Şi care consideră la fel de oribilă „ura de clasă", punându-l pe Stalin lângă Hitler.* (Întrebare retorică, introducând o presupoziţie, „s-au comis crime", fără a se preciza la ce se referă această presupoziţie:) *Nu era normal, oare, să ni se spună, după 45 de ani de comunism, că Occidentul nu face discriminări între „ciume", în funcţie de culoare?* (Asociaţie de idei, exprimare metaforică, opacă, îndepărtare de temă prin termeni pentru care nu se dă un context de interpretare:) *De ce ni se lasă impresia că pe „medicii" de dincolo de Ocean nu-i mai interesează ciuma roşie, nici profilaxia ei?* (Termeni imprecişi: „reţetele", „unei Ordonanţe":) *Fiindcă aşa rezultă din reţetele pe care Adrian Năstase le-a adus de la Washington şi le-a pus la baza unei Ordonanţe de urgenţă.* (Ruptură textuală; interogaţie retorică, introducând noi termeni, a căror legătură cu textul anterior este total neclară:) *Să nu mai ştim noi, oare, cu cine suntem contemporani?* (Asociaţie de idei, prin care se introduce o nouă subtemă; este opacă legătura cu secvenţele textuale anterioare.) *Că d-l Patriciu care şi-a anunţat colegii la o recentă reuniune liberală că PNL ar trebui „să fie contemporan cu sine însuşi".* (Reflecţie personală, în care accentul cade pe exprimarea emoţiei personale.) *Adică, cum? m-am întrebat, derutat şi nedumerit.* (Speculaţie pe marginea unor expresii, nerelevantă în raport cu textul, este neclară intenţia comunicativă:) *Cu cine s-o fi simţit, oare, contemporan, până acum, d-l Patriciu? Nu cu noi? Reproşul din această bizară şi cam comică declaraţie – dacă l-am tălmăcit eu corect – ar fi că PNL e, de mulţi ani, contemporan doar cu afacerile liderilor săi.* (Cumul de idei, insuficient dezvoltate, neclară intenţia de comunicare:) *Asta ar explica de ce a ajuns să semene cu un club de pensionari politici, care nu ţine să supere prea tare un PSD supraponderal, sau cu o baltă stătută în care s-a vărsat, cu ideologie cu tot, şi ApR schimbând „stânga" cu „dreapta".* (Se introduce o nouă idee, rezultată prin asociere de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

idei neclară cititorului:) *Rămas fără un candidat la preşedinţie, după ce Theodor Stolojan a anunţat că nu mai e dispus să participe la cursa pentru Cotroceni, d-l Stoica s-a uitat în jur şi, negăsind pe nimeni care să-i placă, a lansat un anunţ publicitar. Se caută un candidat posibil. De unde se vede că PNL s-a instalat atât de comod în inexistenţa sa politică încât nu-i mai pasă nici de ridicol.*

(O nouă idee; o trecere în revistă a diverselor partide politice:) *Dacă PNL nu ştie pe ce lume trăieşte, C.V. Tudor n-are îndoieli în ce-l priveşte pe fostul său coleg de liceu, Adrian Năstase, pe care-l consideră „narcisistul perfect".* (Comentarii livreşti:) *Iată-ne aruncaţi chiar în afara istoriei, în mitologie, printre epigonii lui Narcis.* (Asociaţie liberă de idei, nesubordonată unei teme precise:) *Dar este, oare, d-l Năstase „narcisistul perfect"?* (Reflecţii filozofice:) *Eu zic ca nu e nici, măcar, „narcisist". Căci narcisismul, care e altceva decât megalomania, nu e o boala politică. Si, mai ales, nu e o boală românească. Eroarea provine din obiceiul de a pune semnul egalităţii între „narcisism" şi „egolatrie". Ceea ce e, de fapt, un fals.* (Referinţe culturale, livreşti; digresiune:) *Nu e nevoie să cunoşti în detaliu legenda pentru a şti că bietul Narcis n-a avut nici un linguşitor care să-i cânte în strună. Narcis umbla mereu singur. Solitar a colindat pădurile, solitar s-a oprit lângă fântâna fatală.* (Asociere liberă de idei:) *Şi-l poate imagina cineva pe d-l Năstase făcând doi paşi fără nici un linguşitor lângă el?* (Supralicitarea aluziilor culturale, detalii digresive:) *Dar cine are curiozitatea să citească legenda atent îşi dă seama că există şi alte motive pentru a spune că termenul „narcisism" e folosit incorect. Adevărata vină a pe nedrept hulitului Narcis nu e aceea a unui pervers. Legenda arată ca Nemesis, păstrătoarea ordinei în univers, s-a supărat văzând că un tânăr frumos disprețuia dragostea, respingând femeile care-l iubeau. Drept care l-a pedepsit să se uite într-o fântână şi să se simtă atras de propria imagine.* (Analogie al cărei scop este opac; asociere forţată de idei:) *Aşadar, iubirea de sine care i se reproşează lui Narcis este, în realitate, o osândă divină, iar a-l amesteca pe nefericitul fiu al nimfei Liriope în politica de pe malurile Dâmboviţei e, în vocabularul de azi, o calomnie.*

(Schimbare bruscă a ideii, a registrului cultural; nu rezultă din text în ce fel această idee este coerentă în raport cu cele anterioare:) *Recent, am citit undeva că, folosind computerul, nişte cercetători americani au scotocit prin 156 de poeme scrise de nouă poeţi care s-au sinucis (între ei, Esenin, Maiakovski, Hart Crane si Sylvia Plath), ajungând la concluzia că semne ale deciziei lor de a-şi pune capăt vieţii ar exista în cuvintele pe care le foloseau: foarte des „eu" şi alte vorbe „suspecte", cum ar fi „mie" sau „cu mine".* (Încheierea paragrafului este tratată şi ca încheiere a întregului articol; neclaritatea asociaţiei de idei:) *În privinţa politicienilor care zic „eu" nu sunt deloc îngrijorat.* (*Cotidianul*, 3244)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

b) Exprimarea difuză a ideilor, cu tendință spre digresiune, supralicitarea efectelor retorice:

(12) *Tocmai când s-a pregătit Ion Iliescu mai bine să anunțe pe România 1 că este foarte preocupat să reducă la jumătate sărăcia extremă... de pe planetă, a avut parte de cea mai scăzută audiență, nereușind să întreacă decât un post de televiziune care difuzează în neștire telenovele.* (În continuare se prezintă ideile expuse de Ion Iliescu în forma unor citate. Punctul de vedere apare indirect din comentariile ironice care însoțesc aceste citate. *Cu acel prilej, după ce le-a plâns de milă chiriașilor, mai ales celor „de lux", și după ce a ajuns la concluzia că în ultimii ani regimul proprietății s-a schimbat în mod „dramatic" la noi, șeful statului a ținut să lanseze o nouă promisiune. Mai bine spus o nouă minciună. Că, adică, dumnealui personal a aranjat cu cine trebuie ca „în al doilea semestru al anului să se stopeze creșterile de prețuri". Cu alte cuvinte..."deci continuă cursa aceasta a unor creșteri de prețuri până la mijlocul anului, urmând ca pe la jumătatea anului, timp de un an de zile, să se realizeze o anumită menținere la același nivel a prețurilor". Ce înțelege prin „anumită" n-a spus. Ce mai, soluția iliesciană este găsită: înghețarea prețurilor. (...) Răspunsul a decurs „firesc", în stilul caracteristic: „Aici, instituția (...), nu are atribuții nemijlocite". Sic! Cine a mai auzit ca într-o economie concurențială să se opereze cu metode importate de la Moscova? Numai Ion Iliescu știe! Oricum, așa cum a dovedit-o ratingul emisiunii, pe Ion Iliescu nu-l mai ascultă alegătorii. Poate dacă avea ceva important de spus îl mai ascultau oamenii. (...)* (Se dă spre exemplu afacerea FNI (5 rânduri)). *Ar fi acumulat mai mulți telespectatori dacă ar fi vorbit într-adevăr de „starea națiunii", și nu ar fi bătut câmpii. S-au cheltuit o groază de bani pentru o oră întreagă de emisie în direct pentru ca pe Ion Iliescu să-l asculte numai doamna Nina și consilierii de la Cotroceni...*

(Se abordează o nouă temă). *Cu cât oficialii români primesc încurajări accentuate pentru integrarea euro-atlantică cu atât Puterea de la București dovedește cât de nepregătită este. Se acționează haotic.* (Se argumentează (12 rânduri) prin faptul că cei de la putere se preocupă de bunăstarea proprie și de rezultatul viitoarelor alegeri. Se iau măsuri populiste.) *În locul cuvintelor care nu țin de foame săracilor cărora Iliescu le-a plâns de milă la Cluj, cei de la Putere s-ar fi gândit cum să elaboreze și să aplice programe concrete pentru relansarea economiei. Care de altfel, au și fost cerute de organismele internaționale, numai că nimeni de la noi nu s-a gândit să le și facă, sau, dacă au fost elaborate, au fost rapid abandonate.*

(Se intoduce o nouă temă, legată de cea anterioară prin procedee retorice.) *Este evident și faptul că unele dintre cerințe sunt discutate, analizate și se ajunge la deja inerenta concluzie... nu se poate. De ce? Pentru că nu le pasă! Dacă le-ar fi păsat pesediștilor cât de cât de soarta viitoare a națiunii, ar fi respectat măcar condiția de a-i elimina până acum pe foștii securiști din*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

structurile Puterii. (Se aminteşte (9 rânduri) cererea Alianţei Nord Atlantice de a fi înlăturaţi din structurile Puterii foştii securişti apropiaţi de Moscova.) (...) *se vor împărţi formulare cu întrebări de genul: „Aţi desfăşurat acţiuni ostile NATO?" Ca şi cum s-ar putea cineva baza pe ipoteza că respectivii ar putea răspunde sincer „da", după care să-şi prezinte demisia.*

Cu astfel de idei speră Puterea pesedistă să-i determine pe toţi să creadă în buna ei credinţă? Să fim serioşi... (*România Liberă*, 3663)

(13) *Toată lumea în România îşi ţine respiraţia. Vom fi primiţi, oare, sau nu în NATO? D-l Năstase pare, ori vrea să pară, a şti ceva. Contând, oricum, pe unda de şoc a lui „11 septembrie", are aerul că simte istoria ştergându-i praful de pe tălpi pentru a nu murdări covoarele de la Praga. D-l Geoană e încercat, din ce în ce mai des, probabil, de impresia, plăcută, că ar fi Cineva. D-l Văcăroiu e fericit. In sfârşit, românii nu se mai gândesc la „cazul" său. Între timp, orice personaj mai acătării, care descinde din Vest la Bucureşti, e tratat ca un oracol. Vorbele lui, sibilinice sau banale, sunt studiate, stoarse de toate înţelesurile posibile, aşa cum erau puricate la Delfi băiguielile Pythiei înainte de a fi tălmăcite de marii şarlatani ai antichităţii, preoţii lui Apolo, în hexametri. În lipsă de certitudini, să ne întoarcem la logică. La urma urmei, ce bine, sigur, ne poate aduce adopţia nord-atlantică? Şi ce costuri negative? Altfel zis, ce argumente „pro" există? Şi ce argumente „contra"?*

Pro

Aderarea la NATO ne va oferi o umbrela împotriva capriciilor geografiei noastre. Nu mă număr printre cei înclinaţi să ia în serios celebra afirmaţie a lui Edgar Quinet (ginerele lui Gh. Asachi), că prietenia Rusiei ne poate fi mai funestă decât ostilitatea tuturor celorlalte popoare la un loc. Dimpotrivă, chiar dacă am explicaţii pentru ea, rusofobia mi se pare catastrofală în plan diplomatic, ridicolă în plan cultural şi absurdă, în fond, ca orice fobie etnică sau religioasă în care raţiunea coboară la pornirea maimuţelor de a azvârli miezul bananei şi de a agita cojile. Dar nu descopăr nimic nou, fără îndoială, spunând că geografia a avut, la noi, consecinţe istorice şi că ele ne-au indus o stare de suspiciune şi de angoasă, încă de pe vremea cronicarilor. Cine, din România, nu înţelege la ce se gândea Grigore Ureche zicând că suntem aşezaţi „în calea răutăţilor"? Dacă vom fi primiţi în NATO, vom scăpa de acest complex. Va fi, probabil, primul câştig. În al doilea rând, vom putea privi Occidentul, oarecum, „dinlăuntru", fie şi dintr-o periferie a lui. Nu vom mai avea psihologia unui „lepros", ţinut în carantină. Asta ne va ajuta să idealizăm mai puţin Occidentul, să nu-i mai dăm proporţii mitologice, de El Dorado, să-l judecăm mai critic, dar şi mai corect. În fine, ne vom debarasa de o utopie, pe cât de naivă, pe atât de păguboasă. Milioane de români sunt convinşi acum că, odată intraţi în NATO, vom scăpa, automat, de sărăcie, de corupţie, de umilinţe, de frustări. NATO e văzut de mulţi, la noi, ca o izbăvire. Această obsesie nu are cum să dispară câtă vreme nu suntem „înlăuntru". Abia intraţi în NATO ne vom lămuri că redresarea României depinde de noi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Contra

Aparent, cel puțin, aderarea la NATO va simplifica problemele noastre externe. Vom fi, oficial, la capătul unor sfori. Nu vom mai avea destinul unei frunze în vânt într-o lume în care totul se globalizează, inclusiv pericolele. Dar, probabil, problemele noastre interne se vor complica. Presupun că euforia primirii în NATO, dacă vom fi primiți, va fi o providențială prelată pe care guvernul Năstase o va întinde peste mizeria și corupția de la noi. PSD își va consolida pozițiile, în vreme ce Opoziția va trebui să se consoleze cu gândul că, un timp, democrația românească va semăna cu o căruță stricată, rămasă doar cu roata stângă. Deja, „natomania" se dovedește un soi de narcoză națională. Românii înghit în sec, așteptând să vadă ce se va întâmpla la toamnă. Nu mai vorbesc de costurile integrării și de posibilitatea de a intra într-o organizație care, în contextul mutării grijilor Americii, dinspre Moscova, spre Orientul Mijlociu, ar putea fi serioase.

Ce concluzie ar fi de tras? Că ne aflăm dinaintea uneia din acele dileme în care, orice alegi, pierzi? M-aș putea folosi de argumentul că am avut parte de o epocă extrem de „interesantă" în care am trăit aproape de toate: două mari cutremure (cel din '41 și cel din '77), un război, o mare secetă (cea din '46), câteva inundații devastatoare. Am văzut istoria sub formă de cazarmă, de pușcărie și de balamuc. Un singur lucru n-am văzut până acum: un prim-ministru român demisionând. Ar fi un spectacol cu totul inedit pe malurile Dâmboviței așa ceva. Dar prefer să-l pierd decât să nu intrăm în NATO. Mă tem de o Românie descumpănită, izolată, singură și convinsă că mai marii lumii se joacă așa cum vor cu soarta ei. Încât, de dragul interesului național, sunt gata să mai suport o vreme guvernul Năstase, cu riscul de a vedea megalomania primului ministru luând foc. (Cotidianul, 3241)

c) Nonlinearitate: tema nu este tratată linear, ci, pe parcursul editorialului apar reluări, întoarceri în text, reveniri care îi distrag cititorului atenția de la ideea centrală exprimată de autor

(14) *S-au găsit și soluții pentru a ne proteja sensibilitatea de corupție: „Soluțiile pe care le avem în vedere sunt în general politice, în condițiile în care rezolvările juridice sunt ceva mai complicate și de durată". (...) Să ne fie clar aceasta, să nu mai cârcotim, căci trăim „într-o democrație reală – acesta este principalul contraargument pe care îl opunem celor care fac comparații cu trecutul" se precizează. (...) „Real democratic" fiind, președintele partidului îi dă sarcini pe linie de partid ministrului Justiției. (...) După cum se vede, președintele partidului e foarte preocupat „real democratic" de soarta corupției. (...)Cum treburile justiției „sunt ceva mai complicate și de durată", Gabriel Bivolaru mai are puțin și prejudiciile de miliarde se vor prescrie, iar el se plimbă fericit la Londra."* (*România Liberă*, 3753).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

d) Supradimensionarea expresiei: stil redundant, bombastic, încărcat, care opacizează ideea, în loc să îi confere transparență; textul conține detalii numeroase, care îl îndepărtează pe cititor de esență:

(15) Teza articolului, exprimată în final este următoarea: *Epocile devin mai „vii" când le vezi oglindite în protagoniștii lor. Dar, judecându-le astfel, rișți să nu mai înțelegi uneori ce deosebește o tabără de alta... Dacă le mai deosebește ceva. Poate, doar, faptul că pe unii, cum ar fi d-l Cosmâncă, îi poți privi amuzat.*

Pentru a susține această teză, editorialistul face portretul unor personaje politice:

:

Înțeleg că d-l Cosmâncă e supărat foc. Și că e decis să-și apere onoarea în Justiție. Un ziar și-a permis îndrăzneala de a-l învinui că a devenit „vârful corupției din România". Or, în folclorul corupției circulă zvonul (cât de întemeiat, nu știu) că „vârful" i-ar aparține șefului său. (...). Om cu simțul ierarhiei, obișnuit să-l urmeze la câțiva pași pe primul ministru, d-l Cosmâncă nu-și putea îngădui vanitatea de a se lăsa pus deasupra șefului său într-un top al corupției. Ar fi contrazis lunga sa experiență de birocrat silitor, a cărui specialitate e să stea în umbră, să execute dispoziții, să zică „să trăiți", nu să bovarizeze ajungerea „în vârf". Îi e suficient că se poate încrunta la cei din subordine, sursă de nesfârșite delicii. Iată, pe scurt, de ce, foarte supărat pe ziarul care l-a pus în situația dezagreabilă de a stârni gelozii în guvern, d-l Cosmâncă a comunicat presei că „nici pe departe lucrurile nu stau așa". Declarație plină de modestie și, totodată, prudentă, căci ministrul Administrației Publice trebuia să evite un subiect delicat, și anume marea cantitate de puroi ce se prelinge din plăgile domeniului aflat în custodia sa. Și nu știu cum s-ar fi descurcat dacă ar fi comis eroarea de a vrea să exemplifice cum duce guvernul Năstase „campania" contra corupției, similară la ipocrizie, formalism si ridicol cu cea purtată, cândva, de Emil Constantinescu.

Dar pretențiile feciorelnice ale d-lui Cosmâncă merită, măcar, un surâs amuzat. Mai ales că sunt rare, azi, prilejurile de relaxare și, în plus, d-l Cosmâncă are, poate, dreptate, a fost trecut prea în vârf. (*Cotidianul*, 3251)

(16) *... lângă covrigării întâlnești adesea, cel puțin în București, astfel de ființe tăcute, pentru care, înțelegi, PIB-ul, stabilizarea macroeconomică, programul de privatizare a guvernului (care-o fi programul, care guvernul...), integrarea în NATO și aceea în UE sunt mai departe decât stelele Sirius și Proxima Centauri pentru guvernanți și mai străine decât desuurile sexy pe care le lansează unul și altul, chiar în aceeași Românie, în spectacole fastuoase, a căror (simplă?) organizare costă zeci de mii de dolari. Nu se* plânge (n.n. o bătrână cerșetoare), *nu spune „Tatăl nostru" ca băieții năpăstuiți din tramvaiul 21. (România Liberă, 3691)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

e) Caracterul imprecis, vag, ambiguu al expresiei (legături implicite între idei, generalizări, frecvența abstractizărilor și a termenilor abstracți, folosirea imprecisă a deicticelor și a anaforicelor textuale, introducerea unor cunoștințe cu caracter particular ca presupoziții ale enunțului, deși aceste cunoștințe nu sunt împărtășite în mod evident de toți cititorii):

(17) *Stimată domnișoară (...), îmi mai scrieți că „nu aveți dreptul să pledați și să incitați pentru exercitarea de presiuni politice asupra actului de justiție". Pardon! Nici n-am pledat și nici n-am incitat, păcatele mele! O țară întreagă e disperată din cauza presiunilor politice făcute asupra justiției și din cauza corupției din interiorul acesteia și mă miră să aflu că tocmai eu pledez și incit la asta. Știți vorba românească cu cine zice acela este! Păi, noi, ca și cetățenii, asta reclamăm.* (*Evenimentul zilei*, 3025).

(18) *Așa deci. Gică Popescu tocmai a semnat pentru Dinamo, adică clubul pe care a scuipat cu doar câteva zile în urmă Gică Hagi, cumnatul său, pe motiv că este stelist. Atât de apropiați și totuși atât de diferiți cei doi Gică (...)*

Unul a fost profesionistul desăvârșit, mereu un învingător. Celălalt a fost un geniu, adesea neînțeles. Amândoi au avut pasiuni, dar le-au tratat diferit. Unul pentru Universitatea Craiova, celălalt pentru Steaua. Lui Popescu i s-a oferit pe gratis echipa sa de suflet și a refuzat-o, Hagi s-a arătat gata să sacrifice legături de rudenie, prestigiu și bani pentru echipa pe care o iubește din copilărie. (*Jurnalul Național*, 1508)

(19) *Pe cine să tragă la răspundere părinții copiilor decedați? Pe primar, pe prefect și pe președintele consiliului de administrație. Oameni de la ei din urbe, pe care îi știu și-i pot înjura de la obraz, în care spitalele s-ar întoarce „acasă".* (*Adevărul*, 3676)

(20) *Generoasă, limba română are vreo zece cuvinte din aria semantică a foloaselor ilicite* (...sunt citate aceste cuvinte) *La acestea se adaugă o seamă de expresii, dintre care cea mai interesantă și cea mai apropiată mentalității românești este „a da dreptul". (...) Este vorba de vreo 200 de vile (...). Legea declarării averilor demnitarilor va avea soarta ordonanței de urgență prin care se vând locuințele de protocol.* (*Adevărul*, 3643)

(21) *SOV a fost vârât la închisoare când era doar complice la furtul de napolitane și amandine, iar acum, când este vorba de zeci de milioane de dolari, nu îndrăznește nimeni"* (*România Liberă*, 3736) – editorialistul presupune cunoscut faptul că SOV a făcut închisoare înainte de 1989 pentru „furt din avutul obștesc"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

f) Introduceri lungi, cu funcție în negocierea semnificației sau a relației cu cititorul:

• introducerea îi dă cititorului o cheie de interpretare a semnificației:

(22) *Sisif e un personaj mitologic, condamnat să urce la infinit un bolovan pe un munte. La infinit, pentru că, de câte ori se apropia de vârf, bolovanul se rostogolea în vale, de unde personajul nostru trebuia să-şi reia chinul. Totul se petrecea în Infern.*

Noi, românii, însă credem că nu am ajuns încă în Infern şi totuşi o luăm mereu de la capăt, iar când ni se pare că, gata, am ajuns sus, suntem trimişi (de „conspirația internațională" sau de propria-ne conspirație?) înapoi. (*România Liberă*, 3640)

• introducerea îi prezintă cititorului un cadru general necesar înțelegerii punctului de vedere exprimat în editorial:

(23) *De la vlădică până la opincă, toată suflarea ştie că, pentru integrarea euroatlantică, condiții importante, dar şi spinoase, sunt Justiția şi corupția. Cei cărora vrem să ne alăturăm solicită stăvilirea corupției prin Justiție, ce nu trebuie subordonată politicului, şi respectarea separării puterilor în stat. Este, de fapt, o regulă elementară a oricărui stat democratic. La noi, democrația este însă interpretată original. Un ultim exemplu ni-l oferă fulminantul discurs de la Snagov al președintelui PSD.* (*România Liberă*, 3753) (articolul face comentarii asupra discursului premierului pe tema corupției şi a Justiției)

(24) *Premierul Adrian Năstase a angajat responsabilitatea Guvernului în eventualitatea unui eşec la Praga. Cunoscându-l pe şeful Executivului aş spune ca nu ar fi riscat o asemenea declarație dacă nu ar fi avut siguranța, întemeiată probabil pe mesaje ale oficialilor Alianței, ca România va fi admisă în această toamnă în NATO. Un important membru al delegației americane prezent la summitul Vilnius 10 explica de ce SUA nu oferă un răspuns clar celor şapte state candidate, cu şanse de a fi admise, relevant pentru ceea ce gândesc dincolo de discursuri responsabilii NATO despre țări ca Romania si Bulgaria: „Dacă vă spunem da acum, atunci Guvernul va încetini reformele până în noiembrie. Dacă anunțăm o respingere, atunci vă retrageți într-un colț şi vă plângeți de milă". Incertitudinea este singura situație care ne-ar determina să rezolvăm, pe cât posibil, restanțele până la Praga: echilibrarea raporturilor de forțe pe scena politică, activarea societății civile, respectarea legilor şi a regulilor economiei de piață, curățarea de securişti a serviciilor secrete şi a structurilor de putere. Statele Unite au arătat că nu cer imposibilul, chiar dacă sunt îngrijorate de forța pe care a dobândit-o PSD de la alegeri încoace, de proporțiile corupției, de felul în care legea este*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

încălcată chiar de aceia care ar trebui să o apere. Aşteaptă însă ca România să facă gesturi semnificative în ceea ce priveşte limitarea corupţiei şi a accesului foştilor securişti la informaţiile NATO, în aşa fel încât securitatea Alianţei să nu fie periclitată. (*Cotidianul*, 3240).

Se prezintă aspecte legate de „lustraţie", se discută raportul Armaghedon 7.

• intorducerea evocă un eveniment a cărui semnificaţie poate fi uşor înţeleasă de cititor, exprimă un punct de vedere la care sunt şanse mari ca cititorul să adere; este baza unei analogii implicite:

(25) *Când s-a încercat prima majorare semnificativă a amenzilor de circulaţie, sindicatele şoferilor s-au aşezat cu maşinile de-a latul şoselelor, „Ce atâta disciplină rutieră? Lăsaţi-ne să murim! Şi aşa s-a întâmplat: Guvernul a dat înapoi, iar pe şoselele noastre se moare ca la Plevna. Aceeaşi reacţie acum, când se încearcă introducerea disciplinei financiare în transport. De o săptămână, ţara are o problemă de primă pagină şi de toate talk-show-urile: Palade şi Fădur nu vor lege. (...)* (*Adevărul*, 3637)

• introducerea este un macroact de vorbire indirect, în care accentul nu cade pe idee, ci pe semnificaţia asociată ideii transmise:

(26) *Cerşetoria ar putea fi eradicată dacă toţi cei care o fac pe infirmii şi cocoşaţii în intersecţii şi-ar oferi spinările pentru cei ce vor să semneze cât mai multe unităţi de fond la FNI-uri. Pentru că anunţuri de câştiguri rapide şi FNI-uri vor mai exista.* (*România Liberă*, 3700) – macroact de vorbire indirect; ideea tranmisă: „s-a dovedit în timp că este mare numărul românilor tentaţi de jocuri piramidale de tipul FNI / jocurile piramidale de tip FNI au fost şi vor fi alimentate de interesul românilor pentru ele"

g) Deturnarea atenţiei de la temă prin secvenţe metadiscursive, uneori inutile şi legate ilogic de textul propriu-zis:

(27) *Despre mascarada numită tichete de masă <u>am scris recent, încercând să demonstrăm că</u> este absurd să promiţi ceva, când ştii bine că nu ai cum să te ţii de cuvânt.* (*Adevărul*, 3646)

(28) *<u>Mai trebuie făcută o observaţie</u>. După cum s-a văzut la FNI majoritatea filialelor judeţene erau conduse de foşti securişti.* (...) *<u>Repet:</u> nu din considerente ideologice, nu din răzbunare s-a aplicat legea lustraţiei* (...), *ci pentru a proteja societatea de efectele metamorfozării structurilor securisto-comuniste în vaste reţele mafiote* (...) (*România Lineră*, 3111)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(29) *Publicăm în ziarul de azi Graficul de măsuri obligatorii pentru aderarea României la NATO. Simplificat, el arată ca o grilă sub care se trage linie şi se face punctajul.* (...) *Cei care vor avea răbdarea să citească acest program de măsuri cerut de NATO vor constata că în linii mari, el nu cuprinde nimic nou faţă de ceea ce presa semnalează de ani de zile.* (*Adevărul*, 3666)

(30) *Zugrăvite într-o pagină de „Orbite", publicată în „R.L.", relaţiile lui Vântu cu Iliescu, Văcăroiu, Timofte, Fulga au la bază o noţiune scumpă tuturor: banii.* (*România Liberă*, 3736)

(31) *Faptele sunt clare acum, dar s-a recurs la tot felul de stratageme pentru a nu-l inculpa pe SOV, deşi în doi ani am publicat sute de probe despre implicarea acestuia în cea mai mare fraudă din istoria României.* (*România Liberă*, 3700)

(32) *În ceea ce priveşte primul cuvânt din titlul acestei bucăţi care vi se va părea, desigur, sentimentală, puneţi unde doriţi accentul şi înţelegeţi ce doriţi din „paralele", rezultatul va fi acelaşi.* (n.n. titlul articolului este *Paralele triste*) (*România Liberă*, 3691)

h) Fraze lungi, care fac ideea greu de urmărit din cauza excesului de date, detalii, intercalări, întreruperi, paranteze, reveniri:

(33) *Precedată de mai multe atacuri la adresa presei din partea oficialităţilor – la care s-au dedat Preşedintele Ion Iliescu, preşedintele Senatului Nicolae Văcăroiu, Ioan Mircea Paşcu, ministrul Apărării şi Vasile Dâncu, ministrul Informaţiilor Publice – Legea Dreptului la replică a fost votată şi de Senat (85 voturi pentru, 25 – împotrivă şi o abţinere) în 6 iunie, după ce fusese votată de Camera Deputaţilor.* (*Aldine*, 320)

(34) *În discuţie este mai ales articolul 13, care stipulează că simpla acordare a dreptului la replică (în termen de 3 zile de la primirea acesteia) nu şterge răspunderea juridică, autorul şi/sau redacţia putând fi sancţionaţi cu amenzi contravenţionale între 25 şi 100 milioane de lei, dar instanţa poate acorda şi despăgubiri materiale şi morale în valoare nelimitată.* (*Aldine*, 320).

i) Schimbări de registru, nejustificate în planul ideilor, ci doar pentru efectul retoric:

(35) *Din păcate, reforma sistemului, câtă a fost, nu a zgâriat decât crusta de murdărie de pe carapace, fără să taie în carne vie.* (beletristic) *Personalul sanitar continuă să exploateze pacienţii pentru profit personal, deşi*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

investitorul (în aparatură, întreținere) este statul. (științific) *Astfel, dacă o infirmieră schimbă la timp patul unui bolnav, pierde bani, în loc să-i câștige, după rugămințile „clientului". Dacă pune săpun la chiuvetă, în loc să-l ducă acasă, e considerată fraieră. Nici un miliardar nu va fi atât de nebun încât să plătească integral tariful la privat, când poate obține același tratament plătind doar medicul, într-o clinică de stat.* (colocvial) (*Adevărul*, 3676)

j) Speculația: autorul introduce în editorial, ca certitudine, o idee speculativă, neargumentată / un scenariu „posibil", cu funcție retorică (accentuarea ideilor exprimate anterior):

(36) *Presiunile vin din altă zonă a partidului de guvernământ, care mizează pe faptul că, imediat după Praga, Adrian Năstase va fi schimbat și atunci SOV și Văcăroiul său vor fi scăpați. Așa se explică de ce Vântu doarme liniștit, ba face băşcălie de toată lumea. (...) Au dispărut 20 de milioane de dolari din depuneri la băncile lui Vântu și toată lumea stă liniștită, se ascunde în spatele perioadei lungi necesare expertizelor și contraexpertizelor. Până este schimbat premierul. Poate îl înlocuim cu Văcăroiu. Apoi se prescrie cazul, nu-i așa, domnule Iliescu?*(*România Liberă*, 3736)

3. Raportul literal/nonliteral

O informație poate fi transmisă literal, când semnificația enunțului rezultă compozițional, din sensurile constituenților sintactici, sau nonliteral, când semnificația enunțului este diferită de sensurile amalgamate ale constituenților, fiind dependentă, în mare măsură de contextul (lingvistic și extralingvistic) de enunțare. În consecință, comunicând, vorbitorii pot performa acte de vorbire directe, literale sau acte de vorbire indirecte, nonliterale. „Într-un act de limbaj indirect, prin intermediul unui act ilocuționar secundar, vorbitorul realizează un act ilocuționar primar, și vrea ca intenția sa ilocuționară (realizarea unui act primar) să fie recunoscută ca atare" (DGP, 193); „Un act de vorbire indirect se definește prin faptul că o frază al cărei indicator al forței ilocuționare indică o forță ilocuționară dată este de fapt folosită cu o forță ilocuționară diferită" (DGP, 99); „Forța ilocuționară a enunțurilor poate fi exprimată direct sau indirect. (...) Performarea indirectă a unui act ilocuționar presupune utilizarea indicilor asociați, de obicei, cu un alt tip de act. Unele procedee de acest fel sunt convenționalizate prin uz (...). Alte procedee însă depind de abilitatea individuală a emițătorului." (DSL, *ilocuționar*).

Există, pe de o parte, culturi în care se manifestă preferința pentru literalitate și acte de vorbire directe (de exemplu, cultura americană), pe de altă parte, culturi în care predomină actele de vorbire nonliterale, indirecte (de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

exemplu, culturile din Europa de sud-est). În primele, cunoaşterea se bazează pe fapte şi analize riguroase ale datelor, pe gândirea de tip analitic, pe secvenţialitate şi linearitate; în cele din urmă, cunoaşterea se bazează pe semnificaţii comune partajate de membrii societăţii, transmise prin tradiţie în formule fixe (proverbe, zicători – echivalente ale unor acte de vorbire indirecte convenţionalizate prin uz), pe gândirea de tip sintetic. În primele, atenţia se concentrează pe ceea ce se spune, pe semnificaţia literală, explicită a enunţului; autorul evită ambiguitatea şi dirijează semnificaţia spre o interpretare unică; interpretarea textului se bazează în mare măsură pe abilităţile de codificare a semnificaţiei de către autor. În cele din urmă, atenţia este captată de ceea ce semnifică enunţul, de implicaţiile şi implicaturile conversaţionale pe care le generează, interpretarea textului fiind puternic dependentă de context, de cunoştinţele comune ale autorului şi ale cititorilor; decodarea semnificaţiei se bazează în mare măsură pe abilităţile interpretative ale cititorului. Primele manifestă toleranţă scăzută faţă de ambiguitate, precum şi tendinţa de autonomizare a discursului în raport cu informaţiile de fundal ale cititorului sau cu informaţia construită în alte forme decât direct, literal; cele din urmă manifestă toleranţă ridicată faţă de ambiguitate şi o preferinţă vădită pentru contextualizare.

În editorialele din presa românească apar frecvent fenomene care se asociază cu transmiterea nonliterală a semnificaţiei.

a) Relaţia implicită între teză şi argumente, între părţile componente ale enunţului:

(37) *PSD devine pe zi ce trece un mozaic de personalităţi, din ce în ce mai mult Front al Salvării naţionale (...)*

Problemele partidului se întrezăresc în perspectiva 2004. Cineva spunea că, la liste, va fi „vărsare de sânge." Un mare adevăr în faţa căruia deocamdată partidul poartă ochelari de orb. Magnetismul partidului unic i-a făcut rău PDSR-ului în aceeaşi măsură în care îi poate face rău acum PSD-ului. (Adevărul, 3764)

(38) *Legile sunt făcute pentru a fi ignorate: Casa de Asigurări nu are voie să finanţeze spitalele fără autorizaţie sanitară, cum este cel din Oradea, iar Ministerul Sănătăţii ar trebui să-l închidă.* (= Neînchizând spitalele fără autorizaţie sanitară, Ministerul Sănătăţii încalcă legea.). (*Adevărul,* 3676)

Vezi şi tiparele discursive implicite, sub ***Tipare discursive.***

b) Frecvenţa actelor de vorbire indirecte:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(39) *Curios că un partid ca PD-ul, recunoscut până mai ieri pentru abilitatea sa, se pune în capul pieţarilor, persoane fizice şi juridice. E drept că în Bucureşti din 30.000 de taximetrişti doar 2000 sunt cu actele în regulă. Dar să fie foamea de electorat atât de mare încât să se afişeze în mijlocul bulevardului chiar cu adversarii chitanţei fiscale?* (= Foamea de electorat este aşa de mare, încât PD se afişează cu adversarii.) (*Adevărul*, 3637).

(40) *Cum a fost controlată şi ce controale făcea s-a văzut!* (= Nu a fost controlată) (...) *Eventual se poate apela la ajutorul unor organisme străine, specializate în acest gen de investigaţii. Esenţial este să se dorească aşa ceva.* (= Nu se doreşte aşa ceva.) (*România Liberă*, 3111)

(41) *O diversiune este eficientă câtă vreme nu este înţeleasă. Furtuna iscată de dispariţia lui Vlad Cubreacov are toate datele unei operaţiuni „moşite" de serviciile secrete. Are o „marcă" inconfundabilă. Şi, ca atare, uşor de citit de către adversari.* (Acţiunea pusă la cale de serviciile secrete nu a fost o diversiune eficientă.) (*Evenimentul zilei*, 2971).

(42) *N-am vrea să-i bănuim pe autorii proiectului de intenţii diversioniste, în încercarea de a camufla sub abureala unei legi a transparenţei tot mai desele încercări de secretizare absolută. Constatăm că, totuşi, până acum, sub mandatul Năstase, obloanele au fost trase peste tot ce ar fi putut suscita bănuieli sau interesul deplin justificat al cetăţenilor.* (= Proiectul este o diversiune prin care se doreşte camuflarea lipsei de transparenţă a Guvernului.) (...) *Cum să se mai sinchisească de sugestiile şi observaţiile opiniei publice, când onor cabinetul Năstase şi-a constituit un grup de reacţie rapidă care să contracareze orice critică la adresa Executivului?!* (= Cabinetul Năstase nu se sinchiseşte de...) (*Adevărul*, 3678)

c) Juxtapunerea actelor de vorbire: frecvenţa şi varietatea relativ scăzută a conectorilor transfrastici, a căror forţă explicativă scade prin deplasarea lor, de la începutul frazei, în interiorul ei; cel mai frecvent apar conectori cu forţă explicativă mică (*dar, însă, şi*), folosiţi mai ales pentru a asigura continuitate textuală, în timp ce alţii marchează mai degrabă o ruptură textuală; există variaţii individuale de la un editorialist la altul; uneori apar conectori corelativi prost formaţi (asimetrici)

Am făcut o statistică orientativă pe editoriale semnate de autori diferiţi; rezultatele au fost următoarele:

- *Petre Mihai Băcanu (România Liberă, 3700): 3 conectori, dintre care 1 intră în relaţie implicită cu fraza anterioară (pentru că, dar, mai ales);*
- *Eliade Bălan (România Liberă, 3624): 4 conectori, dintre care 1 în interiorul frazei (însă, şi, cu alte cuvinte, păi);*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- *Nicolae Prelipceanu (România Liberă, 3691): 0;*
- *Adela Ştefan (România Liberă, 3791): 6 (cât şi, cu alte cuvinte, şi, acesta... celălalt, dar, unul... altul);*
- *Bogdan Ficeac (România Liberă, 2729): 6, dintre care 2 intrapropoziţional (între timp, dar, or, deci, în consecinţă, drept urmare);*
- *Ileana Lucaciu, (România Liberă, 3759): 5, dintre care 1 ambiguu, 2 intrapropoziţional (acum, în acelaşi timp în loc de pe de altă parte, ba... ba, în schimb, în timp ce);*
- *Simona Popescu (România Liberă, 3651): 5, dintre care 2 intrapropoziţional (însă, de pildă, în consecinţă, în plus, însă);*
- *Virgil Nistorescu (Evenimentul zilei, 2972, 2000): 5 (adică, de 4 ori dar);*
- *Bogdan Chirieac (Adevărul, 3655): 9 (până... după, de altfel, dincolo de, în comparaţie cu, de aceea, la rândul lor, cu alte cuvinte, oricum, dar);*
- *Gh. Cercelescu (Adevărul, 3706): 5 (când... când, numai că, pentru că, ca urmare, altfel spus);*
- *Dumitru Tinu (Adevărul, 3709): 1 (cu alte cuvinte);*
- *Cristian Tudor Popescu (Adevărul, 3708): 4, dintre care 1 intrapropoziţional (ba chiar, deci, apoi, cu cât... cu atât);*
- *Adrian Ursu (Adevărul, 3724): 1 (însă);*
- *Marius Niţu (Adevărul, 3684): 12 (şi, astfel, până acum, dar, o altă..., de exemplu, atunci, după aceea, totuşi, de asemenea, în plus, în concluzie);*
- *Nicolae Militaru (Adevărul, 3702): 4 (dincolo de... dincolo de.., ei bine, şi atunci, dar);*
- *Rodica Ciobanu (Adevărul, 3771): 5, al doilea format greşit (asimetric) (pe de o parte... pe de alta, cel dintâi... ceilalţi, în acelaşi timp, dincolo de toate acestea, până la urmă);*
- *Melania Mandas Vergu (Adevărul, 3760): 3, dintre care 1 intrapropoziţional, primul format greşit (asimetric) (prima... în plus, în altă ordine de idei, însă);*

Frecvenţa medie de folosire a conectorilor: 4,8 (între 0 conectori – 12 conectori).

d) Literaturizarea (narativizarea, descrierea subiectivă, figuri de stil - comparaţii, metafore, epitete, inversiuni -, sensuri conotative, retorism, patetism etc.):

(43) *Dacă vor veni ca un tăvălug, căpoşi, dar politicoşi, şi vor strânge cu uşa Guvernul, opinia publică le va striga, speriată, să se întoarcă în şcoli. Nimeni n-o să ia seama la nuanţe. Nimeni dintre cei aflaţi la putere, fie în Guvern, fie prin sindicate nu va da socoteală dacă anul şcolar va fi iar sub semnul întrebării, dacă se va face carte în dorul lelii şi recreaţia mare va invada timpul copiilor noştri. Nu pentru tichete*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

însă se vor bate de astăzi înainte profesorii noştri, ci pentru un strop de demnitate şi recunoaştere, concretizate amândouă într-un salariu decent, pentru o muncă importantă. (*Adevărul*, 3646)

(44) *Asistenţa e în delir. Pe scena improvizată din faţa căminului cultural se prezintă oferta electorală a PSD, colecţia 2004. Bătrâne ceapiste întind mâna muncită, cu pielea adunată în falduri, să simtă sub degete atingerea delicată a social-democraţiei. Pe podium, Cozmâncă în chiloţi Botezatu, se fereşte discret cu o mişcare agilă, îndelung exersată, de felină a administraţiei. Într-un colţ, înţelepţii satului privesc concentraţi spre partea de sus din seria 90-60-90 a fetelor de la agenţia de modele Săvuică şi discută pe un ton scăzut rezultatele. Pixurile Mont Blanc ţăcănesc nervos. Cele Cartier lunecă pe hârtia cerată. Se apropie momentul culminant. Preşedintele PSD, Adrian Năstase, va oferi ultimul concert al campaniei. Mai înainte însă, cel mai sexy personaj pesedist, Mircea Geoană, închide parada. Îşi scoate ochelarii fumurii, marca Botezatu, şi un oftat prelung străbate din asistenţă când ochii săi albaştri penetrează mulţimea şi taie zările în căutarea orizontului NATO. Dinspre vale, acolo unde se mai văd încă urmele caselor luate de inundaţii vin grăbiţi noi şi noi alegători.(...)*

Aşa ar putea arăta campania din 2004 a partidului de guvernământ. (*Adevărul*, 3764)

e) Ironia, care poate fi înţeleasă numai dacă autorul şi cititorii partajează aceleaşi cunoştinţe de fundal:

(44) *„Randamentul slab al Ungariei, în calitatea sa de membru cu drepturi depline al NATO, ar putea contribui la deteriorarea şanselor de aderare a statelor care se pregătesc să fie primite în Alianţă", a declarat, la Washington, ministrul ungar de Externe, Laszlo Kovoacs. Totodată, el a susţinut că Senatul american este de părere că trebuie bine judecat dacă merită să fie continuată extinderea NATO în condiţiile în care toate ţările din Europa Centrală şi de Est care doresc să intre în Alianţă nu vor decât să profite de avantajele calităţii de membru NATO, fără nici o contribuţie proprie.*

Emoţionantă preocuparea d-lui Kovacs pentru ca vecinii Ungariei să fie primiţi în NATO. De admirat şi autocritica pe care Ungaria şi-o face în faţa comunităţii internaţionale, fapt singular în istoria ţării vecine. Îngrijorat de soarta vecinilor ei, dl. Kovacs a avut, cu siguranţă, în vedere şi prevederile Tratatului bilateral dintre România şi Ungaria, încheiat în septembrie 96, la Timişoara, de către guvernele de stânga ce se aflau atunci, ca şi acum, la putere în cele două ţări. În Tratat se stipulează că România şi Ungaria, se vor sprijini reciproc în cursa pentru NATO şi UE. Acum, iată, ghinion, Budapesta obstrucţionează fără voie Bucureştiul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Totuşi, în privinţa NATO, neliniştile ministrului ungar de Externe sunt fără suport. Decizia SUA în privinţa extinderii NATO are prea puţin a face cu bocancii armatei ungare. (*Adevărul*, 3761)

f) Antifraza:

(45) *După cum se vede, preşedintele partidului e foarte preocupat „real democratic" de soarta corupţiei. (...)Cum treburile justiţiei „sunt ceva mai complicate şi de durată", Gabriel Bivolaru mai are puţin şi prejudiciile de miliarde se vor prescrie, iar el se plimbă fericit la Londra."* (*România Liberă*, 3753).

g) Insinuarea:

(46) (Prin întrebări retorice, construcţii condiţionale, dubitative:) *Nu despre capitalism autentic e vorba aici. Are Patriciu interese legate de aceşti falşi capitalişti? Au ei nevoie de un partid? Aşteaptă ei cumva să le fie livrat la cheie de Patriciu? Se face el purtătorul de cuvânt al acestor interese oligarhice? Patriciu se află pe un teren minat dacă este înclinat spre aşa ceva. Soluţia sa duce sigur la îngustarea electoratului PNL, la apariţia unei atârnări mortale faţă de putere. Cineva îmi spunea că afacerile cu petrol îl fac dependent pe Patriciu de actualul Guvern, chiar de voinţa prim-ministrului. E de verificat. (Cotidianul, 3249)*

h) Intertextualitatea:

(47) *îmbină utilul cu neplăcutul, de ochii lumii euroatlantice* (*România Liberă*, 3753).

(48) *Nenea Iancu, dacă ar mai trăi, ar zice, poate: care va să zică, ce poftești, mă, musiu Ponta? Pe muşteriii corupţiei din PSD, în nici un caz* (*România Liberă*, 3624)

i) Apelul la proverbe, zicători, tendinţă către exprimarea sentenţioasă:

(49) *Acum se opun însă primarii şi consilierii, care nu vor să se lege la cap fără să îi doară.* (*Adevărul*, 3676)

(50) *Cum se vede, porumbeii noştri voiajori sunt nişte biete ciori vopsite. Se vor prinde cei de la NATO?* (*Adevărul*, 3666)

(51) *În loc să deschidem larg fereastra pentru a îndepărta putoarea, turnăm parfum peste mucegai. (...) Nici un cuvânt despre toate acestea nu s-a rostit însă la bilanţul MI, deşi este limpede că nu poţi face curăţenie ascunzând mizeria sub covor.* (*Adevărul*, 3642)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

j) Folosirea unei structuri metalingvistice negative pentru a accentua conținutul exprimat (contradicție între „ce declară" autorul că „face" și ceea ce „face" în realitate):

(52) *Nu discutăm despre faptul că fostul prim-ministru aviza o cumpărare de acțiuni, în numele unei bănci controlate de Sorin Ovidiu Vântu, de la o societate trecută de același Sorin Ovidiu Vântu pe numele altcuiva. Și nu ne referim la talentul său de a nega pentru a ne face să credem că nu știa nimic. (Evenimentul zilei,* 2978).

k) Elipsa:

(53) *Legea dreptului la replică a fost trecută [*prin Parlament*] ca rapidul* [cum trece rapidul] *prin Mizil* (*Aldine,* 320)

CONCLUZII

Analiza celor trei repere de contextualizare (tiparul discursiv, focalizarea, caracterul direct/indirect al discursului) conduce la concluzia că editorialele din presa românească sunt, în marea lor majoritate, texte de tip non-utilitar[6], autocontemplative/reflexive. Argumente:

1. Accentul nu cade asupra faptelor, a circumscrierii lor în spațiu și timp, a cauzalității (cine?, ce?, cui?, unde?, când?, cum?, din ce cauză?, cu ce scop?, cu ce efect?), ci asupra efectelor retorice obținute prin figuri de stil, modalizarea enunțului, întrebări retorice.

2. Textul nu se bazează pe o gândire de tip științific, pe argumente logice și dovezi empirice, ci pe afect, pe relația dintre autor și cititor, pe cunoștințele partajate, pe implicit, contextualizare, pe semnificația construită contextual de partenerii la actul de comunicare. De aceea, cititorului care nu partajează același context și aceeași stare mentală cu autorul, textul îi apare ca inconsecvent și nonlinear.

3. Este cu precădere un discurs de tip inductiv (nu deductiv), cu frecvente inconsecvențe intratextuale (texte construite pe un tipar mixt); adesea apar texte nestructurate, fără tipar discursiv.

4. Este un discurs de tip colectivist (nu individualist), care face deseori apel la clișeu, proverbe, sentințe, aforisme.

5. Caracterul „public" al discursului este afectat de tendința autorilor spre „personalizare", reflecție filozofică, autoexprimare; textul se transformă deseori dintr-un instrument de transmitere a unei semnificații într-un act de autocontemplare. Discursul are deci grad scăzut de „instituționalizare", fiind construit după reguli „individuale", care nu fac obiectul unor cunoștințe explicite împărtășite de comunitatea autorilor/cititorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6. Rolul fundamental în text îi revine cititorului: autorul lasă în seama acestuia învestirea textului cu semnificație, nu este preocupat să limiteze numărul interpretărilor posibile şi nu îşi gândeşte discursul în termenii eficienței lui, ci într-o manieră nonpragmatică, apropiată de atitudinea față de text a autorului de ficțiune.

Pornind de la o dihotomie mai veche între culturi „literate" şi culturi orale, Tannen:1982 exprimă diferențele dintre acestea în termenii strategiilor discursive specifice fiecăreia. Strategiile asociate tradiției orale pun accent pe cunoştințele comune partajate de participanții la actul de comunicare şi pe relația interpersonală, în timp ce strategiile asociate tradiției scrise pun accent pe informația literală pe care cuvintele în sine au capacitatea de a o transmite. Date fiind trăsăturile relevate, se poate spune că discursul editorialului în cultura română se bazează pe tehnici discursive asociate tradiției orale[7].

Având în vedere importanța editorialului în ansamblul textelor de ziar, precum şi finalitatea persuasivă a acestui tip de text, este de presupus că, pe de o parte opțiunile comunicative ale editorialistului reflectă expectațiile publice, pe de altă parte, formează deprinderi de lectură şi modelează expectațiile. Astfel, studiul editorialelor oferă indicații relevante privind strategiile textuale privilegiate într-o cultură (în jurnalism), precum şi informații legate de sistemul de lectură al societății şi mentalitatea jurnalistului în raport cu textul scris. De aceea, observațiile făcute în legătură cu editorialul pot fi extinse şi asupra altor texte jurnalistice (comentarii, reportaje, ştiri).

Observațiile nu trebuie însă generalizate pentru toate textele sau pentru stilul tuturor jurnaliştilor, ci trebuie interpretate ca trăsături ale discursului privilegiate în acest moment în jurnalismul din România. De fapt, şi textul, ca şi societatea, trece printr-o perioadă de tranziție, reflectată în amalgamul de valorizări şi expectații legate de text. În mod clar, relația autor-text-cititor este în schimbare, o dată cu asimilarea modelelor culturale occidentale (cursuri de jurnalism urmate în străinătate sau cu specialişti din Statele Unite sau Europa, traduceri etc.) şi instituționalizarea lor la diverse niveluri ale sistemului de învățământ (şcoală, facultate).

NOTE:

[1] Folosim termenul de cultură în sens antropologic: set de practici, moduri de viață, valori specifice unei societăți Au fost analizate editoriale din *Evenimentul zilei, Adevărul, România Liberă, Jurnalul Național, Cotidianul.* S-a urmărit cercetarea unor texte scrise de editorialişti cât mai diverşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[3] Analizând discursul conflictual în editorialele din presa românească şi urmând o clasificare propusă de Windisch, Ulrich., *Le K.-O. verbal. La communication conflictuelle*, Lausanne, L'Age d'Homme, de exemplu Ioana Mihai (teză de licenţă, ms.) distinge între: discurs didactic-conflictual (*Adevărul*), discurs retoric-conflictual (*Evenimentul zilei*), discurs ironic-conflictual (*Academia Caţavencu*).

[4] editorialul semnat de un cititor, Evenimentul zilei, 19 august; editorialele din Evenimentul de duminică (luna august) semnate de „cârcotaşii" Huidu şi Găinuşă.

[5] Discutarea reperelor de contextualizare specifice fiecărei culturi se integrează studiilor de etnolingvistică sau, mai nou, de comunicare interculturală. În aceste studii se pun în evidenţă elementele generale specifice unei culturi, diferenţele esenţiale, în termenii unor tendinţe în cadrul culturii, ai unor strategii preferenţiale. Sigur că pot exista întrepătrunderi, pot exista diferenţe de la o situaţie de comunicare la alta sau de la un individ la altul (în acest ultim caz fiind vorba de interacţiunea complexă a trei factori: cultură, educaţie, personalitate). Chiar şi în aceste condiţii, se poate totuşi vorbi de dominante privind modul în care se construieşte sensul în diferite culturi şi urmele lingvistice lăsate de acest proces.

[6] Richard Lanham: 1983, (ap. Scollon&Scollon:1995, cap. *Ideologies of Discourse*, p. 94-142) afirma că scopul „comunicării profesionale" (comunicarea în mediu academic, articole de presă, prezentări de marketing, eseuri, interviuri de angajare etc.) este de a transmite informaţie clar – concis – sincer (clarity, brevity, sincerity – CBS). Discursul care are aceste proprietăţi a fost numit „discurs utilitar". Acest tip de discurs este antiretoric, pozitivist-empiric, deductiv, individualist, public; o altă trăsătură este egalitarismul, care se referă la sistemul politeţii în cadrul dialogului implicit autor/cititori, care nu a fost investigat pe parcursul articolului de faţă. La antipod se află discursul non-utilitarist.

[7] Peter Gross consideră că, după zece ani de tranziţie, presa românească se află încă într-un stadiu „pre-profesional". O trăsătură o constituie amestecul dintre informaţie şi opinie. Cu toate acestea, presa se bucură de credibilitate. Explicaţia acestui fapt este că publicul aşteaptă de la ziarist tocmai acest lucru : aşteaptă explicaţii, opinii competente şi avizate pentru a-şi confirma sau infirma propriile păreri şi valori. « Stilul » presei româneşti poate fi înţeles mai bine dacă avem în vedere « coexistenţa valorilor leniniste şi bizantine în formarea elitelor intelectuale în timpul puterii comuniste » (Vladimir Tismăneanu, *Understanding national Stalinism: reflections on Ceauşescu's socialism*, in „Communist and Post-Communist Studies", 32 (1999) 155–173.

BIBLIOGRAFIE

ASANTE, MOLEFTI KETE, GUDYKUNST, WILLIAM B. (eds.), *Handbook of International and Intercultural Communication*, Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, Newbury Park, London, New Delhi, 1989, 1990, 1994.

BERTRAND, CLAUDE JEAN, *O introducere în presa scrisă şi vorbită*, Iaşi, Polirom, 2001.

BIDU-VRÂNCEANU, ANGELA, CĂLĂRAŞU, CRISTINA, IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, MANCAŞ, MIHAELA, PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Dicţionar de Ştiinţe ale Limbii* (ed. 2), (DSL), Bucureşti, Nemira, 2002.

BLOMMAER, JAN, VERSCHEUEREN, JEF, *The Pragmatics on Intercultural Communication*, John Benjamin's Company, 1991.

CHARAUDEAU, PATTRICK, *Le discours d'information mediatique*, INA, Nathan, 1997.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CHRISTIAN, BAYLON, XAVIER MIGNOT, *Comunicarea*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2000.
COMAN, MIHAI, *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, Iaşi, Polirom, 1997.
COSNIER, JACQUES, GELAS, NADINE, KERBRAT-ORECCHIONI, CATHERINE, *Echanges sur la conversation*, Editions du CNRS, 1988.
DE PIETRO, JEAN-FRANCOIS, *Communications exolingues. Une approche linguistique des interactions interculturelles*, în COSNIR et al.: 1988.
TANNEN, DEHORAH, *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*, Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey, 1982.
MCQUAIL, DENIS, *Comunicarea*, Iaşi, Institutul European, 1999.
DE VITTO, JOSEPH A., *Human Communication. The Basic Course*, Harper Collins College Publishers, 1994.
ERICSON, RICHARD V., BARANEK, PATRICIA M., CHAN, JANET B.L. *Negotiating control: A study of news sources*, University of Toronto Press, 1989.
GOODY, E. N (ed.), *Questions and politeness. Strategies in Social Interaction*, Cambridge University Press, 1978.
GROSS, PETER, *Mass Media in Revolution and National Development : The Romanian Laboratory*, Iowa, Iowa University Press.
GROSS, PETER, *Colosul cu picioare de lut*, Polirom, Iaşi, 1999.
GUMPERZ, JOHN, *Discourse Strategies*, Cambridge University Press, 1982
GUMPERZ, JOHN, John Gumperz, *Contextualization Revisited*, în AUER, P, DI LUZIO, A. (eds.), „The Contextualization of Language", Amsterdam, John Benjamins, 1992, p. 39 — 53.
HARGIE, OWEN D.W., *The Handbook of Communication Skills*, second edition, Routledge, London and New York, 1997.
HARTLEY, JOHN, *Discursul ştirilor*, Iaşi, Polirom, 1999.
HARTLEY, PETER, *Interpersonal Communication*, London and New York, Routledge, 1993.
HOFSTEDE, G, *Culture's Consequences*, Beverly Hills, CA, Sage, 1984.
IMBERT, GERARD, *Le discours du journal*, El Pais, Editions du CNRS, 1988.
KERBRAT-ORECCIONI, CATERINE, *L'enonciacion. De la subjectivite dans le langage*, Paris, Aramand Collin, 1980.
KERBRAT-ORECCHIONI, CATERINE, *L'Implicite*, Paris, Armand Colin, 1986.
KNAPP, MARK, MILLER, L, GERALD, R., *Handbook of Interpersonal Communication*, second edition, Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1994.
LEHTONEN, MIKKO, *The Cultural Analysis of Texts*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2000.
LOCHARD, GUY, *Genres redactionelles et apprehension de l'eveniment mediatique*, în „Reseaux", nr. 76, 1996, CNET.
MOESCHLER, JACQUES, REBOUL, ANNE, *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, (trad.rom.), (DEP), Cluj, Echinox, 2002.
NYSENHOLC, ADOLPHE, GERGELY, THOMAS, *Information et persuasion. Argumenter*, Bruxelles, De Boeck Universite, 1991.
PETCU, MARIAN, *Tipologia presei româneşti*, Iaşi, Institutul European, 2000

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

RANDALL, DAVID, *Jurnalistrul universal. Ghid practic pentru presa scrisă*, Iaşi, Polirom, 1998.
ROŞCA, LUMINIŢA, *Limba presei româneşti (1985-1995). Teoria şi practica textului jurnalistic*, teză de doctorat, Bucureşti, 2002, ms.
ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, Daniela, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Bucureşti, All, 2000.
RUXĂNDOIU IONESCU, LILIANA, *Aspecte ale relaţiei autor-cititor în textul literar (Ciocoii vechi şi noi de N. Filimon şi Schiţele lui I. L. Caragiale)*, LR, XXXVI, 1987, 2, p. 156-161.
SALA, MARIUS (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001.
SAMOVAR, A. LARRY, PORTER, RICHARD E., *Communication between Cultures*, Wadsworth, 2001.
SCHIPPEL, LARISA, *Texte şi contexte. Aspecte comunicative şi culturale ale presei actuale din România*, în LL, XLII, 1, 52-58.
SCOLLON, RON, SCOLLON, SUZANE WONG, *Intercultural Communication*, Blackwell, Oxford U.K. and Cambridge U.S.A., 1995.
SEARLE, JOHN, R. *The Construction of Social Reality*, 1995, (trad. rom. Andreea Deciu), Realitatea ca proiect social, Iaşi, Polirom, 2000.
SHEA, DAVID P., *Perspective and Production. Structuring Conversational Participation Across Cultural Borders*, în PRAGMATICS: 1994 nr. 3, p. 357-389.
SHEWDER, RICHARD, *Thinking through Cultures. Expeditions in Cultural Psychology*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusettes, London, England, 1991.
SHI-XU, *Discourse Attributions and Crosscultural Communication*, în PRAGMATICS: 1994, nr. 3, p. 337-356.
SLAMA CAZACU, TATIANA, *Stratageme comunicaţionale şi manipulare*, Iaşi, Polirom, 2000.
TING-TOOMEY, STELLA, *Crosscultural Interpersonal Communication*, Sage Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 1991.
ZAFIU, RODICA, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2002.

IZVOARE

Colecţia pe anul 2002 (ianuarie-septembrie) a ziarelor: *Evenimentul zilei, Adevărul, România Liberă* (şi suplimentul *Aldine*), *Cotidianul, Jurnalul Naţional.*

CONTEXTUALIZATION CUES IN THE DISCOURSE OF THE ROMANIAN JOURNALS (The Column)

Abstract

The aim of the article is to detect some culturally specific features of texts in the Romanian press, specifically in columns. The investigation is developed within the framework of cultural/intercultural communication. The phenomena investigated

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

are the contextualization cues: the deductive vs. inductive pattern of discourse, the degree of focalization, directness vs. indirectness.

The inductive pattern is far more frequent in Romanian columns compared to the deductive one; mixed patterns (within the same article) have been also found, as well as unstructured articles (the absence of any pattern). Within the inductive pattern, arguments are linked to the thesis either implicitly, or explicitly. Sometimes the reader's attention to the link between the arguments and the thesis is diverted by repetitions, restatements, an excess of chronology etc. Romanian journalists (columnists) do not share a set of explicit writing rules; „writing" has not been part of the Romanian Curriculum. Thus, attention is rather focused on content and self-expression than on formal devices in the construction of the text.

The degree of focalization is low: the Romanian journalist/columnist is less interested in facts and more tempted by reflexive considerations and philosophic, personal comments, speculations and „scenarios"; the style is diffuse and digressive, pathetic and rhetoric; it is non-linear, it lacks precision; sentences are long and tend to concentrate a big amount of information; there are long introductions which negotiate the meaning or the relationship with the reader; meta-discourses, overstatements, a swift change of registers within the same article, attempts at rhetorical effects.

Indirectness in achieved through implicit links between the thesis and the arguments, indirect speech acts, literary devices, irony, figures of speech, intertextuality, proverbs, ellipsis, low frequency of connectives sometimes used for rhetorical purposes etc.

The Romanian style in journalism (columns) is non-utilitarian, rooted in oralty. The construction and the interpretation of meaning is context – dependent, oriented towards the interpersonal relation between the writer and the reader. The author is not concerned with restricting all possible ambiguities in order to convey meaning efficiently; the reader is the one who plays the major part within the text, he is in charge with constructing the meaning on the basis of the context he is supposed to share with the author.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

MĂRCI ALE ORALITĂȚII ÎN LIMBAJUL JURNALISTIC ACTUAL

RODICA ZAFIU
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. Scriere/oralitate

1.1. Extinderea oralității în stilul jurnalistic. Limbajul jurnalistic românesc se caracterizează, în momentul actual (ultimul deceniu al secolului al XX-lea și începutul celui următor), printr-o puternică pătrundere în scris a unor trăsături ale oralității, prin extinderea limbajului popular, familiar și chiar argotic în zone rezervate în trecut registrului cult sau standard. Descrierea fenomenului – remarcat de mulți specialiști – impune câteva precizări preliminare. Extinderea oralității poate avea mai multe explicații, în măsura în care reprezintă:

a) continuarea unei tendințe manifestate permanent în cultura română, în care, în mare parte datorită unei codificări târzii, opozițiile dintre *cult* și *popular*, *scris* și *oral* n-au fost niciodată foarte puternice;[1]

b) o trăsătură fundamentală a stilului publicistic (dacă nu generală și atemporală, cel puțin caracteristică jurnalisticii moderne), determinată de condiția sa, de dependența de actualitate (în formele ei cele mai efemere) și de nevoia de accesibilitate, de comunicare nemijlocită cu un public larg și eterogen;

c) o tendință socio-culturală și stilistică prezentă în mai multe limbi contemporane: de a reduce uzul registrelor ceremonioase, permițând tot mai mult ca exprimarea standard să se modeleze după variantele colocviale ale limbii.[2]

Extinderea oralității în cultura română din ultimul deceniu tinde să-i apară observatorului ca un fenomen de mare pregnanță nu numai prin datele sale obiective, dar și datorită unui efect de contrast: pentru că noua formulă stilistică a substituit limbajul publicistic din regimul totalitar, perfect închis față de contactul cu realitatea și cu diversitatea lingvistică. Oralitatea familiară creează o opoziție puternică față de uniformitatea „limbii de lemn" (Thom 1985): limbaj politic rigid, clișeizat, care combina trăsături ale stilului administrativ („birocratic") și ale limbajelor științifice, abundând în construcții nominale, impersonale, perifraze greoaie, lexic abstract și generic. „Limba de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lemn", care nu permitea apariția formelor colocviale, împiedicând desfășurarea spontaneității din registrul informal, a fost impusă în mod artificial în toate zonele comunicării publice, dar s-a manifestat sistematic mai ales în scris (cod controlat de un sistem de cenzură foarte eficient).

În cele ce urmează, vom încerca să demonstrăm cu argumente lingvistice existența tendinței de pătrundere a oralității populare și familiare în limbajul jurnalistic românesc și să urmărim, printr-o selecție a principalelor mărci care o fac perceptibilă, modurile ei de manifestare.[3] Prin opțiunea de a ne referi la *mărci* și nu la *trăsături* vom pune în evidență aspectul esențialmente intenționat al tendinței: cel puțin în faza actuală a cercetării, ne interesează formele marcate, cu funcții stilistice clare, folosite de autori în mod conștient. Aprecierea caracterului marcat privește desigur stadiul actual al limbii; procesul de extindere a oralității este în plină desfășurare și poate conduce în timp (prin folosirea sistematică în scris, în contexte standard sau formale, a elementelor colocvial-orale) la anularea conotației de registru stilistic a multor cuvinte și expresii și chiar la o anume uniformizare a limbajului.

1.2. Specificul limbajul jurnalistic. Statutul limbajului jurnalistic a fost în deceniile trecute un punct de dispută al clasificărilor din stilistica funcțională românească. Negarea calității de varietate stilistică individualizată, justificată în primul rând prin argumentul eterogenității textelor publicistice (Coteanu 1961), nu a fost generală[4] și nu a împiedicat studierea formelor sale de manifestare – evident, în limitele cenzurii politice și în raport cu o realitate lingvistică limitată. O formulă devenită clișeu – încă păstrată în unele lucrări actuale – plasa exprimarea jurnalistică „între cele două stiluri (al literaturii și al științelor)" (Popescu 1997: 12). Limbajul presei din perioada 1950-1989 a folosit într-adevăr intens modelul stilurilor literare (marcate de ornamente retorice, metafore clișeizate) și al celor științifice (economie, științe politice, juridice etc.). Principalele forme de oralitate prezente în texte erau cele filtrate de sursele literare, caracteristice limbajului rural tratat în notă pitorească, în descendență sămănătoristă și în variantă proletcultistă; mai rar apăreau elemente de vulgaritate și de limbaj violent (în pamflete, în insultele și injuriile contra adversarilor politici) ori mostre de argou (incluse în texte cu scop documentar și ca purtătoare a unor conotații mai ales negative).

După unii autori, stilul publicistic ar fi dominat de funcția referențială a limbajului și de cea conativă (Irimia 1999: 166), corespunzând unei duble destinații, de informație și de propagandă; după alții (Diaconescu 1974) esențială pentru acest tip de discurs ar fi funcția fatică, de menținere a contactului cu cititorul. De fapt, discursul jurnalistic actual este orientat deopotrivă către oferta de informație (justificarea sa cea mai înaltă, adesea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

singura asumată explicit), propagandă (de obicei disimulată) şi divertisment (mai rar recunoscut în mod deschis). În lucrările cu scop didactic publicate în ultimii ani (originale sau traduceri: Coman 1997, Popescu 1997, Szabo 1999, Randall 1998 ş.a.), sunt frecvente recomandările practice şi judecăţile prescriptive, în defavoarea unei abordări descriptive, a unei analize a situaţiei reale. În genere, limbajul presei este analizat mai mult în perspectivă sociologică sau semiotică, după modele furnizate de ştiinţele comunicării, şi mai puţin în aspectele sale pur lingvistice.

Trăsăturile esenţiale ale limbajului jurnalistic ni se par a fi legate de trei condiţii definitorii ale situaţiei de comunicare din mass-media: *accesibilitatea, actualitatea* şi *noutatea.* Cerinţa *accesibilităţii*, de comunicare eficientă cu un public larg şi având competenţe variabile, impune folosirea predominantă a registrului standard şi a elementelor familiare, limitând prezenţa lexicului de specialitate la zone uşor de controlat (publicaţii sau rubrici aparte). Dependenţa textului jurnalistic de *actualitatea imediată* se reflectă în folosirea frecventă a elipsei lexicalizate, a stilului aluziv, a deicticelor: elemente generatoare de implicit pe care cititorii le descifrează în măsura în care se raportează la acelaşi context situaţional şi cultural. În fine, nevoia fundamentală de a furniza *elemente noi,* de a produce surprize, pentru a trezi interesul cititorului şi a continua o comunicare mereu ameninţată de grabă, plictiseală sau suprasolicitare se asociază cu *inovaţia lingvistică.* Cum noutatea nu apare totdeauna în idei sau în informaţii – puţine şi repetitive, în sfera vieţii cotidiene –, căutarea ineditului se transferă asupra limbajului: în înregistrarea şi producerea neologismelor, dar şi a elementelor familiar-argotice recente. Limbajul popular, familiar şi mai ales cel argotic, având printre trăsăturile lor esenţiale tendinţa spre permanentă reîmprospătare, constituie o sursă stabilă de pitoresc lingvistic. Limbajul jurnalistic se caracterizează printr-un raport specific între clişeu şi inovaţie: clişeul corespunde perfect nevoii de comunicare rapidă, simplă, comodă atât pentru autor cât şi pentru cititor; inovaţia – nevoii de surpriză. Pentru ambele situaţii oralitatea populară şi familiară furnizează materialul ideal: prin cantitatea de clişee (expresii, locuţiuni, îmbinări idiomatice) pe care o vehiculează şi prin uşurinţa cu care admite creativitatea în tiparele preexistente.

1.3. Transferuri de la oralitate la scris. Într-un sistem cultural-lingvistic în care există deopotrivă comunicare orală şi comunicare scrisă, cu funcţii şi determinări sociale specifice fiecăreia, interferenţele dintre cele două mari varietăţi diamesice[5] devin perceptibile şi pot fi rezultatul atât al unei intenţii cât şi al unor contaminări involuntare. Trăsături ale oralităţii sunt transferate în scris pentru a se obţine un anume efect stilistic (în acest caz se operează o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

selecție, determinată de tradiție) sau apar spontan, din cauze contextuale (grabă, comoditate, slabă cunoaștere a normelor de construcție a textului scris). Nu totdeauna intenționalitatea se poate recunoaște cu ușurință: semnele ei caracteristice sunt totuși cumulul de mărci, permisivitatea transcrierilor fonetice, accentuarea contrastelor stilistice.

O distincție importantă privește natura trăsăturilor care devin mărci ale oralității în textele scrise: acestea pot fi a) *inerente canalului de comunicare oral* – sau b) *asociate oralității din rațiuni sociolingvistice.* Accidentele fonetice, fenomenele sintactice de tipul repetiției, elipsei sau anacolutului, semnalele pragmatice (mărcile dialogale) sunt inerent dependente de oralitate. Anumite particularități morfosintactice (fenomene de analitism, perifraze verbale etc.) și mai ales lexicale (cuvinte, expresii specifice) sunt asociate oralității indirect, prin apartenența lor la varietăți lingvistice non-culte, deci de uz predominant oral. Multe dintre formele populare, dialectale, familiare sau argotice aparțin zonei stilistice a oralității nu prin trăsăturile lor intrinseci, ci doar prin excluderea pe care au suferit-o în procesul istoric de selecție care a dus la constituirea limbii de cultură.

Din perspectivă socioculturală, unele dintre mărcile oralității pot fi grupate după apartenența lor prototipică la principalele varietăți diastratice ale românei non-culte – limbaj popular, familiar, argotic (Irimia 1986, 1999) – sau la varietăți diatopice (graiuri) pentru care uzul oral este la fel de specific. Desigur, în multe cazuri e imposibil de determinat cu precizie apartenența unui element la una sau alta dintre aceste varietăți, între care interferențele sunt frecvente.

1.4. Oralitatea și planurile discursului. Este fundamentală separarea preliminară a mărcilor oralității manifestate în discursul jurnalistic propriu-zis de cele prezente în replicile citate, atribuite în mod explicit personajelor. Cele două categorii de fapte se diferențiază prin scopurile principale urmărite de autori – *comunicativ (fatic)* vs. *documentar* (*demonstrativ*) –, ca și prin plasarea în puncte distincte a limitelor acceptabilității: citatul ilustrativ admite în principiu mărci orale mai puternice și mai numeroase decât comentariul asumat de jurnalist. Există însă nenumărate cazuri de tranziție, de graduală asumare a enunțării: de exemplu, „citatele" neatribuite explicit dar marcate de punerea între ghilimele presupun o distanță minimă între oralitatea unui discurs reprodus și cea a discursului auctorial. În principiu, în ambele tipuri de manifestare a trăsăturilor orale se poate vorbi de o folosire spontană și de una intenționată; mai stabilă e însă relația dintre intenționalitate și oralitatea documentară (atribuită personajelor), în vreme ce oralitatea discursului jurnalistic monologic (narativ sau argumentativ) poate fi adesea involuntară. Gradele de acceptabilitate a trăsăturilor de oralitate variază considerabil în funcție de specia publicistică în care se manifestă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4.1. Oralitatea prezentată *cu scop documentar* sau *demonstrativ,* de fixare a mediului sau de caracterizare a personajului, apare în reportaje şi în interviuri, în replici (cu redus conţinut informativ) citate în mod evident pentru forma lor lingvistică. Mediul este de obicei evocat de anumite variante specifice ale oralităţii actuale: limbajul argotic, limbajul tinerilor, limbajul popular şi regional. Prin limbajul marcat de oralitate familiară, personajele textului jurnalistic pot fi caracterizate în sens pozitiv (vorbirea lor conotând dezinvoltură, umor, cordialitate), dar în genere predomină orientarea argumentativă negativă: limbajul necultivat apare ca semn de vulgaritate, incultură, agresivitate.

Într-un reportaj la un festival de muzică, de exemplu, este introdusă în desfăşurarea narativă a textului, cu evident scop demonstrativ şi chiar moralizator, o mostră de limbaj al tinerilor. O anume agresivitate (interjecţii de adresare – *bă* –, imprecaţii, insulte), termeni emblematici, utilizaţi cu sensuri speciale (*adevărat*), expresii specifice (*a simţi viaţa*) schiţează un prototip al limbajului juvenil, în cazul dat marcat şi regional:

> „Îmi vede vesta cu sigla «Evenimentului zilei» şi zice: «Să scrii, *bă,* că noi sîntem *ăia adevăraţii;* noi sîntem cei pentru o nouă lume». Mă uit la el mirat şi dintr-o dată devine lucid şi spune: «*Bă,* pe mine mă cheamă Mircea şi-*s* din Baia-Mare, *trăsni[-]le-ar Dumnezeu pe toate boarfele. Să trăiască muzica*». Apoi îmi întinde o ţigară: «*Îi specială*». Trag două fumuri şi ameţesc instantaneu: «*Simţi bă viaţa, bă?*»" (EZ 1589, 1997)[6]

Exemple asemănătoare pot fi oferite pentru limbajul popular, mai ales în diferite variante regionale, prin care autorii urmăresc să confere autenticitate unor reportaje şi interviuri ("«*Io mi's moţ*», zice", FA 440, 2000; „unul dintre ei zice: – *No, hai ş-om mere*" EZ 20.04.2000), pentru argoul din medii marginale, investigate sociologic şi lingvistic ("Hai, *marcă banu'* că vin *gaborii!*", AC 44, 1992, 5; „*ieşim la produs*: strîngem *gaşca,* bătem aurolacii, *şparlim* prin tramvaie, spargem maşini de prin zonă", *Dilema* 378, 2000) şi chiar pentru stiluri familiare individuale.

1.4.2. Oralitatea folosită în scop *comunicativ,* în discursul jurnalistului, vizează crearea unei complicităţi cu cititorul, instituirea comunicării jurnalistice ca relaţie informală (manifestare a „politeţii pozitive"), în asociere cu efecte de umor şi ironie, cu limbajul aluziv. Oralitatea constituie o strategie comunicativă care poate fi adoptată în grade diferite de publicaţiile periodice – în funcţie de profilul lor general – şi care variază destul de mult chiar în interiorul aceleiaşi publicaţii, în raport cu tipurile de texte şi destinatarii lor potenţiali. Folosirea unui ton colocvial e frecventă în paginile sau rubricile de sport sau (ca în exemplul de mai jos) în cele de muzică pentru tineri:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Atenţiune, naţiune! *Ăştia nu e normali!* Aţi auzit ce le-*a dat prin cap*: să tapeteze *un ditai camionu'* cu boxe, trupe, *başca niscai fătuci* care fac cinste sex-apeal-ului stramoşesc, să se plimbe aşa dotaţi în văzul lumii, prin cartierele bucureştene, ca *să dea muzici la popor!*" (EZ 11.10.1999)

Mai puţin previzibilă – dar cu atât mai interesantă – e folosirea tonului colocvial în editoriale, în textele de analiză şi comentariu politic. În deceniul de care ne ocupăm s-a manifestat o tendinţă puternică tocmai în această direcţie: la baza ei stă o ideologie a faptului banal, a perspectivei comune, a bunului simţ şi al identificării cu cititorul mediu. De altfel, în aceste texte – aşa cum se vede în începutul de editorial de mai jos (al cărui autor e Cornel Nistorescu) – se produc treceri permanente între diferite grade de asumare enunţiativă, la limita cu citarea de tip documentar:

„*Iaca* şi sîmbăta dimineaţa. Nu mai sînt ştiri, nu mai *butonezi* talk-show-uri. Te *ia bărbatul* sau *nevasta la bani mărunţi*. Stai nopţile la *palavrele ălora că te-au ameţit* cu politica. Mai bine *ai pune mîna* să faci şi tu ceva prin casă! *Pune mîna* şi schimbă plăcile *alea* sparte de la gresia din baie. Şi ia-mi şi un distonocalm, *că* n-adorm noaptea de la certurile *ălora* la televizor! Şi vezi, poate schimbăm electromotorul frigiderului! *Ce? Zici* că n-avem bani?" (EZ 31.01.1998)

Un contrast stilistic maxim se realizează prin apariţia locuţiunilor din registrul oralităţii în contexte dominate de limbajul oficial, savant, sau în relaţie cu un subiect „serios". Formele colocviale atrag atenţia mai ales în ştirile externe, unde conotaţiile expresiilor populare contrastează puternic cu tonul standard presupus de tipul respectiv de informaţie: „Proaspătul preşedinte al Rusiei este *aşteptat la potecuţă* de conservatori" (*Expres* 16, 1992); „femeia premier Kim Campbell *a fost făcută pilaf* de opoziţia liberală" (EZ, ediţia de prânz, 410, 1993); „sîrbii bosniaci *o caută cu lumînarea*" (EZ 273, 1993); „forţa de pace, *luată la «capace»*" (EZ 2620, 2001); „un ziarist de la *Folha de Sao Paolo* a anunţat intenţia sa *de a telegări* prin SUA" (TL 81, 1994). Un contrast destul de puternic – între stilul tehnic, oficial şi cel familiar – se stabileşte şi în spaţiul informaţiilor autohtone, în tratarea anumitor teme din justiţie, politică, economie: „Recursul Parchetului – *«adus la vopsea»*" (RL 1471, 1995).

1.4.3. Fragmentul mai amplu reprodus anterior (din EZ 31.01.1998) introduce un discurs tipic, legat de o situaţie generică, fără a-l izola prin mărci ale citării; începutul editorialului constă într-o secvenţă ambiguă, apropiată de statutul stilului indirect liber. Pornind de la astfel de exemple, pot fi inventariate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

diferite strategii de inserare a mărcilor oralității în discursul jurnalistic. Se combină de fapt mai mulți parametri: a) citarea explicită și semnalarea prin ghilimele a distanței dintre stilul relatării auctoriale și cel atribuit personajului; b) dimensiunile citatului; c) individualizarea sursei. În text pot fi citate explicit replici mai ample sau mai reduse – „a admirat site-ul propriu al Cotrocenilor, exclamînd: «*Ăsta e ăla* pe care l-au distrus hackerii»" (EZ 2762, 2001), sau simple sintagme – „A fost audiat și Răzvan Temeșan, care a catalogat acuzațiile ce îi sînt aduse ca «*simple abureli*»" (RL 2776, 1999); sursa unor formule folosite ironic poate fi o persoană anume, dar și o instanță colectivă, neindividualizată: „Un ursuleț legat cu lanț, în așteptarea amatorilor de poze «*șucare*»" (RL 2714, 1999); „Accesul ambulanțelor este împiedicat de mașinile «*bengoase*» ale «*șmecherilor*» de pe litoral" (EZ 2482, 2000). O formă de preluare a elementelor populare sau familiare poate fi marcată (și) de formule incidente cu conținut metalingvistic: „Văzînd asta, ei, femeie simțitoare pînă la sinucidere, îi pică, *vorba din cartier*, fața" (EZ 26.04.2000); „în fața blocurilor «de la fîntîni», *cum se spune*" (*Dilema* 378, 2000). Între aceste cazuri și cele în care formele orale sunt asumate de ziarist, cel mult cu păstrarea unei diferențe stilistice (marcate uneori tot prin ghilimele) distanța este minimă.

2. Mărcile oralității

2.1. Clasificare. Mărcile care creează în scris efectul de oralitate pot fi studiate în funcție de nivelul lingvistic la care se plasează: fonetic și ortografic (notarea unor accidente fonetice, încercarea de a sugera sau de a suplini accentul frastic și intonația), morfologic (forme analitice populare), sintactic (fragmentare, elipsă, anacolut), lexical (selecția unor cuvinte și unități frazeologice, preferința pentru derivate și evoluții semantice specifice), discursiv și pragmatic (construcții superlative, repetiții, deictice, forme de modalizare epistemică, forme ale dialogului cu cititorul). Cazurile prezentate în continuare vor urma această clasificare lingvistică, deși ea nu este întotdeauna certă, univocă și relevantă. Îi vom integra o grupare a fenomenelor în funcție de mijlocul principal al evocării oralității: reflectare a trăsăturilor ei intrinseci – *realizare sonoră, comunicare directă, secvențialitate* și *spontaneitate* – sau a *registrelor* care îi sunt asociate: prin elemente de inventar (mai ales de morfologie și lexic) non-literare. Încadrarea fenomenelor este adesea dificilă, pentru că mărcile sunt inserate într-un context care rămâne structurat scriptic. Așa cum am arătat mai sus, faptul de a investiga *mărci* și nu *trăsături* implică o orientare către fenomene punctuale: dominația parataxei, de exemplu, este o trăsătură caracteristică oralității care poate fi preluată în scris, fără a deveni o veritabilă marcă, în timp ce folosirea contrastantă a unui termen argotic poate constitui o marcă, chiar dacă nu e o trăsătură intrinsec orală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2.2. Mărci ale nivelului fonetic şi ortografic. Reflectarea în plan grafic a realizării sonore a limbajului constituie punctul de maximă distanţă, dar şi de maximă convenţionalizare a raportului dintre scriere şi oralitate. În această zonă se obţin deci foarte uşor efecte de oralitate în scris, prin simpla încălcare a convenţiilor automatizate care fac echivalarea de la un plan la celălalt. Planul sonor, trăsătură intrinsecă a oralităţii, este pus în evidenţă ori de câte ori normele scrierii standard sunt transgresate cu ajutorul unor procedee de transcriere fonetică. De cele mai multe ori modificările corespund şi unor diferenţe de registru. E interesant de văzut care dintre posibilele tipuri de semnale sunt într-adevăr actualizate în textul jurnalistic şi care este gradul de recurenţă a unor forme.

2.2.1. *Transcrierea pronunţiei standard.* Situaţiile limitate în care româna literară a adoptat convenţii de scriere etimologizantă oferă ocazia pentru transpuneri fonetice care nu marchează nici o deviere în planul pronunţiei, dar modifică raportul acceptat dintre scriere şi pronunţare. Transcrierile formelor fonetice care corespund de fapt pronunţării standard (*ieu, ieste*) produc un efect de oralitate populară, probabil pentru că evocă un tip de greşeli ortografice atribuite lipsei de instrucţie („*iera* filmu pi drumu satului!", *Cotidianul,* 13.12.2000). O diferenţă abia perceptibilă separă această serie de formele caracteristic populare precum *io,* rezervate de obicei funcţiei documentare, planului personajelor şi al dialogurilor citate („Alexe are acasă trei copii, *io* am cinci", EZ 2482, 2000).

2.2.2. *Transcrierea pronunţiei termenilor străini.* Procedeul este folosit în textele jurnalistice actuale fie pentru a ironiza pronunţia imperfectă sau mania neologistică a vorbitorilor care folosesc cuvinte străine intrate în limbă, dar încă neadaptate fonetic (în special englezisme), fie pur şi simplu pentru a obţine efecte comice din cóntrastul dintre forma propusă – excesiv sau prematur adaptată – şi cea originară, recunoscută de cititori. Oricum, modalitatea de transcriere (complicată de adaptarea morfologică sau de derivare) are ca efect o puternică actualizare a planului oralităţii: „«Mîna a doua» sau «*secăndul*»" (*Capitala* 25, 2000); „sutele de *homleşi* au cucerit deja Parcul Pershing" (AC 37, 1999); „petrecîndu-şi *uichendul* tot în cîmpul muncii" (AC 37, 1998); „grila de *tocşoişti* e cam completă" (AC 43, 1998); „ucenic la «*badigarzi*»" (EZ 2049, 1999). În asemenea cazuri este greu de trasat limita dintre simpla evocare a planului sonor şi asocierea unor trăsături de registru; deoarece pronunţia adaptată este de obicei imperfectă faţă de norma limbii-sursă, iar transcrierea ei ca atare poate constitui o dovadă de ignoranţă, exemplele sunt percepute ca populare, inculte.

2.2.3. *Transcrierea unor forme expresive.* Convenţiile grafice – de exemplu repetarea literelor pentru a marca lungirile expresive de sunete – sunt cele tradiţional utilizate de textele literare (Iordan 1975); noutatea stă în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

folosirea lor excesivă sau pur şi simplu în introducerea tonului afectiv în contexte jurnalistice presupus sobre (exemplele provin dintr-o rubrică de cronică a emisiunilor de televiziune): „«Jurnalul» canalului România 1 se arată *fooooarteeeee trist* de cîte ori ne nimerim să-l vizionăm" (EZ 2407, 2000); „o sumedenie de danceri, nu-i aşa, *fooooaaarte* originali" (EZ 11.12.1999); „a fost o *maaaare* surpriză-surpriză" (EZ 2.02.2000).

Mijloace similare sunt folosite pentru transcrierea unor interjecţii expresive sau a onomatopeelor; procedeul (care a putut fi influenţat de codul scris al benzilor desenate) nu este foarte extins în limbajul publicistic actual, dar marchează o zonă de libertate ludică în care se pune în prim plan auditivul: „*valeuuuu,* oameni buni, stimaţi telespectatori, dragi cetăţeni, din motive de exprimare, întrerupem aici emisia (...) *Zdrang! Auuuu!*" (VL 3733, 2002); „*huoooo,* nu-ţi este ruşine, domnule, de cei care te-au votat?" (ib.); „*ssssttt,* oameni buni, am revenit în direct" (ib.); „i-am dat cartea de vizită, *he, he, he*" (EZ 19.03.2002).

Voinţa de inovaţie şi de emfatizare a planului sonor al limbajului se manifestă şi în transcrierea unor interjecţii atipice, neînregistrate în dicţionare, ambigue: „Pepe era lîngă prietena lui, care, cînd a auzit întrebarea, nu s-a putut abţine să nu exclame. «Defectele lui Pepe. *Ăhă*...», reacţie care l-a amuzat pe cel în cauză" (MB 151, 2001).

2.2.4. *Transcrierea pronunţiei neliterare.* Fenomenele din această categorie, de natură populară, caracterizând în ansamblu oralitatea colocvială,[7] reprezintă clasa cea mai bogată şi cel mai frecvent folosită pentru crearea efectului de oralitate în scris.

2.2.4.1. Transcrierea modificărilor produse de ritmul rapid al vorbirii şi de o tendinţă spre articularea incompletă reflectă deopotrivă trăsături intrinseci ale oralităţii şi trăsături ale registrelor non-literare. Sunt indicate, de regulă prin apostrof, accidentele fonetice, de dispariţie a unor sunete sau grupuri de sunete (apocopă sau trunchiere, sincopă, afereză), atât în replici citate cât şi în discursul jurnalistului. Dintre reducerile fonetice care au deja o anume regularitate în pronunţie – şi pentru că apar în unităţi morfo-lexicale cu indice mare de frecvenţă – , unele tind să fie tot mai mult notate şi în scris:

a) prepoziţiile apocopate, ca *pân'* (= *până*): „se termină *pîn' te* trezeşti" (EZ 2759, 2001), mai ales când intră în componenţa unor locuţiuni conjuncţionale de tipul *pân'ce* (= *până ce*), *pen'că* (= *pentru că*): „*pîn'ce*-şi vor face freza" (EZ 14.02.2000); „*pen'că* noul amfitrion (...) prezintă idei dintre cele mai nerecomandabile" (EZ 14.12.1999);[8]

b) formele reduse ale unor conjuncţii, ca *da'* (= *dar*), *fin'că* (= *fiindcă*): „*Da'* pe banii noştri?" (VL 3734, 2002); „ţărişoara noastră mică, *da'* pitorească, ai cărei locuitori au deprins, în paralel, şi tehnica navigării pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Internet, *da'* şi scuipatul cojilor de seminţe pe mocheta lavabilă" (VL 3712, 2002); „E bun de preşedinte *fin'că* are randament la popor" (EZ 14.04.2000);

c) formele apocopate de prezent ale verbelor modale *a trebui* şi *a putea (tre', poa')*, când precedă o conjuncţie şi formează cu aceasta o unitate fonică; fenomenul e foarte răspândit în româna colocvială actuală: *„tre' să*-ţi aşezi inspiraţia în poziţii mentale îmbîrligate" (EZ 2308, 2000); „reforma *poa' să* stea în loc" (EZ 11.11.1999);

d) formele apocopate ale unor verbe la imperativ, ca *scoal'* (= *scoală!*): *„Scoal' de te culcă"* (EZ 2713, 2001); imperativul *las'* (= *lasă*), în grupul fonetic în care este urmat de conjuncţia *că*: *„las' că* vedem noi cum ne descurcăm" (EZ 31.05.2001);

e) formele apocopate sau sincopate ale unor substantive în vocativ, mai ales ale principalului termen de adresare (adesea folosit cu valoare exclamativă) – *domn', dom', dom'le*: *„Dom'* Isărescu, atenţie la cifre!" (RL 1683, 1995); „Asta ne mai lipsea, *dom'le*, să ni se publice dosarele!" (EZ 2759, 2001);

f) formele cu afereză ale pronumelui de politeţe de grad intermediar, care a evoluat spre valoare ironică – *'mnealui* (= *dumnealui*): „M.V. este acum o «marionetă», spune *'mnealui"* (VL 3806, 2002);

g) formele reduse ale numeralelor de la 11 la 19: „la *unşpe* dimineaţa" (AC 32, 1997); „trei tarabe de *cinşpe* feluri puse pe bulevarde" (EZ 31.05.2001), ca şi ale numeralelor compuse cu „zeci", al căror mod de notare în scris nu este încă fixat (în ciuda unei oarecare vechimi, dovedită cel puţin de derivatul *paşoptist*): „intrarea la Universal Studios e tot de *pa'j* de parai" (AC 37, 1999); „fotografii cu peisaje gastronomice (*trei'j* de mii kilu')" (EZ 11.04.2000); în ultima categorie se pot include şi construcţiile generice, cu sens nedeterminat, care au în componenţă elementul „zeci": „Jucătorii noştri de *j-de-mii* de parai" (EZ 2564, 2000);

h) alte forme trunchiate în registrul colocvial: substantivul *juma'* (= *jumătate*) – „ai grijă să ajungă pe balconul lui *juma'* de porc" (VL 3247, 2000); adverbul *numa'* (= numai) – „*numa'* bune de băgat la congelator" (EZ 11.04.2000) etc.

2.2.4.2. Omiterea articolului *-l* intră într-o categorie specială: este un fenomen sistematic, aproape generalizat în oralitatea informală, evitat până de curând (cu unele excepţii – experimente lingvistice) chiar în variantele familiare ale codului scris, şi care are astfel un rol de marcă neechivocă a oralităţii. Transcrierea nepronunţării articolului *-l* – marcată în genere de apostrof – are grade diferite de forţă, după cum apare în contexte mai mult sau mai puţin previzibile, asociindu-se sau nu cu alte mărci ale oralităţii intrinseci sau ale registrelor stilistice orale. Ea este:

a) normală, deci mai puţin eficientă în sine, în replicile citate, provenind din situaţii de comunicare în registru colocvial, unde este întotdeauna asociată

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cu alte mărci de oralitate: „la *bilanțu'*, neamule..." (JN 1670, 1998); „*vecimu'* minte. *Terenu'* e al meu" (JN 1670, 1998);

b) motivată de asocierea cu elemente lexicale ale registrelor non-literare (mai ales expresii populare) și formând împreună cu acestea unități puternic marcate, folosite în discursul auctorial: *ca dracu', ca prostu', ca omu'* etc.: „se îmbracă *ca dracu*'" (RL 816, 1992); „te uiți *ca prostu' "* (EZ 25.01.2000); „*ca tot omu'*, mai am și eu scăpări" (EZ 2297, 2000); „«Afacerea Stan» sau *cum să-ți dai cu stîngu-n dreptu'* " (*Libertatea* 2181, 1997); „în nota obișnuită a justiției «*la botu'* calului»" (EZ16.02.2000); forma articulată (concesie făcută scrisului) nu este însă imposibilă în nici una dintre expresii: alături de *ca omu*, apare des și *ca omul* („a venit și el *ca omul*, să stea pavăză", EZ 17.11.1999);

c) deviantă și deci purtătoare a unei valori crescute de oralitate, produse de contrastul cu contextul, în discursul auctorial în registru standard, în afara expresiilor și a locuțiunilor: „*Specialistu'* român versus *specialistu'* francez" (JN 1670, 1998); „La Galați, terenul se nivelează cu *caloriferu'* " (EZ 1964, 1998).

2.2.4.3. Mai puțin numeroase, situațiile în care textul jurnalistic marchează (documentar și/sau parodic) pronunții regionale sunt totuși foarte interesante, pentru că deviază în raport cu tradiția literară. Cu puține excepții, variantele dialectale românești au fost „normalizate" fonetic, sugerându-se pronunția particulară doar prin câteva trăsături aplicate sporadic. Replicile personajelor din textele jurnalistice conțin semne numeroase și repetate ale specificului fonetic regional (în genere asociate cu mărci morfologice și lexicale dialectale): „*Bluji* am, *jacă* am, oleacă *di* politică *prișep*" (EZ 1661, 1997); „Era *ghini tari dacî rămâne aișî*. Nu mai *aveu fimeili* grija bărbaților. Asta *merjea*, bre, în *curti* la om" (*Cotidianul* 13.12.2000).

Un caz incert este cel al particularităților muntenești (*pă, dă*: „martaloiu' care-și bea banii *dă* pîine", EZ 2313, 2000), folosite în ziarele din Capitală mai mult ca trăsături familiar-populare – și datorită faptului că pronunția dură a consoanelor este într-adevăr un fenomen răspândit în multe zone. O tendință stilistică pare să diferențieze folosirea formelor integrale (*pă, dă*), marcată, neasumată, atribuită altor locutori, de cea a corespondentelor elidate, mult mai ușor acceptate în varianta familiară a discursului auctorial: „*p'aici*, pe la noi" (AC 21, 2000); „chestii *d-astea*" (AC 21, 2000).

Accidental și cu scop preponderent umoristic sunt înregistrate și particularități de pronunțare a limbii române de către străini: „«*Bentru o noabte de blagere*», doi arabi au plătit 15 milioane lei" (EZ 1556, 1997).

2.3. Mărci morfologice. Specificul oralității se manifestă în mai mică măsură în domeniul strict morfologic, în care majoritatea mărcilor sunt fapte de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

registru: nu depind intrinsec de manifestarea orală, dar sunt caracteristice variantelor neliterare ale limbii.

Se pot raporta la trăsături mai generale ale codului oral tendințele de simplificare și de regularizare a paradigmelor, ca și preferința pentru analitism – reducere a flexiunii și multiplicare a perifrazelor. Acestea sunt însă caractere globale și graduale ale discursului, care nu devin mărci ușor recognoscibile decât dacă se asociază stabil cu anumite forme și construcții, tipice vorbirii populare. Cele mai multe mărci morfosintactice sunt pur și simplu fapte de inventar: cazuri în care limba populară folosește alte forme decât cele selectate de limba literară.

2.3.1. *Reducerea flexiunii.* Dintre mijloacele actuale de reducere a flexiunii în româna populară, cel mai caracteristic pare a fi extinderea folosirii articolului hotărât *lui*;[9] o marcă suplimentară de oralitate o conferă utilizarea acestuia în forma *lu*.[10] În textele jurnalistice contemporane se poate constata o gradație a efectelor de oralitate pe care le provoacă forma *lu'*, de la construcțiile absolut tipice pentru vorbirea curentă până la excesele evidente (glumețe, intenționate). Curentă în limbajul familiar este de pildă folosirea articolului *lu'* pentru substantive desemnând grade de rudenie („i-a spus *lu' frati-su*", *Dilema* 324, 1999) sau pentru nume proprii feminine cu finală adaptată flexiunii („Îi povestim *lu' Andra* prin ce am trecut", EZ 2466, 2000; „*Colțu lu' Irina*", EZ 2613, 2001). Mai puternic marcată e utilizarea articolului pentru pronume demonstrative („«Pe taică-meu l-am înjunghiat, dar *lu ăla* o să îi iau gîtul»», EZ 2522, 2000;[11] „*Lu' aia* roșcata i-am dat cartea de vizită", EZ 19.03.2002). Un caz extrem îl constituie cel de antepunere a formei *lu'* unui pronume de politețe care are deja formă de genitiv: „ni se făcuse dor de mișto-urile *lu' matale*" (*EZ* 2326, 2000); „matale și încălțămintea *lu' matale*" (*Național* 714, 1999). Folosirea recursivă reprezintă o anumită exagerare față de uzul curent: „numele *lu' articolu'* din ziaru' *lu' matale*" (AC 23, 2000). Parodic, sau pur și simplu sugerând personificarea, *lu'* este utilizat în cazul unor denumiri și sintagme străine, neadaptabile flexiunii („pe calapodul *lu' «Karaoke Show»*", *EZ* 2246, 1999), sau pentru abstracte feminine: „Să fie de sufletu' *lu' privatizarea!*" (AC 23, 2000).

2.3.2. *Multiplicarea perifrazelor verbale.* Unul dintre elementele sistemului verbal popular bine reprezentate în textul jurnalistic îl constituie perifrazele aspectuale construite cu verbele *a da* „a începe", *a sta* „a fi pe punctul, a fi gata să..." etc.: „De cum *dă* să se însereze, începe cîntărirea zilei" (EZ 2034, 1999); „Bloc nou, *stă să cadă* după prima furtună" (EZ 2761, 2001). Întrucât exprimă un conținut semantic specific, aceste construcții tind să fie aceptate de limbajul standard, atenuându-li-se astfel conotațiile de registru stilistic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Frecvente sunt şi construcţiile familiare cu verbele *a pune*: *a pune de* „a pregăti, a începe" („Fiind într-o dispozitie sportivă, *au pus* şi *de* un meci de fotbal", EZ 2.06.2000; „mai *punem de*-o reformă morală", *Dilema* 325, 1999; „premierul ... se teme că *s-ar pune de* o federalizare", CR 2626, 2001); *a se lăsa cu* „a se produce" („La «Semănătoarea» *s-a lăsat cu* scandal", *Libertatea* 1867, 1996, 7), *a se da* „a se arăta, a se prezenta ca" („Ocupatul nostru premier... *s-a dat* foarte uimit de ştire" (EM 40, 1994).

2.3.3. *Forme specific populare.* Stilul jurnalistic preia o serie de elemente de inventar morfologic din categoria marcat non-literară.

a) Articolul demonstrativ – inclusiv în structura de superlativ – apare uneori în formele populare *ăl, a, ăi, ăle/ale*:[12] „pentru că, nu-i aşa? «rămâne în picioare *ăl* de dă la cap mai tare»" (VL 3314, 2000) „Olanda e *a mai tare* ţară la capitolul..." (RL 1860, 1996).

b) Formele populare ale pronumelui şi ale adjectivului demonstrativ – *ăsta, ăla* – constituie unul dintre cele mai evidente şi mai frecvente mărci de oralitate: „papagalii *ăştia*" (CR 2626, 2001); „ghermanii *ăştia*" (id.); „luna *asta* ne dăm cu sania!" (EZ 14.10.1999); „chestiile *astea* pot fi lejer asimilate OZN-urilor" (VL 3806, 2002); „*ăla* care are bani mulţi, de ce nu ne dă şi nouă?" (EZ 1761, 1998); „*după aia* a băut o bere" (CR 2626, 2001); „pe banda *aia* video" (CR 2626, 2001); „Ce să le dăm de mîncare balaurilor *ăia* mici, că ne-au ros urechile?" (EZ 2482, 2000). Adesea formele populare ale demonstrativelor caracterizează un ton ofensiv.[13] Este evidentă o gradualitate a pătrunderii demonstrativelor populare în stilul cult: în care sunt cel mai uşor acceptate pronumele şi adjectivele de apropiere cu formă feminină şi sens neutru (*asta, astea*), tocmai datorită specializării lor semantice, ca şi fixării în îmbinări sintactice (*de asta, de data asta* etc.). E interesant de urmărit modul în care formele populare alternează, în cuprinsul aceluiaşi articol, cu cele ale stilului cult, chiar fără să fie vorba de citare şi de multiplicare a vocilor: unele variaţii reflectă gradul diferit de acceptabilitate al diferitelor demonstrative („*Asta*-i una din marile nenorociri care i se întâmplă *acestui* popor", VL 3734, 2002, 1), dar poate fi vorba şi de oscilaţii imprevizibile: „în felul *ăla*" vs. „în *acest* fel" (CR 2626, 2001).[14]

c) Verbul *a fi* apare cu forma populară de prezent (persoana a III-a singular) *îi* (*-i*), chiar în discursul auctorial, mai ales în expresii: „Ce-*i* drept *îi* drept" (RL 2148, 1997); „*Drept îi* că..."(AC, 21, 2000); „Da' *ce-i drept*, şi acum există un mercurial neoficial" (VL 3247, 2002). În afara expresiilor, *îi* şi formele corespunzătoare de persoana I şi a III-a plural – *îs* (*-s*) – pot deveni mijlocul principal de marcare regională şi populară a replicilor cu caracter documentar ale unor personaje de reportaj: „Pentru un car cu boi, încărcat, taxa *îi* şapte mii, şi dacă *îi* gol, *îi* numa' cinci mii" (EZ 12.01. 2002; cel care

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

vorbeşte este un podar din zona Arieşului); „*Îs* meseriaş" (...) *Îs* puţini scriitori de felul ăsta" (EZ 16.06.2002; replici ale unui autodidact argotizant, din Iaşi).

d) Formele *o/or* cu care apare auxiliarul *a avea* în componenţa perfectului compus sunt folosite limitat, în replicile personajelor, cu funcţie de localizare. Ca mărci regionale (caracteristice pentru graiurile din jumătatea de nord a ţării şi din Banat) ele nu tind, cel puţin în ziarele centrale, scrise în afara ariei lor spontane de manifestare, să devină indici familiari şi populari: „*o* fost şi pe vremea comuniştilor, că ăia *or* crezut că pot face totul într-o zi" (EZ 12.01.2002; zona Arieşului, v. supra); „Meciu' *o* început? (...) Maşina *o* vinit?" (EZ 20.04.2000; reportaj despre oşenii care muncesc în Paris).

e) Omonimia formei verbale de persoana a III-a singular-plural („dezacordul") este o marcă populară-regională care a căpătat mai ales o funcţie socială: apare în replici ale personajelor, cu rol de caracterizare negativă („Românii *e* de două feluri: cerşetori şi îmbuibaţi", EZ 14.04.2000) – sau, clar ironic, în discursul jurnalistic auctorial, care preia adesea formule cu dezacord voit cu circulaţie în limbajul familiar: „Atenţiune, naţiune! *Ăştia nu e normali*!" (EZ 11.10.1999); cea mai celebră, impusă în anii '90, a fost *aşa vrea muşchii mei* (cu adaptări contextuale: „consideră că fondurile PHARE de la Uniunea Europeană sunt banii lui şi le dă cui *vrea muşchii lui*", VL 3734, 2002).

f) Perifrazele populare de viitor sunt foarte frecvent folosite, dar tocmai de aceea valoarea lor de indici ai oralităţii este mai redusă. Oricum, se poate verifica prezenţa lor atât în discursul auctorial – „*o să* mi *se spună* că trebuia mai întîi salvat Arghezi" (*Dilema* 269, 1998); „*o să* vă *dau* numai câteva exemple" (VL 3806, 2002) – cât şi în replicile personajelor, reproduse în stilul indirect, indirect liber sau direct: „Cînd i-a povestit fostului ei bărbat despre ce *o să facă*, acesta a fost un pic şocat: «Cum? *O să te dezbraci* pe scenă?»" (EZ 14.06.2000). Pare destul de probabil ca opoziţia între viitorul literar şi cel aşa-zis popular să se fi atenuat până la a deveni în limbajul jurnalistic un simplu mijloc de variaţie stilistică; dovadă stă faptul că formele diferite pot apărea în acelaşi context, ba chiar în imediată vecinătate: „interesul cu care [interviul] *va fi citit o să fie* cu atît mai mare" (EZ 2480, 2000).

g) Adverbele aparţin oralităţii populare în primul rând când apar în variantele cu particulă deictică: *aicea, acolea* etc.: „eu am să vă declar acum, *aicea*, în direct, adevărul, aşa cum a fost el" (VL 3733, 2002). Aceste forme – reperabile în limbajul colocvial oral – nu par acceptabile în transpunerea sa scrisă; în stilul jurnalistic ele sunt rezervate personajelor care trebuie să-şi dovedească apartenenţa la mediul popular.

2.4. Mărci sintactice. Sintaxa este unul dintre nivelele lingvistice la care diferenţa dintre oralitate şi scris este foarte pregnantă. Trăsăturile sintactice ale oralităţii sunt dependente de desfăşurarea temporală a discursului, de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dificultatea proiectării şi de imposibilitatea de a opera corecţii altfel decât prin adăugare: *secvenţialitatea* şi *spontaneitatea* acţionează împreună, iar consecinţele lor sunt greu de disociat. De fapt, majoritatea trăsăturilor sintactice implică aspecte textuale, care ţin de nivelul pragmatic al organizării discursive. Discursul jurnalistic românesc evită în genere modelul clasic de ierarhizare a informaţiei (al „piramidei inversate"), căruia îi preferă o formulă secvenţială simplă, paratactică şi acumulativă. Textele publicistice se dezvoltă prin coordonare, stabilind raporturi sintactice simple, înlănţuind ideile după modele elementare narative, de maximă accesibilitate.

2.4.1. *Sintaxa simplificată.* Parataxa, fragmentarea propoziţiei, exprimarea raporturilor sintactice prin acumulare sunt trăsături de natură orală, dar care – tocmai pentru că ţin de globalitatea discursului – cu greu pot fi percepute ca mărci punctuale. Când se asociază cu alte elemente oral-populare (conjuncţii polifuncţionale, preferinţe lexicale, conotaţii afective) caracterul lor e mai uşor perceptibil: „Să le zicem ozn. *Că-s mai mititele"* (VL 3806, 2002). Textul progresează prin adaosuri, precizări sau corecţii succesive, într-o succesiune care imită fluxul discursului oral: „Hotarît lucru, amicul e idiot. *Ne referim la G.*, căci Mugurelul Vacanţei Mari rămîne egal cu sine şi cu lipsa de imaginaţie. *În sensul că* personajul său o ţine tîrla.. " (EZ 6.02.2000); „Doctor Costi (...) *a furat, oops! am zis furat? Am vrut să zic preluat* piesa «Angel» a lui Shaggy" (EZ 2885, 2001).

Transpunerea în scris a sintaxei orale este întotdeauna aproximativă şi parţială: exemplul care urmează corespunde modelului sintactic oral prin succesiunea de enunţuri scurte, dar se depărtează de el prin absenţa mărcilor pragmatice care asigură de obicei, împreună cu mijloacele paraverbale, coeziunea discursului oral; de aceea procedeul fragmentării dă impresia de artificiu stilistic: „Dar ştie exact cum e cu actuala putere. «*Cum a fost şi cu celelalte. Nimic bun. Sug sîngele poporului cu toţii. Şi-au făcut politicienii burţile mari. Au ajuns românii un popor de cerşetori. Ăsta-i românul*»" (EZ 14.04.2000).

Ca mărci de registru popular şi familiar funcţionează conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale polivalente (*că, de...*: „copii, hai la tivi, *că* începe iar panarama la ăştia", VL 3733, 2002; „acum, *că* tot a fost investitorul principal...", VL 3806, 2002; „numa' să se certe ştiu, şi *de*-i musai şi *de* nu-i", EZ 14.04.2000; „şi tot aşa, *de* ai crede că s-a ajuns până la grotele de pe muntele Sinai", VL 3314, 2000) şi cele specifice unor variante populare şi regionale ale limbii (de exemplu *chit că:* „cînd începe să vorbească, nu mai termină, *chit că*-şi plictiseste invitaţii", EZ 17.12.1999).

Elipsele pot caracteriza şi sintaxa cultă, astfel încât statutul lor de mărci populare se poate identifica cu certitudine doar atunci când înţelegerea raportului depinde de un anume tip de intonaţie: „Deşi arhi-calificaţi după acel

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4-1 din tur, *nemții, ca nemții"* (*Ziua* 150, 1994); „*Criză, criză,* de ziceai că ne aflăm la un pas de prăpastie, dar..." (EZ 20.12.1999); „*Poet, poet*, dar n-are gusturi rele!" (EZ 10.03.1999). Nu întâmplător, în aceste exemple elipsa se asociază cu repetiția.

2.4.2. *Repetiția.* Discursul linear presupune și o mare cotă de redundanță, chiar dacă aceasta nu este neapărat manifestată prin repetiții la mică distanță sau prin cumul de mijloace gramaticale. Mai frecvente sunt repetițiile fixate deja în structuri idiomatice (expresii, locuțiuni) caracteristice limbajului popular: „*doar-doar* o reuși să facă ceva" (EZ 6.08.2001); „*mare ședință mare* de Consiliu de administrație" (RL 1076, 1993); „sînt zeci de baruri și restaurante, *care mai de care"* (EZ 1739, 1998); „*oricum ai lua-o, oricum ai da-o*" (CR 2626, 2001); „hîrtia e foarte scumpă, tonerul, *și mai și"* (EZ 2722, 2001). În aceste cazuri, nu se poate distinge în ce măsură mărcile depind de trăsăturile intrinseci ale oralității sau de conotațiile socioculturale ale registrelor populare.

2.4.3. *Discontinuitatea.* Spontaneitatea este asociată, în oralitatea reală, erorilor, construcțiilor anacolutice, contaminărilor sintactice etc. (v. Merlan 1998); acestea nu sunt totuși folosite pentru a crea efectul de oralitate publicistică, probabil din cauza riscurilor judecății de evaluare lingvistică: tind să devină mărci ale oralității acele elemente care nu pot fi condamnate imediat ca greșeli.

2.4.4. *Topică, tematizare.* În genere sintaxa varietăților orale se diferențiază de cea a limbii scrise culte și prin fenomene care țin de ordinea cuvintelor, de structura tematică a enunțului (tematizare, dislocări, emfază). Pentru limba română aceste fenomene nu sunt de obicei folosite ca mărci puternice de oralitate, fie pentru că au fost de la început acceptate în limba literară (tematizarea cu reluare pronominală, de exemplu), fie pentru că în variantele orale ale limbii tematizarea și reliefarea se produc mai puțin prin structuri sintactice speciale (v. totuși Pană Dindelegan 2001), cât prin ordinea cuvintelor și accent frastic.

2.5. Mărci lexicale. Lexicul este domeniul în care elementele de oralitate sunt cel mai bine reprezentate și cel mai ușor de recunoscut; în același timp, este și domeniul cel mai greu de descris în mod sistematic. În plan lexical e mai puțin probabilă manifestarea unor trăsături intrinsec orale (se constată, cel mult, existența unui inventar redus de cuvinte, compensat prin polisemia bogată, sau frecvența termenilor cu sens generic); efectul de oralitate este produs mai ales de mărcile stilistice ale unor unități lexicale (trăsătură de asociere contextuală, rezultat al unei stabilizări situaționale): populare, familiare, argotice, vulgare. Conotațiile de acest tip sunt adesea însoțite de valori afective. În lexic se reflectă fenomene de formare a cuvintelor mai puternic motivate oral (derivare cu surse onomatopeice, sau elipsă lexicalizată) și/sau specializate popular

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(anumite sufixe, în special diminutivale). Limbajul jurnalistic actual utilizează cu predilecție mărcile lexicale (și implicit sociolingvistice) pentru a crea efectul de oralitate pitorească, chiar în contrast cu un context standard sau solemn.

2.5.1. *Lexicul popular* preluat de textele jurnalistice este adesea de tip popular-arhaic, fiind refăcut – cel puțin în parte – pe baza textelor literare, nu a contactului cu realitatea lingvistică actuală: în această zonă lexicală se plasează cuvinte ca *gâlceavă, ispravă, pârdalnic, șturlubatic* („*gâlceava* medicilor", RL 2082, 1997; „*isprăvi* cu «bilingve»", RL 2456, 1998; „*pîrdalnica* noastră de tranziție", RL 2227, 1997; „ar fi fost racolat în tinerețile sale *șturlubatice* de KGB", RL 1732, 1995) etc.[15]

2.5.2. *Lexicul familiar* este cel dominant, prezent prin cuvinte și expresii care au adesea conotații ironice, glumețe, depreciative: „are *patalama*, dar nu găsește *slujbă*" (EZ 2522, 2000); „a fost internat la *zgubilitici* fiindcă suferea de instabilitate psihică" (*Cuvântul* 7, 1992); „o evaluare *ochiometrică*" (EZ 2755, 2001); „o *haioasă paranghelie* generală" (AC 37, 1999); „o corespondență *bramburită*" (RL 2056, 1996); „la furat cu tot *familionul*" (*Capitala*, 3, 2000); „La Senat, doar *clămpăneală*" (RL 2692, 1999); „studenți ai facultăților care *i-au picat* la admitere" (RL 2019, 1996). În interiorul categoriei foarte bogate și dinamice – implicit greu de delimitat – a lexicului familiar se pot identifica surse (populare, argotice, limbaj infantil etc.), tipuri de conotații, grade de diferențiere față de limba standard. Acest strat lexical complex caracterizează în cea mai mare măsură stilul colocvial dezinvolt al jurnalistului, discursul auctorial cu intenții persuasive și de divertisment.

2.5.3. *Sinonime colocviale.* O categorie fundamentală este cea a cuvintelor specializate ca sinonime popular-familiare ale unor termeni standard, care deci nu au alte conotații (peiorative, ironice). Un exemplu clar îl oferă perechea sinonimică *a zice – a spune*, în care primul termen este doar non-formal: „Așa *zice* ziarul" (CR 2626, 2001). Aproximativ aceeași poziție stilistică este ocupată de unități lexicale ca *nițel* (vs. *puțin*) – „În toată nebunia asta am mai progresat *nițel*" (EZ 1744, 1998) -, *zdravăn, vârtos* (vs. *mult, puternic*) – „așteaptă să ningă *zdravăn*" (EZ 2613, 2001); „a început o campanie *zdravănă* de liniștire a hoților și răufăcătorilor" (EZ 2613, 2001); „ai un atu *zdravăn*" (EZ 2308, 2000); „Dracula bîntuie *vârtos* în România tranziției" (RL 1510, 1995); „I.D. vinde *vîrtos*, într-un spațiu regulamentar, «vinuri pentru acasă»" (EZ 5.02.1999); *taman* (vs. *chiar*) – „își încearcă norocul *taman* la Președinția României" (VL 3314, 2000); *puzderie, sumedenie* (vs. *mulțime*) – „*Puzderia* de arestări chiar începe să devină halucinantă" (EZ 2613, 2001); „se lăfăie *o sumedenie* de danceri" (EZ 11.12.1999) etc.

În această clasă ar putea fi plasați și termenii familiari generici *treabă, chestie*, chiar dacă nu au sinonime perfect echivalente în stilul cult: „*treaba* cu logica nu este la îndemîna oricui" (EZ 2310, 2000).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2.5.4. *Lexicul argotic,* cuprinzând termeni tehnici ai lumii interlope – „*Prăduitorii* ..., adică cei care fură şi se prostituează, nu trebuie să fie şi *clămpănitori*, adică trădători" (RL 1230, 1994); „«*Locul*» (banii), *tufă* sau *coajă* (portofel), *ploscă* (geanta masculină), *cuib* (poşetă), *liber dreapta* (buzunar/ geanta din dreapta), *tirează* (ia portofelul)" (RL 2455, 1988); „Hai, *marcă banu'* că vin *gaborii!*" (AC 44, 1992) – sau cuvinte prea noi pentru a fi devenit deja familiare – „maşinile «*bengoase*» s-au transformat într-un simbol al virilităţii" (EZ 2486, 2000) –, apare de obicei citat, cu scop documentar sau în orice caz păstrându-se o anume distanţă. Şi în stilul jurnalistic auctorial se integrează totuşi frecvent elemente argotice, mai vechi sau mai noi, din diverse categorii (mai ales din argoul juvenil) care, prin frecvenţa în uzul vorbit dar şi datorită punerii în circulaţie jurnalistică, migrează către zona limbajului familiar: „*Marfă de* ştire!" (EZ 2315, 2000).

Eficienţa categoriei este uneori contracarată de transformarea termenilor argotici şi familiari în termeni aproape tehnici (cf. Guţu Romalo 2000), care îşi neutralizează în parte valoarea stilistică iniţială: *şpagă, şmen, boschetar* tind să devină desemnări neutre: „şpăgi imense" (*Libertatea* 2253, 1997); „în Capitală au fost găsiţi 17 *boschetari* morţi" (*Libertatea* 1761, 1996); „comiterea infracţiunii de înşelătorie la schimb valutar prin metoda «*şmen*»" (EZ 1592, 1997).

Prin folosirea lexicului vulgar, obiect al unor tabu-uri sociale, se realizează un act de agresare verbală (directă sau indirectă); fenomenul nu este foarte frecvent, dar apare cu o anume stabilitate în pamflete şi în presa de scandal.

2.5.5. *Lexic regional.* Particularităţile lexicale dialectale apar mai rar în stilul jurnalistic, în care localizarea se realizează mai ales prin trăsături fonetice şi morfologice, mai uşor de recunoscut (v. supra). În asociere cu acestea, se folosesc totuşi şi cuvinte marcate regional: „Ziariştii or fost primii care l-or *ţucat* pe V.C. la 43 de ani" (RL 2307, 1997).

2.5.6. *Mărci lexicale motivate.* Unele cuvinte sunt marcate prin modul lor de formare, care se poate încă recunoaşte în sincronie, conferind motivaţie caracterului oral şi popular. Este vorba:

a) la nivel fonetic, de formaţii expresive, adesea de origine onomatopeică: „*şpîrle,* lătrături desenate, răgete cu iniţiale şi alte *coţobîrlăieli* nesemnate" (OS 8, 1992); „nu mai este *lălăiala* lui V.C." (EZ 15.02.2000); „*nu vă hăhăiţi*" (EZ 16.12.1998);

b) la nivel morfologic, de substantivele specializate într-o folosire adverbială: „Deşi lucrează în televiziune numai de un an şi jumătate, este îndrăgostită *lulea* de ceea ce face" (EZ 2667, 2001);

c) la nivel sintactic, de elipsele lexicalizate, frecvente în jurnalism, pentru că reflectă raportarea la actualitatea imediată şi universul comun de cunoştinţe

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

al autorilor şi al cititorilor: „Un nou val de «*lichidate*»" (EZ 1975, 1998); „lista «*compensatelor*» e valabilă pînă în ianuarie 2000" (EZ 2281, 2000); „ApR şi PNR se vor alia după *locale*" (EZ 14.12.1999);

d) în plan derivaţional, de formaţiile cu afixe marcat populare, dintre care categoria cea mai bogată şi mai specifică este aceea a diminutivelor. Refuzate de limba cultă, asociate cu afectivitatea, sufixele diminutivale au devenit o marcă de oralitate aproape certă. Exemplele din presa actuală acoperă cele mai diverse tipuri morfologice şi semantice: substantive („lîngă peşte merge şi o *berică*", EZ 2475, 2000), adjective („la început au fost, ce-i drept, *finuţi:* au recurs doar la intimidări cu poliţia", AC 16, 2000; „niscai fete *dulcici*", EZ 14.12.1999), adverbe („este plecat cam de *multişor*", *Capitala* 3, 2000). Din punct de vedere semantic, valoarea diminutivelor folosite în stilul jurnalistic e mai rar de afectivitate pozitivă („îndrăgitul Tamagotchi, *animăluţul* virtual", EZ 2610, 2001), mai des ironică şi depreciativă („*reporteraşul*", CR 2626, 2001).

2.5.7. *Expresii şi locuţiuni.* Toate categoriile lexicale precedente îşi au corespondentul în planul expresiilor şi al locuţiunilor: populare sau chiar regionale, familiare, argotice, vulgare. Categoria expresiilor şi a locuţiunilor populare şi familiare este probabil cea mai bogată; diferenţa dintre subclasele ei stilistice este însă adesea greu de făcut. Unele îşi manifestă clar caracterul popular, fiind legate de inventarul imagistic rural şi de lexicul tradiţional – „peste douăzeci de senatori şi deputaţi ai PNL au ţinut *să-şi spună oful* luni seara, la Palatul Cotroceni" (*Adevărul* 25.02.1998); „D.M.A. se învîrte *ca baba-n ciur*" (EZ 6.08.2001), „parlamentarii răspund şi sar *ca musca-n lapte*" (EZ 11.03.1999) – ; altele sunt mai curând familiare, legate de formule de conversaţie – „ruşii *fac bine mersi*" 23.02.1998); destul de multe sunt de sursă argotică – „ăia care ne controlează *sînt paraleli cu* finanţele" (EZ 5.04.2002); „L.C. *a dat o ţeapă* de douăzeci de milioane de lei" (EZ ediţia de prânz 240, 1993); „un ziar central *a luat plasă*" (EZ 17.02.2000).

Adesea expresiile sunt adaptate contextului – „într-un climat cald, prietenesc, fără *băgători de strîmbe* şi adversari politici" (EZ 23.02.2000); „*aruncarea pisicii moarte* a problemei cecene în cîrca plină de decoraţii a domnului general" (*Ziua*, 668, 1996, 5) – sau chiar modificate, ca suplimentară dovadă de ingeniozitate şi noutate stilistică: „primeşte mereu scrisori anonime şi *e filat în permanenţă de către o lampă*" (AC 36, 1997).

În cazul multor expresii, marca populară e motivată suplimentar de caracterul concret al metaforei care le stă la bază, şi care intră adesea în contrast cu contextul standard, oficial, abstract; la exemplele deja citate se pot adăuga multe altele: „Ministerul, Inspectoratul, Poliţia Sanitară şi Garda Financiară *aruncă pisica* de la unii la alţii" (MB 151, 2001); „Împărţirea acestor bani s-a făcut *cu picioarele*" (EZ 2828, 2001); „ar mai trebui plantaţi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

câțiva elvețieni, susține cineva, să ne învețe *cu ce se mănâncă* agroturismul montan" (CR 2626, 2001); „*în buricul* Capitalei" (CR 2626, 2001); „*în buricul* tîrgului" (EZ 2759, 2001), „*la o aruncătură de băț*" (CR 2626, 2001); „nici nu *s-a dat bine cep* campaniei electorale, că..." (VL 3314, 2000); „ați făcut *de rîsul curcilor* și simbolurile morale" (EZ 16.12.1998) etc. Pentru caracterul lor pitoresc, în baza unei tradiții literare (fixate prin școală) care conferă prestigiu oralității folclorice, expresiile populare sunt folosite cu mare permisivitate în discursul jurnalistic auctorial, ca ornament stilistic și ca marcă de colocvialitate.

2.5.8. *Onomastică.* Caracteristică oralității este și o anumită tratare dezinvoltă a numelor proprii: onomastica populară cuprinde porecle, nume trunchiate, hipocoristice, nume generice sau folosite în jocuri de cuvinte.

a) Poreclele caracterizează personajele evocate în reportaje sau știri de senzație, fiind folosite de autori ca un mod pitoresc de evocare a lumii interlope: „Silviu Tănase, de 16 ani, zis *«Căminosu»*, după numărul mare de internări în cămin" (EZ 336, 1993); „Ion Caragea (zis *Ambiție*)"; „Banda lui *Ambiție* și Lăutaru" (EZ 2314, 2000); „Mihaela Ispas, mai pe înțelesul tuturor *Nikita din Romană*" (EZ 2297, 2000); „Marius «*Diavolu'*» din Colentina (băiat bazat, de băiat)" (EZ 2297, 2000) etc.

b) Numele de familie – chiar ale unor personalități politice, culturale etc. – apar uneori trunchiate, ca semn al familiarității: „te roagă *Hrebe*" (AC 23, 2000); „*Țepe* îmi e prieten vechi" (*Luceafărul* 14, 2000).

c) În comentariile politice sunt folosite uneori nume generice (*nea Gheorghe, nea Cireașă, Gică Contra*): „*nea Gheorghe* (personaj generic pentru atît de invocatul român naiv) a dovedit că are totuși un solid instinct democratic (...) Măcar pentru asta politicianul român ar trebui să zică, sarut-mîna, *nea Gheorghe*" (EZ 31.01.1999); „Ministerul Finanțelor, un fel de *Gică-contra* al sistemului sanitar" (EZ 2146, 1999).

2.6. Mărci pragmatic-discursive. Comunicarea directă, caracteristică fundamentală a oralității, implică adresarea către interlocutor, folosirea mijloacelor non-verbale, a referirilor la contextul situațional (prezența deicticelor), a implicitului (în baza unui univers comun de cunoaștere și a posibilității de corecție reciprocă a replicilor). O consecință a raportului non-mediat este componenta afectivă mai puternică a mesajului. Comunicarea directă pare să constituie modelul ideal al discursului jurnalistic, care tinde să minimalizeze limitele medierii scriptice și să emfatizeze contactul cu cititorul, chiar dacă tipul de relație nemijlocită este o ficțiune, o iluzie, un efect stilistic. Mărcile oralității apar în acest caz la nivelul pragmatic-discursiv.

2.6.1. *Adresarea către interlocutor.* Fie că este vorba de construirea textului jurnalistic ca un dialog cu cititorul, fie că este vorba de dialoguri citate, procedeul care acționează este cel de dramatizare al mesajului (Coteanu 1973).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În stilul jurnalistic actual este frecventă substituirea unei afirmații sau a unei judecăți teoretice printr-o replică de dialog curent, caracterizantă anecdotic; într-un editorial, riscul de scădere a popularității unui politician este descris printr-o ipotetică formulă de concediere: „vom fi în situația de a-i spune: – *Tataie! Du-te, dom'le, şi te culcă!*" (EZ 11.03.2002).

Adresarea către interlocutor, constitutivă pentru reprezentarea situației dialogale, este marcată de construcția globală a enunțului, manifestată punctual în uzul persoanei a II-a pronominale şi verbale, al substantivului în vocativ şi al interjecției de adresare. Caracteristicile mărcilor dialogale sunt diferite în replicile dialogale reproduse documentar, în specii instituționalizat dialogice (interviul) sau în discursul jurnalistic de tip monologic-auctorial. Tendința ficțională este însă foarte puternică, chiar dialogul cu cititorul putând deveni un dialog „înscenat" cu un cititor-personaj căruia i se atribuie anumite replici: „*A*, cumva *dumneavoastră, cel de-acolo, din primul rând, da, da, domnul cu cămaşă roşie, ați spus* că s-ar putea numi cotizație la partid? *Aiurea..*" (VL 3247, 2000).

Vocativul constituie o marcă puternică de oralitate populară sau/şi cultă (în tipare retorice), care permite – datorită varietăților sale de construcție – numeroase nuanțe stilistice şi sociolingvistice. Vocativele pot fi grupate în funcție de situația de comunicare, distingându-se astfel cele din replicile personajelor (adesea „refăcute", şarjate sau parodice: „Mişto brichetă mi-ai dat şpagă, *Dudule!*", AC 23, 1999) de cele auctoriale, ale adresării către cititor ori către obiectul discursului, persoană („Ne coşti cam mult, *Cazimire!*", *Cuvântul* 7, 1992; „Vinovatul este, însă, cel care se ascunde în spatele vostru, *domnilor magistrați...*", RL 1011, 1993) sau entitate personificată („*Dragă Bugetule...*", RL 2697, 1999).

Din punct de vedere lingvistic, este interesant mai ales modul în care formele de vocativ folosite reflectă diverse uzuri sociale; trăsăturile oralității familiare se accentuează prin preferința pentru marcarea morfologică (*-e, -ule, -o, -lor*) şi prin asocierea formelor de vocativ cu interjecții de adresare („Ce faci, *bă, arhitectule*?", EZ 1750, 1998; „*Băi, Victore*", AC 23, 1999; „*Măi, autorităților!*", RL 1679, 1995).

2.6.2. *Mărcile discursive* (identificate în parte cu conectorii pragmatici; v. Pop 1985) caracterizează în modul cel mai clar oralitatea dialogală; între ele există diferențe de registru stilistic, unele fiind acceptate în discursul cult, de tip argumentativ (*ei bine*), altele aparținând nivelului popular al dialogului (*păi*). În toate exemplele de mai jos, mărcile discursive sunt folosite în texte de tip argumentativ sau narativ, pentru a produce efectul de vivacitate a dialogului cu cititorul; cele marcat populare atrag în primul rând atenția, pentru că încalcă o restricție stilistică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a) *Conectorii pragmatici propriu-zişi* sunt folosiţi în textele monologice pentru a le dramatiza, marcând mişcări polemice ale discursului; e cazul semnalul de răspuns *păi*: „*Păi*, poezie ne trebuie nouă?" (EZ 10.03.1999); „*Păi*, până la salarii egale, până la noi locuri de muncă, ar trebui să facem reforma" (VL 3734, 2002). Dintre mărcile discursive de tip argumentativ cult, funcţionează în mod asemănător *ei bine*, conclusiv dar şi polemic (marcă polemică de răspuns, eventual corespunzând unei obiecţii anticipate): „Veţi spune că, geneticeşte, asta-i marfa, de unde alt ambalaj? *Ei bine*, e mai complicat" (EZ 22.02.2000); „aveau tupeul să creadă că mai bine de-atât nu se poate. *Ei bine*, se poate" (VL 3247, 2000).

b) O altă categorie bine reprezentată este cea a *focalizatorilor* (care scot în evidenţă anumite segmente de enunţ): *ce mai!* (cu caracter exclamativ-eliptic şi cu o componentă conclusivă): „lux curat, *ce mai*!" (RL 2418, 1998); „puradeii strigau, babele fumau, *ce mai*, parcă era un film al lui Kusturica" (EZ 2748, 2001); „le ecraniza şi PRO TV-ul, *ce mai*, parfum..." (EZ 2273, 1999).[16]

c) *Mărcile discursive fatice* care constau în forme verbale la persoana a II-a singular, la imperativ sau la indicativ prezent (*auzi, vezi, ştii, lasă* etc.), sau provin din acestea, păstrează un puternic caracter conversaţional. În pofida clişeizării, ele evocă un tip de raport dialogal familiar, non-formal, cu un singur interlocutor, de pe poziţii de egalitate (sau superioritate). Prezenţa lor – într-un discurs construit în rest la persoana a III-a – asigură un nivel indirect şi atenuat al dialogului cu cititorul: „*Auzi*, să-şi schimbe sexul pentru a vedea pe cipăndei!" (CR 2626, 2001). Rol fatic şi puternic efect de oralitate aŭ şi incidentele care conţin cereri clişeizate de confirmare: „o sumedenie de danceri, *nu-i aşa*, fooooaaarte originali" (EZ 11.12.1999).

d) *Prezentativele*, care funcţionează ca mărci discursive dar au şi o componentă deicitică, pot apărea chiar la început de articol, impunînd tonul familiar al comentariului: „*Uite* că a venit vremea ca toate creditele grupului Păunescu să ajungă la AVAB" (EZ 2525, 2000). Între *iată*, *uite* şi *iaca*, echivalente ca funcţie demonstrativă şi direct legate de situaţia conversaţională, există o clară diferenţă de registru: prima marcă are un caracter cult, cea ce-a doua este mai curând familiară, ultima – populară; în consecinţă, „efectul de oralitate" va fi mai puternic în cazul lui *uite* şi mai ales al lui *iaca*: „*uite* că n-a trecut nici o săptămînă, şi balamucul se apropie de sfîrşit!" (EZ 20.12.1999); „*iaca* ne trezim cu ziua-limită a celebrelor declaraţii fiscale" (EZ 31.05.2001).

e) Mărcile suplimentare *ale funcţiei conative* apar în enunţurile prin care se realizează acte de tip ordin, îndemn etc., precedând de obicei un verb la modul conjunctiv sau imperativ; tipice sunt interjecţiile *hai* şi *ia* (aceasta din urmă, la origine, formă verbală): „*hai* să dăm un exemplu haios" (EZ 2.06.2000); „*hai* să încercăm şi cu unul care nu a fost «erodat»" (FA 440, 2000); „Aţi văzut vreun şef de partid, indiferent de vârsta pe care o are,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

spunând: *hai* să-i las pe ăştia mai tineri să facă treaba, *hai* să mă dau la o parte?" (ib.); „*Ia* să-şi pună pofta-n cui şi să treacă dreptatea la capitolul pierderi" (EZ 4.02.1999). Cumulul de mărci din exemplul următor – replică imaginară atribuită unui personaj politic destul de agresiv – indică o intenție parodică: „*Ia, hai,* bagă acilea 150 dă flotări pe catedră şi-apoi semnăm protocoale, dacă nu, mă razgîndesc!" (EZ 10.02.2000).

f) Multe *incidente metatextuale* sunt admise, ca mijloace retorice, în stilul oratoric sau eseistic cult: „bravul ministru, care, *în treacăt fie spus,* a lăsat baltă şedința de guvern" (EZ 23.02.2000). În categoria mai largă a mărcilor discursive intră desigur şi alte subclase, asupra cărora nu ne vom opri fie pentru că sunt mai puțin frecvente, fie pentru că nu sunt neapărat specifice stilului jurnalistic.

2.6.3. *Mărcile afectivității.* Elementele afective sunt foarte prezente în comunicarea directă, fără a le supraaprecia importanța, aşa cum o făcea stilistica interbelică (Iordan 1944/1975), trebuie admis că ele produc mărci de oralitate clare.

Categorii mai frecvente de elemente afective sunt mărcile interjecționale şi formulele incidente asimilabile lor, structurile exclamative, intensificatorii şi construcțiile cu sens superlativ (inclusiv mijloacele de intensificare ale limbajului popular: repetiții, locuțiuni adverbiale etc.). O zonă semantico-pragmatică semnificativă a afectivității este constituită de discursul agresiv (insulte, imprecații). Folosite într-o măsură destul de ridicată, toate aceste mijloace contribuie la impresia de implicare subiectivă pe care o creează stilul jurnalismului actual.

2.6.3.1. Interjecțiile constituie un factor de oralitate implicit, inerent (v. supra), prin toate posibilele lor funcții pragmatice: expresiv-afectivă, conativă sau injonctivă, deictică, de marcare discursivă. Inventarul actual de interjecții pare să se lărgească, inclusiv prin împrumuturi: „a fost un pic şocat: «Cum? O să te dezbraci pe scenă? *Uau!*»" (EZ 14.06.2000). Dincolo de funcțiile pragmatice, interjecțiile pot transmite grade de oralitate legate de diferitele lor valori stilistice: puternice sunt cele aflate în zona popular-familiară („*Haida de!* Pozele vorbesc de la sine", EZ 20.03.2000) şi chiar regională („*No*, la mulți ani, Victore!" (RL 2307, 1997).

2.6.3.2. Pentru ideea superlativă de mărime, sunt folosite mult adjectivele invariabile *ditai (ditamai), cogeamite (coşcogea, coşcogeamite* – cu numeroase variante fonetice) – care au particularitatea sintactică de a apărea antepuse substantivului şi de a cere ca acesta să fie însoțit de articolul hotărât: „*ditamai* oamenii politici" (RL 18, 2001), „nu are vilă, ci *ditamai* blocul" (EZ 2759, 2001); „doi *gogeamite* lideroii" (*Zig-zag* 44, 1992). Uneori grupul e precedat şi de un articol nehotărât: „lui Buffy i s-a luat *un ditamai interviul*", *Libertatea*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2831, 1999). Elementele populare introduse în limbajul standard dezvoltă o componentă de apreciere subiectivă şi de exagerare ironică.

Intensificarea e realizată la nivel familiar-argotic şi prin locuţiunile adverbiale *în draci, în disperare, pe rupte* etc.: „şi-o dedică, prin radio, *în draci*" (*Dilema* 377, 2000); „se vînd şi se ascultă «*în draci*» doar melodii interpretate deplorabil" (EZ 2486, 2000); „Românii cumpără *în disperare* dolari" (EZ 2517, 2000); „Ramona învaţă *pe rupte* pentru a ajunge o ziaristă vestită" (EZ 1739, 1998). Un mijloc popular şi familiar de intensificare preluat deseori de limbajul jurnalistic îl constituie construcţiile consecutive cu rol de superlativ – „Schimbarea de domiciliu costă *de snopeşte*" (EZ 2472, 2000).

2.6.3.3. Limbajul insultei şi al imprecaţiei este folosit cu intenţii agresive (sau pentru obţinerea de efecte umoristice vulgare) în zone bine delimitate ale presei de scandal. În manifestările jurnalistice curente apar mai mult forme atenuate, eufemistice, utilizate pentru a produce efecte de oralitate familiară. Termeni depreciativi şi injurioşi sunt folosiţi chiar în discursul auctorial, dar de obicei în secvenţe dramatizate, de identificare cu cititorul în ipostaza sa de reprezentant al „omului mediu" („nu ne rămîne decît poziţia consolatoare de *fraieri fuduli*", EZ 23.02.1998; „Sărim pe Popescu? *Mă, tîmpitule,* de unde ai furat documentele? Astea sînt secretul-secretelor! *Nenorocitule!*", EZ 6.04.2000; „gîndind în sinea sa, mamă, dar bine le-o mai zice *umflatu' ăsta!*", EZ 31.01.1999; „mai aruncă o întrebare *tîmpită*", EZ 11.03.1999; „nu mai rîdeţi *ca prostu-n vie*", EZ 16.12.1998); o structură caracteristică este cea în care adjectivul substantivizat e urmat de prepoziţia *de* („un *pîrlit de* gazetar şi *un nenorocit* de cîrciumar", EZ 4.02.1999). Termenii imprecaţiei au mai ales valoare de intensificatori şi de mărci ale implicării afective – „Mai bine s-ar oficializa, *naibii,* povestea asta" (VL 3247, 2000); „Cine *dracu'* le-a furat?" (EZ 6.04.2000); „Mă duceam *dracu'* la gîrlă, mă ascundeam în pădure!" (EZ 6.07.2000); „mă băieţi şi moşnegi, treziţi-vă *dracului* că e groasă de tot" (EZ 16.12.1998) – sau intră în formule cu valoare agresivă atenuată – „*dă-o naibii,* las'că vedem noi cum ne descurcăm" (EZ 31.05.2001); „mulţi au mormăit, *dă-o dracului,* e prea de tot!" (EZ 31.01.1999). Sunt totuşi reproduse – în forme banalizate, eliptice sau cu substituţii eufemistice – chiar formule imprecative: „şi el va zice la fel, *sictir* justiţiei!" (EZ 4.02.1999); „cum ar reacţiona politicianul nostru la o întrebare istorică: mă, *ce te aia* grija pe tine?" (EZ 11.03.1999); „Uite d-aia! *Mama lor dă puturoşi!*" (EZ 22.02.2000). În toate aceste cazuri nu e vorba însă de un discurs auctorial asumat, ci de diverse tipuri de citare ale unor voci mai mult sau mai puţin exterioare.

2.6.4. *Vagul şi aproximarea.* Spontaneitatea comunicării orale produce două tendinţe contradictorii, care se contrabalansează: intensificarea afectivă pe de o parte, pe de alta propensiunea spre atenuare şi aproximare. Atenuarea prudentă şi exprimarea vagului şi a impreciziei sunt specifice limbajului familiar

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(cf. Channel 1994); orientarea generală e întărită de apartenența multora dintre aceste forme la registre non-literare. Clar marcate stilistic sunt cuvintele și expresiile de atenuare: a) *un pic, oleacă, o țârâ, un dram; nițel-nițică* („rezolvarea problemei restituirii imobilelor naționalizate se mai amână *un pic*", RL 2850 1999; „domn'ministru să-și nuanțeze *o țîră* fraza", AC 21, 2000; „*un dram* de toleranță din partea puterii", *Cotidianul* 258, 1992; „în toată nebunia asta am mai progresat *nițel*", EZ 1744, 1998; „intenția de a mai săpa *nițel* la poziția adversarilor", EZ 2171, 1999); b) adverbul *cam* („*cam* ăsta fuse mesajul împricinatului", EZ 2321, 2000); c) adjectivele nehotărâte *niscai, niscaiva, oarece, oareș(i)ce* etc. („puțină apă, ceva căldură, *niscai* gaze...", *Adevărul* 277, 1992, 1; „se instrumentează *niscaiva* dosare", RL 2456, 1998; „în politică se mai fac și murdării și ele lasă *oareșce* urme" (EZ 1463, 1997); d) pronumele nehotărâte, mai ales în formele populare care conțin particule adverbiale, de exemplu *cevașilea* („să nu-i pice greu *cevașilea*", EZ 14.2.2000) etc.

2.6.5. *Distanța epistemică.* Un fenomen înrudit cu vagul și aproximarea îl constituie diverse forme de modalizare epistemică și mai ales de evidențialitate: indicare a surselor cunoașterii și marcare a distanței prudente față de conținutul enunțului, prin elemente specifice oralității. Controlul permanent al surselor (percepție directă, inferență, preluare a informației de la altcineva) e fundamental în comunicarea orală, în care statutul epistemic al enunțului e marcat iterativ: pe de o parte pentru că este fundamental pentru comunicarea unei atitudini subiective, pe de alta pentru că în absența planificării și a controlului din codul scris „cheia" modală tinde să se piardă pe parcurs. Mijloacele populare de indicare a distanței epistemice sunt mărcile discursive care însoțesc citarea sau relatarea și mai ales (pentru inferență) folosirea prezumtivului. Textele publicistice actuale folosesc – chiar în exces – o serie de mărci discursive cu valori graduale, dintre care cele mai importante sunt: a) exclamația de neîncredere explicită – *măi să fie!* („toate concurentele au răspuns: donații și construcții de case pentru săraci, orfani și handicapați. *Măi să fie!*", VIP 33, 1996; „*Măi să fie!* Sediul central F.S.N. din nou jefuit", *Adevărul* 195, 1992); b) expresiile incidente de distanțare și dubiu (mai puțin puternice): *vezi Doamne, chipurile, pasămite, cică* („Ocupatul nostru premier a aflat – *vezi Doamne!* – , din presă, de sosirea Regelui Mihai", EM 40, 1994; „reacția stranie a Partidului Democrat, care, *vezi Doamne*, nu are nimic de comentat", EZ 1763, 1998; „executându-l pe senatorul ... G.F. care, *chipurile*, a trădat interesul național", *Luceafărul*, 15, 2000; „o societate non-profit, *cică*, pre numele-i Consorțiul Pro-Arieșeni", AC 27, 1999); c) locuțiunea conjuncțională *cum că* („Și pentru că noi nu putem subscrie la o asemenea logică, suntem trași de urechi și făcuți, *cicătelea*, de rîsul lumii, *cum că* mințim", *Ora* 191, 1993; „un studiu realizat la derută a scos-o la înaintare pe frumoasa Uma Thurman, *cum că* ea, în ciuda calităților personale, a jucat în două dintre cele mai proaste filme jucate vreodată", MB 145, 2001).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Formele de *prezumtiv*[17] pot avea două funcții evidențiale principale: a) de indicare a proceselor inferențiale, a formulării de presupuneri și a dubiului care le însoțește – și b) de marcare a distanței față de idei preluate de la alții. Valoarea de marcă inferențială este cea principală, care nu are nevoie de semnale suplimentare: „M. V. e cunoscută ca o apropiată a PDSR, dacă nu chiar membră (deși acum *o fi radiată* de prin toate hîrtiile și agendele de telefon)" (EZ 2.06.2000). Un subcaz al acestei valori apare în interogative, în care prezumtivul accentuează dubiul inerent întrebării; construcția e preferată în situațiile de monolog, în adresarea locutorului către sine, ca moment al procesului inferențial: „Dacă așa se prezintă statul român, cum *or fi* locuitorii acestuia?" (*Adevărul* 3287, 2001); „Dar dacă *or fi* doi?" (CR 2626, 2001, 1); „Ce-*o fi fost* așa de îngrozitor? m-am întrebat. *O fi fost escrocată*!" (EZ 2604, 2001); „Acum a ieșit iar la rampă, cine l-*o fi pus*?, încercând un turneu în 14 județe" (CR 2626, 2001, 3). Marcarea distanței față de o idee preluată este indicată explicit de structura sintactică și textuală, atunci când enunțul care cuprinde verbul la modul prezumtiv intră într-o structură adversativă, fiind deci supus unei corectări: „Din cauza sărăciei, valorile inestimabile ale spiritului românesc sînt pe cale de a deveni o ruină. *Așa o fi! Dar* (....)" (EZ 2828, 2001); „*S-or fi răfuind* grupări din justiția clujeană, *s-or mînca* oamenii din poliție, *dar* dacă judecătorul făcea chef cu infractorii, iar polițiștii vindeau droguri confiscate traficanților, ce ne mai sfiim atîta?" (EZ 2613, 2001); „*O fi vrut, o fi încercat* să facă ce *o fi făcut, dar* doar în ideea că poate o să facă și ea ceva în perspectivă" (EZ 2277, 1999).

Prudența și distanța sînt foarte necesare în vehicularea informațiilor jurnalistice, fapt care explică frecvența ridicată a formelor de prezumtiv din limbajul actual al presei. Chiar dacă accentuează prea mult latura subiectivă a aprecierii, forma de prezumtiv este un mijloc comod și clar de modalizare epistemică. Ea rămâne legată stilistic, prin originea morfologică (întrucât s-a dezvoltat dintr-o variantă populară de viitor – propriu-zis și anterior), ca și prin funcțiile pragmatice, de oralitate.

*

Caracterul discontinuu al mărcilor oralității are drept consecință și tendința de a produce structuri hibride. Compromisul permanent dintre codul scris și trăsăturile orale se manifestă adesea ca inconsecvență, atribuind enunțului un caracter contradictoriu din punct de vedere stilistic. În aceeași frază pot apărea o formă apocopată, dar și viitorul literar: „*poa' să* nu mai fie prag, că tot nu-l *va mai vota* nimeni!" (VL 3215, 2000) sau forma populară a unei conjuncții alături de forma cultă de indicativ prezent, persoana I plural, a verbului *a fi* (rezultat al aplicării indistincte a normei, în acest caz nivelatoare

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

stilistic): „*Da'* de ce *suntem* nervoşi?" (VL 3353, 2000). Într-o replică în care pronunţia este diferită de scriere în mai multe puncte (*e, el, era*), se transcrie fonetic doar una dintre ocurenţe (*iera*): „Da, maică, din păcate *e* chiar *el*. Că dacă nu *iera el* aici sînt convinsă că ar fi apărut *el* de undeva" (EZ 6.12.1999).

3. Concluzii

Discursul jurnalistic selectează dintre trăsăturile limbii vorbite un anumit număr de fapte pe care le transformă în mărci ale oralităţii. Condiţionări sociolingvistice şi culturale admit un inventar mai redus de fenomene orale în discursul auctorial şi unul mai bogat şi mai diversificat în replicile citate. Textul jurnalistic acceptă transcrierea fenomenelor fonetice non-literare care ţin de pronunţia rapidă, variantele populare şi familiare ale unor elemente morfologice recurente (pronume demonstrative, forme din paradigma verbală), un număr mare de cuvinte şi mai ales de expresii populare şi familiare. În sintaxă, efectul de oralitate se creează mai ales prin parataxă şi fragmentare a enunţului, evitându-se însă discontinuitatea şi excesul de mărci discursive. Afectivitatea – manifestată în construcţii de intensificare dar şi de atenuare – şi puternica modalizare epistemică creează un efect global de subiectivitate a discursului auctorial. Replicilor citate, cu funcţie de caracterizate a mediului şi/sau a personajelor, le pot fi atribuite şi alte trăsături orale: cele care produc etichetări sociale negative (pentru că sunt considerate *erori* de pronunţie, morfologie, sintaxă) – şi cele regionale. Oralitatea discursului jurnalistic favorizează familiaritatea, dar evită vulnerabilitatea şi nu asumă identităţi regionale. Desigur, ceea ce am încercat să descriem reprezintă doar o fază din evoluţia raportului între oralitate şi scris; ar trebui urmărite tendinţele ulterioare, după cum ar fi binevenită şi compararea situaţiei din discursul jurnalistic cu aceea a literaturii şi a altor varietăţi stilistice care resimt în prezent presiunea oralităţii.

NOTE:

[1] Opinia generală e confirmată de concluziile sintezei pe care o realizează Vulpe 1989.

[2] Evoluţia în această direcţie este observată într-un studiu foarte detaliat consacrat limbajului jurnalistic italian: Dardano 1981 conţine un capitol final în care se analizează transformările faţă de situaţia descrisă în prima ediţie a cărţii, din 1973. În vreme ce prima ediţie accentua trăsăturile codului politic-birocratic, analizând doar într-un scurt capitol „registrul vorbit-informal", identificat mai ales în textele de tip fapt divers senzaţional, ediţia revizuită constată tendinţa anilor '80 de a extinde imitaţia vorbirii (p. 463, 478). V. şi Cecioni, Del Lungo Camiciotti 1987.

[3] Am folosit pentru analiza fenomenelor un material adunat din mai multe publicaţii (cotidiene şi săptămânale) din perioada 1990-2001, care a stat şi la baza capitolului „Pregnanţa oralităţii" din Zafiu 2001; majoritatea exemplificărilor din prezentul studiu sunt totuşi mai recente (1999-2002) şi provin mai ales din periodicele pe care le-am considerat ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

fiind tipice pentru tendința de extindere a oralității; cel mai citat (în baza raportului privilegiat dintre manifestarea puternică a tendinței și larga circulație a ziarului, dar și pentru că a jucat un rol determinant în impunerea ei, servind de model altor publicații) este *Evenimentul zilei*. Din păcate, întrucât unele dintre fișe au fost alcătuite pe baza ediților „pe hârtie" iar altele pe baza arhivelor din Internet, am conservat un mod dublu de citare a publicațiilor: prin număr și an (EZ 2522, 2000) sau prin data apariției (EZ 6.07.2000). În reproducerea citatelor am respectat opțiunea ortografică a autorilor și a publicațiilor respective în privința scrierii cu *î* sau *â*, *sînt* sau *sunt*.

[4] Stilul publicistic modern a fost descris de Bolocan 1961, Diaconescu 1974, Irimia 1986; pentru abordări istorice v. Bulgăr 1958, Andriescu 1979.

[5] Termenul *diamesic* a fost introdus de unii cercetători în seria *diacronic, diatopic, diastratic* și *diafasic*, tocmai pentru a distinge între varietățile lingvistice pe cele determinate de canalul de comunicare (oral/scris, cu subdiviziunile lor). Cf. Berruto 1993.

[6] Aici și în continuare, sublinierile din citate, prin folosirea caracterelor cursive, ne aparțin.

[7] Multe dintre cazurile care vor fi prezentate în continuare pot fi confruntate cu stadii mai vechi ale transcrierii oralității, în primul rând cu cele înregistrate acum mai mult de o jumătate de secol de I. Iordan: „dispariții de sunete" în formule de adresare, de salut, de politețe, în imprecații etc. (v. Iordan 1975).

[8] Exemplele discutate sunt trunchieri (sau apocope) din punctul de vedere strict lexical, dar pot fi interpretate și ca sincope în interiorul unui grup fonetic stabil.

[9] V. Iordan 1943, Sandfeld și Olsen 1936, Graur 1966, Avram 1997, Pană Dindelegan 1999, Guțu Romalo 2000.

[10] Indiferent de raportul etimologic dintre *lui* și *lu*, în plan sincronic – ca efect al normelor – *lu* este clar marcat ca formă non-literară.

[11] A se observa inconsecvența transpunerii în citat: registrul comunicării face puțin probabilă rostirea separată a elementelor „să îi".

[12] Gramatica Academiei (Graur 1966) nu considera aceste forme ca echivalent popular al articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele*, tratându-le doar în categoria adjectivelor demonstrative. O recunoaștere a identității funcției gramaticale (unită cu opoziția de registru stilistic) nu apare nici la Avram 1986: 137, care consideră că adjectivul antepus *ăl* este exclusiv regional; autoarea observă totuși tendința neliterară de a folosi „pronumele *ăla*" în locul articolului *cel*.

[13] Tonul depreciativ este evident atunci când demonstrativul este precedat de *niște*: „cum ar zice *niște ăia*" (EZ 2273, 1999).

[14] În articolul din care citâm sunt dominante, totuși, formele literare, într-un raport de 6/2; pe prima pagină a ziarului respectiv, raportul global dintre demonstrativele literare și cele populare este 7/4.

[15] Soluțiile de încadrare propuse de dicționarele românești prin etichetele de domeniu stilistic sunt adesea discutabile; în cazurile citate, DEX indică termenul *gâlceavă* ca popular, *pârdalnic* ca popular și familiar, în vreme ce pentru *ispravă* nu este indicată nici o marcă de uz. Cf. Bidu-Vrănceanu 1997.

[16] Focalizatorul apare și în varianta *ce să mai*: „*Ce să mai*, rateu complet" (*Contrapunct* 32, 1991).

[17] Studiile recente consacrate prezumtivului – Iliescu 1999, Reinheimer-Rîpeanu 2000 – îl leagă, în mod justificat, de categoria pragma-semantică a *evidențialelor*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

ANDRIESCU, Al., 1979: *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Junimea.

AVRAM, Mioara, 1997: *Gramatica pentru toţi*, ediţia a II-a, Bucureşti, Humanitas (ed. I: 1986).

BAGNALL, Nicholas, 1993: *Newspaper Language*, Oxford, Focal Press.

BERRUTO, Gaetano, 1993: „Le varietà del repertorio"; „Varietà diamesiche, diastratiche, diafasiche", în Alberto A. Sobrero (ed.), *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*, Roma-Bari, Laterza, 1993, p. 3-36, 37-92.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela, 1997: „Mărcile stilistice (diastratice) în DEX şi importanţa lor normativ-didactică", în *LL*, XLII, 1, p. 27-36.

BOGDAN-DASCALU, Doina, DASCĂLU, Crişu, 1999: *Epitetul jurnalistic în secolul al XIX-lea*, Timişoara, Editura Augusta.

BOLOCAN, Gh., 1961: „Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare", în *SCL* XII, nr. 1, p. 35-71.

BULGĂR, Gheorghe, 1958: „Despre limba şi stilul primelor periodice româneşti", în T. Vianu (coord.), *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 75-113.

CARTER, Ronald, NASH, Walter, 1990: *Seeing through language. A guide to styles of English writing*, London, Blackwell.

CAZACU, Boris, 1966: „Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral", în *Studii de poetică şi stilistică*, Bucureşti, EPL, p. 29-37.

CECIONI, Cesare G., DEL LUNGO CAMICIOTTI, G. (eds.), 1987: *Lingua letteraria e lingua dei media nell'italiano contemporaneo*, Firenze, Le Monnier.

CHABROL, C., CHARAUDEAU, P., HOUDEBINE A.-M. (eds.), 1989: *La presse – produit, production, reception*, Paris, Didier – érudition.

CHANNELL, Joanna, 1994: *Vague Language*, Oxford, Oxford University Press.

CHARAUDEAU, Patrick, 1983: *Langage et discours*, Paris, Hachette.

COMAN, Mihai (coord.), 1997: *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, Iaşi, Polirom.

COTEANU, I., 1961: *Româna literară şi problemele ei principale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

COTEANU, I., 1973: *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*. Bucureşti, Editura Academiei.

DARDANO, Maurizio, 1986: *Il linguaggio dei giornali italiani*. Roma – Bari, Laterza (ed. I: 1973).

DIACONESCU, Paula, 1974: „Structura stilistică a limbii. Stilurile funcţionale ale limbii române literare moderne", în *SCL* XXV, nr. 3, p. 229-242.

GHEŢIE, I., 1982: *Introducere în studiul limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

GRAUR, Alexandru (coord.), 1966: *Gramatica limbii române*, I-II, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Academiei.

GRAUR, Alexandru, 1968: *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

GUŢU ROMALO, Valeria, 1996: „Stilul «relaxat» în uzul limbii române actuale", în *LL*, nr. 3-4, p. 20-24.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

GUȚU ROMALO, Valeria, 2000: *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi,* versiune nouă, București, Humanitas Educațional.

ILIESCU, Maria, 1999: „Pour un statut sémantique et syntaxique du «présomptif» roumain", în Rosanna Brusegan, Michele A. Cortelazzo (eds.), *Il tempo, i tempi: omaggio a Lorenzo Renzi,* Padova, Esedra, 1999, p. 97-112.

INDREA, Alexandru, 1970: „Unele caracteristici ale limbii presei", în *CL* XV, nr. 1, p. 115-124.

IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, 1991: *Narațiune și dialog în proza românească*, București, Editura Academiei.

IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, 1992-1993: „Communication orale courante – oralité littéraire", în *AUB-LLR* XLI-XLII, p. 67-72.

IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, 1995: *Conversația: structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, București, All.

IORDAN, Iorgu, 1948: *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, ed. a II-a, București (ed. I: 1943).

IORDAN, Iorgu, 1975: *Stilistica limbii române,* București, Editura Științifică, 1975 (ed. I: 1944).

IRIMIA, Dumitru, 1986: *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

IRIMIA, Dumitru, 1999: *Introducere în stilistică,* Iași, Polirom.

KERBRAT-ORECCHIONI, C., 1980: *L'énonciation de la subjectivité dans le langage*, Paris, Armand Colin.

MERLAN, Aurelia, 1998: *Sintaxa și semantica - pragmatica limbii române vorbite: discontinuitatea,* Iași, Editura Universității „Al.I.Cuza".

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1994: „Pronumele «o» cu valoare neutră și funcția cliticelor în limba română", în *LL* XXXIX, 1, p. 9-16.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1999: „Formații substantivale recente și rolul «clasificatorilor» în actualizarea lor contextuală", în *LR* XLVIII, nr. 1-2, p. 117-127.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 2001: „Un tipar sintactic de «tematizare forte»: *De văzut, am văzut destule"*, în *LL*, XLVI, 1-2, p. 5-14.

POP, Liana, 1985: „Mărci dialogale", în *LR*, XXXIV, nr. 5, p. 420-426.

POPESCU, Cristian Florin, 1997: *Modalități de redactare a textului publicistic,* București, Editura I.N.I.

RANDALL, David, 1998: *Jurnalistul universal. Ghid practic pentru presa scrisă* (trad. rom.), Iași, Polirom.

REINHEIMER-RÎPEANU, Sanda, 2000: „Le présomptif roumain: Marqueur évidentiel et épistémique", în *Traiani Augusti vestigia pressa sequamur: studia linguistica in honorem Lilianae Tasmowski*, Padova, Unipress, p. 481-491.

SZABO, Lucian Vasile, 1999: *Libertate și comunicare în lumea presei,* Timișoara, Amarcord.

THOM, F., 1993: *Limba de lemn* (trad. rom.), București, Humanitas, 1993 (ed. orig.: *La langue de bois,* Paris, Juillard, 1987).

SANDFELD, KR., OLSEN, Hedvig, 1936: *Syntaxe roumaine,* I, *Emploi des mots à flexion,* Paris, Droz.

SCHIPPEL, Larisa, 1999: „Limba română vorbită", în *LL* XLIV, nr. 2, pp. 34-56.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, 2001: *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, București, All.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VULPE, Magdalena, 1969: „Dialectal, popular, vorbit", în *Fonetică şi dialectologie*, IV, p. 181-186.

VULPE, Magdalena, 1989: „Langue parlée et langue écrite", în Günter Holtus, Michael Metzeltin & Christian Schmitt (eds.), *Lexicon der Romanistischen Linguistik* (LRL), III, Tübingen, Niemeyer Verlag, 1989, p. 165-175.

ZAFIU, Rodica, 2001: *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Surse şi abrevieri

AC	= *Academia Caţavencu*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1991
Adevărul	= *Adevărul*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1989
Capitala	= *Capitala*, cotidian, Bucureşti, anul I: 2000
Contrapunct	= *Contrapunct*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1990
Cotidianul	= *Cotidianul*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1991
CR	= *Cronica Română*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1994
Dilema	= *Dilema*, săptămânal, anul I: 1993
DEX	= *Dicţionarul explicativ al limbii române* (coord.: Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche), Bucureşti, Editura Academiei, 1975; ediţia a II-a (coord.: Ion Coteanu, Lucreţia Mareş), Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1996.
EM	= *Expres Magazin*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1990
Expres	= *Expres*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1990
EZ	= *Evenimentul zilei*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1992
FA	= *Formula As*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1991
JN	= *Jurnalul Naţional*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1993
Libertatea	= *Libertatea*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1990
Luceafărul	= *Luceafărul*, săptămânal, Bucureşti, serie nouă, anul I: 1990
MB	= *Monitorul de Braşov*, cotidian, anul I: 1998.
Naţional	= *Naţional*, cotidian, Bucureşti, anul I : 1997
Ora	= *Ora*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1992
OS	= *Opinia studenţească*, săptămânal, Iaşi, anul I: 1974
RL	= *România liberă*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1943; serie nouă [anul I: 1989]
TL	= *Tineretul liber*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1989
VL	= *Viaţa liberă*, cotidian, Galaţi, anul I: 1990
VIP	= *VIP*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1992
Zig-zag	= *Zig-zag Magazin*, săptămânal, Bucureşti, anul I: 1990
Ziua	= *Ziua*, cotidian, Bucureşti, anul I: 1994.

MARQUES DE L'ORALITÉ DANS LE LANGAGE DE LA PRESSE ACTUELLE

Résumé

L'auteur constate l'extension, au cours des derniers années, des traits caractéristiques de l'oralité (roumain populaire, familier et argotique) dans le text écrit (littéraire et standard) et en particulier dans le texte de presse. On propose un inventaire des

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

principales marques utilisées par les journalistes dans l'intention de créer à l'intérieur du texte écrit (en se liant à des exigences spécifiques de la presse: accessibilité, actualité, nouveauté) l'effet d'oralité. Les marques peuvent refléter des traits inhérents du canal oral – ou peuvent être associés indirectement au code parlé, par le fait de leur appartenance (processus historique de sélection) aux varietés populaires de la langue. La présence des traits marqués du roumain parlé dans le texte de presse doit être interprétée selon les plans du discours: l'oralité à but communicatif (phatique: stratégie communicative destinée a instaurer un rapport de complicité avec le lecteur) apparaît surtout dans le discours du narrateur, tandis que l'oralité documentaire (à but démonstratif) apparaît dans les citations. L'auteur présente un matériel extrait de la presse actuelle et classifié selon les niveaux linguistiques de la manifestation préférentielle des traits: phonétique, morphologique, syntaxique, lexical, pragmatique et discursif – mais aussi en rapport avec les caractères fondamentaux de l'oralité et avec les registres stylistiques que les faits d'inventaire évoquent. La présentation souligne la sélection réalisée par le discours journalistique à partir de l'inventaire des faits de l'oralité spontanée et suggère la nécessité d'étudier l'effet que cette sélection peut avoir sur le rapport entre les variétés stylistiques du roumain contemporain.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2007

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tiparul s-a executat sub cda 974/2002
la Tipografia Editurii Universității din București

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DATA RESTITUIRII		
12/2012	08 APR. 2019	12 OCT 2023
11 DEC. 2012	—	
1 FEB. 2013	22 OCT. 2019	
5. APR. 2013	23 OCT. 2019	
—	24 OCT. 2019	
14 IAN. 2016	25 OCT. 2019	
—	26 OCT. 2019	
28 SEP. 2016	12 NOV. 2021	
19 MAR. 2017	25 AUG. 2021	
10 OCT. 2018	—	
15 NOV. 2018	28 FEB 2022	
21 OCT. 2019	—	

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro